

Răzvan Rughiniș
Răzvan Deaconescu

George Milescu
Mircea Bardac

*Computer
Science*

*Introducere în
sisteme de operare*

Editorial
PRINTECH
A logo consisting of a green arrow pointing to the right, positioned above the word "PRINTECH".

Cuvânt înainte

Noțiunea de sistem de operare reprezintă, probabil, unul dintre termenii cei mai des întâlniți în domeniul calculatoarelor, și nu numai. De la formele greoale dezvoltate în anii '60, cunoscute doar profesioniștilor, sistemele de operare au cunoscut o transformare continuă, strâns corelată cu dezvoltarea sistemelor de calcul și a tehnologiilor asociate. În ziua de astăzi, sistemele de operare oferă o interfață facilă și prietenoasă atât utilizatorilor obișnuși ai serviciilor Internet, cât și utilizatorilor comerciali ai aplicațiilor dedicate, celor ce folosesc facilitățile multimedia și jocuri, sau celor profesioniști care dezvoltă aplicații sau întrețin sisteme de calcul și rețele de calculatoare. Evoluția tehnologică a dus la dezvoltarea sistemelor de operare pentru un număr tot mai mare de dispozitive, de la sisteme server, desktop și laptop la PDA-uri și smartphone-uri.

Cartea de față își propune familiarizarea cititorului cu lumea sistemelor de operare și, în particular, cu latura preponderent tehnică a acestora. Am creat această lucrare având în permanență în vedere cunoștințele de bază și cadrul conceptual necesare unui student la o facultate de calculatoare. În această structură, carte este însă construită pentru a fi utilă oricărui cititor care caută un prim contact cu domeniul sistemelor de operare. Sperăm ca parcurgerea să să ofere și un set de deprinderi și abordări în soluționarea problemelor care depășesc sferea sistemelor de operare.

Diversitatea subiectelor abordate a reprezentat o dificultate în crearea unei succesiuni clare de capituloare. Strategia aleasă este una stratificată, fiecare capitol bazându-se pe cele studiate anterior. Totuși, au existat momente în care a trebuit să utilizăm anumite noțiuni înainte de a fi definit cadrul conceptual, sau la câteva capituloare distanță de prezentarea lor. În astfel de situații cititorului îi sunt oferite referințe către capituloarele în care sunt clarificate noțiunile invocate.

Cartea urmărește prezentarea și discutarea noțiunilor de bază necesare unui student în primii ani de facultate, în domeniul calculatoarelor. Diversitatea subiectelor și nivelul de detaliu recomandă o assimilare în profunzime a informațiilor, dincolo de durata unui semestru sau a unui an. Sperăm ca studentul dorinc de aprofundare să răsfoiască această carte în momentele în care caută sprijin suplimentar pentru rezolvarea unei probleme din domeniu.

Din punct de vedere tehnic, materialul de față oferă o perspectivă ce aparține preponderent universului Linux. Am considerat contactul cu Linux ca pe o oportunitate aparte pentru o majoritate a utilizatorilor ce provin din mediul Windows, în care desori alternativele în domeniul sistemelor de operare nu reprezintă o opțiune luată în considerare. Dorința noastră este ca utilizarea unui nou sistem de operare, cu o răspândire și o evoluție tot mai intense, să ofere o nouă perspectivă asupra lumii calculatoarelor în general și a sistemelor de operare în particular. Deși cartea este

focalizată pe Linux, fiecare capitol include secțiuni de studii de caz în care sunt prezentate mecanismele similare dintr-un sistem Windows.

Structura cărții este concepută pentru a oferi atât o prezentare a cadrului conceptual, cât și o parte aplicativă construită prin exemple. Fiecare capitol este prefărat de o mică secțiune „Ce se învață în acest capitol?”, utilă pentru reperarea principalelor noțiuni. Capitolele se încheie cu o secțiune de „Cuvinte cheie” și apoi de „Întrebări”, pentru a permite cititorului o autoevaluare a cunoștințelor dobândite. Unele secțiuni sunt marcate cu simboluri grafice cu o semnificație specială: important, notă, OZN (pentru tehnologiile recente de tipul „bleeding edge”) și atom (pentru aspecte tehnice avansate).

Recomandăm parcurgerea secvențială a cărții, dar cititorul avansat poate sări direct la un capitol de interes particular. Dat fiind conținutul practic detaliat, este utilă folosiră calculatorului pentru rularea comenziilor prezentate și pentru explorarea opțiunilor existente, în paralel cu parcurgerea noțiunilor teoretice.

Mulțumim tuturor celor care au contribuit la realizarea cărții. Modul de organizare și prezentare, ca și diversitatea informațiilor prezentate se bazează pe efortul continuu și pasiunea unei echipe entuziaste. În primul rând, îi mulțumim domnului profesor Nicolae Tăpuș, precum și colegilor noștri Vlad Dogaru, Mihai Maruseac, Daniel Rosner și Andrei Buhaiu, a căror implicare a constituit un beneficiu direct în elaborarea acestei cărți. Mulțumim, de asemenea, colegilor Alex Eftimie și Andrei Faur pentru contribuția adusă, și colegilor Alex Juncu, Lucian Grijincu, Călin Iorgulescu, Voichița Iancu, Andrei Dumitru, Laura Gheorghe pentru revizuirea materialului pe parcursul finalizării acestuia.

Adresăm mulțumiri speciale echipei cursului de Utilizarea Sistemelor de Operare care ne-a oferit o atmosferă de suport, implicare și energie pentru realizarea cărții. Forma actuală a cărții se bazează pe efortul susținut depus de-a lungul numeroaselor activități din jurul cursului de Utilizarea Sistemelor de Operare.

Nu în ultimul rând, mulțumim cititorilor, la primul pas în domeniul plin de provocări și de satisfacții al calculatoarelor. Ei sunt cei cărora le dedicăm această carte. Ne-a făcut plăcere să o scriem, și sperăm că măcar o parte din entuziasmul nostru să se convertească în pasiune pentru cititorii acestor pagini.

Autorii

Cuprins

1	Introducere	1
1.1	Ce este un sistem de operare?	1
1.1.1	Functiile unui sistem de operare	3
1.1.2	Tipuri de sisteme de operare	4
1.1.3	Functionarea sistemelor de operare	5
1.2	Scurt istoric al sistemelor de operare	7
1.2.1	Prima generatie	7
1.2.2	A doua generatie	8
1.2.3	A treia generatie	8
1.2.4	A patra generatie	9
1.3	Sisteme de operare moderne	9
1.3.1	Sisteme de operare desktop si server	10
1.3.2	Familia Windows	11
1.3.3	Mac OS X	11
1.3.4	Linux	12
1.3.5	Alte Unix-uri	13
1.3.6	Comunități open source	14
1.3.7	Sisteme de operare pentru dispozitive mobile	15
1.4	Studiu de caz	16
1.4.1	Virtualizare. Rularea unui SO dintr-o masină virtuală	16
2	Instalarea Linux. Configurări de bază	23
2.1	Linux. Distribuții Linux	23
2.1.1	Principalele distribuții Linux	24
2.1.2	Debian. Ubuntu	25
2.1.3	Tipuri de distribuții Linux	27
2.2	Instalarea Linux	28
2.2.1	Alegerea distribuției Linux	28
2.2.2	Pregătirea sistemului	29
2.2.3	Live CD	31
2.2.4	Instalare Kubuntu	32
2.3	Interacțiunea cu sistemul de operare	38
2.3.1	Interfețele cu utilizatorul	38
2.3.2	Interfața în linie de comandă (CLI)	40
2.3.3	Oprirea sistemului de calcul	44
2.4	Configurări de bază ale SO	45
2.4.1	Administrarea sistemului Linux	45
2.4.2	Asigurarea conectivității la Internet	47
2.4.3	Actualizarea sistemului și a pachetelor	47
2.4.4	Administrarea utilizatorilor și a grupurilor de utilizatori	48

2.5 Studii de caz	48
2.5.1 Interoperabilitatea sistemului de fisiere între Linux și Windows	48
2.5.2 GParted	49
3 Gestiunea pachetelor și utilizatorilor	53
3.1 Gestiunea utilizatorilor	53
3.1.1 UID, GID	55
3.1.2 Adăugarea și stergerea utilizatorilor	55
3.1.3 Adăugarea și stergerea unui grup de utilizatori	56
3.1.4 Modificarea datelor unui utilizator	56
3.1.5 Adăugarea și stergerea utilizatorilor	57
3.2 Gestiunea pachetelor	58
3.3 Studii de caz	64
3.3.1 Fisierile în care sunt stocate informații despre utilizatori	64
3.3.2 Actualizarea unui sistem Debian sau Ubuntu	66
4 Sisteme de fisiere	69
4.1 Notiuni introductive	69
4.1.1 Ce este un sistem de fisiere	69
4.1.2 Ierarhia sistemului de fisiere	70
4.1.3 Căi relative și căi absolute	72
4.1.4 Variabila de mediu PATH	74
4.2 Tipuri de fisiere	74
4.2.1 Terminologie	74
4.2.2 Detectia tipului fisierelor	75
4.3 Operatii uzuale asupra fisierelor și directoarelor	76
4.3.1 Afisarea și schimbarea directorului curent	76
4.3.2 Afisarea continutului fisierelor	77
4.3.3 Listarea continutului unui director	77
4.3.4 Crearea fisierelor/directoarelor	79
4.3.5 Copiere/mutare/redenumire/stergere	80
4.3.6 Arhivarea fisierelor și dezarchivarea	82
4.3.7 Backup	85
4.4 Redirectări de comenzi	85
4.4.1 Descriptorii de fisier	85
4.4.2 Redirectări	86
4.5 Drepturi de acces	87
4.5.1 Utilizatori și grupuri de utilizatori vs. liste de acces	88
4.5.2 Clasificarea drepturilor de acces	89
4.5.3 Vizualizarea drepturilor de acces	89
4.6 Căutarea fisierelor	90
4.6.1 Comanda find	90
4.6.2 Comanda locate	91
4.6.3 Comanda whereis	91
4.6.4 Comanda which	92
4.6.5 Comanda type	92
4.7 Tipuri de sisteme de fisiere	92
4.7.1 Integritatea datelor	93
4.7.2 Alegerea unui sistem de fisiere	93
4.7.3 Adresarea într-un sistem de fisiere	95

4.8	Lucrul cu sistemele de fisiere	95
4.8.1	Crearea unui sistem de fisiere	96
4.8.2	Montarea unui sistem de fisiere	97
4.8.3	Repararea unui sistem de fisiere	100
4.8.4	Crearea unei imagini pentru un sistem de fisiere	100
4.8.5	"Ștergerea" unui sistem de fisiere	101
4.8.6	Monitorizarea utilizării discului	101
4.9	Tendinte în sistemele de fisiere	102
4.9.1	Sisteme de fisiere în userspace	102
4.9.2	ZFS, ext4, btrfs	104
4.10	Studii de caz	104
4.10.1	Comenzi pentru lucrul cu fisiere în Windows	104
4.10.2	Utilizarea în sigurantă a comenziilor pe fisiere	104
4.10.3	Montarea unui sistem de fisiere FAT32 astfel încât toti utilizatorii să aibă drept de scriere pe el	105
4.10.4	Montarea unui sistem de fisiere FAT32 astfel încât utilizatorii dintr-un anumit grup să aibă drept de scriere pe acesta	106
4.10.5	Sistem de fisiere într-un fisier	106
4.10.6	ntfs-3g	107
5	Procese	111
5.1	Notiuni introductive	111
5.1.1	Ce este un proces?	112
5.1.2	Deosebirea dintre un proces și un program	112
5.1.3	Structura unui proces	113
5.1.4	Stările unui proces. Multiprogramare și multiprocesare	115
5.2	Ierarhia de procese în Unix. Vizualizarea proceselor sistemului	116
5.2.1	Utilitarul ps	117
5.2.2	Utilitarul pstree	122
5.2.3	Utilitarul pgrep	123
5.2.4	Utilitarul top	124
5.2.5	Timpul de executie al unui proces. Comanda time	126
5.2.6	Sistemul de fisiere procfs	127
5.3	Rularea proceselor în background. Job-uri. Daemoni	130
5.3.1	Rularea unui proces în background	130
5.3.2	Suspendarea unui proces	131
5.3.3	Controlul job-urilor	131
5.3.4	Daemoni	133
5.4	Semnale	135
5.4.1	Semnale importante UNIX	136
5.4.2	Comenzile kill, killall și pkill	137
5.4.3	Transmiterea de semnale prin combinatii de taste	139
5.5	Comunicatia între procese	139
5.5.1	Operatorul (pipe)	140
5.6	Swapping	141
5.7	Studii de caz	142
5.7.1	Managementul proceselor/serviciilor pe Windows	142
5.7.2	Procese importante	143
5.7.3	Prioritatea unui proces	145

6 Pornirea și initializarea sistemului	151
6.1 Pornirea sistemului	151
6.1.1 Problematica pornirii sistemului – bootstrapping	152
6.1.2 Etapele pornirii sistemului	152
6.1.3 BIOS	153
6.1.4 POST	154
6.2 Bootloader	154
6.2.1 Dispozitive boot-abile	155
6.2.2 Structura sectorului de boot pentru un dispozitiv boot-abil	156
6.2.3 Mecanismul de functionare a unui bootloader	158
6.2.4 GRUB	159
6.3 Configurarea GRUB	162
6.4 Încărcarea nucleului	165
6.4.1 Imaginea de nucleu	165
6.4.2 Opțiuni de boot-are pentru nucleu	166
6.5 Initializarea sistemului	167
6.5.1 init	167
6.5.2 upstart	171
6.5.3 getty și login	173
6.5.4 Sesiune de shell	174
6.6 Studiu de caz	175
6.6.1 Grub 2	175
6.6.2 Pornirea sistemului de operare Windows XP	177
6.6.3 Interoperabilitate Linux-Windows	179
6.6.4 Personalizarea ecranului GRUB	180
7 Analiza hardware a sistemului	185
7.1 Structura unui sistem de operare	185
7.2 Considerante hardware	186
7.2.1 Structura unui sistem de calcul	187
7.2.2 Procesorul	188
7.2.3 Ierarhia de memorie	188
7.2.4 Placa de bază; interconectarea componentelor	191
7.2.5 Dispozitive periferice; magistrale	192
7.3 Suportul pentru dispozitive la nivelul kernel-ului	193
7.3.1 Listarea modulelor încărcate la un moment dat în sistem	194
7.3.2 Încărcarea unui modul	195
7.3.3 Descărcarea unui modul din kernel	195
7.4 Analiza hardware a unui sistem (magistrale, chipset, CPU, memorie, dispozitive)	196
7.4.1 Lista hardware – /sys	196
7.4.2 Comenzi pentru afisarea dispozitivelor	196
7.4.3 Monitorizarea stării dispozitivelor hardware	199
7.5 Interfața cu dispozitivele din userspace – udev și /dev	201
7.6 Lucrul cu dispozitive (/dev)	202
7.6.1 Tipuri de dispozitive	203
7.6.2 Întreruperi hardware	204
7.6.3 Adrese I/O	205
7.6.4 Adrese DMA	206

7.6.5	Manipularea datelor la nivel scăzut (comanda dd)	206
7.7	Analiza sistemului	208
7.7.1	Informatii despre sistem	208
7.7.2	Kernel "tunables"	210
7.8	Studii de caz	211
7.8.1	Salvarea si restaurarea MBR si a tablei extinse de partitii	211
7.8.2	Salvarea continutului unui disc cu sectoare inaccesibile	212
7.8.3	Crearea unei imagini de CD; montarea unei imagini	212
7.8.4	Utilizarea unui fisier de pe o partitie FAT32 ca fisier de swap pentru un LiveCD Linux	213
8	Configurări de retea	217
8.1	Concepțe de retea	217
8.1.1	Notiuni de bază	218
8.1.2	IPv6	219
8.1.3	Moduri de adresare: adresare unicast, multicast, broadcast	219
8.2	Parametri de retea	220
8.2.1	Adresă IP și mască de retea	220
8.2.2	Ruter implicit (default gateway)	222
8.2.3	DNS	223
8.3	Configurări temporare	225
8.3.1	Interfete de retea. Configurări permanente și configurații temporare	225
8.3.2	Configurarea temporară statică a unei adrese IP pe o interfață	226
8.3.3	Asigurarea conectivității la Internet. Configurarea temporară statică a unei rute隐含的	229
8.4	Configurări permanente	230
8.4.1	Configurarea permanentă a unei interfețe de retea	230
8.4.2	Configurarea permanentă statică a unei rute implicită	232
8.4.3	DHCP. Configurarea unei interfețe în mod automat	232
8.4.4	DNS. Configurarea serverelor de DNS	233
8.4.5	Aliasuri. /etc/hosts	235
8.4.6	Configurarea numelui stației curente	235
8.5	Testarea configurațiilor de retea	236
8.5.1	Ping	236
8.5.2	Traceroute	237
8.5.3	Cum se depistează problemele uzuale în cazul configurațiilor de retea	238
8.6	Studii de caz	240
8.6.1	Verificarea în linie de comandă a parametrilor de retea în Windows	240
8.6.2	Configurări de retea în Windows Vista	241
8.6.3	Configurarea PPPoE în Linux	243
9	Servicii de retea	249
9.1	Concepțe specifice aplicațiilor de retea	249
9.1.1	Stiva TCP/IP	249
9.1.2	Implementarea parțială a stivei TCP/IP	252
9.1.3	Modelul client-server	254
9.1.4	Porturi	255

9.2 Executia comenziilor la distanță	257
9.2.1 Telnet	257
9.2.2 SSH	258
9.2.3 Utilitarul wget	262
9.3 Email – Posta electronică	263
9.3.1 Arhitectură si functionare	264
9.3.2 Clienti de email	266
9.3.3 Securitatea serviciului de email	267
9.4 WWW	268
9.4.1 Tehnologiile de bază ale WWW	269
9.4.2 Functionarea serviciului	272
9.4.3 Servere Web	272
9.4.4 Clientii Web	273
9.5 Studii de caz	273
9.5.1 Utilitarul cURL	273
9.5.2 FTP	274
10 Elemente de securitate	279
10.1 Problematica securității	279
10.1.1 Principii de bază	280
10.1.2 Termeni	283
10.2 Securizarea sistemului	284
10.2.1 Securitatea sistemului de operare	284
10.2.2 Controlul accesului	286
10.2.3 Parole	287
10.2.4 Securitatea sistemului de fisiere	289
10.3 Intretinerea sistemului	293
10.3.1 Monitorizarea sistemului	293
10.3.2 Jurnalizarea si gestiunea jurnalelor	296
10.3.3 Limitarea drepturilor	298
10.4 Atacuri de retea	303
10.4.1 Tipuri de atacuri în rețea	303
10.4.2 Virusi, viermi, troieni	305
10.4.3 Scanarea porturilor	307
10.5 Securizarea retelei	309
10.5.1 Firewall-uri	310
10.5.2 Criptarea informatiei	310
10.5.3 Monitorizarea retelei	312
10.6 Studiu de caz	314
10.6.1 Drepturile pe fisiere în NTFS	314
10.6.2 Recuperarea parolei	315
11 Compilare și linking	319
11.1 Introducere	319
11.1.1 Editoare	320
11.1.2 Compilare si interpretare	321
11.1.3 De la sursă la executabil, de la executabil la proces	322
11.1.4 Pachete necesare	323
11.2 Compilare. GCC	324
11.2.1 Utilizare GCC	325

11.2.2 Compilarea din surse multiple	327
11.3 Etapele compilării (inclusiv link-editarea)	328
11.3.1 Preprocesarea	330
11.3.2 Compilarea	331
11.3.3 Asamblarea	333
11.3.4 Optimizarea compilării	335
11.3.5 Link-editarea	337
11.3.6 Fisiere executabile	339
11.4 Biblioteci de funcții	341
11.4.1 Tipuri de biblioteci	342
11.4.2 Informatii despre bibliotecile de functii	343
11.4.3 Utilizarea bibliotecilor	344
11.5 Automatizarea sarcinilor – make	345
11.5.1 Cel mai simplu Makefile	346
11.5.2 Folosirea dependentelor	347
11.5.3 Dependente ierarhice	347
11.5.4 Target-ul clean	350
11.5.5 Target-urile .PHONY și all	350
11.5.6 Variabile în Makefile	352
11.5.7 Sintaxă Makefile	352
11.5.8 Moduri de utilizare a Make	353
11.6 Portabilitate	354
11.6.1 Portabilitatea la nivelul arhitecturii sistemului de calcul	354
11.6.2 Portabilitatea unui limbaj de programare	354
11.6.3 Portabilitatea la nivelul sistemului de operare	356
11.7 Studiu de caz	356
11.7.1 GCC în Windows	356
11.7.2 Link-editarea modulelor C și a modulelor C++	357
12 Shell scripting	365
12.1 Notiuni introductive	365
12.1.1 De ce shell scripting?	366
12.1.2 Facilități oferite de scripturile shell	367
12.2 Interacțiunea cu shell-ul	368
12.2.1 Editarea comenzilor	368
12.2.2 Folosirea istoricului. Completare automată	369
12.2.3 Comenzi interne (<i>built-in</i>) și comenzi externe	371
12.2.4 Executia unei comenzi shell	373
12.3 Scripturi shell	374
12.3.1 Cel mai simplu script shell	374
12.3.2 Comentarii într-un script shell	376
12.3.3 Comenzi simple shell	376
12.3.4 One liners	378
12.4 Programarea shell	384
12.4.1 Variabile	384
12.4.2 Caractere speciale shell	387
12.4.3 Instrucțiuni de decizie	391
12.4.4 Cicluri în shell	395
12.5 Filtre de text	399

12.5.1 cat, tac, nl	400
12.5.2 sort, uniq	400
12.5.3 head, tail	402
12.5.4 cut	403
12.5.5 tr	404
12.5.6 wc	405
12.5.7 grep	405
12.5.8 sed	408
12.5.9 awk	410
12.6 Comenzi de lucru cu fisiere	414
12.6.1 xargs	414
12.6.2 locate	415
12.6.3 find	416
12.7 Expandarea în shell	419
12.7.1 Simbolul \$	419
12.7.2 Expresii regulate în shell	421
12.8 Parametrii unui script shell	421
12.8.1 Comanda shift	422
12.8.2 Parametri speciali	423
12.8.3 Exemplu de utilizare a parametrilor	423
12.9 Funcții	424
12.9.1 Sintaxa unei funcții	424
12.9.2 Parametrii unei funcții	425
12.10 Scripturile de pornire Bash	426
12.10.1 Variabile de mediu	427
12.11 Studii de caz	428
12.11.1 Contorizarea numărului de utilizatori autentificați în sistem	428
12.11.2 Schimbarea promptului shell	429
12.11.3 Batch scripting în Windows	431
12.11.4 PowerShell pe Windows	433
13 Mediul grafic	441
13.1 Concepte în mediul grafic	442
13.1.1 Tipuri de imagini	442
13.1.2 Fonturi_Unicode	443
13.2 Interfața grafică în Linux. Componente	444
13.2.1 X Window System	444
13.2.2 Arhitectura X Window System	445
13.3 Pornirea și oprirea interfeței grafice	448
13.4 Configurarea serverului X	450
13.4.1 Configurarea rezolutiei	450
13.4.2 Configurarea tastaturii	451
13.5 Configurarea sistemului din KDE	452
13.5.1 System Settings	452
13.5.2 Schimbarea aspectului interfeței grafice	452
13.5.3 Configurări de bază ale sistemului de operare	453
13.5.4 Configurări administrative	454
13.5.5 Configurarea retelei	454
13.5.6 Managementul utilizatorilor	454

13.5.7 Monitorizarea sistemului și managementul proceselor	455
13.5.8 Gestiunea pachetelor	457
13.6 Servicii desktop	458
13.6.1 Pornirea facilă a aplicațiilor	458
13.6.2 Căutarea fișierelor în sistem	459
13.6.3 Notificări	460
13.7 Aplicatii KDE vs. GNOME	460
13.8 Studii de caz	460
13.8.1 Configurarea X peste SSH	460
13.8.2 Instalarea și configurarea VNC	462
13.8.3 Remote Desktop Connection	464
14 Utilitate pentru dezvoltare	469
14.1 Introducere	469
14.2 Coding style (indent, astyle)	470
14.3 Editorul Vim	473
14.4 Sisteme de control al versiunii	479
14.4.1 Principii	479
14.4.2 Subversion	480
14.4.3 Git	481
14.5 Analiza și parcurgerea codului	481
14.5.1 ctags	482
14.5.2 Analiza statică a codului – splint	482
14.6 Automatizarea compilării	484
14.6.1 Compilarea unei aplicatii din surse	484
14.7 Executia unui program	485
14.7.1 Zonele de memorie ale unui executabil și proces	485
14.7.2 Utilizarea bibliotecilor partajate	486
14.7.3 Analiza apelurilor de sistem și a semnalelor	487
14.8 Depanarea unui program	489
14.8.1 gdb, ddd	489
14.8.2 valgrind	492
14.9 Medii integrate de dezvoltare	494
14.9.1 Eclipse	494
14.9.2 Anjuta	494
14.10 Managementul proiectelor software	496
14.10.1 Procese de dezvoltare software	496
14.10.2 Aplicatii web pentru managementul proiectelor software	497
14.10.3 Resurse online pentru dezvoltarea proiectelor	498
14.11 Resurse de documentare pentru dezvoltator	498
14.11.1 Documentatie oficială	498
14.11.2 Documentarea programelor proprii	499
14.11.3 Cărți și tutoriale	500
14.11.4 Documentatie din Internet	501
14.12 Studiu de caz	502
14.12.1 Microsoft Visual Studio	502
15 Viata în Linux	507
15.1 Muzica în Linux	507
15.2 Filme în Linux	509

15.3 Scrierea unui CD/DVD în Linux	510
15.4 Messenger în Linux	511
15.5 BitTorrent în Linux	512
15.6 Imprimanta în Linux	514
15.7 Jocuri în Linux	515
15.8 Dual-monitor în Linux	516
15.9 Documente office în Linux	518
A Răspunsuri la întrebări	521
Bibliografie	529
Glosar	531

Abrevieri

ACL – Access Control List
ACPI – Advanced Configuration and Power Interface
AGP – Advanced Graphics Port
API – Application Programming Interface
BIOS – Basic Input Output System
CLI – Command Line Interface
CMOS – Complementary Metal Oxide Semiconductor
CPU – Central Processing Unit
DDD – Data Display Debugger
DE – Desktop Environment
DHCP – Dynamic Host Configuration Protocol
DLL – Dynamic-link library
DM – Display Manager
DMA – Direct Memory Access
DNS – Domain Name System
DoS – Denial of Service
DRAM – Dynamic RAM
ELF – Executable and Linking Format
FSB – Front Side Bus
FTP – File Transfer Protocol
FUSE – Filesystem in Userspace
GCC – GNU Compiler Collection
GDB – GNU Debugger
GID – Group Identifier
GNU – GNU's Not Unix
GNU CPP – GNU C preprocessor
GUI – Graphical User Interface
HDD – hard disk drive
HTML – Hypertext Markup Language
HTTP – Hypertext Transfer Protocol
ICH – I/O Controller Hub
ICMP – Internet Control Message Protocol
IDE – Integrated Development Environment
IDS – Intrusion Detection System
IMAP – Internet Mail Access Protocol
IP – Internet Protocol
IRC – Internet Relay Chat
IRQ – interrupt request
ISP – Internet Service Provider

LAN – Local Area Network
LTS – Long Time Support
LVM – Logical Volume Manager
MAN – Metropolitan Area Network
MBR – Master Boot Record
MCH – Memory Controller Hub
MIME – Multipurpose Internet Mail Extensions
MinGW – Minimalist GNU for Windows
MSVC – Microsoft Visual C++
NAT – Network Address Translation
PCI – Peripheral Component Interconnection
PID – process id
PKI – Public Key Infrastructure
POP3 – Post Office Protocol
POSIX – Portable Operating System Interface
POST – Power-on Self Test
PPP – Point to Point Protocol
PPPoE – PPP over Ethernet
RAID – Redundant Array of Inexpensive Disks
RAM – Random Access Memory
RDC – Remote Desktop Connection
RPM – Rotations Per Minute
RTOS – sisteme de operare în timp real
S.M.A.R.T. – Self-Monitoring, Analysis and Reporting Technology
SMTP – Simple Mail Transfer Protocol
SNMP – Simple Network Management Protocol
SO – sistem de operare
SRAM – Static RAM
SSH – Secure Shell
SVN – Subversion
TCP – Transmission Control Protocol
TFTP – Trivial File Transfer Protocol
TLD – Top Level Domain
TTL – Time To Live
TUI – Text User Interface
UDP – User Datagram Protocol
UID – User Identifier
URL – Uniform Resource Locator
USB – Universal Serial Bus
VBR – Volume Boot Record
VCS – Version Control System
VNC – Virtual Network Computing
WAN – Wide Area Network
WIMP – window, icon, menu, pointing device
WLAN – Wireless LAN
WM – Window Manager
WWW – World Wide Web
XHTML – Extensible Hypertext Markup Language

Capitolul 1

Introducere

They have computers, and they may have other weapons of mass destruction.

Janet Reno

Ce se învață din acest capitol?

- Ce este un sistem de operare
- Funcțiile unui sistem de operare
- Tipuri de sisteme de operare
- Istoricul sistemelor de operare
- Sisteme de operare moderne
- Windows, Mac OS X, Linux
- Virtualizare

1.1 Ce este un sistem de operare?

Sistemele de operare reprezintă un concept familiar tuturor utilizatorilor de calculatoare personale. Ele apar tot mai des și în implementarea de funcionalități din alte apărate, de la telefoanele mobile la cardurile bancare inteligente. Există însă și dispozitive care nu au (încă) un sistem de operare, în principal deoarece execută un număr mic de operațiuni care nu necesită nicio modificare. De exemplu, calculatorul dintr-un cupitor cu microunde execută un program simplu fixat prin circuite fizice. Sistemele de operare sunt utile în cazul calculatoarelor care trebuie să se adapteze unui mediu în schimbare, ele permitând modificarea comportamentului calculatorului fără schimbarea succesiunii operațiilor hardware.

Un **sistem de operare** (abreviat în continuare *SO*) este un set de programe care controlează distribuția resurselor unui calculator și mediază comunicarea dintre hardware, pe de o parte, și aplicațiile utilizatorilor, pe de altă parte.

Scopul unui SO este să asigure stabilitate și flexibilitate în funcționarea calculatorului. Sistemele de operare permit, în general, interacțiunea cu mai mulți utilizatori, rularea mai multor aplicații, și modificarea strategiilor de răspuns ale calculatorului la o anumită problemă.

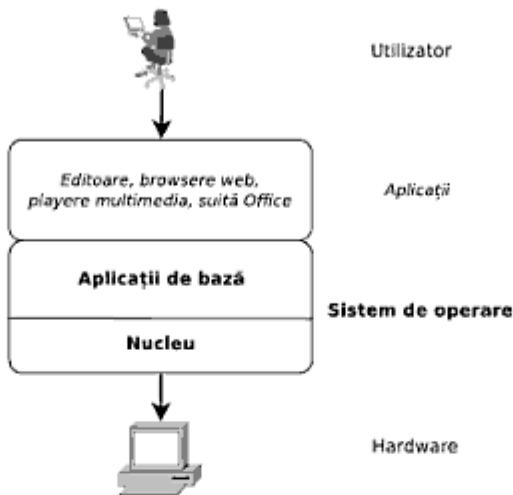

Figura 1.1: Rolul unui sistem de operare

În figura 1.1 este prezentat rolul de mediere al sistemului de operare între utilizatori și hardware. Sistemul de operare va avea acces direct la resursele hardware, în vreme ce utilizatorii folosesc cel mai adesea aplicații ce apelează prin intermediul bibliotecilor sau direct funcții ale sistemului de operare.

Componenta esențială a sistemului de operare o reprezintă **nucleul** sau **kernelul**. Acesta are rolul de gestiune a resurselor fizice și de oferire a unei interfețe comune aplicațiilor. Nucleul nu este o aplicație în sine, ci este un mediu în cadrul căruia pot rula alte aplicații.

Programele de bază sunt aplicațiile fundamentale ale unui sistem de operare care permit interacțiunea cu nucleul și cu sistemul fizic.

Astfel de aplicații sunt interpretoarele de comenzi, utilitare de gestiune a utilizatorilor și a sistemului de fisiere, biblioteci etc. În general nu este bine conturată definiția de aplicație de bază; se consideră că o aplicație este o aplicație de bază atunci când oferă servicii pentru o bună parte din celelalte componente ale sistemului.

Din punct de vedere *strict tehnic* sistemul de operare este însuși nucleul. Din perspectiva utilizatorului sistemul de operare este compus din nucleu și suita programelor de bază. Programele de bază sunt acele aplicații ce permit utilizatorului interacțiunea cu resursele hardware ale sistemului, această relație fiind ilustrată în figura 1.1.

Comparativ, un calculator poate fi privit ca un aeroport, iar sistemul de operare ca turnul de control care coordonează traficul. Resursele aeroportului sunt reprezentate de pistele și avioanele pe care le pune la dispozitie. Fără un turn de control care să asigure gestiunea și organizarea acestor resurse, pe un aeroport nu s-ar putea evita

întârzierile și coliziunile. În cazul calculatoarelor, rolul unui sistem de operare este de a coordona traficul și accesul la resurse, întocmai precum turnul de control al unui aeroport.

1.1.1 Funcțiile unui sistem de operare

O primă funcție a unui sistem de operare constă în **administrarea resurselor hardware ale sistemului**. În cazul unui calculator, este vorba mai ales despre accesul la procesor, memorie, hard-disk, comunicarea în rețea, precum și cu alte dispozitivele de intrare/iesire. Aceste resurse pot fi solicitate de aplicații multiple și de utilizatori mulți.

Sistemul de operare este la rândul său o aplicație, care necesită resurse (și, implicit, accesul la acestea) pentru a funcționa. Prin urmare, acesta trebuie să își asigure accesul privilegiat la resurse. Un SO trebuie să mențină **controlul asupra calculatorului** și să facă posibilă utilizarea sa predictibilă și cât mai eficientă.

Sistemul de operare oferă o **abstractizare a resurselor hardware**. Practic SO este o extensie a sistemului fizic, oferind o interfață simplificată folosită pentru medierea accesului utilizatorilor și aplicațiilor la resursele hardware.

Sistemul de operare este responsabil cu oferirea unui set limitat de informații și funcții de lucru cu hardware-ul, în loc de descrierea exactă a ceea ce se întâmplă în hardware. Practic, SO oferă dispozitivelor și aplicațiilor (și, în ultimă instanță, utilizatorilor) o **transparență față de modul de funcționare a hardware-ului**.

În ceea ce privește comunicarea dintre hardware și aplicații, sistemul de operare trebuie să creeze o identitate calculatorului, care să rămână relativ stabilă în dialogul acestuia cu aplicații diverse, chiar dacă au loc upgrade-uri de hardware. Sistemul de operare are deci rolul de **asigurare a securității și integrității sistemului de calcul**. Sistemul de operare va controla accesul utilizatorilor și proceselor la resursele hardware ale sistemului și va preveni execuția de instrucțiuni invalide, malicioase sau privilegiate.

Sistemul de operare este și cel care permite unei aplicații să ruleze pe sisteme fizice diferite, deoarece uniformizează răspunsurile date de calculator și intermediază accesul la resurse. Sistemele de operare trebuie prin urmare să poată interacționa cu arhitecturi hardware și cu periferice foarte diverse, el fiind cel care facilitează accesul aplicațiilor la resursele hardware. Această funcție se numește **portabilitate** și se referă la oferirea unei interfețe unice pentru utilizator, indiferent de diferențele hardware dintre arhitecturi.

Un SO folosește **drive** pentru comunicarea cu dispozitivele periferice.

Drive sunt programe care traduc comenzi sistemului de operare în comenzi inteligibile echipamentelor, precum și ieșirea acestora în mesaje accesibile sistemului.

Rolul SO a fost extins prin punerea la dispoziția aplicațiilor a unei colecții de biblioteci (funcții) pe care programele le pot folosi pentru a rezolva probleme specifice legate de interacțiunea cu componentele calculatorului.

Sistemul de operare va include utilitare de diagnosticare și monitorizare a funcționării diferitelor componente atât hardware cât și software. Un sistem de operare poate,

desigur, să eșueze în realizarea funcțiilor sale. De exemplu, un tip foarte frecvent de eroare constă în blocarea functionării calculatorului. Un astfel de "crash" poate fi cauzat de unele imperfecțiuni ale sistemului, dar poate fi favorizat și de funcționarea necorespunzătoare a anumitor aplicații. Un alt doilea tip frecvent de eroare se referă la problemele de securitate, care pot permite intruziunea unui utilizator sau a unei aplicații malicioase. De asemenea, este posibil ca un sistem de operare să nu reusească să interacționeze corect cu anumite periferice sau echipamente. În principal, funcționarea corectă a unui sistem de operare poate fi păstrată prin realizarea metodică a unui număr limitat de operații:

- repararea problemelor (bug-urilor) din sistemul de operare însuși;
- repararea bug-urilor din aplicații;
- eliminarea virusilor, viermilor, a spyware etc;
- instalarea de versiuni actualizate ale sistemului de operare și aplicațiilor acestuia.

1.1.2 Tipuri de sisteme de operare

Există diverse criterii de clasificare a sistemelor de operare. Clasificarea de mai jos este realizată ținând cont de sistemele fizice pe care rulează și domeniul de utilizare.

Sistemele de operare de pe smart carduri sunt cele mai simple, servind deseori funcții reduse (precum în cazul cărților de debit) și administrațând resurse foarte limitate. Totuși, ele oferă un management de bază al acestor resurse, inclusiv a spațiului de stocare, putând oferi și servicii de securitate/cryptare a datelor ce le dețin.

Sistemele de operare embedded sunt incluse în dispozitive precum televizoarele sau telefoanele mobile, având constrângeri specifice funcționalității lor. Sistemele de operare pentru dispozitivele embedded variază de la sisteme dedicate unui singur scop, care nu oferă o interfață de interacțiune utilizatorului, până la sisteme multitasking (precum în cazul sistemelor de operare pentru PDA) care oferă multe dintre funcționalitățile sistemelor de operare pentru calculatoarele personale. **Sistemele de operare în timp real (RTOS – Real Time Operating Systems)** sunt folosite mai ales în echipamente științifice, industriale și de precizie. Scopul principal al acestora este să optimizeze utilizarea resurselor echipamentelor și să asigure predictibilitatea funcționării lor, dat fiind că eșecurile în coordonarea subcomponentelor pot avea consecințe dezastruoase.

Timpul este o variabilă esențială, deoarece anumite sarcini trebuie realizate într-un interval precis pentru a se putea coordona cu alte sarcini. Astfel de sisteme de operare nu sunt în general menite să permită comunicarea cu utilizatorul, dat fiind că nu este necesar să fie modificate, ele fiind concepute strict pentru executarea anumitor procese tehnologice.

RTOS pot fi împărțite în sisteme în timp real hard, prevalente în procesele industriale, în care constrângerile temporale sunt întotdeauna prioritare, și sisteme în timp real soft, precum sistemele dedicate multimedia, în care discordante temporale minore sunt acceptabile sau insesizibile. Multe din sistemele de operare moderne oferă funcționalități specifice sistemelor de operare în timp real soft.

Există numeroase sisteme de operare de timp real. Exemple sunt RTLinux¹, VxWorks², TRON³ și QNX⁴. Majoritatea sistemelor de operare de timp real sunt folosite în cadrul dispozitivelor embedded. Nu există o linie de demarcatie clară între sisteme de operare embedded și sisteme de operare în timp real. Sistemele de operare moderne sunt **sisteme multi-tasking** (permisă execuția simultană a mai multor sarcini) și **multi-user** (mai mulți utilizatori pot folosi în același timp resursele sistemului). Sistemele multi-user urmăresc în principal să optimizeze funcționarea calculatorului prin echilibrarea cerintelor utilizatorilor și izolarea problemelor acestora. Există sisteme de operare specializate pentru situațiile de conectare a calculatoarelor în rețea, precum și sisteme de operare specializate pentru aplicațiile care rulează pe un server, deși aceste granițe tind să se estompeze.

În această categorie sunt incluse sistemele de operare precum cele din familiile Microsoft Windows, Unix și Apple Mac OS X, ce au ca scop optimizarea folosirii resurselor atunci când un utilizator rulează concomitent mai multe aplicații sau când mai mulți utilizatori interacționează cu un calculator în același timp. Aceste sisteme de operare sunt cele mai cunoscute de utilizatorii de PC-uri.

O practică uzuală pentru obținerea unei puteri sporite de procesare o reprezintă instalarea de procesoare multiple într-un singur sistem. Pentru managementul eficient al acestora și pentru a se putea folosi întreaga putere de procesare disponibilă, există **sisteme de operare pentru arhitecturi multiprocesor** special concepute pentru procesarea paralelă (simultană). Acestea pot fi variante modificate ale sistemelor de operare pentru servere, optimizate pentru gestiunea paralelă a operațiilor pe care le execută.

O dată cu proliferarea sistemelor de operare multi-core, majoritatea sistemelor de operare contemporane pot fi folosite atât pe arhitecturi monoprocesor, cât și pe cele multiprocesor. Sisteme de operare precum Windows Vista, Windows 7, distribuțiile Linux bazate pe kernel 2.6 și Mac OS X oferă suport pentru sisteme multiprocesor.

1.1.3 Funcționarea sistemelor de operare

Un sistem de operare este responsabil de realizarea mai multor sarcini. Responsabilitățile principale sunt:

- administrarea procesorului;
- administrarea memoriei;
- administrarea echipamentelor și a perifericelor;
- administrarea sistemelor de stocare a datelor;
- interfața cu aplicațiile și interfața cu utilizatorii.

Rolul principal al sistemului de operare constă în impunerea de reguli pentru folosirea coerentă a resurselor (denumită și multiplexare). Aceasta se realizează fie prin

¹<http://www.rtlinuxfree.com/>

²<http://www.windriver.com/>

³<http://www.tron.org/index-e.html>

⁴<http://www.qnx.com/>

alternarea în timp a accesului la resurse (multiplexare în timp), de exemplu în cazul administrării procesorului, fie prin delimitarea și alocarea unor segmente din resurse aplicatiilor ce le vor utiliza simultan (multiplexare în spațiu), de exemplu în cazul memoriei.

Responsabilitățile de mai sus sunt îndeplinite de nucleul sistemului de operare. Pe lângă acestea, sistemele de operare conțin componente și utilitare care permit realizarea unor sarcini precum:

- inițializarea și oprirea proceselor, inclusiv comunicarea între procese;
- organizarea aplicațiilor disponibile pe calculator;
- organizarea fișierelor în directoare;
- vizualizarea și editarea fișierelor, precum și redenumirea, copierea sau stergerea fișierelor.

Administrarea procesorului

Administrarea procesorului vizează optimizarea accesului diferitelor unități software la resursele procesorului; practic, acest lucru se traduce în alocarea de cuante de timp pentru rularea unei aplicații pe un procesor.

Este important de observat că, deși sistemele de operare multi-tasking permit funcționarea simultană a mai multor aplicații, aceasta este de fapt simulată prin comutarea foarte rapidă de la o aplicație la alta a unui procesor care oferă doar facilități single-tasking. Execuția simultană în adevăratul sens al cuvântului are loc numai pe arhitecturi multiprocesor, unde fiecare procesor la un moment dat executa un proces.

Prin urmare, este esențial ca sistemul de operare să fie capabil de a răspunde la solicitările diferitelor aplicații. De asemenea, sistemul de operare trebuie să minimizeze proporția de timp în care procesorul este utilizat pentru execuția sarcinilor de întretinere, de comunicare internă etc, în favoarea timpului alocat cerințelor directe ale utilizatorului.

Elementele de bază cu care lucrează un sistem de operare (mai exact, elementele care folosesc procesorul) nu sunt aplicațiile, ci procesele și firele de execuție (threads).

Un proces (vezi capitolul 5) este un program care execută o acțiune și este controlat de utilizator, de o aplicație sau de sistemul de operare. O aplicație poate fi ea însăși un proces dar poate fi și inițiatarea altor procese pentru a comunica cu alte calculatoare sau cu alte aplicații. Sistemele de operare inițiază numeroase procese pentru a administra resursele calculatorului, în majoritatea cazurilor, utilizatorii nu sunt conștienți de acest lucru.

Administrarea memoriei

Administrarea memoriei urmărește să asigure faptul că fiecare proces are suficientă memorie, fără să acceseze spațiul de memorie al altor procese. De asemenea, procesele trebuie să folosească adevarat diferențiale tipuri de memorie existentă – ținând cont de accesibilitatea diferențiată a acestora.

Administrarea perifericelor

Administrarea perifericelor și a echipamentelor este realizată prin intermediul driverelor. Acestea sunt programe relativ autonome de sistemul de operare, fiind deseori furnizate de producătorul echipamentelor și instalate separat. Ele permit sistemului de operare să comunice cu echipamente noi fără să fie modificat. Comunicarea cu mediul este intermediată de spații tampon (buffere), în care datele de intrare sunt acumulate urmând să fie transmise procesorului în ritmul accesibil acestuia, evitând congestia atunci când apare o aglomerare datorită multitudinii de aplicații.

Interfața cu utilizatorul și aplicațiile

Graphical User Interface

Functia de mediere a sistemului de operare are două subcomponente:

- interfața cu aplicațiile (*API – Application Programming Interface*) permite aplicațiilor să acceseze facil resursele hardware ale sistemului fără a controla toate detaliile tehnice ale aplicațiilor;
- interfața cu utilizatorul permite acestuia din urmă să comunice cu calculatorul, fie prin comenzi text (*TUI – Text User Interface*) sau printr-o interfață grafică (*GUI – Graphical User Interface*).

1.2 Scurt istoric al sistemelor de operare

Sistemele de operare pentru PC-urile actuale sunt nu numai rezultatul unei evoluții graduale, ci și al unei schimbări conceptuale. Dacă în urmă cu 30 de ani sistemele de operare dispuneau de funcționalități limitate, în zilele noastre sistemul de operare este acompaniat de interfață grafică și de aplicații diverse cu scopul de a fi cât mai accesibil utilizatorului individual neprofesionist. Sistemele de timp real și cele dedicate (embedded) sunt mai apropiate de formele initiale, dezvoltate în anii '60-'70.

Din punct de vedere a evoluției sistemelor de operare pot fi distinse patru mari perioade, denumite și generații. Aceste generații se află în legătură strânsă cu dezvoltarea sistemelor fizice și a limbajelor de programare.

1.2.1 Prima generație

În prima perioadă, care s-a desfășurat în mare între anii 1945 și 1955, se dezvoltă prima generație de calculatoare, având la bază tehnologia tuburilor vidate. O inovație majoră este introducerea cartelelor perforate, ca modalitate de stocare a informației. În această etapă nu există niciun sistem de operare și nici măcar limbaje de programare; utilizatorul final este responsabil pentru interacțiunea directă cu hardware-ul.

1.2.2 A doua generație

Între anii 1955 și 1965 introducerea tranzistorului marchează trecerea la a doua generație de calculatoare, dominate de sistemele mainframe. Principalele limbi utilizate sunt FORTRAN și limbajul de ansamblare.

Unitatea operatională principală de structurare a informației în interacțiunea cu calculatorul era **job-ul**, care constă într-unul sau mai multe programe scrise întâi pe hârtie și apoi introduse pe cartele.

O proporție substanțială din timpul de utilizare al mainframe-ului se pierde cu introducerea fizică a joburilor în calculator (prin realizarea și mutarea cartelelor). Pentru a reduce acest inconvenient se dezvoltă tehnica procesării agregate a job-urilor (în batch-uri): mai multe job-uri sunt grupate într-un singur sir de cartele separate de delimitatori. Joburile sunt ulterior imprimate pe bandă magnetică folosind un calculator relativ ieftin, apoi benzile sunt transmise mainframe-ului, urmând ca outputul să fie tipărit din nou prin intermediul calculatorului mai ieftin. Primul sistem de operare major bazat pe principiul "single stream batch processing" a fost dezvoltat de General Motors Research Laboratories pentru mainframe-ul IBM 701 în 1956.

1.2.3 A treia generație

A treia generație de calculatoare, bazată pe circuitele integrate, apare în perioada 1965-1980. Unul dintre cele mai importante inovații al acestei perioade este principiul utilizării în comun a timpului de procesor (timesharing). Conform acestui principiu, mai mulți utilizatori pot folosi simultan terminale conectate la același calculator.

În timesharing fiecare utilizator primește alternativ o fracțiune de timp, perioadă în care procesorul execută instrucțiunile acestuia. Astfel se valorifică eficient timpii morți datorați vitezei scăzute de acțiune a oamenilor față de cea a procesorului, reducând substanțial durata de elaborare și corectare a unui program.

Primul sistem bazat pe timesharing a fost CTSS – Compatible Time-Sharing System, realizat de MIT în 1961. Din sistemul de operare Multics, dezvoltat ulterior tot de MIT, au derivat primele variante de Unix, inițial sub conducerea lui Ken Thompson. Dennis Ritchie a elaborat limbajul C special pentru redactarea Unix, evitând astfel dependența de caracteristicile hardware, inherentă în folosirea limbajului de ansamblare.

Unix a fost primul sistem de operare scris într-un limbaj de nivel superior, devenind astfel portabil de la un tip de calculator la altul. Datorită nevoii de standardizare a multiplelor variante de sisteme Unix care au apărut apoi independent pe baza codului sursă, IEEE a elaborat standardul POSIX. Ulterior, Linus Torvalds a scris Linux.

În 1968 a fost creată firma Intel, specializată în microprocesoare. CP/M (Control Program for Microcomputers), elaborat în 1976 de Gary Kildall, este primul sistem de operare pentru calculatoare bazate pe procesoare Intel.

1.2.4 A patra generație

După 1980, până în prezent, se poate vorbi despre a patra generație de calculatoare, reprezentate de apariția și expansiunea extraordinară a calculatoarelor personale. Producția acestora are la bază tehnologia microprocesoarelor.

Bill Gates a cumpărat sistemul de operare DOS (Disk Operating System) și l-a adaptat cerintelor IBM creând MS-DOS. Sistemul a câștigat o poziție dominantă pe piată datorită deciziei lui Gates de a-l direcționa către companiile producătoare de hardware, în special IBM.

În 1981 au apărut primele calculatoare personale IBM, costând 2880 USD, incluzând 64 KB de memorie și un floppy disk. Piata a crescut rapid, în scurt timp apărând și alte modele care foloseau aceeași arhitectură, dat fiind că IBM a decis să o facă publică. Vasta majoritate a acestor calculatoare rulau sub MS-DOS.

Doug Engelbart a realizat interfața grafică pentru utilizatori – GUI, care a fost apoi încorporată în echipamentele construite de Xerox PARC. Steve Jobs, co-inventatorul calculatorului Apple, a transformat GUI într-un succes comercial remarcabil prin lansarea Apple Macintosh în 1984 (dotat cu mouse) și direcționarea acestuia către utilizatorii cu cunoștințe sau aptitudini tehnice minime.

Succesul lui Macintosh a inspirat Microsoft în elaborarea Windows, conceput inițial ca o interfață grafică peste MS-DOS. În 1995 a apărut prima versiune autonomă de Windows, urmând apoi Windows 98. Windows NT, o versiune complet nouă de Windows, s-a impus treptat pe piata utilizatorilor corporativi, fiind orientat spre servere și oferind posibilități avansate de administrare. A fost urmat de Windows 2000 și Windows 2003 Server. În 2001 arhitectura NT a migrat către utilizatorii individuali prin lansarea lui Windows XP. Prin Windows Vista, și actualmente Windows 7, se dorește păstrarea acestor orientări simultane atât spre partea de server cât și spre partea de utilizator.

După anii '90, sistemele Unix (în special Linux) încep să câștige teren, preponderent pe piata sistemelor server, iar apoi piata sistemelor desktop. La sfârșitul anilor '80, la MIT a apărut o primă interfață grafică pentru sistemele Unix – X Windows, urmată de versiuni mai complexe.

1.3 Sisteme de operare moderne

Deși există mai multe criterii de clasificare, doar anumite tipuri de sisteme de operare vor avea relevanță pentru utilizator obișnuit al unui calculator, fie el și unul cu profil tehnic. Un criteriu pragmatic, care ține cont de răspândirea sistemelor de operare actuale, conduce la clasificarea sistemelor de operare în:

- **sisteme de operare desktop**, destinate sistemelor de calcul obișnuite (desktop) și laptop-urilor;
- **sisteme de operare server**, destinate sistemelor de calcul folosite în general în Internet pentru a oferi servicii;
- **sisteme de operare pentru dispozitive mobile**, destinate telefoanelor mobile, smartphone-urilor sau dispozitivelor de tip PDA sau Palm.

1.3.1 Sisteme de operare desktop și server

Piața sistemelor de operare desktop este dominată în ultimele decenii de sistemele de operare din familia Windows¹. În prezent, familia Windows deține o cotă de circa 93% din piața sistemelor desktop. Mac OS X deține circa 4.5%-5%, iar Linux în jur de 1%. Toate aceste sisteme de operare rulează în principal pe arhitecturi PC (x86 sau x86_64). Deși cu o cotă pe piață foarte mică raportat cu familia Windows, Mac OS X și Linux au câștigat procente importante pe piață.

Tinând cont că un utilizator poate opta între mai multe sisteme de operare, apar întrebări firești legate de asemănările și deosebirile dintre ele, care sunt punctele tari și punctele slabe ale fiecărui și, în ultimă instanță, care dintre ele este cel mai bun. În realitate însă, a compara aceste cele trei clase de sisteme este un lucru foarte dificil, date fiind diferențele fundamentale de concept și realizare, iar mai mult, a trage concluzia că unul dintre sisteme este implicit mai bun sau mai slab decât celălalt este imposibil.

Toate cele trei familii de sisteme de operare oferă performanțe avansate, un mediu stabil de operare și au un domeniu foarte bogat de aplicații disponibile și concepute special pentru acestea. Dar pentru că filozofile din spatele manierei în care sistemele au fost proiectate și au evoluat sunt diferite, concluzia finală depinde în mare măsură de scopul în care sistemul va fi folosit, gradul de pregătire al utilizatorilor, configurația hardware și mulți alți factori subiectivi.

Sistemele de operare din familia Windows și Unix/Linux oferă variante atât pentru sisteme desktop cât și pentru sisteme server. Astfel, Windows XP, Windows Vista, Windows 7 sunt versiuni desktop ale sistemului de operare de la Microsoft, în vreme ce Windows Server 2003, Windows Server 2008 sunt versiuni dedicate pentru sisteme server. În luna Unix/Linux diferența este mai puțin clară, un sistem putând fi configurat pentru a funcționa atât ca server cât și ca desktop. Anumite distribuții Linux sunt, însă dedicate pentru sisteme desktop (Ubuntu, Fedora, openSUSE, Mint, PCLinuxOS) sau pentru sisteme server (Ubuntu Server, RedHat Enterprise Linux, SUSE Linux Enterprise). Alte sisteme de operare din familia Unix (OpenSolaris, FreeBSD, NetBSD, OpenBSD) pot fi folosite și ca sistem desktop și ca sistem server. Apple oferă Mac OS X ca sistem desktop și Mac OS X Server ca sistem server.

Windows vs. Linux

Un subiect care stârneste mult interes și dezbatere este diferența dintre Windows și Linux. De multe ori această diferență este una de ordin semantic.

Microsoft Windows desemnează un produs bine delimitat, având asociate niște specificații, pe baza cărora există un preț pe piață.

De cealaltă parte, Linux nu reprezintă un produs bine definit, termenul având mai multe înțelesuri. Tehnic vorbind, Linux este numele nucleului (kernel-ului) sistemului de operare. Ca fapt divers, Linux este o marcă înregistrată a lui Linus Torvalds, initiatorului proiectului nucleul Linux. În prezent, proiectul este încă sub coordonarea lui Linus Torvalds. Nucleul nu depinde de restul sistemului, așa cum nici restul pachetelor care compun sistemul nu depind în mod necesar de kernel, cu unele excepții notabile.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Usage_share_of_desktop_operating_systems

Cu toate acestea, majoritatea sistemelor au ajuns să fie construite pe serie comună de pachete, bazată pe proiectul GNU¹, întreg sistemul fiind pus laolaltă în ceea ce se cheamă o distribuție: o colecție de pachete, împreună cu nucleul Linux, de întreținerea și actualizarea careia se ocupă o anumită organizație sau comunitate.

Astfel, printr-un abuz de limbaj unanim acceptat, aceste clase de sisteme de operare sunt denumite distribuții Linux (sau GNU/Linux), dată fiind legătura puternică cu nucleul și pachetele de bază construite peste acesta. Întrucât Linux este numele nucleului sistemului de operare, recomandăm folosirea sintagmei *nucleul Linux* sau *kernel-ul Linux* în loc de *nucleul de Linux* sau *kernel-ul de Linux*.

1.3.2 Familia Windows

Microsoft a lansat la început Windows ca pe o colecție de aplicații MS-DOS, rulate într-un mediu grafic interactiv, care să ușureze munca utilizatorului de a lucra cu sistemul. Primele versiuni folosite pe scară largă au fost Windows 3.0 și Windows 3.1.

Un punct important l-a constituit lansarea Windows 95 în 1995. Cu o interfață intuitivă și prietenoasă, suita bogată de aplicații preinstalate, suportul tehnic dedicat, Microsoft a promovat Windows 95 și edițiile ulterioare ca fiind alegerea ideală pentru sistemul desktop de uz personal sau pentru birou.

Acest atu a fost păstrat și la edițiile ulterioare de Windows, unde s-au făcut progrese semnificative în direcția performanțelor: sistemul s-a desprins de MS-DOS, capătând un kernel modern, cu suport de multitasking și mai mulți utilizatori, interfața grafică a devenit mai bogată și mai atrăgătoare și, nu în ultimul rând, necesitatea de cunoștințe tehnice din partea utilizatorilor s-a diminuat de la ediție la ediție.

Edițiile actuale de Windows sunt construite pe tehnologia NT. Din familia NT fac parte Windows NT, Windows 2000, Windows XP, Windows Vista, Windows 7 și versiunile server lansate de Microsoft. Tehnologia NT a însemnat rescrierea nucleului sistemului de operare și obținerea unui sistem de operare modern cu funcționalități de integritate și securitate bine definite.

În momentul scrierii acestei cărți, ultima versiune desktop este Windows Vista, iar ultima versiune server este Windows Server 2008. Pe data de 22 octombrie 2009 este planificată lansarea Windows 7.

Cu o cotă impresionantă pe piata sistemelor de operare, Windows are rolul unui sistem de operare universal. Cea mai mare parte a aplicațiilor existente rulează pe sistemele Windows. Cota mare de piată a făcut Windows ținta a numeroase atacuri de securitate, rezultând în creșterea eforturilor Microsoft pentru asigurarea integrității sistemului la ultimele versiuni de Windows.

1.3.3 Mac OS X

Mac OS X reprezintă o familie de sisteme de operare concepute special pentru calculatoarele Macintosh ("Mac"-uri) produse de firma Apple. Introduse inițial în 1984,

¹<http://www.gnu.org/>

sistemele de operare pentru Macintosh au cunoscut o evoluție spectaculoasă până în prezent, meninându-se drept concurent pentru Microsoft Windows atât prin performanțele sistemului propriu-zis cât și prin versatilitatea și utilitatea aplicațiilor pe care le dețin.

Calculatoarele Macintosh au implementat, de la lansare, o arhitectură hardware de tip Power PC, migrând mai apoi către o arhitectură Intel, moment în care sistemele de operare pentru Mac-uri au început să reprezinte o concurență pentru Windows.

Sistemul de operare a fost radical schimbat la lansarea versiunii 10.0, prin rescrierea nucleului. Această schimbare este reflectată și în modificarea denumirii sistemului de operare din Mac OS în Mac OS X. Adăugarea literei X subliniază trecerea de la tehnologia Mac OS nanokernel, la tehnologie derivată din Unix.

În prezent, varianta curentă de Mac OS X este 10.6, lansată la data de 28 august 2009.

Prin sistemul de operare și prin aplicațiile care pot rula pe acesta, Mac OS X exceleză la capitolul interfață grafică și în domeniul prelucrării media, aducând în același timp inovații orientate spre nevoile utilizatorului individual.

1.3.4 Linux

Una dintre principalele confuzii pentru un utilizator proaspăt intrat în lumea sistemelor de operare este cea provocată de denumirile Linux și Unix. În general, Unix reprezintă o familie de sisteme de operare. Un sistem de operare este Unix (adică face parte din familia Unix) dacă respectă standardul *Single Unix Specification*¹. În afară de Linux (sau mai bine spus GNU/Linux), alte Unix-uri (adică sisteme compatibile cu Single Unix Specification) sunt Solaris, sistemele de familia BSD (FreeBSD, OpenBSD, NetBSD) și Mac OS X.

Sistemul de operare Unix a apărut la începutul anilor '70, în laboratoarele Bell ale AT&T. Folosirea limbajului C pentru scrierea sistemului de operare a condus la portarea rapidă a acestuia și răspândirea sa în mediul academic. Versiunile System V (de la AT&T) și BSD 4.3 au marcat o serie de avansuri importante în anii '80.

Linux este de fapt o clonă de Unix. O clonă Unix este un sistem de operare care respectă Single Unix Specification, dar care nu conține componente din sursele initiale Unix. BSD-urile sau Solaris sunt direct derivate din codul Unix și pot fi denumite Unix-uri veritabile.

Linux a fost scris de la zero de Linus Torvalds în 1991. Treptat, în jurul său s-a consolidat o comunitate entuziastă de dezvoltatori, Linux ajungând în acest moment unul dintre cele mai mari proiecte open-source. Dincolo de funcționalitățile oferite, popularitatea Linux în ultimii 15 ani s-a datorat apariției acestuia într-un context favorabil:

- dezvoltatorii proiectului GNU nu reusiseră crearea unui kernel;
- cei care urmăreau dezvoltarea viitoarelor sisteme BSD sub o licență liberă au pierdut câțiva ani în procese cu cei de la AT&T legate de licențierea codului.

Linus Torvalds a spus că dacă 386BSD ar fi fost disponibil la acea vreme, probabil că nu ar fi creat Linux.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Single_UNIX_Specification

După apariția nucleului Linux, o multitudine de proiecte software având la bază acest kernel au fost înființate, cu numărul și importanța acestora crescând de la an la an. Spre deosebire de cazul Windows-ului, software-ul pe Linux nu a fost scris neapărat având în minte ușurința de utilizare și accesibilitatea, deși aceasta este tendința din prezent.

Un nucleu este doar un mediator între aplicații și resursele hardware – este inutil de unul singur. Pentru a obține un sistem de operare complet, diverse comunități sau companii au combinat utilitarele GNU și nucleul Linux. Au apărut astfel distribuțiile GNU/Linux (Ubuntu, Fedora, Gentoo, Debian, Slackware, OpenSuSE, RedHat etc.), care oferă utilizatorului funcționalități complete pentru operarea sistemului. Din punct de vedere strict tehnic, expresia corectă este *instalarea unei distribuții Linux (GNU/Linux)*, nu *instalarea Linux*. Înțînd cont de prevalența formei *distribuție Linux*, nu vom insista asupra acestui lucru pe parcursul acesti carti pe justetea exprimării (vezi secțiunea 2.1).

Fiind vorba îndeosebi de mediul academic, majoritatea utilizatorilor aveau cunoștințe avansate de IT și apreciau la un sistem stabilitatea, flexibilitatea și performanța, mai degrabă decât o interfață simplă și intuitivă. Datorită acestor puternice avantaje, Linux (ca majoritatea sistemelor Unix, de altfel) a avut un succes exploziv pe servere, și a câștigat teren într-o măsură mult mai mică pe desktop, unde supremația este încă deținută de către sistemele de operare de la Microsoft. În momentul de față, o bună parte din infrastructura Internet-ului se bazează pe sisteme rulând Linux.

1.3.5 Alte Unix-uri

Având la bază un kernel Mach¹ și facilități BSD, **Mac OS X** poate fi considerat un sistem Unix-like. De la Mac OS X 10.5 Leopard, sistemul de operare de la Apple respectă *Single Unix Specification* și este un Unix veritabil².

Solaris³ este sistemul de operare dezvoltat de Sun Microsystems. Inițial dezvoltat în format proprietar (*closed-source*), majoritatea componentelor sunt acum *open-source*. **OpenSolaris**⁴ este o distribuție *open-source* a sistemului de operare de la Sun, utilizabil și în forma unui LiveCD.

Distribuțiile **BSD** (*Berkeley Software Distribution*) sunt distribuțiile derivate din codul 4.4BSD-Lite, ultima versiune de Unix de la Berkeley. Aceste distribuții folosesc o licență liberă (licență BSD). Licența fiind permisivă, o parte din componente software sunt integrate în Windows, Mac OS X și Solaris. Distribuțiile BSD sunt asociate unei distribuții GNU/Linux: nu contin doar nucleul, ci și toate aplicațiile necesare folosirii sistemului. Dezvoltarea întregii distribuții se realizează centralizat. Distribuțiile BSD cele mai folosite astăzi sunt:

- **FreeBSD** – cel mai folosit sistem de operare derivat din BSD – axat pe oferirea unui sistem de operare stabil și utilizabil;
- **OpenBSD** – sistem de operare derivat din NetBSD, puternic axat pe securitate;

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Mach_kernel

²<http://arstechnica.com/apple/news/2007/08/mac-os-x-leopard-receives-unix-03-certification.ars>

³<http://www.sun.com/software/solaris/>

⁴<http://opensolaris.org/os/>

- **NetBSD** – recunoscut pentru portabilitatea sa; este folosit ca punct de plecare pentru portarea altor sisteme de operare pe noi arhitecturi.

1.3.6 Comunități open source

Principala diferență dintre Linux și multe alte sisteme de operare actuale, mai mult sau mai puțin răspândite, este faptul că atât nucleul Linux cât și componentele unui sistem GNU/Linux sunt gratuite. Mai mult decât atât, sunt free/open-source. Acest lucru înseamnă că o comunitate vastă de utilizatori și ingineri software au acces la ele, pentru a le utiliza sau a le aduce noi îmbunătățiri. Această practică nu este nouă, ci datează de la începuturile Unix la MIT labs, când echipele initiale de hackeri lucrau în comun pentru dezvoltarea de aplicații Unix.

Conceptul de licență sub care funcționează Linux, alături de aplicațiile sale, a primit denumirea de *copyleft* care, contrar *copyright-ului*, oferă oricui dreptul de acces, distribuție și modificare a unei creații, atâtă timp cât păstrează aceleași caracteristici ale *copyleft-ului*. La polul opus, majoritatea sistemelor de operare ce nu aparțin familiei Linux și, cu preponderență cele comerciale, se supun în continuare legii *copyright-ului* și împiedică intervenția utilizatorilor asupra codului sursă (*closed source*).

Comunitățile open source sunt foarte dinamice, iar, în acest moment, distribuțiile de Linux beneficiază din plin de acest lucru. Până acum câțiva ani, sistemele Linux necesitau cunoștințe avansate de operare, din motive legate de instrumente grafice de administrare limitate sau lipsa driverelor din partea producătorilor de hardware. Mai mult, accesul limitat la Internet priva utilizatorul obișnuit de accesul la documentație (desi vastă, în mare parte online), esențială pentru încurajarea utilizatorilor de a experimenta cu un nou sistem de operare, în contextul în care nu existau campanii de marketing ca în cazul produselor comerciale.

Lucrurile au început totuși să se schimbe într-un mod radical în momentul în care Internet-ul a devenit o resursă din ce în ce mai accesibilă și o serie de companii au remarcat potențialul pe care Linux îl avea și și-au orientat domeniul de activitate către acesta. Interesul crescut a încurajat comunitățile să depună un efort mai mare pentru a face aplicațiile mai accesibile.

Robustetea și performanțele superioare au fost îmbinate cu o interfață bogată și o experiență vizuală comparabilă (dacă nu superioară – vezi proiectele Compiz și Beryl) cu cea de pe Windows. Suportul din partea producătorilor de hardware a crescut la rândul său, cu implicații foarte puternice din partea unor nume ca Novell, Canonical, sau Dell. Astfel, desktop-ul Linux devine o opțiune atrăgătoare, anii următori anunțându-se extrem de promitători pentru ascensiunea miscării Open Source în mediul desktop.

Există, totuși, reticențe cu privire la încurajarea răspândirii programelor open-source din moment ce o astfel de libertate a tuturor utilizatorilor este dificil de controlat și poate crea probleme de interoperabilitate. Într-adevăr, unificarea pe care o oferă sistemele de operare comerciale, concepute global și, totodată, compact, impune și uniformizarea aplicațiilor scrise pentru a rula pe ele, în timp ce varietatea deja mare și în continuă creștere a sistemelor open-source conduce la stabilirea unei multitudini de direcții de dezvoltare între care se împarte software-ul conceput pentru toate acestea.

Pe de altă parte, comunitatea de utilizatori ai programelor open-source este în continuă

creștere iar dezvoltarea intensă a distribuțiilor Linux conduce la crearea de pachete specifice care facilitează accesul la aplicațiile necesare. În momentul de față, versiunea stabilă a distribuției Debian GNU/Linux oferă peste 25 de mii de pachete¹.

Cea mai mare comunitate de programatori ce dezvoltă aplicații open-source pentru un număr foarte mare de platforme și sistemele de operare este SourceForge². Microsoft a încurajat dezvoltarea unei comunități, numită CodePlex³, axată pe dezvoltarea aplicațiilor open-source folosind tehnologiile Microsoft, precum .NET Framework, Windows Presentation Foundation, XNA etc. pentru sisteme de operare de la Microsoft, cu preponderență Window XP și Windows Vista.

1.3.7 Sisteme de operare pentru dispozitive mobile

O dată cu dezvoltarea hardware-ului și a Internet-ului, un număr din ce în ce mai mare de dispozitive mobile inteligente și-au făcut apariția în posesia utilizatorilor. Așa numitele *smartphone-uri*⁴ posedă sisteme de operare cu facilități avansate de conectare la Internet, navigare pe Web, citire scriere de e-mail-uri, folosirea unei tastaturi virtuale etc. Exemple de astfel de dispozitive sunt iPhone⁵ de la Apple, BlackBerry⁶, Nokia E71⁷, HTC⁸ etc.

Cel mai răspândit sistem de operare folosit pe dispozitive mobile în general, și pe smartphone-uri în particular este **Symbian OS** de la Symbian Ltd. Acesta detine aproape 50% din piața sistemelor de operare pentru smartphone-uri. Sistemul conține kernel-ul și o serie de aplicații utile în lucrul cu telefonul mobil. Symbian OS oferă o interfață de dezvoltare (SDK) în C++ pentru scrierea de noi aplicații. Înființată în 2008, Fundația Symbian are ca scop folosirea unei licențe libere pentru întreg codul platformei Symbian.

Windows Mobile este sistemul de operare și suita de aplicații pentru dispozitive mobile de la Microsoft. Este proiectat să arate similar interfeței Windows și este folosit cu preponderență în cadrul dispozitivelor Pocket PC. Cota de piață a Windows Mobile a scăzut constant în ultimii ani până la o valoare circa 9%.

iPhone OS este sistemul de operare dezvoltat de Apple pentru iPhone și iPod. Interfața acestuia folosește gesturi de tip multi-touch – se atinge ecranul pentru acționarea unui eveniment. iPhone OS oferă un număr impresionant de aplicații. Detine, în acest moment, aproape 15% din piața dispozitivelor mobile inteligente.

Android este un sistem de operare care folosește nucleul Linux. Android este dezvoltat de *Open Handset Alliance*, un consorțiu înființat de Google împreună cu mari companii producătoare de hardware și software precum HTC, Intel, Motorola, LG etc. Dezvoltarea acestuia se realizează în cadrul unei licențe libere (cu unele excepții), lucru care permite dezvoltarea relativ facilă de noi aplicații. În aceste momente, Android are o cotă de

¹<http://packages.debian.org/lenny/>

²<http://sourceforge.net>

³<http://www.codeplex.com/>

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/Smartphone>

⁵<http://www.apple.com/iphone/>

⁶<http://www.blackberry.com/>

⁷<http://europe.nokia.com/find-products/devices/nokia-e71>

⁸<http://www.htc.com/www/product/dream/overview.html>

piată de doar 3%, cauzată și de apariția sa recentă. Dezvoltarea Android se realizează independent de platforma hardware pe care va rula.

Linux este folosit ca bază pentru mai multe sisteme de operare pentru dispozitive mobile. Pe lângă Android, LiMo, Maemo și Openmoko sunt exemple de sisteme de operare bazate pe Linux.

1.4 Studiu de caz

1.4.1 Virtualizare. Rularea unui SO dintr-o mașină virtuală

O **mașină virtuală** este o aplicație ce creează un mediu de execuție pentru rularea unui nou sistem de operare, folosind resursele gestionate de sistemul de operare gazdă, prin intermediul mecanismelor oferite de mașina virtuală.

O caracteristică particulară a mașinii virtuale este capacitatea acesteia de a izola procesele ce rulează sistemul de operare din interiorul său de cele ale sistemului de operare gazdă.

Sistemul de bază, în cadrul căruia (sau peste care) rulează mașina virtuală se cheamă **sistem gazdă (host)**. Mașina virtuală se mai numește și **sistem oaspete (guest)**.

Aplicația care permite rularea unui sistem de operare virtualizat se numește **hipervizor (hypervisor)** sau **virtual machine monitor (VMM)** sau sistem/soluție de virtualizare.

Exemple de soluții de virtualizare sunt VMware, VirtualBox, VirtualPC, Xen, KVM.

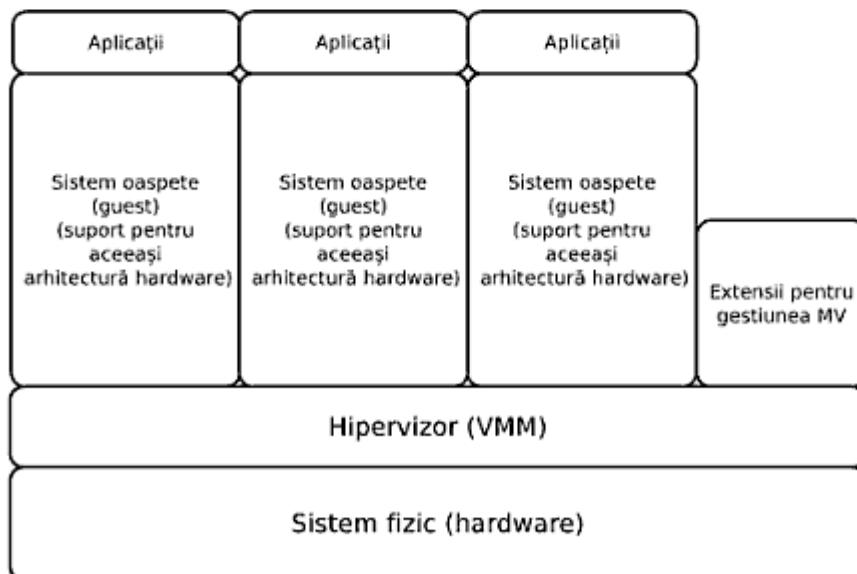

Figura 1.2: Mașină virtuală

În general, sistemul gazdă alocă părți din resursele sistemului fizic pentru mașina virtuală: un procentaj dedicat din memoria RAM, un spațiu fizic de stocare de pe hard-disk-ul calculatorului gazdă (alocat în prealabil sau în timp real) pe care mașina virtuală îl va folosi ca pe un hard-disk propriu, accesul la diferite dispozitive periferice. Accesul celui de-al doilea sistem de operare la procesor se face prin intermediul proceselor masinii virtuale, care vor rula alături de celelalte aplicații și vor împărtăși aceleași resurse. Notiunea de virtualizare nu trebuie confundată cu cea de emulare¹. Un emulator traduce fiecare instrucțiune din sistemul oaspete în instrucțiuni specifice sistemului gazdă. Prin folosirea unui emulator este astfel posibilă rulearea unui program pentru o arhitectură diferită de cea a sistemului gazdă. Un sistem virtualizat va folosi în proporție cât mai mare sistemul fizic gazdă, din motive de eficiență. Rolul hipervizorului este de a intermedia unele operații privilegiate care nu se pot executa direct peste sistemul fizic gazdă.

Notiunea de virtualizare este extinsă și la nivelul aplicațiilor. Programele Java rulează în cadrul masinii virtuale Java². Mașina virtuală Java este un mediu independent de platformă care permite execuția în același context a aplicațiilor. Un alt exemplu este *Common Language Runtime*³, mașina virtuală folosită de .NET Framework⁴. Valgrind (vezi secțiunea 14.8.2), folosit pentru depanarea programelor, este, de asemenea, o mașină virtuală la nivelul aplicațiilor.

De ce virtualizare?

Dezvoltate încă din anii '70, mașinile virtuale au început să fie folosite intens odată cu dezvoltarea sistemelor hardware. Creșterea capacitatii de calcul (procesoare multi-core, memorie) și a capacitatii de stocare (hard-disk-uri) a condus la apariția soluțiilor de virtualizare care să folosească eficient resursele hardware puse la dispozitie. Adăugarea de suport hardware pentru arhitecturile x86 și x86_64 (AMD-V⁵ și Intel VT⁶) a condus la accelerarea folosirii soluțiilor de virtualizare atât pentru utilizatorul obișnuit cât, mai ales, în mediul business.

Unul din principalele motive pentru folosirea virtualizării, mai ales în mediul comercial, este **consolidarea încărcării sistemelor fizice**. În locul folosirii a patru sisteme fizice, se poate folosi un singur sistem fizic în cadrul căruia să ruleze patru mașini virtuale, cu efect în diminuarea costurilor de achiziție și administrare.

Un alt avantaj important în reprezentă **securizarea aplicațiilor**. Fiecare mașină virtuală este un mediu izolat și sigur (sandbox). O problemă care apare pe o mașină virtuală nu va afecta niciun alt sistem și va putea fi diagnosticată rapid folosind sistemul gazdă. Virtualizarea este un concept important pentru construirea de platforme de calcul sigure.

Soluțiile de virtualizare permit crearea de instante de sisteme de operare sau **medii de execuție cu limitări impuse**. Se pot configura procentaje de resurse care să fie folosite de mașina virtualizată. Se asigură astfel un control fin pentru gestiunea resurselor.

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/Emulator>

²<http://www.java.com/en/download/index.jsp>

³[http://msdn.microsoft.com/en-us/library/ddk909ch\(VS.71\).aspx](http://msdn.microsoft.com/en-us/library/ddk909ch(VS.71).aspx)

⁴<http://msdn.microsoft.com/en-us/netframework/default.aspx>

⁵<http://www.amd.com/us/products/technologies/virtualization/Pages/virtualization.aspx>

⁶<http://www.intel.com/technology/virtualization/>

Pentru utilizatorul obișnuit, cel mai important avantaj al virtualizării este **posibilitatea rulării mai multor sisteme de operare**. Sisteme de operare diferite, versiune de sisteme operare diferite, pot rula simultan pe același sistem. Pornirea și repornirea unui sistem de operare oaspețe se rezumă la interacțiunea cu soluția de virtualizare fără a implica acțiuni asupra sistemului fizic.

Pentru un dezvoltator, o mașină virtuală reprezintă un **mediu ideal pentru dezvoltare și testare**. Orice problemă a aplicației pe care o dezvoltă/testează va afecta doar sistemul de operare oaspețe. Dezvoltarea la nivelul nucleului (kernel programming) se realizează, în general, folosind mașini virtuale. Scenarii complexe de monitorizare a performanței sau depanare pot fi implementate pe o mașină virtuală fără pierderea productivității.

Un avantaj al folosirii mașinilor virtuale este **mobilitatea acestora**. O mașină virtuală este, de obicei, văzută ca un set de fisiere. Mutarea acestora pe un alt sistem de calcul este echivalent cu migrarea mașinii virtuale pe acel sistem. Sistemul de operare din cadrul mașinii virtuale va rula în același mod pe un nou sistem. Este posibilă migrarea unei mașini virtuale în timp ce aceasta rulează, tehnică denumită *Live Migration*¹.

Exemple de mașini virtuale

O dată cu proliferarea tehnologiilor de virtualizare, ultimul deceniu a însemnat apariția mai multor companii și soluții. Printre cele mai cunoscute soluții de virtualizare actuale sunt VMware, VirtualBox, VirtualPC, Xen, KVM, OpenVZ. Aceste soluții de virtualizare rulează, în general, pe arhitecturi x86 sau x86_64.

VMware, Inc.² este o companie americană care produce mai multe aplicații de virtualizare. Cele mai cunoscute sunt VMware Workstation, VMware Player, VMware Server și VMware ESX. VMware Workstation, Player și Server sunt aplicații care rulează într-un sistem de operare gazdă (Windows sau Linux). VMware Fusion este versiunea pentru Mac OS X. VMware ESX, versiunea enterprise, este un sistem de operare complet peste care se instalează instance de mașini virtuale.

VirtualBox³ este o soluție de virtualizare dezvoltată de Sun Microsystems. Similar cu VMware Workstation, este o aplicație care rulează peste un sistem de operare gazdă (Windows, Linux, Mac OS X, Solaris) și în cadrul cărei pot fi instalate alte sisteme de operare. VirtualBox Open Source Edition este disponibilă sub licență GNU.

Microsoft Virtual PC⁴ este un sistem de virtualizare pentru sisteme de operare din familia Windows. Similar VirtualBox și VMware Workstation, Virtual PC oferă suport pentru sisteme oaspețe doar din familia Windows. Se pot rula și sisteme de operare Linux, dar cu pași suplimentari de configurare.

Xen⁵ este un hipervizor (virtual machine monitor) creat la Universitatea din Cambridge și dezvoltat actualmente de comunitatea Xen ca software liber, sub licență GNU. Xen este similar VMware ESX. Are suport în nucleul sistemului de operare Linux, NetBSD și Solaris. Peste sistemul de bază pot fi instalate alte sisteme de operare oaspețe. Xen

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Live_Migration

²<http://www.vmware.com/>

³<http://www.virtualbox.org/>

⁴<http://www.microsoft.com/windows/virtual-pc/>

⁵<http://www.xen.org/>

folosește o formă de virtualizare denumită paravirtualizare care permite performanță ridicată. Paravirtualizarea necesită însă modificarea sistemului de operare ospetă pentru a putea rula peste Xen. Dacă sistemul de bază oferă suport de virtualizare hardware, atunci nu mai este necesară modificarea sistemului de operare; efectul este posibilitatea rulării unui sistem Windows nemodificat peste Xen.

KVM¹ (*Kernel-based Virtual Machine*) este o infrastructură de virtualizare a nucleului Linux. KVM oferă suport pentru virtualizarea hardware (Intel VT și AMD-V). KVM este inclus în nucleul Linux începând cu versiunea 2.6.20. O parte din utilitarele necesare sunt furnizate de QEMU².

OpenVZ³ este o tehnologie la nivelul sistemului de operare bazată pe Linux. Licențiat GPL, OpenVZ constituie baza pentru Parallels Virtuozzo Containers, o aplicație proprietară furnizată de Parallels, Inc.⁴ OpenVZ este mai degrabă un container decât o mașină virtuală. OpenVZ nu virtualizează întreg sistemul de operare. Nucleul sistemului de operare gazdă este folosit de toate mașinile virtuale (denumite și containere sau medii virtuale). Procesele din cadrul fiecărui container sunt izolate, dar se folosesc același nucleu. Prezența aceluiași nucleu înseamnă, totuși, overhead redus pentru lucru cu diversele containere rezultând în viteză și performanță ridicate.

Cuvinte cheie

- programe de bază
- sistem de operare
- nucleu (kernel)
- portabilitate
- API
- biblioteci
- Windows
- Mac OS X
- Linux
- Unix
- open-source
- smartphone
- virtualizare
- hipervizor
- VMware
- VirtualBox
- VirtualPC
- Xen
- KVM
- OpenVZ

Întrebări

1. Care dintre următoarele aplicații poate fi privită ca o componentă a sistemului de operare?

- procesor de text
- player pentru fișiere video

¹http://www.linux-kvm.org/page/Main_Page

²<http://www.nongnu.org/qemu/>

³http://wiki.openvz.org/Main_Page

⁴<http://www.parallels.com/eu/>

- interpreter de comenzi
 - client de email
2. Care dintre următoarele NU reprezintă o resursă partajată în cazul virtualizării?
- RAM
 - hard-disk
 - procesor
 - BIOS
3. Care dintre următorii este autorul unui limbaj de programare?
- Larry Wall
 - Linus Torvalds
 - William Henry Gates III
 - Andrew S. Tanenbaum
4. Care dintre următoarele NU este o funcție a sistemului de operare?
- controlul accesului la memorie
 - căutarea și eliminarea programelor virus
 - asigurarea comunicării între procese
 - organizarea fișierelor în directoare
5. Care din următoarele sisteme de operare NU este folosit pentru dispozitive mobile?
- OpenSolaris
 - iPhone OS
 - Symbian OS
 - Android
6. Care din următoarele tehnologii de virtualizare rulează NUMAI pe un sistem Linux?
- VirtualBox
 - VMware
 - VirtualPC
 - OpenVZ
7. Ce reprezintă termenul GNU din *distributie GNU/Linux*?
- o antilopă din Africa
 - o anagramă a cuvântului *gun* (armă)
 - un proiect care produce o componentă importantă a aplicațiilor ce rulează peste nucleul Linux
 - compania care se ocupă de dezvoltarea nucleului Linux

8. Care din următoarele sisteme de operare are cea mai mare cotă pe piața sistemelor desktop?
- Windows
 - Mac OS X
 - Linux
 - OpenSolaris
9. Care din următoarele sisteme de operare are cea mai mare cotă pe piata dispozitivelor mobile inteligente?
- Windows Mobile
 - iPhone OS
 - Android
 - Symbian OS
10. Care din următoarele sisteme de operare este cel mai vechi?
- DOS
 - Unix
 - Linux
 - OpenBSD

Capitolul 2

Instalarea Linux. Configurări de bază

Unix is the answer, but only if you phrase the question very carefully.

Ce se învăță din acest capitol?

- Ce este Linux
- Distribuții GNU/Linux
- Partitionarea discului; pregătirea pentru instalare
- Instalarea Kubuntu
- Interfața cu utilizatorul; interfață în linia de comandă
- Autentificarea în sistem
- Configurări de bază într-un sistem Linux
- Interoperabilitate Linux/Windows

2.1 Linux. Distribuții Linux

Termenul "Linux" este deseori folosit pentru a reprezenta o întreagă clasă de sisteme de operare și nu un sistem de operare concret. Initial, termenul "Linux" a fost folosit pentru a referi nucleul Linux¹ (*Linux kernel*), sistemele de operare bazate pe Linux și pe utilitarele din proiectul GNU² fiind numite *sisteme de operare GNU/Linux*. Ulterior, termenul a ajuns să fie folosit pentru a referi atât nucleul Linux cât și programele care funcționează cu acesta.

O mare parte din utilitarele folosite în Linux sunt dezvoltate ca proiecte open source (vezi capitolul 14) și, deși sunt dezvoltate într-o manieră colaborativă, sunt produse independent unele de altele. Licențele sub care se află aceste proiecte permit

¹<http://www.kernel.org/>

²<http://www.gnu.org/>

redistribuirea codului sursă, făcând astfel posibilă apariția unor noi proiecte mai mari, care să adune la un loc programe dezvoltate independent și să le facă disponibile la un loc sub forma unei distribuții.

O distribuție Linux reprezintă astfel o colecție de programe, unele din ele modificate special pentru acea distribuție, care sunt combinate cu o versiune de kernel, de multe ori și aceasta modificată pentru acea distribuție, pentru a crea un sistem de operare.

Distribuțiile Linux au căpătat de-a lungul timpului cele mai variate forme și destinații. Unele au ca scop principal utilizarea lor pe servere, altele sunt destinate utilizării pe sisteme desktop, iar altele sunt optimizate pentru a ocupa cât mai puține resurse putând astfel fi folosite în sistemele embedded.

2.1.1 Principalele distribuții Linux

În momentul de față există peste 300 de distribuții active (care sunt dezvoltate în continuare). Dintre ele doar puțin peste 10 sunt cunoscute la scară largă, fiind utilizate pentru scopuri generale.

De cele mai multe ori o distribuție nu este dezvoltată de la zero, punctul de plecare constituindu-l un anumit stadiu al unei alte distribuții. Noua distribuție poate moșteni de la cea din care este dezvoltată diverse elemente, cum ar fi modul în care se instalează aplicații noi, locul în care se găsesc diverse fisiere de configurare, felul în care arată aceste fisiere etc.

Popularitatea distribuțiilor poate fi urmărită pe pagina web <http://distrowatch.com>. Aici este realizat un clasament al distribuțiilor pe baza numărului de accesări zilnice ale informațiilor despre distribuție pe pagina amintită. Acest clasament nu ia în considerare efortul depus pentru menținerea distribuției, dar arată în mare măsură interesul manifestat de utilizatori.

Cele mai accesate 16 distribuții în ultimul an (la data de 19.09.2009) sunt prezentate în tabelul 2.1 (coloana "Accese" prezintă numărul mediu de accese zilnice pe perioada ultimul an; Distribuția SLS este descrisă online¹).

Pe lângă distribuțiile de uz general (pentru servere sau pentru calculatoare personale) există și distribuții dedicate unui scop precis (*one purpose*) – spre exemplu **Musix**², distribuție dedicată producerii de material multimedia, **SystemRescueCD**³, distribuție Live CD (vezi secțiunea 2.2.3) specializată în repararea unui calculator pe care sistemul de operare nu se mai initializează din motive ce țin de software, sau **BackTrack**⁴, distribuție Live CD care oferă utilitarele necesare atacării unei rețele de calculatoare.

O clasă aparte de distribuții o reprezintă cele care au ca întârziere ocuparea a cât mai puțin spațiu. Cea mai cunoscută distribuție ce urmărește acest lucru este **DamnSmallLinux**⁵, distribuție care reușește să includă în doar 50MB o distribuție completă cu interfață grafică și cu toate aplicațiile uzuale.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Softlanding_Linux_System

²<http://www.musix.org.ar/en/>

³<http://www.sysresccd.org/>

⁴<http://www.remote-exploit.org/backtrack.html>

⁵<http://www.damnsmalllinux.org/>

Tabelul 2.1: Cele mai accesate distribuții pe distrowatch.com (ultimul an)

Poz.	Nume	Anul apariției	Derivată din	Accese
1	Ubuntu	2004	Debian	2221<
2	openSUSE	1994	Slackware	1454=
3	Fedora	2003	Red Hat	1441>
4	Mint	2006	Ubuntu	1401<
5	Debian	1993	–	1074<
6	Mandriva	1998	Red Hat	970=
7	PCLinuxOS	2003	Mandriva (Mandrake)	853<
8	Puppy	2005	–	718>
9	Sabayon	2006	Gentoo	667>
10	CentOS	2003	Red Hat	626<
11	Arch	2002	–	617>
12	MEPIS	2003	Debian	586=
13	Slackware	1993	SLS	561>
14	FreeBSD	1993	386BSD	491>
15	Kubuntu	2005	Ubuntu	427<
16	Damn Small	2003	Knoppix	423<

Pe lângă acestea, comunitățile au dezvoltat distribuții caracteristice unor anumite zone geografice – **Kiwi Linux**¹ este o distribuție adaptată utilizatorilor din România.

Pe Internet sunt disponibile mai multe diagrame care prezintă evoluția distribuțiilor și felul în care au derivat una din alta. O simplă căutare a sirului de caractere “linux distro timeline” pe *Google Images*² va oferi câteva zeci de variante ale acestei diagrame. O versiune care conține doar principalele distribuții este prezentată în figura 2.1.

2.1.2 Debian. Ubuntu

Una dintre primele distribuții apărute este **Debian**. Din 1993 și până în prezent această distribuție a reprezentat punctul de plecare a peste 40 de distribuții.

Unul dintre cele mai mari avantaje ale distribuției îl reprezintă suportul bun disponibil pe Internet, atât pe pagina web oficială³ cât și pe alte site-uri. Distribuția oferă posibilitatea de a instala și configura sistemul de operare folosind pachete, fiind disponibile peste 25000 de pachete⁴ – există disponibil suport pentru actualizarea facilă și organizată a sistemului de operare. De asemenea sunt disponibile trei variante ale distribuției: *stable*, *testing* și *unstable*, existând astfel posibilitatea alegerii gradului de stabilitate și nouității dorit.

Cea mai cunoscută distribuție derivată din Debian este **Ubuntu**⁵. În momentul de față Ubuntu este și distribuția cu cea mai mare popularitate dintre toate distribuțiile existente, fiind pe primul loc în clasamentul distrowatch.com de aproape patru ani. Atuul principal

¹<http://kiwilinux.org/>

²<http://images.google.com/>

³<http://www.debian.org/support/>

⁴în versiunea Debian 5.0 (*lenny*)

⁵<http://www.ubuntu.com>

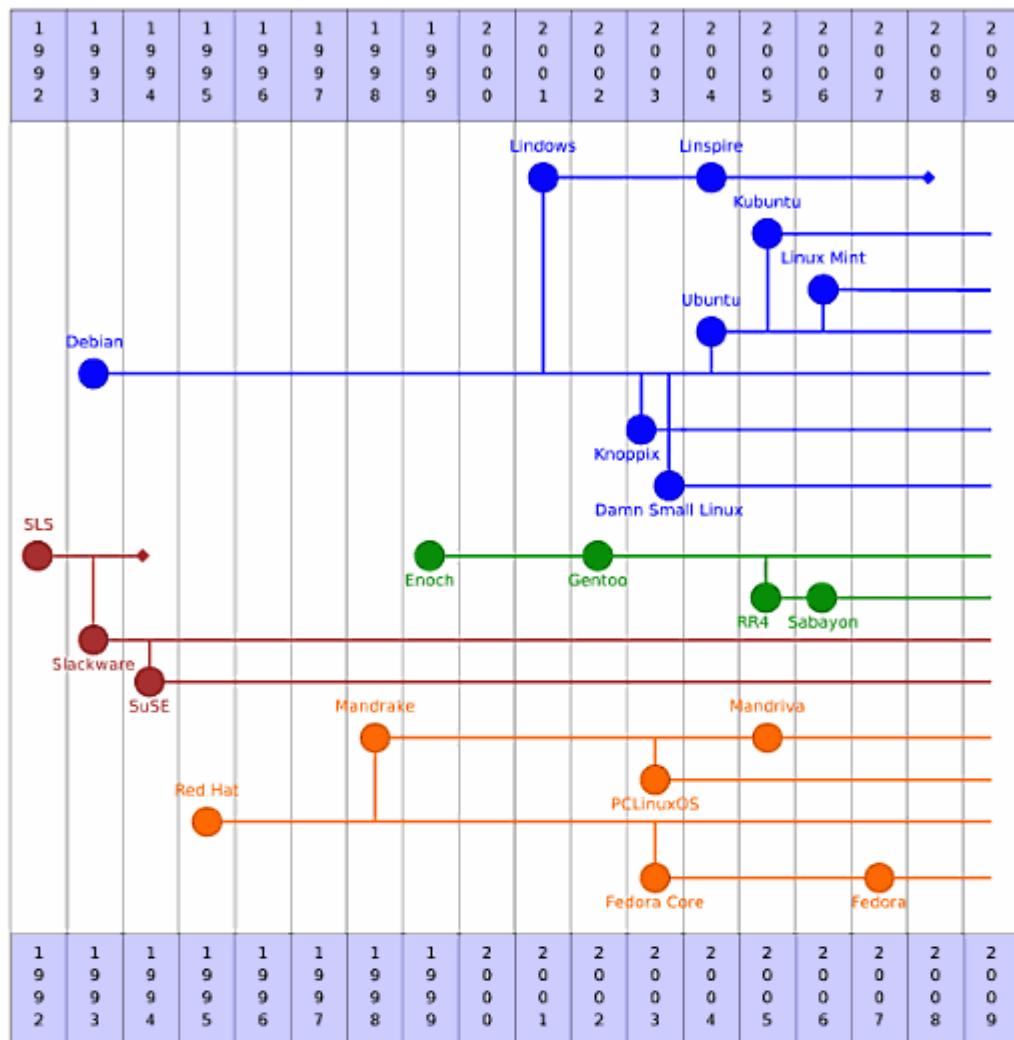

Figura 2.1: Evoluția principalelor distribuții Linux

al acestei distribuții este ușurință în utilizare. Distribuția conține toate aplicațiile de care un utilizator are nevoie și realizează multe dintre configurații în mod automat. Un avantaj mare pe care îl oferă este suportul disponibil pe forumul oficial.

Nivelul de adopție al acestui sistem de operare a crescut usor odată cu distribuirea acestuia preinstalat pe calculatoare. Prima inițiativă în acest sens a avut-o unul dintre cel mai mari producători de echipamente IT care, în mai 2007, a anunțat că va scoate pe piață calculatoare desktop și laptop-uri care au preinstalat Ubuntu. În prezent, un mare număr de computere desktop, laptop dar și de tip netbook sunt vândute cu Linux preinstalat.

2.1.3 Tipuri de distribuții Linux

În IT există două concepte importante legate de stabilitatea, siguranța și gradul de noutate al aplicațiilor (și nu numai): versiunile stable (*stable*) și cele cu un grad de noutate ridicat (*bleeding edge*). Aceste două concepte reprezintă două extreme ale modului în care este dezvoltată o aplicație.

Versiunile stable (*stable*) reprezintă versiuni ale programelor care au fost testate un timp îndelungat, ale căror bug-uri au fost rezolvate, care nu prezintă probleme de incompatibilitate și care au un grad de siguranță ridicat. Într-o versiune stabilă este destul de improbabil să apară breșe de securitate. Aceste versiuni apar rar deoarece este nevoie de timp pentru a crea stabilitatea necesară.

Dezavantajul versiunilor stabile este acela că aplicațiile nu prezintă niciun grad de noutate. De multe ori pot să dureze ani până când o nouă versiune a unei aplicații să fie introdusă într-o versiune stabilă a unei distribuții Linux.

Versiunile stabile sunt folosite în special pentru severe datorită gradului de stabilitate și siguranță oferit.

Versiunile cu un grad de noutate ridicat (*bleeding edge*) reprezintă versiuni recente ale programelor, versiuni care includ ultimele îmbunătățiri și inovații. Aceste versiuni apar destul de des, frecvența lor de apariție fiind în mare măsură influențată de mărimea comunității ce dezvoltă aplicația și de îmbunătățirile aduse.

Dezavantajul versiunilor cu grad de noutate ridicat este acela că prezintă un grad de stabilitate și de siguranță incert, de multe ori scăzut. Datorită testării slabe a aplicațiilor (din lipsă de timp), acestea prezintă deseori găuri de securitate sau probleme de stabilitate.

Versiunile cu grad de noutate ridicat sunt recomandate celor care doresc să aibă cele mai noi tehnologii implementate cu orice cost. Ele nu sunt recomandate pentru servere, ci pentru calculatoare unde stabilitatea și siguranța nu sunt elemente cheie.

Între cele două tipuri de aplicații prezentate există numeroase niveluri de compromis. Alegerea unui astfel de nivel pentru un sistem de operare (mai aproape de stabilitate sau mai aproape de cele mai noi tehnologii) trebuie făcută ținând cont de scopul calculatorului pe care va fi instalat și de gradul de securitate și de stabilitate pe care trebuie să îl prezinte acesta.

Distribuțiile au moduri diferite de tratare a conceptelor *stable* și *bleeding-edge*.

Spre exemplu, distribuția Debian poate fi instalată în 3 versiuni:

- *stable* – versiune stabilă, cu aplicații testate mult timp
- *testing* – versiune de testare, după o perioadă de timp devine versiunea *stable*
- *unstable* – versiune care incorporează programele în versiunile lor *bleeding-edge*, devine versiunea *testing* după o perioadă

Ubuntu are un ciclu de dezvoltare de 6 luni (în engleză *release cycle* – ciclu de lansare). Acest lucru presupune dezvoltarea distribuției timp de 6 luni și lansarea unei noi versiuni după această perioadă. În prezent, Ubuntu lansează distribuții în aprilie (numărul X.04) și în octombrie (numărul X.10) – X reprezintă ultimele două cifre din an (pentru 2009 – 9, 2010 – 10 etc.).

Pe lângă aceste versiuni, Ubuntu are și o versiune LTS (*Long Term Support*) cu un ciclu de dezvoltare de 2 ani, versiune pentru care este oferit suport timp de 3 ani pentru sisteme desktop (5 ani pentru sisteme server).

Pentru fiecare versiune de Ubuntu/Kubuntu, cele mai utilizate trei variante de instalare sunt:

- **Instalarea server** este mai apropiată de Debian și de stabilitatea acestuia. Este recomandată pentru calculatoare care trebuie să ofere stabilitate și siguranță.
- **Instalarea desktop** (cea mai ușuală) permite utilizatorului să instaleze varianta desktop a sistemului de operare folosind un asistent în mod grafic. Pentru o bună funcționare, se recomandă utilizarea unui sistem cu cel puțin 384MB de RAM.
- **Instalarea alternate** permite utilizatorului să instaleze varianta desktop, însă asistentul de instalare nu va mai fi unul în mod grafic ci unul în mod text, bazat pe asistentul de instalare al distribuției Debian. Din acest motiv varianta alternate poate fi instalată și pe sisteme cu mai puțin de 384 MB de RAM. Un alt avantaj al variantei alternate este acela că permitea realizarea unei partitii avansate a hard-disk-ului, oferind suport pentru utilizarea RAID¹ sau LVM² (ambele tehnologii permit realizarea de partiții care includ spațiul de pe mai multe hard-disk-uri).

Pe lângă aceste versiuni mai există și versiunea *Netbook Remix* (pentru calculatoare de tip *netbook*).

2.2 Instalarea Linux

2.2.1 Alegerea distribuției Linux

După cum a fost menționat și în secțiunea 2.1, există mai multe tipuri de distribuții. Câteva criterii de alegere a unei distribuții au fost menționate anterior.

Principalele criterii folosite în alegerea distribuțiilor sunt:

- nivelul de stabilitate și gradul de nouitate al aplicațiilor (în relație cu nivelul de stabilitate, după cum a fost menționat anterior)
- suportul oferit de comunitate (sau de compania care dezvoltă distribuția)
- familiaritatea cu anumite componente ale sistemului, în principal sistemul de pachete (acesta nu reprezintă un criteriu foarte important pentru noii utilizatori)
- suportul pentru hardware-ul disponibil în calculator – distribuțiile pot fi disponibile pentru platforme diferite (procesoare diferite) și pot oferi acces facil la driver-e pentru hardware variat
- resursele disponibile pe calculator – în cazul în care resursele calculatorului pe care va instala Linux sunt scăzute, se recomandă căutarea unei distribuții cu cerințe scăzute

¹Redundant Array of Inexpensive Disks

²Logical Volume Manager

- destinația sistemului de operare – în cazul în care se urmărește utilizarea Linux pentru o anumită activitate/sarcină se recomandă instalarea unei distribuții special concepute (în cazul în care există) – (vezi secțiunea 2.1.1).

Distribuția aleasă ca suport pentru această carte este *Kubuntu 9.10 Desktop*¹, distribuție derivată din Ubuntu, care:

- oferă un nivel acceptabil de stabilitate raportat la nivelul de noutate al pachetelor
- are o comunitate foarte largă, formată din toți utilizatorii de Ubuntu și derivele ale acestuia
- oferă suport facil pentru hardware proprietar, hardware care nu are driver-e open-source disponibile implicit în distribuțiile Linux; majoritatea dispozitivelor comune sunt suportate
- poate funcționa bine pe un sistem desktop actual, dat fiind cerințele acestaia²
- sistemul pe care va fi instalat va fi utilizat ca desktop

2.2.2 Pregătirea sistemului

Verificarea cerințelor sistemului. Spațiul de swap

Fiecare sistem de operare (și implicit distribuție Linux) este însotit de o serie de cerinte minime hardware. Acestea sunt recomandări care, în cazul în care sunt îndeplinite, asigură buna funcționare a sistemului de operare. În anumite situații, programele care se ocupă de instalarea sistemului de operare vor detecta neîndeplinirea cerințelor minime hardware și vor refuza continuarea procesului de instalare.

Distribuția aleasă în această carte (Kubuntu 9.10) are următoarele cerințe hardware (recomandări, în paranteză se regăsesc cerințele minime):

- procesor x86 700 MHz (min: 300 MHz)
- 384 MB RAM (min: 64 MB RAM – la instalarea fără mediu grafic)
- 8 GB spațiu pe HDD (min: 4 GB)
- placă video capabilă să afișeze rezoluția 1024x768 (min: 640x480)
- pentru instalare și actualizare a sistemului – conexiune la Internet (min: CD-ROM sau placă de rețea)

Printre principalele probleme ce țin de utilizarea facilă a unui sistem de operare o reprezintă lipsa memoriei RAM. Sistemul de operare folosește pentru stocarea datelor temporare memoria RAM. Aceasta are avantajul unui timp de răspuns și al unei viteze de citire foarte mari, însă este limitată din punctul de vedere al capacitatii (sistemele actuale nu au, în mod normal, mai mult de 2GB de memorie RAM).

Atunci când întreaga memorie RAM este umplută cu date, există două soluții alternative. Prima din ele constă în neallocarea de memorie RAM pentru programele

¹<http://www.kubuntu.org/>

²<https://help.ubuntu.com/community/Installation/SystemRequirements>

care cer acest lucru. Ca urmare programul respectiv nu va putea funcționa și va genera erori. Atunci când programul în cauză este unul vital pentru funcționarea sistemului de operare, funcționarea întregului sistem de operare poate deveni instabilă.

A doua variantă este aceea în care datele care ar trebui stocate în memoria RAM sunt stocate într-o altă memorie (pe hard-disk sau pe o memorie pe USB). Deoarece memoria RAM este cea mai rapidă memorie din sistem, utilizarea unui alt tip de memorie va atrage după sine penalizări de performanță. Această soluție se numește **swapping** datorită modului în care funcționează: dacă memoria RAM este plină și apar cereri pentru alocarea de noi zone de memorie, o parte din datele aflate deja în memoria RAM sunt mutate pe un alt tip de memorie, în acest fel eliberându-se memorie RAM. În momentul în care datele mutate anterior pe un alt tip de memorie sunt cerute de programe, ele sunt mutate înapoi în RAM (dacă nu este suficient loc în acel moment se va elibera o parte din RAM copiind alte date din RAM pe suportul de memorie).

Cea mai uzuală și ieftină soluție de memorie folosită pentru swap este hard-disk-ul (vezi secțiunea 5.6). Sistemele de operare de tip Linux folosesc în general o zonă dedicată pe hard-disk numită **partiție de swap**. Această partiție are în general dimensiuni apropriate de cele ale memoriei RAM (de ordinul 1-2 GB). Windows-ul și sistemul de operare Mac OS X folosesc pentru swap fisiere a căror dimensiune se poate extinde sau micșora în funcție de necesități.

Partiționare

O **partiție** reprezintă o diviziune logică a unui hard-disk. Prin partiționare un hard-disk este împărțit în mai multe partiții. Pe un hard-disk poate exista și o singură partiție.

Un hard-disk este **nepartiționat** atunci când pe el nu există nicio partiție.

Partiționarea unui hard-disk îl face pe acesta să aibă aceeași comportare ca mai multe hard-disk-uri independente. Diferența între partiții și hard-disk-uri reale constă în faptul că partițile de pe un hard-disk folosesc aceleași resurse hardware (și, implicit, în cazul unei defectiuni hardware a hard-disk-ului, datele de pe toate partiții pot deveni inaccesibile). În plus partiții pot fi redimensionate după ce au fost create, în schimb discurile au o dimensiune fixă.

Într-o partiție se poate crea un sistem de fisiere pentru stocarea fisierelor sau partitia poate fi utilizată în scopuri speciale, cum sunt de exemplu partiții de swap. Partiții de swap nu folosesc un sistem de fisiere ca NTFS, FAT32 sau ext3. Sistemul de operare are metode proprii de a organiza datele în ele și de a le face ușor de accesat (vezi capitolul 4).

Avantajele utilizării de partiții sunt următoarele:

- posibilitatea instalării mai multor sisteme de operare pe același hard-disk – se poate alege ulterior, la pornirea sistemului de calcul, care din ele va fi folosit (vezi secțiunea 6.2);
- posibilitatea de a separa datele personale de datele folosite de sistemul de operare și de programe – dacă datele personale ale utilizatorilor se găsesc pe o

altă partitie, sistemul de operare nu mai poate fi pornit și este necesară reinstalarea lui, datele nu vor fi afectate în niciun fel;

- se poate utiliza același spațiu de swap între mai multe sisteme de operare de tip Linux instalate pe același sistem de calcul (folosind aceeași partitie de swap pentru toate).

Tipuri de partitii

Primul sector fizic de pe un hard-disk poartă numele **Master Boot Record (MBR)** (vezi secțiunea 6.2.1). Acest sector are 512 octeti și conține informații importante despre modul în care este partitionat hard-disk-ul.

Dacă acest sector este sters sau suprascris toate informațiile de pe hard-disk se pierd.¹

În cadrul MBR se găsesc informații despre fiecare partitie de pe hard-disk. Aceste informații sunt stocate într-o tabelă de partitii primare care are doar patru intrări. Prin urmare MBR-ul poate retine informații pentru doar patru partitii primare. Una dintre aceste patru partitii va fi marcată ca activă și de pe ea se va încerca pornirea sistemului de operare.

O **partitie primară** poate contine doar un singur sistem de fisiere. Pentru a elimina limitarea pe care o prezintă MBR-ul (de a putea retine doar patru partitii primare) a fost creată **partitia extinsă**. Acest tip de partitie ocupă tot o intrare în tabela de partitii din MBR însă poate conține la rândul său mai multe **partitii logice**, fiecare partitie având asociat un sistem de fisiere. Numărul de partitii logice incluse într-o partitie extinsă este limitat doar de dimensiunile partitiei extinse și de structura de date folosită pentru a reține informațiile despre partitii logice.

Unele sisteme de operare trebuie să fie instalate pe partitii primare pentru a putea porni. În această categorie intră MS-DOS și toate versiunile de Windows care depend de el (Windows 3.x, Windows 95, Windows 98, Windows Millenium), precum și BSD.

2.2.3 Live CD

Pentru Ubuntu 9.10 (și derivatele precum Kubuntu) varianta grafică de instalare este disponibilă sub forma unui Live CD.

Un **Live CD** (sau Live DVD) este un CD (DVD) care conține un sistem de operare care poate fi pornit direct (boot-abil), fără a avea nevoie de instalarea pe un hard-disk sau de prezența acestuia.

Există și Live USB-uri, dispozitive USB boot-abile cu sisteme de operare care au, de multe ori, adăugată și posibilitatea scrierii informațiilor pe USB (comparativ cu Live CD/DVD-urile unde informațiile se rețin implicit doar în memorie).

¹ chiar dacă informațiile din MBR se pierd, folosind utilitare specializate se pot recupera datele de pe hard-disk prin recunoașterea tipelor caracteristice sistemelor de fisiere

Termenul "Live" vine de la faptul că pe un singur disc se găsesc toate fisierile necesare funcționării unui sistem de operare, fără a fi necesară copierea unui fisier pe hard-disk înaintea pornirii sistemului de operare.

Astfel un Live CD nu modifică în niciun fel sistemul de operare instalat pe hard-disk, exceptie făcând situațiile când utilizatorul dorește în mod expres acest lucru. Un sistem de operare prezent pe un Live CD este totuși unul normal, astfel încât are nevoie de existența unui suport pentru a putea salva informații de stare în fișiere etc.

Pentru a rezolva problema lucrului cu fișiere, în condițiile în care în mod implicit nu se lucrează cu un hard-disk, un Live CD folosește un **ramdisk** (o porțiune din memoria RAM) precum un hard-disk.

Toate datele care se scriu în *ramdisk* sunt accesibile pe toată perioada în care sistemul de operare rulează. Atunci când acesta este opri, datele din RAM se pierd și, implicit, tot conținutul *ramdisk*-ului este sters. De aceea, la oprirea unui sistem pornit de pe Live CD, sistemul de calcul revine la starea anterioară pornirii.

Utilizarea unei porțiuni din memoria RAM pe post de hard-disk oferă avantajul unui timp de acces și a unei rate de transfer mai bune decât în cazul unui disk. Dezavantajul este acela că aplicațiile vor avea disponibilă o cantitate mai mică de RAM. Pentru a putea rula în condiții normale un Live CD are nevoie de 512MB de memorie RAM, minimul necesar fiind 256MB.

Așadar un Live CD oferă posibilitatea testării și utilizării unui sistem de operare în condiții de deplină siguranță pentru software-ul instalat pe sistemul de calcul. De multe ori, Live CD-urile sunt folosite pentru recuperarea datelor aflate pe o partitură ce nu mai poate fi accesată din sistemul de operare instalat pe hard-disk (spre exemplu atunci când sistemul de operare nu mai porneste).

2.2.4 Instalare Kubuntu

Kubuntu este o distribuție derivată din Ubuntu, distribuție care folosește ca desktop environment KDE în loc de GNOME (vezi secțiunea 13.7). Kubuntu este parte a proiectului Ubuntu și folosește aceeași arhitectură, aceleași repository-uri și aceleși pachete ca și Ubuntu (vezi secțiunea 3.2).

Pentru a instala Kubuntu (și în general orice distribuție Linux) pe hard-disk este necesară crearea a cel puțin două partitii: una pe care va fi instalat sistemul de operare și una pentru swap. Acest lucru poate fi realizat înaintea instalării propriu-zise (folosind programe specializate în administrarea partitiilor cum ar fi *fdisk*, *GParted*, *PQMagic* etc.) sau poate fi realizat în timpul instalării folosind utilitarul de partitionare pus la dispoziție în acest sens de programul asistent de instalare.

Instalarea Kubuntu 9.10 (varianta Desktop) începe prin introducerea Live CD-ului în unitatea optică și repornirea calculatorului (alternativ, se poate realiza instalarea de pe USB stick). În cazul în care BIOS-ul nu este configurat să initializeze sistemul de operare de pe unitatea optică (USB stick), trebuie realizată această configurare.

După ce calculatorul a initializat sistemul de operare de pe CD, va fi afișat un ecran ce permite alegerea modului în care va fi folosit Live CD-ul (figura 2.2)

Figura 2.2: Alegera modului în care va fi folosit Live CD-ul

Prima opțiune din listă va porni Kubuntu folosind configurările implicate. Din mediul grafic pornit se poate alege ulterior pornirea instalării. A doua opțiune (*Install Kubuntu*) va porni direct instalarea. *Check disc for defects* este util pentru verificarea CD-ului. *Memory test* va porni un test al memoriei RAM, util pentru depanarea problemelor hardware atunci când memoria RAM este suspectată că ar fi defectă.

După ce este aleasă prima opțiune sistemul de operare va fi initializat. Desktop-ul implicit din Kubuntu este prezentat în figura 2.3.

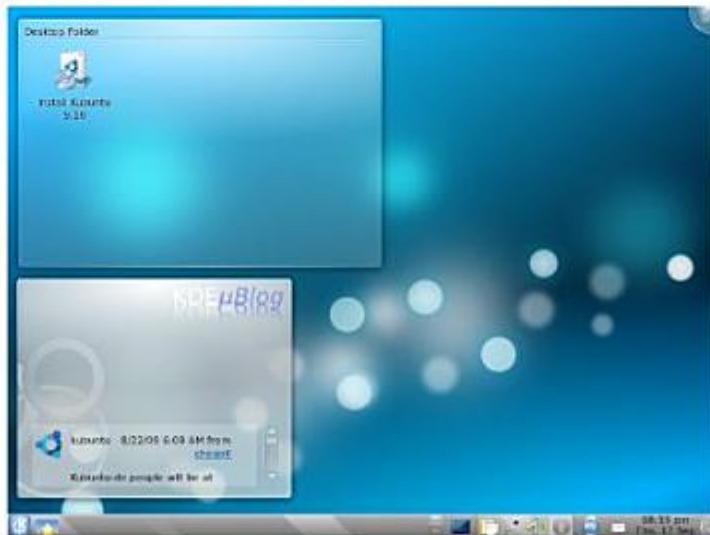

Figura 2.3: Desktop-ul implicit al Live CD-ului Kubuntu

În acest moment Kubuntu poate fi folosit ca Live CD. Pentru a îl instala pe hard-disk, se va accesa pictograma "*Install Kubuntu 9.10*" de pe desktop. Rezultatul va fi pornirea unui asistent de instalare (figura 2.4).

Figura 2.4: Alegerea limbii folosită de asistentul de instalare

Prima etapă constă în alegere limbii folosită de asistentul de instalare. Etapa următoare permite alegerea locului în care se găseste utilizatorul (vezi figura 2.5). Această configurare are efect asupra fusului orar ce va fi stabilit pentru calculator.

Figura 2.5: Alegerea locului în care se află utilizatorul

Pasul următor este reprezentat de alegerea felului în care sunt amplasate tastele pe tastatură (*keyboard layout*) (figura 2.6). După ce se realizează această configurație urmează pasul cel mai important din cadrul instalării: partitionarea hard-disk-ului (vezi figura 2.7).

Discul poate fi sters integral, caz în care datele deja existente vor fi sterse, sau poate fi partitionat manual, alegând dimensiunea partitiilor și tipul lor. În continuare va fi prezentată partitōnarea manuală.

Figura 2.6: Alegerea felului în care sunt amplasate tastele pe tastatură

Figura 2.7: Partitionarea manuală a hard disk-ului

În cazul în care discul este nepartitionat este necesară crearea unei noi tabele de partitii apăsând butonul *New Partition table*. Rezultatul va fi afișarea tabelei de partitii, prezentată și în figura 2.8.

În cazul în care există deja partitii pe disc, acestea vor fi afișate în tabela de partitii. În continuare, se presupune că hard-disk-ul nu este partitionat și se vor crea două partitii: una *ext4* și una pentru *swap*. Pentru a realiza acest lucru se apasă butonul *Add...* din fereastra care prezintă tabela de partitii (figura 2.9).

După cum se observă în figura 2.9, partitia *ext4* este primară, are 4096 MB, este creată la începutul spațiului liber și va fi accesată de sistemul de operare prin directorul / (*mount point*).

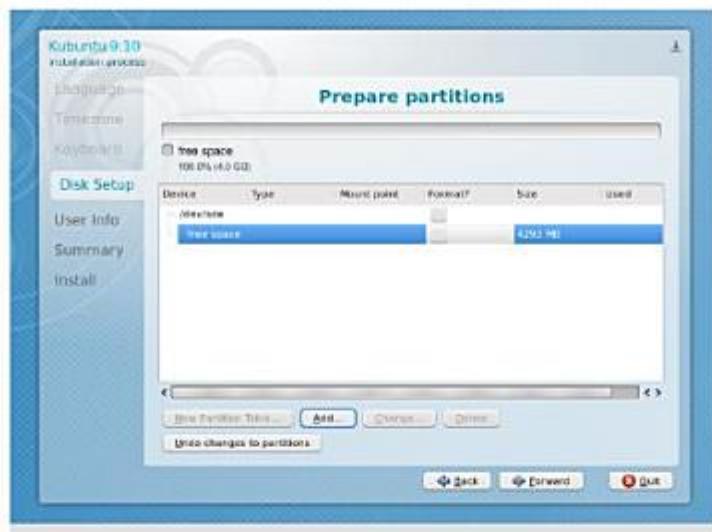

Figura 2.8: Tabela de partitii – initial discul nu are nicio partiie

Figura 2.9: Crearea unei partitii

Figura 2.10: Crearea unei partitii swap

Partitia de swap (figura 2.10) este tot primară, are 197 MB si este creată la începutul spațiului liber rămas. Ea nu va putea fi accesată printr-un director, ci va fi folosită de sistemul de operare în mod transparent.

Această schemă de partionare este pur demonstrativă. După crearea celor două partitii, tabela de partitii arată ca în figura 2.11.

După crearea partitilor, trebuie datele personale ale utilizatorului: numele lui, numele de utilizator dorit, parola și numele statiei (*hostname*). Asistentul de instalare mai permite și alegerea modului de autentificare în sistem și dacă directorul cu datele utilizatorului

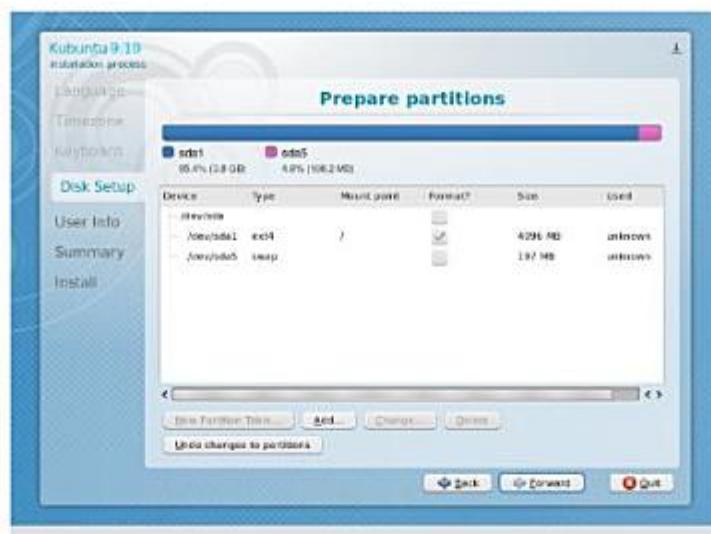

Figura 2.11: Tabela de partitii după ce au fost create cele două partitii

va fi criptat (vezi figura 2.12) (vezi secțiunea 10.5.2).

Figura 2.12: Configurarea datelor personale ale utilizatorului

În pasul următor (ultimul pas al instalării) pot fi revizuite configuraările realizate. Apăsând pe butonul *Advanced...* se poate configura unde va fi instalat *bootloader-ul* (vezi secțiunea 6.2 bootloader/GRUB (vezi figura 2.13)).

Pentru a începe copierea fișierelor pe hard-disk se apără butonul *Install*. La terminarea instalării va fi afisat mesajul din figura 2.14.

După închiderea asistentului de instalare sistemul de operare va rula în continuare ca Live CD. Pentru a porni sistemul de operare proaspăt instalat, calculatorul trebuie repornit.

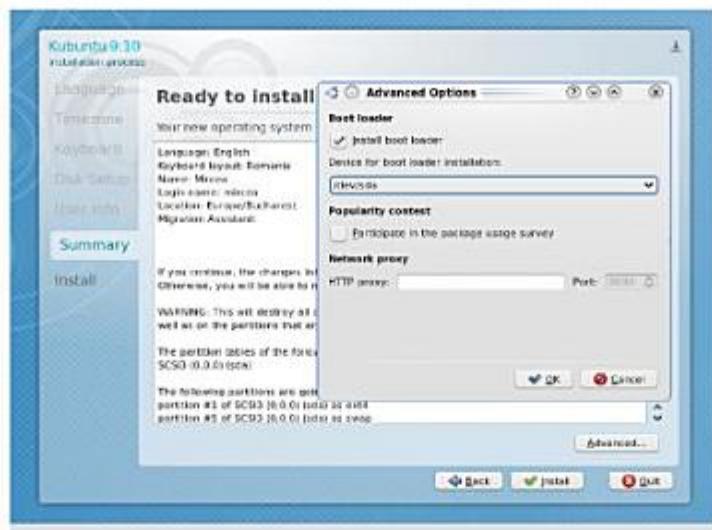

Figura 2.13: Verificarea datelor și alegerea hard-disk-ului pe care va fi instalat GRUB

Figura 2.14: Mesajul care marchează instalarea cu succes a sistemului de operare

2.3 Interacțiunea cu sistemul de operare

2.3.1 Interfețele cu utilizatorul

Primele interfețe cu utilizatorul au fost, din motive tehnice, create pe monitoare care afișau doar caractere text. De aceea, posibilitățile acestor interfețe de a crea componente grafice au fost limitate. În această categorie (interfețe care utilizează doar caractere în mod text) intră CLI (*Command Line Interface*) și TUI (*Text User Interface*). În timp, atât monitoarele cât și plăcile video au avansat tehnologic și au apărut astfel afișajele grafice (cu rezoluții mai mari decât cele text). În acest fel a apărut și o nouă clasa de interfețe cu utilizatorul numită GUI (*Graphical User Interface*).

În CLI, interacțiunea cu sistemul de operare se bazează pe comenzi scrise de la tastatură. Exemple de CLI pot fi văzute în figura 2.17 și în figura 2.18.

Avantajul acestei metode este acela că pot fi invocate comenzi complexe utilizând sevențe scurte de caractere. Pentru a realiza sarcini echivalente într-un GUI poate fi uneori nevoie și de câteva zeci de click-uri de mouse. Un alt avantaj al CLI este rapiditatea dobândită în utilizare, după ce comenziile au fost reținute (în special dacă este folosit istoricul de comenzi: prin apăsarea tastei **Săgeată Sus** pot fi reexecutate comenziile date anterior). Luând ca exemplu configurarea unei adrese IP (vezi secțiunea 8.2.1) pe o interfață de rețea, diferența de viteză între prima și a zecea oară când se realizează această configurare într-un GUI este mică, datorită numărului mare

de click-uri necesar. În cazul unui CLI, folosind și istoricul de comenzi, diferența de viteză este extrem de mare.

Dezavantajul principal al CLI este curba abruptă de învățare, utilizatorul obisnuindu-se mai greu cu o comandă decât cu reținerea locului în care se află un buton.

Desi de la apariția sa a fost concurat de TUI și GUI, CLI rămâne metoda de control al sistemului de operare preferată de utilizatorii avansați datorită eficienței în utilizare.

În TUI, interacțiunea cu sistemul de operare se realizează prin intermediul ferestrelor, meniurilor, butoanelor și mouse-ului. Pentru desenarea interfeței sunt utilizate caractere disponibile pe orice terminal text (figura 2.15).

Figura 2.15: Text User Interface

Acest tip de interfață se apropie de modul în care arată o interfață grafică însă, datorită faptului că folosește caractere text, rezoluția ecranului este mai mică.

GUI este un sistem de interacțiune cu utilizatorul de tipul WIMP (*window, icon, menu, pointing device*) (figura 2.16).

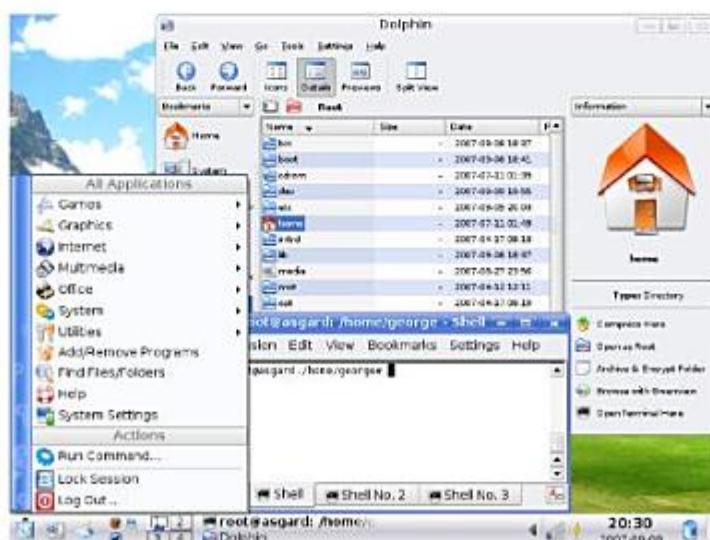

Figura 2.16: Graphical User Interface

Pentru desenarea interfeței GUI sunt folosite moduri grafice de rezoluție înaltă, cum ar fi VGA=640x480, SVGA=800x600, 1024x768, 1280x1024, 1600x1200 etc.

2.3.2 Interfața în linie de comandă (CLI)

Consola

O consolă este un tip de echipament care permite introducerea și afisarea de text folosit în administrarea și utilizarea sistemului de operare.

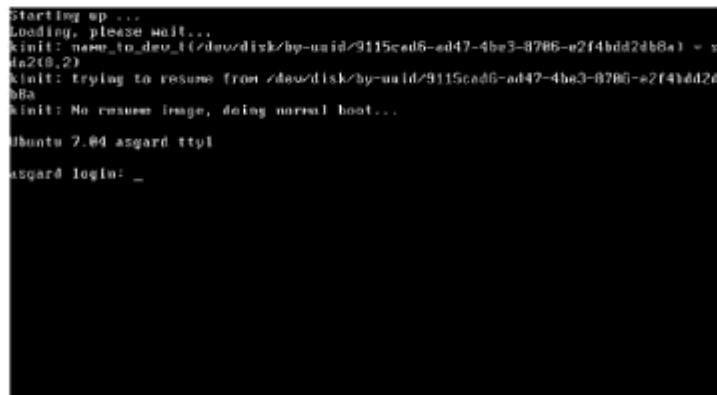
Initial consolele erau formate dintr-un terminal (un monitor ce avea atașată o tastatură) care se conecta la sistemul de calcul printr-o conexiune serială. Acest tip de console este foarte rar întâlnit în ziua de astăzi.

Pe un calculator obișnuit, monitorul împreună cu tastatură au același rol ca un terminal. Ele permit, în Linux, accesarea a două tipuri de console: *terminalele virtuale* (console în mod text) și *emulatoarele de terminale* (console în mod grafic).

Terminalele virtuale au o rezoluție mică (în general 25 de linii cu 80 de caractere pe linie). Ele pot fi accesate din interfață grafică cu ajutorul tastelor CTRL+ALT+F_x, unde F_x reprezintă tastele F1 până la F6 (în mod implicit). Din aceste terminale virtuale se poate reveni în interfață grafică cu ajutorul combinatiei de taste (CTRL+) ALT+F7.

Trecerea dintr-un terminal virtual în altul poate realiza prin trei combinații de taste. Primele două sunt: CTRL+ALT+F_x și ALT+F_x (unde x este numărul terminalului în care se va trece). A treia combinație de taste este ALT+Sageată Stânga sau ALT+Sageată Dreapta și permite trecerea dintr-un terminal în cel precedent, respectiv în cel următor. De exemplu trecerea din terminalul 4 în terminalul 3 se poate realiza cu CTRL+ALT+F3 sau ALT+F3 sau ALT+Sageată Stânga.

Valorile tastelor F prezентate sunt cele隐式e pe majoritatea distribuțiilor. Aceste valori pot fi schimbată. De exemplu, interfața grafică poate fi plasată pe terminalul trei sau pe terminalul cinci; numărul de terminale accesibile poate fi săse (valoarea implicită) sau zece (figura 2.17).


```
starting up...
Loading, please wait...
kinit: name_to_dev_t(/dev/disk/by-uuid/9115cad6-ad47-4be3-8786-e2f4bdd2db8a) = 0
dn2t8.2
kinit: trying to resume from /dev/disk/by-uuid/9115cad6-ad47-4be3-8786-e2f4bdd2db8a
bba
kinit: No resume image, doing normal boot...
Ubuntu 7.04 asgard tty1
asgard login: _
```

Figura 2.17: Terminal virtual (CLI)

Consolele în mod grafic reprezintă **emulatoare de terminal** (figura 2.18). Dimensiunea lor pot fi extinsă peste cea de 25x80 a terminalelor virtuale. De asemenea, un utilizator poate porni un număr nelimitat de astfel de emulatoare. Cele mai cunoscute emulatoare sunt **konsole** (pentru KDE), **gnome-terminal** (pentru GNOME) și **xterm**.

Figura 2.18: Emulator consolă (CLI)

Atunci când un utilizator accesează un terminal virtual el trebuie să se autentifice folosind un nume de utilizator și o parolă. La pornirea unui emulator de terminal utilizatorul nu mai trebuie să se autentifice, deoarece autentificarea s-a produs înainte de pornirea interfeței grafice. De asemenea, la pornirea unui emulator de terminal utilizatorul curent va fi cel care este autentificat în interfață grafică.

În ultimii ani, îndepărțarea de linia de comandă a sistemului de operare Linux este din ce în ce mai accentuată în detrimentul utilizării interfeței grafice, mai intuitive și cu facilități mult mai avansate. Cu toate acestea, interfața în linia de comandă rămâne o componentă esențială în configurarea rapidă a unui sistem și a administrării de la distanță. Interfața în linia de comandă permite toate operațiile care pot fi realizate și din interfața grafică.

Shell

În IT, denumirea de *shell* are mai multe sensuri. Unul dintre acestea este sensul de componentă software care realizează interfața cu utilizatorul. Această interfață poate fi una CLI, caz în care *shell*-ul este un interpretor de comenzi, sau una GUI, caz în care *shell*-ul este o interfață grafică dintre utilizator și resursele sistemului de operare (cum ar fi Explorer în Windows).

Comenziile Linux sunt transmise la o consolă. Consola (indiferent de tipul ei – emulator de terminal sau terminal virtual) rulează un *shell*, *shell* care permite introducerea

comenzilor. Există mai multe aplicații shell de interpretare a comenzilor în Linux, cea mai ușoară fiind denumită **bash** (Bourne Again SHell).

Prompt-ul

Shell-ul (interpretorul) de comenzi oferă utilizatorului un prompt. Acesta are un format de genul:

```
1 username@localhost:~$
```

La acest prompt, utilizatorul poate introduce comenzi. `username` reprezintă numele utilizatorului, iar `localhost` este numele stației (*hostname*). Simbolul `~` indică directorul curent, home-ul utilizatorului `george`¹. Simbolul `"$"` marchează terminarea prompt-ului și începerea zonei de introducere a comenzilor. De exemplu, în cazul următor:

```
1 george@asgard:~$
```

`george` este numele utilizatorului și `asgard` este numele stației.

Pentru mai multe informații despre interacțiunea cu shell-ul consultați secțiunea 12.2.

Comenzi

Comenziile sunt cuvinte cheie care se introduc la consolă (și interpretate de interpretorul de comenzi), folosite pentru a configura sistemul de operare sau pentru a obține informații de la acesta.

Comenziile pot fi simple sau pot avea parametri. O **comandă simplă** este o comandă care conține un singur cuvânt cheie suficient pentru a executa o acțiune. Majoritatea comenzilor sunt însă **comenzi compuse** și pot primi unul sau mai mulți parametri care pot afecta rezultatul comenzi. Separarea între numele comenzi și parametru sau între doi parametri se realizează prin intermediul caracterului "spațiu". De multe ori, primul parametru (sau și alți parametri, în funcție de caz) este marcat prin caracterul `"-"`.

Mai jos este prezentat un exemplu de comandă simplă și apoi aceeași comandă cu parametri. Comenziile au de obicei rezultate, rezultate care sunt afișate de către interpretorul de comenzi (shell) pe consola utilizatorului. În exemplul nostru, fiecare comandă are un rezultat care este afișat.

```
1 george@asgard:~$ ps
2     PID TTY          TIME CMD
3   13391 pts/0    00:00:00 bash
4   13666 pts/0    00:00:00 ps
5
6 george@asgard:~$ ps -o uid,pid,cmd
7     UID      PID CMD
8   1000  13391  -bash
9   1000  13669  ps -o uid,pid,cmd
10
11 george@asgard:~$
```

¹detalii despre ierarhia sistemului de fișiere se găsesc în secțiunea 4.1.2

Setul cel mai important de comenzi este cel care interacționează cu sistemul de fișiere. Aceste comenzi sunt fundamentale pentru interacțiunea cu sistemul și rularea altor comenzi importante.

Căutarea de ajutor

Dacă se dorește căutarea de informații în legătură cu o comandă (parametri, date de ieșire, funcționalitate etc.) distribuțiile de Linux pun la dispoziție mai multe opțiuni:

- Transmiterea parametrului `--help` unei comenzi pentru a afișa un sumar al parametrilor posibili ai acelei comenzi. De exemplu:

```
1 george@asgard:~$ cp --help
2 Usage: cp [OPTION]... [-T] SOURCE DEST
3       or: cp [OPTION]... SOURCE... DIRECTORY
4       or: cp [OPTION]... -t DIRECTORY SOURCE...
5
6 Copy SOURCE to DEST, or multiple SOURCE(s) to DIRECTORY.
7
8
9 Mandatory arguments to long options are mandatory for short options
too.
10
11 -a, --archive           same as -dpR
12 --backup[=CONTROL]     make a backup of each existing
destination file
13 -b                      like --backup but does not accept an
argument
14 --copy-contents        copy contents of special files when
recursive
15 -d                      same as --no-dereference --preserve=link
16 [...]
```

- Comanda `whatis` este folosită pentru a afișa o scurtă descriere a unei comenzi:

```
1 george@asgard:~$ whatis ls
2 ls (1)                  - list directory contents
3 george@asgard:~$ whatis pwd
4 pwd (1)                 - print name of current/working directory
5 george@asgard:~$ whatis cp
6 cp (1)                  - copy files and directories
7 george@asgard:~$ whatis poweroff
8 poweroff (8)            - stop the system.
```

- Comanda `apropos` afișează comenziile care au legătură cu cuvântul transmis ca parametru:

```
1 george@asgard:~$ apropos zip
2 bunzip2 (1)             - a block-sorting file compressor, v1.0.3
3 bzcmp (1)               - compare bzip2 compressed files
4 bzipdiff (1)             - compare bzip2 compressed files
5 bzgrep (1)               - search possibly bzip2 compressed files for a regular
expression
6 bzfgrep (1)              - search possibly bzip2 compressed files for a regular
expression
7 [...]
```

- Comenzile `man` și `info` sunt utilizate pentru a afișa paginile de documentație complete asociate unei comenzi dorite. Aceste pagini conțin informații detaliate despre opțiunile posibile ale comenziilor și utilizările acestora. Comenzile `man` și `info` primesc ca argument numele comenzi a cărei documentație se dorește a fi afișată:

```
1 george@asgard:~$ man ls
2 Reformatting ls(1), please wait...
3
4 george@asgard:~$ man pwd
5 Reformatting pwd(1), please wait...
6
7 george@asgard:~$ info coreutils ls
8 george@asgard:~$ info coreutils cp
```

Autentificarea și părăsirea sistemului

Autentificarea locală în sistemul de operare se poate realiza folosind un terminal virtual sau se poate realiza în interfață grafică, printr-un *display manager* (vezi secțiunea 13.2.2).

În cazul în care utilizatorul s-a autentificat în interfață grafică, el poate părăsi sistemul de operare (`logout`) tot din mediul grafic, folosind opțiunea `Logout`.

În cazul în care utilizatorul s-a autentificat într-un terminal virtual, el poate părăsi sistemul de operare folosind comanda `logout` sau comanda `exit`.

Comanda `logout` este folosită pentru a părăsi un login shell. Acesta este un shell creat atunci când utilizatorul s-a autentificat în sistem.

Comanda `exit` este folosită pentru a părăsi atât un login shell cât și un shell creat din acest login shell (cu ajutorul comenzi `su` de exemplu).

2.3.3 Oprirea sistemului de calcul

Pentru a opri sau reporni un sistem de calcul se folosește comanda `shutdown`. Această comandă poate fi utilizată doar de către un utilizator cu drepturi administrative (vezi secțiunea 2.4.1). Sintaxa comenzi este:

```
1 shutdown [OPTION]... TIME [MESSAGE]
```

Printre opțiunile folosite în mod ușual se numără: `-r` pentru a reporni stația și `-h` pentru a opri. `time` reprezintă momentul la care va fi oprită sau repornită statia, iar `message` este un mesaj ce va fi trimis pe toate terminalele legate la sistem.

De exemplu, pentru a opri stația imediat, se rulează comanda:

```
1 root@asgard:/home/george# shutdown -h now
2
3 Broadcast message from george@asgard
4     (/dev/pts/0) at 18:28 ...
5
6
7 The system is going down for halt NOW!
```

Pentru a reporni stația imediat, se rulează comanda:

```
1 root@asgard:/home/george# shutdown -r now
2 Broadcast message from george@asgard
3         (/dev/pts/4) at 11:04 ...
4
5
6 The system is going down for reboot NOW!
```

Pentru a opri stația la ora 20:00:

```
1 root@asgard:/home/george# shutdown -r 20:00
2
3 Broadcast message from george@asgard
4         (/dev/pts/4) at 11:03 ...
5
6
7 The system is going down for reboot in 537 minutes!
```

Pentru a opri statia în 10 minute de la executarea comenzii se foloseste comanda:

```
1 root@asgard:/home/george# shutdown -r +10
2
3 Broadcast message from george@asgard
4         (/dev/pts/0) at 18:33 ...
5
6 The system is going down for reboot in 10 minutes!
```

O altă posibilitate de a reporni stația este utilizarea comenzii **restart**. Pentru oprirea statiei se pot folosi și comenziile **halt** sau **poweroff**. Toate aceste comenzi pot fi executate doar daca utilizatorul are cu drepturi administrative.

2.4 Configurări de bază ale SO

2.4.1 Administrarea sistemului Linux

În sistemele de operare Windows până la Windows XP (inclusiv), în timpul procesului de instalare se crea un utilizator cu drept de administrare. De cele mai multe ori, sistemul era folosit cu acest utilizator, situație care putea crea probleme de securitate datorită drepturilor extinse de care beneficia utilizatorul (vezi secțiunea 10.2). În sistemele de operare Linux se face o distincție implicită între drepturile de administrare și drepturile de utilizare a sistemului.

În Linux, un singur utilizator are drepturi de administrare depline. Acesta este un utilizator special numit **root**.

Utilizatorul **root** poate realiza configurări, poate modifica modul în care pornește sistemul de operare, poate acorda drepturi parțiale altor utilizatori etc.

Pentru a putea realiza configurări sau acțiuni pe care doar utilizatorul **root** le poate realiza, un utilizator are trei posibilități.

Prima posibilitate o reprezinta autentificare în sistemul de operare folosind numele de utilizator **root** și parola asociată acestuia. În cele mai multe sisteme de operare folosite

în producție autentificarea ca `root` este dezactivată din motive de siguranță. De aceea această metodă poate să nu funcționeze.

Schimbarea între utilizatori (`su`)

În cazul în care utilizatorul este deja autentificat în sistem, există posibilitatea schimbării utilizatorulu (a doua posibilitate de obținere a drepturilor administrative). Din `shell`-ul în care se găsește deja, utilizatorul poate să pornească un nou `shell` în care să se autentifice ca un alt utilizator. Atunci când părăsește `shell`-ul nou creat (de exemplu prin comanda `exit`) el va reveni în `shell`-ul inițial.

Pornirea unui nou `shell` în care se realizează autentificarea ca alt utilizator se face cu ajutorul comenzi `su` (*switch user*). Această comandă poate primi ca parametru numele utilizatorului în contul căruia se va face autentificarea:

```
1 george@asgard:~$ su uso  
2 Password:  
3  
4 uso@asgard:/home/george$ exit  
5 exit  
6  
7 george@asgard:~$
```

Din motive de securitate, caracterele tastate în dreptul parolei nu vor fi afișate.

În exemplul anterior, utilizatorul autentificat în sistem este `george`. Utilizatorul `george` schimbă utilizatorul în `uso` folosind comanda `su uso` și se autentifică utilizând parola utilizatorului `uso`. Utilizatorul părăsește `shell`-ul nou folosind comanda `exit`, moment în care se observă revenirea acestuia în `shell`-ul inițial.

În cazul în care comanda `su` nu primește niciun parametru, implicit se va considera că se dorește autentificarea ca utilizator `root`.

Ca root, execuția comenzi `su uso` va permite autentificarea ca utilizator `uso` fără introducerea parolei pentru acesta.

Pentru a părăsi un `shell` creat cu `su` nu se poate folosi comanda `logout`, deoarece sesiunea autentificată în sistem (login shell) aparține tot utilizatorului initial (utilizatorul initial fiind `george` în exemplul de mai jos) și nu noului utilizator (noul utilizator fiind `uso` în exemplul de mai jos):

```
1 george@asgard:~$ su uso  
2 Password:  
3  
4 uso@asgard:/home/george$ logout  
5 bash: logout: not login shell: use 'exit'  
6  
7 uso@asgard:/home/george$ exit  
8 exit  
9  
10 george@asgard:~$
```

Ubuntu (și Kubuntu) au dezactivat în mod implicit contul de `root`, nefiind configurată nicio parolă pentru acesta. De aceea, autentificarea ca `root` atât la *prompt*-ul de login în sistem cât și cu `su` va eșua.

Execuția comenzilor cu drepturi administrative (sudo)

În cazul în care este dezactivată autentificarea ca `root`, **a treia posibilitate** de obținere a drepturilor administrative o reprezintă utilizarea comenzi `sudo`. Această comandă permite executarea unui program ca alt utilizator. Spre deosebire de `su`, care cerea parola utilizatorului al cărui cont va fi utilizat, `sudo` cere parola utilizatorului curent¹. Din acest motiv comanda `sudo su` va avea succes (este cerută parola utilizatorului curent, nu cea a utilizatorului `root`, după care comanda `su` este executată ca `root`):

```
1 george@asgard:~$ sudo su  
2 Password:  
3  
4 root@asgard:/home/george#
```

Atunci când utilizatorul `root` folosește comanda `sudo` pentru a porni un *shell* în care să se autentifice ca alt utilizator, nu își se va cere nicio parolă.

2.4.2 Asigurarea conectivității la Internet

Una dintre primele configurări ce trebuie realizată pe sistemul de operare instalat este asigurarea conectivității la Internet. Kubuntu este o distribuție de Linux care se bazează pe pachete și necesită o conexiune la Internet pentru a putea copia și instala versiuni mai recente ale acestora, realizând în acest fel actualizarea întregului sistem de operare.

Pentru asigurarea conectivității la Internet există mai multe alternative. Cea mai simplă variantă este aceea în care toți parametrii de rețea (vezi secțiunea 8.2) (adresă IP, mască de rețea, gateway, server DNS) sunt configurați în mod automat folosind DHCP². Această metodă este cea încercată implicit de către sistemul de operare. Dacă aceasta reușește, utilizatorul are acces la Internet, nemaifiind necesară o altă configurare.

Dacă încercarea de configurare folosind DHCP esuează, utilizatorul va trebui să configureze manual parametrii de rețea. Acest lucru se poate realiza *temporar* (efectele configurărilor vor dura până la următoarea pornire a sistemului de operare sau până la o nouă configurare) sau *permanent* (efectele configurărilor se vor păstra și după repornirea sistemului de operare).

Configurările temporare pentru adresa IP, masca de rețea și gateway se realizează folosind comenziile `ifconfig` și `route`. Pentru a putea folosi aceste comenzi utilizatorul trebuie să obțină drept de administrare. Pentru mai multe informații legate de configurarea rețelei consultați capitolul 8.

2.4.3 Actualizarea sistemului și a pachetelor

Printre primele acțiuni care se realizează imediat după instalarea unui sistem de operare se regăsește actualizarea acestuia. Într-un sistem bazat pe Debian (precum Ubuntu și Kubuntu), acest lucru se face prin execuția următoarelor comenzi ca `root`:

¹acest comportament este dependent de distribuție – în Ubuntu și în distribuțiile derivate, comanda `sudo` cere parola utilizatorului curent

²Dynamic Host Configuration Protocol

```
1 root@asgard:-# apt-get update
2
3 root@asgard:-# apt-get dist-upgrade
```

Prima comanda actualizeaza lista de pachete cunoscută de către managerul de pachete, iar a doua comandă actualizează pachetele instalate pe baza informațiilor adunate de prima comandă. Pentru mai multe informații despre gestiunea pachetelor consultați secțiunea 3.2.

2.4.4 Administrarea utilizatorilor și a grupurilor de utilizatori

Majoritatea programelor de instalare a distribuțiilor Linux permit celui care realizează procesul de instalare să adauge direct utilizatori non-root în sistem, fără a fi nevoie de configurații ulterioare.

În cazul în care mai trebuie adăugati utilizatori sau grupuri, administratorul are la dispoziție comenziile `adduser` și `addgroup` pe sisteme Debian (și implicit Ubuntu/Kubuntu). `adduser` permite adăugarea în mod interactiv de utilizatori.

Dacă se dorește lucru mai avansat cu utilizatori și grupuri (precum ștergerea, modificarea utilizatorilor/grupurilor) consultați secțiunea 3.1.

2.5 Studii de caz

2.5.1 Interoperabilitatea sistemului de fișiere între Linux și Windows

Atunci când pe un calculator este instalat și un sistem de operare Windows și unul Linux se pune de cele mai multe ori problema partajării de fișiere între cele două. Ca exemplu concret:

- cum se pot accesa din Linux (pentru scriere și citire) datele aflate în Windows
- cum se pot accesa din Windows datele aflate în Linux (pentru citire și scriere).

Soluția la această problemă se bazează pe ideea că pentru datele aflate pe cel puțin o partitie se va asigura suportul de citire și de scriere atât din Linux cât și din Windows. În acest sens există trei variante.

Prima dintre ele constă în utilizarea unei partitii FAT32 pentru a stoca datele ce se doresc și fi partajate. Avantajul acestei soluții este faptul că, atât în Windows cât și în Linux, există suport nativ pentru sistemul de fișiere FAT. Dezavantajele majore sunt limitarea dimensiunii unei partitii FAT32 la maxim 32GB și limitarea dimensiunii maxime a unui fișier la 4GB (ca atare pe o astfel de partitie nu se poate salva imaginea unui disc DVD de exemplu).

A doua soluție o reprezintă utilizarea unei partitii ext2 sau ext3 pentru stocarea datelor partajate. Această soluție nu prezintă limitările partitiei FAT, însă Windows nu oferă suport nativ pentru acest tip de partitii. Pentru a putea accesa din Windows o partitie

ext2 sau *ext3* trebuie instalat un driver special. Acest driver se numește **Ext2 IFS** și este disponibil online¹.

Acest driver oferă suport de scriere și citire pentru sistemul de fișiere *ext2*. Sistemul de fișiere *ext3* este asemănător cu *ext2*, diferența dintre ele fiind reprezentată de suportul de jurnalizare pe care îl oferă *ext3*. *Ext2 IFS* poate citi și scrie date de pe o partitie *ext3*, însă nu va folosi suportul de jurnalizare pe care îl oferă aceasta.

Ext2 IFS nu funcționează cu sistemul de fișiere *ext4*, structurile de date aflate pe disc fiind diferite. Acest lucru trebuie luat în considerare în condițiile în care se dorește utilizarea acestei variante pentru partajare, mai ales când distribuțiile actuale au ca sistem de fișiere implicit *ext4* (vezi și secțiunea 4.7).

A treia variantă o reprezintă accesarea unei partitii NTFS din Linux. În Linux există suport pentru citirea datelor de pe un sistem de fișiere NTFS. Datorită faptului că standardul NTFS este unul închis, dezvoltarea unui driver care să ofere suport de scriere a fost greu de realizat. În momentul de față există însă un driver care oferă acest suport. El se numește *ntfs-3g*² și suportul pentru acesta este oferit implicit în Ubuntu/Kubuntu.

2.5.2 GParted

GParted este o aplicație de partiționare specifică Gnome³ (figura 2.19). Aceasta poate crea, sterge, redimensiona, muta, verifica și copia partitii.

GParted oferă și o versiune disponibilă sub forma unui Live CD⁴. Aceasta este bazată pe distribuția Gentoo și permite administrarea partitilor în cazul în care sistemul de operare nu mai pornește. De asemenea permite realizarea unei copii de siguranță a datelor în aceleasi condiții.

Cuvinte cheie

- CLI
- consolă
- distribuție Linux
- gestionare utilizatori
- GUI
- Kubuntu
- Live CD
- MBR
- instalare
- mediu grafic
- partitie
- swap
- shell
- shutdown
- su
- sudo
- TUI

¹<http://www.ls-driver.org/>

²<http://www.ntfs-3g.org/>

³Gnome este un Desktop Environment pentru mediul grafic din Linux – mai multe informații se pot găsi în secțiunea 13.7

⁴<http://gparted.sourceforge.net/livecd.php>

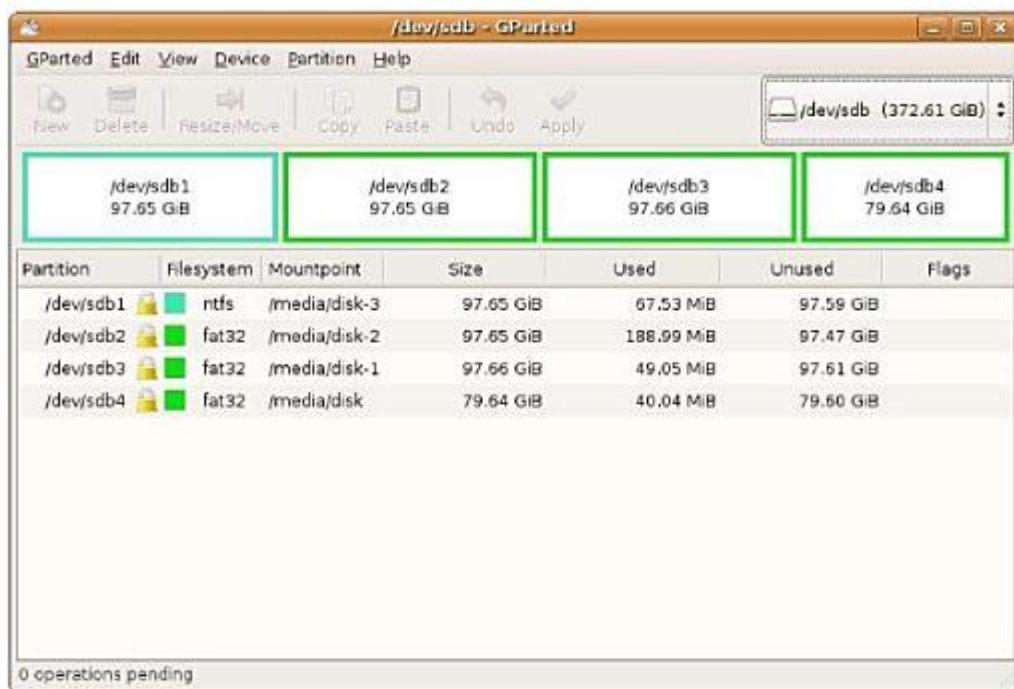

Figura 2.19: GParted

Întrebări

- Câți utilizatori cu identificatorul 0 pot exista pe un sistem cu o partitie primară și două extinse:
 - niciunul
 - 1
 - 2
 - oricărți
- Care dintre următoarele NU este necesară pentru a rula un sistem de operare de pe Live CD:
 - configurarea unei partiții primare
 - BIOS
 - RAM
 - procesor
- Din ce sisteme de operare NU se pot realiza configurații din TUI?
 - Windows Vista
 - Debian
 - ubuntu Live CD
 - PalmOS

4. Operația de repornire a sistemului poate fi inițiată doar de utilizatorul privilegiat. În urma repornirii sistemului tot conținutul memoriei RAM este golit.

- adevărat, adevărat
- adevărat, fals
- fals, adevărat
- fals, fals

5. Care dintre variante este adevărată, dacă la execuția comenzi

```
1 su rrazvan
```

se obține un prompt de shell fără a se solicita autentificare:

- comanda a fost lansată de utilizatorul root
- comanda a fost lansată de utilizatorul rrazvan
- comanda a fost lansată din directorul /etc
- comanda a fost lansată din directorul /root

6. Care din următoarele NU reprezintă un sistem de fișiere?

- FAT32
- swap
- ext3
- NTFS

7. Care din următoarele NU este un tip de partiție?

- extinsă
- logică
- primară
- virtuală

8. Care din următoarele distribuții este derivată din Debian?

- Ubuntu
- Fedora
- Gentoo
- OpenSuSE

9. Care din următoarele NU se referă la CLI?

- comandă
- prompt
- terminal
- window manager

10. Care din următoarele comenzi NU este o comandă de ajutor pe un sistem Linux?

- man
- info
- apropos
- adduser

Capitolul 3

Gestiunea pachetelor și utilizatorilor

Users /nm/: collective term for those who use computers. Users are divided into three types: novice, intermediate and expert.

Novice Users: people who are afraid that simply pressing a key might break their computer.

Intermediate Users: people who don't know how to fix their computer after they've just pressed a key that broke it.

Expert Users: people who break other people's computers.

The Jargon File

Ce se învață din acest capitol?

- Gestiunea utilizatorilor și grupurilor în Linux
- Fisiere folosite pentru gestiunea utilizatorilor
- Ce este un pachet
- Care sunt operațiile de bază asupra unui pachet în Linux
- Gestiunea pachetelor în Debian/Ubuntu: utilitarele apt și dpkg
- Personal Package Archive (PPA)

3.1 Gestiunea utilizatorilor

Gestiunea utilizatorilor se referă la adăugarea de noi utilizatori, stergerea unui utilizator existent, modificarea informațiilor despre un utilizator și afișarea diverselor informații.

În sistemele Unix, informațiile despre utilizatori sunt reținute în fișierul /etc/passwd. Fiecare linie din acest fișier conține numele utilizatorului, identificatorului său, home-ul, shell-ul rulat în momentul autentificării și alte informații de descriere:

```

1 root@anaconda:~# cat /etc/passwd
2 andreir:x:1114:1026:Andrei Rizoiu:/home/students/andreir:/bin/bash
3 alexn:x:1115:1026:Alex Negrea:/home/students/alexn:/bin/bash
4 [...]

```

Din motive de securitate, hash-ul asociat parolei nu se găsește în fișierul `/etc/passwd`, ci în fișierul `/etc/shadow` care nu poate fi accesat de majoritatea utilizatorilor (vezi secțiunea 10.2.3):

```

1 root@anaconda:~# ls -l /etc/shadow
2 -rw-r----- 1 root shadow 7068 2008-09-12 11:59 /etc/shadow

```

Pentru a afla informații despre un utilizator al sistemului se pot folosi comenziile `id` sau `finger`:

```

1 root@anaconda:~# id andreir
2 uid=1114(andreir) gid=1026(students) groups=1026(students),1037(r1)
3
4 root@anaconda:~# finger alexn
5 Login: alexn                               Name: Alex Negrea
6 Directory: /home/students/alexn            Shell: /bin/bash
7 Never logged in.
8 No mail.
9 No Plan.

```

Utilizatorul privilegiat într-un sistem Unix este utilizatorul **root** cu uid-ul 0 și home-ul în `/root`:

```

1 root@anaconda:~# head -1 /etc/passwd
2 root:x:0:0:root:/root:/bin/bash

```

Utilizatorul **root** (de fapt utilizatorul cu uid-ul 0) are drepturi absolute în cadrul sistemului și poate rula orice comandă. Se recomandă folosirea unui cont neprivilegiat. Doar atunci când este nevoie se va folosi contul privilegiat. Schimbarea unui utilizator se realizează cu ajutorul comenzi `su` urmată de introducerea parolei pentru acel utilizator. Dacă utilizatorul inițial este **root**, nu se solicită introducerea parolei:

```

1 root@anaconda:~# head -1 /etc/passwd
2 root:x:0:0:root:/root:/bin/bash
3
4 root@anaconda:~# su - andreir
5 andreir@anaconda:~$ su - razvan
6 Password:

```

Sistemele Ubuntu dezactivează, de obicei, utilizatorul **root** și recomandă folosirea comenzi `sudo`. De obicei, un utilizator neprivilegiat care are drept de sudo va rula comanda `sudo bash` pentru a obține un shell cu drepturi privilegiate (vezi secțiunea 10.3.3).

Schimbarea parolei unui utilizator se realizează cu ajutorul comenzi `passwd`. Utilizatorul privilegiat poate schimba parola oricărui utilizator. Un utilizator neprivilegiat își poate schimba parola doar să fie:

```

1 anaconda:~# passwd guest
2 Enter new UNIX password:
3 Retype new UNIX password:
4 passwd: password updated successfully

```

3.1.1 UID, GID

Fiecare utilizator din sistem îi este asociat un identificator numit **UID** (User Identifier). UID este un număr întreg ce poate lua valori între 0 și 32767 sau 65535, funcție de distribuție. Valoarea 0 este rezervată pentru utilizatorul **root**.

Pentru a găsi identitatea unui utilizator sistemul de operare folosește UID, și nu numele utilizatorului. De aceea, dacă în fisierul `/etc/passwd` se înlocuiește UID-ul unui utilizator normal cu 0, acest utilizator va căpăta drepturi administrative egale cu ale utilizatorului **root**.

Pe sistemele de operare Linux utilizatorii pot fi organizați în grupuri. În acest fel se pot realiza diverse configurații administrative mai ușor, aplicându-se politici la nivelul întregului grup și nu per utilizator. Un grup poate conține mai mulți utilizatori. Un utilizator poate face parte din mai multe grupuri.

Pentru fiecare grup sistemul de operare asociază un identificator, numit **GID** (Group Identifier). Acest identificator este un număr întreg ce poate lua valori între 0 și 32767 (limita superioară poate să difere în funcție de distribuție). GID 0 este rezervat pentru grupul utilizatorului **root**. La fel ca la UID, sistemul de operare folosește GID pentru a identifica un anumit grup și nu numele grupului.

3.1.2 Adăugarea și stergerea utilizatorilor

Adăugarea unui utilizator poate fi realizată doar de **root**, în două moduri. Primul dintre ele este utilizarea comenzi `useradd`. Utilizarea acestei comenzi este greoală, motiv pentru care adăugarea unui utilizator se realizează în mod ușor cu ajutorul comenzi `adduser`. `adduser` este un script care apelează la rândul lui `useradd`.

Apelarea `adduser` se poate realiza cu următorii parametri:

```
1 adduser [options] [--home DIR] [--shell]-s SHELL] [--no-create-home]
  ] [--uid ID] [--firstuid ID] [--lastuid ID] [--ingroup GROUP | --gid ID]
  [--disabled-password] [--disabled-login] [--gecos GECOS] [--add_extra_groups] user
```

Dacă `adduser` este apelat doar cu numele utilizatorului ce va fi creat, el va porni un asistent care va cere toate datele necesare creării contului:

```
1 root@asgard:/home/george# adduser uso
2 Adding user 'uso' ...
3
4 Adding new group 'uso' (1001) ...
5
6 Adding new user 'uso' (1001) with group 'uso' ...
7
8 Creating home directory '/home/uso' ...
9
10 Copying files from '/etc/skel' ...
11
12 Enter new UNIX password:
13 Retype new UNIX password:
14 passwd: password updated successfully
15 Changing the user information for uso
16 Enter the new value, or press ENTER for the default
```

```

17      Full Name []: uso
18      Room Number []: EG306
19      Work Phone []:
20      Home Phone []:
21      Other []:
22 Is the information correct? [y/N] y
23
24 root@asgard:/home/george#

```


Din motive de securitate caracterele tastate în dreptul parolei nu vor fi afisate.

La crearea unui utilizator este creat și un grup cu același nume la care este adăugat utilizatorul creat.

Ștergerea unui utilizator se poate realiza cu **userdel** sau cu **deluser** (**deluser** este un script care apelează la rândul lui **userdel**):

```

1 root@asgard:/home/george# deluser uso
2 Removing user 'uso' ...
3
4 Done.

```

3.1.3 Adăugarea și stergerea unui grup de utilizatori

Adăugarea unui grup de utilizatori se poate realiza cu ajutorul comenzi **groupadd**, sau cu ajutorul comenzi **addgroup**. **addgroup** este un script care apelează la rândul lui **groupadd**.

```

1 root@asgard:/home/george# addgroup usogroup
2 Adding group 'usogroup' (GID 1002) ...
3
4 Done.

```

Ștergerea unui grup de utilizatori se realizează tot prin două comenzi, **groupdel** și **delgroup** (**delgroup** este un script care apelează **groupdel**).

```

1 root@asgard:/home/george# delgroup usogroup
2 Removing group 'usogroup' ...
3
4 Done.

```

3.1.4 Modificarea datelor unui utilizator

Modificarea datelor unui utilizator se realizează cu ajutorul comenzi **usermod**. Aceasta permite modificarea grupului din care face parte un utilizator, a directorului de bază (*home*), a numelui de utilizator, a parolei etc.

De exemplu, pentru modifica directorul de bază al utilizatorului **george** se foloseste opțiunea **-d**:

```

1 uso@asgard:~$ cd ~
2
3 uso@asgard:~$ pwd
4 /home/ uso
5

```

```

6 uso@asgard:~$ sudo su
7
8 root@asgard:/home/uso# usermod -d /home/usodir/ uso
9
10 root@asgard:/home/uso# exit
11
12 exit
13
14 uso@asgard:~$ exit
15
16 uso@asgard:~$ pwd
17 /home/uso
18
19 uso@asgard:~$
```

În exemplul anterior a fost schimbat directorul curent în directorul de bază al utilizatorului `uso`, apoi a fost afişat directorul curent (pentru a vedea care este directorul de bază actual), a fost pornit un nou shell în care utilizatorul autentificat a fost `root`, a fost modificat directorul de bază al utilizatorului `uso` în `/home/usodir`, a fost închis shell-ul de `root`, apoi și utilizatorul `uso` a părăsit sistemul de operare. Schimbarea directorului de bază al unui utilizator se realizează doar după ce utilizatorul părăsește sistemul și se autentifică din nou:

```

1 uso@asgard:~$ pwd
2 /home/usodir/
```

Modificarea parolei unui utilizator se poate face și cu ajutorul comenzi `passwd`:

```

1 root@asgard:/home/uso# passwd uso
2 Enter new UNIX password:
3 Retype new UNIX password:
4 passwd: password updated successfully
```

Din motive de securitate caracterele tastate în dreptul parolei nu vor fi afişate.

Dacă nu este specificat niciun nume de utilizator va fi schimbată parola utilizatorului curent. Doar utilizatorul `root` poate schimba parola altui utilizator.

3.1.5 Adăugarea și stergerea utilizatorilor

În sistemele Debian-based, adăugarea, respectiv stergerea unui utilizator se realizează prin intermediul scripturilor `adduser` și `deluser`:

```

1 root@anaconda:~# adduser test
2 Adding user 'test' ...
3 Adding new group 'test' (1038) ...
4 Adding new user 'test' (1003) with group 'test' ...
5 Creating home directory '/home/test' ...
6 Copying files from '/etc/skel' ...
7 Enter new UNIX password:
8 Retype new UNIX password:
9 passwd: password updated successfully
10 Changing the user information for test
11 Enter the new value, or press ENTER for the default
12     Full Name []: Test User
13     Room Number []:
```

```
14      Work Phone []:
15      Home Phone []:
16      Other []:
17 Is the information correct? [y/N] y
18
19 root@anaconda:~# id test
20 uid=1003(test) gid=1038(test) groups=1038(test)
21
22 root@anaconda:~# deluser --remove-home test
23 Looking for files to backup/remove ...
24 Removing files ...
25 Removing user 'test' ...
26 Done.
```

Avantajul și, în același timp, dezavantajul folosirii comenzi `adduser` este interactivitatea. Automatizarea sarcinilor presupune comenzi non-interactive. Pentru aceasta, se pot folosi comenzile `useradd`, `userdel` și `usermod`. `useradd`, respectiv `userdel` sunt folosite de scripturile `adduser` și `deluser`.

```
1 root@anaconda:~# useradd -m -d /home/test test
2
3 root@anaconda:~# id test
4 uid=1116(test) gid=1116(test) groups=1116(test)
5
6 root@anaconda:~# usermod -s /bin/sh test
7
8 root@anaconda:~# userdel -r test
9
10 root@anaconda:~# id test
11 id: test: No such user
```

3.2 Gestiunea pachetelor

Un **pachet**, sau un pachet software, este o aplicatie sau o componentă accesibilă în forma unei arhive care poate fi instalată de un sistem de gestiune a pachetelor (**PMS** – *Package Management System*).

De obicei, pachetele reprezintă programe precompilate care pot fi instalate ușor, spre deosebire de instalarea din surse care este mai anevoieoașă (vezi secțiunea 14.6.1).

Lucrul cu pachete (instalare, dezinstalare, configurare) se realizează prin intermediul unui sistem de gestiune a pachetelor (precum `dpkg`, `rpm`, `pacman`). Un astfel de sistem conține, în afară de fisierelor asociate programului și un set de metainformări precum versiunea pachetului, descrierea și dependențele acestuia. PMS-ul folosește aceste informații pentru a decide dacă se va realiza instalarea pachetului, upgrade-ul acestuia, instalarea dependențelor etc. O dependență între pachetele A și B înseamnă că instalarea pachetului A necesită instalarea pachetului B. La fel, dezinstalarea pachetului B va forța dezinstalarea pachetului A.

Majoritatea distribuțiilor GNU/Linux folosesc noțiunea de *repository* (depozit de pachete). Acesta este un URL care precizează locația diverselor pachete ale distribuției. Aceste depozite sunt precizate în fisiere de configurație specifice distribuției.

Aplicații front-end peste PMS pot interoga depozitele și pot descărca și instala noi pachete.

În lumea Linux există diverse formate de pachete, cele mai cunoscute fiind formatul **DEB**, specific distribuțiilor Debian-based și formatul **RPM** folosit de Fedora/RedHat, Mandriva, SuSE, etc. Fiecare format are propriul PMS. Utilitarul **alien**¹ permite conversia între diverse formate de pachete.

Gestiunea pachetelor DEB

Utilitarul de bază (PMS) pentru gestiunea pachetelor DEB este **dpkg**. Folosit efectiv pentru instalarea sau dezinstalarea unui pachet, acest utilitar oferă opțiuni pentru interogarea stării actuale a pachetelor sau a conținutului acestora. Printre opțiunile utile se numără:

- listarea conținutului unui pachet

```

1 root@anaconda:/tmp# dpkg -L coreutils
2 .
3 /bin
4 /bin/mkdir
5 /bin/mv
6 /bin/true
7 /bin/mknod
8 /bin/sleep
9 /bin/touch
10 /bin/chgrp
11 /bin/uname
12 /bin/echo
13 /bin/sync
14 [...]

```

- afișarea pachetelor al căror nume se potrivește cu o expresie regulată

```

1 root@anaconda:/tmp# dpkg -l 'linux*'
2 Desired=Unknown/Install/Remove/Purge/Hold
3 ! Status=Not/Installed/Config-files/Unpacked/Failed-config/Half-
4 installed
5 !/ Err?=(none)/Hold/Reinst-required/X=both-problems (Status,Err:
6 uppercase=bad)
7 ||/ Name          Version       Description
8 +---+-----+-----+
9 un  linux        <none>      (no description available)
10 un  linux-doc-2.6. <none>      (no description available)
11 un  linux-gnu     <none>      (no description available)
12 un  linux-image   <none>      (no description available)
13 un  linux-image-2. <none>      (no description available)
14 ii  linux-image-2. 2.6.18+6etch3  Linux kernel 2.6 image on Ppro/
    Cele
15 [...]

```

- căutarea pachetului ce conține un anumit fișier

```

1 root@anaconda:/tmp# dpkg -S /bin/ps
2 procps: /bin/ps

```

¹<http://kitenet.net/~joey/code/alien/>

În mod obișnuit, însă, cea mai mare parte a acestor acțiuni vor fi realizate prin intermediul utilitarului **APT** (*Advanced Packaging Tool*). APT este un front-end peste **dpkg** și permite interogarea depozitelor de pachete configurare, verificarea dependentelor, descărcarea automată a pachetelor din repository, actualizarea acestora, upgrade-ul unei distribuții etc.

Fisierul de configurare a unui depozit DEB pentru folosirea cu APT este `/etc/apt/sources.list`:

```
1 root@anaconda:/tmp# cat /etc/apt/sources.list
2 [...]
3 deb http://ftp.lug.ro/debian etch main contrib non-free
4 deb-src http://ftp.lug.ro/debian etch main contrib non-free
```

Adăugarea unui nou depozit înseamnă adăugarea unei noi linii în fisierul de configurare.

Acțiunile care pot fi realizate cu ajutorul utilitarului **apt** sunt:

- actualizarea listei de pachete

```
1 root@anaconda:/tmp# apt-get update
2 Get: 1 http://ftp.lug.ro etch Release.gpg [386B]
3 Get: 2 http://ftp.lug.ro etch/updates Release.gpg [189B]
4 Hit http://ftp.lug.ro etch Release
5 Get: 3 http://www.backports.org etch-backports Release.gpg [189B]
6 Get: 4 http://ftp.lug.ro etch/updates Release [37.6kB]
7 Ign http://debian.pkgs.cpan.org unstable Release.gpg
8 Get: 5 http://www.backports.org etch-backports Release [43.7kB]
9 Ign http://ftp.lug.ro etch/main Packages/DiffIndex
10 Ign http://ftp.lug.ro etch/contrib Packages/DiffIndex
11 [...]
```

- căutarea de pachete

```
1 root@anaconda:/tmp# apt-cache search hevea
2 hevea - translates from LaTeX to HTML, info, or text
3 lyx - High Level Word Processor
4 hevea-doc - HeVeA documentation
```

- afișarea de informații despre un fișier

```
1 root@anaconda:/tmp# apt-cache show hevea
2 Package: hevea
3 Priority: optional
4 Section: tex
5 Installed-Size: 2125
6 Maintainer: Debian OCaml Maintainers <debian-ocaml-maint@lists.debian.org>
7 Architecture: all
8 Version: 1.09-3
```

- instalarea unui pachet (și a dependentelor sale)

```
1 root@anaconda:/tmp# apt-get install apt-file
2 Reading package lists... Done
3 Building dependency tree... Done
4 The following extra packages will be installed:
5   libapt-pkg-perl libconfig-file-perl
6 The following NEW packages will be installed
7   apt-file libapt-pkg-perl libconfig-file-perl
8 0 upgraded, 3 newly installed, 0 to remove and 66 not upgraded.
```

```

9 Need to get 106kB of archives.
10 After unpacking 406kB of additional disk space will be used.
11 Do you want to continue [Y/n]? Y

```

- dezinstalarea unui pachet

```

1 anaconda:/tmp# apt-get remove --purge apt-file
2 Reading package lists... Done
3 Building dependency tree... Done
4 The following packages will be REMOVED
5   apt-file*

```

- curățarea cache-ului local de pachete

```

1 root@anaconda:/tmp# apt-get clean
2 instalarea surselor unui pachet
3
4 root@anaconda:/tmp# apt-get source apt-file
5 Reading package lists... Done
6 Building dependency tree... Done
7 Need to get 17.7kB of source archives.
8 Get: 1 http://ftp.lug.ro etch/main apt-file 2.0.8.2 (dsc) [505B]
9 Get: 2 http://ftp.lug.ro etch/main apt-file 2.0.8.2 (tar) [17.2kB]

```

- listarea tuturor pachetelor din cache-ul local de pachete, împreună cu dependențele acestora

```

1 root@anaconda:/tmp# apt-cache dump
2 Using Versioning System: Standard .deb
3 Package: pipenightdreams
4 Version: 0.10.0-13
5   File: /var/lib/apt/lists/ro.archive.ubuntu.
com_ubuntu_dists_jaunty_universe_binary-i386_Packages
6   Depends: libc6 2.6.1-1
7   Depends: libgcc1 1:4.2.1
8   Depends: libsdl-image1.2 1.2.5
9   Depends: libsdll1.2debian 1.2.10-1
10  Depends: libstdc++6 4.2.1
11  Depends: pipenightdreams-data 0.10.0-13
12 Description Language:
13   File: /var/lib/apt/lists/ro.archive.ubuntu.
com_ubuntu_dists_jaunty_universe_binary-i386_Packages
14   MD5: 7d042c60ae2f422dfada8160fb80333
15 ...

```

- listarea repository-urilor din care face parte un pachet, versiunea disponibilă, versiunile candidate etc.

```

1 root@anaconda:/tmp# apt-cache policy firefox
2 firefox:
3   Installed: 3.0.14+build2+nobinonly-0ubuntu0.9.04.1
4   Candidate: 3.0.14+build2+nobinonly-0ubuntu0.9.04.1
5   Version table:
6     *** 3.0.14+build2+nobinonly-0ubuntu0.9.04.1 0
7           500 http://ro.archive.ubuntu.com jaunty-updates/main
Packages
8           500 http://security.ubuntu.com jaunty-security/main Packages
9           100 /var/lib/dpkg/status
10          3.0.8+nobinonly-0ubuntu3 0
11          500 http://ro.archive.ubuntu.com jaunty/main Packages

```

PPA

Există și conceptul de **Personal Package Archives**, un sistem ce-i permite programatorului să-si încarce pachetele proprii pentru a fi incluse în update-urile ulterioare de pachete, fiind astfel mai ușor distribuite către utilizatorii finali. Astfel, acesta va putea instala programul scris de altcineva ca pe un pachet normal.

Totuși, pentru a preveni problemele de securitate, acest lucru nu poate fi făcut oarecum. În continuare vom enumera pașii necesari pentru a putea instala programe dintr-un PPA, numit *someone561* necesar pentru a instala o versiune mai recentă a unor compilatoare.

1. Vom crea un fișier nou cu un conținut și o locație ca mai jos pentru a oferi detalii cu privire la adresa de unde se vor descărca pachetele

```
1 mihai@keldon:/tmp# cat /etc/apt/sources.list.d/haskell.list
2 deb http://ppa.launchpad.net/someone561/ppa/ubuntu jaunty main
3 deb-src http://ppa.launchpad.net/someone561/ppa/ubuntu jaunty main
```

(se va schimba jaunty cu numele versiunii distribuției folosite)

2. Pasul următor constă în autentificarea acestui PPA. Deși poate fi făcută și prin editarea unui fișier sau este optională, acest lucru nu este recomandat. Se preferă folosirea următoarei comenzi:

```
1 mihai@keldon:/tmp# apt-key adv --recv-keys --keyserver keyserver.
ubuntu.com E51D9310
```

unde ultimul argument reprezintă un cod unic de autentificare al posesorului PPA-ului. Dacă nu dorim să realizăm autentificarea vom avea mereu mesaje de avertismenț în cazul instalării unor pachete din aceste repository-uri.

3. Ultimul pas va consta în reactualizarea cache-ului local de pachete și instalarea pachetelor din acest PPA

```
1 mihai@keldon:/tmp# apt-get update
2 ...
3 mihai@keldon:/tmp# apt-get install ghc6 ...
4 ...
```

update-alternatives

În timpul rulării Linux, este un caz obișnuit să existe mai multe programe având aproximativ același scop. În special, compilatoarele și editoarele de text sunt exemple des întâlnite ale acestui caz. Prin urmare, deseori apare problema alegerii programului potrivit.

Această problemă este accentuată de faptul că există multe programe ce vor apela alte programe după un nume – de exemplu, multe programe permit utilizatorilor să editeze un fișier, fără a fi ele însele un editor. Ar trebui deci rulat un alt editor din sistem, dar care din ele? Un exemplu ar fi managementul taskurilor utilizând cron.

Prin urmare, pentru o clasă de aplicații care pot folosi o sută de alte programe, este nevoie de o modalitate de a configura variante alternative. O variantă simplă ar fi folosirea unor variabile de mediu (EDITOR de exemplu).

Varianta propusă de Debian este de a avea un set de comenzi standard, precum `editor`, `www-browser`, `view` etc. De fapt, toate acestea sunt link-uri simbolice spre comanda reală.

Pentru a seta aceste link-uri, se va folosi comanda `update-alternatives`. Acest sistem poate funcționa în două moduri:

- automatic mode – sistemul decide singur către ce program vor indica linkurile
- manual mode – administratorul sistemului va decide acest lucru

Implicit, modul este automatic. Linkurile simbolice sunt structurate în grupuri conținând prioritățile diverselor programe (editorul cu prioritate maximă este cel ales în cazul rulării `editor`).

Putem realiza următoarele:

- listarea informațiilor despre un grup

```
1 mihai@keldon:~# update-alternatives --display editor
2 editor - status is auto.
3   link currently points to /usr/bin/vim.gnome
4   /usr/bin/vim.tiny - priority 10
5     slave editor.ru.1.gz: /usr/share/man/ru/man1/vim.1.gz
6     slave editor.pl.ISO8859-2.1.gz: /usr/share/man/pl.ISO8859-2/man1/
7       vim.1.gz
8     slave editor.it.ISO8859-1.1.gz: /usr/share/man/it.ISO8859-1/man1/
9       vim.1.gz
10    slave editor.1.gz: /usr/share/man/man1/vim.1.gz
11    slave editor.pl.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/pl.UTF-8/man1/vim.1.gz
12    slave editor.it.1.gz: /usr/share/man/it/man1/vim.1.gz
13    slave editor.fr.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/fr.UTF-8/man1/vim.1.gz
14    slave editor.fr.1.gz: /usr/share/man/fr/man1/vim.1.gz
15    slave editor.it.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/it.UTF-8/man1/vim.1.gz
16   /bin/ed - priority -100
17     slave editor.1.gz: /usr/share/man/man1/ed.1.gz
18   /bin/nano - priority 40
19     slave editor.1.gz: /usr/share/man/man1/nano.1.gz
20   /usr/bin/vim.gnome - priority 60
21     slave editor.ru.1.gz: /usr/share/man/ru/man1/vim.1.gz
22     slave editor.pl.ISO8859-2.1.gz: /usr/share/man/pl.ISO8859-2/man1/
23       vim.1.gz
24     slave editor.it.ISO8859-1.1.gz: /usr/share/man/it.ISO8859-1/man1/
25       vim.1.gz
26     slave editor.1.gz: /usr/share/man/man1/vim.1.gz
27     slave editor.pl.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/pl.UTF-8/man1/vim.1.gz
28     slave editor.it.1.gz: /usr/share/man/it/man1/vim.1.gz
29     slave editor.fr.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/fr.UTF-8/man1/vim.1.gz
30     slave editor.fr.1.gz: /usr/share/man/fr/man1/vim.1.gz
31     slave editor.it.UTF-8.1.gz: /usr/share/man/it.UTF-8/man1/vim.1.gz
32   Current 'best' version is /usr/bin/vim.gnome.
```

- listarea tuturor fișierelor din grup

```
1 mihai@keldon:~# update-alternatives --list editor
2 /usr/bin/vim.tiny
3 /bin/ed
4 /bin/nano
5 /usr/bin/vim.gnome
```

- schimbarea interactivă a unei opțiuni

```
1 root@keldon:/home/mihai# update-alternatives --config www-browser
2
3 There are 2 alternatives which provide 'www-browser'.
4
5 Selection Alternative
6 -----
7      1   /usr/bin/w3m
8  ++   2   /usr/bin/elinks
9
10 Press enter to keep the default[+], or type selection number:
```

- schimbarea unui link simbolic (neinteractiv)

```
1 root@keldon:/home/mihai# update-alternatives --set www-browser /usr/
2 bin/elinks
3 Using '/usr/bin/elinks' to provide 'www-browser'.
```

Pentru configurarea tuturor alternativelor se folosește **update-alternatives --all**

3.3 Studii de caz

3.3.1 Fișierele în care sunt stocate informații despre utilizatori

Informațiile despre grupuri și utilizatori sunt stocate în trei fișiere text:

- /etc/passwd – informații despre conturile utilizatorilor
- /etc/shadow – informații despre parolele utilizatorilor
- /etc/group – informații despre grupurile de utilizatori

Fișierul /etc/passwd conține câte o linie pentru fiecare utilizator. Această linie are sapte câmpuri despărțite prin caracterul ":". Câmpurile sunt (în ordinea în care apar în fișier):

- Nume de utilizator
- Parola. Un caracter x în această poziție arată faptul că parola este stocată în fișierul /etc/shadow.
- UID
- GID
- Informații legate de utilizator (Nume, Adresa, Telefon)
- Directorul de bază (directorul *home*)

- *Shell*-ul folosit

Un exemplu de fișier /etc/passwd este:

```

1 root@asgard:/home/george# cat /etc/passwd
2 [...]
3 sync:x:4:65534:sync:/bin:/bin/sync
4 george:x:1000:1000:George,,,:/home/george:/bin/bash
5 uso:x:1001:1001:uso,EG306,,,:/home/uso:/bin/bash
6 [...]

```

Initial, tot în fișierul /etc/passwd se retineau și parolele, dar, pe măsură ce atacurile bazate pe dicționare au devenit fezabile, parolele au fost mutate într-un fișier cu permisiuni 600 numit /etc/shadow.

Fișierul /etc/shadow conține și el câte o linie pentru fiecare utilizator. Pe fiecare linie se găsesc opt câmpuri despărțite prin caracterul ":". Câmpurile sunt (în ordinea în care apar în fișier):

- Numele de utilizator
- Parola în format criptat. Dacă în loc de parolă se află un caracter "!", utilizatorul respectiv nu se poate autentifica în sistem
- Data la care a fost realizată ultima schimbare de parolă (data este notată în numărul de zile trecute de la 1 ianuarie 1970)
- Numărul minim de zile care pot trece între două schimbări de parolă
- Numărul maxim de zile pentru care parola este activă
- Cu câte zile înainte de expirarea parolei este anunțat utilizatorul să își schimbe parola
- Numărul de zile care trec după expirarea parolei până când contul va fi dezactivat
- Data la care contul va expira (data este notată în numărul de zile trecute de la 1 ianuarie 1970)

Criptarea parolei se face folosind o funcție de hash, în general MD5¹, dar, de preferat, SHA-2². Aceste funcții sunt *one-way*, deci nu se poate afla parola simplu nici măcar folosind /etc/shadow. La fiecare autentificare, parola introdusă de utilizator este trecută prin algoritmul de hash și comparată cu valoarea din /etc/shadow.

Mai multe detalii despre criptarea parolei se poate afla din pagina de manual a comenzi **crypt**.

Un exemplu de fișier /etc/shadow este:

```

1 root@asgard:/home/georgedir# cat /etc/shadow
2 root:!$13774:0:99999:7:::
3 daemon:*$13620:0:99999:7:::
4 bin:*$13620:0:99999:7:::
5 sys:*$13620:0:99999:7:::
6 sync:*$13620:0:99999:7:::
7 george:$1$LBnk03w4$4O2R/uMECs/R9LOmH6zDG0$13774:0:99999:7:::
8 uso:$1$IPSj/ETo$1Uqe1Nrqm0r4LYdMihh6x1$13775:0:99999:7:::

```

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/MD5>

²<http://en.wikipedia.org/wiki/SHA-2>

9 [...]

Fisierul `/etc/group` conține câte o linie pentru fiecare grup. Această linie are patru câmpuri despărțite prin caracterul `:`. Câmpurile sunt (în ordinea în care apar în fisier):

- Numele grupului
- Parola (câmp ce nu mai este folosit)
- GID
- Numele utilizatorilor ce fac parte din grup, în afară de utilizatorul care are același nume cu numele grupului

Un exemplu de fisier `/etc/group` este:

```
1 root@asgard:/home/georgedir/# cat /etc/group
2 root:x:0:
3 lp:x:7:cupsys
4 scanner:x:104:cupsys,hplip,george
5 george:x:1000:
6 uso:x:1001:
7 [...]
```

3.3.2 Actualizarea unui sistem Debian sau Ubuntu

Utilitarul `apt` oferă posibilitatea de a actualiza toate pachetele instalate pe un sistem care folosește pachete de tip `.deb`.

Primul pas în acest sens este asigurarea că lista locală de pachete este actualizată. Acest lucru se face folosind `apt-get update`. După această operatie, utilizatorul are două alternative pentru instalarea celor mai noi pachete disponibile:

- `apt-get upgrade` actualizează toate pachetele care pot fi actualizate *fără a instala sau dezinstala alte pachete*. Este, din acest motiv, alternativa mai conservativă, pentru că nu introduce dependențe adiționale, și nici nu dezinstalează programe potențial utilizate;
- `apt-get dist-upgrade` este mai agresiv și instalează sau dezinstalează pachete după cum dependențele versiunilor noi cer. De asemenea, această comandă soluționează eventualele conflicte¹ într-un mod “inteligent”, adică, în cazul unui conflict, va actualiza pachetul pe care îl consideră mai important.

În cele din urmă, o comandă utilă după un upgrade este `apt-get autoremove`. Aceasta va dezinstala pachetele care nu au fost instalate explicit de utilizator, dar nici nu mai sunt necesare niciunui pachet actual.

Cuvinte cheie

- utilizator
- uid
- grup
- gid

¹Un conflict apare când două pachete cer explicit versiuni diferite dintr-un al treilea, ori când unul cere instalarea, iar celălalt dezinstalarea.

• root	• Package Management System
• id	• DEB, RPM
• finger	• /etc/apt/sources.list
• /etc/passwd	• depozit (<i>repository</i>)
• /etc/shadow	• apt
• /etc/group	• dpkg
• passwd	• dependență
• su	• instalare, dezinstalare
• adduser, deluser	• actualizare (<i>update</i>)
• useradd, userdel	• upgrade
• pachet	

Întrebări

1. Care este comanda folosită pentru adăugarea non-interactivă a unui utilizator în sistem?
 adduser
 useradd
 newuser
 finger
2. De ce nu sunt ținute hash-urile parolelor în fisierul /etc/passwd?
 /etc/passwd se poate afla pe o partitură nesigură.
 permisiunile asupra /etc/passwd nu asigură securitate maximă.
 întrebarea este o capcană, hash-urile parolelor chiar se află în /etc/passwd.
 /etc/passwd nu poate fi modificat cu ajutorul comenzii **passwd**, de aceea este nevoie de un fisier cu permisiuni speciale.
3. Care dintre următoarele afirmații este adevărată despre sistemele de pachete?
 rpm este bazat pe apt
 dpkg este un wrapper peste apt
 apt este un wrapper peste dpkg
 sistemele Red Hat folosesc dpkg
4. Care este mecanismul prin care **update-alternatives** schimbă programele folosite pentru anumite task-uri?
 legături simbolice

- legături hard
 - instalare și dezinstalare on-demand a pachetelor
 - script-uri wrapper care citesc configurația de fiecare dată când programul este rulat și lansează alternativa corespunzătoare
5. Care dintre următoarele informații NU este reținută în /etc/passwd?
- directorul *home* al utilizatorului
 - interpretorul de comenzi (*shell*-ul)
 - grupurile din care face parte
 - numele utilizatorului
6. Un Personal Package Archive (PPA):
- conține versiuni ale unor pachete diferite de ceea ce se găsește în repository-urile centrale
 - poate înlocui în întregime repository-urile centrale
 - este inherent nesigur și nu poate fi protejat
 - poate fi folosit de orice distribuție

Capitolul 4

Sisteme de fișiere

The Unix 'file system'. Sure it corrupts your data, but look how fast it is!

Ce se învăță din acest capitol?

- Ce sunt și cum se utilizează sistemele de fișiere
- Tipuri de sisteme de fișiere
- Utilizarea căilor relative și absolute
- Lucrul cu fișiere (creare, copiere, mutare etc.)
- Descriptori de fișiere
- Redirectarea comenziilor în fișiere
- Arhivarea și dezarchivarea
- Drepturi de acces la fișiere

Cititorii familiarizați cu noțiunile de fisier, sisteme de fișiere și cu terminologia asociată pot porni direct de la secțiunea 4.3, continuând apoi cu analiza detaliată a sistemelor de fișiere.

4.1 Noțiuni introductive

4.1.1 Ce este un sistem de fișiere

Fisierul (file) este reprezentarea logică a unei informații sub forma unei înșiruirii de octetii. Fișierul poate fi considerat ca fiind versiunea electronică a documentului scris.

Directorul (directory) este o entitate în care se pot regăsi fișiere și/sau alte directoare. Acesta poate fi considerat versiunea electronică a dosarului.

În interfețele grafice, directorul este de obicei denumit folder.

Fisierelor organizează informațiile pe mediile de stocare. Mediile de stocare pot fi considerate spații continue de octeți. În aceste spații, se pot regăsi mai multe fișiere, de dimensiuni variabile.

Sistemul de fișiere reprezintă modul de organizare a fișierelor pe un mediu de stocare pentru a le face mai ușor accesibile. Organizarea include atât partea logică (modul în care sunt adresate fisierile) cât și partea fizică (modul în care sunt stocate fisierile ca însuruire de octetii).

Fiind o componentă a sistemului de operare, sistemul de fișiere menține numele și atributele fișierelor și permite stocarea lor într-o ierarhie de directoare numită și arbore de directoare.

Pentru ca utilizatorii să poată avea acces la fișiere, sistemul de operare oferă o interfață pentru lucrul cu sistemul de fișiere. Această interfață poate fi una textuală în mod text cum este interpretorul de comenzi, sau o interfață grafică.

Orice mediu de stocare poate fi utilizat pentru scrierea și citirea de fișiere dacă se cunoaște sistemul de fișiere utilizat pentru organizare.

Sistemele de operare folosesc fișierelor pentru a organiza date, indiferent dacă aceste date sunt ale utilizatorului sau sunt generate pe moment de sistem.

Spre exemplu, în Linux și în Mac OS X, orice informație se găsește într-un fisier: datele se regăsesc în fișiere; directoarele sunt și ele fișiere, dar cu atributul de director; fiecare dispozitiv poate fi accesat printr-un fișier, inclusiv mouse-ul, memoria și placa video.

În interior, Windows folosește o schemă asemănătoare structurii de fișiere și directoare pentru a denumi dispozitivele, dar această structură nu se suprapune peste structura de fișiere precum în Linux și în Mac OS.

4.1.2 Ierarhia sistemului de fișiere

Sistemele de fișiere permit utilizatorului să organizeze datele într-un mod accesibil. Structura cel mai des întâlnită pentru organizarea fișierelor este arborele. Tabelele de mai jos prezintă structura ierarhică din sistemele de operare cele mai cunoscute.

În Tabela 4.1 se găsește o reprezentare grafică parțială pentru o ierarhie dintr-un sistem de fișiere în Linux. În rădăcină (/) se regăsesc directoarele home, bin, usr ..., în home se regăsesc directoarele ubuntu și myuser și s.a.m.d.

Comparativ cu Linux, structura în Windows este mult mai simplă pentru directoarele aflate imediat în rădăcină. În schimb, o mare parte din directoarele importante se ascund în directorul Windows.

Tabelul 4.1: Ierarhia într-un sistem de fișiere din mediul Unix

Director	Conținut
/	directorul rădăcină
/bin	comenzi esențiale necesare boot-ării, întreținerii și depanării sistemului
/boot	fișiere necesare boot-ării, precum imaginea kernel-ului
/dev	fișiere speciale utilizate pentru accesul direct la dispozitivele hardware sau logice ale sistemului
/etc	fișiere pentru configurarea sistemului, precum inittab, fstab și hosts
/home	fișierele fiecărui utilizator din sistem – datele unui utilizator se găsesc în /home/username
/media	subdirectoare în care se montează unitătile optice, floppy etc.
/mnt	subdirectoare în care se montează alte sisteme de fișiere
/opt	pachete de aplicații de dimensiuni mari, accesibile tuturor utilizatorilor
/proc	sistem virtual de fișiere din care se obțin informații despre sistem și aplicațiile care rulează la un moment dat
/root	directorul home al utilizatorului root
/sbin	comenzi de bază accesibile numai utilizatorului root
/tmp	fișiere temporare
/usr	aplicații pentru uzul normal al sistemului de operare – /usr/local conține aplicațiile instalate/compilate de utilizator
/var	fișiere al căror continut se schimbă foarte des, precum log-uri, fișiere temporare, cache (date reutilizabile), spool (date neprocesate)

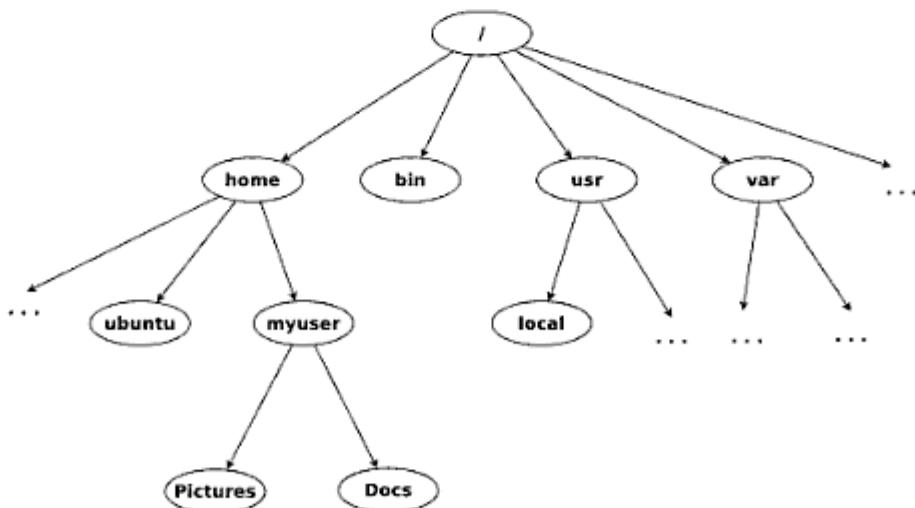

Figura 4.1: Ierarhia sistemului de fișiere în Linux

Tabelul 4.2: Ierarhia într-un sistem de fișiere din mediul Windows XP

Director	Conținut
C:\	directorul rădăcină
C:\Windows	Windows-ul și fișierele aferente
C:\Documents and Settings	configurările utilizatorilor și date specifice acestora
C:\Program Files	Aplicații
C:\Windows\System32	drive și fișiere de configurare Windows
C:\Documents and Settings\username\My Documents	datele unui utilizator (aceasta este calea implicită, ea poate fi modificată)

Sistemul de fișiere folosit de Windows are o particularitate: există mai multe directoare rădăcină, câte unul pentru fiecare partitie sau disc. Spre exemplu, pot exista simultan următoarele directoare rădăcină:

- A: – floppy disk (de obicei literele A: și B: sunt rezervate de Windows pentru floppy disk-uri);
- C: – partitie de pe hard disk; dacă există mai multe partitii se asociază litere în ordine pentru fiecare dintre ele;
- D: – CD-ROM/DVD-ROM (următoarea literă disponibilă după ce s-au asociat litere partitiilor de pe hard diskuri).

După cum s-a precizat anterior, pe o partitie poate exista un singur sistem de fișiere la un moment dat. De obicei, sistemele de fișiere cu suport fizic se găsesc pe o singură partitie. Trebuie menționat faptul că Windows alocă literele după partitii, nu după sistemul de fișiere. Astfel, dacă sistemul de fișiere de pe o partitie se schimbă, acesta va avea asociată tot litera C:.

Tabelul 4.3 prezintă o analogie între căile importante din sistemele de operare majore existente în prezent.

4.1.3 Căi relative și căi absolute

Există două moduri prin care se poate accesa un fișier sau un director: folosind o cale absolută sau o cale relativă.

Calea absolută este calea care începe cu directorul rădăcină al sistemului de fișiere – în cazul Linux/Mac OS X este /; în cazul Windows este C:, D: etc.

Calea relativă este acea cale care indică spre un fișier pornind de la directorul curent.

Fiecare director conține două directoare speciale:

- . (punct) indică spre același director (directorul curent);
- .. (punct, punct) indică spre directorul părinte.

Tabelul 4.3: Comparație între căile sistemelor de operare

Descriere	Windows	Linux	Mac OS X
radacina	C:	/	/
director home	C:\Documents and Settings\ username (WinXP), C:\Users\ username (Vista)	/home/username	/Users/ username
aplicații	C:\Program Files	/bin; /sbin; /usr/bin; /usr/sbin; /usr/local/bin /opt/*/bin	/Applications; /bin; /sbin
configurări ale sistemului	Windows Registry	directoare specifice fiecărei aplicații, aflate în home-ul utilizatorului; /etc	/Users/ username/ Library; /etc

Astfel, dacă se dorește "urcarea" în ierarhia de fisiere, se folosește ... care indică directorul părinte. Se poate urca mai mult în ierarhia de directoare înlănțuind câteva grupări de .. delimitate prin separatorul de directoare.

În exemplul de mai jos:

- comanda **pwd** (*print working directory*) afișează directorul curent;
- comanda **cd/..** schimbă directorul curent în părintele-părintelui-părintelui directorului curent (s-ar putea spune "străbunicul directorului curent").

```

1 ubuntu@ubuntu:~/cs/uso$ pwd
2 /home/ubuntu/cs/uso
3
4 ubuntu@ubuntu:~/cs/uso$ cd ../../..
5
6 ubuntu@ubuntu:/home$ pwd
7 /home

```

. se folosește pentru a indica în mod explicit o cale care are ca punct de pornire directorul curent. . este utilizat frecvent pentru a scrie comenzi care execută script-uri/programe aflate în directorul curent.

Spre exemplu, comanda de mai jos execută fișierul

`program_din_directorul_curent` – acest fișier trebuie să poată fi executat de utilizatorul curent.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ./program_din_directorul_curent

```

Pentru mai multe exemple de utilizare a căilor relative și absolute se poate consulta secțiunea 4.4.

4.1.4 Variabila de mediu PATH

În mod normal, pentru execuția programelor uzuale, nu este necesară specificarea căii complete sau schimbarea directorului. Sistemele de operare utilizează variabile de mediu (environment variables) pentru a stoca diferite informații. PATH este o variabilă de mediu care conține lista căilor uzuale unde se găsesc programe. Programele care se găsesc în oricare din căile din PATH pot fi executate fără a preciza calea către ele. Mai multe informații despre variabile de mediu și modificarea acestora se regăsesc în secțiunea 12.10.1.

Pentru a afișa variabila de mediu PATH într-un mediu Linux/Mac OS X se utilizează comanda:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ echo $PATH
2 /usr/local/sbin:/usr/local/bin:/usr/sbin:/usr/bin:/sbin:/bin:/usr/games
```

Căile din listă sunt despărțite prin separatorul : (două puncte).

Într-un mediu Windows, comanda este:

```
1 C:> echo %PATH%
2 C:\WINDOWS\system32;C:\WINDOWS;C:\WINDOWS\System32\Wbem
```

Separatorul folosit în Windows este ; (punct și virgulă).

4.2 Tipuri de fișiere

4.2.1 Terminologie

Sistemele de fișiere pun la dispozitie utilizatorilor diferite forme logice de organizare și acces la date, bineînteleas sub formă de fișiere.

În afară de directoare și fișiere, sistemul de fișiere pune la dispoziția utilizatorului și legături (link-uri).

Astfel, sistemele de fișiere moderne oferă posibilitatea utilizării mai multor tipuri de fișiere, prezentate în tabelul 4.4.

Tabelul 4.4: Tipuri de fișiere

Tipuri fisier	Denumire tip în engleză	Descriere
fișiere normale	regular files	unitate logică de acces la date
directoare	directories/folders	organizează fișiere și alte directoare
legături simbolice	symbolic links	legătura către un alt fișier

Există posibilitatea de a crea legături atât pentru fișiere cât și pentru directoare – în fond, ambele entități sunt fișiere (dar cu attribute diferite). Legăturile se utilizează la

scriere/citire la fel fișierelor normale. Sistemul de operare împreună cu sistemul de fișiere se ocupă transparent de "traducerea" acestora în fișiere normale pentru aplicații.

Link-urile sunt create cu ajutorul comenzi **ln**. Mai jos sunt prezentate două exemple de folosire. În primul exemplu se creează un link al fisierului /etc/apt/sources.list, iar apoi la un fisier local precizându-se un nou nume pentru link.

```
1 ubuntu@ubuntu:~/tmp$ ls -l
2 total 1
3 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 37 2007-09-04 10:59 hello.txt
4
5 ubuntu@ubuntu:~/tmp$ ln -s /etc/apt/sources.list
6
7 ubuntu@ubuntu:~/tmp$ ls -l
8 total 2
9 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 37 2007-09-04 10:59 hello.txt
10 lrwxrwxrwx 1 ubuntu ubuntu 17 2007-09-04 10:59 sources.list -> /etc/apt/
sources.list
11
12 ubuntu@ubuntu:~/tmp$ ln -s hello.txt hello_link.txt
13
14 ubuntu@ubuntu:~/tmp$ ls -l
15 total 3
16 lrwxrwxrwx 1 ubuntu ubuntu 9 2007-09-04 11:00 hello_link.txt -> hello.
txt
17 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 37 2007-09-04 10:59 hello.txt
18 lrwxrwxrwx 1 ubuntu ubuntu 17 2007-09-04 10:59 sources.list -> /etc/apt/
sources.list
```

4.2.2 Detectia tipului fișierelor

Pe sistemele Windows, detectia tipului fișierelor se bazează pe verificarea extensiei. În funcție de aceasta, sistemul de operare determină care aplicație este potrivită pentru a deschide un fișier.

Pe sistemele Linux, detectia tipului fișierelor este realizată prin intermediul comenzi **file**. Aceasta utilizează un fișier special de configurare în care sunt înscrise secvențe de octeți care se regăsesc în diferite tipuri de fișiere. **file** lucrează independent de extensia fisierului, precum este dovedit în exemplele următoare:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ file photo.jpg
2 photo.jpg: JPEG image data, JFIF standard 1.01
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ mv photo.jpg fisier.txt
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ file fisier.txt
7 photo.txt: JPEG image data, JFIF standard 1.01
```

4.3 Operații uzuale asupra fișierelor și directoarelor

4.3.1 Afisarea și schimbarea directorului curent

Comanda `pwd` afisează calea absolută către directorul curent. De asemenea, prompt-ul bash conține implicit directorul curent. Pentru a schimba directorul curent se folosește comanda `cd <cale>`. Calea poate să fie o cale absolută sau relativă.

Mai jos se găsește un exemplu de folosire a comenziilor `pwd` și `cd` – a se observa că la fiecare schimbare de director se modifică și prompt-ul bash. Ierarhia de directoare prin care se navighează este cea prezentată anterior.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ pwd
2 /home/ubuntu
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ cd ..
5
6 ubuntu@ubuntu:/home$ pwd
7 /home
8
9 ubuntu@ubuntu:/home$ cd ../../usr/bin
10
11 ubuntu@ubuntu:/usr/bin$ pwd
12 /usr/bin
13
14 ubuntu@ubuntu:/usr/bin$ cd .
15
16 ubuntu@ubuntu:/usr/bin$ cd /
17
18 ubuntu@ubuntu:/$ cd
19
20 ubuntu@ubuntu:~$ pwd
21 /home/ubuntu
22
23 ubuntu@ubuntu:~$ cd /usr/bin
24
25 ubuntu@ubuntu:/usr/bin$ cd /home
26
27 ubuntu@ubuntu:/home$ cd -
28 /usr/bin
29
30 ubuntu@ubuntu:/usr/bin$ cd ~
31
32 ubuntu@ubuntu:~$ pwd
33 /home/ubuntu
34
35 ubuntu@ubuntu:~$ cd ../../../../
36
37 ubuntu@ubuntu:~$ cd .....
38
39 ubuntu@ubuntu:/$ pwd
40 /
41
42 ubuntu@ubuntu:/$
```

Observații:

- `cd ..` schimbă directorul în directorul părinte;

- . (punct) este o referință la directorul curent, deci **cd .** nu modifică directorul;
- ~ este echivalentul directorului home pentru utilizatorul curent (**cd ~**);
- **cd** apelat fără parametri schimbă directorul în directorul home;
- **cd –** schimbă directorul în directorul anterior.

4.3.2 Afisarea conținutului fișierelor

Conținutul unui fișier poate fi afișat pe ecran prin intermediul comenzi **cat**. Sintaxa acestei comenzi este **cat <nume fișier>**. Un exemplu de utilizare este:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/resolv.conf
2 # Generated by dhcpcd for interface eth0
3 search localdomain
4 nameserver 192.168.0.1
```

Această comandă afișează tot fișierul, inclusiv dacă acesta este mai mare de un ecran. Pentru a putea naviga prin output-ul unei comenzi (în cazul acesta, al comenzi **cat**), se pot folosi comenziile **more** sau **less**.

more permite navigarea doar într-o singură direcție (de la început către sfârșitul fișierului) și câte un ecran odată, pe când **less** permite navigarea în ambele direcții, câte o linie, la fel ca un editor. **more** și **less** poartă numele de **paginatoare (pagere)**. Interfața **less** este foarte asemănătoare cu cea a editorului Vim (vezi secțiunea 14.3).

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/X11/xorg.conf | more
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/X11/xorg.conf | less
```

4.3.3 Listarea conținutului unui director

Cea mai frecventă operație care se execută asupra directoarelor este listarea. Comanda utilizată este **ls**. În această secțiune, prin fișier înțelegem orice tip de fișier (inclusiv tipul "director"), mai puțin în cazurile când este menționat explicit.

Sintaxa comenzi pentru listare este **ls [optiuni] [<cale>]**. În momentul în care lipsește calea, se realizează listarea conținutului directorului curent.

Optiunile cele mai des folosite cu aceasta comandă sunt:

- **-l** afișează informații detaliate despre fiecare fișier/director (data modificare, dimensiune, utilizator, grup, drepturi de acces);
- **-a** afișează și fișierele care încep cu . (caracterul punct); în Unix, aceste fișiere sunt considerate de majoritatea interfețelor cu utilizatorul ca fiind fișiere ascunse;
- **-h** afișează dimensiunea fișierelor în format human-readable, respectiv dimensiunea în octetii este înlocuită cu dimensiunea în Kilooctetii/Megaoctetii/Gigaocetii dacă depășește un anumit ordin de mărime.

Formatul utilizat la afișarea detaliată conține mai multe informații despre acel fișier:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l /home/myuser/myapp
2 -rwxr----- 1 myuser users 1176348 2007-03-03 20:28 /home/myuser/myapp

```

Semnificația coloanelor afișate este:

- primul caracter reprezintă tipul fișierului:
 - – = fișier normal
 - d = director
 - p = pipe
 - b = dispozitiv bloc
 - c = dispozitiv caracter
 - l = legătură simbolică
- urmează 3 grupuri de căte 3 caractere (rwx) care reprezintă drepturile de acces pentru utilizatorul **myuser** (care este deținătorul fișierului), drepturile de acces pentru utilizatorii care fac parte din grupul **users** (care detine fișierul), drepturile de acces pentru ceilăi utilizatori; mai multe detalii despre drepturile de acces se găsesc în secțiunea 4.5;
- numărul de link-uri către fișier – 1;
- utilizatorul ce detine fișierul – **myuser**;
- grupul de care aparține fișierul – **users**;
- dimensiunea fișierului – 1176348;
- data fișierului – 2007-03-03;
- ora fișierului – 20:28;
- numele fișierului – **/home/myuser/myapp**.

Exemplul următoare prezintă câteva utilizări mai întâlnite pentru comanda **ls** care combină parametrii prezențați anterior:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls
2 Desktop
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ ls ~
5 Desktop
6
7 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l ~
8 total 0
9 drwxr-xr-x 2 ubuntu ubuntu 100 2007-09-03 13:15 Desktop
10
11 ubuntu@ubuntu:~$ ls -al
12 total 56
13 drwxr-xr-x 7 ubuntu ubuntu 580 2007-09-03 19:58 .
14 drwxr-xr-x 3 root   root   60 2007-09-03 06:14 ..
15 -rw----- 1 ubuntu ubuntu 34 2007-09-03 19:58 .bash_history
16 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 2346 2007-09-03 06:14 .bashrc
17 drwxr-xr-x 2 ubuntu ubuntu 100 2007-09-03 13:15 Desktop
18 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 566 2007-09-03 06:14 .profile
19 -rw----- 1 ubuntu ubuntu 9524 2007-09-03 17:40 .xsession-errors

```

```

20
21 ubuntu@ubuntu:~$ ls -alh
22 total 56K
23 drwxr-xr-x 7 ubuntu ubuntu 580 2007-09-03 19:58 .
24 drwxr-xr-x 3 root root 60 2007-09-03 06:14 ..
25 -rw------- 1 ubuntu ubuntu 34 2007-09-03 19:58 .bash_history
26 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 2.3K 2007-09-03 06:14 .bashrc
27 drwxr-xr-x 2 ubuntu ubuntu 100 2007-09-03 13:15 Desktop
28 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 566 2007-09-03 06:14 .profile
29 -rw------- 1 ubuntu ubuntu 9.5K 2007-09-03 17:40 .xsession-errors
30
31 ubuntu@ubuntu:~$ ls .../..
32 bin dev initrd media proc sbin tmp vmlinuz
33 boot etc initrd.img mnt rofs srv usr
34 cdrom home lib opt root sys var
35
36 ubuntu@ubuntu:~$ ls -a /
37 . boot etc initrd.img mnt rofs srv usr
38 .. cdrom home lib opt root sys var
39 bin dev initrd media proc sbin tmp vmlinuz

```

Observații:

- dacă se dorește afisarea conținutului directorului curent, nu este necesară scrierea căii ca parametru pentru comanda `ls`;
- `ls -al` afisează lista detaliată a fișierelor din directorul `home` al utilizatorului curent, inclusiv fișierele ascunse (a se observă că și `.` și `..` sunt afisate);
- `ls -alh` afisează lista detaliată a fișierelor din directorul `home` al utilizatorului curent, utilizând formatul *human-readable* pentru afisarea dimensiunii fișierelor (a se observă dimensiunea fișierului `.xsession-errors`);
- `ls .../..` prezintă utilizarea lui `ls` cu parametru dat sub formă de cale relativă (directorul afișat este `/`);
- `ls -a /` prezintă fișierele ascunse ale directorului `/` – se observă că și acest director conține directoarele standard `.` și `..`.

Folosind opțiunea `-R` se poate afisa arborele de directoare și fișiere care are ca rădăcină directorul specificat ca argument:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -R dir1
2 dir1:
3   dir2 fisier1 fisier2
4   dir1/dir2:
5     fisier3 fisier4

```

Pentru mai multe opțiuni se poate consulta `ls --help` sau `man ls`.

4.3.4 Crearea fișierelor/directoarelor

Pentru a crea orice entitate pe un sistem de fișiere, se utilizează o serie de comenzi, prezentate în tabelul 4.5.

Primul mod de creare a unui fișier este utilizând comandă `touch`. A doua metodă se bazează pe o funcționalitate bash numită redirectare în fișiere (vezi

Tabelul 4.5: Comenzi pentru crearea fișierelor

Entitate	Comandă
Fișier normal	<code>touch <nume_fisier>, <nume_fisier></code>
Director	<code>mkdir <nume_director></code>
Legături (link-uri)	<code>ln -s <destinatie> [<nume_legătură>]</code>
Pipe-uri cu nume	<code>mkfifo <nume_pipe></code>

secțiunea 4.4). Pe scurt, ceea ce realizează comanda a 2-a este redirectarea ieșirii unei comenzi (nule) către un fișier, creându-se astfel un fișier gol.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ touch fisier1
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ > fisier2
4
5 ubuntu@ubuntu:~$ mkdir dirl
6
7 ubuntu@ubuntu:~$ mkfifo fifol
8
9 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l
10 total 0
11 drwxr-xr-x 2 mircea users 40 2007-09-20 10:26 dirl
12 prw-r--r-- 1 mircea users 0 2007-09-20 10:30 fifol
13 -rw-r--r-- 1 mircea users 0 2007-09-20 10:26 fisier1
14 -rw-r--r-- 1 mircea users 0 2007-09-20 10:26 fisier2

```

O altă întrebunțare a comenzii `touch` este aceea a actualizării datei ultimei modificări și a datei ultimei accesări. Folosind opțiunea `-m` se va actualiza doar data ultimei modificări iar folosind opțiunea `-a` se va actualiza doar data ultimei accesări. Folosind comanda `touch` fără aceste opțiuni va duce la modificarea ambelor date. Opțiunea `-r` poate fi folosită pentru a prelua informațiile legate de timp de la alt fișier.

În exemplul de mai jos, se observă modificarea timpului de acces al fișierului de la valoarea 17:03 la 17:11.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -al
2 -rw-r--r-- 1 root      root      15 2009-08-21 17:03 fisier1
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ touch fisier1
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ ls -al
7 -rw-r--r-- 1 root      root      15 2009-08-21 17:11 fisier1

```

Exemple privind crearea de link-uri sunt prezentate în secțiunea 4.2.1.

4.3.5 Copiere/mutare/redenumire/stergere

Copierea și mutarea sunt operații care necesită 2 parametri:

- sursă de unde se copiază/mută;
- destinația unde se copiază/mută.

Copierea

Copierea unui fișier sau director se realizează cu ajutorul comenzi **cp**. Sintaxa comenzi este **cp [opțiuni] <sursa> <destinație>**. Opțiunile cele mai folosite pentru copiere sunt:

- **-R** – copiere recursivă (copiază și copiii directoarelor, presupunând că există așa ceva în sursă);
- **-p** – copiere cu păstrare a tuturor atributelor (permisiuni, dată);
- **-u** – copiază doar dacă fișierul sursă este mai nou decât fișierul destinație sau dacă fișierul destinație lipsește.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ touch f1.txt
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ ls
4 f1.txt
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ cp f1.txt f2.txt
7
8 ubuntu@ubuntu:~$ ls
9 f1.txt  f2.txt
```

Mutarea

Mutarea unui fisier sau director se realizează cu ajutorul comenzi **mv**. Sintaxa comenzi este **mv [opțiuni] <sursa> <destinație>**. Implicit, mutarea este recursivă și păstrează attributele fișierelor. În cazul în care sursa și destinația se găsesc pe aceeași partitie, la o mutare, se schimbă doar părintele fișierului sau directorului care se mută. O operație de mutare este, astfel, mai puțin costisitoare decât o operație de copiere.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ pwd
2 /tmp/q
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ ls
5 f1.txt  f2.txt
6
7 ubuntu@ubuntu:~$ mv f1.txt /tmp/r
8
9 ubuntu@ubuntu:~$ ls
10 f2.txt
11
12 ubuntu@ubuntu:~$ ls /tmp/r/
13 f1.txt
```

Redenumirea

Redenumirea este, de fapt, o mutare și se realizează cu ajutorul comenzi **mv**, în următoarele condiții:

- în cazul în care sursa **este un fișier și destinația este un fișier**, se realizează copierea/mutarea fișierului cu schimbarea numelui sursei;

- în cazul în care sursa este un director și destinația nu există ca director, se realizează copierea/mutarea directorului cu schimbarea numelui.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls
2 f2.txt
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ mv f2.txt f3.txt
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ ls
7 f3.txt

```

Stergerea fișierelor/directoarelor

În Linux, comanda cea mai utilizată pentru stergerea fișierelor și directoarelor este `rm`. Sintaxa comenzi este `rm [opțiuni] <cale>`.

Una dintre cele mai folosite opțiuni este `-r/-R`, utilizată pentru a șterge recursiv un director. Aceasta opțiune trebuie folosită cu atenție pentru că poate avea rezultate negative dacă directorul care este sters conține informații utile. O eroare celebră este utilizarea comenzi `rm -rf /`, care șterge recursiv totul începând cu directorul rădăcină, forțând stergerile (datorită opțiunii `-f`).

Pentru stergerea directoarelor goale se poate folosi și `rmdir`.

4.3.6 Arhivarea fișierelor și dezarchivarea

Arhivarea este procedeul prin care mai multe fișiere și directoare sunt adunate la un loc (într-un singur fișier), realizând eventual și o reducere a dimensiunii prin eliminarea datelor care se repetă și înlocuirea lor cu o serie de codificări.

În general, în cadrul procesului de arhivare se creează un dicționar cu secvențe de octeți frecvente și o codificare a lor mai scurtă (pe mai puțini octeți). Arhiva conține atât dicționarul cât și conținutul fișierelor dar, în loc de secvențele frecvente lungi, se regăsesc referințe către dicționar. Dacă fișierele conțin multe date care se repetă, dimensiunea unei arhive scade considerabil.

După cum se poate identifica și din descrierea anterioară, există două etape mai importante în ceea ce privește manevrarea fișierelor:

- concatenarea (lipirea) fișierelor într-un fișier mai mare, din care să se poată extrage toate fișierele și informațiile despre ele;
- compresia fișierului mare, astfel încât să se reducă dimensiunea lui dar fără a se pierde din informații.

În Linux există utilitare de arhivare care se ocupă ori de una dintre etape ori de ambele etape.

Comanda `tar` se ocupă de prima etapă. Numele utilitarului este o abreviere a *tape archive*, întrucât, la începutul utilizării sale, rezultatul comenzi era transferat pe benzi magnetice.

Un fisier .tar conține fișiere necomprimate împreună cu informații despre modul de extragere al acestora (spre exemplu: de unde până unde se găsește un fisier în cadrul archivei). Din acest motiv, un fisier .tar este de obicei mai mare decât suma tuturor dimensiunilor fișierelor ce sunt incluse în el.

Pentru a crea o arhiva .tar, se utilizează comanda:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ tar cvf nume_arhiva.tar <cale>
```

cu parametrii:

- c creează arhiva;
- v afisează ce anume se arhivează;
- f nume_arhiva.tar specifică numele archivei;
- <cale> precizează directorul/directoarele/fișiere care vor fi arhivate.

Pentru a dezinchivă o arhivă .tar, se utilizează:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ tar xvf nume_arhiva.tar [-C <cale_destinatie>]
```

unde:

- x dezinchivează (eXtract);
- v afisează ce anume se dezinchivează;
- f nume_arhiva.tar precizează numele archivei care se dezinchivează;
- -C <cale_destinatie> specifică, optional, locul unde se realizează dezinchivarea.

Dacă nume_arhiva.tar se consideră un singur parametru; din acest motiv, de fiecare dată când se folosește opțiunea f pentru a indica un fisier arhivă, aceasta trebuie să apară ultima în lista de opțiuni, fiind urmat imediat de numele fisierului arhivă.

Pentru a realiza compresia unui fisier, două utilitare sunt folosite preponderent în lumea Unix:

- gzip, mai rapid dar cu o rată de compresie mai mică;
- bzip2, mai lent dar cu o rată de compresie mai mare.

Comanda tar poate utiliza direct unul dintre programele de comprimare menționate anterior folosind parametrul z pentru gzip sau parametrul j pentru bzip2, ca în tabelul 4.7

Tabelul 4.6: Comprimarea și decomprimarea folosind gzip și bzip2

	Comprimare	Decomprimare
gzip	tar czvf fisier.tar.gz dir/	tar xzvf fisier.tar.gz
bzip2	tar cjvf fisier.tar.bz2 dir/	tar xjvf fisier.tar.bz2

Pe lângă opțiunile de compresie/arhivare se mai pot folosi și alte opțiuni. Printre cele mai utile se numără opțiunea --preserve, care impune păstrarea drepturilor de acces în momentul arhivării/dezinchivării.

Câteva exemple de utilizare a comenzi **tar** pentru comprimare și decomprimare, în conjuncție cu **bzip2** și **gzip** sunt prezentate mai jos:

```
1 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ ls
2 f1.txt  f2.txt  f3.txt
3
4 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ tar cvf arhiva.tar f*.txt
5 f1.txt
6 f2.txt
7 f3.txt
8
9 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ file arhiva.tar
10 arhiva.tar: POSIX tar archive (GNU)
11
12 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ gzip arhiva.tar
13
14 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ ls
15 arhiva.tar.gz  f1.txt  f2.txt  f3.txt
16
17 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ file arhiva.tar.gz
18 arhiva.tar.gz: gzip compressed data, was "arhiva.tar", from Unix, last
modified: Thu Sep 20 11:37:30 2007
19
20 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ ls
21 arhiva.tar.gz  f1.txt  f2.txt  f3.txt
22
23 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ mv arhiva.tar.gz fisier.txt
24
25 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ file fisier.txt
26 fisier.txt: gzip compressed data, was "arhiva.tar", from Unix, last
modified: Thu Sep 20 11:37:30 2007
27
28 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ ls
29 f1.txt  f2.txt  f3.txt
30
31 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ tar czvf new.tar.gz f*
32 f1.txt
33 f2.txt
34 f3.txt
35
36 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ ls
37 f1.txt  f2.txt  f3.txt  new.tar.gz
38
39 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ file new.tar.gz
40 new.tar.gz: gzip compressed data, from Unix, last modified: Thu Sep 20
11:40:02 2007
41
42 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ mkdir tmp
43
44 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ mv new.tar.gz tmp/
45
46 ubuntu@ubuntu:/tmp/q$ cd tmp/
47
48 ubuntu@ubuntu:/tmp/q/tmp$ tar xvf new.tar.gz
49 f1.txt
50 f2.txt
51 f3.txt
52 ubuntu@ubuntu:/tmp/q/tmp$ ls
53 f1.txt  f2.txt  f3.txt  new.tar.gz
```

4.3.7 Backup

Backup-ul este utilizat pentru a păstra într-un loc separat o copie a datelor. Această copie se utilizează pentru a refacă datele în cazul în care suportul original nu mai poate fi folosit din orice motiv. Este una dintre cele mai utile acțiuni asupra datelor pe care toată lumea stie că ar fi bine să o facă dar nu o face. Căteva metode de backup au fost deja prezentate. Tabelul următor prezintă câteva metode de backup și situațiile când sunt ele potrivite.

Tabelul 4.7: Comprimarea și decompresia folosind gzip și bzip2

Metodă	Descriere
tar+gzip/bzip2	Metodă foarte simplu de aplicat. Devine greu de folosit pentru dimensiuni mari de date. Permite comprimarea datelor.
dd	Metoda simplu de folosit și independentă de sistemul de fișiere. Permite păstrarea intactă a structurii sistemului de fișiere. Inflexibilă când vine vorba de recuperarea datelor. Utilă pentru cantități mari de date.
rsync ¹	E asemănătoare comenzii cp dar la care s-a adăugat suport de sincronizare între mai multe sisteme de calcul. Permite replicarea structurii de fișiere (inclusiv permisiuni) între 2 sisteme de calcul.
rdiff-backup ²	Este un wrapper peste rsync . Adaugă suport pentru backup-uri incrementale. La un moment dat se realizează un backup complet pentru un director (asemănător rsync-ului). Backupurile incrementale salvează doar modificările ce s-au făcut de la ultimul backup până în prezent, indiferent de tipul backup-ului. În acest fel se poate reveni la orice stare anterioară, în măsura în care s-a realizat cel puțin un backup incremental la acea stare.

4.4 Redirectări de comenzi

4.4.1 Descriptorii de fișier

Fiecare program în execuție utilizează 3 fișiere speciale pentru a interacționa cu utilizatorul:

- **stdin (standard input)** – fișier care reprezintă locul de unde programul își citește datele de intrare (de obicei tastatura);
- **stdout (standard output)** – fișier care reprezintă locul unde programul scrie datele de ieșire (de obicei acesta este consola curentă);
- **stderr (standard error)** – fișier care reprezintă locul unde programul scrie mesajele de eroare (de obicei acesta este consola curentă).

În C/C++, există 3 variabile de tipul FILE * cu numele stdin, stdout și stderr care sunt initializate și disponibile în orice moment. Ele îndeplinesc rolurile descrise anterior și pot fi folosite ca pe orice alta variabilă de tipul FILE *.

Fiecare fișier deschis de o aplicație Linux are asociat un indice. Acest indice se numește descriptor de fișier. Fișierele descrise anterior au descriptorii de fișier următori:

- stdin – 0
- stdout – 1
- stderr – 2

Orice fișier deschis de aplicație va avea un descriptor mai mare sau egal cu 3.

4.4.2 Redirectări

Există situații când, pentru o aplicație, utilizatorul dorește să modifice intrarea sau ieșirea – spre exemplu, utilizatorul dorește ca ieșirea unui program să se facă într-un fișier și nu în consola curentă, sau intrarea unui program să fie un fișier și nu tastatura. Acest lucru se poate face doar lucrând la nivelul descriptorilor.

Cazurile întâlnite sunt prezentate în Tabela 4.8.

Tabelul 4.8: Comenzi de redirectare

sursă	destinație	exemplu comandă
intrare (stdin)	fișier	./program < f_in
ieșire (stdout)	fișier	./program > f_out
eroare (stderr)	fișier	./program 2> f_err
eroare (stderr)	ieșire (stdout)	./program 2>&1
eroare și ieșire	fișier	./program 2>&1 > f_out_err sau ./program &> f_out_err

Se observă că pentru a redirecta ieșirea/intrarea se folosesc semnele > (mai mare) pentru ieșire (către exteriorul programului) și < (mai mic) pentru intrare (către program). Pentru redirectarea ieșirii de erori se indică descriptorul de fișier 2. Pentru a redirecta către ieșirea standard (stdout), se folosește sintaxa &1.

Pentru redirectarea ieșirii de erori și ieșirii standard către un fișier, se redirektează întâi ieșirea de erori către ieșirea standard folosind 2>&1 după care se redirektează ieșirea standard către un fișier >fișier_iesire_și_erori. **Bash** oferă o sintaxă simplificată în cadrul operatorului &>.

Ca exemplu de redirectare a intrării, în comanda anterioară se trimită continutul fișierului **continut_mail** ca intrare pentru comanda **mail**. Se va trimite un mesaj utilizatorului **user1** cu informațiile din fișier.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ mail user1 < continut_mail
```

În exemplul de mai jos se scrie lista de fișiere și directoare din directorul curent în fișierul **listare**.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls > listare
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat listare
4 fisier1

```

Pentru a adăuga rezultatul comenzii date la sfârșitul fișierului se folosește operatorul >>:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ date >> listare
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat listare
4 fisier1
5 Sat Aug 22 16:07:50 EEST 2009

```

În listingul de mai jos se încearcă copierea unui fișier fără specificarea destinației. Această comandă generează o eroare care este scrisă în fișierul erori:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cp fisier1 2> erori
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat erori
4 cp: missing destination file operand after 'fisier1'
5 Try 'cp --help' for more information.

```

Pentru a adăuga noi mesaje de eroare la sfârșitul fișierului se folosește operatorul 2>>:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cp fisier4 2>> erori
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat erori
4 cp: missing destination file operand after 'fisier1'
5 Try 'cp --help' for more information.
6
7 cp: missing destination file operand after 'fisier4'
8 Try 'cp --help' for more information.

```

Comanda de mai jos scrie și rezultatele și erorile generate de comanda ls în fișierul specificat:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls fisier1 fisier4 2>&1 > rezultate
```

sau mai simplu:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls fisier1 fisier4 >& rezultate
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat rezultate
4 ls: cannot access fisier4: No such file or directory
5 fisier1

```

Tabelul 4.9 prezintă câteva exemple de redirectări folosind fișiere speciale:

4.5 Drepturi de acces

O primă măsură de protecție a datelor o reprezintă drepturile de acces la fișiere. Atât timp cât un utilizator nu are drepturi de administrator pe un anumit computer, acel utilizator se supune drepturilor de acces la fișiere.

Tabelul 4.10 prezintă drepturi ce pot fi configurate pentru un fișier, fără a particulariza la un anumit tip de sistem de fișiere.

Tabelul 4.9: Comenzi de redirectare care folosesc fișiere speciale

Comandă	Efect
<code>./program 2>/dev/null</code>	mesajele de la ieșirea de erori nu sunt afișate
<code>./program 2>&1 >/dev/null</code>	niciun mesaj nu este afișat
<code>> fout</code>	creează un fișier gol cu numele <code>f_out</code>
<code>cat /dev/null > f_out</code>	creează un fișier cu același continut ca <code>/dev/null</code> , adică un fișier gol

Tabelul 4.10: Drepturi de acces

Drept	Descriere
citire	dreptul de a deschide și citi conținutul unui fișier
scriere	dreptul de a scrie într-un fișier
execuție	dreptul de a executa un fișier (aplicație) sau, pentru directoare, dreptul de a intra într-un director
modificare	dreptul de a modifica datele dintr-un fișier existent
stergere	dreptul de a sterge un fișier

4.5.1 Utilizatori și grupuri de utilizatori vs. liste de acces

Există două metode mai întâlnite pentru definirea drepturilor de acces la fișiere:

- drepturi de acces la nivel de utilizator/grup.
- liste de acces – *Access Control Lists (ACL)*.

Prima metoda (drepturi de acces la nivel de utilizator/grup) constă în definirea unor drepturi pentru următoarele entități:

- posesorul unui fișier (*user*);
- grupul care detine fișierul (*group*);
- toți ceilalți utilizatori (*others*).

Un utilizator se poate afla în mai multe grupuri (vezi secțiunea 3.1). Această metodă este cea mai folosită cale pentru definirea drepturilor de acces. Metodă oferă un nivel de protecție suficient pentru majoritatea situațiilor, ocupând un spațiu limitat.

În cadrul sistemului bazat pe liste de acces, unui fișier îi se pot asocia mai mulți utilizatori și/sau grupuri de utilizatori. Pentru fiecare dintre aceste entități pot fi configurate mai multe tipuri de drepturi. Această variantă poate fi privită ca o extindere a sistemului cu drepturi de acces prezentat anterior. Complexitatea poate face ca sistemul să fie destul de greu de întreținut.

Fiecare sistem de fișiere oferă un set de drepturi ce pot fi modificate pentru fiecare fișier în parte. Ca diferențe notabile între sistemele de fișiere se pot aminti următoarele:

- FAT32 nu oferă suport pentru drepturi de acces la fișiere; există doar posibilitatea de a marca un fișier ca read-only; orice utilizator poate să schimbe acest drept;

- majoritatea sistemelor de fisiere în mediile Unix (inclusiv Mac OS X) au suport pentru drepturi de acces bazat pe utilizator/grup și, folosind o extensie, pot fi extinse cu liste de acces;
- NTFS are un sistem foarte avansat de drepturi de acces, bazat pe liste de acces (vezi secțiunea 10.6.1); pentru fiecare entitate adăugată în lista unui anumit fisier pot fi configurate mai multe drepturi.

4.5.2 Clasificarea drepturilor de acces

Sistemele de fisiere din mediile Unix care au ca implementare standard drepturile de acces la nivel user/grup au la baza următorul set de drepturi de acces:

- **citire (read)** – deschidere și citire de fisiere;
- **scriere (write)** – creare și scriere de fisiere;
- **execuție (execute)** – execuție fisiere/intrare în directoare.

În aceste sisteme de fisiere există 3 entități pentru care poate fi stabilită orice combinație a drepturilor definite mai sus:

- **utilizator (user)** – posesorul fisierului;
- **grup (group)** – grupul de care aparține fisierul;
- **alții (others)** – utilizatorii care nu fac parte din grupul fisierului și nici nu sunt posesori.

4.5.3 Vizualizarea drepturilor de acces

Pentru a vedea drepturile de acces pentru un anumit fisier este suficientă utilizarea comenzi **ls** cu parametrul **-l**. Spre exemplu, pentru a vedea drepturile de acces asupra unui fisier, transmitem ca parametru comenzi **ls** direct numele fisierului:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l fisier.txt
2 -rwxr----- 1 ubuntu users 0 2007-09-20 12:47 fisier.txt
```

Drepturile de acces sunt date de primele 10 caractere din ieșirea comenzi **ls**:

- primul caracter reprezintă tipul fisierului:
 - **-** = fisier obișnuit
 - **d** = director
 - **p** = pipe
 - **b** = dispozitiv bloc
 - **c** = dispozitiv caracter
 - **l** = legătură

- următoarele 3 caractere (`rwx`) reprezintă drepturile de acces pentru utilizatorul `ubuntu`, care este deținătorul fisierului; se observă că utilizatorul are toate drepturile (scriere/citire/execuție);
- următoarele 3 caractere (`r--`) reprezintă drepturile de acces pentru utilizatorii care fac parte din grupul `users`; se observă că este prezent dreptul de citire dar lipsesc drepturile de scriere și execuție;
- următoarele 3 caractere (`---`) reprezintă drepturile de acces pentru utilizatorii care nu sunt `ubuntu` și nici nu fac parte din grupul `users`; acest utilizator nu are niciun drept.

Există două moduri de reprezentare a drepturilor:

- în formă **numerică**: pentru fiecare entitate există o cifră în baza 8 care descrie drepturile, câte un bit pentru fiecare drept;
- în formă **literală**: drepturile sunt referite direct prin inițiala lor, pentru fiecare tip de entitate.

Astfel, pentru exemplul de mai sus, avem drepturile:

- `rwxr-----` în forma listing;
- `111100000` în forma binară;
- `740` în forma octală;
- `u=rwx, g=r` în forma literală.

Mai multe informații despre securitatea fisierelor și modul de schimbare a drepturilor de acces se găsesc în secțiunea 10.2.4.

4.6 Căutarea fișierelor

4.6.1 Comanda find

Comanda `find` folosește abordarea brute-force pentru găsirea fișierelor căutând în arborele de directoare. Comanda pune la dispoziție un set extins de criterii de căutare, cum ar fi numele fișierului, utilizator, grup, tip, permisiuni, dimensiune, dată, și altele. Exemple de criterii de căutare sunt prezentate în continuare specificând opțiunea corespunzătoare a comenzi `find`:

- `-name` – căutare după numele fișierelor
- `-perm` – căutare după permisiunile fișierelor
- `-size` – căutare după dimensiunea fisierelor

Comanda următoare caută toate fișierele care au numele `stat`, în mod recursiv în directorul `/usr`:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ find /usr -name stat
2 /usr/src/linux-headers-2.6.24-19-generic/include/config/cpu/freq/stat
3 /usr/bin/stat
```

Următoarea comandă caută toate fișierele care au permisiunile 644:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ find /usr -perm 644
2 /usr/local/include/glib-2.0/glib.h
3 /usr/local/include/glib-2.0/gobject/qsourceclosure.h
4 /usr/local/include/glib-2.0/gobject/qtypeplugin.h
5 [...]
```

Pentru a căuta fișierele cu dimensiunea mai mare de 500 KB se poate folosi una dintre următoarele comenzi:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ find /usr -size +500000
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ find /usr -size +500k
4 /usr/local/lib/libgio-2.0.so.0.1800.4
5 /usr/local/lib/libgobject-2.0.so.0.1800.4
6 /usr/local/lib/libglib-2.0.so.0.1800.4
7 [...]
```

4.6.2 Comanda locate

Comanda **locate** foloseste o baza de date locală în care sunt indexate toate fișierele. Comanda **locate** este mai rapidă decât comanda **find**, dar pune la dispozitie un singur criteriu de căutare: numele fisierului. Un alt dezavantaj este faptul că baza de date trebuie reactualizată periodic pentru a conține informații despre fișierele noi create în sistem. Actualizarea se realizează cu ajutorul comenzi **updatedb**.

Comanda întoarce o listă cu toate fișierele ale cărui nume conține sirul de caractere precizat ca argument. În exemplul următor se caută toate fișierele care conțin `pwd`:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ locate pwd
2 /bin/pwd
3 /etc/.pwd.lock
4 /sbin/unix_chkpwd
5 /usr/bin/pwdx
6 /usr/include/pwd.h
7 [...]
```

Unele distribuții Linux folosesc comanda **slocate** în locul comenzi **locate**. Avantajul comenzi **slocate** este acela că nu permite afișarea fișierelor din directoarele în care utilizatorul nu are drepturi de acces.

4.6.3 Comanda whereis

Această comandă poate fi folosită pentru a căuta într-un set restrâns de locații din sistem, de exemplu directoarele cu fișiere binare, directoarele cu biblioteci sau directoarele cu pagini de manual. Comanda **whereis** nu poate fi folosită pentru a căuta în directoarele utilizatorului. Comanda va căuta toate fișierele care încep cu sirul de caractere precizat ca argument. De exemplu, pentru a localiza comanda `ls` folosim următoarea comandă:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ whereis ls
2 ls: /bin/ls /usr/share/man/man1/ls.1.gz
```

Comanda va afișa calea către executabil dar și calea către pagina de manual a comenții `ls`.

4.6.4 Comanda which

Folosind comanda `which` se poate obține calea către executabilele care pot fi rulate din linia de comandă. De exemplu, pentru a afla calea către comanda `chmod` se va folosi comanda următoare:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ which chmod  
2 /bin/chmod
```

În mod implicit, comanda `which` returnează doar prima potrivire găsită, iar pentru a afișa lista completa a potrivirilor se va folosi opțiunea `-a`.

4.6.5 Comanda type

Această comandă poate fi folosită pentru a determina modul de interpretare a unei comenzi, de exemplu comandă integrată în shell, comandă externă sau alias.

Un exemplu de comandă integrată în shell este:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ type cd  
2 cd is a shell builtin
```

Pentru o comandă externă rezultatul comenții `type` este calea către executabil:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ type cat  
2 cat is /bin/cat
```

În cazul unui alias este afișată comanda echivalentă:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ type ls  
2 ls is aliased to 'ls --color'
```

4.7 Tipuri de sisteme de fișiere

În timp au apărut mai multe tipuri de sisteme de fișiere. În mediul open-source s-au dezvoltat și încă se dezvoltă cele mai multe dintre ele. Câteva dintre cele mai importante sisteme de fișiere utilizate în prezent sunt menționate în tabelul 4.11, împreună cu sistemele de operare în care se întâlnesc.

Prin *nativ* se înțelege că suportul este oferit prin drivere ce însoresc sistemul de operare (în cazul Linux însoresc kernel-ul).

Sistemele de fișiere se pot clasifica și după locul unde se găsesc datele. Tabelul 4.12 prezintă succint această clasificare.

Tabelul 4.11: Sisteme de operare și sisteme de fișiere suportate

Sistem de fișiere	Windows	Linux	Mac OS X
FAT32	nativ	nativ	nativ
NTFS	nativ (după WinNT)	prin ntfs-3g	prin ntfs-3g
ext2/ext3	driver third-party	nativ	–
ReiserFS	aplicație third-party	nativ	–
HFS+	–	nativ	nativ
ISO9660	nativ	nativ	nativ
UDF	nativ	nativ	nativ

Tabelul 4.12: Clasificarea sistemelor de fișiere după suportul datelor

Tip	Exemplu	Descriere
sisteme de fișiere cu suport fizic	FAT32, NTFS, Ext3, ReiserFS, HFS+	se regăsesc de obicei pe un mediu de stocare
sisteme de fișiere virtuale	procfs, devfs, SSHFS	conțin fișiere/date generate de SO (informații despre sistem) sau de o altă componentă software (alte surse)
sisteme de fișiere pentru rețea	NFS, SMB	utilizate pentru accesul la fișiere aflate în rețea

4.7.1 Integritatea datelor

Un sistem de fișiere trebuie să asigure integritatea datelor inclusiv și în cazul unei căderi (failure). De cele mai multe ori, această funcționalitate este implementată prin jurnalizare.

Jurnalizarea este activitatea prin care se realizează un jurnal cu toate modificările efectuate asupra unui sistem de fișiere. Fiecare operație care se execută asupra sistemului de fișiere este întâi scrisă în jurnal. Operația poate presupune modificări în mai multe locuri din sistemul de fișiere.

Driver-ul sistemului de fișiere execută la un anumit interval de timp operațiile din jurnal pentru a actualiza starea discului. O operație se sterge din jurnal doar după ce toate modificările asociate ei au fost executate. În acest fel, în cazul apariției unei căderi (întrerupere de curent etc.), se pot executa operațiile din jurnal care au rămas neexecutate (operațiile începute și care au fost întrerupte sunt încă prezente în jurnal și vor fi reexecutate în întregime).

4.7.2 Alegerea unui sistem de fișiere

În momentul în care trebuie ales un sistem de fișiere, cele mai utilizate criterii de selecție sunt:

- **disponibilitatea** – dacă se poate folosi sistemul respectiv de fișiere în sistemul de operare ales (sau în mai multe sisteme de operare);

- **gradul de siguranță** – majoritatea sistemelor de fisiere existente în prezent au jurnalizare;
- **restrictii speciale** date de modul de organizare a datelor în sistemul de fisiere; de exemplu, la FAT32 se folosesc doar 32 biti pentru a stoca dimensiunea unui fisier, deci dimensiunea maximă a unui fisier este 4GB (mai puțin decât o imagine de DVD, fapt ce îl face nepractic pentru o parte din aplicațiile multimedia);
- **optimizări de performanță**, realizate spre exemplu în funcție de tipul suportului de stocare, în funcție de dimensiunea fisierelor etc.

Tabelul 4.13 realizează o analiză sumară a caracteristicilor sistemelor de fisiere.

Tabelul 4.13: Caracteristici ale sistemelor de fisiere mai cunoscute

Tip sistem de fisiere	Sisteme de operare	Dimensiune maximă fisier	Jurnalizare	Observații
FAT32	Windows / Linux / Mac OS X	4 GB	nu	cel mai folosit sistem de fisiere – întâlnit în mod special pe USB stick-uri, fără drepturi de acces; Windows-ul limitează la creare dimensiunea unei partitii la 32GB, dar poate citi partitii mai mari realizate și formatare cu aplicații third-party folosit pentru a asigura compatibilitatea cu dispozitive sau sisteme mai vechi
NTFS	Windows / Linux / Mac OS X	16TiB	da	singurul sistem de fisiere pentru Windows recomandat de Microsoft; singurul sistem de fisiere pentru Windows cu securitate
ext2/ext3	Linux / Windows ¹	16GiB – 64TiB	ext2-nu; ext3-da	sistemul de fisiere considerat cel mai stabil datorită unei istorii de dezvoltare foarte lungi; ext3 e compatibil cu versiunea anterioară ext2, aduce jurnalizare fără de ext2
ReiserFS	Linux	8 TiB	da	cunoscut pentru o viteză mai mare decât ext3-ul la lucru cu multe fisiere de dimensiune mică
HFS+	Mac OS X / Linux	16 EiB	da ²	–
ISO9660	Windows / Linux / Mac OS X	în funcție de implementare	nu	sistem de fisiere utilizat în principal pe CD-uri, organizare internă concepută pentru ca datele să fie citibile ușor
UDF	Windows / Linux / Mac OS X	16 EiB	da	sistem de fisiere utilizat în principal pe mediile optice, cu suport atât pentru scriere cât și pentru citire

4.7.3 Adresarea într-un sistem de fisiere

Din punct de vedere fizic, fisierile ocupă pe dispozitivul de stocare un spațiu bine definit. Utilizatorul nu lucrează direct cu dispozitivul de stocare și nu poate adresa un fișier după poziția fizică a acestuia pe dispozitivul de stocare. S-a introdus astfel adresarea fisierelor folosind nume. În funcție de tipul sistemului de fisiere, există o serie de restricții asupra acestor nume.

Majoritatea fisierelor au și ceea ce se numește "extensie". Aceasta extensie se regăsește după numele fisierelor și este utilizată pentru identificarea tipului acestora (exemplu format `nume.ext`). În majoritatea cazurilor această extensie are 3 caractere. Sistemele de operare de tip Windows utilizează extensia pentru a asocia un tip de fisier cu o anumită aplicație care poate deschide acel tip de fisier. În mediile Unix, extensia de obicei lipsește. Identificarea tipului fisierelor se realizează în general pe baza conținutului fisierelor.

În Unix, comanda utilizată pentru a descoperi tipul fisierelor este `file`:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ file /boot/kernel26.img
2 /boot/kernel26.img: gzip compressed data, from Unix, last modified: Sat
Mar 3 20:28:37 2007, max compression
```

Numele fisierelor poate fi scris cu un anumit set de caractere. În prezent, majoritatea sistemelor de fisiere folosesc standardul Unicode (de obicei UTF-8 sau UTF-16) pentru codificarea caracterelor. În tabelul 4.14 sunt prezentate câteva sisteme de fisiere și restricțiile de nume asociate lor.

Dupa cum s-a menționat și la începutul acestui capitol, directoarele se utilizează pentru o mai bună organizare a fisierelor. Într-un sistem de fisiere modern, fisierele și directoarele se regăsesc într-o structură ierarhică – sub forma unui arbore. Acest arbore are un director părinte din care se poate ajunge în orice loc în sistemul de fisiere.

Calea către un fisier este formată dintr-o înșiruire de directoare, separate de caractere speciale. În mediile Unix separatorul este caracterul `/` (slash). În mediile Windows, separatorul este caracterul `\` (backslash).

4.8 Lucrul cu sistemele de fisiere

Această secțiune tratează acțiunile cele mai cunoscute la nivelul unui sistem de fisiere. Acțiunile cele mai frecvente sunt:

- crearea unui sistem de fisiere;
- montarea unui sistem de fisiere;
- repararea unui sistem de fisiere.

Printre acțiunile rare dar care pot prezenta interes trebuie menționate:

- crearea unei imagini pentru un sistem de fisiere;
- stergerea unui sistem de fisiere (din diferite motive).

Tabelul 4.14: Restricții asupra numelor fișierelor

Sistem de fisiere	Case sensitive	Lungime nume	Lungime cale	Observații
FAT32	nu ¹	8 . 3 sau 255 caractere cu LFN ¹	nedefinit	initial limitat la 8 caractere numele fisierului și 3 caractere extensia; FAT32 a capatat suport pentru nume lungi (LFN) pentru un fisier; FAT32 reține atât numele lung cât și versiunea scurta în format 8.3
NTFS	da ²	254 caractere + .	32767 octeti	orice caracter Unicode poate fi folosit, mai puțin caracterele: NULL, ", /, \, *, ?, <, >, , : (utilizate în general pentru adresarea fișierelor)
ext3	da	255 octeti	nedefinit	orice byte mai puțin NULL poate fi folosit în numele fisierului
ReiserFS	da	4,032 octeti / 255 caractere	nedefinit	orice octet mai puțin NULL poate fi folosit în numele fisierului
HFS+	nu ³	255 caractere UTF-16	nedefinit	orice caracter Unicode este permis
ISO9660	nu	8 . 3 sau Joliet: 128 octeti	adâncime maximă a căii: 8 niveluri	există mai multe niveluri pentru standard, fiecare cu restricțiile lui
UDF	da	255 octeti	1023 octeti	orice octet mai puțin NULL poate fi folosit în numele fisierului

Pe lângă aceste acțiuni, folosind programe speciale, se pot efectua și alte operații asupra unui sistem de fișiere, precum:

- redimensionarea unei partiții – duce implicit la o redimensionare a sistemului de fișiere (în cazul în care acest lucru nu se întâmplă, trebuie reformatată partitia);
- convertirea unui sistem de fișiere dintr-un tip în altul;
- mutarea unei partiții – de obicei nu are efecte asupra sistemului de fișiere aflat pe aceasta.

4.8.1 Crearea unui sistem de fișiere

După cum s-a menționat anterior, majoritatea sistemelor de fișiere au un suport fizic asociat unde se regăsesc efectiv datele. Suportul unui sistem de fișiere se numește

partiție. O partiție poate avea un singur sistem de fisiere. Partitionarea a fost descrisă în secțiunea 2.2.2.

Sistemul de fisiere este plasat pe o partiție prin formatare. Formatarea este procesul prin care pe partiție sunt scrise structuri de date specifice sistemului de fisiere. Aceste structuri sunt utilizate de driver-ul asociat sistemului de fisiere pentru a identifica și utiliza datelor scrise pe partiție.

Într-un sistem Linux, formatarea se realizează prin intermediul utilitarului **mkfs** cu sintaxa:

```
1 root@ubuntu:~# mkfs -t \textless{}tip_sistem_de_fisiere\textgreater; \textless{}dispozitiv\textgreater;
```

Exemplu de utilizare:

```
1 root@ubuntu:~# mkfs -t ext3 /dev/sda2
```

Comanda prezentată anterior formatează partiția a 2-a de pe primul disc utilizând sistemul de fisiere ext3. Pentru fiecare tip de sistem de fisiere există un program pentru formatare. Aceste programe au numele de forma **mkfs.<fstype>** și pot fi apelate direct pentru a formaționa o partiție. Comanda echivalentă exemplului anterior este următoarea:

```
1 root@ubuntu:~# mkfs.ext3 /dev/sda2
```

O operație suplimentară formatării este verificarea sectoarelor din cadrul partiției. Dacă un sector este defect, se va marca și nu va fi folosit pentru stocarea datelor. Următoarea comandă va determina verificarea sectoarelor și formatarea partiției /dev/sda2:

```
1 root@ubuntu:~# mkfs.ext3 -c /dev/sda2
```

Pentru a crea un sistem de fisiere MS-DOS pe o anumită partitie se poate folosi comanda **mkdosfs** care este un front-end pentru comenziile **mkfs.vfat** și **mkfs.msdos**. Cu opțiunea **-F** se poate specifica tipul tabeli FAT care poate să fie pe 12, 16 sau 32 biți. Următoarea comandă va crea un sistem de fisiere FAT 32 pe partitia specificată:

```
1 root@ubuntu:~# mksfs -F 32 /dev/sda2
```

4.8.2 Montarea unui sistem de fisiere

Sistemele de operare oferă acces uniform la datele din toate tipurile de sisteme de fisiere prin intermediul ierarhiei de fisiere.

Pentru ca un sistem de fisiere să fie vizibil sistemului de operare el trebuie întâi să fie montat (*mount*) într-un director, numit director de montare (*mount point*). Operația se numește **montarea unui sistem de fisiere**.

Această operație este executată de cele mai multe ori în mod automat de sistemul de operare:

- În Windows, sistemele de fisiere primesc automat litere diferite; pot fi ulterior modificate, cu anumite restricții, folosind Control Panel > Administrative Tools > Computer Management > Storage > Disk Management;

- În Linux, sistemele de fișiere sunt montate atât în locuri bine definite (definite de utilizator la instalare) cât și în locuri special create (de exemplu /media/<nume>/) pentru a găzdui sistemele de fișiere de pe medii externe, precum USB stick-uri, CD/DVD-ROM-uri etc.

În Mac OS X, sistemele de fișiere sunt montate automat în /Volumes/<nume>.

Montarea manuală

Pentru a monta un sistem de fișiere, într-un mediu Linux se utilizează comanda **mount**, cu sintaxa:

```
1 root@ubuntu:~# mount -t <tip_sistem_fisiere> [-o <optiuni>] <dispozitiv>
<director_montare>
```

În exemplul de mai jos se folosește **mount** pentru a monta partitia a 2-a de pe primul disc, cu sistemul de fișiere ext3, în directorul /mnt/data (directorul /mnt/data trebuie să existe anterior execuției comenzi).

```
1 root@ubuntu:~# mount -t ext3 /dev/sda2 /mnt/data
```

Montarea unui sistem de fișiere doar cu drepturi de citire (*read-only*) se poate realiza prin opțiunea **-r**:

```
1 root@ubuntu:~# mount -r -t ext3 /dev/sda2 /mnt/data
```

Alte exemple de utilizare a opțiunilor de montare se găsesc în secțiunea 4.10.

Montarea automată

Într-un sistem Linux, fișierul /etc/fstab descrie sistemele de fișiere care vor fi montate automat la pornirea sistemului de operare. Fișierul conține câte o linie pentru fiecare sistem de fișiere. Comentariile încep cu #.

Sintaxa unei linii este:

```
1 <dispozitiv> <director_montare> <tip_sistem_fisiere> <optiuni> <dump> <
pas>
```

Câmpurile au următoarele semnificații:

- <dispozitiv> – fișier care indică locul (de obicei un dispozitiv) unde se găsește sistemul de fișiere;
- <director_montare> – director existent în structura de directoare unde se va putea accesa conținutul sistemului de fișiere montat;
- <tip_sistem_fisiere> – tipul sistemului de fișiere;
- <optiuni> – opțiuni pentru montarea sistemului de fișiere - diferă de la un sistem de fișiere la altul;
- <dump> – indică dacă să se realizeze automat backup al partii utilizând programul **dump**; opțiunea este în prezent rar folosită, preferându-se alte metode de backup; acest parametru are în mod obisnuit valoarea 0;

- <pas> – indică ordinea în care fsck va verifica sistemele de fișiere (0 = **fsck** nu va verifica sistemul de fișiere).

Un exemplu de linie din /etc/fstab este:

```
1 /dev/sdal      /       reiserfs defaults 0 0
```

Linia descrie montarea primei partitii de pe primul disc în /, utilizând sistemul de fișiere ReiserFS cu opțiuni implicate, fără backup și fără verificări.

După efectuarea unei modificări în /etc/fstab, comanda

```
1 root@ubuntu:~# mount -a
```

va monta toate partitiile menționate.

Fără niciun argument, **mount** afișează lista sistemelor de fișiere montate la un moment dat.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ mount
2 /dev/sdal on / type reiserfs (rw)
3 none on /proc type proc (rw)
4 none on /sys type sysfs (rw)
5 usbfs on /proc/bus/usb type usbfs (rw)
6 none on /dev/pts type devpts (rw)
7 none on /dev/shm type tmpfs (rw)
8 tmpfs on /tmp type tmpfs (rw)
```

Se observă că în listă nu apar doar sistemele de fișiere montate manual sau cele montate automat (descrise în /etc/fstab). Există și sisteme de fișiere care sunt create și montate automat de sistem în ierarhia de fișiere pentru a oferi informații despre starea sistemului (precum /proc – vezi secțiunea 5.1.3).

Lista sistemelor de fișiere montate la un moment dat se poate regăsi de asemenea și în fișierul /etc/mtab.

Operația inversă montării unui sistem de fișiere se numește **demontare**. Pentru a realiza demontarea se utilizează comanda **umount**, cu două sintaxe posibile:

```
1 root@ubuntu:~# umount <dispozitiv>
2
3 root@ubuntu:~# umount <director_de_montare>
```

Folosind **mount** și **grep** se află tipul partitiei /dev/sda2:

```
1 root@ubuntu:~# mount | grep /dev/sda2
2 /dev/sda2 on /home type reiserfs (rw)
```

Pentru a demonta acest sistem de fișiere se poate utiliza oricare din următoarele două comenzi:

```
1 root@ubuntu:~# umount /dev/sda2
2
3 root@ubuntu:~# umount /home
```

4.8.3 Repararea unui sistem de fișiere

După cum s-a menționat și la începutul acestui capitol, sistemele de fișiere moderne au suport pentru jurnalizare. Acest suport este util în mod deosebit atunci când se produce o cădere a sistemului, precum atunci când se întrerupe alimentarea cu energie electrică.

La repornire, sistemul de operare efectuează o verificare a integrității sistemelor de fișiere. La această verificare, se execută comanda **fsck** pentru fiecare sistem de fișiere. Aceasta comanda este particularizată pentru fiecare sistem de fișiere cu numele **fsck.<tip_sistem_de_fisiere>**, precum comanda **mkfs**.

Pentru a verifica un sistem de fișiere comanda **fsck** se apelează cu următoarea sintaxă:

```
1 root@ubuntu:~# fsck -t <tip_sistem_fisiere> <dispozitiv>
```

Dacă se dorește verificarea celei de-a doua partii de pe primul disc, cunoscându-se că ar trebui să se găsească un sistem de fișiere ext3 pe aceasta, se utilizează comanda:

```
1 root@ubuntu:~# fsck -t ext3 /dev/sda2
```

În funcție de opțiunile care se folosesc la execuția comenzii, **fsck** poate repara erorile pe care le întâlnește.

4.8.4 Crearea unei imagini pentru un sistem de fișiere

Imaginea unui sistem de fișiere reprezintă copia fidelă într-un fisier a fiecărui octet care descrie sistemul de fișiere (inclusiv datele din acesta). Această imagine poate fi ulterior copiată pe o altă partitură sau arhivată pentru o eventuală recuperare a datelor dacă partitura sursă este distrusă accidental. O utilizare foarte frecventă a imaginilor se întâlnește în copierea conținutului CD/DVD-urilor pe alte medii de stocare.

Pentru a realiza o imagine a unui sistem de fișiere se utilizează comanda **dd** (vezi secțiunea 7.6.5. În exemplul de mai jos se copiază conținutul primei partitii (sistemul de fișiere) de pe discul al 2-lea în fișierul **/mnt/data/partitiel.img**.

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/sdb1 of=/mnt/data/partitiel.img
```

Această comandă este independentă de sistemul de fișiere căruia i se face imaginea. Lucrează direct la nivelul octetilor care alcătuiesc sistemul de fișiere și păstrează întreaga structură internă a acestuia.

În cazul utilizării comenzii pe sisteme de fișiere foarte mari, se va observa că timpul de execuție este destul de mare. Motivul pentru care se întâmplă acest lucru este faptul că, în mod implicit, comanda **dd** lucrează cu blocuri de date de 512 octeti, ceea ce înseamnă ca pentru fiecare 512 octeți comanda execută o citire și o scriere. În prezent, buffer-urile discurilor au valori dimensiuni mult mai mari și pot lucra cu blocuri mai mari de 512 octeți.

Pentru a modifica dimensiunea blocului citit/scris de **dd** se utilizează parametrul **bs=<dimensiune>**, unde **<dimensiune>** poate să fie **xKB**, **xMB** etc.

Spre exemplu:

```
1 root@ubuntu:~# dd bs=2MB if=/dev/sdb1 of=/mnt/data/partitiel.img
```

va executa aceeași operație dar citind blocuri de 2MB.

Există și un dezavantaj al utilizării unor blocuri de date mai mari. În anumite condiții, nu se va putea face copierea unui bloc întreg, din diferite motive precum un defect hardware al suprafetei magnetice, sau ultimul bloc nu are dimensiunea de 2MB (deoarece dimensiunea totală nu este multiplu de 2MB). De cele mai multe ori se dorește recuperarea cât mai multor date de pe disc, de preferat toate. În aceste condiții trebuie determinat dacă o viteza mai mare (dimensiune mai mare a blocului) este o decizie acceptabilă știind că se pot pierde date mai multe la citire.

Pentru recuperarea datelor de pe discuri cu defecte hardware, se poate folosi programul **ddrescue**¹. **ddrescue** este o aplicație asemănătoare **dd** dar care este specializată în recuperarea cât mai multor date de pe discuri.

4.8.5 “Ștergerea” unui sistem de fișiere

Există două tipuri de stergere a unui sistem de fișiere:

- ștergerea logică
- ștergerea fizică

Ștergerea logică se obține prin ștergerea partii corespunzătoare sistemului de fișiere din tabela de partitii (descriș în secțiunea 2.2.2). Din moment ce nu mai există partitie care să încapsuleze sistemul de fișiere, acesta se poate considera sters. Practic, datele lui încă mai rezidă pe disc, până la o suprascriere cu alte date.

Faptul ca datele nu sunt sterse fizic de pe disc a pus și încă puncte probleme oamenilor care doresc ca datele odată ce sunt sterse să rămână sterse pentru eternitate. Din acest motiv, pentru a elimina orice posibilitate de a recupera un sistem de fișiere sau datele dintr-un sistem de fișiere, se utilizează ștergerea fizică. Ștergerea fizică este realizată de fapt prin suprascrierea blocurilor de pe suportul fizic (unde era înainte sistemul de fișiere) cu date aleatoare sau cu zerouri.

Pentru suprascriere se utilizează cel mai rapid tot programul **dd** prezentat anterior dar, în loc ca partitia să fie folosită ca sursă, ea este folosită ca destinație pentru un set de date aleatoare (sau zerouri).

Pentru a suprascrie cu zerouri o partitie, se poate folosi comanda:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/zero of=/dev/sdal
```

Pentru a suprascrie o partitie cu date aleatoare, se folosește comanda:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/urandom of=/dev/sdal
```

4.8.6 Monitorizarea utilizării discului

O problemă care nu poate fi neglijată este umplerea hardisk-ului. Pentru a evita acest lucru, se folosesc comenzi care să afiseze cât spațiu este consumat, de exemplu comenzile **df** și **du**.

¹<http://www.gnu.org/software/ddrescue/ddrescue.html>

Comanda **df** oferă informații despre dimensiunea totală, spațiul utilizat, spațiul liber și procentul de folosire al fiecărei partitii.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ df
2 Filesystem 1K-blocks      Used Available Use% Mounted on
3 /dev/sda1    5859784  4449900   1409884  76% /
4 /dev/sda2    15361340 10174596   5186744  67% /home
```

Atunci când procentul de folosire depășește 80% se recomandă curățarea partitiei.

Se poate folosi opțiunea **-a** pentru a include și pseudo sistemele de fișiere care sunt afisate cu dimensiunea 0, de exemplu **/proc**, **/sys**:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ df -a
2 Filesystem 1K-blocks      Used Available Use% Mounted on
3 /dev/sda1    5859784  4449900   1409884  76% /
4 /dev/sda2    15361340 10174596   5186744  67% /home
5 /proc          0        0       0   -  /proc
6 /sys          0        0       0   -  /sys
```

Comanda **du** caută în mod recursiv în directoarele specificate pentru a afisa cât spațiu consumă fiecare director. În exemplul de mai jos se afisează spațiul ocupat de directorul **/etc/network**:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ du /etc/network
2 8      /etc/network/if-down.d
3 12     /etc/network/if-post-down.d
4 12     /etc/network/if-pre-up.d
5 24     /etc/network/if-up.d
6 64     /etc/network
```

Pentru afisarea dimensiunii în format mai ușor de citit se poate folosi opțiunea **-h**:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ du -h /etc/network
2 8.0K   /etc/network/if-down.d
3 12K    /etc/network/if-post-down.d
4 12K    /etc/network/if-pre-up.d
5 24K    /etc/network/if-up.d
6 64K    /etc/network
```

Pentru a opri căutarea recursivă și a afisa doar spațiul ocupat de directorul transmis ca argument se folosește opțiunea **-s**:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ du -h -s /etc/network
2 64K    /etc/network
```

4.9 Tendințe în sistemele de fișiere

4.9.1 Sisteme de fișiere în userspace

Sistemele de fișiere pot fi citite/scrisă de sistemele de operare doar dacă există driver-e care să le implementeze. Implementarea unui driver pentru un sistem de fișiere nu este tocmai ușoară. Aceasta este și principalul motiv pentru care există destul de puține sisteme de fișiere care să implementeze un set de funcționalități acceptabil. Majoritatea sistemelor de fișiere prezente în sistemele de operare au mulți ani de dezvoltare.

După cum s-a prezentat anterior, există situații în care s-a putut foarte ușor abstractiza accesul la o serie de date prin intermediul fișierelor (precum informații despre sistem, în /proc). Practic, aproape orice informație poate fi prezentată sub forma de fișier. Singura problema că a împiedicat mult timp această trecere către reprezentarea de date folosind fișiere a fost dificultatea scrierii unui driver adecvat.

În ultima perioadă a luat amploare utilizarea de drivere pentru diferite sisteme de fișiere în user-space, spre deosebire de driverele clasice care funcționează în kernel-space. Driverele din userspace se bazează pe faptul că există un driver în kernel care se ocupă de translatarea apelurilor la date între kernel și sistemul de fișiere din userspace. Acest suport pentru sisteme de fișiere în userspace este prezent în kernel-ul Linux cu numele FUSE¹ (Filesystem în USErspace) iar în Mac OS X cu numele MacFUSE².

Tabelul 4.15 prezintă avantajele și dezavantajele sistemelor de fișiere în user-space:

Tabelul 4.15: Avantaje/dezavantaje sisteme de fișiere în user-space

Avantaje	Dezavantaje
suport pentru scrierea de driver-e în numeroase limbi de programare; dezvoltare mult mai rapidă datorită atât limbajelor de nivel înalt cât și datorită posibilității de testare mult mai rapidă (+ debugging); nu blochează sistemul în cazul unei proaste funcționări; compatibilitate a implementărilor între Linux și Mac OS X	mai lente decât sistemele de fișiere normale; au o flexibilitate mai mică în ceea ce privește nivelul de acces la hardware, comparativ cu un driver de kernel (de obicei nu este o limitare foarte importantă, dat fiind scopul sistemelor de fișiere de acest tip)

Printre cele mai folosite sisteme de fișiere în userspace se numără:

- NTFS-3G – sistem de fișiere care oferă suport read/write pentru NTFS;
- sshfs – sistem de fișiere care oferă acces la fișierele de pe altă mașină prin intermediul SSH ca și cum ar fi parte din sistemul de fișiere local;
- EncFS – Encrypted Filesystem – sistem de fișiere care cripteză automat fișierele din directorul pe care îl folosește ca suport;
- AVFS – Anti-Virus Filesystem – sistem de fișiere care realizează scanarea pentru viruși în momentul în care se realizează un acces la fișiere; este implementat ca sistem de fișiere intermediu pentru accesul protejat la alt sistem de fișiere.

Fiecare dintre aceste sisteme de fișiere se montează într-un mod diferit, datorită modului în care au fost gândite să lucreze cu datele: unele au nevoie de un nume de utilizator și o parolă, altele au nevoie de calea către un alt sistem de fișiere etc. Mai multe informații se pot găsi pe paginile web ale fiecărui proiect.

¹<http://fuse.sourceforge.net/>

²<http://code.google.com/p/macfuse/>

4.9.2 ZFS, ext4, btrfs

ZFS (*Zettabyte File System*) este un sistem de fișiere pe 128 de biți și logical volume manager care prezintă multe facilități avansate cum ar fi clone copy-on-write, snapshot-uri, dynamic stripping, verificare continuă a integrității datelor, backup și restaurare rapidă, compresie incorporată, scalabilitate. ZFS a fost dezvoltat de Sun Microsystems ca software open-source și este sub licență CDDL.

ext4 este un sistem de fișiere jurnalizat dezvoltat ca îmbunătățire a lui ext3. ext4 aduce nou suport pentru sisteme de fișiere foarte mari (până la 1 exabyte = 1024 petabytes), extents (posibilitatea de a măpa blocuri mari contigüe pentru un singur fișier), compatibilitate înapoi/inainte. Compatibilitatea înapoi este dată de faptul că un sistem ext3 poate fi montat ca un sistem ext4. Compatibilitatea înainte este posibilă deoarece un sistem ext4 poate fi montat ca un sistem ext3. ext4 a fost inclus în kernel-ul Linux începând cu versiunea 2.6.19 dar la momentul scrierii acestei cărți el este marcat ca fiind în dezvoltare.

btrfs (*Better File System*) este un sistem de fișiere de tipul copy-on-write dezvoltat pentru Linux. La fel ca și ext4, btrfs conține suport pentru extents. O caracteristică principală a acestui sistem de fișiere este posibilitatea efectuării unor operații critice în timpul funcționării, de exemplu defragmentarea, modificarea dimensiunii partitiei și verificarea consistenței. btrfs prezintă multe alte caracteristici printre care efectuarea de snapshot-uri și de backup-uri incrementale. Inițial dezvoltat de către Oracle, btrfs este licențiat GPL.

4.10 Studii de caz

4.10.1 Comenzi pentru lucrul cu fișiere în Windows

Tabelul 4.16 prezintă echivalenta comenziilor de bază Windows și Linux pentru prelucrarea fișierelor.

4.10.2 Utilizarea în siguranță a comenziilor pe fișiere

Există o serie de opțiuni pentru comenziile `cp`, `mv` și `rm` care fac utilizarea acestora să fie mult mai sigură din punct de vedere al pierderii datelor în mod accidental.

Fiecare comandă are printre opțiuni `-i`, o opțiune care determină comanda să ceară o confirmare pentru fiecare fișier sters/suprascris. Pentru a anula efectul acestui parametru poate fi folosit parametrul `-f`.

Fiecare comandă recunoaște opțiunea `-v`, opțiune care determină afișarea fișierelor procesate la momentul respectiv. Această opțiune poate reprezenta o metodă bună pentru a vizualiza ce anume se întâmplă în spatele comenzi, mai ales dacă se execută comanda pentru un set mare de fișiere.

Aceste două opțiuni (`-iv`) pot fi folosite împreună cu toate execuțiile realizate de utilizator pentru aceste comenzi dacă se realizează alias-uri. Alias-urile sunt descrise de obicei

Tabelul 4.16: Comenzi pentru lucrul cu fisiere în Windows

Comanda Linux	Comanda Windows	Descriere
comanda --help	comanda /?	afisează informații despre comandă
cd	cd	schimbă directorul curent
pwd	chdir	afisează directorul curent
clear	cls	sterge ecranul consolei curente
cp	copy	copiază un fișier
rm	del	sterge un fișier
ls	dir	afisează conținutul directorului curent
vim	edit	editează un fișier text
exit	exit	închide shell-ul curent
diff	fc	compară două fișiere și afisează diferențele între ele
find	find	caută fișiere
mkfs (mke2fs)	format	formatează un disc
free	mem	afisează informații despre memoria liberă și cea ocupată
mkdir	mkdir	creează un nou director
mv	move	mută un fișier
mv	ren	redenumește un fișier
date	time	afisează ora sistemului

într-un fișier care este încărcat la pornirea shell-ului (precum `~/.bashrc`) (vezi secțiunea 12.10):

```

1 alias cp="cp -iv"
2 alias mv="mv -iv"
3 alias rm="rm -iv"
```

Astfel, la execuția oricărei dintre aceste comenzi, automat se vor lua în considerare și aceste opțiuni.

4.10.3 Montarea unui sistem de fisiere FAT32 astfel încât toti utilizatorii să aibă drept de scriere pe el

Pentru a realiza acest lucru se utilizează opțiunile de montare a sistemelor de fisierelor. Pentru a forța la montare drepturile fișierelor se utilizează măști (*mask*). Masca este o însuruire de biți care dacă sunt 1 semnifică un drept care lipsește.

Există mai multe tipuri de măști:

- umask – mască aplicată tuturor fișierelor noi (vezi secțiunea 10.2.4);
- fmask – mască aplicată tuturor fisierelor;
- dmask – mască aplicată tuturor directoarelor;

Folosind aceste măști se definesc opțiuni pentru montarea unei partiții FAT32 în felul următor:

```
1 root@ubuntu:~# mount -t vfat -o dmask=000,fmask=111 /dev/sda2 /mnt/media
```

Parametrul `-o dmask=000,fmask=111` specifică faptul că pentru toți utilizatorii fișierele normale trebuie să apară cu drepturi read/write iar directoarele cu toate drepturile. Trebuie menționat că pe o partitie FAT32 nu ar trebui să se găsească aplicații/script-uri ce pot fi executate din Linux. Pentru a preveni această situație, tuturor fișierelor le este îndepărtat dreptul de execuție, prin masca `111`.

Comanda de mai sus se poate transforma foarte ușor într-o linie în `/etc/fstab`:

```
1 /dev/sda2 /mnt/media vfat defaults,dmask=000,fmask=111 0 0
```

S-a păstrat opțiunea `defaults` pentru că aceasta activează alte opțiuni utile la montarea automată.

4.10.4 Montarea unui sistem de fișiere FAT32 astfel încât utilizatorii dintr-un anumit grup să aibă drept de scriere pe acesta

Există situații când se dorește ca doar un grup de utilizatori să aibă acces la o partitie. În aceste condiții, posesorul fișierelor trebuie modificat în `root` iar grupul în grupul dorit. Grupul trebuie să aibă toate drepturile. În primul rând trebuie determinat identificatorul grupului (`gid, group id`), care se dorește a avea drepturi asupra fișierelor. Cunoscându-se numele grupului, comanda următoare va afișa identificatorul grupului.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/group | grep numegrupnumegrup:x:100:
```

```
2
```

Comanda filtrează liniile din `/etc/group` și afișează pe ecran doar liniile care încep cu numele grupului dorit. Numărul ce se găsește între caracterele `:` este identificatorul grupului.

Comanda care montează un sistem de fișiere FAT32 cu restricțiile menționate mai sus este următoarea:

```
1 root@ubuntu:~# mount -t vfat -o dmask=007,fmask=117,gid=100,uid=0 /dev/sda2 /mnt/media
```

Se observă că, spre deosebire de cazul anterior, au mai fost introduse două opțiuni:

- `gid=100` – identificatorul grupului care va avea drepturi asupra fișierelor;
- `uid=0` – identificatorul utilizatorului; utilizatorul `root` are `uid=0`.

Măștile au fost schimbată pentru a nu permite niciun fel de drept altor utilizatori în afara grupului și utilizatorului `root` (au 7 pe ultima poziție).

4.10.5 Sistem de fișiere într-un fisier

După cum s-a prezentat și în subcapitolele anterioare, în Linux se poate accesa (aproape) tot într-un fișier. În particular, fiecare dispozitiv are asociat un fișier. Spre

exemplu, prima partitie de pe primul HDD are asociat (de obicei) fisierul /dev/sda1. În mod similar cu utilizarea fisierului /dev/sda1, orice alt fisier poate fi folosit ca suport pentru un sistem de fisiere. Două dintre motivele cele mai folosite pentru a realiza acest lucru sunt:

- experimentarea unor noi sisteme de fisiere, fără a repartitiona discul;
- încapsularea datelor într-un sistem de fisiere (eventual criptat).

În tabelul 4.17 este prezentat modul în care se poate realiza un sistem de fisiere stocat într-un fisier. Sunt prezentate comenziile atât pentru sistemul de fisiere aflat într-o partitie cât și pentru sistemul de fisiere aflat într-un fisier.

Tabelul 4.17: Sisteme de fisiere peste partitii sau peste fisiere

Acțiune	Sistem de fisiere	
	într-o partitie	într-un fisier
alocare spațiu	se partionează discul; se obține partitia /dev/sda1	dd if=/dev/zero of=~/date bs=1MB count=20 se crează astfel un fisier cu 20 blocuri, fiecare 1MB, se obține echivalentul unei partitii de 20MB
formatare	/sbin/mkfs -t vfat /dev/sda1	/sbin/mkfs -t vfat ~/date
verificare	-	file ~/date
montare	mount -t vfat /dev/sda1 dir/	mount -t vfat -o loop ~/date dir/
demontare	umount dir/	umount dir/

Opțiunea -o loop specifică sistemului de operare că partitia nu se găsește pe un dispozitiv fizic ci într-un fisier.

4.10.6 ntfs-3g

ntfs-3g¹ este proiectul care oferă suport read-write pentru partitii NTFS sub Linux. Pentru instalarea ntfs-3g se foloseste comanda:

```
1 root@ubuntu:~# apt-get install ntfs-3g
```

Pentru a identifica partitia NTFS se poate utiliza comanda:

```
1 root@ubuntu:~# fdisk -l | grep NTFS
```

care afisează doar liniile care conțin NTFS din ieșirea comenzi **fdisk -l**,

Pentru a monta sistemul de fisiere în mod automat, în /etc/fstab se adauga o linie de forma:

```
1 <dispozitiv> <director montare> ntfs-3g defaults,locale=en_US.utf8 0 0
```

¹<http://www.ntfs-3g.org/>

Cuvinte cheie

- sistem de fișiere
- montare
- demontare
- fsck
- fișier
- director
- jurnalizare
- cale absolută, cale relativă
- ierarhie
- copiere, mutare, stergere, redenumire
- arhivare
- dezarchivare
- backup
- descriptor de fișier
- redirectare
- drept de acces
- ls, pwd, cd
- cp, mv, rm
- mkdir, rmdir, touch

Întrebări

1. Sistemele de fișiere din prezent oferă un grad mai mare de siguranță împotriva căderilor de tensiune prin implementarea:
 - drepturilor de acces la nivel de utilizator și grup
 - drepturilor de acces prin liste de acces
 - suportului pentru legături hard
 - suportului pentru jurnalizare
2. Care este fișierul folosit pentru montarea automată a unui sistem de fișiere în Linux?
 - /etc/resolv.conf
 - /etc/fsck
 - /mnt/hda5
 - /etc/fstab
3. Un fișier are drepturile 653. Utilizatorul ce detine fișierul rulează comanda:
1 chmod a-x, u+w, g-r, o+r
Care sunt noile drepturi ale fișierului?
 - 606
 - 762
 - 534
 - 451

4. Care din următoarele comenzi NU poate fi aplicată asupra unui director?
- file**
 - touch**
 - rm -r**
 - cat**
5. Care din următoarele NU este o intrare validă în sistemul de fișiere?
- fișier executabil
 - director al cărui nume începe cu .
 - legătură simbolică către /bin
 - interfață de rețea de looback
6. Care din următoarele sisteme de fișiere este un sistem nativ Linux?
- HPFS
 - FAT32
 - EXT3
 - UFS
7. Un utilizator configerează un fișier cu drepturile 755. Ce utilizator are dreptul de execuție pe fișier?
- root
 - utilizatorul care deține fișierul
 - niciun utilizator
 - toți utilizatorii
8. Ce reprezintă litera v din comanda de mai jos?
- ```
1 ubuntu@ubuntu:~$ tar czvf a.tgz dir1
```
- crearea unei arhive
  - dezarchivarea unei arhive
  - crearea unei arhive GZIP
  - afișarea de mesaje despre arhivare
9. Care comandă este folosită pentru montarea unui sistem de fișiere în Linux?
- mount
  - umount
  - mountfs
  - fsck

10. Pentru a putea utiliza un sistem de fișiere pe o partitie dată, prima actiune absolut necesara care trebuie executata este:

- stergerea sistemului de fișiere existent anterior
- montarea sistemului de fișiere de pe partitie respectiva
- formatarea partitiei cu sistemul de fisiere dorit
- schimbarea drepturilor de acces pentru directorul in care este montata partitia

# Capitolul 5

## Procese

*It's a well-known fact that computing devices such as the abacus were invented thousands of years ago. But it's not well known that the first use of a common computer protocol occurred in the Old Testament. This, of course, was when Moses aborted the Egyptians' process with a control-sea*

*Tom Galloway*

### Ce se învăță din acest capitol?

- Definiția unui proces; diferența între un program și un proces
- Noțiunea de multitasking
- Ierarhia de procese într-un sistem de operare
- Comenzi de vizualizare a proceselor (ps, pstree, top)
- Daemoni; rularea proceselor în background/foreground
- Noțiunea de semnal; administrarea proceselor prin intermediul semnalelor
- Comunicarea între procese; operatorul | (pipe) de comunicare între procese
- Administrarea proceselor/serviciilor în Windows

### 5.1 Noțiuni introductive

În lumea sistemelor de operare Unix (și nu numai) există două concepte fundamentale: **fisierul și procesul**. Fișierul este folosit pentru a abstractiza informația și modul de stocare și utilizare a acesteia în sistemul de operare. Pe de altă parte, procesul este folosit pentru a abstractiza executarea sarcinilor sistemului de operare.

### 5.1.1 Ce este un proces?

În definiția sa cea mai simplă, **un proces** este un program aflat în execuție. Dacă un program este considerat o entitate pasivă, un proces este considerat o entitate activă.

Definiția anterioară simplifică semnificația pe care o are un proces, încadrându-se în gradul de detaliu pe care îl atinge capitolul curent.

Procesul este unitatea de bază a sistemului de operare folosită pentru a îndeplini sarcinile indicate de utilizator. Orice solicitare a utilizatorului se traduce în crearea unui proces și rezolvarea acelei solicitări. Un proces este, aşadar, **o entitate de execuție**.

### 5.1.2 Deosebirea dintre un proces și un program

Un **program** este doar un fișier executabil care se află pe disc. Se spune că un astfel de fișier este imaginea din care se va realiza un proces. Un program este, aşadar, o entitate pasivă, care nu are asociate noțiuni de utilizare a memoriei și procesorului (elemente de bază într-un sistem de calcul). Fișierele `/bin/ls`, `/usr/bin/vi` sunt exemple de programe:

```
1 razvan@anaconda:~$ ls -l /bin/ls
2 -rwxr-xr-x 1 root root 96216 2008-06-27 03:31 /bin/ls
3
4 razvan@anaconda:~$ ls -l /usr/bin/vi
5 lrwxrwxrwx 1 root root 20 2009-02-27 15:43 /usr/bin/vi -> /etc/
alternatives/vi
6
7 razvan@anaconda:~$ ls -l /etc/alternatives/vi
8 lrwxrwxrwx 1 root root 18 2009-04-24 09:59 /etc/alternatives/vi -> /usr/
bin/vim.basic
9
10 razvan@anaconda:~$ ls -l /usr/bin/vim.basic
11 -rwxr-xr-x 1 root root 1644100 2009-03-19 17:32 /usr/bin/vim.basic
```

Un program conține, în cadrul fisierului executabil, două componente (secțiuni) principale:

- secțiunea de cod, ce conține instrucțiunile de rulare a programului pe procesor;
- secțiunea de date, ce conține informațiile utilizate la execuția programului;

Pe de altă parte, un **proces** pornește în momentul executiei unui program. În acel moment, sistemul de operare creează o structură (o entitate, o abstractie) denumită proces. Dincolo de informațiile conținute în *imagină* (fisierul executabil de pe disc), sistemul de operare asociază procesului o *zonă de memorie* unde își va menține datele și unde se va afla codul de executat. De asemenea, procesului îi se asociază *temp de rulare* a codului pe procesor și *alte informații* utile pentru interacțiunea cu alte procente sau componente ale sistemului de operare. Toate aceste elemente formează împreună **contextul procesului**. Mai multe informații se găsesc în secțiunea secțiunea 14.7.1.

Exemple de procente sunt rularea comenzi `ls` sau rularea editorului `vi`. În momentul rulării comenzi `ls`, sistemul de operare folosește imaginea `/bin/ls` și creează un

proces. Acest proces este răspunzător pentru utilizarea resurselor sistemului (memorie, procesor) pentru a oferi rezultatul rulării comenzi (în cazul de fată afișarea conținutului directorului curent):

```
1 razvan@anaconda:~$ ls
2 Desktop bin code media packages public_html websites
3 Download bkup extra-school mystuff people school
4 Maildir books junk official projects svn-repos
5
6 razvan@anaconda:~$ ls -l /bin/ls
7 -rwxr-xr-x 1 root root 96216 2008-06-27 03:31 /bin/ls
8
9 razvan@anaconda:~$ file /usr/bin/file
10 /usr/bin/file: ELF 32-bit LSB executable, Intel 80386, version 1 (SYSV),
11 dynamically linked (uses shared libs), for GNU/Linux 2.6.15, stripped
```

În exemplul de mai sus, a doua comandă are ca argument executabilul folosit pentru crearea procesului. La fel și a treia comandă. Pot fi considerate exemple triviale de *self-reference*¹.

Se poate observa că un proces este o instanță de execuție a unui program. Un program poate avea însă mai multe instanțe de execuție asociate (instanțe care pot rula simultan sau succesiv). Există, astădat, o asociere many to one (mai multe la unul) între procese și programe.

5.1.3 Structura unui proces

Un proces este definit, la nivelul sistemului de operare, ca o **structură de date**. Un proces are proprietăți și dispune de resurse, cele mai importante fiind:

- **identificatorul unui proces**, numit și **PID** (*process id*). Este un număr întreg care identifică unic în cadrul sistemului de operare procesul respectiv;
- **imaginea procesului**, reprezentată de programul din care ia naștere procesul. Imaginea procesului conține codul și datele necesare pentru execuție;
- **starea procesului**. Un proces se poate afla în starea de rulare (în momentul în care codul asociat se execută pe procesor) sau în așteptare (un alt proces se află în rulare);
- **zonele de memorie utilizate**, ce reprezintă regiunile de memorie folosite de proces pentru a menține codul și datele;
- **fisierele deschise**. Un proces menține o tabelă cu fisierele deschise. De obicei dimensiunea tabelei este limitată astfel încât și numărul de fisierele pe care le poate deschide un proces este limitat. (În Linux această limită este stabilită implicit la 1024).

¹http://http://en.wikipedia.org/wiki/Indirect_self-reference

Vizualizarea structurii unui proces utilizând procfs

În Linux există mai multe metode de a obține informații despre structura unui proces. Una din aceste metode este analiza **procfs**. Acesta este un sistem de fisiere virtual care oferă acces la informații din sistemul de operare. Pentru a analiza un anumit proces va trebui accesat directorul `/proc/pid`. `pid` este numărul ce identifică procesul (*process id*). În exemplul de mai jos a fost accesat directorul procesului cu pid-ul 6740:

```
1 razvan@asgard:~$ cd /proc/6740/
2
3 razvan@asgard:/proc/6740$ ls
4 auxv cwd exe maps mounts oom_adj root stat status
5 wchan
5 cmdline environ fd mem mountstats oom_score smaps statm task
```

Diversele intrări din acest director oferă informații legate de proces:

- pid-ul este dat de numele directorului: **6740**;
- imaginea procesului este dată de legătura simbolică **exe**:

```
1 razvan@asgard:/proc/6740$ ls -l exe
2 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 0 2009-07-19 19:38 exe -> /usr/bin/vim.
gnome
```

După cum se vede, procesul de față este o instanță a **vim** în mediu grafic (GNOME).

- linia de comandă utilizată pentru crearea procesului:

```
1 razvan@asgard:/proc/6740$ cat cmdline
2 vi 1.txt
```

Se observă că s-a rulat comanda **vi 1.txt**.

- directorul curent – cel în care s-a rulat comanda – este dat de legătura simbolică **cwd**:

```
1 razvan@asgard:/proc/6740$ ls -l cwd
2 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 0 2009-07-19 19:38 cwd -> /home/razvan/
tmp/fd_test
```

Rezultă că directorul curent al comenzi este `/home/razvan/tmp/fd_test`.

- zonele de memorie ale procesului sunt date de fișierul **maps**:

```
1 razvan@asgard:/proc/6740$ cat maps
2 08048000-081ce000 r-xp 00000000 03:03 180465 /usr/bin/vim.gnome
3 081ce000-081db000 rw-p 00186000 03:03 180465 /usr/bin/vim.gnome
4 081db000-08287000 rw-p 081db000 00:00 0 [heap]
5 [...]
6 b7fdc000-b7fde000 rw-p 00014000 03:03 178741 /lib/ld-2.3.6.so
7 bfc7a000-bfc8f000 rw-p bfc7a000 00:00 0 [stack]
```

Nu vom insista pe aceste regiuni întrucât depășesc aria de cuprindere a capitolului de față.

- fișierele deschise de proces pot fi vizualizate prin accesarea subdirectorului `fd`:

```

1 razvan@asgard:/proc/6740$ cd fd
2
3 razvan@asgard:/proc/6740/fd$ ls
4 0 1 2 3 5 7
5
6 razvan@asgard:/proc/6740/fd$ ls -l
7 total 6
8 lrwx----- 1 razvan razvan 64 2009-07-19 19:48 0 -> /dev/pts/3
9 lrwx----- 1 razvan razvan 64 2009-07-19 19:48 1 -> /dev/pts/3
10 [...]
11 lrwx----- 1 razvan razvan 64 2009-07-19 19:48 7 -> /home/razvan/tmp
 /fd_test/.1.txt.swp

```

Nu vom insista pe descrierea tuturor intrărilor, dar se poate observa că fișierul cu numărul 7 este o legătură simbolică către /home/razvan/tmp/fd_test/.1.txt.swp. Acest fișier este copia de lucru a editorului vim pentru fișierul 1.txt.

Informații detaliate despre procfs sunt descrise în secțiunea 5.1.3. Sistemul de fișiere procfs este folosit drept suport de comenzi care oferă informații despre procese. Astfel de comenzi sunt **ps**, **pstree**, **pgrep** sau **top**, despre care vom discuta în secțiunile următoare.

5.1.4 Stările unui proces. Multiprogramare și multiprocesare

Într-un sistem de operare rulează, simultan, mai multe procese. Totuși un singur proces se poate executa la un moment dat pe un procesor *single-core* (sau, cu alte cuvinte, un procesor *single-core* poate executa codul asociat unui singur proces). Pe un sistem *multi-core*¹ vor putea rula mai multe procese în același timp, numărul acestora fiind egal cu numărul de nuclee de procesare ale sistemului hardware².

Orice proces are asociată o stare de activitate. În mod obișnuit există mai multe stări în care se poate găsi un proces, dar noi ne vom referi doar la două:

- **rulare** (*running*): procesul rulează în acel moment pe unul din procesoarele sistemului;
- **așteptare** (*waiting*): procesul așteaptă eliberarea procesorului pentru a putea rula pe acesta.

Se observă, aşadar, că este nevoie de un algoritm care să ofere fiecărui proces ocazia de a fi executat pe unul din procesoarele sistemului.

Mecanismul de alocare a proceselor pe procesoarele sistemului poartă numele de **planificare** (*scheduling*). Subsistemul nucleului care se ocupă de alocare se numește **planificator de procese** (*scheduler*).

Rolul planificatorului este de a alege un proces care să ruleze pe un procesor și, la îndeplinirea unei condiții date, să suspende execuția procesului pentru a îl înlocui cu un

¹[http://en.wikipedia.org/wiki/Multi-core_\(computing\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Multi-core_(computing))

²Sistemul hardware poate avea un procesor cu mai multe nuclee sau mai multe procesoare, fiecare cu mai multe nuclee

altul. Înlocuirea unui proces cu un alt proces se numește **schimbare de context** (*context switch*).

La începutul istoriei sistemelor de operare, dacă un utilizator dorea rularea unui program, el încărca pe un suport conținutul programului și aștepta rularea acestuia (în contextul unui proces). Când procesul era planificat pe procesor, acesta rula complet până la încheierea absolută a executiei. Abordarea prezentată are dezavantajul lipsei de interactivitate: dacă un proces rulează foarte mult sau dacă trebuie să comunice des cu dispozitive periferice lente, atunci alte proceze care doresc să ruleze vor trebui să aștepte un timp îndelungat.

Următorul pas în evoluția sistemelor de operare a fost introducerea noțiunii de **multiprogramare**. Înainte de a intra în detaliu, trebuie amintită diferența de viteza dintre procesor/memorie și dispozitivele periferice. Astfel, dacă un proces accesează hard disk-ul, va trebui să aștepte foarte mult timp pentru ca informația să fie disponibilă (numeric, diferența dintre viteza unui procesor și viteza de acces la datele de pe un hard disk este de ordinul milioanelor).

În abordarea multiprogramată, mai multe proceze coexistă în cadrul unui sistem de operare. În momentul în care un proces accesează un dispozitiv periferic lent, va trebui să aștepte furnizarea informației dorite; drept urmare, procesul respectiv este suspendat temporar, și un alt proces este planificat în locul său pe procesor (*context switch*). În acest fel se măreste interactivitatea sistemului. Dacă un proces se blochează în comunicatia cu un dispozitiv periferic lent, acesta nu mai irosește timpul procesorului în așteptare, ci este înlocuit cu un alt proces.

Următorul pas a fost apariția conceptului de **multiprocesare** sau **multitasking**. Acesta a venit ca răspuns la cerințele din ce în ce mai mari de interactivitate a sistemului de operare în raport cu utilizatorul. Dezavantajul multiprogramării este că un proces care rulează mult timp pe procesor fără a executa o acțiune blocantă nu va lăsa alte proceze să ruleze. Acest lucru înseamnă pierderea interactivității¹. Solutia este asocierea, cu fiecare proces, a unui timp limită de rulare pe procesor (o **cuantă de timp**). La încheierea cuantei de timp, procesul va fi automat suspendat temporar și înlocuit cu un altul. În abordarea multitasking, schimbarea de context se va produce când procesul care rulează pe procesor execută o acțiune blocantă sau când își încheie cuanta de timp.

Toate sistemele de operare moderne sunt sisteme multiprocesare (multitasking).

5.2 Ierarhia de proceze în Unix. Vizualizarea proceselor sistemului

În sistemele Unix (ca atare și în Linux), procezele sunt organizate ierarhic. Astfel, se poate spune despre un proces că este procesul **părinte** al unui alt proces; viceversa, se spune că un proces este procesul **fiu** pentru un altul. Un lucru de reținut este faptul că un proces are un singur proces părinte, dar poate avea mai multe proceze fiu.

Modelul ierarhiei de proceze în Unix este prezentat în figura următoare:

¹Denumirea tehnică este *starvation*

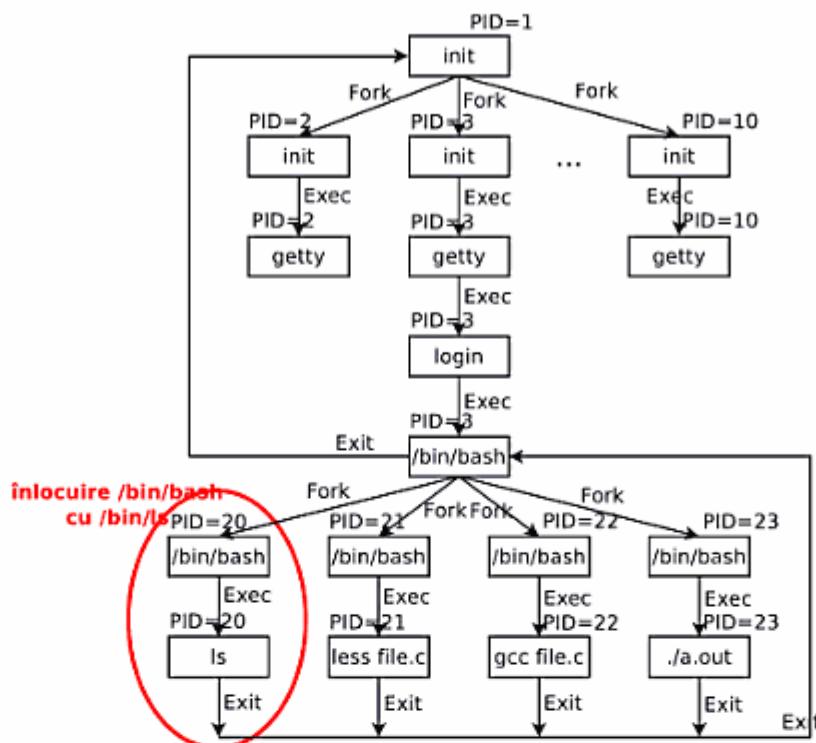

Figura 5.1: Ierarhia de procese în Unix

Ierarhia apare ca urmare a faptului că un proces este creat prin intermediul unui alt proces. La crearea ("nasterea") unui proces se realizează o copie a procesului părinte și se înlocuiește imaginea de program a părintelui cu cea dorită. Astfel, la rularea comenzi `ls` din shell (în imagine `/bin/bash`), se creează o copie a procesului shell, și se înlocuiește imaginea de executabil `/bin/bash` cu imaginea `/bin/ls`.

În Unix, părintele tuturor proceselor este denumit **init**. Imaginea de executabil asociată este `/sbin/init`. Aceasta este primul proces creat de sistemul de operare. Este un proces special pentru că nu are părinte. Din `init` se creează alte procese, care la rândul lor vor crea alte procese, completându-se astfel ierarhia de procese ale sistemului.

5.2.1 Utilitarul ps

Comanda `ps` este principala comandă de vizualizare a proceselor sistemului. Informațiile prezentate de `ps` sunt obținute analizând informațiile din `procfs`. La o rulare simplă (fără argumente), `ps` afișează informații despre procesele pornite de utilizatorul curent pe terminalul activ:

```

1 razvan@asgard:~$ ps
2 PID TTY TIME CMD
3 3036 pts/0 00:00:00 bash
4 3079 pts/0 00:00:00 ps

```

Rularea comenzi presupune afișarea unui cap de tabel și a unei intrări pentru fiecare proces. La o rulare simplă (fără argumente) se vor afișa identificatorul de proces (PID),

terminalul utilizat (TTY), timpul de rulare a procesului (TIME) și numele programului ce stă la baza acestuia (CMD). În exemplul de mai sus, utilizatorul a deschis un terminal cu un interpretor de comenzi (bash) și apoi a rulat comanda ps. Se observă că un proces ps se afisează și pe sine.

Comanda ps acceptă diferite tipuri de opțiuni care pot fi uneori conflictuale. În continuare vom insista pe opțiuni UNIX, caracterizate prin faptul că sunt precedate de semnul minus (-). Pentru detalii complete legate modul de utilizarea al comenzi și de efectul opțiunilor trebuie consultată pagina de manual asociată (**man ps**).

De exemplu, pentru afișarea proceselor pornite de utilizatorul curent, indiferent de terminalul utilizat, se foloseste opțiunea -a.

```

1 razvan@asgard:~$ ps -a
2 PID TTY TIME CMD
3 3074 pts/1 00:00:00 vi
4 3094 pts/0 00:00:00 ps

```

Se observă că, în această situație, se afisează procesele ce rulează pe terminalul pts/1 și cele ce rulează pe pts/0 fără a se mai preciza procesele tip shell de pe aceste terminale.

Comanda ps are un număr impresionant de argumente care pot controla conținutul și formatul afișării informațiilor despre procese. Vom prezenta cele două clase importante de opțiuni: opțiuni de selecție și opțiuni de formatare.

Opțiuni de selecție

Opțiunile de selecție presupun selectarea anumitor procese din sistem în funcție de diverse criterii. Sunt prezentate, în continuare, câteva opțiuni utile:

Selectarea tuturor proceselor din sistem: se realizează folosind argumentul -e sau -A:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -e
2 PID TTY TIME CMD
3 1 ? 00:00:00 init
4 2 ? 00:00:00 ksoftirqd/0
5 3 ? 00:00:00 events/0
6 [...]
7 3057 pts/1 00:00:00 bash
8 3074 pts/1 00:00:00 vi
9 3109 pts/2 00:00:00 bash
10 3131 pts/0 00:00:00 ps

```

Selectia proceselor după o anumită componentă: pid, comandă, terminal, utilizator; această selecție se realizează prin utilizarea unui argument specific (de exemplu -C, -p sau -u) urmat de lista de selecție (elementele listei sunt separate prin virgulă, fără spații între ele):

```

1 razvan@asgard:~$ ps -C bash,vi,gnome-terminal
2 PID TTY TIME CMD
3 3034 ? 00:00:02 gnome-terminal
4 3036 pts/0 00:00:00 bash
5 3057 pts/1 00:00:00 bash
6 3074 pts/1 00:00:00 vi

```

```

7 3109 pts/2 00:00:00 bash
8 3180 pts/3 00:00:00 bash

```

În exemplul de mai sus au fost selectate procesele al căror executabil (-C) a fost bash, vi sau gnome-terminal.

```

1 razvan@asgard:~$ ps -p 1,3026,3074
2 PID TTY TIME CMD
3 1 ? 00:00:00 init
4 3026 ? 00:00:42 gedit
5 3074 pts/1 00:00:00 vi

```

Cu comanda de mai sus s-au selectat procesele cu pid-ul (–p) 1, 3026 sau 3074.

```

1 razvan@asgard:~$ ps -u www-data
2 PID TTY TIME CMD
3 2787 ? 00:00:00 apache2
4 2788 ? 00:00:00 apache2
5 2790 ? 00:00:00 apache2

```

În exemplul anterior s-au selectat procesele ce aparțin utilizatorului (–u) www-data.

Observați că deși s-a făcut selecția după utilizator, numele acestuia nu apare în rezultatul comenzi. Pentru aceasta vor trebui folosite opțiunile de formatare **ps** pentru afișarea altor câmpuri în afara celor implicate.

Opțiunile de selecție pot fi combinate. În exemplul de mai jos se selectează procesele bash sau vi, cele care au pid-ul 2968 sau 2972 și cele care aparțin utilizatorului haldaemon:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -C bash,vi -p 2968,2972 -u haldaemon
2 PID TTY TIME CMD
3 2583 ? 00:00:02 hald
4 2590 ? 00:00:00 hald-addon-acpi
5 2968 ? 00:00:04 metacity
6 2972 ? 00:00:00 nautilus
7 3036 pts/0 00:00:00 bash
8 3057 pts/1 00:00:00 bash
9 3074 pts/1 00:00:00 vi
10 3109 pts/2 00:00:00 bash
11 3180 pts/3 00:00:00 bash

```

Argumentele listei de selecție pentru opțiunile **ps** sunt separate prin virgulă, fără spații.

Se pot nega opțiunile de selecție cu ajutorul argumentului –N. Astfel, dacă se dorește selecția proceselor care nu aparțin utilizatorului privilegiat (root) și nici utilizatorului razvan, și care nu au ca executabil apache2, se va folosi comanda următoare:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -N -u root,razvan -C apache2
2 PID TTY TIME CMD
3 2283 ? 00:00:00 portmap
4 2575 ? 00:00:00 dbus-daemon
5 2583 ? 00:00:03 hald
6 2590 ? 00:00:00 hald-addon-acpi
7 2655 ? 00:00:00 exim4
8 2663 ? 00:00:00 fbsvc
9 2664 ? 00:00:00 fbserver
10 2741 ? 00:00:00 rpc.statd
11 2756 ? 00:00:00 atd

```

Opțiuni de formatare

Opțiunile de formatare pentru comanda `ps` controlează coloanele care sunt afișate ca rezultat al rulării. Implicit, rularea comenzi oferă un cap de tabel cu elementele PID, TTY, TIME și CMD, urmat de o listă a proceselor. Aceste elemente pot fi schimbate prin intermediul opțiunilor de formatare.

Afișarea tuturor opțiunilor frecvente pentru `ps`:

```
1 razvan@asgard:~$ ps -F
2 UID PID PPID C SZ RSS PSR STIME TTY TIME CMD
3 razvan 3036 3034 0 1574 3352 0 12:09 pts/0 00:00:00 bash
4 razvan 3248 3036 0 964 940 0 13:02 pts/0 00:00:00 ps -F
```

Se observă că s-a modificat capul de tabel. Sunt prezentate mai mult opțiuni utile, printre care **UID** (utilizatorul ce a creat procesul), **PPID** (pid-ul procesului părinte), **STIME** (timpul rulării procesului), **CMD** (comanda completă de rulare – cu argumente) etc.

În mod evident, opțiunile de formatare pot fi combinate cu opțiuni de selecție:

```
1 razvan@asgard:~$ ps -F -C bash,apache2,gnome-terminal,ps
2 UID PID PPID C SZ RSS [...] TTY TIME CMD
3 root 2786 1 0 2412 2632 [...] ? 00:00:00 /usr/sbin/
4 apache2 -k start
5 www-data 2787 2786 0 2355 1948 [...] ? 00:00:00 /usr/sbin/
6 apache2 -k start
7 www-data 2788 2786 0 57746 2452 [...] ? 00:00:00 /usr/sbin/
8 apache2 -k start
9 www-data 2790 2786 0 57746 2456 [...] ? 00:00:00 /usr/sbin/
10 apache2 -k start
11 razvan 3034 1 0 8424 15020 [...] ? 00:00:03 gnome-
12 terminal
13 razvan 3036 3034 0 1574 3372 [...] pts/0 00:00:00 bash
14 razvan 3057 3034 0 1575 3348 [...] pts/1 00:00:00 bash
15 razvan 3109 3034 0 1575 3352 [...] pts/2 00:00:00 bash
16 razvan 3180 3034 0 1575 3340 [...] pts/3 00:00:00 bash
17 razvan 3257 3036 0 964 940 [...] pts/0 00:00:00 ps -F -C bash
18 ,apache2,gnome-terminal,ps
```

În exemplul de mai sus, procesul cu pid-ul 2786 este procesul fiu al init (are PPID = 1). Următoarele trei procese sunt procesele fiu ale acestuia. De asemenea, procesul cu pid-ul 3034 (gnome-terminal) este tot un proces fiu al init, iar cele patru procese bash sunt procesele fiu ale acestuia. La fel, procesul ps (pid 3257) este procesul fiu al primului proces bash (pid 3036). O reprezentare ierarhică a celor zece procese de mai sus este următoarea:

```
1 init (1) ----> apache2 (2786) ----> apache2 (2787)
2 \--> apache2 (2788)
3 \--> apache2 (2790)
4 \--> bash-terminal (3034) ---> bash (3036) ---> ps (3257)
5 \--> bash (3057)
6 \--> bash (3109)
7 \--> bash (3180)
```

Afișarea de opțiuni specifice pentru procese

Specificarea opțiunilor de afișare pentru `ps` se realizează cu ajutorul argumentului `-o`, urmat de argumentele de formatare dorite (separate prin virgulă, fără spații).

Cele mai frecvent utilizate argumente de selecție sunt: `pid`, `ppid`, `args` (lista de argumente), `user` (utilizator), `comm` (comanda – doar numele executabilului), `cmd` (comanda cu argumente), `cputime` (timpul de procesor consumat), `group`, `pmem` (procent memorie ocupată), `state` (starea procesului – un singur caracter), `stat` (starea procesului – mai multe caractere), `tty` (terminalul de control asociat).

În continuare sunt prezentate câteva exemple.

Afișarea pid-ului (pid), utilizatorului (user), a stării procesului (stat), comanda cu argumente (cmd), timpul de procesor (cputime) și memoria folosită (pmem):

razvan@asgard:~\$ ps -e -o pid,user,stat,cmd,cputime,pmem					
PID	USER	STAT	CMD	TIME	%MEM
1	root	Ss	init [2]	00:00:00	0.1
2	root	SN	[ksoftirqd/0]	00:00:00	0.0
3	root	S<	[events/0]	00:00:00	0.0
[...]					
7	3009 razvan	S	/usr/lib/gnome-panel/notifi	00:00:00	1.4
8	3011 razvan	S	/usr/lib/gnome-applets/mixe	00:00:00	2.3
9	3016 razvan	Ss	gnome-screensaver	00:00:02	0.4
[...]					
11	3180 razvan	Ss+	bash	00:00:00	0.6
12	3260 razvan	R+	ps -e -o pid,user,stat,cmd,	00:00:00	0.1

Fără a insista pe semnificațiile stării proceselor, se observă că procesul `ps` (pid 3260) este în starea de rulare (R – running), iar celelalte sunt în starea de așteptare (S – sleeping). Sistemul de test dispune de un singur procesor și ca atare un singur proces poate rula la un moment dat.

Afișarea pid-ului, argumentelor, timpului de procesor, memoriei utilizate și timpului de pornire a comenzilor pentru procesele ce aparțin utilizatorului www-data și pentru procesele care au numele comenzii bash:

razvan@asgard:~\$ ps -C bash -u www-data -o pid,args,cputime,rss,start					
PID	COMMAND	TIME	RSS	STARTED	
2787	/usr/sbin/apache2 -k start	00:00:00	1948	11:29:03	
2788	/usr/sbin/apache2 -k start	00:00:00	2452	11:29:03	
2790	/usr/sbin/apache2 -k start	00:00:00	2456	11:29:03	
3036	bash	00:00:00	3372	12:09:16	
3057	bash	00:00:00	3348	12:10:20	
3109	bash	00:00:00	3356	12:23:31	
3180	bash	00:00:00	3340	12:44:33	

Spațiul de memorie utilizat (`rss` – resident set size), este măsurat în kilooctetă (KB).

Sortarea rezultatului rulării comenzi `ps` se realizează cu ajutorul opțiunii `--sort` urmată de lista de criterii de sortare. Semnul `+` (implicit) sau `-` în fața unui criteriu de sortare înseamnă sortare în ordine crescătoare sau descrescătoare:

razvan@asgard:~\$ ps -e -o pid,cmd,cputime,pmem,rss --sort -rss					
PID	CMD	TIME	%MEM	RSS	
3247	evince /home/razvan/school/	00:00:37	10.7	206556	
402	evolution	00:01:28	7.5	146268	
5121	/usr/bin/x-www-browser	00:01:03	5.5	107444	
7709	pidgin	00:00:05	2.9	56104	
7	3334 /usr/bin/X :0 -audit 0 -aut	00:02:39	2.8	54960	

```

8 4391 nautilus --no-default-windo 00:00:26 1.8 36324
9 4595 mono /usr/lib/tomboy/Tomboy 00:00:02 1.6 31252
10 410 /usr/lib/evolution/evolutio 00:00:01 1.4 28844
11 4389 gnome-panel --sm-client-id 00:00:15 1.4 27616
12 [...]

```

Exemplul de mai sus realizează o sortare a proceselor din sistem după memoria ocupată. Se observă că procesele cele mai mari consumatoare de memorie sunt evince (un viewer de documente), evolution (un client de mail) și x-www-browser (un browser web).

Alte opțiuni

Utilitarul **ps** permite afisarea ierarhiei de procese în formă arborescentă. Acest lucru se realizează cu ajutorul opțiunii **-H**:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -C init,apache2,gnome-terminal,bash -o pid,user,comm,
cputime,pmem --sort pid -H
2 PID USER COMMAND TIME %MEM
3 1 root init 00:00:00 0.1
4 2786 root apache2 00:00:00 0.5
5 2787 www-data apache2 00:00:00 0.3
6 2788 www-data apache2 00:00:00 0.4
7 2790 www-data apache2 00:00:00 0.4
8 3034 razvan gnome-terminal 00:00:05 2.9
9 3036 razvan bash 00:00:00 0.6
10 3057 razvan bash 00:00:00 0.6
11 3109 razvan bash 00:00:00 0.6
12 3180 razvan bash 00:00:00 0.6

```

În acest caz procesele fiu sunt indentate cu două caractere spațiu fată de procesul părinte.

5.2.2 Utilitarul **pstree**

Utilitarul **pstree** afișează ierarhia de procese a sistemului. În cazul unei utilizări simple (fără niciun argument), comanda afișează ierarhia de procese începând de la init:

```

1 razvan@asgard:~$ pstree
2 init+-acpid
3 |-apache2+-apache2
4 |-2*[apache2---26*[{apache2}]]
5 |-atd
6 |-bonobo-activati
7 |-clock-applet
8 [...]
9 |-gnome-terminal+-bash
10 | |-bash---vi
11 | |-bash---man---pager
12 | |-bash---pstree
13 | |-gnome-pty-help
14 | `-(gnome-terminal)
15 [...]

```

Dacă este dorită afișarea ierarhiei de procese începând de la un anumit proces, va trebui transmis ca parametru pid-ul aceluia proces:

```
1 razvan@asgard:~$ pstree 3034
2 gnome-terminal+-bash
3 |-bash---vi
4 |-bash---man---pager
5 |-bash---pstree
6 |-gnome-pty-help
7 `-(gnome-terminal)
```

Se poate afișa inclusiv pid-ul proceselor din ierarhie prin intermediul opțiunii **-p**:

```
1 razvan@asgard:~$ pstree -p 3034
2 gnome-terminal(3034) +-bash(3036)
3 |-bash(3057) ---vi(3074)
4 |-bash(3109) ---man(3295) ---pager(3302)
5 |-bash(3180) ---pstree(3343)
6 |-gnome-pty-help(3035)
7 `-(gnome-terminal}(3037)
```

Ca și în cazul comenzii **ps**, **pstree** utilizează procfs pentru obținerea de informații despre ierarhia de procese.

5.2.3 Utilitarul pgrep

Comanda **pgrep** este echivalentul **grep** pentru lucrul cu procese și poate fi folosită pentru a afișa doar procesele din sistem care îndeplinesc o condiție. O funcționalitate echivalentă **pgrep** poate fi obținută cu ajutorul comenzii **ps** și al argumentelor specifice acesteia: **-p** pentru selecția după pid, **-C** pentru selecția după comandă, **-u** pentru selecția după utilizator etc.

În continuare sunt prezentate exemple ale rulării **pgrep** pentru selecția proceselor care au ca părinte procesul init (pid 1). Implicit se selectează doar pid-urile proceselor. Dacă se dorește și afișarea numelor proceselor, se folosește opțiunea **-l**:

```
1 razvan@asgard:~$ pgrep -P 1
2
3 3
4 4
5 5
6 1021
7 2284
8 [...]
9 3025
10 3027
11 3052
12
13 razvan@asgard:~$ pgrep -P 1 -l
14 2 ksoftirqd/0
15 3 events/0
16 4 khelper
17 5 kthread
18 1021 udevd
19 2284 portmap
20 [...]
21 3025 gnome-screensav
```

```
22 3027 gnome-terminal
23 3052 soffice
```

5.2.4 Utilitarul top

Utilitarul **top** este utilizat pentru a afisa informatii in mod dinamic (in timp real) despre procesele existente in sistem. O utilizare frecventă a acesteia este monitorizarea sistemului (vezi sectiunea 10.3.1).

La o rulare fară argumente, **top** va afisa un ecran cu informatii despre sistem si procesele care ruleaza. În mod implicit, acest ecran este actualizat la fiecare 3 secunde. Un exemplu de ecran afisat prin rularea comenzii **top** este prezentat mai jos:

The screenshot shows a terminal window titled "george : top". The window contains the following text:

```
File Edit View Scrollback Bookmarks Settings Help
top - 21:54:15 up 10:44, 2 users, load average: 0.06, 0.19, 0.43
Tasks: 147 total, 2 running, 145 sleeping, 0 stopped, 0 zombie
Cpu(s): 14.0%us, 6.3%sy, 78.1%id, 0.0%wa, 0.3%hi, 1.3%si, 0.0%st
Mem: 1016968k total, 961240k used, 55728k free, 9828k buffers
Swap: 1044216k total, 299948k used, 744268k free, 286096k cached

PID USER PR NI VIRT RES SHR S %CPU %MEM TIME+ COMMAND
5084 george 20 0 238m 15m 12m S 5.6 1.6 36:40.57 kwin
4479 root 20 0 139m 22m 5484 S 4.0 2.3 19:56.40 Xorg
8232 george 20 0 545m 130m 21m R 4.0 13.1 33:59.96 firefox
5092 george 20 0 331m 39m 15m S 3.0 4.0 2:58.64 plasma-desktop
5124 george 20 0 155m 3180 2376 S 1.3 0.3 5:31.94 pulseaudio
7555 george 20 0 58904 17m 13m S 0.7 1.7 0:00.44 ksnapshot
3085 messagebus 20 0 3100 1228 792 S 0.3 0.1 0:14.78 dbus-daemon
4073 haldaemon 20 0 6688 2532 1884 S 0.3 0.2 0:12.79 hal
5094 george 20 0 208m 14m 8260 S 0.3 1.4 0:01.41 knotify4
5187 george 20 0 80072 9760 8276 S 0.3 1.0 0:09.63 klipper
7071 george 20 0 2448 1200 912 R 0.3 0.1 0:01.20 top
12278 george 20 0 181m 44m 13m S 0.3 4.4 3:04.60 acoread
1 root 20 0 3084 544 492 S 0.0 0.1 0:00.79 init
2 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 kthreadd
3 root RT -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 migration/0
4 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.06 ksftirqd/0
5 root RT -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 watchdog/0
6 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.34 events/0
```

Figura 5.2: Ecran de rulare top

Ecranul afisat de top cuprinde următoarele zone:

- **zona de summarizare (summary area):** aceasta contine informatii generale despre sistem: incarcarea sistemului (prima linie), numarul de procese si starea lor (a doua linie), timpul de procesor utilizat (a treia linie), memoria si spatiul de swap ocupat (ultimele doua linii). Gradul de incarcare a sistemului este o masura a incarcarii procesorului si poate fi determinat si cu ajutorul comenzii **uptime**.
- **zona de comanda (prompt line):** aici utilizatorul poate introduce comenzi specifice de interacțiune cu utilitarul **top**;
- **antetul de tabel (columns header):** afiseaza antetul de tabel pentru informatiile afisate despre procese;
- **zona de procese (task area):** afiseaza informatii despre procese.

Interfața interactivă top

`top` are o interfață interactivă cu utilizatorul care îi permite acestuia alterarea formatului de afisare. Comanda cea mai utilă pentru lucrul interactiv cu `top` este cea de afisare a ecranului de ajutor (tasta `h`).

Majoritatea comenziilor `top` sunt de tipul *toggle*, adică afişarea sau oprirea afişării unei anumite componente din ecranul de afisare. În continuare vor fi prezentate câteva din comenziile `top` cele mai utile în funcție de zona ecranului de afisare în care au efect. Detalii suplimentare se pot afla prin consultarea paginii de ajutor (prin apăsarea tastei `h`) sau a paginii de manual (`man top`).

Comenzi pentru zona de summarizare. Comenziile folosite pentru lucrul cu zona de summarizare sunt comenzi de tipul *toggle*:

- tasta `l` este folosită pentru a activa/dezactiva afişarea de informaţii despre încărcarea sistemului (prima linie din zona de summarizare);
- tasta `t` este folosită pentru a activa/dezactiva afişarea de informaţii despre numărul de procese și utilizarea procesorului (liniile 2 și 3 din zona de summarizare);
- tasta `m` este folosită pentru a activa/dezactiva afişarea de informaţii despre utilizarea memoriei sistemului (ultimele două linii din zona de summarizare).

Comenzi pentru zona de procese. Dintre comenziile care afectează zona de afisare pentru procese amintim:

- tasta `c` este folosită pentru a afișa comanda completă, nu doar numele procesului;
- tasta `F` este folosită pentru a adăuga/elimina coloane utilizate pentru afişarea de informaţii despre procese;
- tasta `o` este folosită pentru a schimba ordinea coloanelor din tabel; după apăsarea tastei `f` sau `o`, utilizatorul îi este prezentat un ecran de configurare, în care poate specifica noi coloane sau o nouă ordine (tot prin intermediul unor taste);
- tasta `R` (de tip *toggle*) este folosită pentru sortare ascendentă sau descendentă;
- tasta `F` sau tasta `O` sunt folosite pentru a configura coloana după care se face sortarea proceselor din zona de procese. În mod implicit sortarea se realizează după timpul de procesor, astfel încât procesele care într-un interval dat de timp au utilizat cel mai mult procesor vor apărea primele în listă; tastele `<` și `>` pot fi folosite pentru schimbarea coloanei după care se realizează sortarea, selectând coloana din stânga sau din dreapta.

Comenzi în zona de comandă Aceste comenzi folosesc zona de comandă și afectează, de obicei, procesele sau zona de procese:

- tasta `k` permite terminarea unui proces. Apăsarea acestei taste oferă promptul `PID to kill:` unde utilizatorul va introduce pid-ul procesului a cărui execuție se dorește a fi încheiată;

- tasta **n** permite precizarea numărului de procese care vor fi afişate în zona de procese; apăsarea acestei taste conduce la apariţia unui prompt unde utilizatorul precizează numărul de procese pe care doreşte să le vizualizeze/monitorizeze;
- tasta **u** permite precizarea unui utilizator, fiind apoi afişate numai procesele care aparțin acestuia. Zona de comandă afisează promptul **Which user (blank for all)**: unde se cere introducerea unui nume de utilizator.

Interfața neinteractivă top

top poate fi utilizat și în mod neinteractiv prin folosirea argumentului **-b** în linie de comandă. Pornirea neinteractivă este folosită de obicei împreună cu argumentul **-n**, care precizează numărul de iterații de afișare. Se obține astfel un rezultat ce poate fi redirectat într-un fișier pentru analiză ulterioară:

```

1 george@asgard:~$ top -b -n 1
2 top - 23:03:58 up 11:54, 2 users, load average: 0.11, 0.52, 0.52
3 Tasks: 148 total, 3 running, 145 sleeping, 0 stopped, 0 zombie
4 Cpu(s): 13.4%us, 6.3%sy, 2.0%ni, 77.1%id, 0.7%wa, 0.2%hi, 0.3%si,
0.0%st
5 Mem: 1016968k total, 976164k used, 40804k free, 12684k buffers
6 Swap: 1044216k total, 395716k used, 648500k free, 371860k cached
7
8 PID USER PR NI VIRT RES SHR S %CPU %MEM TIME+ COMMAND
9 5124 george 20 0 155m 2656 2324 S 2.0 0.3 6:23.52 pulseaudio
10 8232 george 20 0 553m 134m 20m S 2.0 13.5 38:13.04 firefox
11 11446 george 20 0 2444 1096 824 R 2.0 0.1 0:00.01 top
12 1 root 20 0 3084 540 488 S 0.0 0.1 0:00.79 init
13 2 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 kthreadd
14 3 root RT -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 migration/0
15 4 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.07 ksoftirqd/0
16 5 root RT -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 watchdog/0
17 6 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.41 events/0
18 7 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 cpuset
19 8 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 khelper
20 11 root 15 -5 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 netns
21 [...]

```

5.2.5 Timpul de execuție al unui proces. Comanda time

Timpul de executie al unui proces se referă la durata sa de executie în sistem, din momentul creării și până în momentul terminării acestuia.

Comanda **time** este utilizată pentru măsurarea timpului de rulare a unui proces și a resurselor utilizate de acesta. Rezultatul rulării implicate a comenzii **time** oferă 3 timpi:

- **real** – timpul efectiv de execuție, măsurat de la crearea procesului și până la terminarea acestuia;
- **user** – timpul petrecut în spațiul utilizator;
- **sys** – timpul petrecut rulând apele de sistem (în spațiul kernel).

time primește ca argument numele unui program a cărui durată de execuție va fi măsurată. Un exemplu de rulare este prezentat mai jos:

```
1 root@asgard:/home/razvan# time updatedb
2
3 real 4m19.309s
4 user 0m2.680s
5 sys 0m5.550s
```

Se observă că rularea comenzi **updatedb** a durat 4 minute și 19 secunde. Totuși timpul real de rulare a procesului se măsoară adunând timpul petrecut în spațiul utilizator (2.68 secunde) și timpul petrecut în spațiul kernel (5.55 secunde). Cu alte cuvinte, din timpul cât a durat rularea comenzi, procesul a consumat doar 8.23 secunde pentru a fi executat de către procesor. Restul timpului a fost ocupat cu rularea altor procese sau schimbarea contextului între procese. Schimbarea contextului are loc în momentul în care procesul îi exprimă cuanta de timp sau accesează dispozitivele periferice lente.

5.2.6 Sistemul de fisiere procfs

După cum s-a prezentat, sistemul de fisiere procfs este utilizat de comenzi ce obțin informații despre procesele din sistem: **ps**, **pstree**, **pgrep** sau **top**. Pachetul Debian/Ubuntu utilizat pentru instalarea acestor utilitare se numește **procps** pentru a indica faptul că procfs este utilizat pentru obținerea de informații despre procese.

procfs este un sistem de fisiere virtual (adică datele nu se găsesc pe un suport fizic permanent precum un hard disk sau CD-ROM). În cazul procfs, fiecare fișier este de fapt o regiune de memorie (stocată fizic în RAM) care oferă informații despre sistem. procfs oferă informații atât despre procesele din sistem cât și alte informații specifice: dispozitivele conectate, ocuparea intreruperilor etc, permitând totodată și configurarea anumitor componente ale sistemului.

procfs este montat în **/proc**:

```
1 razvan@asgard:~$ cat /etc/mtab
2 /dev/hda3 / ext3 rw,errors=remount-ro 0 0
3 tmpfs /lib/init/rw tmpfs rw,nosuid,mode=0755 0 0
4 proc /proc proc rw,noexec,nosuid,nodev 0 0
5 [...]
```

Din punctul de vedere al utilizatorului, procfs este vizibil ca o sută de fisiere și directoare cu informații despre sistem:

```
1 razvan@asgard:~$ cd /proc/
2
3 razvan@asgard:/proc$ ls
4 1/ 2584/ 2792/ 2961/ 3027/ 97/ filesystems mtrr
5 1021/ 2585/ 2793/ 2963/ 3028/ 99/ fs/ net/
6 192/ 2591/ 2794/ 2969/ 3029/ acpi/ ide/ partitions
7 193/ 2603/ 2796/ 2971/ 3052/ asound/ interrupts self
8 194/ 2656/ 2873/ 2976/ 3066/ buddyinfo iomem slabinfo
9 [...]
```

Informații despre procese

Informații despre procesele din sistem sunt oferite de procfs prin intermediul directoarelor al căror nume este un număr. Acest număr reprezintă pid-ul procesului despre care se dorește aflarea de informații.

În continuare vom prezenta diverse informații conținute în directorul din /proc asociat unui proces. Vom prezenta ca studiu de caz procesul folosit pentru editarea unui document Word. Fiind vorba de OpenOffice, numele executabilului din care a fost generat procesul este soffice.bin:

```

1 razvan@asgard:/proc$ ps -C soffice.bin
2 PID TTY TIME CMD
3 3066 ? 00:01:02 soffice.bin
4
5 razvan@asgard:/proc$ cd 3066/
6
7 razvan@asgard:/proc/3066$ ls -F
8 auxv environ maps mountstats root statm wchan
9 cmdline exe mem oom_adj smaps status
10 cwd fd/ mounts oom_score stat task/

```

Se poate observa că procesul asociat OpenOffice are pid-ul 3066 și că atare va fi accesat directorul 3066. Acest director conține o serie de fișiere, directoare și legături simbolice care oferă informații despre proces. Astfel, legătura simbolică `exe` oferă informații despre executabil utilizat pentru crearea procesului; fișierul `cmdline` și fișierul `environ` precizează linia de comandă folosită și mediul de creare (environment):

```

1 razvan@asgard:/proc/3066$ ls -l exe
2 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 0 2007-08-04 12:01 exe -> /usr/lib/openoffice/
3 program/soffice.bin
4
5 razvan@asgard:/proc/3066$ cat cmdline
6 /usr/lib/openoffice/program/soffice.bin-writer-splash-pipe=5
7
8 razvan@asgard:/proc/3066$ cat environ
9 SSH_AGENT_PID=2950 SHELL=/bin/bash GTK_RC_FILES=/etc/gtk/gtkrc:/home/razvan
./gtkrc-1.2-gnome2OLDPWD=/usr/lib/openofficeUSER=
razvanOPENOFFICE_MOZILLA_FIVE_HOME=/usr/lib/openoffice/
programLD_LIBRARY_PATH=/usr/lib/openoffice/program
9 [...]

```

Fișierul `status` oferă, printre altele, informații referitoare la utilizatorul ce deține fișierul executabil (uid 1000), starea procesului (S – sleep), cantitatea de memorie ocupate, numărul de thread-uri etc:

```

1 razvan@asgard:/proc/3066$ cat status
2 Name: soffice.bin
3 State: S (sleeping)
4 SleepAVG: 98%
5 [...]
6 Uid: 1000 1000 1000 1000
7 Gid: 1000 1000 1000 1000
8 [...]
9 VmPeak: 205720 kB
10 VmSize: 202392 kB
11 VmLck: 0 kB

```

```

12 VmHWM: 84040 kB
13 VmRSS: 80968 kB
14 [...]
15 Threads: 6
16 [...]

```

Directorul `task/` oferă informații despre thread-urile acestui proces. Nu insistăm pe noțiunea de thread, deoarece depășește aria de cuprindere a acestui capitol.

```

1 razvan@asgard:/proc/3066$ cd task/
2
3 razvan@asgard:/proc/3066/task$ ls
4 3066 3067 3068 3069 3070 3071

```

Directorul `fd/` detine legături simbolice către fisiere deschise de procesul curent. Se observă, printre fisiere deschise, și fisierul cu extensia `.doc` care este editat (`Raport.doc`):

```

1 razvan@asgard:/proc/3066$ cd fd/
2
3 razvan@asgard:/proc/3066/fd$ ls
4 0 10 12 14 16 18 2 22 24 26 28 3 31 33 35 37 4 6 8
5 1 11 13 15 17 19 20 23 25 27 29 30 32 34 36 39 5 7 9
6
7 razvan@asgard:/proc/3066/fd$ ls -l
8 total 38
9 lr-x----- 1 razvan razvan 64 2009-08-04 13:31 0 -> /dev/null
10 l-wx----- 1 razvan razvan 64 2009-08-04 13:31 1 -> pipe:[8770]
11 l-wx----- 1 razvan razvan 64 2009-08-04 13:31 10 -> pipe:[9795]
12 [...]
13 lr-x----- 1 razvan razvan 64 2009-08-04 13:31 22 -> /dev/urandom
14 [...]
15 lrwx----- 1 razvan razvan 64 2009-08-04 13:31 34 -> /home/razvan/Raport.
doc
16 [...]

```

Alte informații utile

În afara informațiilor despre proceze, procfs oferă și alte informații utile despre sistem. Acestea pot fi aflate tot prin accesarea unor fisiere și directoare din `/proc`. Printre informațiile utile (folosite, de asemenea, de diverse utilitare din sistem), se găsesc informații despre:

- procesor: prin accesarea `/proc/cpuinfo`;
- memoria sistemului: prin accesarea `/proc/meminfo`;
- partiții: prin accesarea `/proc/partitions`;
- timpul de rulare a sistemului: prin accesarea `/proc/uptime`;

În plus, accesarea directoarelor de forma `/proc/fs/`, `/proc/net/`, oferă informații suplimentare, permitând totodată configurarea unor parametri ai sistemului. Astfel procfs nu este numai o interfață de citire a informațiilor despre sistem, ci este și una de configurație a unor parametri ai sistemului.

5.3 Rularea proceselor în background. Job-uri. Daemoni

Rularea unui proces din interpretorul de comenzi (shell) rezultă de obicei în afișarea unui rezultat și terminarea procesului. Spre exemplu, dacă se dorește afișarea conținutului directorului curent se rulează comanda `ls`. Acest lucru duce la crearea unui proces fiu din shell, încărcarea executabilului `/bin/ls` și execuția noului proces încheiată cu terminarea acestuia. După terminarea procesului, utilizatorul poate rula un nou proces prin introducerea comenzi corespunzătoare la promptul interpretorului.

Un proces care rulează conform scenariului de mai sus se spune că rulează în **foreground** (în prim plan). Un proces care rulează în foreground are acces la terminalul curent. Altfel spus, procesele care rulează în foreground pot citi de la intrarea standard (standard input) și pot afisa informații la ieșirea standard (standard output).

De partea cealaltă, un proces poate rula în **background** (în fundal). Un proces care rulează în fundal pierde posibilitatea de a citi de la intrarea standard, dar își continuă rularea.

5.3.1 Rularea unui proces în background

Rularea unui proces în fundal se realizează cu ajutorul operatorului & după comandă. Acest operator va crea procesul asociat comenzi introduse și va forța rularea acestuia în fundal. Avantajul acestei abordări este faptul că se oferă înapoi promptul interpretorului către utilizator, în felul acesta utilizatorul putând introduce o nouă comandă. De obicei acest lucru se realizează când comanda de executat durează mult timp, ca de exemplu căutarea unui fisier, actualizarea bazei de date de căutare (`updatedb`), rularea unui proces cu interfață grafică etc. Procesele care rulează în fundal sunt denumite *job-uri*.

În exemplul de mai jos, se rulează comenziile de deschidere a editorului XEmacs și a calculatorului din mediul grafic GNOME. Ambele programe sunt pornite în fundal:

```
1 razvan@asgard:~$ xemacs &
2 [1] 3418
3
4 razvan@asgard:~$ gnome-calculator &
5 [2] 3420
6
7 razvan@asgard:~$
```

După rularea unei comenzi în fundal se observă că apare un mesaj specific de forma `[N] M`. În acest format `N` este indicele *job-ului* (indicele procesului care rulează în fundal), iar `M` este identificatorul de proces (pid-ul) pentru *job-ul* din fundal. Avantajul rulării acestor procese în fundal, așa cum a fost precizat și mai sus, este faptul că interpretorul de comenzi oferă înapoi promptul utilizatorului permitându-i astfel rularea de noi comenzi.

5.3.2 Suspendarea unui proces

Un proces care rulează în *foreground* poate fi forțat să intre în *background* (și implicit să intre în starea suspendată – nu rulează) prin intermediul combinatiei de taste **CTRL-Z** (control ținut apăsat, după care se apasă z). Apăsarea acestei combinații de taste este interceptată de sistemul de operare și procesul activ (aflat în *foreground*) este forțat să fie suspendat.

În exemplul de mai jos, utilizatorul a dorit editarea fișierului `out.txt` folosind `vi`. Procesul creat prin execuția comenzi `vi out.txt` rulează inițial în *foreground*. Utilizatorul a apăsat apoi **CTRL-Z** și a forțat suspendarea procesului curent în *background* și oferirea promptului către utilizator:

```
1 razvan@asgard:~$ vi out.txt
2 [3]+ Stopped vi out.txt
3
4 razvan@asgard:~$
```

Se observă că procesul a fost suspendat (*stopped*) și s-a creat jobul cu numărul 3.

Un scenariu asemănător este prezentat și în exemplul de mai jos. De data aceasta utilizatorul folosește utilitarul `du` pentru a vedea spațiul ocupat de fișierele și directoarele din directorul curent:

```
1 razvan@asgard:~$ du -hs *
2 1022M Desktop
3 12K Download
4 528K bin
5 24M books
6 756K code
7 532K junk
8 3.2M official
9 4.0K out.txt
10 29M packages
11 165M people
12 617M pictures
13 116M projects
14
15 [4]+ Stopped du -hs *
16
17 razvan@asgard:~$
```

5.3.3 Controlul job-urilor

Termenul de *job* a fost introdus referitor la procesele care rulează sau sunt suspendate în fundal. Interpretorul de comenzi (shell-ul) bash pune la dispoziția utilizatorului mai multe comenzi prin intermediul cărora se poate interacționa cu procesele din fundal. Mai multe informații despre aceste comenzi pot fi găsite prin consultarea paginii de manual (**man bash**, secțiunea **JOB CONTROL**) sau pagina **info** (**info bash**, secțiunea "JOB CONTROL"). Trebuie instalat pachetul `bash-doc`.

Comanda jobs

Comanda **jobs** afișează job-urile pentru terminalul curent:

```

1 razvan@asgard:~$ jobs
2 [1] Running xemacs &
3 [2] Running gnome-calculator &
4 [3]- Stopped vi out.txt
5 [4]+ Stopped du -hs *
6
7 razvan@asgard:~$
```

Se poate observa că sunt patru job-uri dintre care două sunt în rulare (*Running*) iar celelalte două sunt suspendate (*Stopped*). Semnul + este folosit pentru job-ul curent (cel mai recent job). Semnul – este folosit pentru job-ul anterior job-ului curent.

Comenzile **bg** și **fg**

Utilizatorul poate determina rularea comenzilor care sunt suspendate (fie au fost pornite în fundal, fie au fost suspendate prin combinatia de taste **CTRL-Z**). Aceste procese își pot continua execuția în *foreground* sau în *background*. Dacă se dorește continuarea în *background* a execuției unui job suspendat, se folosește comanda **bg**; dacă se dorește continuarea execuției în *foreground* a unui job suspendat, se folosește comanda **fg**.

În exemplul de mai jos, utilizatorul a decis continuarea execuției job-ului [4] în *background*. Rularea comenzii **bg** fără niciun parametru are ca efect continuarea job-ului curent. Dacă se dorește rularea job-ului *n*, se folosește argumentul %*n* (spre exemplu **bg %5** pentru rularea în *background* a job-ului cu indicele 5).

```

1 razvan@asgard:~$ bg %4
2 [4]+ du -hs * &
3 1.2G school
4 2.5M shared-projects
5 1.7G vmware
6
7 razvan@asgard:~$ jobs
8 [1] Running xemacs &
9 [2] Running gnome-calculator &
10 [3]+ Stopped vi out.txt
11 [4]- Done du -hs *
12
13 razvan@asgard:~$ jobs
14 [1] Running xemacs &
15 [2]- Running gnome-calculator &
16 [3]+ Stopped
```

Se poate observa că s-a continuat rularea job-ului [4] în *background* după care procesul asociat s-a terminat.

Mesajul **Done** este afișat la încheierea rulării unor job-uri. Spre exemplu, dacă vom închide din mediul grafic *gnome-calculator* și *xemacs*, mesajele afișate vor fi asemănătoare cu cele de mai jos:

```

1 razvan@asgard:~$
2 [1] Done xemacs
3 [2]- Done gnome-calculator
```

```

4 razvan@asgard:~$ jobs
5 [3]+ Stopped vi out.txt

```

După terminarea celor două job-uri, mai rămâne în background doar job-ul 3 (cel asociat editorului vi). Având în vedere că este singurul proces rămas, vi poate fi adus în foreground utilizând comanda fg sau fg %3:

```

1 razvan@asgard:~$ fg
2 vi out.txt

```

După rularea acestei comenzi, utilizatorul poate continua editarea fisierului out.txt.

5.3.4 Daemoni

Un **daemon** este un tip particular de proces care rulează în fundal. Fără de procesele care rulează în fundal (pornite prin intermediul operatorului &) sau care sunt suspendate în fundal (prin intermediul combinației CTRL-Z), un daemon se detasează de terminalul de control.

Astfel, un daemon nu va putea comunica direct cu utilizatorul prin intermediul terminalului: nu va accepta comenzi de control de la tastatură și nu va afișa rezultate la terminal. Comunicarea cu un daemon se face prin mecanisme mai complicate (ca de exemplu semnale – vezi secțiunea 5.4).

Înțial denumirea de daemon nu a avut nicio semnificație. Ulterior a fost găsită o abreviere pentru aceasta (*backronym*) de la *Disk And Execution MONitor*.

De obicei, procesele care sunt daemoni au numele terminat în d: hald, udevd, sshd, inetd etc. (fără a fi însă o regulă).

Pentru selectarea proceselor care nu au atașate niciun terminal (și ca atare pot fi daemoni), se folosește ps cu argumentul -t (pentru selecția după terminal) urmat de opțiunea - (semnul minus înseamnă procesele care nu au atașate niciun terminal).

```

1 razvan@asgard:~$ ps -t -
2 PID TTY TIME CMD
3 1 ? 00:00:00 init
4 2 ? 00:00:00 ksoftirqd/0
5 3 ? 00:00:00 events/0
6 [...]
7 2657 ? 00:00:00 exim4
8 2665 ? 00:00:00 fbsplash
9 2666 ? 00:00:00 fbserver
10 2676 ? 00:00:00 inetd
11 2689 ? 00:00:00 sshd
12 2695 ? 00:00:00 vsftpd
13 [...]
14 3006 ? 00:00:02 gedit
15 3009 ? 00:00:00 gnome-screensaver
16 3016 ? 00:00:00 gnome-terminal
17 3017 ? 00:00:00 gnome-pty-helper

```

Se observă că nu toate procesele care nu au atașate un terminal sunt procese daemon. Spre exemplu, procesul gedit (pid 3006) nu este un daemon în adevăratul

sens al cuvântului. Deși nu are atașat niciun terminal de control, se poate comunica prin intermediul mediului grafic. În plus față de a nu avea asociat niciun terminal, un proces daemon va rula în background, eliminând posibilitatea comunicării directe (tastatură/mouse) cu utilizatorul.

Interacțiunea cu procesele daemon

Se pune însă întrebarea cum poate utilizatorul să interacționeze cu procesele daemon, în măsura în care nu o poate face prin intermediul intrării și ieșirii standard. Cele două mecanisme care permit acest lucru sunt fisierul/fisierele de configurare și semnalele.

În general, procesele daemon au unul sau mai multe fisiere de configurare. De exemplu:

- server-ul web **apache2** folosește `/etc/apache2/apache2.conf`;
- server-ul SSH **openssh** folosește `/etc/ssh/sshd_config`;
- server-ul X (mediul grafic) folosește `/etc/X11/xorg.conf`;

Aceste fisiere de configurare sunt citite în momentul creării procesului daemon și permit controlul funcționării acestuia. De exemplu, în cazul server-ului openssh, fisierul de configurare permite controlul tipului de autentificare (cu parolă sau prin chei publice), portul pe care serverul ascultă, dacă serverul permite X forwarding etc.

Dacă se dorește alterarea comportamentului server-ului, se editează fisierul de configurare. După salvarea fisierului, trebuie repornit procesul daemon, acesta va citi fisierul de configurare și va stabili noul comportament conform configurației din fisier.

Oprirea, suspendarea și repornirea unui proces, în general, și a unui daemon, în particular, se realizează cu ajutorul semnalelor. Dacă în cazul unui proces care nu este daemon, acesta poate fi opriț sau suspendat și prin intermediul terminalului (prin combinatii de taste), un proces daemon poate fi opriț/suspendat/repornit doar cu ajutorul semnalelor. Despre semnale se va discuta în secțiunea 5.4.

Comanda nohup

Comanda **nohup** poate fi utilizată pentru a rula un proces cu caracteristici de daemon. Utilizarea acestei comenzi determină ignorarea de către proces a semnalului SIGHUP (acest semnal este trimis de un terminal către procesele sale copil atunci când este închis). **nohup** este folosit, de obicei, atunci când utilizatorul va dori să părăsească terminalul dar comanda să fie rulată în continuare. Comanda **nohup** este urmată de comanda ce va fi rulată pentru pornirea procesului și de caracterul &. Un exemplu este prezentat în continuare:

```
1 asgard:/home/razvan# nohup updatedb &
2 [1] 3116
3
4 asgard:/home/razvan# nohup: appending output to 'nohup.out'
5
6 asgard:/home/razvan# ps -e
7 [...]
8 3116 pts/1 00:00:00 updatedb
9 3124 pts/1 00:00:00 updatedb
```

```
10 3125 pts/1 00:00:00 find
11 3126 pts/1 00:00:00 sort
12 3127 pts/1 00:00:00 frcode
13 3129 pts/1 00:00:00 ps
```

Se observă că procesul creat (`updatedb`) nu pierde controlul terminalului curent, însă nu se poate comunica cu acesta prin intermediul semnalelor de suspendare/reporire sau intrării/ieșirii standard. După cum reiese și din rezultatul rulării comenzi, ieșirea acesteia este redirecționată în fișierul `nohup.out`.

5.4 Semnale

Semnalele sunt mecanisme de notificare asincronă care sunt utilizate pentru a transmite o condiție specială unui proces.

Semnalele sunt asincrone în raport cu fluxul de rulare al procesului. Astfel, un semnal nu este corelat direct cu instrucțiunile executate de proces, putând fi transmis/primit la un moment de timp neștiut de proces.

Semnalele sunt transmise în două moduri:

- **de nucleu** (kernel) pentru a indica o condiție neobișnuită care solicită oprirea/suspendarea sau doar notificarea procesului;
- **de utilizator**.

Semnale care sunt transmise ușual de nucleu sunt următoarele (aceste semnale se pot trimite și de către utilizator, dar cel mai adesea sunt trimise de către nucleu):

- **SIGSEGV** (*signal segment violation*): în momentul accesării invalide a unei zone de memorie;
- **SIGBUS** în momentul unei erori pe magistrala sistemului;
- **SIGFPE** (*signal floating point error*): în momentul apariției unei erori de virgulă mobilă;
- **SIGTERM** (*signal termination*): pentru oprirea unui proces;
- **SIGKILL** (*signal kill*): pentru oprirea necondiționată a unui proces.

Semnale care sunt transmise ușual de utilizator sunt:

- **SIGINT** (*signal interrupt*): întrerupe procesul curent;
- **SIGQUIT** (*signal quit*): semnalează oprirea procesului curent;
- **SIGSTOP** (*signal stop*): suspendă procesul curent;
- **SIGCONT** (*signal continue*): repornește procesul suspendat.

Nu vom insista pe modul și condițiile în care nucleul transmite semnale unui proces, ci pe modul în care utilizatorul le transmite. Utilizatorul poate transmite unui proces semnale în două moduri:

- prin intermediul unor comenzi specifice: `kill`, `killall`; (vezi secțiunea 5.4.2)

- prin intermediul unor combinații de taste specifice. (vezi secțiunea 5.4.3)

 Informații detaliate despre semnale se pot afla prin consultarea paginii de manual (`man 7 signal`).

5.4.1 Semnale importante UNIX

Înainte de a discuta despre modul de interacțione a utilizatorului cu procesele prin intermediul semnalelor, trebuie amintite câteva semnale importante (unele menționate și anterior). Lista completă cu semnalele pe care le oferă sistemul de operare poate fi vizualizată folosind comanda `kill` cu opțiunea `-l (list)`:

```

1 razvan@asgard:~$ kill -l
2 1) SIGHUP 2) SIGINT 3) SIGQUIT 4) SIGILL
3 5) SIGTRAP 6) SIGABRT 7) SIGBUS 8) SIGFPE
4 9) SIGKILL 10) SIGUSR1 11) SIGSEGV 12) SIGUSR2
5 13) SIGPIPE 14) SIGALRM 15) SIGTERM 16) SIGSTKFLT
6 17) SIGCHLD 18) SIGCONT 19) SIGSTOP 20) SIGTSTP
7 21) SIGTTIN 22) SIGTTOU 23) SIGURG 24) SIGXCPU
8 25) SIGXFSZ 26) SIGVTALRM 27) SIGPROF 28) SIGWINCH
9 29) SIGIO 30) SIGPWR 31) SIGSYS 34) SIGRTMIN
10 35) SIGRTMIN+1 36) SIGRTMIN+2 37) SIGRTMIN+3 38) SIGRTMIN+4
11 39) SIGRTMIN+5 40) SIGRTMIN+6 41) SIGRTMIN+7 42) SIGRTMIN+8
12 43) SIGRTMIN+9 44) SIGRTMIN+10 45) SIGRTMIN+11 46) SIGRTMIN+12
13 47) SIGRTMIN+13 48) SIGRTMIN+14 49) SIGRTMIN+15 50) SIGRTMAX-14
14 51) SIGRTMAX-13 52) SIGRTMAX-12 53) SIGRTMAX-11 54) SIGRTMAX-10
15 55) SIGRTMAX-9 56) SIGRTMAX-8 57) SIGRTMAX-7 58) SIGRTMAX-6
16 59) SIGRTMAX-5 60) SIGRTMAX-4 61) SIGRTMAX-3 62) SIGRTMAX-2
17 63) SIGRTMAX-1 64) SIGRTMAX

```

Se observă că un semnal are un număr de identificare și un nume care oferă indicații despre efectul său asupra proceselor. Semnalele relevante sunt cele până la 31 (`SIGSYS`). Celelalte (`SIGRTMIN`, `SIGRTMAX`) sunt semnale de timp real (*SIGnal Real Time*) și nu sunt relevante pentru prezentarea curentă. Vom prezenta câteva dintre semnalele cele mai importante:

- **SIGHUP (1) (*signal hang up*)**: este folosit pentru repornirea unui proces; acest semnal este de obicei transmis proceselor daemon pentru repornirea acestora și recitirea fișierului/fișierelor de configurare;
- **SIGINT (2) (*signal interrupt*)**: este folosit pentru a întrerupe un proces; de obicei, efectul imediat este terminarea procesului;
- **SIGQUIT (3) (*signal quit*)**: este folosit pentru închiderea unui proces; este mai puternic decât `SIGINT`; unele proceze pot fi terminate cu `SIGQUIT` dar nu cu `SIGINT`;
- **SIGILL (4) (*signal illegal*)**: procesul execută o instrucție invalidă;
- **SIGKILL (9) (*signal kill*)**: cel mai puternic semnal; termină în mod necondiționat un proces
- **SIGSEGV (11) (*signal segment violation*)**: semnal transmis în momentul accesului invalid la o zona de memorie; rezultă, de obicei, în terminarea procesului și la apariția mesajului "Segmentation fault";

- SIGTERM (15) (*signal termination*): termină un proces; în mod tipic nucleul transmite întâi SIGTERM unui proces pentru a-l anunța că va fi terminat; procesul realizează operații de curățare (*cleanup*), după care kernel-ul transmite SIGKILL și procesul este terminat;
- SIGSTOP (19) (*signal stop*): suspendă procesul curent;
- SIGCONT (18) (*signal continue*): reia execuția unui proces suspendat.

5.4.2 Comenzile kill, killall și pkill

Comenzile **kill**, **killall** și **pkill** sunt utilizate pentru a transmite un semnal unui proces sau unui set de procese.

Comanda **kill**

Comanda **kill** transmite un semnal unui proces. Comanda primește ca argument pid-ul procesului (sau pid-urile proceselor) către care se dorește să se transmită semnalul. În mod implicit comanda transmite semnalul SIGTERM:

```
1 razvan@asgard:~$ xcalc &
2 [1] 3590
3
4 razvan@asgard:~$ ps
5 PID TTY TIME CMD
6 3092 pts/1 00:00:00 bash
7 3590 pts/1 00:00:00 xcalc
8 3591 pts/1 00:00:00 ps
9
10 razvan@asgard:~$ kill 3590
11
12 razvan@asgard:~$
13 [1]+ Terminated xcalc
14
15 razvan@asgard:~$ ps
16 PID TTY TIME CMD
17 3092 pts/1 00:00:00 bash
18 3592 pts/1 00:00:00 ps
```

Comanda poate fi configurată pentru a transmite și alt semnal în afară de SIGTERM. Astfel, dacă se dorește transmiterea semnalului SIGSTOP către procesele cu pid-urile 1234 și 5678, se poate utiliza una din alternativele:

```
1 razvan@asgard:~$ kill -SIGSTOP 1234 5678
2
3 razvan@asgard:~$ kill -STOP 1234 5678
4
5 razvan@asgard:~$ kill -19 1234 5678
```

Se observă că semnalul poate fi transmis ca parametru fie în formă literală (SIGSTOP, STOP), fie în formă numerică (19).

Comanda killall

Comanda **killall** este folosită pentru transmiterea unui semnal către un proces sau către un set de procese atunci când se cunoaște numele procesului. Un exemplu de utilizare este prezentat mai jos:

```

1 root@asgard:/home/razvan# ps -C apache2 -H
2 PID TTY TIME CMD
3 2792 ? 00:00:00 apache2
4 2793 ? 00:00:00 apache2
5 2794 ? 00:00:00 apache2
6 2796 ? 00:00:00 apache2
7
8 root@asgard:/home/razvan# killall -KILL apache2
9
10 root@asgard:/home/razvan# ps -C apache2
11 PID TTY TIME CMD

```

În acest exemplu, s-a trimis semnalul de terminare a unui proces (**SIGKILL**) către toate procesele apache2 din sistem. Modul de transmitere a semnalului ca argument al comenzi este același ca în cazul comenzi **kill**.

O opțiune care poate fi utilă este opțiunea **--user** care permite transmiterea unui semnal către toate procesele unui anumit utilizator. Pentru a putea utiliza această opțiune, utilizatorul care apelează **killall** trebuie să fie **root**:

```

1 root@asgard:/home/razvan# ps -o pid,comm,user -u guest
2 PID COMMAND USER
3 3761 su guest
4 3762 bash guest
5 3802 su guest
6 3803 bash guest
7 3822 top guest
8 3825 bc guest
9
10 asgard:/home/razvan# killall --user guest
11
12 asgard:/home/razvan# ps -o pid,comm,user -u guest
13 PID COMMAND USER

```

În situația de mai sus s-a transmis semnalul implicit (**SIGTERM**) către toate procesele utilizatorului guest, rezultând în terminarea acestor procese.

Comanda pkill

Comanda **pkill** poate fi comparată cu comanda **pgrep**. În timp ce comanda **pgrep** oferă informații despre procesele care îndeplineau anumite criterii, comanda **pkill** transmite un semnal proceselor pe baza unor criterii de selecție a acestora.

La fel ca în cazul **pgrep**, selectia se poate realiza după pid-ul procesului părinte, după terminalul utilizat, după id-ul utilizatorului sau al grupului. Argumentul semnal se transmite la fel ca în cazul comenziilor **kill** și **killall**.

5.4.3 Transmiterea de semnale prin combinații de taste

În afara comenziilor de mai sus, un utilizator poate transmite anumite semnale procesului curent (cel care rulează în acel moment în terminal) prin intermediul unor combinații de taste specifice.

Astfel de combinații sunt:

- CTRL-Z: transmite semnalul SIGSTOP către procesul curent, care are drept consecință suspendarea acestuia. O situație utilă este atunci când se rulează editorul vi și se dorește rularea altelor comenzi. Se folosește CTRL-Z pentru suspendarea procesului vi și revenirea la promptul terminalului, unde poate fi introdusă noua comandă. După introducerea comenzi se folosește comanda fg pentru a reactiva procesul vi.
- CTRL-C: transmite semnalul SIGINT către procesul curent, care, în general, va omorî procesul. De obicei, combinația de taste se folosește în cazul în care un proces este blocat.
- CTRL-\: transmite semnalul SIGQUIT. Acesta are același rol ca și CTRL-C, doar că este mai puternic.

Trebuie precizat că nu toate aceste combinații de taste au efect pentru toate procesele, întrucât unele procese pot **ignora semnalele** transmise (pot avea un comportament non-standard la primirea unui semnal).

5.5 Comunicația între procese

La fel cum în cadrul unui departament mai mulți oameni conlucră pentru a îndeplini o sarcină, și în cadrul unui sistem de operare procesele acestuia interacționează. Interacțiunea proceselor într-un sistem de operare poartă numele de **comunicație între procese**.

De ce este nevoie de comunicație între procese? În primul rând pentru că un proces poate avea nevoie de resursele pe care îi pune la dispoziție un alt proces. Spre exemplu, în cazul utilitarului top, acesta culege informații pe care îi furnizează alte procese prin intermediul nucleului sistemului de operare și al sistemului de fișiere procfs.

În altă situație, un proces A trebuie să aștepte ca un alt proces B să termine o sarcină pentru că A să poată continua. Aceasta formă de comunicație între A și B se numește sincronizare: un proces trebuie să aștepte un alt proces.

Comunicația între procese este intermediată în diverse moduri: cu ajutorul unui fișier, a unui socket, a unei zone de memorie sau a unui canal de comunicație (pipe). Intermedierea într-un fișier este destul de simplă: un proces scrie o informație într-un fișier, iar un alt proces o citește. Nu vom prezenta comunicația prin intermediul unui socket sau a unei regiuni de memorie, întrucât depășesc aria de cuprindere a acestui capitol. Vom discuta, însă, despre comunicația prin intermediul unui canal de comunicație (pipe).

5.5.1 Operatorul | (pipe)

Operatorul **|** (**pipe**) este folosit pentru a asigura comunicația între două procese rulate din linia de comandă, folosind un canal de comunicație numit **pipe**.

Comunicația prin intermediul unui pipe este o îmbunătățire a comunicației prin intermediul unui fișier. Astfel, în cazul comunicării prin intermediul unui fișier, un proces scrie datele de ieșire într-un fișier iar un alt proces folosește acel fișier ca intrare. În cazul comunicării prin pipe, ieșirea primului proces este folosită direct ca intrare pentru al doilea, fără a mai fi nevoie de un fișier pe disc.

Vom folosi pentru exemplificare comanda **grep**, care caută un cuvânt în cadrul unui fișier. Dacă, spre exemplu, dorim aflarea de informații despre procesele bash din sistem folosind **grep**, ar trebui, în primă fază, să redirectăm ieșirea comenzi **ps** într-un fișier, iar apoi să folosim **grep** pe acel fișier, ca în exemplul de mai jos:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -e > ps.out
2
3 razvan@asgard:~$ grep bash ps.out
4 3029 pts/0 00:00:00 bash
5 3092 pts/1 00:00:00 bash
6 3299 pts/2 00:00:00 bash
7 3317 pts/2 00:00:00 bash
8 3740 pts/3 00:00:00 bash
9 3758 pts/3 00:00:00 bash
10 3781 pts/4 00:00:00 bash
11 3799 pts/4 00:00:00 bash

```

Același rezultat ca mai sus poate fi însă realizat prin intermediul operatorului **|**, fără a mai fi nevoie de intermedierea printr-un fișier:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -e | grep bash
2 3029 pts/0 00:00:00 bash
3 3092 pts/1 00:00:00 bash
4 3299 pts/2 00:00:00 bash
5 3317 pts/2 00:00:00 bash
6 3740 pts/3 00:00:00 bash
7 3758 pts/3 00:00:00 bash
8 3781 pts/4 00:00:00 bash
9 3799 pts/4 00:00:00 bash

```

Pentru a exemplifica puterea acestui operator vom considera următoarea problemă: dorim să aflăm primii 3 utilizatori din sistem care au directorul de bază în **/home**, ordonați în ordinea alfabetice a numelui de utilizator.

Informații despre utilizatorii din sistem se găsesc în **/etc/passwd**. Vom folosi **grep** pentru a extrage utilizatorii care au directorul de bază în **/home**:

```

1 razvan@asgard:~$ cat /etc/passwd | grep /home
2 razvan:x:1000:1000:razvan,,,,:/home/razvan:/bin/bash
3 haldaemon:x:105:106:Hardware abstraction layer,,,,:/home/haldaemon:/bin/
false
4 guest:x:1001:1001:Guest Account,,,,:/home/guest:/bin/bash
5 ftp:x:107:65534::/home/ftp:/bin/false

```

În continuare vom sorta rezultatul obținut, după care vom reține numai primele 3 intrări:

```

1 razvan@asgard:~$ cat /etc/passwd | grep /home | sort

```

```

2 ftp:x:107:65534::/home/ftp:/bin/false
3 guest:x:1001:1001:Guest Account,,,:/home/guest:/bin/bash
4 haldaemon:x:105:106:Hardware abstraction layer,,,:/home/haldaemon:/bin/
false
5 razvan:x:1000:1000:razvan,,,:/home/razvan:/bin/bash
6
7 razvan@asgard:~$ cat /etc/passwd | grep /home | sort | head -3
8 ftp:x:107:65534::/home/ftp:/bin/false
9 guest:x:1001:1001:Guest Account,,,:/home/guest:/bin/bash
10 haldaemon:x:105:106:Hardware abstraction layer,,,:/home/haldaemon:/bin/
false

```

5.6 Swapping

Un concept important în studiul sistemelor de operare și al proceselor acestora este conceptul de **swapping**. Swapping este o măsură compensare a cantității insuficiente de memorie RAM de care dispune un sistem la un moment dat. Pentru compensare, sistemul de operare va folosi o porțiune din disc pentru stocarea datelor din RAM.

În cazul unui sistem încărcat (cu multe procese), memoria RAM se poate dovedi insuficientă pentru a satisface toate procesele. În această situație o parte din paginile de memorie din RAM sunt evacuate (*swapped*) pe disc pentru a face loc pentru paginile de memorie utile în momentul de față. În momentul în care paginile evacuate sunt din nou necesare, se vor evaca alte pagini pentru a se aduce la loc cele curente.

Principiul swapping-ului este prezentat în figura de mai jos:

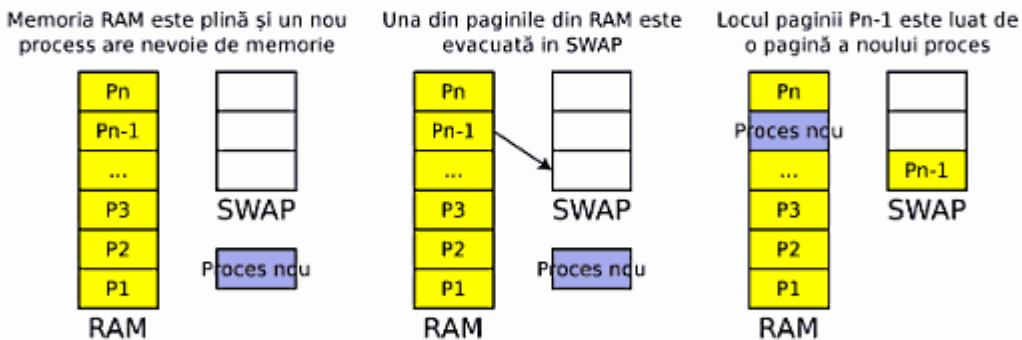

Figura 5.3: Swaping

Pe sistemele Linux swapping-ul este realizat în general pe partitii dedicate (partitia de swap – vezi secțiunea 2.2.2), care sunt folosite în cazul în care memoria din sistem este insuficientă. În cazul Windows, spațiul de swap alocat din partitiile sistemului, fiind utilizate în acest scop fisiere. Pentru a afla informații despre spațiul de swap utilizat în Linux se poate folosi comanda **free** (aceste informații se găsesc și în zona de summarizare din ecranul **top**):

```

1 razvan@asgard:~$ free
2 total used free shared buffers cached
3 Mem: 514748 336876 177872 0 19892 185200
4 -/+ buffers/cache: 131784 382964
5 Swap: 497972 0 497972

```

Se observă că sistemul beneficiază de 512 MB de memorie RAM și nu este folosit spațiul de swap.

5.7 Studii de caz

5.7.1 Managementul proceselor/serviciilor pe Windows

În Windows, un proces are caracteristici asemănătoare cu procesele din Linux. Totuși, desă un proces este creat prin intermediul altui proces, nu există o ierarhie de procese și nici noțiunea directă de proces părinte și proces fiu. La fel ca în Linux, un proces este identificat printr-un PID, are asociate zone de memorie și fisiere deschise etc.

Task manager

Interfața de vizualizare și gestiune a proceselor în Windows este asigurată de Task Manager. Pentru pornirea acestuia se folosește combinatia de taste CTRL-ALT-DEL sau CTRL-SHIFT-ESC sau click dreapta pe bara de task-uri și selectarea opțiunii Task Manager din meniu.

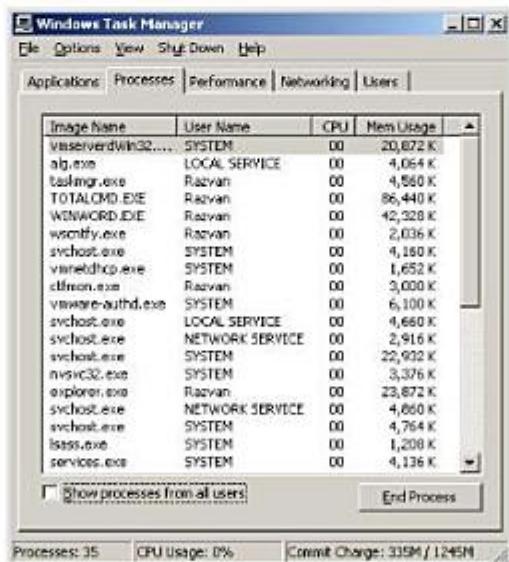

Figura 5.4: Windows Task Manager

Task Manager poate fi comparat cu utilitarul top. Afisează informații despre procese și despre sistem și poate fi configurat pentru personalizarea afișării sau pentru interacțiunea cu procesele din sistem.

În mod implicit, Task Manager afișează numele programului care a generat procesul, utilizatorul care a creat procesul, procentajul de procesor folosit și memoria utilizată. Dacă se dorește afișarea altor câmpuri se poate accesa meniul View->Select

Columns. Se pot afișa PID-ul procesului, memoria virtuală utilizată, maximul de memorie utilizat, numărul de fișiere deschise, numărul de thread-uri etc.

În afara vizualizării proceselor din sistem, Task Manager mai oferă următoarele servicii:

- permite crearea unui nou proces prin introducerea imaginii de executabil asociate (File->New Task (Run...));
- permite monitorizarea și analiza performanței sistemului, prin accesarea tab-ului Performance; informațiile de aici sunt asemănătoare cu cele oferite de top în zona de sumarizare;
- permite deconectarea unui utilizator, sau oprirea, repornirea sau suspendarea sistemului (meniul Shut Down);
- permite terminarea unui proces; se selectează procesul dorit și se apasă butonul End Process.

Se poate observa că Windows Task Manager oferă cea mai mare parte din facilitățile furnizate de comenzi Unix de interacțiune cu procese sistemului. Un utilitar puternic de vizualizare și control a proceselor pe Windows este ProcessExplorer¹.

Services

În Windows, procesele daemon poartă numele de **servicii**. Ca și în Linux, serviciile sunt procese care rulează în *background* și sunt folosite pentru monitorizarea și întreținerea sistemului.

Fereastra de interacțiune cu serviciile Windows este afișată, în Windows XP, prin accesarea Start->Control Panel->Administrative Tools->Services sau click dreapta pe My Computer->Manage->Services.

Ecranul afișat prezintă toate serviciile sistemului. Coloanele afișate indică numele serviciului, o scurtă descriere, starea lui (oprit sau pornit), modul de pornire a serviciului (dezactivat, manual sau automat și, la Windows Vista, întârziat). Pentru pornirea, oprirea sau repornirea serviciului, ca și pentru schimbarea modului de pornire, se accesează meniul contextual al serviciului (click dreapta) și se selectează opțiunea Properties:

5.7.2 Procese importante

Orice sistem de operare deține un set de procese cu rol important în rularea și întreținerea sistemului de operare.

Procese importante Linux

Procese importante în Linux sunt:

¹<http://www.microsoft.com/technet/sysinternals/utilities/ProcessExplorer.mspx>

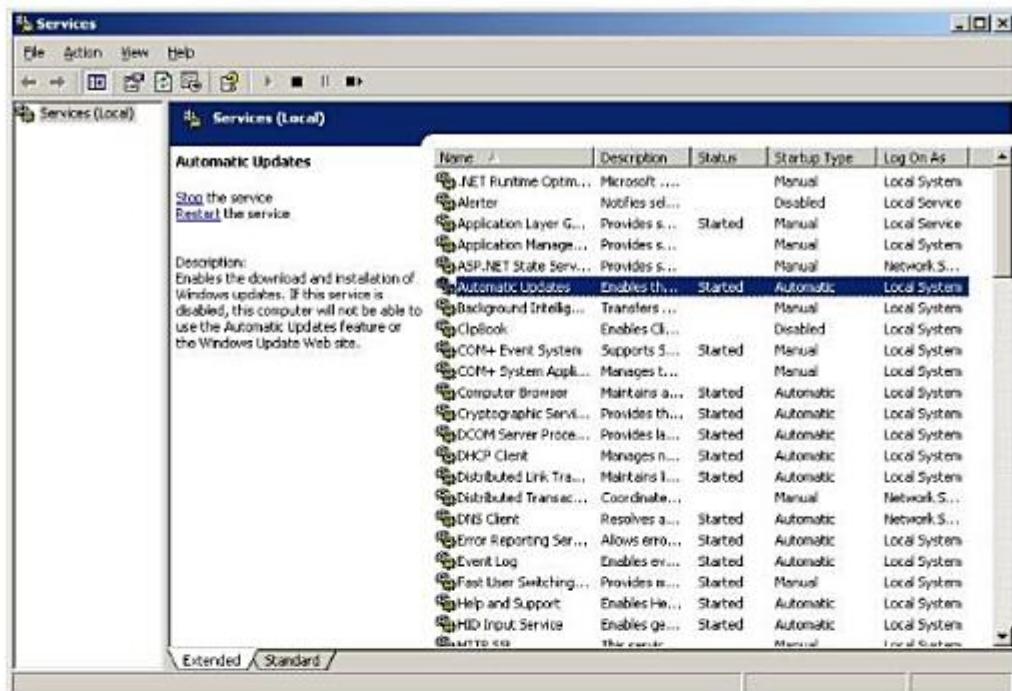

Figura 5.5: Windows Services

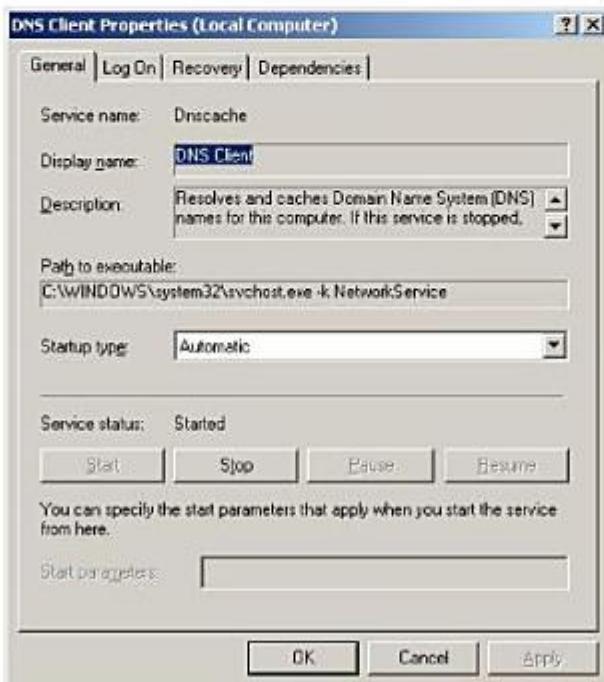

Figura 5.6: Interfața de control a serviciului Windows de DNS

- init: este procesul cu pid-ul 1 în sistemele Unix și este părintele tuturor proceselor; rolul său nu se limitează doar la a porni celelalte procente importante

- în sistem ci și de a deveni procesul părinte pentru procesele rămase orfane;
- **kswapd** (*kernel swap daemon*): este responsabil cu alegerea paginilor de memorie care vor fi evacuate pe disc în momentul în care memoria este insuficientă;
  - **pdflush** (*page daemon*): este responsabil cu asigurarea consistenței buffer-elor folosite de sistemul de fisiere;
  - **getty**: este procesul responsabil cu autentificarea în sistem în terminalele virtuale; getty oferă promptul login : utilizatorului;
  - **Xorg**: este procesul responsabil cu pornirea interfeței grafice și are asociat terminalul virtual **tty7** (ce poate fi accesat prin combinatia **ALT+CTRL+F7**).

Procese importante Windows

În Windows procese importante sunt:

- **lsass** (*Local Security and Authentication Server*): verifică validitatea autentificării utilizatorilor; în cazul unei autentificări corecte generează un jeton folosit pentru deschiderea unei prime sesiuni shell pe sistem; lsass este și numele unui virus;
- **svchost** (*Generic Host Process for Win32 Services*): este procesul folosit pentru gestiunea serviciilor din Windows;
- **csrss** (*Client/Server Run-time Subsystem*): este responsabil pentru crearea ferestrelor de consolă și gestiunea thread-urilor;
- **winlogon**: este o componentă esențială a subsistemului de autentificare în Windows;
- **explorer**: este shell-ul unui sistem Windows, însă cu interfață grafică.

Mai multe informații despre procesele importante Windows găsiți la¹.

5.7.3 Prioritatea unui proces

În sistemele de operare moderne, procesele au asociată o **prioritate**. Aceasta influențează probabilitatea ca un proces să fie planificat pe procesor: cu cât un proces are o prioritate mai mare, cu atât probabilitatea ca el să fie următorul proces planificat pentru execuție crește. De obicei procesele care se blochează des (denumite I/O intensive) au asociate o prioritate mai mare, în timp ce procesele care utilizează intens procesorul (CPU intensive), au o prioritate mai mică.

Prioritatea proceselor nu este fixă. Sistemul de operare poate modifica prioritatea proceselor pentru a asigura echitatea planificării. Totodată, și utilizatorul poate modifica prioritatea unui proces dacă dorește acest lucru.

¹<http://www.neuber.com/taskmanager/process/>

Schimbarea priorității unui proces în Linux

În Linux, prioritatea unui proces poartă numele de **niceness** (cât de echitabil se comportă un proces raportat la celelalte). Un proces are o prioritate mai mare cu cât valoarea sa nice este mai mică. Valoarea nice pentru un proces se încadrează în limitele [-20, 19]. -20 înseamnă un proces maxim priorității, în timp ce 19 înseamnă un proces minim priorității.

Prioritatea unui proces într-un sistem Linux se află folosind **ps** și opțiunea **nice**:

```

1 razvan@asgard:~$ ps -e -o pid,tty,comm,nice --sort nice
2 PID TT COMMAND NI
3 3 ? events/0 -5
4 4 ? khelper -5
5 5 ? kthread -5
6 8 ? kblockd/0 -5
7 9 ? kacpid -5
8 [...]
9 1 ? init 0
10 [...]
11 3799 pts/4 bash 0
12 4009 pts/1 ps 0
13 2 ? ksoftirqd/0 19

```

Majoritatea proceselor pornesc cu prioritatea 0. Pentru a modifica prioritatea de start a unui proces se folosește comanda **nice**, folosind argumentul **-n**:

```

1 razvan@asgard:~$ nice -n -10 ps -e -o pid,tty,comm,ni
2 nice: cannot set niceness: Permission denied
3
4 razvan@asgard:~$ nice -n 15 ps -C ps -o pid,tty,comm,ni
5 PID TT COMMAND NI
6 4051 pts/1 ps 15
7
8 asgard:/home/razvan# nice -n -10 ps -C ps -o pid,tty,comm,ni
9 PID TT COMMAND NI
10 4048 pts/2 ps -10

```

Se poate observa că un utilizator neprivilegiat nu poate stabili o prioritate negativă (puternică), dar poate stabili una pozitivă (mai slabă). Utilizatorul **root** poate modifica prioritarea unui proces în orice direcție.

Schimbarea în timp real a priorității unui proces se poate realiza prin intermediul **top**. În ecranul **top** se folosește tastă **r** (**renice**). Zona de comandă oferă promptul **PID to renice:** în care se introduce pid-ul procesului a cărui prioritate va fi schimbată. După aceasta se va cere introducerea unei valori nice asociată procesului. Un utilizator neprivilegiat poate doar incrementa valoarea nice a unui proces (il va face mai puțin priorității).

Schimbarea priorității unui proces în Windows

În Windows, utilizatorul poate stabili prioritatea unui proces la niște valori cu granularitate mai mare: High, Very High, Normal etc. Pentru aceasta se folosește tot interfața pusă la dispoziție de Task Manager. Pentru alterarea priorității unui proces, se realizează

click dreapta pe intrarea asociată procesului, se alege opțiunea Set priority și apoi se stabilește prioritățea dorită. Un exemplu se poate găsi în figura de mai jos:

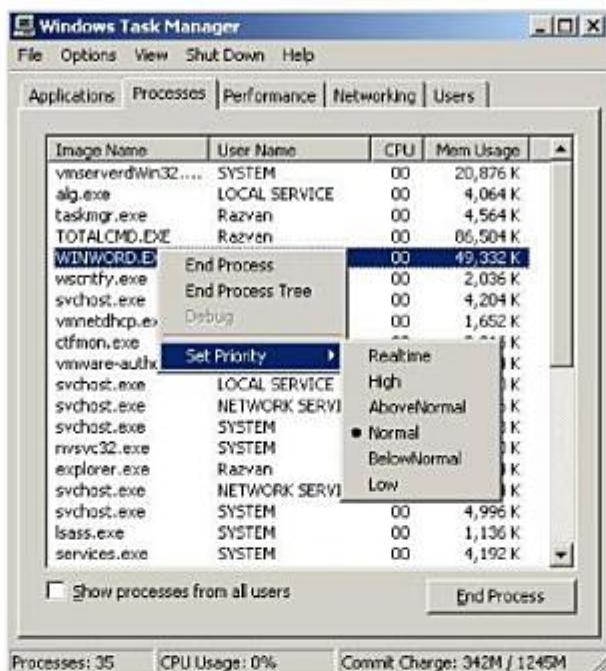

Figura 5.7: Stabilirea priorității unui proces în Windows

Cuvinte cheie

- proces
- program
- pid
- procfs
- interactivitatea unui proces
- context switch
- cantă de timp
- multitasking
- ierarhie de procese
- init
- ps
- pstree
- pgrep
- top
- background
- foreground
- operatorul &
- bg, fg
- suspendarea unui proces
- terminal
- proces daemon
- nohup
- semnal
- kill
- killall, pkill
- CTRL-Z, CTRL-C, CTRL- C, CTRL-X

- operatorul |
- Task manager
- Services
- init, kswapd, pdflush, getty
- lsass, svchost, csrss
- prioritatea unui proces
- nice

Întrebări

1. Care din următoarele este un proces important Unix?

- ps
- SIGQUIT
- init
- lsass

2. Care utilitar NU poate fi folosit pentru a transmite semnale către un proces?

- kill
- top
- nohup
- killall

3. Câte procente init pot exista la un moment dat într-un sistem Linux?

- 1
- câte unul per procesor
- niciunul
- oricâte

4. Câte procente bash pot exista la un moment dat într-un sistem Linux?

- 1
- câte unul per procesor
- niciunul
- oricâte

5. Care din următoarele comenzi NU afișează PID-ul unui proces?

- ps
- pgrep
- kill
- top

6. În Linux orice program poate fi imaginea unui singur proces. Comanda top NU afișează PID-urile proceselor din sistem.

- adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals
7. Care comandă poate produce aceleasi efecte ca apăsarea combinației de taste CTRL-Z?
- pkill**
  - ps**
  - operatorul &
  - fg**
8. Ce director din sistemul de fisiere oferă informații despre procese?
- /sys
  - /proc
  - /home
  - /
9. În Linux procesele NU au pid-uri negative. În Linux procesele NU au priorități negative.
- adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals
10. Care asociere NU este validă?
- Task Manager – top
  - serviciu – daemon
  - explorer – nice
  - lsass – getty

Capitolul 6

Pornirea și inițializarea sistemului

Press Ctrl-Alt-Del now for IQ test.

Ce se învață din acest capitol?

- Pornirea sistemului; conceptul de bootstrapping
- Noțiunea de multitasking
- Fazele pornirii sistemului
- BIOS (POST, CMOS)
- Dispozitive boot-abile, sector bootabil (MBR/VBR)
- Rolul unui bootloader
- GRUB: rulare și configurare
- Încărcarea nucleului Linux
- Inițializarea unui sistem Linux: init/upstart și pornirea serviciilor
- Pornirea și inițializarea Windows
- Noțiuni de interoperabilitate Linux-Windows

6.1 Pornirea sistemului

Pornirea și inițializarea sistemului se referă la mecanismele prin care sistemul de operare și aplicațiile de bază ajung să fie încărcate și folosite de utilizator.

Pornirea sistemului se realizează, de obicei, prin apăsarea unui buton specific de pe unitatea centrală. În sens mai larg, ne vom referi la pornirea sistemului ca fiind o acțiune compusă ce cuprinde atât inițializarea hardware cât și cea software.

Initializarea hardware presupune verificarea și configurarea componentelor hardware. Aceasta se execută în două situații: atunci când sistemul trece din starea oprit în starea pornit (*power on*) și atunci când sistemul este reinitializat (*reset; reboot*).

Actiunea de *power on* se referă la activarea sistemului din momentul în care acesta era oprit, de cele mai multe ori prin intermediul butonului de pornire¹. Repornirea sistemului se referă la reactivarea sistemului: din starea pornit, eventual rulând o instanță a unui sistem de operare, sistemul este repornit (fie prin intermediul butonului *Reset*, fie printr-o comandă dată sistemului de operare).

Initializarea software presupune încărcarea sistemului de operare. Nu vom considera rularea anumitor aplicații peste sistemul de operare ca făcând parte din initializarea software.

Pornirea sistemului prezintă un set de etape care vor fi precizate în continuare.

6.1.1 Problematica pornirii sistemului – bootstrapping

Pornirea sistemului fizic și încărcarea sistemului de operare poartă numele de **booting** sau de **bootstrapping**.

Denumirea de *bootstrapping* își are originea în Baronul de Münchhausen. Într-o poveste a acestuia, el reușește să se salveze de la încercările trăgându-se de baierile cizmelor (*boot* = cizmă, *strap* = baieră). Analogia cu această poveste se reflectă în faptul că sistemul de operare trebuie încărcat fără existența unui alt sistem de operare.

Un procesor poate executa numai cod aflat în memoria ROM² sau în memoria RAM. Atunci când o aplicație trebuie executată, sistemul de operare mută codul acesteia în memoria RAM și procesorul începe execuția aplicației.

Apare astfel întrebarea: cum se încarcă în memorie sistemul de operare, dacă nu există un alt sistem de operare care să îl încarce? Aparent, trebuie "să ne tragem de baierile cizmelor" pentru "a ne scoate din apă". Vom vedea, însă, că există un set de etape care se vor parcurge succesiv pentru încărcarea diverselor componente până la încărcarea completă a sistemului de operare.

6.1.2 Etapele pornirii sistemului

Pornirea sistemului presupune încărcarea în memorie a diverselor componente până la încărcarea completă a sistemului de operare. Așa cum se poate vedea și în figura 6.1, etapele importante ale pornirii sistemului sunt:

- **încărcarea BIOS-ului:** presupune încărcarea unui program de mici dimensiuni, aflat într-o memorie dedicată de pe placă de bază, și care este utilizat pentru initializarea componentelor hardware;

¹Alternativ față de apăsarea butonului de pornire, un sistem poate fi pornit și de la distanță folosind WOL – <http://en.wikipedia.org/wiki/Wake-on-LAN>

²http://en.wikipedia.org/wiki/Read-only_memory

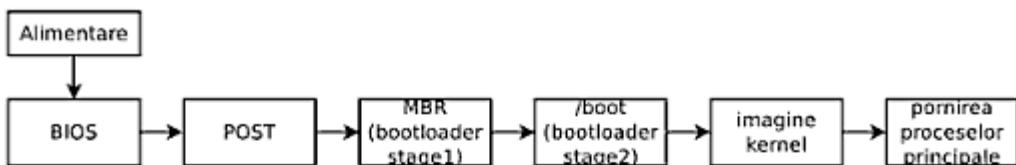

Figura 6.1: Etapele pornirii sistemului

- **rularea POST:** presupune realizarea unui set de teste hardware ce verifică funcționalitatea de bază a componentelor principale;
- **încărcarea bootloader-ului:** presupune încărcarea unui program de mici dimensiuni destinat copierii codului kernelului într-o zonă din RAM de unde să poată fi executat de procesor;
- **încărcarea nucleului:** presupune un set de initializări de bază pe care le realizează nucleul (kernel-ul) sistemului de operare;
- **initializarea sistemului de operare:** presupune pornirea principalelor procese care asigură utilizarea sistemului de operare.

Etapele prezentate sunt ordonate "cronologic": o etapă este rulată și, la finalul ei, este responsabilă pentru rularea etapei ulterioare. Vor fi descrise în cadrul acestui capitol fiecare din fazele prezentate și interacțiunea între acestea.

6.1.3 BIOS

BIOS-ul (*Basic Input Output System*) este primul program încărcat în momentul pornirii sistemului. BIOS-ul este responsabil cu verificarea și initializarea componentelor hardware.

BIOS-ul este un exemplu de **firmware**. Firmware-ul este o componentă software distribuită sub formă binară pe un suport de memorie nevolatilă. În cazul de față, BIOS-ul este stocat pe un chip de memorie ROM de pe placă de bază¹. La *power on* sau la *reboot* BIOS-ul este rulat automat din chip-ul de pe placă de bază. BIOS-ul cunoaște specificul hardware al sistemului și devine responsabil cu initializarea componentelor fizice ale acestuia.

CMOS

Deși este un program mic și limitat la specificul hardware al sistemului, BIOS-ul oferă opțiuni de configurare. Configurările BIOS-ului sunt păstrate într-un chip separat de memorie RAM nevolatilă alimentată prin intermediul unei baterii. Această chip de memorie se numește CMOS² – *Complementary Metal-Oxide Semiconductor*. Atât chip-ul cât și bateria se găsesc pe placă de bază. În momentul în care bateria este scoasă, configurările BIOS-ului se pierd revenindu-se la configurațiile implicate.

¹Memoria este de tip EPROM – <http://en.wikipedia.org/wiki/EPROM>

²<http://en.wikipedia.org/wiki/Cmos>

Figura 6.2: Ecran de configurare CMOS

Configurarea BIOS-ului se realizează prin intermediul unui ecran de configurare. Opțiunile disponibile includ stabilirea unei parole pe BIOS, selectarea dispozitivului de boot (vezi secțiunea 6.2.1), alterarea frecvenței procesorului și alte configurații care depind de placă de bază și de componentele hardware existente în sistem.

6.1.4 POST

Etapa de verificare și de inițializarea componentelor hardware ale sistemului (procesor, memorie, placă video) poartă numele de POST (*Power-on Self Test*). Dacă una dintre componente prezintă erori și nu poate fi inițializată corespunzător, atunci BIOS-ul va emite un set de sunete specifice și nu se va continua inițializarea sistemului.

După verificarea și inițializarea componentelor, BIOS-ul este responsabil cu încărcarea bootloader-ului.

6.2 Bootloader

Bootloader-ul este componenta utilizată în principal pentru încărcarea imaginii de kernel într-o zonă din memori RAM, de unde să poată fi executată de către procesor. Cele mai multe *bootloader*-e permit utilizatorului să aleagă între mai multe versiuni de kernel ce vor fi încărcate, selectând astfel între mai multe sisteme de operare. De asemenea, *bootloader*-ul permite și transmiterea unor opțiuni de încărcare a nucleului sistemului de operare. *Bootloader*-ul este încărcat în memorie de BIOS.

Bootloader-ul se regăsește pe primul sector al unui dispozitiv bootabil, denumit și **sectorul de boot**. Aceasta limitare de dimensiune apare deoarece BIOS-ul poate încărca în memorie un singur sector (512 octetă). Se poate întâmpla ca *bootloader*-ul să fie prea mare și să nu încapă în primul sector al dispozitivului boot-abil. În acest caz

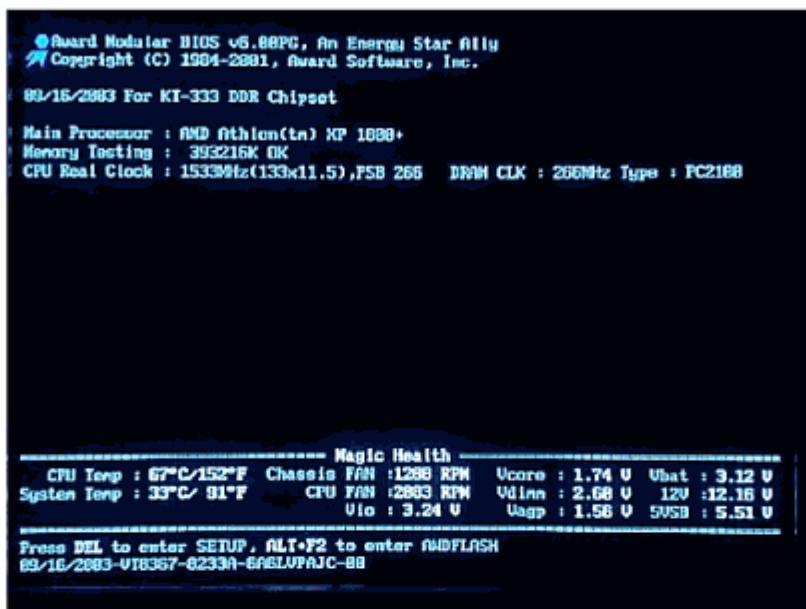

Figura 6.3: BIOS POST (Power-On Self Test)

bootloader-ul se împarte în două componente. Prima componentă începe în sectorul de boot. A doua, *second stage*, rezidentă pe un spațiu mai mare de pe hard-disk și este încărcată de către prima. Un astfel de multiple-stage bootloader este GRUB, bootloader-ul implicit pe majoritatea distribuțiilor Linux.

6.2.1 Dispozitive boot-abile

Un dispozitiv boot-abil este un dispozitiv al cărui prim sector este un **sector boot-abil**. Sectorul boot-abil se caracterizează prin faptul că ultimii doi octeți sunt 0xAA55 (din cei 512).

Exemple de dispozitive ce pot fi boot-abile sunt CD-ROM-uri, hard-disk-uri, floppy disk-uri, USB flash etc. În cazul acestor dispozitive, dacă primul sector are structura specifică unui sector boot-abil atunci poate fi folosit pentru încărcarea altor informații existente.

După rularea POST, BIOS-ul consultă CMOS și urmează ordinea de boot-are de acolo. Astfel, dacă CMOS-ul a fost configurat ca în imaginea de mai sus, BIOS-ul va efectua următoarele operații:

- dacă HDD-ul are un prim sector bootabil, se va încărca și se va executa conținutul sectorului; aici se va afla, de obicei, bootloader-ul; în urma execuției se va încărca sistemul de operare;
- dacă HDD-ul nu are un prim sector boot-abil, se trece la investigația CD-ROM-ului din sistem;
- se va verifica existența unui CD în unitatea de CD-ROM; dacă acesta există, se va verifica existența sectorului de boot;

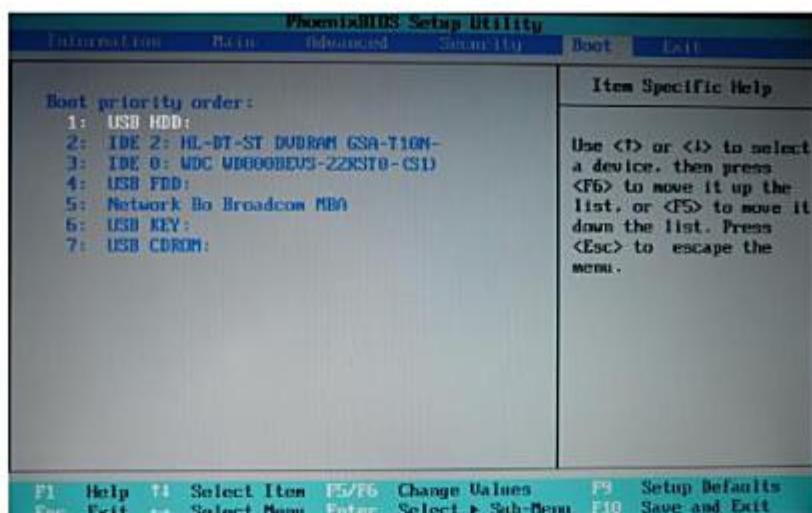

Figura 6.4: Alegerea dispozitivului de boot

- dacă CD-ul are un prim sector bootabil, atunci se va încărca și se va executa continutul sectorului de boot; exemple de CD boot-abil sunt CD-ul de instalare a unui sistem de operare sau un LiveCD;
- dacă nici CD-ROM-ul nu are un prim sector bootabil atunci se trece la următorul dispozitiv boot-abil (al doilea HDD), care va fi analizat asemenea celor anterior;
- dacă nu există niciun dispozitiv boot-abil, nu se poate încărca niciun sistem de operare; BIOS-ul va afișa un mesaj specific fără a executa nimic.

6.2.2 Structura sectorului de boot pentru un dispozitiv boot-abil

Primul sector (primii 512 octetii) al unui dispozitiv boot-abil poartă denumirea de **MBR** (*Master Boot Record*). Primul sector al unei partii al unui dispozitiv boot-abil partionat poartă numele de **VBR** (*Volume Boot Record*). După cum a fost specificat anterior, un dispozitiv este boot-abil dacă MBR-ul acestuia este un sector boot-abil (are ultimii doi octetii 0xAA55, pentru a semnifica faptul că sectorul conține secvențe de cod executabile).

Sectorul de boot poate conține instrucțiuni pentru încărcarea unei secvențe mai mari de cod (cum este sectorul de boot al unui CD), sau poate conține un bootloader pentru încărcarea sistemului de operare (cum este sectorul de boot al unui hard-disk).

Continutul sectorului de boot este încărcat în memorie de BIOS. După aceasta, BIOS-ul transmite controlul programului rezident în sectorul de boot (*bootloader*).

În figura 6.5 este prezentată structura MBR.

După cum se observă, există următoarele zone importante:

- **zona de cod executabil**; aceasta conține programul căruia îi este transmis controlul de către BIOS (*bootloader*);

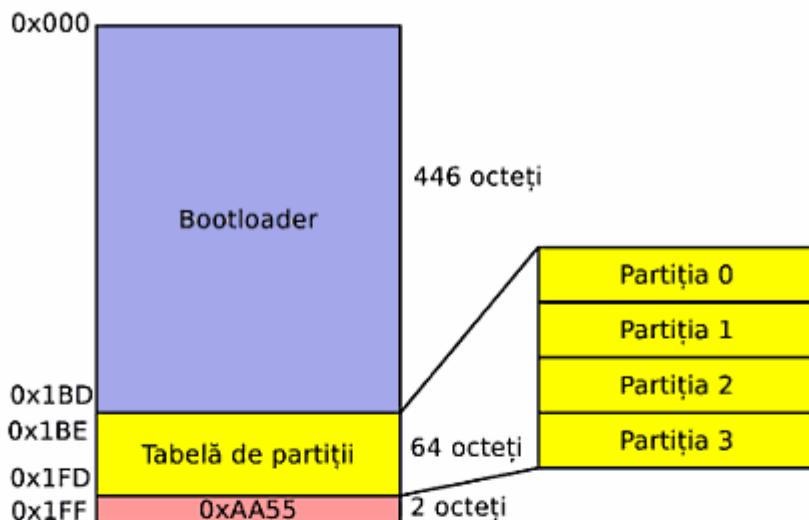

Figura 6.5: Structura MBR (Master Boot Record)

- **tabela de partii** conține informații despre partiiile din sistem; fiecare partită îi corespunde o intrare de 16 octeți;
- **semnătura de sector boot-abil** (0xAA55).

Zona de cod executabil conține programul care va fi rulat după încărcarea MBR-ului în memorie de BIOS. De obicei, acest program este *bootloader-ul*, responsabil cu descoperirea partii active și încărcarea primului sector (VBR) de pe aceasta. În cazul existenței mai multor sisteme de operare, *bootloader-ul* poate permite utilizatorului să opteze pentru încărcarea unui sistem de operare aflat pe altă partită decât cea de boot.

Tabela de partii

Tabela de partii rezidă în MBR și ocupă 64 de octeți. Un hard-disk poate conține doar patru partii (așa numitele **partii primare**), rezultând 16 octeți pentru descrierea fiecărei partii.

Cei 16 octeți ai fiecărei partii oferă, pe lângă adresa de start (exprimată în *cylinder-head-sector*¹) și dimensiunea și tipul partii. O partită poate fi activă sau non-activă. O partită activă este aleasă de *bootloader-ul* aflat în zona MBR (sau de către o parte a *bootloader-ului*, dacă acesta este în două stagi) pentru a continua încărcarea sistemului. De pe o partită activă se va încărca primul sector (VBR) al acesteia.

O altă clasificare a partiiilor este clasificarea în partii primare și partii extinse. Numărul de 4 **partii primare** care pot fi descrise în tabela de partii din MBR este, de multe ori, insuficient. Pentru a rezolva acest neajuns, a apărut noțiunea de **partită extinsă**. Pe un sistem poate exista o singură partită extinsă astfel că putem avea fie maxim 4 partii primare, fie o partită extinsă și maxim 3 primare.

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/Cylinder-head-sector>

Partițiile extinse pot conține mai multe **partiții logice**, mărind astfel numărul de partiții posibile din sistem. Descrierea partiției extinse se regăsește în primul sector din acea partiție, denumit **EPBR (Extended Partition Boot Record)**.

Partițiile sunt folosite pentru separația informațiilor într-un sistem de operare. Pentru a asigura existența unui sistem de fisiere pe o partiție, acea partiție va trebui formatată (vezi secțiunea 4.8.1).

Salvarea sectorului de boot (backup)

Uneori se dorește salvarea sectorului de boot al unui disc sau al unei partiții pentru situația în care acesta devine corupt și trebuie reparat. În Linux, acest lucru se poate realiza foarte ușor prin intermediul comenzi **dd** (vezi secțiunea 7.6.5) și a dispozitivelor de tip bloc (vezi secțiunea 7.6.1).

Astfel, dacă se dorește realizarea unei copii locale a MBR, se poate folosi utilitarul **dd** și dispozitivul asociat hard-disk-ului (în cazul nostru `/dev/hda`). Vor trebui copiați 512 octetii (un sector), deci contorul de sectoare va fi 1:

```
1 root@asgard:~# dd if=/dev/hda of=mbr.out count=1
2 1+0 records in
3 1+0 records out
4 512 bytes (512 B) copied, 0.035273 seconds, 14.5 kB/s
5
6 root@asgard:~# ls -l mbr.out
7 -rw-r--r-- 1 root root 512 2009-08-07 23:28 mbr.out
```

6.2.3 Mecanismul de funcționare a unui bootloader

După cum s-a specificat, un *bootloader* este un program folosit pentru a încărca în RAM imaginea sistemului de operare, sau alte componente care vor încărca (la rândul lor) acea imagine.

Codul *bootloader*-ului este supus unor constrângeri destul de rigide, întrucât trebuie să încapă în MBR. Mai exact, este limitat la 446 de octetii (restul fiind ocupati de tabela de partiții și de semnatura de boot `0xAA55`).

Ca atare *bootloader*-ele lucrează în mod normal în două etape (*stages*). Prima etapă este cea care rezidă în MBR. Aceasta are rolul de a încărca de pe hard-disk a două etapă care este suficient de complexă pentru a putea începe încărcarea efectivă a kernelului sistemului de operare. În cea de-a doua etapă poate fi oferit un ecran de selecție pentru situația în care coexistă două sisteme de operare pe același sistem fizic. Unele *bootloader*-e (spre exemplu GRUB versiunea 1) au o fază intermedieră – 1.5 – pentru a permitea citirea de informații de pe hard-disk dincolo de o anumită limită.

După acest pas *bootloader*-ul va încărca nucleului sistemului de operare (sau o parte a acestuia) și va transmite controlul către acesta.

Exemple de *bootloader*-e sunt:

- **GRUB (GRand Unified Bootloader)**: *bootloader*-ul implicit pe majoritatea distribuțiilor Linux;

- **LILO (Linux Loader)**: *bootloader-ul implicit pe distribuțiile Linux înainte de supremația GRUB;*
- **NTLDR (NT Loader)**: *bootloader-ul folosit de Windows NT, 2000, XP, 2003;*
- **winload.exe**: *bootloader-ul folosit de Windows Vista;*
- **SYSLINUX**: o suită de *bootloader-e destinate diverselor medii de boot.*

Chainloading

Modul cel mai des întâlnit prin care un sistem de operare este initializat este prin specificarea directă a imaginii nucleului către *bootloader*.

Alternativa o reprezintă boot-area indirectă a sistemului de operare. Acest lucru presupune ca *bootloader-ul* aflat în MBR, în loc de imaginea unui kernel, să încarce un alt *bootloader* care va încărca la rândul său imaginea de kernel a sistemului de operare. Acest mod de încarcare a unui sistem de operare se numește **chainloading**.

Bootloader-ele specifice Linux (precum GRUB sau LILO) încarcă sistemele Windows folosind *chainloading*. Spre exemplu, dacă după încărcarea *bootloader-ului* GRUB se optează pentru boot-area Windows, atunci se va încărca *bootloader-ul* Windows (NTLDR) care va inițializa la rândul său sistemul de operare.

6.2.4 GRUB

GRUB (*GRand Unified BooLoader*¹) este *bootloader-ul implicit pe distribuțiile Linux și alte sisteme de operare din familia Unix și este, de obicei, folosit în situațiile de multiboot* (când pe sistemul de calcul coexistă mai multe sisteme de operare). Această secțiune va prezenta detalii despre versiunea 1 a GRUB, denumită simplu GRUB. Versiunea 2, denumită GRUB 2, care a început să fie utilizată recent, este prezentată în cadrul unui studiu de caz (vezi secțiunea 6.6.1).

Specific GRUB este faptul că există o fază intermedieră 1.5 pentru situația în care există o limită de vizibilitate a hard-disk-ului.

Ca și în cazul altor *bootloader-e*, prima fază (cea care rezidă în MBR) are rolul de a încărca fază a doua sau, dacă este nevoie, fază 1.5. Datorită dimensiunii reduse, prima fază nu detine informații despre sistemul de fișiere. În schimb, fază 1.5 detine informații despre acesta și poate localiza și încărca în mod corespunzător fază a doua.

Faza a doua este responsabilă cu citirea fișierului principal de configurare (`/boot/grub/menu.lst`), afișarea ecranului de opțiuni și încărcarea nucleului sistemului de operare.

În figura 6.6 este prezentată localizarea diferitelor faze ale GRUB pe hard-disk.

Se observă că prima etapă (*grub stage 1*) se găseste în zona de cod executabil din MBR. Faza 1.5 (*grub stage 1.5*) se găseste în zona de compatibilitate a hard-disk-ului (primii 32 KB). Această etapă recunoaște tipul sistemului de fișiere pe care se află etapa

¹<http://www.gnu.org/software/grub/>

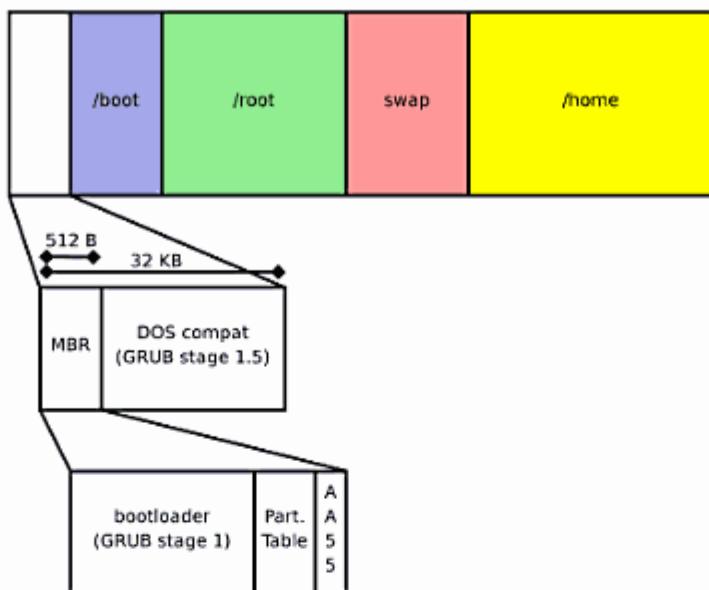

Figura 6.6: Structura GRUB

a două și este utilizată pentru încărcarea acesteia. Etapa a două rezidă în partitia de boot.

Fisierele asociate GRUB se găsesc pe un sistem Debian/Ubuntu, în `/boot/grub`, așa cum este prezentat mai jos:

```

1 razvan@asgard:/boot/grub$ ls
2 default fat_stage1_5 minix_stage1_5 stage2
3 device.map jfs_stage1_5 reiserfs_stage1_5 xfs_stage1_5
4 e2fs_stage1_5 menu.lst stage1
5
6 razvan@asgard:/boot/grub$ ls -l
7 total 188
8 -rw-r--r-- 1 root root 197 2009-01-17 11:55 default
9 -rw-r--r-- 1 root root 15 2009-01-17 11:55 device.map
10 -rw-r--r-- 1 root root 7584 2009-01-17 11:55 e2fs_stage1_5
11 -rw-r--r-- 1 root root 7424 2009-01-17 11:55 fat_stage1_5
12 -rw-r--r-- 1 root root 8192 2009-01-17 11:55 jfs_stage1_5
13 -rw-r--r-- 1 root root 4724 2009-06-23 12:45 menu.lst
14 -rw-r--r-- 1 root root 6848 2009-01-17 11:55 minix_stage1_5
15 -rw-r--r-- 1 root root 9280 2009-01-17 11:55 reiserfs_stage1_5
16 -rw-r--r-- 1 root root 512 2009-01-17 11:55 stage1
17 -rw-r--r-- 1 root root 108392 2009-01-17 11:55 stage2
18 -rw-r--r-- 1 root root 8904 2009-01-17 11:55 xfs_stage1_5

```

Se observă că prima fază se găsește în fisierul `stage1` care are exact dimensiunea unui sector (512 octeți). Faza 1.5 are o formă specializată pentru fiecare sistem de fișiere (e2fs_stage1_5, reiserfs_stage1_5 etc.). Spațiul ocupat este în jur de 7-8 KB, deci începe fără probleme în zona de compatibilitate de 32 KB a hard-disk-ului.

Faza a două este descrisă de fisierul `stage2` cu dimensiune mai mare decât a celorlalte (circa 100 KB). Faza a două este responsabilă pentru citirea fisierului de configurare `menu.lst` și încărcarea ulterioară a nucleului.

Vizualizare stage1 și stage1.5 pe hard-disk

Pentru a verifica prezența primei faze și a fazei 1.5 pe hard-disk vom folosi utilitarele `dd` și `hexdump`.

Într-o primă fază va fi realizată o copie a primului sector de pe hard-disk în fișierul `first_sector` și apoi a următoarelor 10 sectoare în fișierul `next_sectors`.

```

1 root@asgard:/boot/grub# dd if=/dev/hda of=first_sector count=1
2 1+0 records in
3 1+0 records out
4 512 bytes (512 B) copied, 8.91e-05 seconds, 5.7 MB/s
5
6 root@asgard:/boot/grub# dd if=/dev/hda of=next_sectors count=10 skip=1
7 10+0 records in
8 10+0 records out
9 5120 bytes (5.1 kB) copied, 0.000137291 seconds, 37.3 MB/s

```

În `first_sector` și `next_sector` se găsesc informațiile binare conținute în primele sectoare ale hard-disk-ului. Ele vor fi comparate cu fișierele imagine din `/boot/grub` folosind utilitarul `hexdump`. De exemplu, pentru `stage1`:

```

1 razvan@asgard:/boot/grub$ hexdump first_sector
2 [...]
3 0000070 34e8 f601 80c2 5474 41b4 aabb cd55 5a13
4 0000080 7252 8149 55fb 75aa a043 7c41 c084 0575
5 0000090 e183 7401 6637 4c8b be10 7c05 44c6 01ff
6 00000a0 8b66 441e c77c 1004 c700 0244 0001 8966
7 [...]
8 0000170 be06 7d94 30e8 be00 7d99 2ae8 eb00 47fe
9 0000180 5552 2042 4700 6f65 006d 6148 6472 4420
10 0000190 7369 006b 6552 6461 2000 7245 6f72 0072
11 00001a0 01bb b400 cd0e ac10 003c f475 00c3 0000
12 [...]
13
14 razvan@asgard:/boot/grub$ hexdump stage1
15 [...]
16 0000070 34e8 f601 80c2 5474 41b4 aabb cd55 5a13
17 0000080 7252 8149 55fb 75aa a043 7c41 c084 0575
18 0000090 e183 7401 6637 4c8b be10 7c05 44c6 01ff
19 00000a0 8b66 441e c77c 1004 c700 0244 0001 8966
20 [...]
21 0000170 be06 7d94 30e8 be00 7d99 2ae8 eb00 47fe
22 0000180 5552 2042 4700 6f65 006d 6148 6472 4420
23 0000190 7369 006b 6552 6461 2000 7245 6f72 0072
24 00001a0 01bb b400 cd0e ac10 003c f475 00c3 0000
25 [...]

```

După cum se observă, în primul sector al hard-disk-ului se găsește imaginea primei etape a GRUB, iar în următoarele sectoare imaginea etapei 1.5. Dacă apar deosebiri între imaginea aflată în sectoarele discului și cea din `/boot/grub`, acestea sunt din considerente de adaptare la geometria discului. Imaginea celei de-a doua faze este încărcată de faza 1.5 din `/boot/grub/stage2`, aceasta putând accesa structura sistemului de fișiere.

Creare unei dischete de boot GRUB

Deși dischetele sunt dispozitive pe cale de dispariție (și costă în ziua de azi mai mult decât un CD), vom descrie în scop didactic modul în care se poate crea o dischetă de boot GRUB.

Discheta va trebui să conțină imaginea pentru prima și cea de-a doua fază (nu este nevoie de faza 1.5 întrucât nu avem limitare în acest caz). Pentru aceasta se poate folosi utilitarul **cat**:

```
1 root@anaconda:/boot/grub# cat stage1 stage2 > /dev/fd0
```

sau utilitarul **dd**:

```
1 root@anaconda:/boot/grub# dd if=stage1 of=/dev/fd0
2 1+0 records in
3 1+0 records out
4 512 bytes (512 B) copied, 0.0426716 seconds, 12.0 kB/s
5
6 root@anaconda:/boot/grub# dd if=stage2 of=/dev/fd0 skip=1
7 210+1 records in
8 210+1 records out
9 107656 bytes (108 kB) copied, 0.020834 seconds, 5.2 MB/s
```

Dacă se configurează BIOS-ul pentru a boot-a de pe dischetă, utilizatorului îi va fi oferită consola GRUB de configurare (vezi secțiunea 6.3).

6.3 Configurarea GRUB

Configurarea GRUB se realizează prin intermediul fișierului `/boot/grub/menu.lst`. În acest fișier sunt precizate opțiunile de boot prezente în meniu GRUB, cu alte cuvinte sistemele de operare care pot fi încărcate cu ajutorul GRUB. Etapa a doua citește acest fișier de configurare și oferă utilizatorului ecranul de opțiuni:

În continuare este prezentată o parte dintr-un fișier de configurare

`/boot/grub/menu.lst` și sunt descrise elementele de configurare prezente în acesta:

```
1 ## default num
2 # Set the default entry to the entry number NUM. Numbering starts from 0,
3 # and
4 # the entry number 0 is the default if the command is not used.
5 [...]
6 default 0
7
8 ## timeout sec
9 # Set a timeout, in SEC seconds, before automatically booting the default
10 # entry
11 # (normally the first entry defined).
12
13 timeout 5
14
15 # Pretty colours
16 color cyan/blue white/blue
17 [...]
```

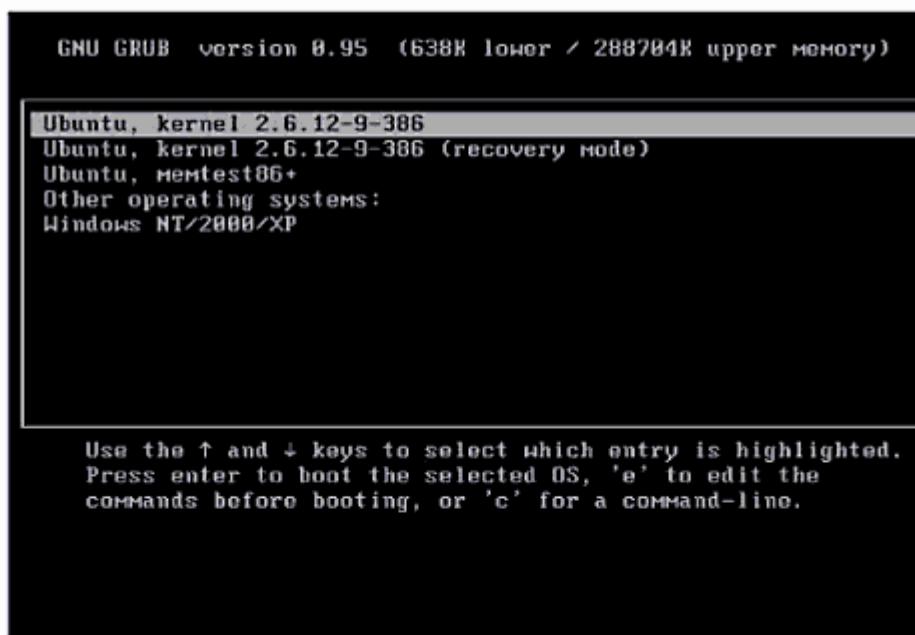

Figura 6.7: Ecran opțiuni GRUB

```

16
17 ## Razvan's kernels
18
19 title Debian GNU/Linux, kernel 2.6.18-12fast
20 root (hd0,2)
21 kernel /boot/vmlinuz-2.6.18-12fast root=/dev/hda3 ro
22 savedefault
23
24 title Debian GNU/Linux, kernel 2.6.18-12fast (single-user mode)
25 root (hd0,2)
26 kernel /boot/vmlinuz-2.6.16-12fast root=/dev/hda3 ro single
27 savedefault
28 [...]
29
30 # This entry automatically added by the Debian installer for a non-linux
OS
31 # on /dev/hd1
32 title Microsoft Windows XP Professional
33 root (hd0,0)
34 savedefault
35 makeactive
36 chainloader +1

```

Opțiunea `default` precizează opțiunea implicită din meniu folosită pentru boot-are. Fisierul de configurare conține mai multe intrări pentru diferite sisteme de operare. Numărul care urmează după opțiunea `default` indică sistemul de operare care va fi boot-at implicit în cazul în care utilizatorul nu intervene în momentul afisării meniului de opțiuni. Numerotarea pornește de la 0. Presupunând că, în figura 6.7, nu ar exista alte opțiuni de sisteme de operare, boot-area implicită pe Windows XP Professional este conditionată de prezenta opțiunii `default 4`.

Opțiunea `timeout` indică timpul de așteptare pentru ca utilizatorul să aleagă una din

opțiunile afisate în meniu de boot. Dacă acest timp expiră, se va încărca sistemul de operare indicat de opțiunea default.

Opțiunea colors afișează colorat meniu GRUB.

Opțiunea de sistem de operare

Ceea ce apare, în continuare, în exemplul de fisier de configurare de mai sus sunt intrările asociate pentru sistemele de operare care pot fi boot-ate. Se observă că fiecare intrare conține un set de directive de configurare. Acestea sunt:

- title: este un sir de caractere reprezentând numele intrării așa cum va apărea ea în ecranul de opțiuni GRUB. Deși nu există nicio limitare de nume, se recomandă ca titlul să fie un nume reprezentativ;
- root: reprezintă partitia pe care se află imaginea de nucleu a sistemului de operare; aceasta poate sau nu coincidă cu partitia unde este montat sistemul de fisiere rădăcină (/);
- kernel: reprezintă calea către imaginia de nucleu în cadrul partii de mai sus; subdirective root precizează partitia asociată sistemului de fisiere rădăcină (/); opțiunea ro precizează faptul că sistemul de fisiere va fi montat read-only; se observă că în cazul Windows nu există opțiunea kernel, deoarece GRUB nu poate boot-a direct nucleul Windows ci va apela NTLDR (bootloader-ul de Windows), lucru indicat prin opțiunea chainloader+1; opțiunea +1 semnifică citirea primului sector din partitia (hd0,0);
- opțiunea makeactive stabilește partitia ca fiind partitia activă;
- opțiunea savedefault: dacă directiva default este folosită în forma default saved și opțiunea folosită la boot-are are opțiunea savedefault, atunci la următoarea boot-are se va selecta, implicit, aceeași opțiune.

Convenția de denumire GRUB

Dacă în Linux, primul hard-disk este accesibil sub numele /dev/hda, iar prima partitie a acestuia sub numele /dev/hd1, GRUB folosește o altă convenție pentru denumirea discurilor din sistem și a partitiilor acestora. Astfel, pentru a referi primul disc din sistem, GRUB folosește denumirea (hd0). Numerotarea discurilor începe de la 0. Spre deosebire de Linux, GRUB nu face distincție între tipul de controller folosit de discurile din sistem: IDE sau SCSI. Astfel, primul disc este denumit intotdeauna (hd0). Pentru referirea primei partitii din primul disc, GRUB folosește denumirea (hd0,0).

În ton cu cele de mai sus, a 3-a partitie de pe al doilea disc al sistemului este referită de GRUB sub forma (hd1,2). Tabelul 6.1 de mai sus oferă o analogie între denumirea GRUB și Linux pentru discuri și partitii.

Consola GRUB

În afara fisierului de configurare, GRUB poate fi configurat și prin intermediul unei consolei asociate. Aceasta poate fi accesată în două moduri: dintr-un sistem Linux

Tabelul 6.1: Denumirea discurilor în Linux/GRUB

Dispozitiv	Denumire Linux	Denumire GRUB
Primul disc IDE	/dev/hda	(hd0)
Al doilea disc IDE	/dev/hdb	(hd1)
Al treilea disc SCSI	/dev/sdc	(hd2)
Prima unitate floppy	/dev/fd0	(fd0)
Prima partitie de pe al doilea disc IDE	/dev/hdb1	(hd1, 0)
A doua partitie de pe al treilea disc SCSI	/dev/sdc2	(hd2, 1)

folosind comanda `grub`, sau din intermediul meniului de boot al GRUB. În ambele cazuri utilizatorului îi este oferit un prompt `grub>` unde poate introduce comenzi specifice.

Utilizarea consolei GRUB este limitată la situațiile de testare a unor opțiuni, de recuperare sau de troubleshooting.

Un exemplu util de utilizare a consolei GRUB este (re)instalarea GRUB, aşa cum este descrisă în secțiunea 6.6.3.

Accesarea consolei GRUB poate fi necesară și în momentul în care se dorește alterarea unei opțiuni de boot-are. Spre exemplu, în ecranul de meniu de boot GRUB, apăsarea tastei `e` peste o anumită opțiune conduce la apariția consolei GRUB cu posibilitatea editării acelei opțiuni de bootare. Acest lucru este util în cazul unei erori (s-a precizat de exemplu un nume gresit pentru imaginea de kernel) sau în cazul în care s-a pierdut parola de root și se dorește recuperarea acesteia, fără să sistemul să pornească o consolă de root (prin folosirea opțiunii `init=/bin/bash` (vezi secțiunea 10.6.2)).

6.4 Încărcarea nucleului

După ce este încărcat în RAM și rulat, *bootloader*-ul este responsabil cu încărcarea nucleului sistemului de operare și transmiterea controlului către acesta. Ca și faza a doua a GRUB, nucleul rezidă într-un fișier din sistemul de fisiere, denumit **imagină de nucleu**. În cazul GRUB, locația acestui fișier este transmisă ca parametru în cadrul directivei `kernel` din `/boot/grub/menu.lst`.

6.4.1 Imaginea de nucleu

Imaginea de nucleu este un fișier executabil continând codul și datele necesare pentru rularea nucleului sistemului de operare. În Windows, imaginea nucleului se numește `ntoskrnl.exe` și este localizată în `C:\Windows\system32\ntoskrnl.exe`. În sistemele Linux, această imagine rezidă, de obicei, în `/boot`, și are denumirea în forma `vmlinuz-versiune_kernel` (spre exemplu, `vmlinuz-2.6.29.1` sau `vmlinuz-2.6.31-020631-generic`).

Comanda **file** indică un astfel de fișier ca fiind o imagine de nucleu Linux:

```
1 root@asgard:/boot# file vmlinuz-2.6.31-020631-generic
2 vmlinuz-2.6.31-020631-generic: Linux kernel x86 boot executable RO-rootFS
, root_dev 0x6801, swap_dev 0x3, Normal VGA
```

În mod obisnuit imaginea de kernel ocupă în jur de 3-4 MB. Poate fi însă constrânsă la dimensiuni mai mici prin eliminarea anumitor componente, atunci când este cazul (spre exemplu în cazul sistemelor *embedded*¹). Faptul că denumirea imaginii se termină în `z` (`vmlinuz`) indică o imagine de kernel comprimată.

O imagine de kernel comprimată conține la începutul ei o secțiune direct executabilă, și după această secțiune, se găsește zona efectiv comprimată.

După încărcarea imaginii de nucleu, *bootloader*-ul transmite controlul execuției către kernel (fie către imaginea necomprimată, fie către zona necomprimată). Într-o primă fază nucleul initializează și configura dispozitivele hardware și memoria. Toate dispozitivele initialize de BIOS vor fi reinitializate pentru a asigura robustețea și independența de modul în care BIOS-ul realizează initializarea.

Următorul pas îl reprezintă decomprimarea imaginii de nucleu. După aceasta se montează sistemul de fișiere rădăcină precizat prin parametrul `root=/dev/...` al directivei `kernel` din fișierul de configurare GRUB. Pe măsură ce nucleul initializează alte subsisteme, pe ecran sunt afisate mesaje de status.

Încărcarea completă a nucleului se încheie cu crearea procesului `init` (ce are pid-ul 1) din imaginea `/sbin/init`. Se poate alege o altă imagine pe baza căreia să se creeze procesul `init`, prin specificarea opțiunii `init=/path/to/new/exec` la boot-area nucleului. Un caz tipic pentru aceasta este recuperarea parolei de root (vezi secțiunea 10.6.2).

6.4.2 Opțiuni de boot-are pentru nucleu

Nucleul Linux poate fi configurat pentru boot-are cu diverse argumente care să-i modifice funcționalitatea. Acestea sunt transmise ca parametri de boot-are în directiva `kernel` a GRUB. Configurarea acestor argumente poate fi realizată fie prin fișierul de configurare (`/boot/grub/menu.lst`), fie prin accesarea consolii GRUB (apăsarea tastei `e` în ecranul de opțiuni GRUB).

O listă completă cu opțiunile de boot-are poate fi găsită online². Cele mai importante dintre aceste opțiuni sunt:

- **debug**: afișează mesaje suplimentare la încărcarea nucleului;
- **quiet**: dezactivează afișarea de mesaje la încărcarea nucleului;
- **resume=suspend_device** (util pentru laptop-uri în cazul funcției de hibernare): specifică discul unde se află imaginea suspendată a nucleului;
- **root=device**: precizează partitia unde se află sistemul de fișiere rădăcină;

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Embedded_system

²http://www.kernel.org/pub/linux/kernel/people/gregkh/lkn/lkn_pdf/ch09.pdf

- **ro/rw**: specifică dacă sistemul de fișiere rădăcină este montat *read-only* sau *read-write* la boot-are;
- **init=filename**: specifică executabilul care va fi încărcat la crearea procesului **init** (implicit acest executabil este `/sbin/init`);
- **S sau single**: specifică pornirea lui **init** în mod *single-user*.

6.5 Inițializarea sistemului

Încărcarea nucleului se încheie cu pornirea **init**, procesul cu pid-ul 1, părintele celorlalte procese din sistem. În cele ce urmează vom presupune că procesul **init** a fost creat în mod obișnuit din imaginea `/sbin/init`.

init este responsabil cu pornirea celorlalte procese importante ale sistemului, a daemonilor și a proceselor care asigură accesul utilizatorului la sistem (**getty** și mediul grafic).

6.5.1 init

init este responsabil cu crearea celorlalte procese importante din sistem și, astfel, de realizarea unui sistem funcțional și interactiv. Pentru precizarea proceselor care trebuie pornite și a opțiunilor primite de către acestea, **init** folosește un set de fișiere de configurare decrise în continuare.

Niveluri de rulare (runlevels)

Înainte de a prezenta modul în care se configerează **init**, trebuie descrisă noțiunea de **nivel de rulare (runlevel)**. Un nivel de rulare se referă la un context de utilizare a unui sistem de operare. Altfel spus, se referă la ce servicii oferă sistemul utilizatorului. Un **runlevel** diferă de un altul prin dispozitivele montate și prin serviciilor pornite.

Sunt definite 7 niveluri de rulare, numerotate de la 0 la 6. Acestea pot fi folosite diferit de diversele distribuții Linux, însă 3 dintre ele au tot timpul aceeași semnificație:

- **Runlevel 0 – Halt**: este folosit pentru oprirea sistemului;
- **Runlevel 1 – Single**: este folosit pentru un sistem *single-user*;
- **Runlevel 6 – Reboot**: este folosit pentru repornirea sistemului.

Pentru afișarea **runlevel**-ului curent se folosește comanda **runlevel** (ca root) sau **who -r** (ca utilizator obisnuit):

```
1 root@asgard:~# runlevel
2 N 2
3
4 razvan@asgard:~$ who -r
 run-level 2 2009-09-23 17:57 last=
```

Schimbarea runlevel-ului se realizează prin rularea comenzi `init` urmată de numărul runlevel-ului. Astfel rularea comenzi:

```
1 root@asgard:~# init 0
```

este echivalentă cu rularea comenzi:

```
1 root@asgard:~# shutdown -h
```

sau

```
1 root@asgard:~# halt
```

Configurarea init

Fișierul principal de configurare pentru `init` este `/etc/inittab`. Este prezentată, în continuare, o parte a unui fișier de configurare `/etc/inittab` pentru a descrie modul în care acesta afectează comportamentul `init`:

```
1 [...]
2 # The default runlevel.
3 id:2:initdefault:
4 [...]
5
6 # /etc/init.d executes the S and K scripts upon change
7 # of runlevel.
8 #
9 # Runlevel 0 is halt.
10 # Runlevel 1 is single-user.
11 # Runlevels 2-5 are multi-user.
12 # Runlevel 6 is reboot.
13
14 10:0:wait:/etc/init.d/rc 0
15 11:1:wait:/etc/init.d/rc 1
16 12:2:wait:/etc/init.d/rc 2
17 13:3:wait:/etc/init.d/rc 3
18 14:4:wait:/etc/init.d/rc 4
19 15:5:wait:/etc/init.d/rc 5
20 16:6:wait:/etc/init.d/rc 6
21 # Normally not reached, but fallthrough in case of emergency.
22 z6:6:respawn:/sbin/sulogin
23
24 # What to do when CTRL-ALT-DEL is pressed.
25 ca:12345:ctrlaltdel:/sbin/shutdown -t1 -a -r now
26 [...]
27 # /sbin/getty invocations for the runlevels.
28 #
29 # The "id" field MUST be the same as the last
30 # characters of the device (after "tty").
31 #
32 # Format:
33 # <id>:<runlevels>:<action>:<process>
34 #
35 # Note that on most Debian systems tty7 is used by the X Window System,
36 # so if you want to add more getty's go ahead but skip tty7 if you run X.
37 #
38 1:2345:respawn:/sbin/getty 38400 ttym
39 2:23:respawn:/sbin/getty 38400 tty2
```

```
40 3:23:respawn:/sbin/getty 38400 tty3
41 4:23:respawn:/sbin/getty 38400 tty4
42 5:23:respawn:/sbin/getty 38400 tty5
43 6:23:respawn:/sbin/getty 38400 tty6
```

După cum se poate observa intrările din /etc/inittab au următorul format:

```
1 <id>:<runlevels>:<action>:<process>
```

unde:

- **id** este un identificator unic al regulii din inittab;
- **runlevels** reprezintă nivelurile de rulare asupra cărora se aplică regula;
- **action** este acțiunea pe care o va executa init;
- **process** este comanda care va fi executată.

O descriere completă a regulilor posibile pentru inittab se găsește în pagina de manual (**man inittab**). Vor fi prezentate, în continuare, regulile din exemplul de mai sus.

Linia 3 din captura de mai sus stabilește *runlevel*-ul implicit, care este 2.

Identifierii 10 până la 16 de pe liniiile 14-20 prezintă reguli pentru scripturile de initializare a serviciilor sistemului conform cu *runlevel*-ul. După cum se observă, comanda executată pentru fiecare *runlevel* în parte este /etc/init.d/rc urmată de numărul nivelului de rulare. Prin intermediul acestei comenzi se vor porni serviciile specifice sistemului, după cum se va vedea în continuare.

Linia cu identifierul ca (linia 25) precizează că se execută o repornire a sistemului în cazul în care se apasă CTRL-ALT-DEL. Pentru această repornire se rulează comanda **shutdown**.

Regulile cu identifierii 1 până la 6 (liniile 38-43) sunt folosite pentru a porni procesul **getty** pe terminalele virtuale ale sistemului. După cum se observă și din comentariu, terminalul virtual 7 este asociat mediului grafic și nu poate fi folosit pentru a porni getty. Acțiunea **respawn** semnifică faptul că, în cazul terminării procesului, init îl va recrea.

Pornirea daemonilor de sistem

După cum s-a observat din fișierul de configurare /etc/inittab, pornirea serviciilor sistemului în funcție de *runlevel* se realizează cu ajutorul scriptului /etc/init.d/rc. Acest script primește ca argument numărul *runlevel*-ului și execută scripturile aflate într-un director specializat: /etc/rcX.d/, unde X este numărul *runlevel*-ului. Astfel, dacă *runlevel*-ul este 3, se vor executa script-urile din /etc/rc3.d/.

Conținutul directorului /etc/rc3.d/ este:

```
1 razvan@asgard:~$ ls -l /etc/rc3.d/
2 total 4
3 lrwxrwxrwx 1 root root 18 2009-06-10 22:56 K08vmware -> /etc/init.d/
4 vmware
4 lrwxrwxrwx 1 root root 20 2009-07-22 14:17 K77ntp-server -> ../init.
d/ntp-server
5 [...]
```

```

6 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 15 2009-01-17 11:54 S20exim4 -> ../init.d/
exim4
7 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 19 2009-06-01 12:51 S20firebird2 -> ../init.d/
firebird2
8 [...]
9 lrwxrwxrwx 1 root root 18 2009-06-10 22:56 S90vmware -> /etc/init.d/
vmware
10 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 17 2009-02-24 00:05 S91apache2 -> ../init.d/
apache2
11 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 18 2009-01-17 11:47 S99rc.local -> ../init.d/
rc.local
12 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 19 2009-01-17 11:47 S99rmnologin -> ../init.d/
rmnologin
13 lrwxrwxrwx 1 razvan razvan 23 2009-01-17 11:47 S99stop-bootlogd -> ../
init.d/stop-bootlogd

```

Se observă că fișierele sunt un set de legături simbolice către intrări din /etc/init.d/. Directorul /etc/init.d/ conține scripturile de pornire/oprire/reporuire a serviciilor din sistem. Astfel, pentru oprirea, pornirea sau reporuirea serviciului apache, se folosesc comenziile:

```
1 root@asgard:-# /etc/init.d/apache start|stop|restart
```

Argumentele start/stop/restart sunt comune majorității scripturilor ce se găsesc în /etc/init.d.

De asemenea, se poate observa și un format al numelor fișierelor din /etc/rcX.d:

```

1 K numar nume
2 S numar nume

```

K înseamnă kill, iar S înseamnă start. Astfel, existența legăturii K08vmware înseamnă că serviciul vmware va fi opus (prin intermediul comenzi /etc/init.d/vmware stop) odată cu intrarea în nivelul de rulare 3. La fel, existența legăturii S20exim4 înseamnă că serviciul exim va fi pornit (prin intermediul comenzi /etc/init.d/exim start) odată cu intrarea în nivelul de rulare 3.

Numărul asociat unui din formatul numelor de fișiere reprezintă ordinea de pornire/oprire a serviciilor. Astfel, serviciul S91apache va fi pornit înaintea S99rmnologin, iar serviciul K77ntp-server va fi opus înaintea K08vmware (la oprire ordinea este descrescătoare).

sysv-rc-conf

Avantajul schemei init de pornire a serviciilor este flexibilitatea, iar dezavantajul – complexitatea crescută și un număr mare de fișiere de configurare. Dacă se dorește eliminarea sau adăugarea unui serviciu la un runlevel, va trebui creată o legătură simbolică către scriptul de pornire/oprire și denumită folosind schema specifică. Procesul poate fi anevoieios în cazul în care se dorește o configurație mai avansată.

Pentru a elmina acest deficit, se poate folosi utilitarul **sysv-rc-conf**. Acesta permite adăugarea/eliminarea facilă a unui serviciu dintr-un runlevel.

sysv-rc-conf oferă două interfețe de configurație a serviciilor: una în linia de comandă și una text. Interfața text permite parcurgerea serviciilor existente în sistem și adăugarea/eliminarea acestora dintr-un runlevel printr-o simplă acțiune de

check/uncheck (folosind tasta **SPACE**). Interfața în linia de comandă permite adăugarea/eliminarea unui serviciu prin precizarea nivelului/nivelurilor de rulare dorite, a numelui serviciului și a acțiunii (*on* sau *off*). În exemplul de mai jos, serviciul *postfix* a fost adăugat la nivelurile de rulare 4 și 5 și serviciul *apache* a fost eliminat din nivelurile de rulare 2 și 5.

```

1 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --list postfix
2 postfix 0:off 1:off 2:on 3:off 4:off 5:off 6:off
3
4 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --level 45 postfix on
5
6 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --list postfix
7 postfix 0:off 1:off 2:on 3:off 4:on 5:on 6:off
8
9 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --list apache
10 apache 0:off 1:off 2:on 3:on 4:on 5:on 6:off
11
12 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --level 25 apache off
13
14 root@anaconda:/boot/grub# sysv-rc-conf --list apache
15 apache 0:off 1:off 2:off 3:on 4:on 5:off 6:off

```

6.5.2 upstart

Începând cu versiunea 6.10 (Edgy Eft), distribuția Ubuntu a înlocuit *init* cu **upstart**. *upstart* permite o configurare asincronă, bazată pe evenimente care au loc în sistem. Spre deosebire de alte alternative pentru *init*, *upstart* este compatibil cu acesta și poate folosi scripturile *init* nemodificate (spre exemplu cele din */etc/init.d*). *upstart* este, de fapt, un *daemon init* modificat. Ca orice sistem Linux, *upstart* este pornit prin rularea */sbin/init*.

În septembrie 2009 echipa de dezvoltare a distribuției Debian a anunțat faptul că va renunța la *init* în favoarea *upstart*¹.

Upstart a apărut ca urmare a dezvoltării hardware-ului. Dacă până de curând se putea să din momentul pornirii sistemului ce dispozitive există în sistem sau unde se poate monta sistemul de fisiere, dezvoltarea de noi dispozitive *hot-plug* (care pot fi conectate sau deconectate în timp real în calculator) a impus folosirea unui nou sistem de detectie și configurare a acestora.

upstart este astăzi un *daemon init* bazat pe evenimente (*event-based init daemon*). Funcționarea să înseamnă crearea de noi sarcini pentru sistemul de operare în două moduri:

- rularea de scripturi sau executabile în momentul producerii unui eveniment;
- oprirea sau pornirea unui serviciu în momentul producerii unui eveniment.

Un exemplu este montarea unui sistem de fisiere (spre exemplu de pe un USB *flash drive*). Pași urmăți, după conectarea dispozitivului USB, sunt:

- un eveniment de tip *startup* pornește *daemon-ul udevd*;

¹<http://wn.net/Articles/351013/>

- daemon-ul `udevd` este configurat să trimită un eveniment de tipul `block-device-added` pentru fiecare dispozitiv nou conectat;
- evenimentul `block-device-added` determină verificarea dispozitivului și montarea acestuia dacă este listat în `/etc/fstab`;
- după montarea sistemelor de fișiere din `/etc/fstab` se transmite evenimentul `fhs-filesystem`.

Configurare upstart

`upstart` este configurat prin intermediul directorului `/etc/event.d/` care se dorește a fi un înlocuitor pentru scripturile `/etc/inittab`, `/etc/init.d/*` și `/etc/rcX.d`. Fiecare fișier din `/etc/event.d` descrie modul în care un job trebuie coordonat:

```
1 root@ubuntui:/etc/event.d# ls
2 control-alt-delete rc0 rc3 rc6 sulogin tty3 tty6
3 logd rc1 rc4 rcS tty1 tty4
4 rc-default rc2 rc5 rcS-sulogin tty2 tty5
```

Spre exemplu, fișierul `control-alt-delete` prezintă acțiunea întreprinsă la apăsarea **CTRL-ALT-DEL**, și anume repornirea sistemului:

```
1 root@ubuntui:/etc/event.d# cat control-alt-delete
2 # control-alt-delete - emergency keypress handling
3 #
4 # This task is run whenever the Control-Alt-Delete key combination is
5 # pressed. Usually used to shut down the machine.
6
7 start on control-alt-delete
8
9 exec /sbin/shutdown -r now "Control-Alt-Delete pressed"
```

Scripturile `rc*` sunt asociate cu nivelurile de rulare. După cum se observă, la fel ca în `/etc/inittab`, se apelează `/etc/init.d/rc` cu argument numărul nivelului de rulare:

```
1 root@ubuntui:/etc/event.d# cat rc2
2 [...]
3 start on runlevel 2
4 stop on runlevel [!2]
5 script
6 [...]
7 exec /etc/init.d/rc 2
8 end script
```

Scripturile `tty*` prezintă modul de pornire a `getty` pentru diversele terminale virtuale (la fel ca în `/etc/inittab`).

Începând cu Ubuntu 7.04 (Feisty Fawn), `upstart` a înlocuit câteva procese daemon importante cum sunt `cron`, `atd`, `anacron` și `inetd`.

6.5.3 getty și login

După pornirea daemonilor sistemului, init este responsabil cu pornirea proceselor care asigură autentificarea utilizatorului în sistemul de calcul. După cum s-a văzut în cadrul fișierului de configurare /etc/inittab, init pornește câte un proces getty pentru fiecare terminal virtual pe baza imaginii /sbin/getty. În mod implicit sunt pornite 6 procese getty pentru terminalele denumite tty1, tty2, ..., tty6. Terminalul tty7 este rezervat mediului grafic (în cazul în care acesta este instalat). Autentificarea în mediul grafic (prin introducerea unui utilizator/parolă) nu se realizează de către getty, ci de *display manager* (vezi secțiunea 13.2.2), o componentă a sistemului de ferestre.

Terminalele virtuale sunt accesate prin intermediul combinației de taste CTRL-ALT-Fn, unde n este numărul terminalului. Combinată CTRL-ALT-F7 este folosită pentru accesarea mediului grafic.

Getty este responsabil cu crearea unei interfețe de autentificare a utilizatorului și este responsabil atât pentru autentificarea prin terminale virtuale cât și pentru conexiunea pe alte terminale precum interfețele seriale.

După initializarea terminalului, getty oferă prompt-ul "Login:" către utilizator pe terminalul virtual. Utilizatorul va trebui să introducă numele de utilizator și să apese ENTER. După introducerea numelui de utilizator, getty invocă /bin/login. Astfel, imaginea sa este înlocuită cu imaginea /bin/login și se creează procesul login.

În continuare este cerută parola utilizatorului (ale cărei caractere nu vor fi afișate pe ecran în momentul tastării lor din motive de siguranță). În acest moment, login poate verifica validitatea utilizatorului care a dorit să se autentifice. Dacă utilizatorul a introdus o pereche nume de utilizator/parolă corectă atunci, în mod tipic, i se va deschide o sesiune de shell pe terminalul curent. Altfel, procesul login moare, și, după un interval de asteptare, getty este repornit și oferă din nou promptul de autentificare utilizatorului.

Schema de autentificare și pornire a sesiunii de shell (în cazul unei autentificări reușite), este prezentată în figura 6.8:

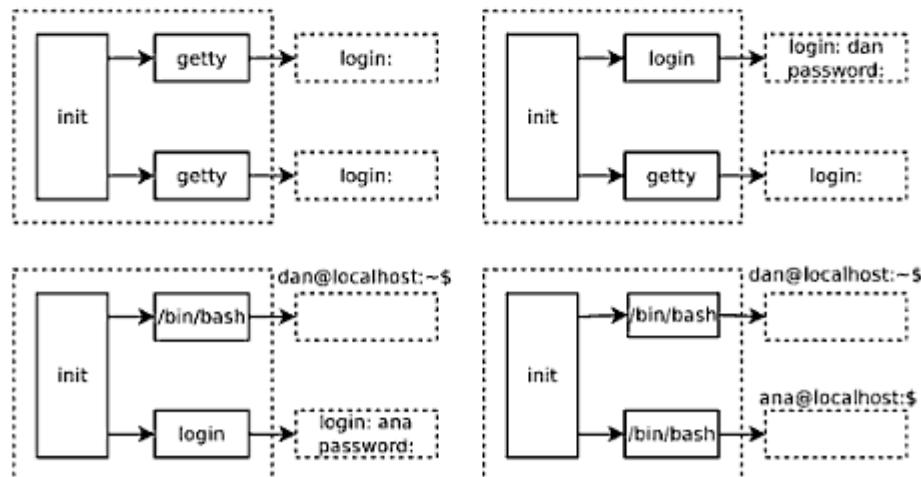

Figura 6.8: Autentificarea într-un sistem Linux

Se observă că se rulează getty pe toate terminalele. În momentul în care utilizatorul

introduce numele de utilizator, getty crează procesul login care cere parola utilizatorului. O dată cu introducerea și validarea parolei, utilizatorului îi este permis accesul în sistem și se deschide, în mod tipic, o sesiune shell. După cum se observă în figura 6.8, utilizatorul dan rulează shell-ul Bash (/bin/bash).

La încheierea sesiunii de shell curente, procesul getty este reponit aşa cum este configurat în /etc/inittab (respawn).

Fișierele /etc/passwd și /etc/shadow

Fișierele /etc/passwd și /etc/shadow sunt utilizate pentru autentificarea utilizatorilor în sistem și stocarea de informații despre aceștia. După cum se poate observa dintr-o analiză simplă a fișierului /etc/passwd:

```
1 razvan@asgard:~$ cat /etc/passwd | grep guest
2 guest:x:1001:1001:Guest Account,,,:/home/guest:/bin/bash
```

O intrare din acest fișier este de forma:

```
1 username:simbol_parola:uid:gid:extra_info:home_dir:interpreter
```

Două dintre elementele prezентate sunt folosite de login pentru autentificarea utilizatorilor: simbol_parola și interpreter.

Câmpul interpreter specifică ce comandă va fi executată în momentul în care un utilizator a fost autentificat cu succes în sistem. De obicei această comandă este un interpretor de comenzi (în exemplul de mai sus /bin/bash), dar poate fi configurată orice altă comandă. În figura 6.8 utilizatorul dan folosește /bin/bash. Dacă se va completa intrarea asociată cu /usr/bin/vim, atunci orice autentificare pe un terminal virtual va rezulta în deschiderea editorului vim pe acel terminal.

Al doilea câmp dintr-o intrare în /etc/passwd (denumit aici simbol_parola) era folosit inițial pentru a stoca parola într-un format criptat. În felul acesta, oricine avea acces la fisier avea acces la parola criptată și putea folosi diversi algoritmi pentru a o sparge. O soluție ar fi fost restricționarea accesului la fisier. Totuși, acesta conține și alte informații necesare altor comenzi. Soluția aleasă a fost crearea unui nou fisier, /etc/shadow, care poate fi accesat doar de utilizatorul privilegiat.

```
1 root@anaconda:~# ls -l /etc/shadow
2 -rw-r----- 1 root shadow 1084 2009-07-21 22:19 /etc/shadow
```

Fișierul shadow conține numele de utilizator și parola criptată. Pentru mai multe detalii consultați paginile de manual (**man 5 passwd**, **man 5 shadow**) sau secțiunea 10.2.3.

6.5.4 Sesiune de shell

După rularea init și autentificarea utilizatorului în sistem, acestuia îi este oferită, în mod tipic, o sesiune de shell (conform configurației din fișierul /etc/passwd).

Înaintea oferirii promptului către utilizator, procesul shell nou creat citește un set de fișiere de configurație. Acestea sunt folosite pentru a stabili formatul promptului, umask-ul curent, aliasurile de comenzi, variabilele de mediu.

În cazul unui interpretor bash (*Bourne Again Shell*), fisierele de configurare citite sunt în ordine:

- `/etc/profile`: acesta este fișierul global de configurare pentru sesiunile de shell;
- `~/.bash_profile` sau `~/.bash_login` sau `~/.profile`: se execută primul găsit;
- `~/.bashrc` este fișierul obișnuit de configurare locală; drept urmare, `~/.bash_profile` conține linia

```
1 if [-f ~/.bashrc]; then . ~/.bashrc; fi
```

pentru a interpreta acest fișier.

După interpretarea fișierelor de configurare, se stabilește mediul curent de lucru și utilizatorului și este oferit promptul unde poate introduce comenzi.

6.6 Studiu de caz

6.6.1 Grub 2

În ciuda faptului că nu a oferit nici o îmbunătățire majoră în ultimii ani, GRUB a rămas cel mai utilizat *bootloader* în cadrul distribuțiilor GNU/Linux. Aceasta datorită faptului că *bootloader*-ul este una din cele mai delicate componente ale sistemului, o actualizare greșită a sa ducând la nefuncționarea sistemului de operare.

Unul din elementele care au contribuit la lipsa de îmbunătățiri aduse GRUB este și arhitectura veche și greu de extins. În 2002 a început lucrul la o nouă versiune de GRUB (GRUB2), versiune care a adus aducă schimbări destul de mari.

GRUB2¹² a fost rescris de la zero pentru a asigura o portabilitate și o modularitate superioară versiunii anterioare. Printre avantajele pe care le oferă se numără:

- suport pentru scripturi;
- portabilitate pe mai multe arhitecturi;
- suport pentru i18n¹³;
- un nou sistem de denumire a partitiilor.

Fisiere de configurare

GRUB2 se configura într-un mod diferit față de GRUB. În primul rând numele fișierului de configurare s-a schimbat din `/boot/grub/menu.lst` în `/boot/grub/grub.cfg`. Spre deosebire de GRUB, noul fișier de configurare nu mai este editat direct de către utilizator, ci este generat automat:

¹²<http://www.gnu.org/software/grub/grub-2.en.html>

¹³<https://wiki.ubuntu.com/Grub2>

¹³http://en.wikipedia.org/wiki/Internationalization_and_localization

```

1 root@ant:~# cat /boot/grub/grub.cfg
2 #
3 # DO NOT EDIT THIS FILE
4 #
5 # It is automatically generated by /usr/sbin/grub-mkconfig using
6 templates
7 # from /etc/grub.d and settings from /etc/default/grub
8 #
9 [...]

```

Configurarea GRUB2 se realizează din trei locuri:

- fișierul `/etc/default/grub`: conține un set general de configurații, legate în principal de diverse opțiuni ale meniului de boot;
- directorul `/etc/grub.d`: conține un set de scripturi care descoperă imaginile de kernel instalate în sistem și generează `grub.cfg`;
- directorul `/boot/grub`: conține `bootloader-ul` și diversele module pe care acesta le folosește.

După editarea uneia din fișierele din `/etc/grub.d` sau a `/etc/default/grub` va trebui rulată comanda `update-grub2` pentru ca fișierul `/boot/grub/grub.cfg` să fie regenerat.

Editarea opțiunilor meniului

Fișierul `/etc/default/grub` conține configurații ale meniului de boot. Spre exemplu `GRUB_DEFAULT` specifică opțiunea din meniu selectată în mod implicit, iar `GRUB_TIMEOUT` specifică *timeout*-ul după care opțiunea implicită va fi utilizată pentru bootare.

```

1 root@ant:~# cat /etc/default/grub
2 # If you change this file, run 'update-grub' afterwards to update
3 # /boot/grub/grub.cfg.
4
5 GRUB_DEFAULT=0
6 GRUB_TIMEOUT="10"
7 GRUB_DISTRIBUTOR='lsb_release -i -s 2> /dev/null || echo Debian'
8 GRUB_CMDLINE_LINUX_DEFAULT="quiet splash"
9 GRUB_CMDLINE_LINUX=""
10 [...]

```

Adăugarea unei noi opțiuni în meniu de boot

Opțiunile din meniul GRUB2 sunt create folosind scripturile din directorul `/etc/grub.d`:

- `00_header`: încarcă informațiile din `/etc/default/grub`;
- `05_debian_theme`: configuraază fundaluri, culori și teme;
- `10_linux`: caută imagini de kernel pe disc și le introduce în meniu;

- 20_memtest86+: introduce în meniu imaginea /boot/memtest86+.bin, dacă aceasta există;
- 30_os-prober: căută alte imagini de sisteme de operare și le include în meniu;
- 40_custom: permite utilizatorului să introducă intrări statice în meniu.

Ordinea în care apar opțiunile în meniu este dată de ordinea numelor fișierelor. Astfel, întotdeauna memtest86+ (20_memtest86+) va apărea după imaginile de kernel de pe disc (10_linux).

Pentru a adăuga o nouă opțiune există două posibilități: se editează fișierul 40_custom sau se poate crea un fișier nou, caz în care numele fișierului nou creat va defini poziția intrării în meniu.

Un exemplu de sintaxă care se folosește pentru adăugarea de noi opțiuni este:

```
1 echo "Adding Custom Kernel & SystemRescue" >\&2
2 cat << EOF
3 menuentry "Ubuntu, linux 2.6.31-11-custom" {
4 set root=(hd0,9)
5 linux /boot/vmlinuz-2.6.31-11-custom root=UUID=c6829e27-2350-4e84
6 -bdbb-91b83f018f98 ro
7 initrd /boot/initrd.img-2.6.28-11-generic
8 }
9 menuentry "Boot SystemRescue CD from hard drive" {
10 set root=(hd1,10)
11 linux /sysrcd/rescuecd subdir=sysrcd setkmap=us
12 initrd /sysrcd/initram.igz
13 }
14 EOF
```

Linia echo "Adding Custom Kernel & SystemRescue" >\&2 nu este neapărat necesară. Dacă este inclusă, atunci textul Adding... va fi afișat în timpul execuției comenzi **update-grub2**. Celelalte opțiuni sunt similare cu cele din GRUB.

Unul din elementele de noutate pe care le-a introdus GRUB2 este o nouă schema de denumire a partitiilor. Astfel, discurile sunt denumite în forma hdX, unde X este un număr ce începe de la 0 (spre exemplu, primul disc SATA, este denumit hd0, al doilea disc SDB este hd1 etc.), similar cu GRUB. În schimb, partitiile se denumesc de forma sdaY, cu Y începând de la 1 (de exemplu a treia partitie de pe sda este sda3).

6.6.2 Pornirea sistemului de operare Windows XP

Pornirea sistemului de operare Windows XP urmărește aceeași pași ca în cazul pornirii Linux: pornirea sistemului, încărcarea BIOS, încărcarea bootloader-ului, încărcarea nucleului, pornirea serviciilor.

Pașii până la încărcarea bootloader-ului sunt independenți de sistemul de operare și, deci, identici cu cei pentru Linux.

Bootloader-ul pentru Windows NT (NT, 2000, XP, 2003) este **NT Loader (NTLDR)**.

NTLoader

La fel ca și în cazul Linux, sectorul de boot al hard-disk-ului (MBR) sau al unei partii (VBR) este limitat și este folosit pentru încărcarea NTLD.R. Imaginea acestuia rezidă în C:\Windows\ntldr.

După încărcarea bootloader-ului, acesta consultă fișierul boot.ini pentru a localiza informațiile de pe partită de sistem.

Configurare NTLoader (boot.ini)

Fișierul boot.ini se află pe partită de sistem (C:). Pentru vizualizarea și accesarea acestuia trebuie permisă vizualizarea fișierelor de sistem (Tools->Folder Options ->View->Hide protected operating system files).

Un exemplu de conținut al boot.ini este prezentat în continuare:

```
1 [boot loader]
2 timeout=30
3 default=multi(0)disk(0)rdisk(0)partition(1)\WINDOWS
4 [operating systems]
5 multi(0)disk(0)rdisk(0)partition(1)\WINDOWS="Microsoft Windows XP
Professional" /noexecute=optin /fastdetect
```

În cazul existenței mai multor sisteme Windows, utilizatorului îi va fi afișat un ecran de selecție (asemănător cu cel al GRUB).

Variabila timeout specifică timpul de așteptare înainte de a încărca sistemul de operare dat de opțiunea implicită.

Lista cu opțiunile posibile de boot-are a nucleului Windows XP se poate consulta aici¹.

Încărcarea nucleului

După rularea bootloader-ului, acesta încarcă în memorie imaginea de nucleu a Windows, ntoskrnl.exe, și hal.dll (Hardware Abstraction Layer), controlul fiind apoi oferit nucleului.

Nucleul este încărcat în memorie în două faze: în prima fază se initializează dispozitivele sistemului (procesor, memorie), iar în a doua fază se încarcă device driver-ele de sistem necesare.

Pornirea proceselor importante

După încărcarea nucleului în memorie, sunt pornite, în ordine, două proceze importante:

- **smss** (Session Manager Subsystem): acesta montează dispozitivele din sistem, creează variabilele de mediu și pornește winlogon (Windows Logon Manager);

¹<http://support.microsoft.com/default.aspx?scid=kb;en-us;833721>

- **winlogon** (*Windows Logon Manager*): este procesul care se ocupă de autentificarea utilizatorilor în sistem; în urma unei autentificări reușite sunt pornite shell-ul Windows (*explorer*) și alte procese ale utilizatorului.

Mai multe detalii despre procesul de pornire a unui sistem Windows XP se pot găsi aici¹.

6.6.3 Interoperabilitate Linux-Windows

În cazul sistemelor dual-boot Linux-Windows se poate întâmpla să se suprascrie MBR-ul și să se piardă astfel opțiunea directă de boot-are a uneia dintre sistemele de operare. Pentru a recupera *bootloader*-ul pierdut, trebuie rescris MBR-ul.

Reinstalarea GRUB

Situată cea mai frecventă ce necesită o reinstalare GRUB este aceea în care se reinstalează Windows pe un sistem pe care există instalată și o distribuție Linux. La instalarea Windows suprascrie MBR astfel încât se pierde *stage1* din GRUB.

Pentru a reinstala GRUB, este necesar un mediu bootabil Linux. Acesta poate fi un LiveCD sau o dischetă bootabilă. În cazul unei dischete bootabile utilizatorului îi este oferit direct prompt-ul de grub. În cazul unui LiveCD, utilizatorul va trebui să deschidă o consolă și să acceseze de acolo consola de GRUB:

```

1 root@asgard:~# grub
2 Probing devices to guess BIOS drives. This may take a long time.
3
4 GNU GRUB version 0.97 (640K lower / 3072K upper memory)
5
6 [Minimal BASH-like line editing is supported. For
7 the first word, TAB lists possible command
8 completions. Anywhere else TAB lists the possible
9 completions of a device/filename.]
10
11 grub>

```

Presupunând că se dorește instalarea GRUB pe primul hard-disk din sistem, vor trebui urmări pași de mai jos:

- specificarea partitiei care conține imaginea *stage2* de GRUB:

```
1 grub> root (hd0,2)
```

- dacă nu se știe pe ce partitie se află imaginile se poate folosi comanda **find**, căutând unul din fisierele din */boot*. Cel mai adesea este căutat *stage1*:

```
1 grub> find /boot/grub/stage1
2 (hd0,2)
```

- după descoperirea partitiei se realizează pasul 1, apoi se instalează imaginea de GRUB în MBR:

```
1 grub> setup (hd0)
```

¹<http://technet.microsoft.com/en-us/library/bb457123.aspx>

- imaginea de GRUB poate fi instalată și în sectorul de boot al unei partiții (VBR):

```
1 grub> setup (hd0,0)
```

însă, în acest caz, GRUB va trebui să fie pornit (*chainloaded*) cu un alt bootloader.

Comanda `quit` se folosește pentru ieșirea din consola GRUB. După repornirea sistemului, acesta va afișa ecranul de opțiuni GRUB pentru selectia sistemului de operare dorit.

Reinstalarea NTLoader

Reinstalarea NTLDLR este necesară în cazul în care se instalează o distribuție Linux fără a se instala și un bootloader (spre exemplu GRUB), sau în cazul unui MBR corupt.

Pentru repararea MBR, trebuie folosită consola de recuperare Windows XP (*Recovery Console*). Pentru accesarea acesteia se folosește CD-ul de instalare Windows și după bootare se alege opțiunea *Repair*. În continuare se apasă **R** pentru rularea *Emergency Repair Process* și se alege *Fast* sau *Manual Repair*. *Fast Repair* este recomandată majorității utilizatorilor, iar *Manual Repair* administratorilor și utilizatorilor avansați.

Mai multe detalii găsiți online¹.

6.6.4 Personalizarea ecranului GRUB

Ecranul de opțiuni prezentat de GRUB poate fi anot. Pentru a rezolva acest neajuns se poate folosi o altă imagine de fundal, denumită GRUB *splashimage*. Există numeroase site-uri care oferă astfel de imagini²³⁴). Imaginile sunt imagini .xpm arhivate (de exemplu *hubble.xpm.gz*).

Pentru folosirea unei imagini splash de GRUB trebuie editat fisierul principal de configurare a GRUB (*/boot/grub/menu.lst*). Pașii ce trebuie urmați sunt prezentati mai jos:

- crearea unei copii de siguranță a fisierului de configurare GRUB:

```
1 root@asgard:/boot/grub# cp menu.lst menu.lst.old
```

- obținerea unui fisier .xpm.gz care conține imaginea de splash folosită pentru GRUB:

```
1 root@asgard:/boot/grub# wget http://schragehome.de/splash/hubble.xpm.gz
2 --2009-09-26 06:23:27-- http://schragehome.de/splash/hubble.xpm.gz
3 Resolving schragehome.de... 82.165.105.215
4 Connecting to schragehome.de[82.165.105.215]:80... connected.
5 HTTP request sent, awaiting response... 200 OK
6 Length: 99593 (97K) [image/x-xpixmap]
7 Saving to: 'hubble.xpm.gz'
```

¹<http://www.ntfs.com/missing-corrupted-system-files.htm>

²<http://schragehome.de/splash/>

³http://www.queervisions.com/arch/2007/04/9_grub_splash_i.html

⁴<http://kde-look.org/index.php?xcontentmode=35x45>

```
8
9 100%[=====] 99,593 209K/s in
10 0.5s
11 2009-09-26 06:23:27 (209 KB/s) - 'hubble.xpm.gz' saved [99593/99593]
```

- editarea fișierului de configurare:

```
1 [...]
2 # Pretty colours
3 #color cyan/blue white/blue
4 splashimage=(hd0,2)/boot/grub/hubble.xpm.gz
5 [...]
```

În exemplul de mai sus partitia unde se află imaginea de GRUB este a treia partitie de pe primul disc (hd0, 2).

După editarea și salvarea fișierului se repornește sistemul. Noul ecran de opțiuni GRUB va folosi ca imagine de fundal `hubble.xpm.gz`.

Cuvinte cheie

- pornirea/repornirea unui sistem
- booting/bootstrapping
- fazele pornirii unui sistem de operare
- BIOS
- POST
- CMOS
- dispozitiv boot-abil
- sector de boot/sector bootabil
- MBR, VBR
- tabelă de partitii
- bootloader
- fazele unui bootloader (stages)
- GRUB
- stage1, *_stage1_5, stage2
- /boot/grub/menu.lst
- consola GRUB
- imagine de nucleu
- opțiuni de încărcare a nucleului
- init
- runlevel
- /etc/inittab
- /etc/init.d, /etc/rcX.d
- getty
- login
- /etc/passwd, /etc/shadow
- /etc/profile, ~/.bash_profile, ~/.bashrc
- NTLDR
- boot.ini
- smss, winlogon
- Recovery Console

Întrebări

1. Care este ordinea corectă a pornirii unui sistem?

- vmlinuz, init, GRUB, BIOS
- GRUB, BIOS, init, vmlinuz

- BIOS, GRUB, vmlinuz, init
  - init, vmlinuz, BIOS, GRUB
2. Ce este un sector de boot?
- primul sector al primei partitii
  - primul sector al unei partitii sau al unui hard-disk
  - un sector ce contine semnatura 0xAA55 (ultimii doi octeti)
  - un sector pe care se gaseste faza a doua a GRUB (stage2)
3. Care din urmatoarele este un inlocuitor al init?
- upstart
  - downstart
  - slowstart
  - faststart
4. Cate partitii primare, active, extinse, logice se pot afla pe un hard-disk?
- oricâte, 1, 2, 4
  - 1, oricâte, oricâte, 4
  - 4, 1, 1, oricâte
  - 1, oricâte, 2, oricâte
5. Care din urmatoarele asocieri NU este validă?
- GRUB/NTLDR
  - vmlinuz/ntoskrnl
  - POST/CMOS
  - getty/winlogon
6. Care fază a GRUB este responsabilă cu încărcarea imaginii de nucleu Linux?
- stage1
  - stage1.5
  - stage2
  - stage3
7. Care este fișierul principal de configurare GRUB pe un sistem Debian/Ubuntu?
- /etc/main.cf
  - /etc/grub.conf
  - /boot/grub.conf
  - /boot/grub/menu.lst
8. Care este ordinea corectă de pornire a unei sesiuni shell?

- login, init, getty, bash
  - getty,bash, login, init
  - init, getty, login, bash
  - init, login, bash, getty
9. Cum se reprezintă, în notația GRUB, a 3-a partitură de pe al doilea disc?
- /dev/hdb3
  - /dev/hda2
  - (hd1,2)
  - (hd2,3)
10. Fișierul /etc/shadow conține parolele criptate ale utilizatorilor sistemului. Poate fi accesat numai de utilizatori privilegiati ai sistemului.
- adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals

Capitolul 7

Analiza hardware a sistemului

It's hardware that makes a machine fast. It's software that makes a fast machine slow.

Craig Bruce

Ce se învăță din acest capitol?

- Principalele componente hardware ale unui sistem de calcul
- Mecanismele de accesare și interogare a dispozitivelor hardware
- Încărcarea și folosirea modulelor de kernel
- Utilitate de interacțiune cu dispozitivele: `lspci`, `lsusb`, `smartmontools`
- Lucrul cu dispozitivele sistemului; comanda `dd`
- Interacțiunea cu sistemul: `/proc`, `sysctl`
- Cum se poate realiza o copie de siguranță pentru MBR

7.1 Structura unui sistem de operare

Sistemul de operare este cel care se ocupă de managementul resurselor hardware și software prezente în computer. SO are mai multe componente, fiecare cu un rol bine definit. Diagrama 7.1 prezintă modul în care este structurat accesul la hardware.

Sistemul de operare este compus din:

- **kernel**: nucleul sistemului de operare – se ocupă de comunicația directă cu hardware-ul și oferă un sistem de management al resurselor pentru aplicațiile din sistem;
- **biblioteci de funcții** – pun la dispoziție aplicațiilor un API (*Application Programming Interface*) comun pentru accesul la resursele oferite de kernel;
- **aplicații** – cele care vin cu un sistem de operare sunt de obicei utilizate pentru configurarea sistemului, modificarea datelor din sistem etc. Aceste aplicații pot să utilizeze biblioteci de funcții sau pot comunica direct cu kernel-ul.

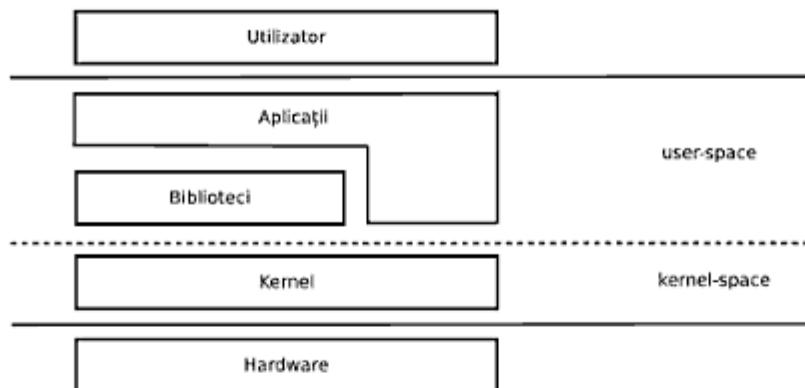

Figura 7.1: Accesul la hardware

Sistemul de operare face distincția între două "spații" în care se pot găsi programe în execuție: spațiul utilizator (*user-space*) și spațiul kernel (*kernel-space*). Prin "spațiu" se înțelege atât spațiu de memorie cât și mediu de execuție. Fiecare spațiu are alte condiții de lucru.

Spațiul kernel este spațiul în care rulează kernel-ul. Conține doar kernel-ul și componente sale (precum driver-ele încărcate la un moment dat). Tot ceea ce se găsește în spațiul kernel are acces direct la hardware.

Spațiul utilizator este spațiul în care se găsesc aplicațiile și bibliotecile de funcții utilizate de acestea la un moment dat. Tot ceea ce se găsește în spațiul utilizator nu are acces direct la hardware.

Toate acțiunile aplicațiilor din spațiul utilizator trebuie să treacă prin kernel. Comunicația dintre spațiul utilizator și spațiul kernel se realizează prin apeluri de sistem.

Apelul de sistem este un mecanism prin care programele sau bibliotecile din spațiul utilizator accesează resursele puse la dispoziție de kernel.

Practic, apelurile de sistem sunt funcții implementate în kernel pe care aplicațiile din spațiul utilizator le accesează direct sau prin intermediul bibliotecilor de funcții.

Acest capitol va analiza modul de lucru intern pentru un sistem Linux.

7.2 Considerente hardware

Componentele fizice ale sistemului poartă denumirea generică de **hardware**. Pentru folosirea acestora, utilizatorul dispune de un sistem de operare și aplicații. Acestea reprezintă nivelul de software de peste hardware. Fiecare componentă este esențială și nu poate funcționa în lipsa celeilalte.

Sistemul de operare și aplicațiile de bază sunt cele care asigură interfața cu hardware-ul pentru a preveni, astfel, dificultatea programării directe a hardware-ului. Din punctul de

vedere al utilizatorului, interfața cu hardware-ul este limitată la un set de apeluri către sistemul de operare și aplicațiile de bază.

7.2.1 Structura unui sistem de calcul

Din punct de vedere structural, un sistem de calcul este un set de componente cu roluri bine definite care comunică pentru îndeplinirea unei sarcini. Sistemele de calcul din ziua de azi urmează structura von Neumann prezentată mai jos. Aceasta este folosită pentru a defini setul de componente care există într-un sistem de calcul și interacțiunea dintre acestea.

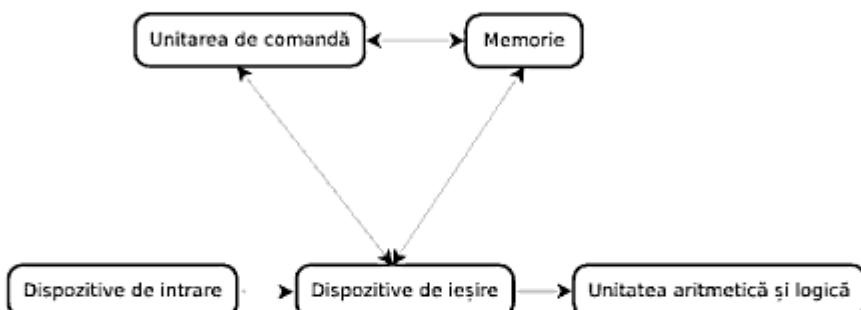

Figura 7.2: Interacțiunea componentelor hardware ale unui sistem de calcul

După cum se observă, arhitectura von Neumann precizează 5 componente ale unui sistem de calcul:

- **unitatea de comandă sau unitatea de control** este responsabilă cu comandarea modului în care celelalte componente lucrează; unitatea de comandă va interpreta codul unui program (va decodifica instrucțiunile) și va cere unității aritmétice și logice execuția sarcinilor necesare;
- **unitatea aritmetică și logică** se mai numește **unitatea de execuție**; rolul acesteia este de a executa codul transmis de la unitatea de comandă; unitatea aritmetică are un set de registre pentru stocarea locală a informației și un acumulator pentru efectuarea de operații; rolul unității aritmétice și logice este îndeplinit de procesor;
- **memoria** este componenta în care se stochează codul programului de executat și datele acestuia; memoria este folosită de unitatea de execuție și de comandă; unitatea de comandă citește din memorie instrucțiunile și le decodifică, pe când unitatea de execuție citește și scrie în memorie datele cu care efectuează diverse calcule;
- **dispozitivele de intrare/iesire (periferice)** sunt cele care intermediază comunicația sistemului cu exteriorul; informațiile de la aceste dispozitive sunt copiate în memorie și folosite ulterior de unitatea de comandă și unitatea de execuție; exemple de dispozitive periferice sunt monitorul, tastatura, mouse-ul, hard disk-ul etc.

7.2.2 Procesorul

Procesorul sau unitatea centrală de prelucrare (CPU – *Central Processing Unit*) este "creierul" sistemului. Este echivalentul unității de comandă și a celei de execuție din arhitectura von Neumann. Procesorul este cel care va interpreta codul unui program și va efectua operații cu datele acestuia și este componenta de bază a execuției unui proces.

Procesorul este cel care determină arhitectura unui sistem de calcul. Astfel, procesoarele Intel sau AMD fac parte din arhitectura x86. Majoritatea procesoarelor noi fac parte din arhitectura x86_64. Arhitectura unui sistem de calcul se referă la setul de instrucțiuni pe care procesorul le oferă utilizatorului.

Procesorul dispune de un set de locații de stocare de foarte mare viteză denumite **registre**. Viteza procesorului este foarte mare comparativ cu viteza memoriei și de aceea este nevoie de registre pentru a efectua calcule rapide. În zilele de azi dimensiunea regisitrelor este de 32 sau de 64 de biți. Dimensiunea regisitrelor este sursa denumirii sistemului. Un sistem este denumit sistem pe 32 de biți sau sistem pe 64 de biți în funcție de dimensiunea regisitrelor sale.

Un procesor poate avea una sau mai multe unități de procesare (**core**). O unitate de procesare este un circuit electronic care execută instrucțiuni. Un procesor cu o singură unitate de procesare se numește **single-core**, iar un procesor cu două sau mai multe unități de procesare aflate pe același circuit integrat se numește **multi-core**. Performanța obținută prin folosirea mai multor unități de procesare depinde de existența firelor de execuție multiple în cadrul aplicațiilor și de suportul sistemului de operare.

Caracteristica vitezei unui procesor este, de obicei, **frecvența** acestuia, măsurată în Hz. În zilele noastre, frecvența de lucru a unui procesor este de ordinul GHz. Calculatoarele persoanele folosesc procesoare cu arhitectură i386, precum: Intel Pentium, Intel Xeon, AMD Athlon, AMD Opteron etc.

Există un număr însemnat de arhitecturi menite să adreseze de la constrângeri specifice: spre exemplu cele pentru platforme integrate (embedded systems): ARM, MIPS, sau alte platforme de calcul intensiv: Alpha, PowerPC etc.

Pentru arhitecturi diferite poate varia numărul de biți pe care sunt efectuate operațiile sau numărul de registre aflate la dispoziția procesorului. Astfel nu putem compara viteza unui procesor i386 cu un procesor PowerPC folosind frecvența.

7.2.3 Ierarhia de memorie

În arhitectura unui calculator modern, memoria este organizată în mod ierarhic. Fiecare nivel din ierarhie are o lățime de bandă mai mare, dimensiune mai mică și latentă mai scăzută decât nivelul inferior. După cum se observă în figura 7.3 cele 4 niveluri principale sunt: regisitrelor procesorului, memoria cache, memoria RAM și hard disk-ul.

Figura 7.3: Ierarhia de memorie

Registrele procesorului

În vârful ierarhiei de memorii se află registrele procesorului care au cea mai mare viteză de acces, de obicei un ciclu de CPU, dar dimensiunea de câteva sute de bytes. Ele sunt folosite pentru a stoca datele care sunt prelucrate de către procesor la momentul curent.

Memoria cache

Din cauza diferenței mari de viteză între memoria RAM și procesor, se folosește un nivel intermediar de memorie: mai rapidă dar mai scumpă și de dimensiunea mai mică. Această memorie poartă numele de **memorie cache** și este folosită pentru reținerea anumitor informații din memoria RAM.

Memoria cache folosește conceptul de localizare temporală și spațială. Aceasta înseamnă că în momentul în care procesorul dorește să acceseze o zonă de memorie, mai întâi va compara adresa acesteia cu adresele zonelor de memorie care au fost copiate deja în cache până în acel moment. Dacă descoperă că această zonă există în cache, ea va fi accesată direct de acolo. În caz contrar, zona de memorie dorită va fi copiată în cache pentru a putea fi refolosită în momentele apropiate. Când cache-ul se umple, intrările din el sunt sterse în ordinea vechimii lor. În mod tipic, memoria cache are o dimensiune de ordinul sutelor de KB sau câtorva MB.

Există trei tipuri de memorie cache: L1, L2 și L3.

Memoria cache L1, sau de nivel 1, este o memorie încorporată în procesor, de dimensiune foarte mică dar foarte rapidă, fiind folosită pentru a accesa date importante și frecvent folosite de către procesor. Poate fi accesată în câțiva cicli de CPU și are dimensiunea de zeci de KB. Memoria cache L1 este de obicei de tipul SRAM (Static RAM), ceea ce înseamnă că nu necesită refresh pentru a menține datele.

Memoria cache L2 mai este numită și cache secundar, fiind folosită pentru a stoca date folosite recent. De obicei este externă procesorului dar se tinde spre încorporarea ei în

procesor. Poate fi folosită ca buffer pentru datele și instrucțiunile ce urmează a fi preluate din memoria RAM. Are o latență de 2 până la 10 ori mai mare decât memoria cache L1, dar dimensiunea mult mai mare. Initial dimensiunea memoriei cache L1 era de 256 sau de 512 KB, iar în prezent are dimensiunea de ordinul MB.

Memoria cache L3 este o memorie specializată care cooperează cu memoria cache L1 și L2 pentru a îmbunătăți performanțele sistemului. Are dimensiunea mai mare decât memorile L1 și L2, fiind de ordinul MB. Deși latenta introdusă este mai mare decât pentru L1 și L2, accesarea ei este mai rapidă decât în cazul memoriei RAM.

Memoria RAM

Când ne referim la memoria unui sistem de calcul ne vom referi, de obicei, la memoria RAM (*Random Access Memory*). Aceasta este folosită pentru a stoca datele și codul unui proces. În momentul în care se dorește efectuarea unui calcul sau decodificarea unei instrucțiuni, se face un apel la memorie pentru citirea acelei informații.

În zilele noastre, memoria RAM folosită este de tipul DRAM (Dynamic RAM). Tipul cel mai recent este DDR3. Caracteristicile importante ale unui modul de memorie RAM sunt:

- frecvența de lucru: de ordinul MHz
- timpul de acces: de ordinul nanosecundelor
- rata de transfer: măsurată în GB/s
- capacitatea: actualmente de ordinul GB

Hard disk-ul

Probabil cel mai important dispozitiv periferic al sistemului este hard-disk-ul (HDD – *hard disk drive*). Acesta este folosit, de obicei, ca suport fizic pentru sistemele de fișiere. Hard-disk-urile reprezintă dispozitive de stocare permanentă (nepersistentă) a datelor.

Parametrii importanți care caracterizează un hard-disk sunt:

- capacitatea acestuia: în ziua de azi de ordinul sutelor de GB sau ordinul TB;
- viteza (măsurată în RPM – *Rotations Per Minute*): cu valori tipice de 5400 RPM, 7200 RPM, 10000 RPM;
- dimensiunea buffer-ului (un cache folosit pentru mărirea vitezei): cu valori de ordinul MB.

Există un set de interfețe și magistrale prin care un hard-disk poate fi accesat. Dintre acestea amintim ATA, Serial ATA, SCSI, SAS etc. Fiecare dintre aceste magistrale oferă o interfață distinctă de conectare a hard-disk-ului la placă de bază și un alt protocol de comunicare cu hard-disk-ul pentru accesarea informațiilor de pe acesta.

Un hard disk conține unul sau mai multe discuri neflexibile de metal numite platane. În cazul unui disc formatat, suprafața este împărțită în piste care sunt cercuri concentrice pe fiecare parte a platanelor. Pistele egale distante de ax de pe fiecare parte a platanului

și de pe toate platanele, sunt grupate în cilindri. Fiecare pistă este împărțită în sectoare de câte 512 biți fiecare.

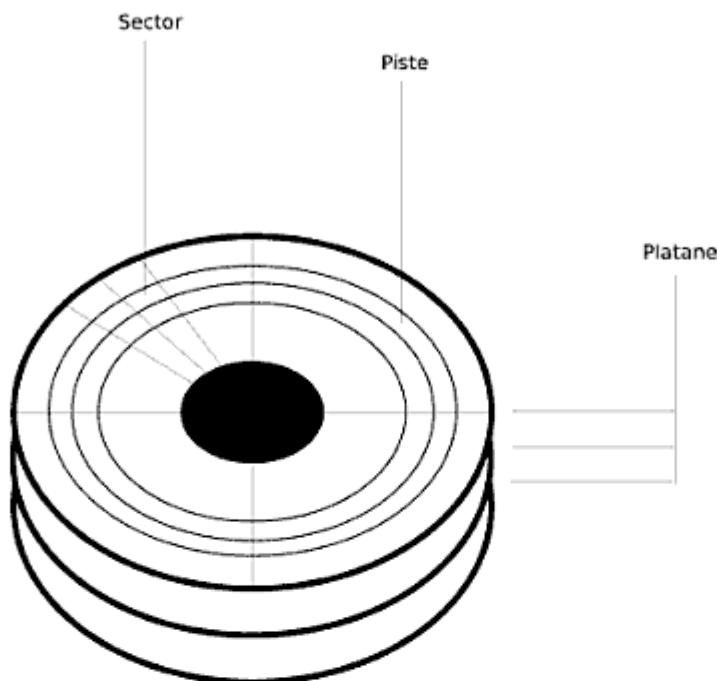

Figura 7.4: Structura unui hard-disk

7.2.4 Placa de bază; interconectarea componentelor

Placa de bază (*mainboard*, *motherboard*) este componenta fizică al cărei rol este asigurarea conectivității celorlalte componente fizice. În mod tipic, o placă de bază are locuri (*sloturi*, *socket-uri*) pentru celelalte componente: procesor, memorie, placă video etc.

După cum se observă și în figura 7.5, placa de bază conține două "nuclee" de interconectare denumite **chipset-uri**. Acestea sunt *northbridge* și *southbridge*. Așa cum rezultă și din denumirea lor, *northbridge*-ul se află în partea de sus a plăcii de bază iar *southbridge*-ul în partea de jos. Există o conexiune a *northbridge* cu *southbridge*-ul.

Northbridge-ul mai este numit și *Memory Controller Hub* (*MCH*) și este folosit pentru a conecta componentele rapide ale unui sistem de calcul:

- Procesorul
- Memoria RAM
- Placa video (prin PCI Express sau AGP)

Northbridge-ul dictează tipul de procesor, cantitatea, viteza și tipul de memorie RAM care poate fi folosită.

Southbridge-ul mai este numit și *I/O Controller Hub (ICH)* și este folosit pentru interconectarea componentelor mai lente ale sistemului. Contine următoarele componente și magistrale:

- Magistrală PCI pentru legătura cu plăcile PCI
- Magistrală LPC pentru legătura cu Super I/O (tastatură, mouse, port paralel, port serial, controler de floppy)
- Magistrală SPI pentru legătura cu dispozitive de stocare de tip flash
- Magistrală SM pentru legătura cu alte dispozitive de pe placă de bază (senzori de temperatură și ventilator)
- Controler DMA
- Controler de întreruperi
- Dispozitivele de stocare (IDE, SATA)
- Real Time Clock (RTC)
- USB
- Ethernet (Interfața de rețea)
- Interfața audio
- Memorie BIOS

7.2.5 Dispozitive periferice; magistrale

Dispozitivele periferice ale sistemului asigură comunicația acestuia cu exteriorul. Conectarea acestor dispozitive periferice se realizează prin intermediul unor conectori în placă de bază. Acești conectori sunt oferiti fie direct de placă de bază (în cazul unor plăci incorporate), fie de o placă specializată conectată pe placă de bază (placa video, placă de rețea etc.).

Conexiunea diverselor plăci în placă de bază se realizează prin intermediul unor sloturi și a unor magistrale dedicate: PCI, AGP, USB etc.

Magistrale importante ale sistemului sunt:

- FSB – Front Side Bus: conectează procesorul de northbridge
- Back Side Bus – conectează memoria cache de procesor
- PCI – Peripheral Component Interconnection
- AGP – Advanced Graphics Port
- PCI Express
- USB – Universal Serial Bus

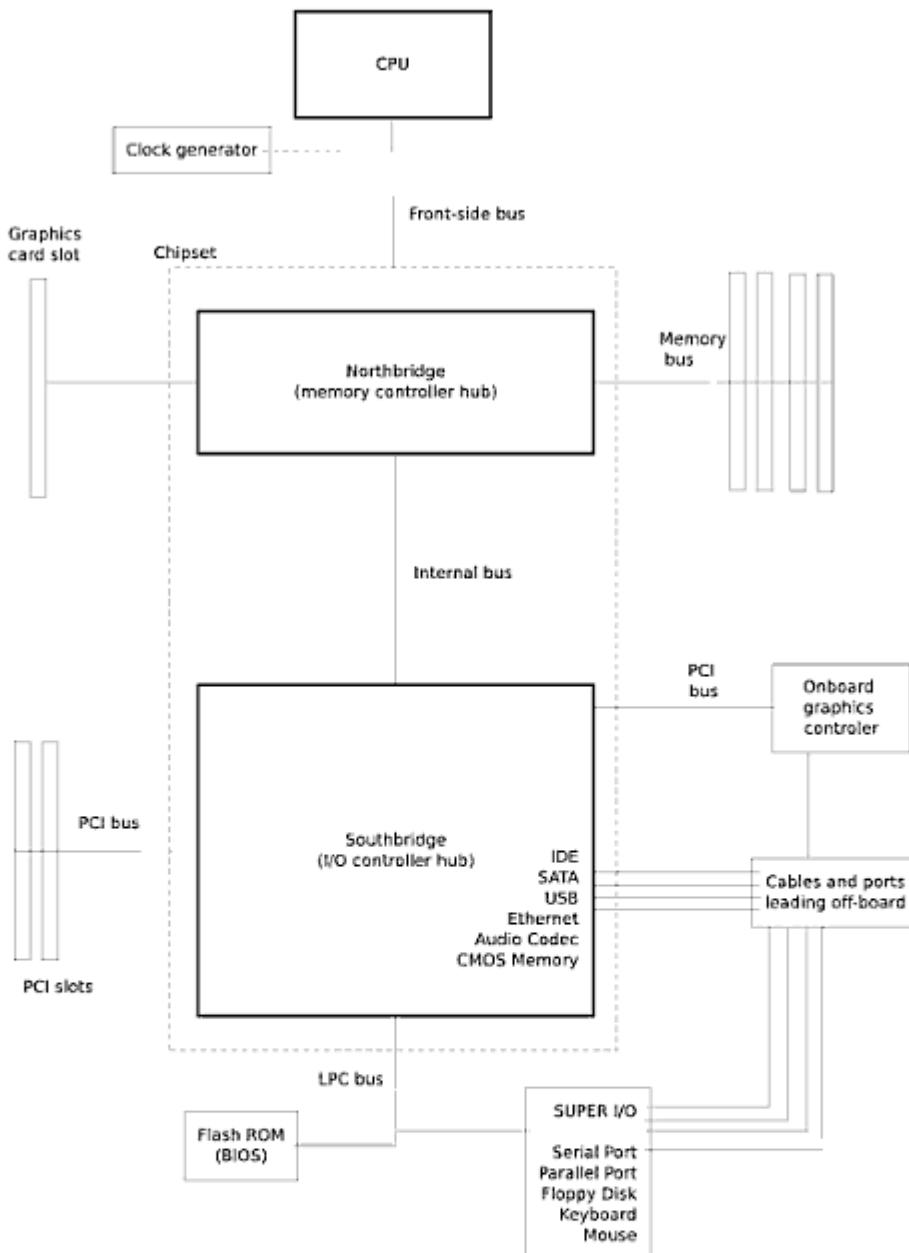

Figura 7.5: Diagrama bloc a plăcii de bază

7.3 Suportul pentru dispozitive la nivelul kernel-ului

Nucleul sistemului de operare este cel care intermediază accesul aplicațiilor la hardware. Pentru ca hardware-ul să poată fi utilizat, nucleul trebuie să știe cum să comunice cu acesta. Nucleul oferă suport de comunicatie cu dispozitivelor sistemului prin intermediul driver-elor.

Driver-ul reprezintă un set de rutine care se execută la nivelul nucleului și care permit accesul la un anumit dispozitiv.

Dispozitivele pe care le poate utiliza o aplicație pot fi dispozitive fizice reale sau pot fi dispozitive virtuale (care simulează comportamentul unui dispozitiv hardware). În Linux, suportul pentru dispozitive poate fi inclus în kernel (în momentul compilării) sau poate fi disponibil prin intermediul *modușelor*, module care pot fi încărcate la cerere de către sistem.

În prezent, majoritatea distribuțiilor conțin kernel-uri compilate cu suport generic pentru unele dispozitive mai des întâlnite, iar suportul pentru anumite dispozitive este disponibil prin module. Modulele sunt încărcate doar dacă dispozitivele aferente sunt prezente.

7.3.1 Listarea modulelor încărcate la un moment dat în sistem

Pentru a lista modulele încărcate la un moment dat se utilizează comanda **lsmod**:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ lsmod
2 Module Size Used by
3 rfcomm 40856 0
4 l2cap 25728 5 rfcomm
5 bluetooth 55908 4 rfcomm,l2cap
6 lp 12452 0
7 cpufreq_userspace 5408 0
8 cpufreq_powersave 2688 0
9 cpufreq_ondemand 9228 0
10 freq_table 5792 2 cpufreq_stats,cpufreq_ondemand
11 [...]
```

Comanda afișează pentru fiecare modul în parte, pe coloane:

- numele;
- spațiul de memorie ocupat de acel modul;
- numărul și numele modulele care depind de el.

Același lucru se poate afla prin intermediul sistemului de fișiere virtual /proc. Fișierul /proc/modules conține lista modulelor încărcate la un moment dat.

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/modules
2 rfcomm 40856 0 - Live 0xe0bbb000
3 l2cap 25728 5 rfcomm, Live 0xe0b47000
4 bluetooth 55908 4 rfcomm,l2cap, Live 0xe0b51000
5 lp 12452 0 - Live 0xe0b39000
6 cpufreq_userspace 5408 0 - Live 0xe0b31000
7 cpufreq_stats 7360 0 - Live 0xe0b2e000
8 cpufreq_powersave 2688 0 - Live 0xe0859000
9 cpufreq_ondemand 9228 0 - Live 0xe0aee000
10 freq_table 5792 2 cpufreq_stats,cpufreq_ondemand, Live 0xe0b27000
11 [...]
```

Modulele disponibile în sistem se găsesc în /lib/modules/<versiune_kernel>. Modulele incluse în nucleul distribuției se găsesc în /lib/modules/<versiune_kernel>/kernel. În acest director ele sunt

organizate în funcție de categoria din care fac parte – există astfel directoarele arch (module pentru arhitectura curentă), crypto (criptografie), drivers (driver-e dispozitive), fs (sisteme de fisiere), lib (module care implementează diferite funcții în kernel), net (rețea), security (securitate), sound (sunet):

```
1 root@ubuntu:~# ls /lib/modules/2.6.18-4-686/kernel/
2 arch crypto drivers fs lib net sound
```

Versiunea de kernel poate fi afiată utilizând comanda:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ uname -r
2 2.6.20-15-generic
```

După cum s-a observat și din ieșirea comenzi `lsmod`, între module există dependențe. Aceste dependențe sunt descrise în `/lib/modules/<versiune_kernel>/modules.dep` – acest fișier este generat automat la rularea comenzi `depmod`.

7.3.2 Încărcarea unui modul

Înainte de a prezenta modul în care un modul este încărcat în nucleu, trebuie menționat că în distribuțiile moderne Linux modulele se încarcă automat în funcție de dispozitivele hardware prezente în sistem.

Încărcarea manuală a unui modul se poate realiza folosind comanda `insmod` sau comanda `modprobe`. Comanda `insmod` primește ca argument calea către fișierul unde se găseste modulul. Acest lucru o face destul de dificilă de folosit. Un exemplu de utilizare este dat mai jos (se presupune că modulul ce se dorește să fie încărcat nu este deja încărcat).

```
1 root@ubuntu:~# insmod ./drivers/input/misc/pcspkr.ko
2
3 root@ubuntu:~# lsmod | grep pcsp
4 pcspkr 4224 0
```

O comandă echivalentă comenzi `insmod` utilizată mai sus dar care încarcă și dependențele unui modul (dacă există) este `modprobe <nume_modul>`:

```
1 root@ubuntu:~# modprobe pcspkr
```

Pentru a configura `modprobe` se poate utiliza fișierul `/etc/modprobe.conf` sau directorul `/etc/modprobe.d`.

7.3.3 Descărcarea unui modul din kernel

Pentru descărcarea unui modul din kernel se poate utiliza comanda `rmmod` sau comanda `modprobe -r`. Comenzile următoare descarcă modulul `pcspkr`, cu observația că, la utilizarea lui `modprobe`, se încearcă și descărcarea modulelor de care `pcspkr` depinde (dacă există și nu depind și alte module de ele).

```
1 root@ubuntu:~# rmmod pcspkr
2
3 root@ubuntu:~# modprobe -r pcspkr
```

Tabelul 7.1: Ierarhia din /sys

Director	Conținut
/sys/devices	Subdirectoarele care reflectă modul fizic de conectare al dispozitivelor în sistem
/sys/bus	Legături simbolice către dispozitive grupate în funcție de bus-ul (magistrala) de care aparțin acestea
/sys/class	Dispozitivele grupate în funcție de clasa din care fac parte
/sys/block	Dispozitivele bloc
/sys/firmware	Dispozitivele cu suport firmware
/sys/fs	Informații despre sistemele de fisiere
/sys/kernel	Informații despre kernel
/sys/module	Subdirectoare pentru fiecare modul în parte
/sys/power	Informații despre consumul de curent

7.4 Analiza hardware a unui sistem (magistrale, chipset, CPU, memorie, dispozitive)

7.4.1 Lista hardware – /sys

Folosind sistemul de fisiere virtual (`sysfs`) montat de kernel în `/sys`, se pot obține informații despre dispozitivele hardware aflate în sistem. `/sys` este populat de kernel cu informații provenite de la driver-ele încărcate la un moment dat. Dispozitivele hardware afisate în acest director sunt cele care au fost detectate de kernel și care sunt utilizabile de acesta. Tabelul 7.1 prezintă conținutul directoarelor din `/sys`.

7.4.2 Comenzi pentru afișarea dispozitivelor

Informații despre dispozitivele din sistem și starea acestora pot fi aflate și prin intermediul unor comenzi. În cele ce urmează, se vor prezenta comenziile utilizate pentru a prezenta diverse informații despre dispozitivele din sistem.

Dispozitive USB

Pentru a afișa magistralele și dispozitivele USB prezente în sistem se utilizează comanda `lsusb`:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ lsusb
2 Bus 002 Device 001: ID 0000:0000
3 Bus 001 Device 001: ID 0000:0000

```

Informații despre magistrala USB se regăsesc și în `/sys/bus/usb/`. Subdirectorul `devices` prezintă dispozitivele sub formă de legături simbolice către directoare din `/sys/devices`. Subdirectorul `drivers` din `/sys/bus/usb/` conține informații despre driver-ele utilizate.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l /sys/bus/usb/devices/
2 total 0
3 lrwxrwxrwx 1 root root 0 2007-09-04 18:16 1-0:1.0 ->
4 ../../devices/pci0000:00/0000:00:07.2/usb1/1-0:1.0
5 lrwxrwxrwx 1 root root 0 2007-09-04 18:16 2-0:1.0 ->
6 ../../devices/pci0000:00/0000:00:11.0/0000:02:02.0/usb2/2-0:1.0
7 lrwxrwxrwx 1 root root 0 2007-09-04 18:16 usb1 ->
8 ../../devices/pci0000:00/0000:00:07.2/usb1
9 lrwxrwxrwx 1 root root 0 2007-09-04 18:16 usb2 ->
10 ../../devices/pci0000:00/0000:00:11.0/0000:02:02.0/usb2
11
12 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l /sys/bus/usb/drivers/
13 total 0
14 drwxr-xr-x 2 root root 0 2007-09-04 18:16 hub
15 drwxr-xr-x 2 root root 0 2007-09-04 18:16 usb
16 drwxr-xr-x 2 root root 0 2007-09-04 18:16 usbfs
17
18 ubuntu@ubuntu:~$ ls -lR /sys/bus/usb/drivers/ | grep module
19 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/usbcore
20 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/usbcore
21 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/usbcore

```

Ultima comandă listeaază recursiv directoarele din `/sys/bus/usb/drivers`, căutând liniile care conțin referințe la fișiere cu numele module. Se observă astfel că modulul utilizat este `usbcore` (datele și orele fișierelor au fost eliminate din ieșirea comenzi).

Dispozitive PCI

Dispozitivele de pe magistrala PCI se pot afla utilizând comanda `lspci`:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ lspci
2 00:00.0 Host bridge: Intel Corporation 82865G/PE/P DRAM Controller/Host-
Hub
3 Interface (rev 02)
4 00:01.0 PCI bridge: Intel Corporation 82865G/PE/P PCI to AGP Controller
(rev 02)
5 00:1d.0 USB Controller: Intel Corporation 82801EB/ER (ICH5/ICH5R) USB
UHCI
6 Controller #1 (rev 02)
7 00:1e.0 PCI bridge: Intel Corporation 82801 PCI Bridge (rev c2)
8 00:1f.0 ISA bridge: Intel Corporation 82801EB/ER (ICH5/ICH5R) LPC
Interface
9 Bridge (rev 02)
10 [...]

```

Similar magistralei USB, se pot determina și directoarele din `/sys` asociate dispozitivelor PCI. Comanda următoare prezintă modul în care se pot afla modulele utilizate de dispozitivele PCI, folosind aceeași procedură ca în cazul dispozitivelor USB (datele și orele fișierelor au fost eliminate din ieșirea comenzi).

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -lR /sys/bus/pci/drivers/ | grep module
2 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/snd_intel8x0
3 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/intel_agp
4 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/ata_generic
5 lrwxrwxrwx 1 root root 0 module -> ../../../../../../module/ata_piix
6 [...]

```

Sistemul ACPI

Sistemele moderne au implementat sistemul ACPI¹ (*Advanced Configuration and Power Interface*) pentru configurarea unor dispozitive și managementul consumului de curent. Fisierile virtuale ale acestui sistem se află în /proc/acpi.

Spre exemplu, sistemul ACPI oferă, printre altele, informații despre:

- procesoarele din sistem – /proc/acpi/processor
- ventilatoarele din sistem – /proc/acpi/fan
- bateriile din sistem – /proc/acpi/battery
- senzorii de temperatură – /proc/acpi/thermal_zone

hwinfo

hwinfo este o aplicație pentru detectia hardware-ului. Comanda **hwinfo** afisează în mod implicit toate informațiile despre dispozitivele detectate la un nivel foarte detaliat. Pentru o listare mai succintă se folosește următoarea comandă:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ hwinfo --short
2 cpu:
3 Intel(R) Pentium(R) Dual CPU T2390 @ 1.86GHz,
4 800
5 MHz
6 Intel(R) Pentium(R) Dual CPU T2390 @ 1.86GHz,
7 1600 MHz
8 keyboard:
9 /dev/input/event4 AT Translated Set 2 keyboard
10 mouse:
11 /dev/input/mice Macintosh mouse button emulation
12 /dev/input/mice SynPS/2 Synaptics TouchPad
13 printer:
14 /dev/usb/lp0 Samsung ML-1640 Series
15 graphics card:
16 Intel Mobile GM965/GL960 Integrated Graphics
17 Controller
18 Intel 965 GM
19 sound:
20 Intel 82801H (ICH8 Family) HD Audio Controller
21 storage:
22 Intel 82801HBM/HEM (ICH8M/ICH8M-E) SATA IDE
23 Controller
24 Intel 82801HBM/HEM (ICH8M/ICH8M-E) IDE Controller
25 network:
26 wlan0 Intel PRO/Wireless 3945ABG Network Connection
27 eth0 Realtek RTL8101E PCI Express Fast Ethernet
28 controller
29 network interface:
30 pan0 Ethernet network interface
31 wlan0 WLAN network interface
32 wmaster0 Network Interface
33 eth0 Ethernet network interface

```

¹ACPI – <http://www.acpi.info/>

```

33 lo Loopback network interface
34 disk:
35 /dev/sda WDC WD2500BEVS-2
36 [...]

```

Pentru a obține detalii despre o anumită componentă, se folosește numele componentei ca argument al comenzi. De exemplu, pentru procesor se folosește următoarea comandă:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ hwinfo --cpu
2 01: None 00.0: 10103 CPU
3 [Created at cpu.304]
4 Unique ID: rdCR.j8NaKXDZt26
5 Hardware Class: cpu
6 Arch: Intel
7 Vendor: "GenuineIntel"
8 Model: 6.15.13 "Intel(R) Pentium(R) Dual CPU T2390 @ 1.86GHz"
9 Features:
10 fpu,vme,de,pse,tsc,msr,pae,mce,cx8,apic,sep,mtrr,pge,mca,cmov,pat,pse36,
11 clflush,dts,acpi,mmx,fxsr,sse,sse2,ss,ht,tm,pbe,nx,lm,constant_tsc,
12 arch_perfmon,pebs,bts,pni,dtes64,monitor,ds_cpl,est,tm2,ssse3,cx16,xptr,
13 pdcm,lahf_lm
14 Clock: 1866 MHz
15 BogoMips: 3724.63
16 Cache: 1024 kb
17 Units/Processor: 2
18 Config Status: cfg=new, avail=yes, need=no, active=unknown

```

7.4.3 Monitorizarea stării dispozitivelor hardware

Senzori

O altă sursă de informații despre hardware-ul prezent într-un sistem o reprezintă senzorii. Acești senzori pot oferi informații despre viteza ventilatoarelor, voltaje și temperatură, fiind folosite pentru a monitoriza starea sistemului.

Pachetul lm-sensors include programul **sensors** care afișează informații citite de la acestia.

După instalarea pachetului trebuie rulată comanda **sensors-detect** care va detecta senzorii prezenti în sistem și va indica ce module trebuie încărcate. După ce configurarea se realizează cu succes, poate fi utilizată comanda **sensors**.

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ sensors
2 smsc47m192-i2c-0-2d
3 Adapter: SMBus I801 adapter at 1400
4 +2.5V: +2.60 V (min = +0.00 V, max = +3.32 V)
5 VCore: +1.42 V (min = +0.00 V, max = +2.99 V)
6 +3.3V: +3.13 V (min = +0.00 V, max = +4.38 V)
7 +5V: +5.16 V (min = +0.00 V, max = +6.64 V)
8 [...]
9 smsc47m1-isa-0800
10 Adapter: ISA adapter
11 fan1: 2792 RPM (min = 640 RPM, div = 8)
12 fan2: 2118 RPM (min = 640 RPM, div = 8)

```

Pachetul de utilitare smartmontools

Pachetul smartmontools pune la dispoziție programe pentru monitorizarea hard-disk-urilor utilizând tehnologia S.M.A.R.T. (Self-Monitoring, Analysis and Reporting Technology). În unele sisteme, trebuie activat suportul S.M.A.R.T. în BIOS (unele BIOS-uri au această configurare în setul de opțiuni avansate). Tehnologia permite monitorizarea indicatorilor de stare a hard-disk-urilor în scopul anticipării posibilelor căderi.

În pachet se găsesc două programe:

- **smartctl** – pentru analiza stării S.M.A.R.T. la un moment dat;
- **smartd** – un daemon pentru monitorizarea permanentă.

Pentru a verifica starea la un moment dat pentru primul hard-disk, se poate utiliza comanda:

```

1 root@ubuntu:~# smartctl --all /dev/sda
2 smartctl version 5.37 [i686-pc-linux-gnu] Copyright (C) 2002-6 Bruce
Allen
3 Home page is http://smartmontools.sourceforge.net/
4
5 === START OF INFORMATION SECTION ===
6 Model Family: Seagate Barracuda 7200.7 and 7200.7 Plus family
7 Device Model: ST3120827AS
8 Serial Number: 4MS03F43
9 Firmware Version: 3.42
10 User Capacity: 120,033,041,920 bytes
11 [...]
12
13 SMART Attributes Data Structure revision number: 10
14 Vendor Specific SMART Attributes with Thresholds:
15 ID# ATTRIBUTE_NAME FLAG VALUE WORST THRESH TYPE UPDATED
16 WHEN_FAILED RAW_VALUE
17 1 Raw_Read_Error_Rate 0x000f 062 049 006 Pre-fail Always
18 - 16
19 3 Spin_Up_Time 0x0003 098 096 000 Pre-fail Always
20 - 0
21 4 Start_Stop_Count 0x0032 100 100 020 Old_age Always
22 - 659
23 [...]
```

SMART are și suport pentru executia de teste asupra discului. Există teste lungi și teste scurte. Execuția unui test poate fi urmărită în timp real dar poate fi și programată. Rezultatele testului se pot afla în ieșirea comenzi **smartctl -all /dev/sda**.

Un test scurt poate fi programat utilizând comanda:

```

1 root@ubuntu:~# smartctl --test=short /dev/sda
2 smartctl version 5.37 [i686-pc-linux-gnu] Copyright (C) 2002-6 Bruce
Allen
3 Home page is http://smartmontools.sourceforge.net/
4
5 === START OF OFFLINE IMMEDIATE AND SELF-TEST SECTION ===
6 Sending command: "Execute SMART Short self-test routine immediately in
off-line mode".
8 Drive command "Execute SMART Short self-test routine immediately in
off-line mode" successful.
```

```
10 Testing has begun.
11 Please wait 1 minutes for test to complete.
12 Test will complete after Thu Sep 13 10:34:15 2007
13
14 Use smartctl -X to abort test.
```

Se poate observa la o nouă rulare a comenzi **smartctl -all /dev/sda** că apar la ieșire și rezultatele testului (dacă s-a terminat), precum în exemplul de mai jos.

```
1 root@ubuntu:~# smartctl --all /dev/sda
2 smartctl version 5.37 [i686-pc-linux-gnu] Copyright (C) 2002-6 Bruce
Allen
3 Home page is http://smartmontools.sourceforge.net/
4
5 === START OF INFORMATION SECTION ===
6 [...]
7
8 === START OF READ SMART DATA SECTION ===
9 SMART overall-health self-assessment test result: PASSED
10 [...]
```

Pe lângă testul scurt mai există și alte teste (spre exemplu un test lung și un test offline). Mai multe exemple de folosire a lui **smartctl** se pot afla din man smartctl și din **smartctl -h**.

Daemon-ul **smartd** monitorizează hard-disk-urile și permite înregistrarea stării acestora și a defectelor apărute prin intermediul **syslog**. În mod implicit verifică discurile la fiecare 30 minute. Daemon-ul se poate configura prin intermediul fisierului **/etc/smartd.conf**. Pentru lucrul cu daemoni se poate consulta capitolul 5.

7.5 Interfața cu dispozitivele din userspace – **udev** și **/dev**

În Linux există câte un fișier pentru fiecare dispozitiv în directorul **/dev**. Fișierele din **/dev** sunt create de managerul de dispozitive numit **udev**. Acesta este executat în întregime ca daemon în spațiul utilizator (user-space) și astfel poate executa programe arbitrarie la apariția sau la dispariția dispozitivelor din sistem. **udev** oferă suport pentru nume persistente pentru dispozitive, ceea ce înseamnă că poate fi configurat să folosească întotdeauna același nume pentru fisierul asociat unui anumit dispozitiv (în implementările mai vechi pentru **/dev**, la reintroducerea în sistem a unor dispozitive, acestea puteau primi nume diferite comparativ cu introducerea anterioară).

udev primește notificări de la kernel atunci când apar sau dispar dispozitive. Astfel, spre exemplu, la conectarea unui USB stick în calculator, kernel-ul notifică **udev** că a apărut un nou dispozitiv de stocare. În funcție de schema de nume utilizată, **udev** poate, spre exemplu, să aleagă drept nume de dispozitiv următorul nume disponibil după numele hard-disk-ului prezent în sistem (presupunând că dispozitivul asociat hard-disk-ului este **/dev/sda**, **udev** alege ca nume **/dev/sdb**). După ce este ales un nume de dispozitiv, se poate executa un program care, în cazul prezentat aici, să monteze sistemul de fișiere de pe USB stick într-un subdirector din **/media**. Tot în funcție de configurații, anumite dispozitive pot să aibă fișierele asociate puse într-un subdirector separat din **/dev**.

Tabelul 7.2: Convenția de nume pentru dispozitive în Linux

Nume	Dispozitiv
fd	Floppy-disk
hd	Hard-disk IDE
lp	Imprimantă
sd	Hard-disk SATA (SCSI)
tty	Terminal fizic
ram	Dispozitiv care reprezintă memoria RAM
loop	Dispozitiv utilizat pentru montarea fișierelor precum dispozitivele reale

Pe lângă execuția de programe, `udev` mai permite modificarea permisiunilor pentru fișierele din `/dev` create. Astfel se poate configura, spre exemplu, ca pentru orice scanner introdus în sistem, fișierul creat să aparțină grupului cu numele scanner. În acest fel, numai utilizatorii care fac parte din acest grup vor putea lucra cu acest fișier și implicit cu scanner-ul. Trebuie amintit faptul că un utilizator poate să fie membru al mai multor grupuri.

Configurările pentru `udev` se găsesc în `/etc/udev/rules.d`. Acest director conține fișiere care descriu modul în care, în funcție de dispozitiv, se formează numele dispozitivelor, se dau permisiuni fișierelor sau se execută programe. De obicei acest director conține configurații aplicabile în orice situație și nu se recomandă editarea fișierelor din el.

7.6 Lucrul cu dispozitive (/dev)

S-a menționat anterior că `udev` se ocupă și de stabilirea permisiunilor pentru anumite dispozitive. Un utilizator trebuie să se găsească în grupul din care face fișierul dispozitivului pentru a putea utiliza dispozitivul (prin intermediul fișierului, bineînțeles).

Tabelul 7.2 prezintă câteva nume asociate în mod normal cu dispozitivele într-un mediu Linux. Trebuie menționat că de obicei numele sunt urmate de un număr sau o literă, care indică al cărțea dispozitiv de acel tip este în sistem. Spre exemplu, două unități de dischetă vor fi numite `/dev/fd0` și `/dev/fd1`, iar două hard-disk-uri vor fi numite `/dev/sda` și `/dev/sdb`.

Comanda următoare prezintă conținutul tipic pentru `/dev`:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l /dev/
2 total 0
3 lrwxrwxrwx 1 root root 10 2007-08-31 14:48 adsp -> sound/adsp
4 lrwxrwxrwx 1 root root 12 2007-08-31 14:48 agpgart -> misc/agpgart
5 lrwxrwxrwx 1 root root 11 2007-08-31 14:48 audio -> sound/audio
6 drwxr-xr-x 3 root root 0 2007-08-31 14:48 bus
7 drwxr-xr-x 2 root root 0 2007-08-31 14:48 cd
8 lrwxrwxrwx 1 root root 17 2007-08-31 14:48 cdrom -> /dev/cd/cdrom-sr0
9 lrwxrwxrwx 1 root root 17 2007-08-31 14:48 cdrom0 -> /dev/cd/cdrom-sr0
10 [...]
11 drwxr-xr-x 2 root root 0 2007-08-31 14:48 loop
12 lrwxrwxrwx 1 root root 6 2007-08-31 14:48 loop0 -> loop/0
13 lrwxrwxrwx 1 root root 6 2007-08-31 14:48 loop1 -> loop/1

```

```
14 crw-r----- 1 root kmem 1, 1 2007-08-31 14:48 mem
15 lrwxrwxrwx 1 root root 11 2007-08-31 14:48 mixer -> sound/mixer
16 crw-rw-rw- 1 root root 1, 3 2007-08-31 14:48 null
17 [...]
18 crw-rw-rw- 1 root root 1, 8 2007-08-31 14:48 random
19 brw-rw---- 1 root disk 8, 0 2007-08-31 14:48 sda
20 brw-rw---- 1 root disk 8, 1 2007-08-31 14:48 sda1
21 brw-rw---- 1 root disk 8, 2 2007-08-31 14:48 sda2
22 brw-rw---- 1 root disk 8, 16 2007-08-31 14:48 sdb
23 [...]
```

7.6.1 Tipuri de dispozitive

În Linux, dispozitivele se împart în 2 categorii, fiecare categorie având particularitățile ei:

- dispozitive caracter
- dispozitive bloc

Dispozitivele pot fi diferențiate după litera care apare pe prima coloană în ieșirea comenzi **ls -l**, coloană care indică tipul fisierului. În lista de mai sus fisierele care au tipul **c** indică dispozitive de tip caracter iar fisierele cu tipul **b** indică dispozitive de tip bloc.

Câteva dispozitive sunt generate de kernel și au un comportament aparte. Aceste dispozitive sunt numite pseudo-dispozitive.

Dispozitivele caracter

Dispozitivele caracter corespund dispozitivelor care transmit date căte un caracter odată.

Aceste dispozitive sunt de obicei folosite pentru a transmite fluxuri de date, precum:

- terminalul – `/dev/tty0, /dev/tty1`
- porturile seriale – `/dev/ttys0, /dev/ttys1`
- dispozitivele audio – `/dev/sequencer, /dev/mixer, /dev/midi`

Dispozitivele bloc

Dispozitivele bloc corespund dispozitivelor care lucrează cu datele la nivel de bloc (scriu, citesc, sterg blocuri de date).

Dispozitivele care funcționează în acest fel sunt dispozitivele de stocare:

- fizice (hard disk-uri, unități CD-ROM/DVD-ROM etc.) – `/dev/sda, /dev/sdal, /dev/hda`
- virtuale (dispozitivele loop) – `/dev/loop0`

- asociate zonelor de memorie – /dev/ram0

Pseudo-dispozitive

Există o serie de dispozitive prezente în /dev care nu corespund unor componente hardware. Acestea sunt echivalente unor dispozitive virtuale care implementează comportamentul dispozitivelor normale de tip caracter.

Cele mai cunoscute sunt:

- /dev/null – fișier în care se poate scrie orice și totul este pierdut – de obicei ieșirile standard sau de eroare ale programelor sunt redirectate către /dev/null pentru a suprima afișarea oricărui mesaj;
- /dev/zero – fișier din care se poate citi la infinit octetul cu valoarea 0 – de obicei este folosit pentru a suprascrie zone de memorie/disc cu zerouri sau pentru a umple fișiere;
- /dev/urandom – fișier din care se pot citi la infinit octeți cu valori aleatoare – utilizat de obicei pentru a scrie fișiere sau zone de pe disc cu date aleatoare.

Câteva exemple de utilizare sunt prezentate mai jos.

Suprimarea ieșirii standard pentru un program:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$./program > /dev/null
```

Suprimarea ieșirii de eroare pentru un program (mesajele de eroare se pierd):

```
1 ubuntu@ubuntu:~$./program 2>/dev/null
```

Suprimarea ambelor ieșiri (standard și eroare) pentru un program:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$./program 2>&1 >/dev/null
```

Suprascrierea primei partii de pe primul hard-disk cu zerouri:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/zero of=/dev/sda1
```

Suprascrierea primului hard-disk cu date aleatoare:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/urandom of=/dev/sda
```

7.6.2 Întreruperi hardware

O întrerupere (IRQ – *interrupt request*) este un semnal trimis de un dispozitiv către procesor pentru a-l anunța că trebuie să-și oprească activitatea pentru a procesa un eveniment extern, cum ar fi apăsarea unei taste.

Pe platforma x86 sunt 16 IRQ-uri numerotate de la 0 la 15. Pe calculatoarele moderne pot exista mai mult de 16 întreruperi. Unele întreruperi sunt rezervate pentru dispozitive specifice, cum ar fi tastatura, iar altele pot fi reasignate. În tabelul 7.3 se află întreruperile și semnificația lor pentru platforma x86:

Tabelul 7.3: Semnificația intreruperilor

IRQ	Semnificație
0	System timer
1	Tastatura
2	Cascada pentru IRQ 8-15
3	Al doilea port serial (COM 2)
4	Primul port serial (COM 1)
5	Placa de sunet sau al doilea port paralel (LPT2)
6	Controler pentru Floppy
7	Primul port paralel (LPT1)
8	Real-time clock
9	Nerezervat
10	Nerezervat
11	Nerezervat
12	Mouse PS/2
13	Coprocesor aritmetic
14	Controler ATA primar
15	Controler ATA secundar

În cadrul sistemului de operare Linux, semnificația intreruperilor poate fi vizualizată folosind următoarea comandă:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/interrupts
2 CPU0
3 0: 130 IO-APIC-edge timer
4 1: 277 IO-APIC-edge i8042
5 6: 5 IO-APIC-edge floppy
6 7: 0 IO-APIC-edge parport0
7 8: 3 IO-APIC-edge rtc
8 9: 0 IO-APIC-fasteoi acpi
9 12: 1485 IO-APIC-edge i8042
10 14: 0 IO-APIC-edge libata
11 15: 13885 IO-APIC-edge libata
12 16: 4426 IO-APIC-fasteoi eth0
13 17: 43084 IO-APIC-fasteoi ioc0
14 NMI: 0
15 LOC: 254957
16 ERR: 0
17 MIS: 0

```

În comanda anterioară, pentru fiecare intrerupere este afișat driver-ul care o folosește.

7.6.3 Adrese I/O

Adresele I/O, numite și porturi I/O, sunt locații unice în memorie rezervate pentru comunicarea între procesor și diversele dispozitive fizice. În tabelul 7.4 se poate observa corespondența între denumirea dispozitivului pe Linux și pe Windows și adresa I/O asociată:

În Linux se pot verifica adresele I/O folosind următoarea comandă:

Tabelul 7.4: Adresele I/O ale dispozitivelor

Denumire Linux	Denumire Windows	IRQ asociat	Adresa I/O
/dev/ttys0	COM1	4	0x03f8
/dev/ttys1	COM2	3	0x02f8
/dev/ttys2	COM3	4	0x03e8
/dev/ttys3	COM4	3	0x02e8
/dev/lp0	LPT1	7	0x0378-0x037f
/dev/lp1	LPT2	5	0x0278-0x027f

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/ioports
2 0000-001f : dma1
3 0020-0021 : picl
4 0040-0043 : timer0
5 0050-0053 : timer1
6 0060-006f : keyboard
7 0070-0077 : rtc
8 0080-008f : dma page reg
9 00a0-00a1 : pic2
10 00c0-00df : dma2
11 00f0-00ff : fpu

```

7.6.4 Adrese DMA

DMA (Direct Memory Access) se referă la adresarea directă a memoriei și este o alternativă la adresele I/O. DMA face posibil transferul datelor între dispozitive și memorie fără ajutorul procesorului. Acest lucru duce la îmbunătățirea performanțelor sistemului deoarece procesorul nu mai este ocupat cu operații I/O.

Arhitectura x86 implementează acest concept folosind canale DMA, câte unul pentru fiecare dispozitiv. Următoarea comandă va afisa ce canale DMA sunt folosite de sistem:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/dma
2 2: floppy
3 4: cascade

```

7.6.5 Manipularea datelor la nivel scăzut (comanda dd)

Pentru a lucra cu datele la nivel de octet sistemele de operare de tip Unix pun la dispozitiv comanda **dd**. Această comandă poate fi utilizată pentru a manevra date de orice dimensiune. Se bazează pe faptul că datele sunt transferate de la o sursă la o destinație, eventual cu simple transformări.

Comanda primește sursa și destinația sub forma a doi parametri:

- **sursa:** `if=<fișier_intrare>` (dacă lipsește acest parametru se presupune că sursa este intrarea standard)
- **destinație:** `of=<fișier_ieșire>` (dacă lipsește acest parametru se presupune că destinația este ieșirea standard)

Fișierele pot fi atât fișiere normale cât și fișiere care reprezintă dispozitive bloc sau dispozitive caracter. Astfel, o utilizare foarte simplă a comenzi `dd` este următoarea:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ dd if=/dev/zero of="myfile"
```

Comanda de mai sus copiază de la intrare la ieșire octetii până când apare o eroare, din moment ce nu a fost specificată nicio limită. În aceste condiții, comanda se termină doar dacă fișierul sursă e limitat sau fișierul destinație e limitat. În cazul de mai sus, sursa are dimensiune infinită iar destinația e limitată doar de dimensiunea spațiului liber disponibil pe partitia unde se scrie fișierul.

Pentru a specifica dimensiunea care se dorește a fi copiată se utilizează o combinatie a următorilor parametri:

- **numărul de blocuri:** `count=<număr_blocuri>` – dacă acest parametru lipsește copierea se oprește doar în condițiile prezentate mai sus
- **dimensiunea unui bloc:** `bs=<dimensiune_in_octetti>` (*block size*) – pot fi folositi și multiplii, spre exemplu: `bs=1048576, bs=1024K, bs=1M` sunt toate echivalente; dacă lipsește acest parametru se utilizează dimensiunea implicită a unui bloc de 512 octeti (dimensiunile blocurilor citite și dimensiunile blocurilor scrise pot fi ajustate individual prin utilizarea parametrilor `ibs` și `obs`; ele sunt modificate simultan prin utilizarea parametrului `bs`)

Exemplul următoare ilustrează utilizarea comenzi `dd` împreună cu parametrii precizați anterior:

- copierea de 10 MB de date din 10 blocuri de 1 MB (1024K); copierea se face din `/dev/zero` către `/dev/null` deci nu are niciun efect:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ dd if=/dev/zero of=/dev/null bs=1024K count=10
2 10+0 records in
3 10+0 records out
4 10485760 bytes (10 MB) copied, 0.00490124 seconds, 2.1 GB/s
```

- același efect ca mai sus doar că se precizează M în loc de K:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ dd if=/dev/zero of=/dev/null bs=1M count=10
2 10+0 records in
3 10+0 records out
4 10485760 bytes (10 MB) copied, 0.00509437 seconds, 2.1 GB/s
```

- copierea de 10MB de date în blocuri de 1M la intrare și 128K la ieșire:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ dd if=/dev/zero of=/dev/null count=10 ibs=1M obs=128K
2 10+0 records in
3 80+0 records out
4 10485760 bytes (10 MB) copied, 0.00622419 seconds, 1.7 GB/s
```

Comanda `dd` permite și poziționarea în fisierele utilizate pentru intrare și ieșire:

- **intrare:** `skip=<număr_blocuri>` – sare `<număr_blocuri>` din fișierul de intrare, echivalentul a `<număr_blocuri> * ibs` octeti;
- **ieșire:** `seek=<număr_blocuri>` – sare `<număr_blocuri>` din fișierul de ieșire, echivalentul a `<număr_blocuri> * obs` octeti.

Tabelul 7.5: Informații expuse prin intermediul lui /proc

Fisier	Conținut
/proc/cmdline	Linia care este folosită la inițializarea kernel-ului, inclusiv parametrii trimiți acestuia
/proc/cpuinfo	Informații despre procesor/procesoarele din sistem
/proc/devices	Lista dispozitivelor caracter și a celor bloc
/proc/interrupts	Statistică despre numărul de intreruperi și dispozitivele asociate intreruperilor
/proc/meminfo	Informații despre utilizarea memoriei
/proc/modules	Lista modulelor încărcate la un moment dat în sistem – comanda lsmod prezintă conținutul fișierului într-un mod user-friendly
/proc/partitions	Lista partitiilor
/proc/swaps	Lista dispozitivelor pe care se face swap
/proc/uptime	Timpul trecut de la ultima pornire a sistemului, în secunde – comanda uptime prezintă conținutul fișierului într-un mod user-friendly
/proc/version	Versiunea kernel-ului care rulează la un moment dat

Pozitionarea este utilă în cazul în care se dorește ca de pe dispozitivul de intrare să se citească o anumită zonă, precum un anumit sector de pe hard disk. Exemplul următor ilustrează acest lucru – se sare peste primul sector și se citesc două sectoare de pe hard disk (trebuie menționat că dimensiunea unui sector pe HDD este 512 octeți, valoarea implicită pentru parametrul **bs**):

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/sda of=/dev/null skip=1 count=2
2+0 records in
3 2+0 records out
4 1024 bytes (1.0 kB) copied, 0.043731 seconds, 23.4 kB/s
```

7.7 Analiza sistemului

7.7.1 Informații despre sistem

Prin intermediul directorului **/proc**, kernel-ul expune și o serie de informații legate de sistem. Tabelul 7.5 următor prezintă fișierele mai importante din **/proc** și conținutul acestora.

Conținutul pentru oricare din fișierele prezentate mai sus se poate afla folosind comanda **cat**. De exemplu, folosind comanda **cat** cu argumentul **/proc/cpuinfo** se vor afișa următoarele informații:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/cpuinfo
2 processor : 0
3 vendor_id : GenuineIntel
4 cpu family : 6
5 model : 15
6 model name : Intel(R) Core(TM)2 Duo CPU T7500 @ 2.20GHz
7 stepping : 8
```

```

8 cpu MHz : 2194.893
9 cache size : 4096 KB
10 fdiv_bug : no
11 [...]

```

Folosind comanda anterioară s-au obținut următoarele informații: processor reprezintă identificatorul procesorului prezentat (pe sistemele cu un singur procesor, va apărea doar procesorul cu identificatorul 0), cpu family reprezintă un număr care se va apăra la numărul 86 pentru a obține numele familiei de procesoare (în exemplul de față 686), model name reprezintă denumirea procesorului, cpu MHz reprezintă frecvența procesorului iar cache size este dimensiunea memoriei cache L2.

Pentru a obține informații despre memoria utilizată de sistem, se va afișa conținutul fișierului /proc/meminfo:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/meminfo
2 MemTotal: 255676 kB
3 MemFree: 9684 kB
4 Buffers: 10668 kB
5 Cached: 84448 kB
6 SwapCached: 3004 kB
7 Active: 179812 kB
8 Inactive: 43268 kB
9 SwapTotal: 401400 kB
10 SwapFree: 360748 kB
11 [...]

```

Folosind comanda anterioară s-au afișat următoarele informații: MemTotal este cantitatea totală de RAM, MemFree este cantitatea de RAM care nu este utilizată de sistem, Buffers este cantitatea de RAM folosită de buffere, Cached este cantitatea de RAM folosită ca memorie cache, SwapCached este cantitatea de memorie swap folosită ca memorie cache, Active este cantitatea de buffere sau memorie cache care este în curs de utilizare, Inactive este cantitatea de buffere sau memorie cache care este liberă, SwapTotal este cantitatea totală de swap disponibilă și SwapFree este cantitatea de swap liberă.

Folosind următoarea comandă se vor afișa: versiunea kernelului Linux, a compilatorului gcc și a distribuției de Linux folosite:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/version
2 Linux version 2.6.24-24-generic (buildd@rothera) (gcc version 4.2.4 (
Ubuntu
3 4.2.4-lubuntu3)) #1 SMP Tue Aug 18 17:04:53 UTC 2009

```

Oricare dintre aceste fișiere poate fi folosit pentru a găsi, la un moment dat, o informație despre sistem. Spre exemplu, dacă se dorește aflarea tipului procesorului/procesoarelor din sistem se poate utiliza comanda următoare:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/cpuinfo | grep "model name"
2 model name : Intel(R) Core(TM)2 Duo CPU T7500 @ 2.20GHz

```

Este important de reținut că /proc expune informații care sunt accesibile și prin intermediul unor comenzi. Aceste informații, fie că sunt citite direct din /proc, fie că sunt citite prin intermediul comenziilor, pot fi filtrate pentru a se extrage date utile pentru utilizator.

7.7.2 Kernel “tunables”

`sysctl` este o interfață care permite configurarea unor parametri din kernel în timpul execuției acestuia. Parametrii pot fi modificați în două feluri:

- prin modificarea directă a fișierelor din `/proc/sys`;
- prin utilizarea comenzi `sysctl`.

Primul caz presupune scrierea și citirea parametrilor din anumite căi, precum în exemplul următor:

```

1 root@ubuntu:~# cat /proc/sys/net/ipv4/ip_forward
2 0
3
4 root@ubuntu:~# echo "1" > /proc/sys/net/ipv4/ip_forward
5
6 root@ubuntu:~# cat /proc/sys/net/ipv4/ip_forward
7 1

```

Comenzile de mai sus au activat rutarea pachetelor de rețea la nivelul kernel-ului, scriind "1" în `/proc/sys/net/ipv4/ip_forward`. Această facilitate este utilă dacă se dorește ca un sistem care are acces la Internet să permită accesul unei întregi subretele.

Folosind comanda `sysctl`, același lucru se obține în felul următor:

```

1 root@ubuntu:~# sysctl net.ipv4.ip_forward
2 net.ipv4.ip_forward = 0
3
4 root@ubuntu:~# sysctl -w net.ipv4.ip_forward="1"
5 net.ipv4.ip_forward = 1

```

Se observă că pentru a afișa starea unui parametru se folosește o adresare asemănătoare cu cea a structurilor din C/C++. Comanda a doua modifică un parametru prin utilizarea opțiunii `--w` (write).

Modificările prezentate anterior sunt modificări temporare, ele fiind pierdute în cazul în care se repornește sistemul. Pentru a efectua configurații permanente, acestea se scriu în fișierul `/etc/sysctl.conf`. Presupunând că se dorește dezactivarea forwarding-ului, sintaxa în fișier este destul de simplă (liniile care încep cu `#` din fișier sunt comentarii):

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/sysctl.conf
2 [...]
3 # Controls IP packet forwarding
4 net.ipv4.ip_forward = 1
5 [...]

```

Fisierul de configurație este citit la fiecare pornire a sistemului. Pentru a forța citirea fișierului de configurație, se poate utiliza comanda `sysctl -p`:

```

1 root@ubuntu:~# sysctl -p
2 net.ipv4.ip_forward = 1

```

7.8 Studii de caz

7.8.1 Salvarea și restaurarea MBR și a tabelei extinse de partitii

MBR-ul (*Master Boot Record*) reține informații despre partitiile primare aflate pe un hard-disk precum atributul lor de acestora, poziția lor pe disc și dimensiunea lor. MBR-ul mai conține și bootloader-ul – un mic program care pornește un sistem de operare prezent pe computer. Într-un mediu mixt Windows/Linux, la o instalare a Windows-ului se va observa că Linux-ul devine inaccesibil (bootloader-ul Windows-ului nu cunoaște nimic despre Linux). În aceste condiții, pentru a preîntâmpina acest lucru, se recomandă realizarea unui back-up pentru MBR. Mai multe detalii despre MBR găsiți în secțiunea 6.2.2.

Backup-ul MBR-ului de pe primul HDD se realizează cu următoarea comandă:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/sda of=mbr.img bs=512 count=1
2 1+0 records in
3 1+0 records out
4 512 bytes (512 B) copied, 4.8004e-05 seconds, 10.7 MB/s
```

În urma execuției comenzi se realizează fișierul `mbr.img` de 512 octeți cu MBR-ul. Acest fișier poate fi plasat într-un loc sigur și accesibil în cazul în care discul devine inaccesibil (pe un USB stick sau CD-ROM spre exemplu).

Pentru a restaura MBR-ul, se efectuează operația inversă:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=mbr.img of=/dev/null bs=512 count=1
2 1+0 records in
3 1+0 records out
4 512 bytes (512 B) copied, 4.622e-05 seconds, 11.1 MB/s
```

În MBR se poate stabili ca una dintre partiti să fie partitie extinsă. În partitia extinsă pot fi create mai multe partiti logice, pentru o mai bună organizare a discului. Informațiile despre partitiile logice nu sunt ținute în MBR, deoarece nu încap în cei 512 octeți. Partitiile logice sunt reținute sub formă de listă înlănțuită în afara MBR-ului.

În momentul în care se lucrează cu schema de partiti de pe un hard disk, se recomandă realizarea unui backup înainte. Modificarea schemei de partiti nu sterge datele de pe hard disk, doar schimbă descrierea partitiilor (locul unde se găsesc acestea). În situația în care se sterge o partitie importantă (fie ea logică sau primară), este util să existe un backup al acestor informații pentru recuperare. Modul de backup pentru MBR a fost descris anterior.

Pentru a realiza backup-ul configurației tuturor partitiilor se utilizează programul `sfdisk`. Acesta analizează atât partitiile primare cât și pe cele logice, dar nu se uită la informațiile din MBR care nu sunt legate de partitiorare (precum bootloader). El este un bun complement pe lângă metoda amintită mai sus de a face backup la MBR.

Comanda următoare face backup pentru întreaga schemă de partitiorare folosind `sfdisk` – fișierul de backup este `/usbstick/partitions.backup`:

```
1 root@ubuntu:~# sfdisk -d /dev/sda > /usbstick/partitions.backup
```

Pentru a restaura schema de partitiorare salvată anterior, `sfdisk` se utilizează astfel:

```
1 root@ubuntu:~# sfdisk /dev/sda < /usbstick/partitions.backup
```

7.8.2 Salvarea conținutului unui disc cu sectoare inaccesibile

Există situații când, de obicei după o perioadă mai lungă de utilizare, un hard disk începe să nu mai funcționeze corect. Se observă acest lucru din erorile pe care sistemul de operare le afișează când vrea să citească date de pe disc. În asemenea situații, cea mai rapidă metodă de backup este copierea fișierelor pe un alt disc.

Acesta este cazul favorabil, când datele mai pot fi identificate și sistemul de operare mai funcționează. În cazul în care defectul hard disk-ului apare în zona în care este descris sistemul de fișiere, există o probabilitate destul de mare ca datele să nu mai poată fi salvate prin simpla copiere a fișierelor. În această situație se poate opta pentru repararea sistemului de fișiere utilizând aplicația `fsck`, dar nu se dorește ca această reparare să aibă loc pe hard disk-ul defect. Întâi se realizează o copie a tuturor datelor de pe primul hard disk pe un alt hard disk, copie numită imagine.

Comanda utilizată pentru a realiza această imagine este `dd`, împreună cu parametrul `conv=noerror`, parametru care îi spune `dd`-ului să nu se opreasă atunci când detectează un bloc inaccesibil.

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/sda of=/dev/sdb conv=noerror
```

Execuția acestei comenzi poate dura foarte mult timp, datorită numărului mare de blocuri care trebuie citite și scrise. Pentru a accelera execuția comenzi, se poate mări dimensiunea blocului citit/scris prin intermediul parametrului `bs` (block size), prezentat anterior. Utilizarea unui bloc mai mare decât dimensiunea unui sector de hard disc (512 octetă) poate duce la pierderea ultimelor sectoare de pe discul sursă, căci nu se poate realiza un bloc cu ele.

7.8.3 Crearea unei imagini de CD; montarea unei imagini

O imagine de CD se creează în mod asemănător creării unei imagini de hard disk.

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/hda of=cd.iso
```

Această comandă va citi CD-ul introdus în unitatea `/dev/hda` sector cu sector și va scrie imaginea lui în fișierul `cd.iso`.

Pentru a putea utiliza imaginea, aceasta trebuie montată într-un director precum orice alt sistem de fișiere, dar cu următoarele observații:

- tipul sistemului de fișiere de pe un CD este `iso9660`;
- deoarece fișierul nu este un dispozitiv real, trebuie utilizată și opțiunea `loop`.

```
1 root@ubuntu:~# mount -t iso9660 -o loop cd.iso /mnt/cd
```

Pentru a demonta imaginea, se utilizează comanda:

```
1 root@ubuntu:~# umount /mnt/cd
```

În acest fel pot fi păstrate pe disc imagini ale CD-urilor utilizate des și/sau pot fi testate imagini de CD create de diferite utilitare.

Trebuie menționat că se poate aplica aceeași procedură și pentru DVD-uri, atâtă timp cât sistemul de fisiere este corect precizat în comanda `mount` (DVD-urile pot fi scrise în formatul UDF).

7.8.4 Utilizarea unui fișier de pe o partitură FAT32 ca fișier de swap pentru un LiveCD Linux

Se observă de multe ori că LiveCD-urile funcționează greu pe sisteme care nu au multă memorie RAM disponibilă. Într-un sistem instalat, memoria RAM poate fi ajutată și de prezența spațiului de swap de pe hard disk. Într-un sistem în care nu există nicio partitură de swap, un LiveCD nu activează niciun astfel de spațiu. O posibilitate o reprezintă utilizarea unui fișier de swap, pe o partitură deja existentă în sistem. S-a utilizat pentru exemplificare o partitură FAT32, dar se poate utiliza orice tip de partitură pe care Linux-ul poate scrie.

Pentru început, se montează sistemul de fisiere (partitura a doua, primul hard disk) unde se dorește crearea fișierului de swap:

```
1 root@ubuntu:~# mount -t vfat /dev/sda2 /mnt/temp
```

În acest moment se poate crea un fișier de swap de dimensiunea dorită utilizând programul `dd`:

```
1 root@ubuntu:~# dd if=/dev/zero of=/mnt/temp/fisier.swap bs=1M count=256
2 256+0 records in
3 256+0 records out
4 268435456 bytes (268 MB) copied, 6.41171 seconds, 41.9 MB/s
```

S-a creat un fișier de 256 MB (plin cu zerouri) pentru a fi folosit ca fișier de swap. În acest moment trebuie transformat fișierul în zonă de swap, printr-un proces asemănător formatării partitiilor:

```
1 root@ubuntu:~# mkswap /mnt/temp/fisier.swap
```

În acest moment, fișierul este pregătit pentru a fi folosit ca zonă de swap. Sistemul de operare trebuie să afle de prezența fișierului de swap printr-o operatie asemănătoare montării unui sistem de fisiere:

```
1 root@ubuntu:~# swapon /mnt/temp/fisier.swap
```

După execuția acestei comenzi sistemul folosește fișierul creat mai sus ca zonă de swap.

Cuvinte cheie

- kernel
- mașină virtuală
- kernel-space
- von Neumann
- user-space
- CPU, procesor

- RAM, DRAM
- placă de bază
- chipset
- northbridge
- southbridge
- hard-disk, HDD
- magistrală, PCI, AGP
- dispozitiv
- modul
- driver
- lsmod, insmod, modprobe, rmmod
- /sys
- lsusb, lspci
- sensors
- smartmontools
- /dev
- udev
- dispozitive de tip bloc
- dispozitive de tip caracter
- pseudodispozitive
- dd
- /proc
- sysctl
- /etc/sysctl.conf
- MBR

Întrebări

1. Care dintre următoarele NU este o componentă a arhitecturii von Neumann?
  - CPU
  - unitatea de comandă
  - memoria
  - dispozitivele de intrare ieșire
2. Care utilitar poate fi folosit pentru efectuarea unui backup la MBR?
  - lspci
  - lsusb
  - sysctl
  - dd
3. Care din următoarele NU oferă direct informații despre sistem?
  - /sys
  - /proc
  - dd
  - lsusb
4. Care comandă NU este folosită pentru interacțiunea cu modulele din kernel?
  - lsmod
  - modprobe

- modinstall
  - insmod
5. Care din următoarele NU este un exemplu de pseudodispozitiv?
- /dev/null
  - /dev/zero
  - /dev/hda3
  - /dev/urandom
6. Care din următoarele dispozitive NU este asociat unui hard-disk?
- /dev/sdal
  - /dev/hda5
  - /dev/sda
  - /dev/ttys0
7. Care din următoarele se referă în mod direct la placa de bază?
- southbridge
  - megabyte
  - GPU
  - cache
8. Care din următoarele acronime NU este corelat direct cu dispozitive fizice?
- SCSI
  - USB
  - ACPI
  - TGZ
9. La care dispozitiv se referă acronimul AGP?
- procesor
  - placa de rețea
  - placa grafică
  - hard-disk
10. La ce se referă în general noțiunea de "arhitectură pe N biți"?
- dimensiunea registrelor
  - dimensiunea magistralei de date
  - dimensiunea memoriei cache L1
  - viteza maximă a southbridge-ului

Capitolul 8

Configurări de rețea

You know it's love when you memorize her IP address to skip DNS overhead.

Ce se învăță din acest capitol?

- Noțiunea de rețea de calculatoare
- Topologia unei rețele de calculatoare
- Adresarea IP
- Parametrii unei rețele de calculatoare: adresă IP, mască de rețea, gateway
- Configurarea unei interfețe de rețea în Linux; adăugarea de rute în Linux
- Configurare temporară; configurare permanentă; configurare statică; configurare dinamică
- Configurare DNS
- Verificarea conectivității într-o rețea locală
- Configurarea rețelei în Windows
- Configurarea PPPoE în Linux

8.1 Concepte de rețea

Apariția și evoluția calculatoarelor au dus la dorința de a facilita comunicarea între ele pentru a partaja date mai ușor sau pentru a putea îndeplini o sarcină comună. Deși dezvoltarea rețelelor de calculatoare a fost inițial lentă, implementarea lor a cunoscut o creștere mare după 1990, odată cu explozia numărului de calculatoare legate la Internet.

Dacă initial rețelele de calculatoare au fost create pentru a facilita schimbul de informație în mediul academic, în momentul de fată ele se adresează în mare măsură utilizatorilor privați și mediului comercial.

Pentru ca un calculator să fie conectat la o rețea trebuie realizate două conexiuni: o conexiune fizică și o conexiune logică.

Conexiunea fizică este utilizată pentru a codifica informația sub formă de semnale electrice (în cazul cel mai ușual întâlnit conexiunea se realizează prin cablu UTP), semnale optice (pentru legăturile prin fibra optică) sau semnale electromagnetice (pentru legăturile fără fir). În primele două cazuri ea se realizează printr-un cablu care leagă calculatorul de un echipament de rețea.

Conexiunea logică cuprinde un set de mecanisme de adresare complexe (ce asigură comunicația între calculatoarele conectate la rețea), cuprinde controlul fluxului de date și oferă garanția integrității datelor. Cel mai cunoscut mecanism de adresare prezent în cadrul conexiunii logice este IP (Internet Protocol). Acesta asigură identificarea unică și comunicarea calculatoarelor atât în rețelele locale, cât și în Internet.

8.1.1 Noțiuni de bază

Rețelele de calculatoare, din punctul de vedere al standardelor folosite, sunt împărțite în trei mari categorii: rețele locale de calculatoare (*Local Area Network – LAN*), rețele metropolitane de calculatoare (*Metropolitan Area Network – MAN*) și rețele de calculatoare pe arii extinse (*Wide Area Network – WAN*). În momentul de față această clasificare nu se mai păstrează 100%, rețelele MAN dispărând aproape complet și fiind înlocuite cu rețele LAN.

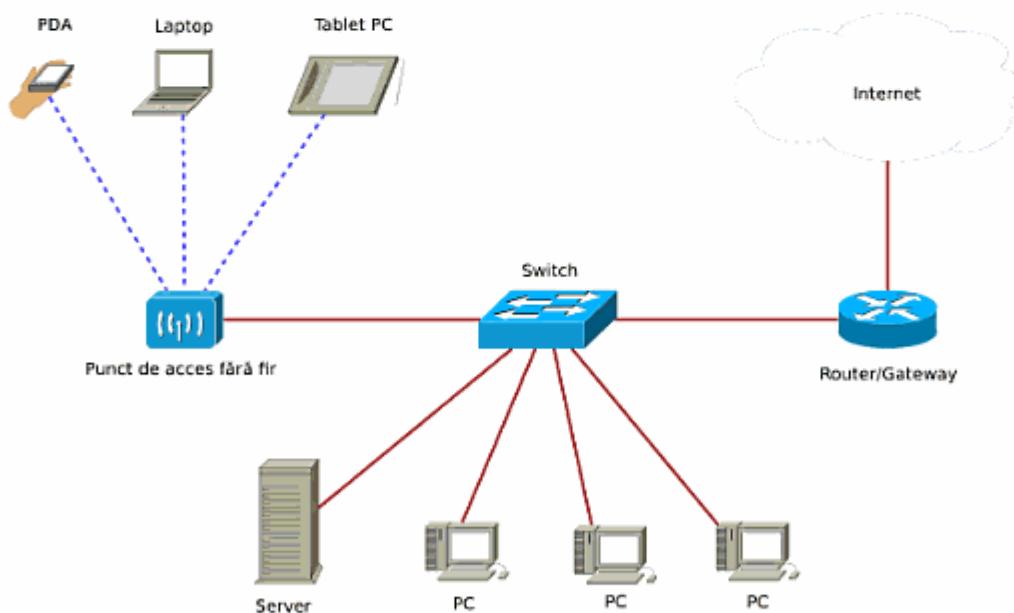

Figura 8.1: Schema unei rețele locale de calculatoare

O rețea locală de calculatoare este formată cel mai adesea din mai multe stații legate între ele. O stație poate fi un calculator, un laptop, un PDA, un *Tablet PC*, un server, un router etc.

Conecțarea stațiilor se realizează printr-un echipament de rețea numit switch. Acesta transferă informația între calculatoare bazându-se pe adresa MAC.

Adresa MAC este un număr cu o lungime de 48 de biți care identifică în mod unic fiecare interfață de rețea Ethernet.

Prin urmare nu pot exista două interfețe de rețea Ethernet cu aceeași adresă MAC. Adresa MAC este înscrisă din fabrică într-o memorie ROM de pe placă și ea nu poate fi schimbată.

Datorită faptului că protocolul DHCP de configurare automată a adreselor IP utilizează frecvent adresa MAC pentru a aloca o adresă IP unui calculator, este ușoară să se modifică adresa MAC a unei plăci de rețea. Acest lucru nu înseamnă rescrierea memoriei ROM, ci specificarea unei alte adrese pe care sistemul de operare să o folosească în locul celei initiale.

Switch-ul permite comunicația între calculatoare aflate în aceeași rețea locală. Pentru a putea accesa și alte calculatoare (cel mai adesea pentru a putea accesa Internet) trebuie ca unul din echipamentele din rețea să aibă o sau două legături la o altă rețea. Acest echipament poate să fie o stație sau un server cu mai multe interfețe de rețea sau un echipament de rețea dedicat numit **ruter**. Transferul informației din rețea locală mai departe înspre Internet se bazează pe adresa IP.

Adresa IP este un număr cu o lungime de 32 de biți folosit pentru identificarea fiecărei interfețe de rețea în Internet.

O stație poate avea mai multe adrese IP, în mod ușoară câte o adresă pentru fiecare interfață. Este posibil însă ca pe o interfață să fie configurate mai multe adrese IP.

8.1.2 IPv6

Până acum am folosit noțiunea IP pentru a ne referi la Internet Protocol version 4 (IPv4). Internet Protocol version 6 (IPv6) este următoarea generație de protocol de rețea, dezvoltată pentru a înlocui treptat IPv4.

Adresa IPv6 este un număr cu o lungime de 128 de biți folosit pentru identificarea fiecărei interfețe de rețea în Internet.

Principalul motiv pentru care a fost implementat un nou protocol de rețea pentru Internet este epuizarea adreselor IPv4. IPv6 are un spațiu de adrese mult mai mare decât IPv4 din cauza lungimii adreselor. Spațiul de adrese IPv6 oferă 2^{128} adrese, față de IPv4 care are doar 2^{32} adrese.

8.1.3 Moduri de adresare: adresare unicast, multicast, broadcast

Comunicațiile între echipamente pot fi împărțite în trei categorii, în funcție de numărul de destinatari:

- comunicări **unicast**: au o sursă și un destinatar;
- comunicări **multicast**: au o sursă și mai mulți destinatari ce fac parte dintr-un grup specific;
- comunicări **broadcast**: au o sursă și ca destinatar toate stațiile dintr-o rețea.

Atât mesajele de tip multicast cât și cele de tip broadcast sunt adresate mai multor destinatari simultan. Diferența dintre ele constă în faptul că mesajele de tip broadcast se adresează tuturor stațiilor dintr-o rețea, pe când cele multicast se adresează doar unora din aceste stații.

8.2 Parametrii de rețea

8.2.1 Adresă IP și mască de rețea

Adresa IP pe 32 de biți a fost introdusă în perioada '80, când nu se preconiza creșterea spectaculoasă a Internetului. După 1990, datorită dezvoltării rețelelor, cerințele pentru adrese IP au crescut, astfel încât nu peste mult timp adresele au început să se epuizeze. Din acest motiv au apărut mai multe mecanisme menite să reducă numărul de adrese IP utilizate, printre care adresele IP private și translatarea de adrese IP (Network Address Translation – NAT). În paralel a fost dezvoltată și o soluție pe termen lung: protocolul IPv6, a cărui utilizare va crește în anii următori. În cadrul acestui protocol adresa IP are 128 de biți.

Pentru a ușura utilizarea adreselor IP, cei 32 de biți sunt separați în patru grupuri a către 8 biți, fiecare grup fiind scris în formă zecimală. Astfel adresa IP utilizată în mod uzual este compusă din patru numere zecimale între 0 și 255 despărțite prin puncte:

- 1 01011001110101110001111010000111 – cei 32 de biți ai unei adrese IP
- 2 01011001.11010111.00011110.10000111 – patru grupuri a către 8 biți
- 3 89.215.30.135 – fiecare grup este transformat în format zecimal

Atunci când o interfață de rețea are configurată o adresă IP, adresa are două componente: o parte din cei 32 de biți reprezintă adresa rețelei din care face parte stația și cealaltă parte a bițiilor reprezintă adresa stației în cadrul rețelei. Sistemul este similar cu cel utilizat pentru codul postal: în cadrul codului 014288, primele două cifre pot reprezenta județul, următoarele două pot reprezenta orașul, iar ultimele două pot reprezenta strada. Astfel destinația este localizată în arii din ce în ce mai restrânse.

Pentru a putea spune care dintre cei 32 de biți reprezintă adresa rețelei și care reprezintă adresa calculatorului în cadrul rețelei, este utilizată o mască de rețea. Aceasta este tot un număr de 32 de biți cu o caracteristică specială: este compusă, pornind de la stânga la dreapta, dintr-un bloc compact de 1 urmat de un bloc compact de 0. Pentru utilizarea mai usoară a măștii de rețea este folosită aceeași notație ca și în cadrul adresei IP:

- 1 11111111000000000000000000000000 – cei 32 de biți ai unei măști
- 2 11111111.00000000.00000000.00000000 – patru grupuri a către 8 biți
- 3 255.0.0.0 – fiecare grup este transformat în format zecimal

Dacă în cadrul măștii de rețea un bit este egal cu 1, atunci bitul corespunzător din adresa IP face parte din *adresa rețelei*, iar dacă este egal cu 0, bitul corespunzător din adresa IP face parte din adresa calculatorului (stației) în *cadrul rețelei*:

1 01011001.11010111.00011110.10000111 – adresa IP
 2 11111111.00000000.00000000.00000000 – masca de rețea
 3 <-A.R.-> <-----A.S.----->
 4 A.R. – Adresa rețelei
 5 A.S. – Adresa stației

Pentru a putea afla din ce rețea face parte o adresă IP, se face și logic pe biți între adresa IP și masca de rețea. După realizarea operației de și logic se obține o adresă IP care are toți biții din partea de adresă a rețelei egali cu adresa rețelei din care face parte stația, și toți biții din partea de adresa a stației în cadrul rețelei egali cu 0:

1 01011001.11010111.00011110.10000111 = 89.215.30.135 – adresa IP
 2 11111111.00000000.00000000.00000000 = 255.0.0.0 – masca de rețea
 3 ----- – și logic pe biți
 4 01011001.00000000.00000000.00000000 = 89.0.0.0 – adresa rețelei
 5 <-A.R.-> <-----A. C.----->
 6 01011001.11111111.11111111.11111111 = 89.255.255.255 – adr. broadcast

Adresa IP în care toți bitii din partea de adresă a stației sunt egali cu 0 se numește **adresa rețelei** din care face parte stația. Toate stațiile dintr-o rețea locală au adrese IP care au aceeași adresă a rețelei. În felul acesta se realizează corespondența între conexiunea fizică la rețea și cea logică.

Adresa IP în care toți bitii din partea de adresă a stației în cadrul rețelei sunt egali cu 1 se numește **adresa de broadcast** a rețelei. Dacă un pachet este trimis către această adresă, atunci el va fi procesat de toate calculatoarele din rețea.

Clase de adrese IP

Conceptul de clase de adrese IP este important pentru înțelegerea modului în care funcționează o rețea de calculatoare. Spațiul de adrese IP este împărțit în cinci categorii, denumite *clase de adrese*. În funcție de intervalul din care face parte primul octet al adresei IP (sau, echivalent, primul număr zecimal din notația cu punct), se stabilește clasa respectivei adrese IP:

- între 0 și 127, adresa IP face parte din clasa A,
- între 128 și 191, adresa IP face parte din clasa B,
- între 192 și 223, adresa IP face parte din clasa C,
- între 224 și 239, adresa IP face parte din clasa D,
- între 240 și 255, adresa IP face parte din clasa E.

Această împărțire a claselor de adrese a fost aleasă din considerante de performanță: pentru a determina clasa unei adrese IP oarecare, un dispozitiv hardware de rețea trebuie să inspecteze maximum primii patru biți ai adresei IP (valoarea bitilor notati cu - nu este importantă):

- 0 - - - - -, adresa IP face parte din clasa A,
- 10 - - - - -, adresa IP face parte din clasa B,
- 110 - - - - , adresa IP face parte din clasa C,

- 1110. ...., adresa IP face parte din clasa D,
- 1111. ...., adresa IP face parte din clasa E.

Împărțirea pe clase determină două caracteristici importante ale unei adrese: tipul rutării (unicast/multicast/reservat) și masca de rețea.

- Clasa A: 0.0.0.0 – 127.255.255.255 – masca 255.0.0.0 – unicast
- Clasa B: 128.0.0.0 – 191.255.255.255 – masca 255.255.0.0 – unicast
- Clasa C: 192.0.0.0 – 223.255.255.255 – masca 255.255.255.0 – unicast
- Clasa D: 224.0.0.0 – 239.255.255.255 – multicast
- Clasa E: 240.0.0.0 – 255.255.255.255 – rezervat

Modul acesta de clasificare a spațiului de adresă a fost utilizat într-o fază incipientă a Internetului. Din motive care tin de eficiența modului de utilizare a adreselor IP, în prezent, măștile de rețea nu au doar aceste trei lungimi fixe, ci pot avea lungime variabilă, iar împărțirea în cele cinci clase nu mai este întâină decât în cazuri rare.

Adrese IP publice și adrese IP private

În momentul în care numărul de adrese IP rămase libere a început să scadă simțitor, la începutul anilor '90, au apărut mecanisme menite să rezolve parțial această problema. Printre mecanismele apărute se numără și spațiul de adrese private.

Din fiecare clasă de adrese a fost rezervat un spațiu de adrese care nu pot fi accesate direct din afara rețelei locale. Practic stațiile care au configurate adrese IP private sunt invizibile din afara rețelei lor, și implicit din Internet. De aceea pot exista mai multe stații, făcând parte din rețele diferite, care au aceeași adresa IP privată. În felul acesta se realizează o economie mare de adrese IP.

Spațiile de adrese private sunt:

- 1 10.0.0.0 -- 10.255.255.255 din clasa A
- 2 170.16.0.0 -- 172.31.255.255 din clasa B
- 3 192.168.0.0 -- 192.168.255.255 din clasa C

Pentru ca o stație ce are configurată o adresă IP privată să poată accesa stații care nu se află în aceeași rețea cu ea este necesară utilizarea mecanismelor de NAT (*Network Address Translation*). De cele mai multe ori, prin NAT, toate stațiile dintr-o rețea cu adrese IP private vor fi recunoscute în afara rețelei ca având aceeași adresă IP publică.

8.2.2 Ruter implicit (default gateway)

Pentru a putea accesa calculatoare aflate în alte rețele, este necesar ca unul dintre echipamentele conectate în rețea să aibă o a doua interfață conectată la o altă rețea. Din cea de-a doua rețea se poate realiza mai departe accesul către Internet. Acest echipament se numește *gateway*.

Atunci când o stație A dorește să comunice cu o stație B, primul pas pe care îl face este să verifice dacă adresa IP a lui B este în aceeași rețea cu adresa lui A. În cazul în care

cele două stații sunt în aceeași rețea, informațiile sunt trimise direct către B. Dacă B nu se află în aceeași rețea cu A, atunci informațiile sunt trimise către gateway, urmând ca acesta să găsească o rută către B.

De exemplu când A1 vrea să comunice cu A3, fiind amândouă în aceeași rețea locală, îl va trimite informațiile direct. Calea pachetelor este reprezentată în figura 8.2.

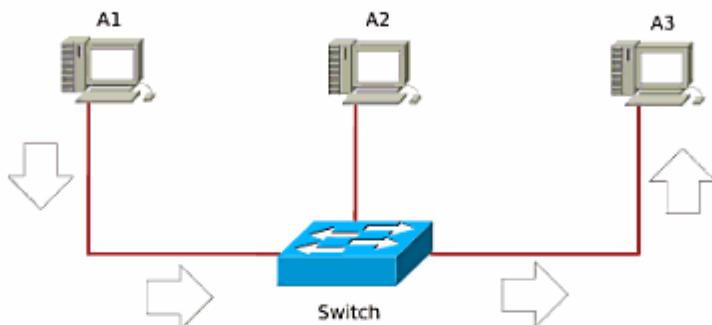

Figura 8.2: Comunicarea în rețeaua locală

În cazul în care A1 vrea să comunice cu B2, va trimite informațiile către R1 care este gateway-ul. R1 va verifica dacă rețeaua destinație este direct conectată sau dacă cunoaște calea către ea. Schema din figura 8.3 reprezintă calea pachetelor de la A1 la B2:

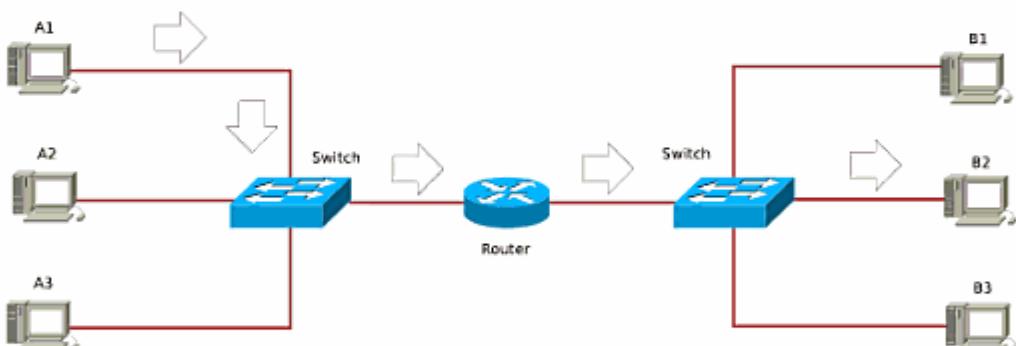

Figura 8.3: Comunicarea în afara rețelei locale

Prin urmare este necesar ca fiecare stație din rețea să cunoască adresa gateway-ului pentru a putea avea acces în afara rețelei și masca de rețea pentru a vedea dacă este cazul să folosească gateway-ul sau nu.

8.2.3 DNS

Un utilizator accesează în mod normal un număr mare de servicii de rețea, cele mai multe fiind oferite de diverse servere. Accesarea fiecărui serviciu este conditionată de cunoasterea adresei IP a serverului care oferă serviciul respectiv. Spre exemplu, pentru a accesa o pagină web este necesară cunoasterea adresei IP a serverului pe care este găzduită acea pagină.

Pentru că memorarea unui număr mare de adrese IP nu este un lucru comod, a apărut serviciul numit Sistemul numelor de domenii (Domain Name System – DNS). În cadrul acestui serviciu se realizează corespondență între un sir de caractere și o adresă IP. De aceea DNS-ul poate fi privit ca o carte de telefon de unde, dacă se cunoaște numele unui server, i se poate afla adresa IP.

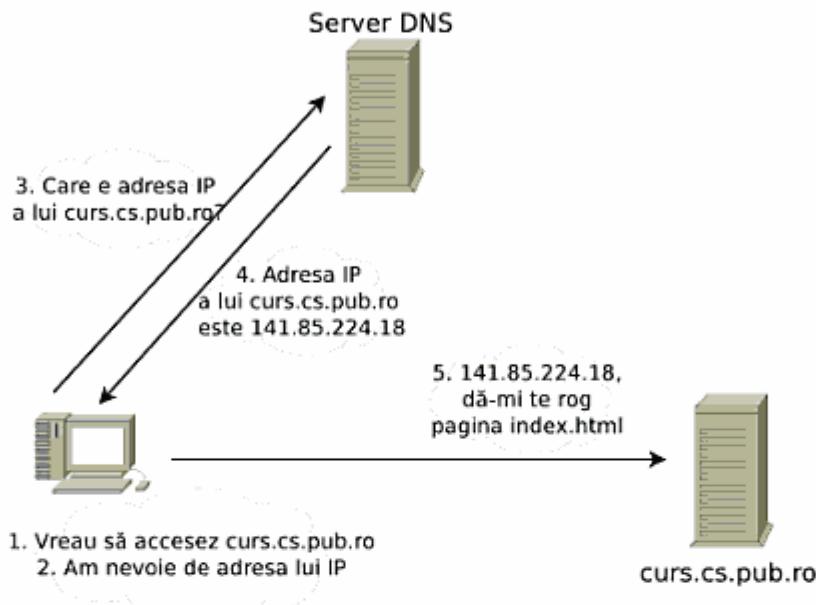

Figura 8.4: Rolul unui server DNS

Un nume de domeniu (asociat unui calculator) este compus din mai multe părți despărțite prin puncte: de exemplu `curs.cs.pub.ro`. Cea din extremitatea dreaptă se numește *Top Level Domain – TLD* și poate conține indicativul unei țări (.ro pentru România, .us pentru SUA, .jp pentru Japonia etc.) sau poate reprezenta un anumit tip de organizație (de exemplu .com pentru organizațiile comerciale, .org pentru organizațiile non-profit, .mil pentru armata SUA etc.).

În stânga Top Level Domain se găsesc subdomenii. În exemplul de mai sus subdomeniul `pub` este asociat Universității Politehnica București, `cs` este asociat Facultății de Automatică și Calculatoare, Catedra de Calculatoare.

Serviciile de DNS sunt oferite de servere specializate. Pentru a putea accesa un astfel de server, este necesară cunoasterea adresei lui IP. Există servere publice care oferă servicii de DNS, însă de cele mai multe ori este de preferat ca în cadrul rețelei locale să existe un server de DNS din motive ce tin de timpul de răspuns.

Chiar dacă serverul de DNS este plasat în rețea locală, DNS-ul rămâne cel mai lent serviciu de rețea și componenta cu cel mai mare timp de răspuns în mecanismul de comunicație în rețea. De aceea se spune că *"You know it's love when you memorize her IP address to skip DNS overhead"*.

Este posibil uneori ca adresa IP asociată unei stații să fie dinamică. Aceasta înseamnă că din timp în timp stația respectivă va primi o altă adresă IP. Pentru a putea accesa stația fără să i se cunoască adresa IP existentă la un moment dat se folosește sistemul

Tabelul 8.1: Configurarea rețelei

	Configurare statică	Configurare dinamică
Configurare temporară	<code>ifconfig</code>	<code>dhclient</code> , <code>dhcpd</code>
Configurare permanentă	<code>/etc/network/interfaces</code>	<code>/etc/network/interfaces</code>

numit DynDNS (*Dynamic DNS*). În cadrul acestui sistem stația va trimite către un server DNS specializat informații actualizate legate de adresa ei IP.

8.3 Configurări temporare

8.3.1 Interfețe de rețea. Configurări permanente și configurări temporare

Din punct de vedere logic, fiecărei plăci de rețea îi corespunde în cadrul sistemului de operare o interfață. Pe această interfață se configurează o adresă IP și o mască de rețea.

În Linux interfețele de rețea conțin în denumirea lor două componente. Prima parte reprezintă tipul interfeței (de exemplu `eth` pentru Ethernet, `wlan` pentru placile de rețea fără fir etc) și numărul ei (`eth0` reprezintă prima interfață de Ethernet, `wlan1` reprezintă a două interfață fără fir etc).

Configurarea unei adrese IP se poate realiza în două moduri: temporară sau permanentă. Fiecare din cele două se poate realiza la rândul ei static (parametrii sunt introdusi manual de administrator) sau dinamic (parametrii se configurează în mod automat).

Configurarea temporară statică se realizează cu ajutorul comenzi `ifconfig` (a cărei denumire vine de la *interface configuration*). Efectul acestei configurări este imediat (parametrii se aplică imediat după ce comanda este dată) însă odată cu repornirea sistemului de operare, configurările se pierd.

Configurarea temporară dinamică se realizează cu ajutorul unui client DHCP, de exemplu `dhclient` sau `dhcpd`.

Configurarea permanentă statică sau dinamică se realizează cu ajutorul fișierului `/etc/network/interfaces`. Efectul acestei comenzi nu este imediat (configurările nu se aplică odată cu salvarea fișierului), însă configurările se păstrează și după repornirea sistemului de operare. Acest lucru se petrece deoarece fișierul în care sunt trecute configurările este citit și interpretat de sistemul de operare la initializare, configurările din fișier fiind din nou aplicate.

Și configurarea unui gateway se poate realiza în mod temporar cu ajutorul comenzi `route` sau în mod permanent prin fișierul de configurare `/etc/network/interfaces`.

Fiecare din cele două metode (permanent vs. temporar) are avantajele sale. Configurările temporare au efect imediat și se aplică ușor. Cele permanente se pot

aplica automat la fiecare initializare a sistemului de operare.

8.3.2 Configurarea temporară statică a unei adrese IP pe o interfață

Pentru a configura o interfață de retea în mod temporar se folosește comanda **ifconfig**. Modul de utilizare al comenzi este următorul:

```
1 root@ubuntu:~# ifconfig [-v] [-a] [-s] [interface]
2 root@ubuntu:~# ifconfig [-v] interface [aftype] options | address ...
```

Prin utilizarea comenzi fără niciun parametru se pot afla informații despre interfețele de retea active:

```
1 root@asgard:/home/george# ifconfig
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
4 inet6 addr: fe80::214:d1ff:fe38:73a6/64 Scope:Link
5 UP BROADCAST RUNNING MULTICAST MTU:1500 Metric:1
6 RX packets:18982017 errors:0 dropped:0 overruns:0 frame:0
7 TX packets:27864548 errors:0 dropped:0 overruns:0 carrier:0
8 collisions:0 txqueuelen:1000
9 RX bytes:144959484 (130 MiB) TX bytes:21665362 (20.6 MiB)
10 Interrupt:18 Base address:0x4400
11
12 lo Link encap:Local Loopback
13 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
14 inet6 addr: ::1/128 Scope:Host
15 UP LOOPBACK RUNNING MTU:16436 Metric:1
16 RX packets:5777 errors:0 dropped:0 overruns:0 frame:0
17 TX packets:5777 errors:0 dropped:0 overruns:0 carrier:0
18 collisions:0 txqueuelen:0
19 RX bytes:360919 (352.4 KiB) TX bytes:360919 (352.4 KiB)
```

Pe lângă interfețele corespunzătoare plăcilor de retea există și interfața **lo**. Numele acestei interfețe vine de la *loopback*. Orice informație transmisă pe loopback se va întoarce înapoi tot pe loopback.

Interfața de loopback este o interfață virtuală (fără un corespondent fizic) care este folosită în scopuri de testare. Ea are, deobicei, asociată o adresă IP standard: 127.0.0.1. Dacă un calculator nu are nicio placă de retea, interfața de loopback va fi singura existentă.

Parametrii uzuali ai comenzi **ifconfig** sunt următorii:

- **-v** afisează informații detaliate în cazul erorilor;
- **-a** afisează informații despre toate interfețele existente, fie că sunt active sau inactive.

```
1 root@asgard:/home/george# ifconfig
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
4 [...]
5 lo Link encap:Local Loopback
6 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
7 [...]
8
```

```

9 root@asgard:/home/george# ifconfig -a
10 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
11 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
12 [...]
13 eth1 Link encap:Ethernet HWaddr 00:18:F3:AB:45:62
14 BROADCAST MULTICAST MTU:1500 Metric:1
15 [...]
16 lo Link encap:Local Loopback
17 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
18 [...]

```

- **-s** afisează statistici legate de interfețele de rețea în format compact, sub forma unui tabel:

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig -s
2 iface MTU Met RX-OK RX-ERR [...]
3 eth0 1500 0 193488 0 [...] 282347 0 0 0 BMRU
4 lo 16436 0 5849 0 [...] 584 0 0 0 LRU

```

- **interface** reprezintă numele interfeței despre care se doresc informații sau numele interfeței care va fi configurată. De exemplu, pentru a afișa informații despre interfața de rețea **eth0** se folosește comanda

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
4 [...]

```

- **address** reprezintă adresa IP care va fi configurată pe interfață. De exemplu, pentru a configura adresa IP 10.1.1.3 pe interfața **eth0**:

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 10.1.1.3
2
3 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0
4 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
5 inet addr:10.1.1.3 Bcast:10.255.255.255 Mask:255.0.0.0
6 [...]

```

- **options** reprezintă opțiuni avansate ce pot fi configurate

Opțiunile cele mai des folosite sunt următoarele:

- **down** dezactivează o interfață. Odată dezactivată, interfața nu va mai trimite și nu va mai primi niciun pachet

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
4 [...]
5 lo Link encap:Local Loopback
6 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
7 [...]
8
9 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 down
10
11 root@asgard:/home/george# ifconfig
12 lo Link encap:Local Loopback
13 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
14 [...]

```

Se poate observa faptul că, după ce interfața a fost dezactivată, ea nu mai apare în lista de interfețe active. Pentru a afișa toate interfețele existente se folosește parametrul -a.

- **up** este utilizată pentru a activa o interfață. În cazul în care este specificată o adresă IP pentru a fi configurată pe interfață, opțiunea **up** este considerată implicit.

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig
2 lo Link encap:Local Loopback
3 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
4 [...]
5
6 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 up
7
8 root@asgard:/home/george# ifconfig
9 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
10 inet addr:10.1.1.2 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
11 [...]
12 lo Link encap:Local Loopback
13 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
14 [...]
```

- **netmask** **addr** specifică masca de rețea asociată interfeței. În cazul în care această opțiune nu este prezentă se va considera masca implicită clasei IP-uri din care face parte adresa IP a interfeței. Se poate observa din exemplele anterioare faptul că, nespecificând masca de rețea, aceasta a fost considerată implicit 255.0.0.0, care este valoarea pentru clasa A de adrese IP din care face parte 10.1.1.3. În cazul în care se specifică și valoarea măștii ca opțiune, rezultatul va fi:

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 10.1.1.3 netmask
2 255.255.255.0
3
4 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0
5 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
6 inet addr:10.1.1.3 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
7 [...]
```

- **hw class** **addr** specifică utilizarea unei alte adrese MAC și nu cea din memoria ROM a plăcii de rețea, în cazul în care driverul plăcii de rețea oferă suport pentru acest lucru. Este foarte important ca interfața de rețea să fie dezactivată înaintea configurării unei noi adrese MAC:

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet addr:10.1.1.3 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
4 [...]
5
6 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 down
7
8 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0 hw ether 01:02:03:04:05:06
9 up
10
11 root@asgard:/home/george# ifconfig eth0
12 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 01:02:03:04:05:06
13 inet addr:10.1.1.3 Bcast:10.1.1.255 Mask:255.255.255.0
14 [...]
```

Utilitatea folosirii unei adrese MAC diferită de cea a plăcii de rețea apare datorită faptului că protocolul DHCP de configurare automată a adreselor IP utilizează frecvent adresa MAC pentru a aloca o adresă IP unui calculator. Pentru a obține o anumită adresă IP, trebuie folosită adresa MAC asociată în cadrul serverului DHCP cu adresa IP dorită.

8.3.3 Asigurarea conectivității la Internet. Configurarea temporară statică a unei rute implicite

Comanda **ifconfig** permite doar configurarea unei adrese IP pe o interfață. Pentru a putea accesa Internetul este nevoie să fie specificată adresa unui gateway.

Specificarea temporară a unui gateway se realizează cu ajutorul unei rute. O rută reprezintă calea pe care o urmează pachetele în drumul lor către destinație. Rutele sunt reținute în cadrul unui structuri numite **tabelă de rutare**. Aceasta conține practic informații despre toate destinațiile accesibile la un moment dat.

Printre informațiile reținute pentru fiecare rută se numără: adresa destinației (poate fi adresa unei stații sau adresa unei întregi rețele), masca de rețea asociată și adresa echipamentului de rețea către care se trimit informațiile pentru a ajunge la destinație.

Configurarea tabelei de rutare se realizează cu ajutorul comenzi **route**. Aceasta permite adăugarea, modificarea și stergerea de rute. Pentru a vedea care sunt rutele existente la un moment dat (ca atare pentru a vedea continutul tabelei de rutare) se utilizează comanda **route** fără parametri:

```
1 root@asgard:/home/george# route
2 Kernel IP routing table
3 Destination Gateway Genmask Flags Metric Ref Use Iface
4 localnet * 255.255.255.0 U 0 0 0 eth0
```

În rezultatul de mai sus se vede faptul că singura rută existentă este cea asociată rețelei locale (**localnet**). Această rută (care este practic asociată cu rețeaua locală direct conectată) este introdusă în tabela de rutare după ce interfața de rețea asociată rețelei este configurată.

Formatul comenzi utilizat pentru adăugarea unei rute implicite este următorul:

```
1 root@ubuntu:~# route add default gateway addr
```

Configurarea unei rute implicite se realizează astfel:

```
1 root@asgard:/home/george# route add default gateway 10.1.1.1
2
3 root@asgard:/home/george# route
4 Kernel IP routing table
5 Destination Gateway Genmask Flags Metric Ref Use Iface
6 localnet * 255.255.255.0 U 0 0 0 eth0
7 default 10.1.1.1 0.0.0.0 UG 0 0 0 eth0
```

Unul dintre parametrii utili ai comenzi **route** este **-n (numeric)**. Folosind acest parametru adresele din tabela de rutare vor fi afisat în format numeric în loc să se afișeze numele serverelor sau stațiilor. Este folosit atunci când se dorește interogarea unui server DNS (de exemplu atunci când nu este configurat un astfel de server).

```

1 root@asgard:/home/george# route -n
2 Kernel IP routing table
3 Destination Gateway Genmask Flags Metric Ref Use Iface
4 10.1.1.0 * 255.255.255.0 U 0 0 0 eth0
5 0.0.0.0 10.1.1.1 0.0.0.0 UG 0 0 0 eth0

```

8.4 Configurări permanente

8.4.1 Configurarea permanentă a unei interfețe de rețea

Configurările de rețea permanente se realizează în cadrul fișierului `/etc/network/interfaces`. Manualul de utilizare al acestui fișier se poate accesa cu comanda:

```
1 man interfaces
```

Un exemplu de fișier de configurare este următorul:

```

1 root@asgard:/home/george# cat /etc/network/interfaces
2 # This file describes the network interfaces available on your system
3 # and how to activate them. For more information, see interfaces(5).
4
5 # The loopback network interface
6 auto lo eth0
7 iface lo inet loopback
8
9 # The primary network interface
10 allow-hotplug eth0
11 iface eth0 inet static
12 address 10.1.1.2
13 netmask 255.255.255.0
14 network 10.1.1.0
15 broadcast 10.1.1.255
16 gateway 10.1.1.1
17 dns-nameservers 10.1.1.1

```

Fisierul `/etc/network/interfaces` conține diverse configurări ale interfețelor de rețea, configurări care sunt interpretate de utilitarele `ifup` și `ifdown`. `ifup` este un utilitar ce permite activarea unei interfețe de rețea. El este similar opțiunii `up` a comenzi `ifconfig`. `ifdown` dezactivează o interfață de rețea, fiind similar cu opțiunea `down` a comenzi `ifconfig`.

Pentru a activa toate interfețele definite cu `auto` în `/etc/network/interfaces` se folosește următoarea comandă:

```
1 root@ubuntu:~# ifup -a
```

Pentru a activa o anumită interfață se precizează numele acesteia, de exemplu:

```
1 root@ubuntu:~# ifup eth0
```

Pentru a dezactiva toate interfețele active se folosește următoarea comandă:

```
1 root@ubuntu:~# ifdown -a
```

În cadrul fișierului `interfaces` se găsesc mai multe declarații de tipul `iface`, `auto` sau `allow`.

Declarațiile `auto` specifică ce interfețe sunt activate atunci când `ifup` este folosit împreună cu parametrul `-a`. Un astfel de apel (`ifup -a`) este folosit la pornirea sistemului de operare. Pornirea unei interfețe marcate ca `auto` este realizată în momentul în care `udev` (vezi secțiunea 7.5) a creat mecanismele necesare funcționării interfeței.

Declarațiile `allow` specifică interfețele care sunt activate automat de către diverse subsisteme. Astfel activarea nu mai este realizată după ce `udev` a detectat placa de rețea, ci în momentul în care aceasta devine disponibilă.

Pentru specificarea unei interfețe de loopback se folosește următoarea linie:

```
1 iface lo inet loopback
```

După declarația `iface` urmează numele interfeței, apoi tipul de adrese pe care interfața îl folosește (inet reprezintă adresare IP, inet6 reprezintă adresare IPv6). Pentru a marca o interfață ca loopback, se folosește parametrul `loopback`.

O linie asemănătoare este folosită și pentru a specifica orice altă interfață existentă. Spre exemplu, pentru configurarea interfeței `eth0`:

```
1 iface eth0 inet static
```

După declarația `iface` urmează numele interfeței apoi tipul de adrese pe care îl folosește interfața, iar la final, prin includerea parametrului `static` se specifică faptul că interfața este configurată manual de administrator, rămânând fixă până la următoarea schimbare manuală. O altă metodă de configurare este cea în care se folosește DHCP, prin care stația cere configurațiile interfeței de la un server DHCP.

Dacă parametrul `static` a fost precizat în declarația `iface`, atunci după această declarație trebuie să urmeze parametrii cu care va fi configurată interfața de rețea:

```
1 iface eth0 inet static
2 address 10.1.1.2
3 netmask 255.255.255.0
4 network 10.1.1.0
5 broadcast 10.1.1.255
6 gateway 10.1.1.1
7 dns-nameservers 10.1.1.1
```

`address` specifică adresa IP a interfeței (parametru obligatoriu), `netmask` specifică masca de rețea care va fi folosită (parametru obligatoriu), `network` specifică adresa rețelei din care face parte interfața (parametru obligatoriu doar pentru kernelul 2.0.x, adresă ce se poate obține făcând și logic pe biti între adresa IP și masca de rețea, `broadcast` specifică adresa de broadcast a rețelei din care face parte interfața (parametru optional).

După modificarea fișierului `/etc/network/interfaces` este necesară restartarea serviciului de rețea pentru a citi noua configurație:

```
1 root@ubuntu:~# /etc/init.d/networking restart
```

Serviciul de rețea poate fi oprit folosind argumentul `stop` și pornit folosind argumentul `start`:

```
1 root@ubuntu:-# /etc/init.d/networking stop
2
3 root@ubuntu:-# /etc/init.d/networking start
```

8.4.2 Configurarea permanentă statică a unei rute implicită

O a doua modalitate de specificare a rutei implicită este folosirea fisierului `/etc/network/interfaces`. Structura acestuia a fost descrisă în paragraful anterior.

Printre parametrii care se pot configura după declarația `iface` se află și gateway-ul implicit. Specificarea acestuia se realizează astfel:

```
1 iface eth0 inet static
2 [...]
3 gateway 10.1.1.1
```

unde 10.1.1.1 este adresa IP a gateway-ului.

8.4.3 DHCP. Configurarea unei interfețe în mod automat

Configurarea parametrilor unei interfețe de rețea se poate realiza static sau dinamic.

În cazul configurațiilor statice toți parametrii trebuie introdusi manual pe fiecare stație din rețea. În cazul în care se schimbă gateway-ul, de exemplu, pe fiecare stație din rețea trebuie realizată această schimbare.

Configurațiile dinamice permit atribuirea automată a parametrilor de rețea, printre care adresa IP, masca de rețea, gateway-ul, serverul de DNS.

Cel mai utilizat protocol de configurare dinamică (automată) este **DHCP** (*Dynamic Host Configuration Protocol*). Pentru ca acest protocol să funcționeze este necesar ca în rețea locală să se găsească un server de DHCP. Serverului îi sunt specificate plaja de adrese IP pe care le poate atribui calculatoarelor și restul configurațiilor de rețea.

Atunci când o stație dorește să obțină o adresă IP, va trimite un mesaj către toată rețea (broadcast) prin care încearcă să determine dacă există un server de DHCP. Dacă acest server există, atunci el va trimite configurațiile către stație.

Configurarea parametrilor interfeței de rețea folosind DHCP se poate realiza în mod temporar sau permanent.

Pentru a realiza o configurație temporară se pornește clientul de DHCP, de exemplu cu ajutorul comenzi `dhclient`:

```
1 root@asgard:/home/george# dhclient
2 Internet Systems Consortium DHCP Client V3.0.6
3 Copyright 2004-2007 Internet Systems Consortium.
4 All rights reserved.
5 For info, please visit http://www.isc.org/sw/dhcp/
6
7 Listening on LPF/eth0/00:40:f4:cc:c5:41
8 Sending on LPF/eth0/00:40:f4:cc:c5:41
```

```
9 Sending on Socket/fallback
10 DHCPDISCOVER on eth0 to 255.255.255.255 port 67 interval 6
11 DHCPOFFER from 10.1.1.1
12 DHCPREQUEST on eth0 to 255.255.255.255 port 67
13 DHCPACK from 10.1.1.1
14 bound to 10.1.1.2 -- renewal in 815 seconds.
```

Interfața va rămâne astfel configurată până la următoarea repornire a stației sau până când configurațiile vor fi schimbate.

Pentru a realiza o configurație permanentă prin DHCP se folosește de asemenea fișierul /etc/network/interfaces. Linia care configura interfața eth0 arată astfel:

```
1 iface eth0 inet dhcp
```

8.4.4 DNS. Configurarea serverelor de DNS

Fișiere de configurație

Pentru a configura adresele serverelor de DNS se folosește fișierul /etc/resolv.conf. În cadrul acestui fișier se pot specifica adresele mai multor servere de DNS. În cazul în care unul din ele nu conține informații despre domeniul căutat, se va încerca interogarea celorlalte.

Manualul de utilizare al fișierului /etc/resolv.conf se poate accesa folosind comanda:

```
1 man resolv.conf
```

Un exemplu de fișier /etc/resolv.conf este următorul:

```
1 search localdomain
2 nameserver 10.1.1.1
3 nameserver 217.115.138.24
4 nameserver 128.107.241.185
```

În cadrul fișierului cea mai importantă declarație este declarația nameserver. Ea definește adresa unui server de DNS. Fișierul poate conține mai multe declarații de acest tip.

Aplicarea configurațiilor se realizează imediat deoarece fișierul resolv.conf este interogat de fiecare proces atunci când dorește rezolvarea unui nume de domeniu.

Desi nu este ușual, serverele de DNS se pot configura și din cadrul fișierului /etc/network/interfaces.

De cele mai multe ori, atunci când o interfață este configurată automat prin DHCP, serverul de DHCP oferă pe lângă adresa IP și adresa unui server DNS, care va fi salvată automat în /etc/resolv.conf.

Utilitarul resolvconf

Folosind utilitarul resolvconf se pot afisa informații despre serverele de nume configurate în sistem și se poate modifica configurația din fișierul

/etc/resolv.conf. Folosind opțiunea -a se poate modifica fișierul /etc/resolv.conf:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/resolv.conf
2 nameserver 192.168.2.1
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ echo "nameserver 192.168.2.100" | resolvconf -a eth0
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ echo "nameserver 192.168.2.101" | resolvconf -a eth1
7
8 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/resolv.conf
9 # Dynamic resolv.conf(5) file for glibc resolver(3) generated by
10 resolvconf(8)
11 # DO NOT EDIT THIS FILE BY HAND -- YOUR CHANGES WILL BE OVERWRITTEN
12 nameserver 192.168.2.100
13 nameserver 192.168.2.101

```

O diferență între configurarea cu **resolvconf** și modificarea directă a fișierului /etc/ resolv.conf este specificarea interfeței pentru care se face această configurație. Pentru a șterge configurația asociată cu o anumită interfață se folosește următoarea comandă:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ resolvconf -d eth0
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/resolv.conf
4 # Dynamic resolv.conf(5) file for glibc resolver(3) generated by
5 resolvconf(8)
6 # DO NOT EDIT THIS FILE BY HAND -- YOUR CHANGES WILL BE OVERWRITTEN
7 nameserver 192.168.2.101

```

Interogarea serverelor de nume

Folosind comanda **host** se pot obține informații despre un anumit domeniu, cum ar fi adresa IP asociată, serverul de nume al domeniului, serverul de mail, descrierea, alias-ul etc.

De exemplu, adresa IP asociată se poate afla folosind următoarea comandă:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ host -t A cs.pub.ro
2 cs.pub.ro has address 141.85.37.5

```

Pentru a obține serverul de nume asociat cu acest domeniu se va folosi comanda:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ host -t NS cs.pub.ro
2 cs.pub.ro name server ns.cs.pub.ro.
3 cs.pub.ro name server pub.pub.ro.

```

Serverul de mail se poate obține folosind comanda următoare:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ host -t MX cs.pub.ro
2 cs.pub.ro mail is handled by 5 mail.cs.pub.ro.

```

Comanda următoare va afișa descrierea domeniului:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ host -t TXT cs.pub.ro
2 cs.pub.ro descriptive text "Politehnica University of Bucharest,
3 Computer Science Departament"

```

8.4.5 Aliasuri. /etc/hosts

Aliasurile reprezintă etichete care sunt asociate unor adrese de IP. Sistemul de aliasuri funcționează asemănător cu cel de DNS: de exemplu, atunci când o stație dorește să acceseze serverul numit `my-print-server`, ea va încerca să găsească adresa IP a serverului respectiv.

Există însă două deosebiri majore față de DNS. Prima constă în faptul ca etichetele asociate unor adrese IP nu trebuie să respecte conventiile numelor de domenii DNS (de exemplu nu trebuie să se termine cu un Top Level Domain). A doua deosebire constă în felul în care este găsită adresa IP asociată unei etichete. Dacă în cazul DNS se folosesc servere dedicate, în cazul aliasurilor este interogat fisierul `/etc/hosts`. În acest fisier sunt trecute corespondențele între etichete și adrese IP.

Un exemplu de fisier hosts este următorul:

```
1 root@asgard:/home/george# cat /etc/hosts
2 127.0.0.1 localhost asgard
3 127.0.1.1 asgard
4
5 #Servers
6 10.1.1.100 print.mydomain.ro my-print-server
7 10.1.1.101 ftp.mydomainro my-ftp-server
8 192.168.1.150 mail-server
9
10 # The following lines are desirable for IPv6 capable hosts
11 ::1 ip6-localhost ip6-loopback
12 fe00::0 ip6-localnet
13 ff00::0 ip6-mcastprefix
14 ff02::1 ip6-allnodes
15 ff02::2 ip6-allrouters
16 ff02::3 ip6-allhosts
```

Fisierul hosts conține mai multe linii de forma:

```
1 adresa_IP numele_stătiei [eticheta] [eticheta] ...
```

Câmpul cel mai din stânga este adresa de IP. Urmează apoi numele principal al stației, și etichetele care se asociază cu această adresă, despărțite prin spațiu.

De obicei, atunci când sunt configurate și servere de DNS și aliasuri, aliasurile au prioritate și vor fi verificate primele.

8.4.6 Configurarea numelui stației curente

Pentru stația curentă se poate configura un nume local. Folosind oricare dintre următoarele comenzi se poate afla numele stației:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ hostname
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ uname -n
4
5 ubuntu@ubuntu:~$ cat /proc/sys/kernel/hostname
6
7 ubuntu@ubuntu:~$ sysctl kernel.hostname
```

Numele stației se poate modifica temporar folosind comanda **hostname**, ca în exemplul următor:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ hostname
2 ubuntu
3
4 ubuntu@ubuntu:~$ hostname uso
5
6 ubuntu@ubuntu:~$ hostname
7 uso
```

Pentru a realiza o configurare permanentă se va modifica fisierul `/etc/hostname` care conține numele stației. Pentru a determina recitirea configurației din acest fisier se va rula următorul script:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ /etc/init.d/hostname.sh
```

8.5 Testarea configurațiilor de rețea

Odată ce s-au realizat configurațiile de rețea, acestea trebuie testate. Pentru testarea lor sunt folosite în mod ușual două utilitare: **ping** și **traceroute**. Aceste utilitare sunt folosite și pentru a depista problemele uzuale care pot apărea în funcționarea unei rețele.

8.5.1 Ping

Utilitarul **ping** este folosit pentru a verifica conectivitatea între două stații. El testează conexiunea fizică și parte din cea logică, folosindu-se de protocolele IP și ICMP (*Internet Control Message Protocol*) pentru a trimite și pentru a primi mesaje.

Ping primește adresa IP a stației destinație și va trimite către aceasta un mesaj ECHO REQUEST. Atunci când acest mesaj este recepționat, stația destinație va răspunde cu un mesaj similar, ECHO REPLY. Dacă răspunsul destinației ajunge înapoi la sursă, conexiunea dintre ele funcționează. În caz contrar există probleme care împiedică cele două stații să comunice.

Principalii parametri ai comenzi **ping** sunt următorii:

```
1 ping [-f] [-c count] [-i interval] [-I interface] destination
```

Fără nicio opțiune, **ping** va trimite un număr nelimitat de mesaje către destinație, până când va fi întrerupt:

```
1 root@asgard:/home/george# ping 10.1.1.1
2 PING 10.1.1.1 (10.1.1.1) 56(84) bytes of data.
3 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=1 ttl=255 time=0.395 ms
4 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=2 ttl=255 time=0.359 ms
5 [CTRL+C]
6 --- 10.1.1.1 ping statistics ---
7 2 packets transmitted, 2 received, 0% packet loss, time 8998ms
8 rtt min/avg/max/mdev = 0.341/0.400/0.707/0.106 ms
```

Opțiunea **-c** specifică numărul de pachete trimise, iar opțiunea **-i** specifică intervalul în secunde între două pachete trimise:

```
1 root@asgard:/home/george# ping 10.1.1.1 -c 3 -i 1
2 PING 10.1.1.1 (10.1.1.1) 56(84) bytes of data.
3 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=1 ttl=255 time=0.326 ms
4 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=2 ttl=255 time=0.459 ms
5 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=3 ttl=255 time=0.361 ms
6 --- 10.1.1.1 ping statistics ---
7 3 packets transmitted, 3 received, 0% packet loss, time 1998ms
8 rtt min/avg/max/mdev = 0.326/0.382/0.459/0.056 ms
```

Opțiunea **-I** specifică pe ce interfață se vor trimite pachetele:

```
1 root@asgard:/home/george# ping 10.1.1.1 -I eth0 -c 3
2 PING 10.1.1.1 (10.1.1.1) from 10.1.1.2 eth0: 56(84) bytes of data.
3 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=1 ttl=255 time=0.331 ms
4 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=2 ttl=255 time=0.326 ms
5 64 bytes from 10.1.1.1: icmp_seq=3 ttl=255 time=0.367 ms
6
7 --- 10.1.1.1 ping statistics ---
8 3 packets transmitted, 3 received, 0% packet loss, time 1998ms
9 rtt min/avg/max/mdev = 0.326/0.341/0.367/0.023 ms
```

Opțiunea **-f** permite transmiterea unui număr nelimitat de pachete ECHO REQUEST, fără să se aștepte răspunsul ECHO REPLY. În acest fel destinația este inundată (flood) de mesaje. Datorită potențialului pe care îl are această opțiune de a fi folosită în atacuri DoS (vezi secțiunea 10.4.1), parametrul **-f** poate fi folosit doar de către root:

```
1 root@asgard:/home/george# ping -f 10.1.1.1
2 PING 10.1.1.1 (10.1.1.1) 56(84) bytes of data.
3
4
5 CTRL+C
6 --- 10.1.1.1 ping statistics ---
7 100 packets transmitted, 3 received, 97% packet loss, time 8148ms
8 rtt min/avg/max/mdev = 0.240/0.389/2.291/0.450 ms, ipg/ewma 12.053/0.364
9 ms
```

8.5.2 Traceroute

Utilitarul **traceroute** este folosit pentru a testa calea pe care o urmează pachetele între sursă și destinație. El va afișa câte un mesaj pentru fiecare stație/server/echipament de rețea prin care trece mesajele.

Pentru a realiza acest lucru, traceroute se folosește de câmpul **TTL** (*Time To Live*) prezent în antetul fiecărui pachet. Din motive ce țin de felul în care funcționează o rețea este posibil ca în drumul între sursă și destinație să apară bucle. Dacă un pachet intră într-o astfel de buclă, el va fi trimis la infinit între stațiile ce aparțin buclei și nu va ajunge niciodată la destinație. Pentru a preveni o asemenea situație, în antetul fiecărui pachet a fost introdus câmpul TTL. Acest câmp conține numărul maxim de echipamente de rețea prin care poate trece un pachet înainte de a fi aruncat.

Dacă un pachet are câmpul TTL cu valoarea initială (atunci când pleacă de la sursă) egală cu 10, atunci el poate trece prin maxim 10 echipamente de rețea. Al zecelea

echipament va arunca pachetul și va trimite un mesaj ICMP sursei prin care o va înștiința de acest lucru. Trimitând acest mesaj, al zecelea echipament își va anunța identitatea către sursa pachetului.

Pe acest sistem se bazează funcționarea utilitarului traceroute. Se trimit pachete ce au câmpul TTL configurat la o valoare din ce în ce mai mare. Atunci când valoarea TTL este 1, va răspunde primul echipament de rețea de pe cale și va spune că a aruncat pachetul trimis. Atunci când valoarea TTL este 2, va răspunde al doilea echipament de pe cale și va spune că a aruncat pachetul trimis. În felul aceasta toate echipamentele de pe parcurs vor fi identificate unul câte unul.

Parametrii uzuali ai comenzi **traceroute** sunt următorii:

```
1 traceroute [-f first_ttl] [-m max_ttl] host
```

host reprezintă destinația până la care se dorește aflarea rutei:

```
1 george@asgard:~$ traceroute rol.ro
2 traceroute to rol.ro (195.95.229.171), 30 hops max, 40 byte packets
3 1 10.1.1.1 (10.1.1.1) 0.429 ms 0.332 ms 0.248 ms
4 2 10.100.0.1 (10.100.0.1) 0.809 ms 0.657 ms 0.527 ms
5 3 backbone.hertza.ro (89.165.146.177) 6.286 ms 1.765 ms 2.493 ms
6 4 84.234.111.41 (84.234.111.41) 6.738 ms 7.507 ms 11.869 ms
7 5 84.234.107.154 (84.234.107.154) 4.406 ms 1.603 ms 1.625 ms
8 6 195.95.229.171 (195.95.229.171) 2.715 ms 1.676 ms 1.230 ms
```

Pentru fiecare echipament de pe parcurs este afișată adresa lui și timpul de răspuns pentru trei încercări succesive. În cazul în care pentru un mesaj trimis nu este primit răspuns, se va afisa caracterul *. Parametrul -f permite configurarea valorii câmpului TTL din primul mesaj trimis. Valoarea câmpului TTL din mesajele următoare va depinde de aceasta și se va incrementa cu 1 la fiecare mesaj.

```
1 george@asgard:~$ traceroute -f 4 rol.ro
2 traceroute to rol.ro (195.95.229.171), 30 hops max, 40 byte packets
3 4 84.234.111.41 (84.234.111.41) 2.008 ms 8.286 ms 10.525 ms
4 5 84.234.107.154 (84.234.107.154) 3.399 ms 4.614 ms 5.497 ms
5 6 195.95.229.171 (195.95.229.171) 4.458 ms 2.901 ms 2.947 ms
```

Parametrul -m configerează valoarea maximă a câmpului TTL care va fi încercată în cazul în care destinația nu a fost atinsă. Dacă parametrul nu este specificat, se vor testa implicit căi cu lungimi de până la 30 de echipamente.

```
1 george@asgard:~$ traceroute -m 3 rol.ro
2 traceroute to rol.ro (195.95.229.171), 4 hops max, 40 byte packets
3 1 10.1.1.1 (10.1.1.1) 0.404 ms 0.402 ms 0.326 ms
4 2 10.100.0.1 (10.100.0.1) 0.623 ms 8.407 ms 2.069 ms
5 3 backbone.hertza.ro (89.165.146.177) 9.707 ms 6.819 ms 7.895 ms
```

8.5.3 Cum se depistează problemele uzuale în cazul configurațiilor de rețea

Atunci când apar probleme în configurațiile de rețea, pentru depistarea lor există două abordări: de sus în jos (*top-down*) și de jos în sus (*bottom-up*). Partea de sus (*top*) a unei rețele se referă la partea de aplicații, iar partea de jos (*bottom*) se referă la conexiunile fizice între echipamente.

În continuare va fi analizată abordarea de jos în sus, deoarece majoritatea problemelor dintr-o rețea sunt cauzate de conexiunile fizice între echipamente.

Să presupunem că nu poate fi accesată pagina web www.google.ro. În cazul acestei abordări primul lucru care trebuie verificat este faptul că există legătură fizică între stație și switch sau punctul de acces fără fir. În cazul legăturilor la Ethernet (realizate prin cablu UTP) conectivitatea se poate verifica examinând led-ul de link de pe placă de rețea. Dacă led-ul este aprins, există conexiune între stație și switch. Dacă led-ul este stins, trebuie verificat cablul de rețea sau funcționarea switch-ului.

O altă metodă folosită pentru a verifica starea link-ului pentru o interfață de rețea, utilă în special atunci când nu există acces fizic la stație, este utilizarea unui program de genul **ethtool**. Printre altele, acesta oferă informații detaliate despre tipul de legătură fizică existentă și starea ei. Pentru a vedea starea unei interfețe utilitarul se apelează având ca parametru numele interfeței:

```
1 root@asgard:/home/george# ethtool eth0
2 Settings for eth0:
3 Supported ports: [TP MII]
4 Supported link modes: 10baseT/Half 10baseT/Full
5 100baseT/Half 100baseT/Full
6 Supports auto-negotiation: Yes
7 Advertised link modes: 10baseT/Half 10baseT/Full
8 100baseT/Half 100baseT/Full
9 Advertised auto-negotiation: Yes
10 Speed: 100Mb/s
11 Duplex: Full
12 Port: MII
13 PHYAD: 32
14 Transceiver: internal
15 Auto-negotiation: on
16 Supports Wake-on: pumbg
17 Wake-on: d
18 Current message level: 0x00000007 (7)
19 Link detected: yes
```

În cazul în care **Link detected** are valoarea **yes**, există conexiune între stație și switch. Dacă are valoarea **no**, trebuie verificat cablul de rețea sau funcționarea switch-ului.

Următorul pas este verificarea existenței unui gateway și a conexiunii cu acesta. Pentru a verifica faptul că un gateway a fost configurat trebuie analizat fișierul **/etc/network/interfaces** sau rezultatul comenzi **route**, funcție de configurație. Dacă niciun gateway nu este configurat, trebuie configurat unul. Dacă gateway-ul este configurat, trebuie verificată legătura către acesta cu ajutorul comenzi **ping**.

După verificarea gateway-ului, trebuie verificat DNS-ul. Pentru aceasta trebuie analizat fișierul **/etc/resolv.conf**. În cazul în care nu este configurat niciun server DNS, trebuie configurat unul. Dacă este configurat un server, trebuie testată legătura cu acesta cu ajutorul comenzi **ping**.

Pasul următor este verificarea conectivității cu un alt server din Internet. Se poate încerca accesarea unei alte pagini web, se poate testa conectivitatea cu un alt server cu ajutorul comenzi **ping** sau se poate încerca verificarea căii către google.ro cu

ajutorul comenzi **traceroute**. Folosirea **traceroute** oferă avantajul depistării echipamentului de rețea în care se opresc pachetele.

8.6 Studii de caz

8.6.1 Verificarea în linie de comandă a parametrilor de rețea în Windows

Cea mai ușoară metodă de a verifica parametrii de rețea în Windows este folosirea utilitarului **ipconfig**. Acesta se apelează din linie de comandă. Pentru a porni interpretorul de comenzi din Windows XP, se merge la Start→Run, unde în câmpul Open se introduce **cmd** și se apasă pe OK.

Informații despre modul de utilizare al comenzi **ipconfig**, precum și despre parametrii disponibili, se pot obține utilizând parametrul **/?**:

```
1 C:\Documents and Settings\George>ipconfig /?
```

Apelarea comenzi **ipconfig** fără niciun parametru va afișa parte din parametrii de rețea:

```
1 C:\Documents and Settings\George>ipconfig
2 Windows IP Configuration
3
4 Ethernet adapter Local Area Connection:
5 Media State : Media disconnected
6
7 Ethernet adapter Wireless Network Connection 2:
8
9 Connection-specific DNS Suffix . : lan
10 IP Address. : 192.168.1.70
11 Subnet Mask : 255.255.255.0
12 Default Gateway : 192.168.1.254
```

Pentru a vedea toți parametrii de rețea, inclusiv serverul DNS și gateway-ul implicit, se foloseste parametrul **/all**:

```
1 C:\Documents and Settings\George>ipconfig /all
2 Windows IP Configuration
3 Host Name : Asgard
4 Primary Dns Suffix :
5 Node Type : Mixed
6 IP Routing Enabled. : No
7 WINS Proxy Enabled. : No
8 DNS Suffix Search List. : lan
9
10 Ethernet adapter Local Area Connection:
11 Media State . . . : Media disconnected
12 Description . . . : Broadcom 440x 10/100 Integrated Controller
13 Physical Address. : 00-40-F4-CC-C5-41
14
15 Ethernet adapter Wireless Network Connection 2:
16 Connection-specific DNS Suffix . : lan
17 Description : Atheros AR5006X Wireless Network Adapter
18 Physical Address. : 00-19-7E-0B-7E-65
```

```
19 Dhcp Enabled. : Yes
20 Autoconfiguration Enabled : Yes
21 IP Address. : 192.168.1.70
22 Subnet Mask : 255.255.255.0
23 Default Gateway : 192.168.1.254
24 DHCP Server : 192.168.1.254
25 DNS Servers : 192.168.1.254
26 Lease Obtained. : 11 august 2007 16:17:26
27 Lease Expires : 12 august 2007 16:17:26
```

Configurarea parametrilor de rețea din linie de comandă în Windows este mai dificil de realizat decât în Linux. Pentru a putea face acest lucru se folosește utilitarul **netsh**. Informații despre modul de utilizare al acestuia se pot obține folosind parametrul **/?**:

```
C:\Documents and Settings\George >netsh /?
```

8.6.2 Configurări de rețea în Windows Vista

Modul de configurare al unei interfețe de rețea în Windows Vista este asemănător cu cel din Windows XP. Diferența importantă între ele este dată de modul în care se accesează fereastra de configurare a parametrilor.

Din meniul Control Panel se alege *Network and Internet* (figura 8.5).

Figura 8.5: Selectarea Network and Internet din Control Panel

Apoi se selectează *Network Sharing Center* (figura 8.6).

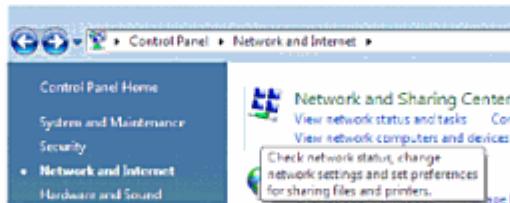

Figura 8.6: Selectarea Network Sharing Center

Din noua fereastră se alege *Manage Network Connections* (figura 8.7).

Urmând ca apoi să fie afișată o listă cu interfețele de rețea disponibile. Prin efectuarea unui click dreapta pe simbolul asociat unei interfețe va apărea un meniu contextual asemănător cu cel din Windows XP (figura 8.8).

Prin selectarea opțiunii *Properties* din acest meniu va fi afișată fereastra de configurare a parametrilor interfeței (figura 8.9).

Pentru a configura adresa IP a interfeței, gateway-ul și serverul DNS, se alege itemul *Internet Protocol Version 4*.

Fereastra de configurare a parametrilor este identică celei din Windows XP (figura 8.10).

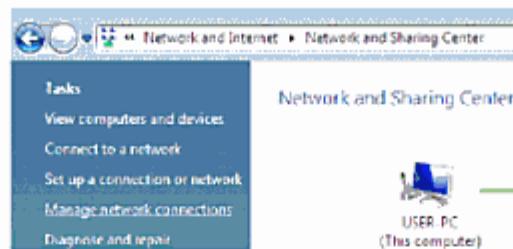

Figura 8.7: Selectarea Manage Network Connections

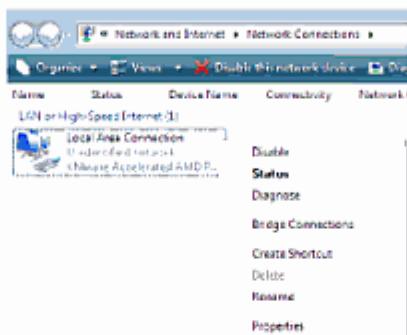

Figura 8.8: Meniul contextual corespunzător unei interfețe de retea

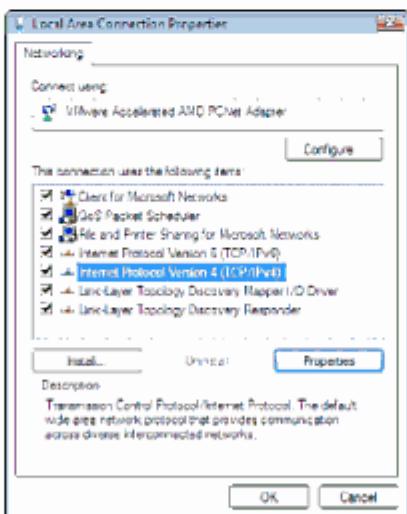

Figura 8.9: Proprietățile unei interfețe de retea

În cazul în care este aleasă opțiunea *Obtain an IP address automatically*, adresa IP a interfeței va fi configurată prin DHCP. Pentru a specifica manual parametrii interfeței trebuie aleasă opțiunea *Use the following IP address*.

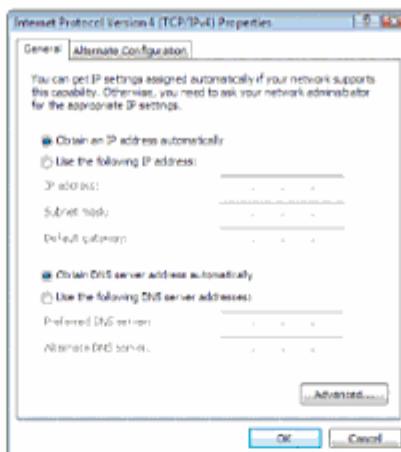

Figura 8.10: Configurarea parametrilor de rețea

8.6.3 Configurarea PPPoE în Linux

PPP (*Point to Point Protocol*) este un protocol utilizat pentru comunicația punct-la-punct (comunicația dintre două noduri conectate direct între ele). PPP permite realizarea de legături peste conexiuni fizice seriale, linii telefonice, conexiuni radio sau fibră optică.

Dintre implementările PPP, cele mai uzuale sunt cele folosite de conexiunile de tip dial-up și PPPoE.

PPPoE (*PPP over Ethernet*) este un protocol care permite încapsularea (includerea) cadrelor PPP în cadre Ethernet, cel mai frecvent pentru a putea fi trimise printr-o placă de rețea obisnuită (ce folosește cablu UTP).

PPPoE este folosit uzual în cadrul serviciilor de tip ADSL sau Internet prin cablu TV. Dacă legătura fizică dintre calculator și modem se realizează prin cablu UTP, atunci este foarte probabil ca legătura logică dintre calculator și modem să folosească PPPoE. Pentru a putea să acceseze Internetul, utilizatorul trebuie mai întâi să stabilească o conexiune PPP cu modemul.

Stabilirea unei conexiuni PPP necesită, de cele mai multe ori, autentificarea utilizatorului. Aceasta se realizează pe baza unui nume de utilizator și a unei parole furnizate de către ISP (*Internet Service Provider* – furnizorul de servicii de Internet).

Pentru configurarea parametrilor conexiunii PPP, inclusiv a parametrilor necesari autentificării, cea mai usoară metodă este folosirea utilitarului **pppoeconf**. Instalarea acestuia depinde de instalarea tuturor pachetelor necesare funcționării protocolului PPP, astfel încât, pe o distribuție ce folosește pachete cum este Ubuntu sau Debian, odată cu **pppoeconf** se vor instala și toate dependințele sale.

Pe de altă parte, odată configurația conexiunii PPP cu ajutorul **pppoeconf**, acesta se va ocupa de realizarea tuturor fisierelor de configurare, inclusiv de adăugarea unui script care la pornirea sistemului de operare va realiza conectarea prin PPP.

Pentru configurarea PPPoE sunt necesare următoarele fisiere (ele sunt create sau actualizate automat de către **pppoeconf**):

- /etc/network/interfaces
- /etc/ppp/pap-secrets
- /etc/ppp/peers/dslprovider

Ultimul dintre fisiere poate avea orice nume și se poate afla în orice loc, însă trebuie specificat în cadrul fișierului /etc/network/interfaces.

Un exemplu de /etc/network/interfaces este următorul:

```

1 # The loopback network interface
2 auto lo
3 iface lo inet loopback
4
5 # The primary network interface
6 allow-hotplug eth0
7 iface eth0 inet manual
8
9 auto dsl-provider
10 iface dsl-provider inet ppp
11 pre-up /sbin/ifconfig eth0 up # line maintained by pppoeconf
12 provider dsl-provider
13
14 auto eth0

```

Autentificarea conexiunii PPP se realizează folosind protocoale specializate. Un exemplu de fisier /etc/ppp/pap-secrets, în care sunt trecute informațiile necesare autentificării, este următorul:

```

1 [...]
2
3 # INBOUND connections
4
5 # Every regular user can use PPP and has to use passwords from
6 /etc/passwd
7 * hostname "*" *
8
9 # UserIDs that cannot use PPP at all. Check your /etc/passwd and add any
10 # other accounts that should not be able to use pppd!
11 guest hostname "*" -
12 master hostname "*" -
13 root hostname "*" -
14 support hostname "*" -
15 stats hostname "*" -
16
17 # OUTBOUND connections
18
19 # Here you should add your userid password to connect to your providers
20 via
21 # PAP. The * means that the password is to be used for ANY host you
22 connect
23 # to. Thus you do not have to worry about the foreign machine name. Just
24 # replace password with your password.
25 # If you have different providers with different passwords then you
26 better
27 # remove the following line.
28 # * password
29
30 "student" * "usorules"

```

În fisierul `/etc/ppp/peers/dslprovider` sunt trecute informații legate de parametrii conexiunii PPP, alii decât cei de autentificare:

```

1 # Minimalistic default options file for DSL/PPPoE connections
2
3 noipdefault
4 defaultroute
5 replacedefaultroute
6 hide-password
7 noauth
8 persist
9 #mtu 1492
10 #persist
11 #holdoff 20
12 plugin rp-pppoe.so eth0
13 user "student"
14 usepeerdns

```

Pentru a activa o conexiune PPP se folosește comanda `pon`. Ea este echivalentă cu parametrul `up` al comenzi `ifconfig`. Pentru a dezactiva o conexiune PPP se folosește comanda `poff`, echivalentă cu parametrul `down` al comenzi `ifconfig`.

Un amănunt important de precizat este că, pentru a funcționa prin PPPoE, o interfață de rețea Ethernet nu necesită configurarea unei adrese IP. Interfața de rețea Ethernet este folosită indirect pentru conectarea la Internet: prin ea sunt trimise datele către modemul acesta asigurând mai departe legătura către Internet.

În acest caz adresa IP este asociată cu o interfață virtuală numită `ppp0`:

```

1 root@asgard:/home/george# ifconfig
2 eth0 Link encap:Ethernet HWaddr 00:14:D1:38:73:A6
3 inet6 addr: fe80::214:f4ff:febb:1701/64 Scope:Link
4 [...]
5
6 lo Link encap:Local Loopback
7 inet addr:127.0.0.1 Mask:255.0.0.0
8 [...]
9
10 ppp0 Link encap:Point-to-Point Protocol
11 inet addr:192.168.10.3 P-t-P:10.0.0.1 Mask:255.255.255.255
12 UP POINTOPOINT RUNNING NOARP MULTICAST MTU:1492 Metric:1
13 RX packets:176 errors:0 dropped:0 overruns:0 frame:0
14 TX packets:180 errors:0 dropped:0 overruns:0 carrier:0
15 collisions:0 txqueuelen:3
16 RX bytes:105255 (102.7 KiB) TX bytes:13991 (13.6 KiB)

```

După cum se poate observa, interfața `eth0` nu are configurată adresa IP. În schimb interfața `ppp0`, asociată conexiunii PPP, este cea care fost configurată cu adresa IP `192.168.10.3`.

Cuvinte cheie

- rețea de calculatoare
- LAN, MAN, WAN
- protocolul IP; adresă IP
- adresă MAC
- Ethernet
- UTP

- ruter
- unicast, multicast, broadcast
- adresă de (sub)rețea
- default gateway
- DNS
- switch
- Access Point
- DHCP
- configurare temporară/permanentă;
- configurare statică/dinamică
- ifconfig
- /etc/network/interfaces
- /etc/resolv.conf
- /etc/hosts
- route
- DHCP
- dhclient
- ping
- traceroute
- ipconfig
- PPPoE

Întrebări

1. Un utilizator încearcă să testeze conectivitatea către cs.pub.ro cu ajutorul comenzi **ping**: "ping cs.pub.ro" și testul reușeste. Totuși, dacă utilizatorul tastează în bara de adrese a browser-ului "cs.pub.ro", pagina web respectivă nu poate fi accesată. Care poate fi motivul pentru care cele două teste au rezultate diferite?
  - serverul web de la adresa cs.pub.ro este oprit
  - utilizarea comenzi **ping** este greșită
  - comanda **ping** a oprit serverul web
  - utilitarul **ping** nu oferă informații despre conexiunea cu cs.pub.ro
2. Se poate configura adresa 10.138.257.134 pe interfața de rețea eth0?
  - da, oricând
  - da, doar dacă este singura interfață a sistemului
  - da, doar în situația în care este configurat un server DNS
  - nu
3. Dându-se o stație care are configurată adresa IP 172.16.150.200 și masca de rețea 255.255.255.0, care este adresa retelei din care face parte stația?
  - 172.0.0.0
  - 172.16.0.0
  - 172.16.150.0
  - 172.16.150.200
4. Desi legătura la Internet funcționa, utilizatorul Dorel a dorit să testeze conectivitatea cu gateway-ul cu ajutorul comenzi **ping -f 192.168.10.1**.

La scurt timp el a fost contactat de administratorul de rețea care l-a rugat să își verifice calculatorul împotriva virusilor. Acest lucru s-a petrecut deoarece:

- Dorel folosește Linux și nu Windows, la fel ca majoritatea celorlalți utilizatori.
- Dorel nu a repornit calculatorul de mult timp.
- Dorel a generat foarte mult trafic în timp scurt, lucru specific virușilor.
- Dorel nu obisnuiește să cripteze email-urile trimise.

5. Rolul serviciului DNS este de a:

- asocia nume de domenii cu adrese MAC
- asocia nume de domenii cu adrese IP
- asocia adrese IP cu adrese MAC
- asocia adresa IP cu numele utilizatorului

6. În fișierul /etc/network/interfaces se găsește următoarea linie:

```
1 iface eth0 inet dhcp
```

În linia de comandă este dată următoarea comandă:

```
1 ifconfig eth0 192.168.124.150
```

după care stația este repornită. Care va fi adresa IP a interfeței eth0 imediat după repornirea stației?

- 192.168.124.150, pentru că a fost ultima adresă configurată de root.
- 192.168.124.150 dacă aceasta este adresa furnizată stației de serverul DHCP
- interfața nu va avea nicio adresă IP pentru că s-a creat un conflict prin configurarea adresei IP în două moduri
- interfața nu va avea nicio adresă IP pentru că nu a fost dat parametrul netmask comenzi `ifconfig`

7. Configurările permanente se realizează cu ajutorul fișierului /etc/network/ip. Configurările temporare își pierd efectul o dată cu repornirea sistemului.

- adevărat, fals
- adevărat, adevărat
- fals, fals
- fals, adevărat

8. Masca de rețea este utilizată pentru a identifica adresa rețelei din cadrul unei adrese IP. Pentru a putea accesa serverele din Internet este necesară configurarea unui server DNS.

- adevărat, fals
- adevărat, adevărat

- fals, fals
- fals, adevărat

9. Cu ajutorul comenzi **traceroute** se poate testa:

- Lățimea de bandă a unei conexiuni
- Calea dintre sursă și destinație
- Funcționarea serverului web de pe stația destinație
- Existenta unui ruter între sursă și destinație

10. Dacă un server DNS nu este specificat, care dintre următoarele comenzi este probabil să funcționeze:

- ping www.google.ro**
- ping cs.pub.ro**
- ping localhost**
- ping dns.localdomain.ro**

Capitolul 9

Servicii de rețea

When I took office, only high energy physicists had ever heard of what is called the World Wide Web.... Now even my cat has its own page.

Bill Clinton, 1996

Ce se învăță din acest capitol?

- Conceptul de protocol și stivă de protocoale
- Modelul client-server
- Folosirea porturilor
- Execuția comenziilor la distanță: telnet, ssh, wget, curl
- Funcționarea serviciului de poștă electronică (email)
- Funcționarea serviciului de web
- Modalități de partajare a fișierelor: SMB, FTP

9.1 Concepte specifice aplicațiilor de rețea

9.1.1 Stiva TCP/IP

Sistemele de calcul au început să fie dezvoltate odată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial. Cu toate acestea, problematica asigurării comunicatiei între sisteme aflate în locații la mare distanță a fost formulată abia spre începutul anilor '70, de către US DoD (*US Department of Defense – Ministerul Apărării Nationale al Statelor Unite*). Proiectul US DoD a creat și un cadru de standardizare pentru soluțiile de comunicație, denumit stiva de protocoale TCP/IP (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol*).

Un **protocol** este un set de reguli care guvernează modul în care două dispozitive schimbă informație într-o rețea și asigură coerentă comunicatiei.

O stivă de protocoale reprezintă un set de protocoale ce comunică între ele prin funcții (numite primitive) clar definite.

O stivă de protocoale este în general privită ca o succesiune de niveluri. Fiecare dintre niveluri este descris de:

- un set de funcții pe care le îndeplinește;
- un set de parametri pe care îi așteaptă de la nivelul inferior;
- serviciile pe care le oferă nivelului imediat superior.

Protocolele dintr-o stivă nu vor putea comunica între ele direct decât dacă se află pe niveluri adiacente.

Descrierea unei soluții de comunicare prin prisma unei stive de protocoale oferă în primul rând avantajul flexibilității procesului de standardizare. Astfel, schimbarea (sau simplă optimizare) unui protocol din stivă poate fi făcută fără a solicita modificări în restul protocolelor.

Începuturile retelelor de date au fost marcate de existența mai multor protocoale de comunicatie, dezvoltate în paralel, de vendori diferiți. Problema constă în faptul că, deși două protocoale, de la doi vendori diferiți, descriau amândouă foarte bine specificațiile propriilor dispozitive, nu puteau să comunice unul cu celălalt. Astfel, pentru a face posibilă intercomunicarea între echipamentele de rețea produse de vendori diferiți, s-a introdus conceptul de standardizare a unui protocol. Odată ce un protocol este acceptat ca standard, el devine dintr-un set de reguli, un **set comun de reguli**, fiind recunoscut din punct de vedere procedural și funcțional de toți vendorii.

Pentru a descrie prelucrările efectuate asupra datelor trimise de la utilizator spre mediul de transmisie, stiva TCP/IP identifică patru niveluri, prezentate în figura 9.1: Aplicație, Transport, Rețea (sau Internet) și Acces la mediu.

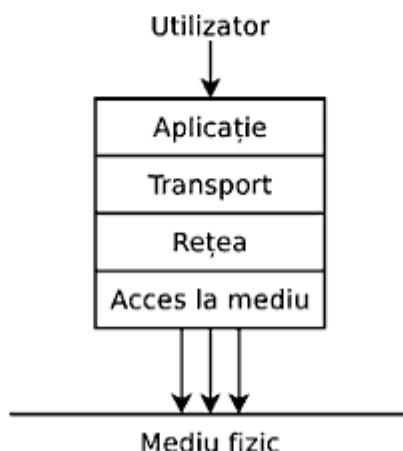

Figura 9.1: Stiva TCP/IP

Nivelul aplicație

Nivelul aplicație este cel mai apropiat de utilizator și oferă acestuia modalitatea de accesare a serviciului de retea. Un serviciu de retea poate fi implementat prin unul sau mai multe protocoale de nivel aplicatie.

Protocolele de la acest nivel vor contine reguli referitoare la interacțiunea cu utilizatorul, formatarea și reprezentarea datelor, precum și la controlul dialogului între componentele serviciului.

În funcție de serviciul oferit, protocolele de nivel aplicatie pot fi grupate în:

- serviciul de transfer al fișierelor, ce poate fi implementat folosind FTP (*File Transfer Protocol*), HTTP (*HyperText Transfer Protocol*) etc.
- serviciul de poștă electronică, ce se bazează pe următoarele protocoale: SMTP (*Simple Mail Transfer Protocol*), POP3 (*Post Office Protocol 3*), IMAP (*Internet Mail Access Protocol*)
- serviciul de executarea comenzilor la distanță: `telnet`, `ssh`, `rlogin`
- alte protocoale: DNS (*Domain Name System*), DHCP (*Dynamic Host Configuration Protocol*), SNMP (*Simple Network Management Protocol*)

Nivelul transport

Nivelul transport este responsabil cu probleme legate de siguranță, control al fluxului și corecție de erori. Tot la nivelul transport este realizată multiplexarea comunicatiei prin specificarea **porturilor sursă și destinație**. Cele mai importante protocoale de nivel transport sunt TCP (*Transmission Control Protocol*) și UDP (*User Datagram Protocol*).

TCP este un **protocol orientat conexiune**, adică înainte de a trimite datele va negocia parametrii de comunicație între entitățile participante la comunicație, iar apoi pe tot parcursul va asigura reordonarea pachetelor ajuște în ordine greșită la destinație, sau retransmisia celor pierdute.

Pentru a înțelege mai bine notiunea de protocol orientat pe conexiune, se poate face o analogie cu transmiterea datelor prin rețeaua telefonică. În momentul efectuării unei converzii telefonice, se stabilește între sursă și destinație o conexiune dedicată prin rețea, înainte de începerea comunicării. Deasemenea acest exemplu relevă faptul că într-un protocol orientat pe conexiune, destinația este mereu contactată înainte de începerea transmisiei propriu-zise (în analogie cu soneria telefonului).

UDP este un **protocol neorientat conexiune**. Astfel, UDP nu se va preocupa de inițierea sau terminarea conexiunii, de pierderea pachetelor sau doar a succesiunii acestora. UDP va începe transmisia fără a verifica că destinația finală va accepta respectivul trafic.

Desi 95% din traficul Internet folosește protocolul TCP, pentru retelele locale numeroase servicii se bazează pe UDP: DNS, SNMP, TFTP. Motivul principal îl reprezintă gradul redus al erorilor în rețelele locale (spre deosebire de WAN). UDP este mai simplu de implementat, dar și mai eficient decât TCP: antetul (informația suplimentară adăugată de fiecare protocol) UDP este doar de 8 octeți, față de 20 de octeți cât are TCP.

Nivelul rețea

Nivelul rețea (Internet) se ocupă cu transmiterea pachetelor de la o sursă la o destinație precizată, indiferent în ce rețea se află aceasta. Alegerea căii pachetului prin retelele intermediare, comutarea lui dintr-o rețea în alta și optimizarea traseelor alese sunt responsabilitatea protocolului de rețea.

Nivelul acces la mediu

Nivelul acces la mediu se ocupă cu toate problemele legate de transmiterea efectivă a unui pachet pe o legătură fizică, inclusiv aspectele legate de tehnologii și de medii de transmisie.

9.1.2 Implementarea parțială a stivei TCP/IP

Dispozitivele de interconectare asigură transferul cât mai rapid al datelor în general pe baza unor algoritmi de decizie. Un dispozitiv de interconectare poate în același timp asigura conversia între două tipuri de rețea (două protocole) diferite.

Criteriul principal de evaluare a eficienței unui dispozitiv de interconectare este **numărul de pachete comutate pe secundă**. În funcție de complexitatea deciziei de comutare numărul de pachete prelucrate scade. Pentru echipamentele de rețea ce folosesc un număr redus de criterii pentru decizie, se renunță la implementarea nivelurilor superioare din stiva de protocole TCP/IP.

O primă clasă de dispozitive de interconectare își bazează deciziile de comutare doar pe informațiile protocalelor de nivel acces la mediu. În această categorie intră **switch-urile**, dar și **AP-urile (access point)**.

A doua clasă de dispozitive va analiza atât informațiile de nivel acces la mediu, cât și pe cele de nivel rețea, procesul de decizie fiind mai complex, dar și mai lent decât în primul caz. Cel mai important dispozitiv de interconectare de nivel rețea este **ruterul**.

Dispozitivele de interconectare pot implementa doar o parte a stivei de protocole. Spre exemplu un ruter nu trebuie să înțeleagă conținutul unui pachet de date pentru a putea lua decizia de trimisare pe calea optimă. Astfel, ruterul are nevoie doar de informațiile de nivel acces la mediu și nivel rețea și va implementa doar primele două niveluri ale stivei TCP/IP.

Figura 9.2: Comunicația între două stații aflate în rețele diferite

Considerând o topologie simplă, prezată în figura 9.2, în care un client de web aflat pe stația B accesează un server aflat pe stația A. Cele două stații se află în rețele locale diferite conectate printr-un ruter. Rețeaua din stânga este o rețea Ethernet, în vreme ce în rețeaua din dreapta AP-ul (acces point) este conectat prin Ethernet cu ruterul R și oferă conectivitate fară fir pentru stația B.

Modelul de comunicație poate fi descris generic folosind stiva de protocoale TCP/IP precum în figura 9.3.

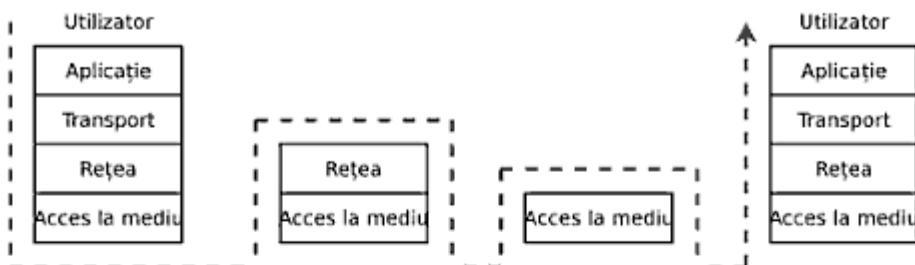

Figura 9.3: Descrierea generică a comunicării

Pentru topologia considerată în figura 9.2, la nivelul aplicație se folosește serviciul de web bazat pe protocolul HTTP. La nivelul transport și nivelul rețea se folosește TCP, respectiv IP. Spre deosebire de nivelul aplicație, unde putem avea o largă diversitate de protocoale folosite, la nivelurile transport și rețea peste 95% din traficul în Internet este trafic TCP/IP.

Pentru nivelul acces la mediu în rețelele locale există două tehnologii dominante: Ethernet (IEEE 802.3) și WLAN (Wireless LAN, IEEE 802.11). Conectivitatea între cele două standarde poate fi realizată fie de ruter (cu o interfață 802.11 și una Ethernet), fie de un AP (*acces point*).

Un AP nu are nevoie să interpreteze informația aflată la nivelul rețea pentru a realiza comutarea între rețeaua Ethernet și rețeaua fără fir.

Cele două dispozitive de interconectare (ruterul și AP-ul) au fost figurate ca având câte o stivă parțială de protocoale pe fiecare dintre interfețele de rețea. Stiva interfeței de intrare va fi folosită pentru a lua decizia de comutare a pachetului (alegerea interfeței de ieșire), un echipament de interconectare putând avea mai mult de două interfețe. După determinarea interfeței de ieșire se va folosi stiva acesteia (parametrii specifici acestei interfețe) pentru eventuala reformatare a pachetului.

Pentru exemplul considerat, fluxul de date între stația A și stația B, va solicita funcții din mai multe protocoale, acestea fiind prezentate în figura 9.4.

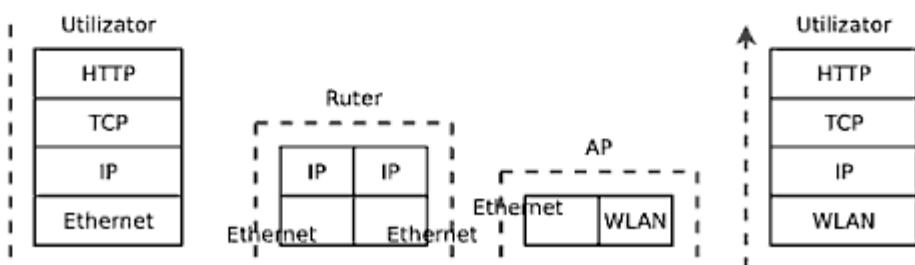

Figura 9.4: Descrierea comunicării între două stații aflate în rețele diferite

9.1.3 Modelul client-server

Pentru implementarea accesului la serviciile de rețea, arhitectura folosită este bazată pe modelul client-server. Acesta se bazează pe definirea a două componente: cea de server și cea de client.

Un **server** este un program (sau prin extindere o stație) ce permite primirea de cereri de la alte entități din rețea, oferind acestora un serviciu.

Un **client** este un program ce oferă mecanismul de interogare a unui server și eventual de formatare a răspunsului primit de la acesta.

Un exemplu de **model client server** este serviciul de web. Acest serviciu presupune rularea unui server HTTP (ex: Apache, Microsoft IIS etc). Aplicația client poate fi orice navigator (*browser*).

Chiar pentru exemplul serviciului de web se poate observa că aplicația client integrează în realitate mai multe aplicații client: pentru HTTP, dar și pentru FTP, TFTP.

Modelul client-server oferă centralizarea serviciilor și a fost în primul rând promovat ca o metodă de reducere a costurilor totale a unei rețele. Ca urmare a scăderii costului resurselor hardware, principală motivație a centralizării serviciilor a devenit monitorizarea și securizarea rețelei.

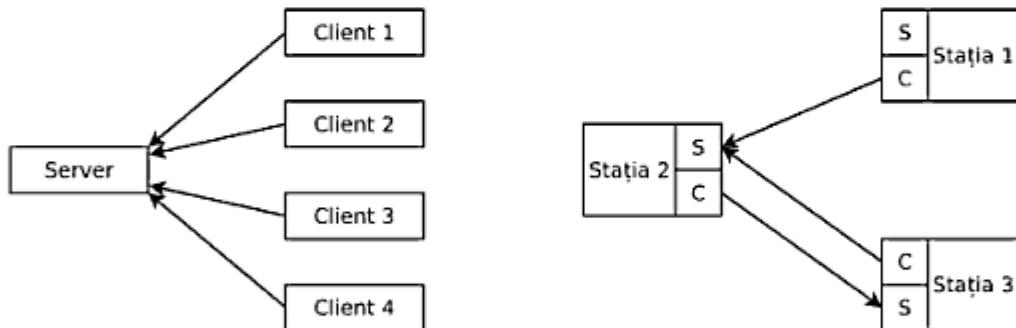

Figura 9.5: Modelul client-server și modelul peer-to-peer

Noțiunea de server s-a extins și pentru sistemele de calcul, specificațiile hardware ale unui server depinzând de serviciul pe care îl îndeplinește. Spre exemplu, un server de stocare va avea un procesor relativ modest, dar un spațiu impresionant de stocare, precum și mecanisme de redundanță a discurilor.

Modelul punct-la-punct (peer to peer) este de fapt un model client-server ascuns, aşa cum se poate vedea și din figura 9.5. Fiecare entitate ce participă la comunicație poate juca atât rol de client cât și rol de server.

Spre deosebire de modelul client-server, modelul punct-la-punct este un model descentralizat.

Multe din programele de partajare de fișiere utilizează acest model pentru a nu folosi un server care să intermedieze comunicația. Un model client-server de partajare a fișierelor

între clienti presupune ca orice pachet schimbat între cei doi clienti să treacă prin server, ceea ce aduce atât o latență, cât și o încărcare a rețelei și a serverului.

Principalul dezavantaj al centralizării serviciilor este faptul că serverul va fi un punct critic în rețea: în momentul în care serverul nu funcționează, serviciul este întrerupt. Într-o rețea punct-la-punct acest dezavantaj este evitat.

9.1.4 Porturi

În scopul reducerii costurilor unei rețele, mai multe servicii pot fi oferite de aceeași mașină. Spre exemplu, pentru o rețea locală, serverele de DHCP și DNS pot fi integrate pe o singură stație, deoarece resursele solicitate de fiecare serviciu sunt relativ reduse.

Cum va putea totuși un astfel de server să diferențieze între cererile de rezolvare de nume (cereri DNS) și cele de alocare de adrese IP (cereri DHCP)?

Ambele protocoale folosesc la nivelul transport UDP, deci nu vom putea lua decizia pe baza tipului protocolului de nivel transport.

Atât UDP, cât și TCP folosesc un mecanism de identificare a serviciilor (a protocolului de nivel aplicație) denumit port.

Portul este un număr reprezentat pe 16 biți, ce identifică la nivelul transport (în informația adăugată de protocoalele TCP sau UDP) un serviciu specific.

Mecanismul de porturi permite atât oferirea simultană a mai multor servicii, cât și diferențierea între cereri de răspuns venite din conexiuni diferite, adică folosirea mai multor servicii simultan. Astfel, în antetul de nivel transport vom preciza atât un port destinație, ce identifică serviciul apelat, cât și un port sursă, pe care este așteptat răspunsul. O conexiune va fi descrisă prin precizarea parametrilor de nivel rețea și de nivel transport: adresa IP destinație, adresa IP sursă, port destinație și port sursă.

Dacă de pe aceeași stație sunt lansate două sesiuni de SSH către același server, se creează două conexiuni diferite având aceeași adresă IP (sursă și destinație), același port destinație, dar portul sursă diferit.

Porturile sunt numeroase reprezentate pe 16 biți, valorile definite pentru porturi fiind cuprinse în intervalul [1, 65535]. Porturile până la 1023 sunt rezervate pentru cele mai importante protocoale ale Internet-ului, fiind denumite porturi rezervate (*known ports*). Porturile rezervate sunt asociate unui protocol pe care serverul îl folosește în oferirea unui serviciu.

Rezumând: fiecare serviciu de rețea este oferit folosind un protocol de nivel aplicație, fiecare protocol are la rândul său asociat un port, în unele cazuri două sau mai multe.

În tabelul 9.1 sunt prezentate câteva dintre protocoalele importante și porturile folosite. Putem observa spre exemplu că serviciul de FTP are rezervate două porturi: 21 (pentru stabilirea conexiunii) și 20 (pentru transferul efectiv de fișiere).

Pentru a determina serviciile oferite pe stația locală va trebui să afișăm lista porturilor deschise (aflate în stare `LISTEN`). Pentru aceasta putem folosi utilitarul `netstat` (vezi secțiunea 10.3.1):

Tabelul 9.1: Asocieri port-serviciu pentru câteva servicii răspândite

Port	Serviciu
20	FTP (data)
80	HTTP
21	FTP (conexiune)
110	POP3
22	SSH
143	IMAP
23	telnet
161	SNMP
25	SMTP
443	HTTPS
53	DNS
993	IMAPS

```

1 root@kiwi-# netstat --tcp --listening
2 Active Internet connections (only servers)
3 Proto Recv-Q Send-Q Local Address Foreign Address State
4 tcp 0 0 *:sunrpc *:* LISTEN
5 tcp 0 0 *:www *:* LISTEN
6 tcp 0 0 *:webcache *:* LISTEN
7 tcp 0 0 *:auth *:* LISTEN
8 tcp 0 0 *:ftp *:* LISTEN
9 tcp 0 0 *:smtp *:* LISTEN

```

Din rezultatul comenzi de mai sus se poate deduce că portul ftp (adică portul 21) este deschis. Altfel spus, există o aplicație ce folosește acest port pentru a accepta conexiuni. În general, serviciile sunt rulate pe porturile rezervate, dar prin configurarea serviciilor putem schimba portul pe care se vor accepta conexiunile. Pentru a obține mai multe informații despre aplicația ce rulează pe portul 21 putem folosi clientul de **telnet** ce va deschide o conexiune pe acest port:

```

1 razvan@kiwi:-$ telnet kiwi.cs.pub.ro 21
2 Trying 141.85.99.5...
3 Connected to kiwi.cs.pub.ro.
4 Escape character is '^>'.
5 220 Welcome to Kiwi FTP service. vsFTPD 2.0.3 is in service

```

Dacă oprim serviciul de FTP și reconfigurăm serverul de SSH să primească cereri pe portul 21, rezultatul comenzi **telnet** va fi:

```

1 razvan@kiwi:-$ telnet kiwi.cs.pub.ro 21
2 Trying 141.85.99.5...
3 Connected to kiwi.cs.pub.ro.
4 Escape character is '^>'.
5 SSH-2.0-OpenSSH_3.8.1pl1 Debian-8.sarge.4

```

Din motive de securitate serverele pot fi configurate să nu afișeze informații referitoare la versiunea serviciului, sau să afișeze informații false.

În cazul în care se încearcă inițierea unei sesiuni de telnet pe un port ce nu este deschis va fi întors mesajul de conexiune refuzată:

```
1 razvan@kiwi:~$ telnet kiwi.cs.pub.ro 29
2 Trying 141.85.99.5...
3 telnet: Unable to connect to remote host: Connection refused
```

9.2 Execuția comenziilor la distanță

Serviciul de execuție al comenziilor la distanță (*remote connection*) este oferit de mai multe protocoale, cele mai importante fiind: telnet, rlogin, RSH, SSH.

Protoalele telnet, rlogin și RSH se bazează pe realizarea unei conexiuni necriptate (în text clar). Spre deosebire de acestea, protocolul SSH stabilește o conexiune criptată, conexiune folosită atât pentru lansarea comenziilor la distanță, cât și pentru transferul de fișiere.

9.2.1 Telnet

În practică, graniță dintre serviciu de rețea și protocol de nivel aplicație este, deseori, una greu de evidențiat. Astfel, putem spune că serviciul de execuție al comenziilor la distanță este oferit de protocolul telnet, dar la fel de corect se poate vorbi de serviciul telnet. Prin serviciul telnet se înțelege posibilitatea execuției comenziilor la distanță peste o conexiune nesigură (necriptată).

Pe lângă denumirea unui protocol de nivel aplicație, și a unui serviciu de rețea, **telnet** este și denumirea aplicației ce implementează protocolul (a procesului care din punctul de vedere al sistemului de operare oferă serviciul de rețea).

Aplicatia **telnet** este o aplicatie client-server: procesul server se numește **telenetd**, iar clientul se numește **telnet**. Serverul de telnet este responsabil cu acceptarea sesiunilor inițiate de clienți. O sesiune de telnet pune la dispozitia aplicației client (după autentificare) un interpretor de comenzi ce rulează pe server. În mod implicit, nu există diferențe între resursele disponibile unui utilizator în urma rulării unui interpretor de comenzi local, și resursele accesibile printr-o sesiune de telnet de către același utilizator.

```
1 rookie@apple:~$ telnet 141.85.99.5
2 Trying 141.85.99.5...
3 Connected to 141.85.99.5.
4 Escape character is '^]'.
5 Fedora release 7 (Moonshine)
6 Kernel 2.6.21-1.3194.fc7 on an i686
7 login: manager
8 Password:
9 manager@kiwi:~$
```

În exemplul de mai sus utilizatorul **rookie** inițiază o sesiune telnet către serverul cu adresa 141.85.99.5. După afisarea mesajelor de întâmpinare (denumite MotD – *Message of the Day*) este afisat prompt-ul de login. Este folosit numele de utilizator **manager** și parola asociată acestui cont. După autentificare va apărea prompt-ul interpretorului de comenzi.

Protocolul telnet a fost standardizat pentru a permite clientului de telnet inițierea de conexiuni la distanță și către alte servere. Majoritatea implementărilor serverelor permit inițierea unei conexiuni prin clientul de telnet (cu unele excepții notabile, precum clientii RDS, cărora le este blocat portul 25 al serviciului SMTP).

Pentru a iniția o conexiune pe serverul de HTTP ce rulează pe stația cu adresa IP 141.85.99.5 trebuie rulată aplicația client **telnet** cu precizarea destinației și a portului pe care rulează serviciu (implicit 80). După stabilirea sesiunii se pot executa inclusiv comenzi ce respectă sintaxa protocolului HTTP, spre exemplu pentru a obține o pagină se folosește comanda HTTP GET, urmată de pagina ce se dorește afișată.

```
1 razvan@kiwi:~$ telnet 141.85.99.5 80
2 Trying 127.0.0.1...
3 Connected to localhost.localdomain.
4 Escape character is '^]'.
5 GET /~razvan/test.html HTTP/1.0
6
7 HTTP/1.1 200 OK
8 Date: Fri, 03 Nov 2008 19:57:10 GMT
9 Server: Apache/1.3.33 (Debian GNU/Linux) PHP/4.3.10-16
10 Last-Modified: Fri, 03 Nov 2008 19:56:40 GMT
11 ETag: "253095-44-454b9ef8"
12 Accept-Ranges: bytes
13 Content-Length: 68
14 Connection: close
15 Content-Type: text/html; charset=iso-8859-1
16
17
Pagina de test pentru cursul USO - Servicii de Retea

18 Connection closed by foreign host.
```

Este important de reținut că pentru terminarea unei sesiuni de telnet se poate folosi combinația **CRTL+]**.

9.2.2 SSH

SSH (*Secure Shell*) este un protocol de nivel aplicație, folosit în retele de calculatoare pentru asigurarea unui canal securizat de transmitere a informației.

Protocolul funcționează după modelul client-server. Pentru a iniția o conexiune, clientul de SSH trimite o cerere către serverul de SSH, iar acesta din urmă, după autentificarea clientului, permite transferul de date.

Cea mai întâlnită implementare a protocolului SSH 2.0 este varianta open-source numită OpenSSH.

Protocolul este adesea folosit pentru executarea comenziilor la distanță, dar poate fi deosebit de utilizat și pentru transfer securizat de fisiere sau tunelarea altor protocoale mai nesigure (FTP). Există multe alte protocoale de nivel aplicație, mai vechi, cu care se pot obține aceleasi efecte precum cu SSH: FTP, rlogin, rsh, telnet. Toate aceste protocoale au însă în comun aceeași slăbiciune: folosesc metode de autentificare slabe, ce presupun trimitera parolelor pe rețea în format text clar (*clear text*). Formatul text clar reprezintă un risc maxim de securitate, capturarea parolelor făcându-se relativ simplu de o persoană cu intenții malicioase.

Pentru asigurarea securității, SSH folosește algoritmul RSA de generare de **chei publice și private**. După cum denotă și numele celor două chei, cheia privată trebuie păstrată întotdeauna secretă, iar cea publică poate fi cunoscută de oricine. Există o strânsă relație matematică între cele două chei, care face imposibilă derivarea cheii private din cea publică, dar care permite decriptarea unui mesaj criptat cu una dintre chei, folosind cealaltă cheie. Dacă se dorește trimitera unui mesaj privat către destinatarul X, tot ce trebuie făcut este criptarea mesajului cu cheia publică a destinatarului (fiind publică, toată lumea are acces la această cheie). Odată criptat, acest mesaj poate fi decriptat doar de destinatarul X, căci el este singurul care **deține cheia privată corespunzătoare cheii publice cu care s-a făcut criptarea**.

Utilizarea SSH pentru efectuarea conectării la distanță

Comanda de conectare la un server SSH are doi parametri importanți: numele utilizatorului și adresa (numele) serverului destinație. Serverul de SSH la care se va face conectarea (`securessh.pub.ro` în exemplul de mai jos), este un nume public pe care serviciul de DNS îl va traduce într-o adresă IP. Dacă se dorește conectarea la un server dar nu se cunoaște numele său DNS, se poate introduce direct IP-ul serverului. Când un client inițiază o conexiune ssh pe un server, trebuie să se conecteze folosind un utilizator existent pe acel server pentru a putea avea acces la interpretorul de comenzi. Parametrul `bogdand` specifică utilizatorul în contul căruia se va intra după stabilirea conexiunii.

```
1 razvan@kiwi:~$ ssh bogdand@securessh.pub.ro
2 Password:
3 Last login: Wed Sep 19 14:37:29 2007 from 86.121.138.243
4 Welcome to the dark side.. we've got cookies!
5
6 bogdand@securessh:~$
```

În rezultatul comenzi de mai sus se poate observa faptul ca s-au mai făcut conexiuni anterioare pe acel server de SSH, fiind oferită atât ora și data ultimei conexiuni, cât și adresa IP de la care s-a realizat conexiunea.

Când un client de ssh inițiază pentru prima dată o conexiune către un server nou, acesta din urmă va trebui să se autentifice către client. Fiecare server de SSH are un identificator unic (*host key*) cu care se autentifică în comunicatia cu clientii. Acest identificator este implementat prin chei publice și chei private. La primirea unei conexiuni de la un client, serverul oferă cheia sa publică, făcând astfel posibilă autentificarea. La acceptarea cheii publice de la server, clientul adaugă această cheie în fisierul `known_hosts`. Astfel, următoarea conexiune pe care acest client o va face către server nu va mai necesita transferul cheii publice, aceasta existând deja stocată pe client.

```
1 razvan@kiwi:~$ ssh bogdand@82.77.5.245
2 The authenticity of host '82.77.5.245 (82.77.5.245)' can't be established
3
4 RSA key fingerprint is 11:94:89:c3:e5:fe:c3:6c:2e:ab:f6:e2:bd:6d:bb:e7.
5 Are you sure you want to continue connecting (yes/no)? yes
6 Warning: Permanently added '82.77.5.245' (RSA) to the list of known hosts
7
8 Password:
```

```
7 Have a lot of fun...
8
9 bogdand@server:~$
```

Un utilitar pentru sistemele Windows ce permite conectarea în linie de comandă la un server de SSH este aplicația PuTTY. PuTTY este disponibil gratuit și este un client pentru protocolul SSH, telnet, rlogin, dar poate fi folosit și în comunicațiile *TCP raw*. O privire de ansamblu asupra opțiunilor oferite de clienții importanți de SSH poate fi găsită online¹.

Utilizarea SSH pentru rularea de comenzi la distanță

Sintaxa completă a utilitarul **ssh** permite precizarea unei liste de parametri, a utilizatorului și a adresei destinație, precum și a unei comenzi ce va fi rulată după stabilirea sesiunii SSH. Dacă nu este precizată o comandă se va rula un interpretor de comenzi (cel mai adesea */bin/bash*).

În exemplul de mai jos sunt rulate local două comenzi separate prin “;”. Apoi se rulează aceleasi comenzi (de data aceasta protejate între ghilimele), rezultatul afisat fiind cel al executării lor pe stația destinație, după autentificarea cu utilizatorul **bogdand**. Se observă din exemplu că autentificarea se realizează fără a interoga utilizatorul, aceasta fiind rezultatul unei autentificări pe bază de chei (vezi secțiunea 10.5.2):

```
1 rrazvan@apple:~$ hostname; pwd
2 apple
3 /home/rrazvan
4
5 rrazvan@apple:~$ ssh bogdand@141.85.99.5 "hostname; pwd"
6 kiwi
7 /home/users/bogdand
8
9 rrazvan@apple:~$
```

Copierea fișierelor la distanță

Efectuarea transferului de date se poate face prin utilitarul **scp**, ce face parte din pachetul **ssh**. Ideea din spatele **scp** este de a folosi canalul securizat oferit de **ssh** pentru a face transfer de date în format text sau binar între client și server. Sintaxa **scp** este asemănătoare comenzi traditionale **cp**:

```
1 scp sursa destinatie
```

Dacă se dorește transferul mai multor fișiere sau directoare, destinația trebuie să fie un director existent. Pentru a efectua o copiere de fișier de pe client, în directorul */home/bogdand/work/* de pe serverul cu adresa IP 82.77.5.245, comanda este:

```
1 razvan@kiwi:~$ scp CiscoTFTP.exe bogdand@82.77.5.245:~/work
2 Password:
3 CiscoTFTP.exe
4
5 razvan@kiwi:~$
```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_SSH_clients

Pentru platforma Windows o aplicație *open source* ce poate fi folosită pentru partajarea de fișiere peste o conexiune SSH este WinSCP. Aceasta oferă o interfață grafică pentru transferul de fișiere prin SCP, SFTP sau FTP.

Serverul de SSH

Pentru a putea permite conexiuni SSH spre stația locală, trebuie instalat serverul de OpenSSH (pentru Ubuntu pachetul se numește `openssh-server`). Fișierul de configurare pentru serverul de SSH se află în `/etc/ssh/sshd_config`, și conține directive standard precum: portul pe care se acceptă conexiuni SSH sau opțiunea de a putea rula aplicații X peste conexiunea criptată de SSH.

```
1 razvan@kiwi:/etc/ssh$ cat sshd_config
2 [...]
3 Port 22
4 X11Forwarding yes
5 [...]
```

Autentificarea cu chei

Pentru o securitate sporită a utilizării SSH, se poate folosi autentificarea cu chei publice și chei private. În cazul standard al folosirii SSH, fiecare stație păstrează o asociere între utilizator și parolă în mod automat. Dacă se dorește însă utilizarea criptării bazată pe chei, devine obligația utilizatorului de a crea această asociere manual. Pentru a genera o pereche de chei se poate folosi utilitarul `ssh-keygen` instalat odată cu pachetul OpenSSH.

```
1 razvan@kiwi:~$ ssh-keygen -t rsa
2 Generating public/private rsa key pair.
3 Enter file in which to save the key (/home/waters/.ssh/id_rsa):
4 Enter passphrase (empty for no passphrase):
5 Enter same passphrase again:
6 Your identification has been saved in /home/waters/.ssh/id_rsa.
7 Your public key has been saved in /home/waters/.ssh/id_rsa.pub.
8 The key fingerprint is:
9 c1:45:40:92:b6:f6:e5:0b:72:23:73:ff:88:58:27:d0 waters@waters-laptop
10
11 razvan@kiwi:~$
```

Odată generate, cele două chei sunt stocate în mod implicit în două fișiere: `id_rsa` (cheia privată) și `id_rsa.pub` (cheia publică). Cheia publică trebuie să ajungă pe stația unde se află serverul de SSH, iar cheia privată va rămâne local pe stația unde au fost generate cheile.

În momentul creării cheilor, utilizatorului i se va cere un sir de caractere (*passphrase*) care este asociat cu perechea de chei, și care va fi cerut ulterior, în locul parolei. Acest sir poate fi vid, caz în care nu se va mai cere intervenția utilizatorului în cazul utilizării cheilor pentru autentificare. Folosirea unui *passphrase* vid devine deosebit de utilă pentru automatizarea unor acțiuni (prin scripturi).

Pentru a copia cheia publică pe stația aflată la distanță se poate folosi un utilitar dedicat, `ssh-copy-id`, specificând ca parametru adresa serverului SSH.

```
1 razvan@kiwi:~$ ssh-copy-id bogdand@82.77.5.245
```

La următoarea încercare de conectare prin SSH, singura diferență va fi cerea *passphrase*-ul (dacă a fost introdus la generarea cheilor) în locul unei parole de cont, însă, din punct de vedere al securității, utilizarea serviciului va fi mai sigură.

9.2.3 Utilitarul wget

wget este un utilitar gratuit (din suita GNU Project), creat pentru a facilita o descarcare simplă și eficientă a resurselor de pe Web. Aceste resurse pot fi obținute cu **wget** prin două dintre cele mai folosite protocoale din Internet: HTTP și FTP. Numele utilitarului este obținut de fapt printr-o alăturare semantică a World Wide Web (W) și a metodei HTTP GET.

Principalul avantaj al **wget** este faptul că execută o **descărcare neinteractivă** a fișierelor. Într-o aplicație din mediul grafic (Firefox, Filezilla), o descărcarea uzuale necesită prezența pe sistem a utilizatorului. Cu alte cuvinte, acesta trebuie să fie logat pentru a se putea efectua operația de descărcare, sau pentru a avea posibilitatea de a reactiva o descărcarea întreruptă de către server.

În contrast, folosind **wget**, utilizatorul poate să se autentifice pe sistem, să pornească descărcarea, și să se deautentifice, **wget** continuând să ruleze până la terminarea sarcinilor neîncheiate. Mai mult, dacă conexiunea către server este întreruptă, utilitarul va stoca fișierele descărcate până în acel moment pe hard-disc, va salva parametrii sesiunii și adresa serverului și va putea continua sarcina de descărcare în momentul în care legătura cu serverul se reface și resursa este din nou accesibilă.

Prezentând un astfel de avantaj evident față de clientii de descărcare din mediul grafic, **wget** a fost rapid adoptat de marea majoritate a utilizatorilor care aveau o conexiune înceată la Internet și care nu puteau petrece autentificări pe sistem timpul necesar unei descărcări interactive. Pe măsură ce Web-ul a evoluat **wget** adăugat noi funcționalități.

Un avantaj notabil al utilitarului **wget** este capabilitatea de descărcare și de păstrare pe client a structurii de directoare de pe server, fiind de asemenea posibilă descărcarea unui site cu indicarea nivelului de adâncime până la care să fie descărcată structura de directoare.

Acest tip de descărcare, numit **descărcare recursivă**, a fost extins până la posibilitatea de a descărca pe client site-uri întregi cu toate paginile și legăturile dintre acestea. Considerând situația unei rețele locale, descărcarea unui site pe mașina server din rețea (proces numit și oglindirea site-ului), ar face implicit posibilă accesarea acelui site în mod *offline* de către toți clientii din rețeaua locală.

Modul de apelare al utilitarului în linia de comandă

Pentru a descărca un fișier prin HTTP se poate folosi comanda:

```
1 razvan@kiwi:~$ wget -c http://ccnp.catc.ro/resources/CiscoTFTP.exe \&
2
3 --15:57:06-- http://ccnp.catc.ro/resources/CiscoTFTP.exe
```

```
4 => 'CiscoTFTP.exe'
5
6 Resolving ccnp.catc.ro... 141.85.37.2
7 Connecting to ccnp.catc.ro[141.85.37.2]:80... connected.
8 HTTP request sent, awaiting response... 200 OK
9 Length: 1,327,497 (1.3M) [application/x-msdos-program]
10
11 100%[=====] 1,327,497 2.66M/s
12
13 15:57:07 (2.66 MB/s) - 'CiscoTFTP.exe' saved [1327497/1327497]
```

Opțiunea `-c` asigură continuarea descărcării în cazul întreruperii conexiunii cu serverul, iar simbolul `&` specifică rularea utilitarului în *background*.

Descărcarea unui site pe discul local pentru a face posibilă accesarea sa *offline* este exemplificată prin comanda următoare:

```
1 razvan@kiwi:~$ wget --convert-links -r http://www.gnu.org/ -o gnu.log
2
3 razvan@kiwi:~$ ls
4 gnu.log www.fsf.org www.gnu.org
```

Parametrul `--convert-links` transformă legăturile (linkurile) din site pentru ca site-ul să poată fi vizionat *offline*.

Descărcarea tuturor legăturilor de pe siteul `www.yahoo.com` cu o adâncime de 1 se face prin:

```
1 razvan@kiwi:~$ wget -r -l1 www.yahoo.com
```

9.3 Email – Poșta electronică

Poșta electronică (electronic mail), abreviat e-mail sau email, este o metodă de compunere, transmitere și receptie a mesajelor peste sisteme de comunicație electronică.

Idea de mesagerie electronică datează din anul 1971, când Ray Tomlinson dezvoltă prima aplicație de email pentru ARPANET. Aceasta era formată din două programe: SNDMSG, utilizat pentru a transmite mesaje, respectiv READMAIL, folosit pentru citirea mesajelor. În anul 1972, comenziile MAIL și MLFL au fost adăugate programului FTP. Aceasta a fost modalitatea de transmitere a mesajelor în rețeaua ARPANET până la începutul anilor '80, când a fost dezvoltat protocolul SMTP. În scurt timp, serviciul de email a crescut popularitatea ARPANET-ului și a devenit aplicația principală a acestuia.

Serviciul de email a oferit la început doar transferul de mesaje text între utilizatori aflați în rețele diferite. Ulterior serviciul a fost extins și la transmiterea de fisiere binare. Standardul de codificare a informației binare într-un mesaj e-mail se numește MIME (*Multipurpose Internet Mail Extensions*).

9.3.1 Arhitectură și funcționare

Pentru livrarea mesajelor se folosește un mecanism de adresare ce apelează atât ierarhia de nume din Internet (serviciul de DNS) pentru a preciza serverul, cât și informații relevante local, precum numele utilizatorului.

O adresă de email conține două tipuri de informații separate prin simbolul @ (cunoscut și ca *at* sau *a-round*):

- numele utilizatorului care dorește transmiterea sau receptia mesajului;
- numele (DNS) al server-ului care transmite/recepționează mesajul.

Pe baza adresei de email destinație serviciul de poștă electronică livrează mesajele de la clientii de email, folosind servere de email, către căsuța postală asociată cu adresa de email destinație.

Căsuță postală este o intrare în sistemul local de fisiere utilizată pentru stocarea mesajelor de poștă electronică corespunzătoare unui utilizator.

Componenta esențială a serviciului de poștă electronică o reprezintă protocolul **SMTP** (*Simple Mail Transfer Protocol*). Acest protocol oferă mecanisme pentru preluarea mesajelor de la clientii de email și livrarea lor pe serverele de email destinație (ca atare pentru trimiterea mesajelor).

Odată cu dezvoltarea sistemelor de operare pentru calculatoarele personale, a apărut și nevoia preluării noilor mesaje din căsuța postală pe stația utilizatorului. Acest lucru este realizat printr-un nou serviciu ce asigură ridicarea email-ului și sincronizarea căsuței postale de pe server cu cea de pe stația de lucru.

Pentru ridicarea mesajelor de pe serverul de email cele mai folosite protocoale sunt **IMAP** (*Internet Message Access Protocol*) și **POP3** (*Post Office Protocol version 3*). Pentru oferirea acestui serviciu va trebui pornit un daemon de IMAP sau POP3, în plus față de serverul de SMTP.

Marea majoritate a clientilor de email integrează pe lângă componenta de client SMTP (folosită pentru transmiterea mesajelor) și componente de client IMAP și POP3 pentru interogarea căsuței postale de pe serverul de email.

O deosebire importantă a IMAP față de POP3 o reprezintă extinderea posibilităților de prelucrare a mesajelor din căsuța postală oferite de protocolul IMAP. Folosind IMAP mesajele nu sunt descărcate de pe server decât la vizualizarea lor, existând totodată și opțiunea descărcării doar a unei părți din mesaj.

Spre deosebire de POP3, unde toate mesajele se găsesc pe server într-o singură căsuță postală (*inbox*), iar directoarele nu se pot crea decât în aplicația client, protocolul IMAP permite crearea de directoare pe server direc. Utilizând comenzi IMAP, aplicația client poate folosi filtre pentru mutarea mesajelor dintr-un director în altul, fără să fie nevoie măcar ca *mailbox-urile* să fie situate pe același server.

Rezumând, arhitectura serviciului de email include două componente principale: un serviciu pentru primirea și trimiterea mesajelor și un serviciu pentru ridicarea mesajelor de pe serverul de email.

Trimiterea unui mesaj

Pentru a exemplifica modul în care componentele prezente mai sus interacționează, vom considera următoarea situație: Dan are adresa de mail dan@a.org și dorește să-i transmită un mesaj lui Bogdan care are adresa de mail bogdan@b.org.

Pentru livrarea unui mesaj în căsuța poștală asociată contului bogdan@b.org, pașii sunt prezentati în figura 9.6.

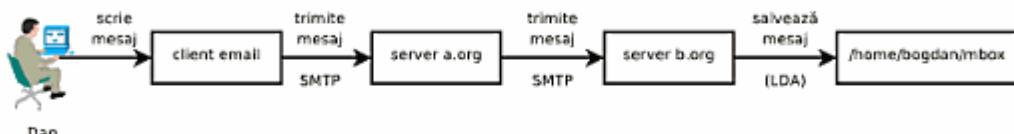

Figura 9.6: Livrarea unui mesaj

Dan va deschide un client de email în care va edita mesajul. Când Dan va da comanda de trimitere a mesajului, clientul de email va iniția o conexiune SMTP către serverul de mail local. Pentru stabilirea conexiunii, serverul va cere autentificarea utilizatorului Dan. În general, clientul de mail va salva numele de utilizator și parola și va realiza autentificarea conexiunii SMTP în mod transparent pentru utilizator. După autentificare, clientul de email va forma mesajul conform protocolului SMTP și îl va trimite către server.

Serverul de mail local va analiza apoi adresa de email destinație, pe baza căreia va determina domeniul de nume în care trebuie livrat mesajul (în cazul exemplului: b.org). Va iniția o cerere de rezolvare de nume (cerere DNS) pentru a determina adresa serverului responsabil cu preluarea mailului pentru domeniul b.org (acest server se numește *mail exchanger*). După determinarea serverului de mail pentru b.org, serverul local va trimite mesajul folosind protocolul SMTP.

Serverul b.org va stoca mesajul în căsuța poștală a utilizatorului bogdan. La nivelul acestui pas se poate interpune o aplicație de distribuție a mesajelor denumită generic LDA (*Local Delivery Agent*). O astfel de aplicație poate realiza filtrarea mesajelor, livrarea anumitor mesaje în alte directoare, oprirea spamurilor etc. În Linux cea mai folosită aplicație de distribuție a mesajelor este oferită de pachetul *procmail*.

Ridicarea mesajelor

Pentru a ridica mesajul din căsuța poștală vor fi urmăți pașii din figura 9.7:

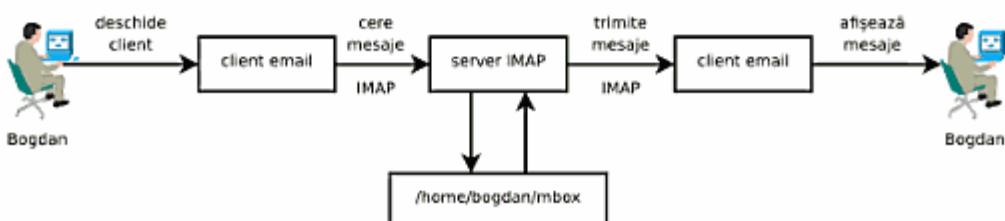

Figura 9.7: Ridicarea mesajelor de pe server

Bogdan va deschide clientul de mail, iar acesta va iniția o sesiune de IMAP către serverul de mail. După autentificare, serverul va deschide căsuța poștală a utilizatorului Bogdan. Mesajele ridicate din căsuța poștală în sesiunile anterioare de IMAP au fost marcate, astfel serverul va selecta doar noile mesaje (ce nu sunt marcate) și le va transmite prin sesiunea de IMAP către clientul de email. Înainte de a încheia sesiunea, clientul de email va informa serverul asupra listei mesajelor ce au fost stocate din căsuța poștală aflată pe stația utilizatorului, permitând astfel serverului să sincronizeze conținutul căsuței poștale locale cu cea aflată pe statie.

După ridicarea mesajelor de pe server, căsuța poștală poate fi consultată inclusiv *offline*, folosind clientul de email.

Folosirea webmail pentru citirea și transmiterea mesajelor

O altă metodă disponibilă utilizatorilor pentru citirea și trimitera mesajelor este folosirea unui server de web pentru interfață cu serverul de SMTP, serviciu rezultat fiind denumit **webmail**.

Folosind exemplul anterior, mesajul livrat prin SMTP a fost stocat în căsuța poștală a utilizatorului Bogdan. Utilizatorul va lansa un client web (un browser) și va iniția o conexiune HTTP către serverul de web ce rulează pe același sistem cu serverul de SMTP, responsabil cu primirea mesajelor pentru domeniul b.org. Serverul de web va oferi o interfață ce permite operații direct pe căsuța poștală aflată pe server: stergerea/mutarea mesajelor, marcarea lor, crearea de directoare etc.

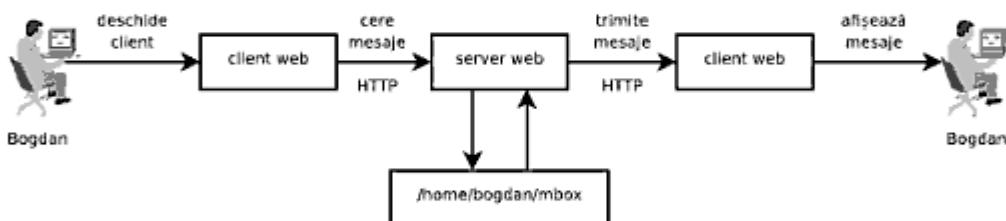

Figura 9.8: Citirea mesajelor folosind webmail

9.3.2 Clienti de email

Așa cum s-a prezentat mai sus, clientii de email sunt utilitare care permit descărcarea de mesaje de pe un server de email și stocarea lor local. În mod real, există două situații în care este necesară folosirea lor: atunci când contul de email nu poate fi vizualizat printr-o interfață de tip web, sau atunci când conexiunea la Internet este slabă sau instabilă, și este de preferat salvarea corespondenței pe computerul personal pentru a fi ușor accesată și ulterior. Există mai mulți clienti de email, cei mai importanți fiind Microsoft Outlook (varianta inclusă în distribuția de Windows se numește Outlook Express) și Mozilla Thunderbird.

Un avantaj al clientilor de email este stocarea centralizată a mesajelor primite pe conturi de email diferite. În cele ce urmează, ne vom concentra asupra Mozilla Thunderbird,

deoarece este gratuit și disponibil pentru toate sistemele majore de operare (Windows, Linux, Mac OS).

Configurarea unui client de email presupune în primul rând crearea unui cont pentru fiecare adresă de email ce se dorește administrata cu Thunderbird. Sunt folosite două protocole diferite: SMTP pentru a trimite mesaje și POP3 pentru a primi mesaje. Setarea unui cont presupune introducerea adresei de email, parolei asociate, adresa serverului de SMTP și a serverului de POP3. Se poate opta pentru salvarea parolei într-un fișier de configurare, sau pentru introducerea ei manuală de fiecare dată când se va stabili o conexiune la unul dintre serverele de mail. În cazul în care doar unul dintre cele două servere este setat corespunzător, se vor putea doar descărca (în cazul POP3) sau trimite mesaje (respectiv SMTP).

Unul dintre avantajele Thunderbird este integrarea cu serviciul de email oferit de Google, numit Gmail. Pentru setarea unui cont de Gmail, trebuie parcursi următorii pași: se activează pe site-ul Gmail opțiunea de a folosi un server de POP3, apoi din Thunderbird se creează un nou cont, se alege *Gmail account* și se introduce adresa de email. Restul setărilor se efectuează automat.

Pentru a trimite/primi corespondență, se folosește butonul *Get Mail*, comandă ce sincronizează baza de date locală cu cea de pe server. În consecință, un email care este scris poate fi trimis instantaneu sau poate fi stocat local și trimis mai târziu, când va exista conectivitate la Internet. Thunderbird se sincronizează în mod automat cu serverul la intervale regulate de timp.

Thunderbird oferă o gamă de servicii standard: memorarea adreselor de email, sortarea emailurilor după, data primirii, subiect, numele expeditorului, importantă (crescător sau descrescător). Emailurile pot fi grupate pe threaduri (toate mesajele care fac parte din aceeași discuție), facilitate deosebit de folosită în cazul mesajelor primite de la o listă de discuții. De asemenea pentru localizarea unui mesaj clientul oferă un motor de căutare ce poate folosi criterii ce vor analiza: adresa sursă, adresa destinație, subiectul mesajului sau conținutul său.

Pentru o mai bună organizare a corespondenței, se poate crea o structură de directoare și gruparea mesajelor în mod logic, în opozitie cu stocarea tradițională a tuturor email-urilor în căsuța postală (*inbox*). Aplicarea de filtre permite selectarea emailurilor pe bază de criterii avansate (ce includ adresă, nume expeditor, subiect, conținut) și efectuarea de acțiuni asupra lor (mutarea în diferite directoare, stergerea lor, marcarea lor), facilitate extrem de utilă în cazul unui număr mare de mesaje zilnice.

O limitare în folosirea unui soluție mixte bazate pe Thunderbird și Gmail o reprezintă nesincronizarea marcării mesajelor citite între cele două aplicații.

9.3.3 Securitatea serviciului de email

Cea mai întâlnită problemă asociată cu poșta electronică o reprezintă primirea de spam (mesaje nesolicitante). Din păcate, traficul de **spam** a depășit 90% din traficul SMTP în Internet.

Pentru a reduce traficul de spam în primul rând trebuie ca serverul de email (SMTP) să nu accepte să transmită mesaje de la orice client SMTP din Internet. Majoritatea destinaților

de mail vor verifica pentru fiecare mesaj dacă nu a fost trimis folosind un server SMTP de tip *open mail relay* (server ce acceptă să trimită mesaje pentru orice client), caz în care vor considera respectivul mesaj drept spam.

Traficul de spam poate fi controlat și pe serverul destinație înainte de a fi preluat de aplicația client. Reducerea traficului de spam pe serverul de SMTP poate fi făcută prin implementarea a trei tipuri de liste:

- **Liste albe** – mesajele trimise de un server conținut într-o astfel de listă sunt considerate automat mesaje legitime
- **Liste gri** – mesajele primite de la servere necunoscute sunt, pentru o perioadă de timp, respinse. Dacă serverul sursă încercă retransmiterea mesajului și după expirarea acestei perioade, mesajul va fi considerat legitim. Această metodă se bazează pe faptul că serverele de spam nu vor încerca retransmiterea mesajelor.
- **Liste negre** – mesajele primite de la un astfel de server sunt etichetate ca spam

O altă clasă de aplicații de filtrare a traficului de spam sunt integrate în LDA (*Local Delivery Agent*). Aceste aplicații în general folosesc un set extins de criterii pentru a calcula probabilitatea ca un mail să fie spam.

Filtrarea traficului de spam poate fi realizată inclusiv de clientul de mail. Cu toate acestea, chiar și în cazul folosirii simultane a tuturor metodelor de control al traficului nedorit, mesajele de spam nu pot fi total eliminate.

O altă problemă importantă a serviciului de email este **absenta unui mecanism de autentificare a expeditorului**. Există extensii ale protocolului SMTP ce rezolvă această problema, dar care nu se bucură de o popularitate însemnată. Singura soluție cu adevărat eficientă în prevenirea atacurilor bazate pe asumarea unui false identitate (numite atacuri phising) este instruirea utilizatorilor asupra limitărilor protocolului SMTP.

9.4 WWW

World Wide Web sau WWW este, probabil, cel mai cunoscut și utilizat serviciu din Internet. WWW-ul se prezintă ca un set de resurse interconectate prin intermediul de legături (*hyperlink-uri*). Aceste resurse sunt denumite pagini web și conțin *hypertext*, imagini, filme. *Hypertext*-ul este în esență text simplu, la care s-a adăugat o formatare standardizată, ce specifică utilizarea de *hyperlink-uri*. Accesul la resurse se realizează prin intermediul unui navigator (*browser*). O pagină web va conține, de obicei, legături (*hyperlink-uri*) către alte pagini (resurse), justificând denumirea de Web.

World Wide Web-ul este invenția lui **Sir Tim Berners-Lee** din 1989, una din personalitățile marcante în dezvoltarea Internet-ului. Sir Tim Berners-Lee este directorul World Wide Web Consortium (W3C), organizația care coordonează dezvoltarea WWW.

În ultimii ani, WWW-ul a cunoscut o dezvoltare mult mai amplă ajungându-se la folosirea expresiei **Web 2.0** pentru a simboliza serviciile web de nouă generație oferite de diversele comunități web. În același timp, WWW-ul evoluează către ceea ce Sir Tim Berners Lee a denumit **Semantic Web**, adică o extensie a WWW-ului în care conținutul poate fi exprimat în limbaj natural și utilizat de agenți specifici de analiză.

9.4.1 Tehnologiile de bază ale WWW

WWW-ul își datorează existență celor trei tehnologii utilizate de Sir Tim Berners-Lee. Acestea sunt URL, HTTP și HTML și sunt prezentate în continuare.

URL

URL înseamnă *Uniform Resource Locator* și este un nume într-o sintaxă bine precizată pentru a identifica resursele din Internet. URL este de fapt un sinonim pentru URI (*Uniform Resource Identifier*).

În mod tipic, un URL/URI este introdus în bara de adrese a unui navigator și este folosit pentru accesarea unei resurse (a unei pagini web) din Internet. Un navigator va "decodifica" URL-ul și va accesa resursa dorită. Astfel, în cazul în care se accesează URL-ul `http://www.example.com` se face o cerere HTTP către server-ul `example.com`. Pe de altă parte, URI-ul `mailto:bogdan@example.com` va însemna deschiderea unui client de e-mail pentru compunerea unui mesaj către `bogdan@example.com`.

Un URL are o sintaxă bine specificată folosită pentru identificarea stației din Internet, a serviciului folosit de aceasta și a resursei pe care o poate pune la dispoziție acest serviciu. Astfel, în cazul URL-ului `http://www.example.com/page.html` stația care deține resursa este server-ul `www.example.com`. O cerere DNS va fi folosită pentru translatarea numelui într-o adresă IP. Sirul `http://` este folosit pentru identificarea serviciului; în cazul de față acesta este serviciul de Web care folosește protocolul HTTP și portul implicit 80. Resursa cerută de pe server este `/page.html`. Drept urmare, în urma introducerii URL-ului în bara de adrese a navigatorului, acesta va face o cerere HTTP către stația identificată de numele `www.example.com` pentru pagina `/page.html` de pe server. Aceasta va fi afișată apoi clientului (în interiorul *browser-ului*).

Exemplul de URL prezentat mai sus este unul simplificat. Astfel, sintaxa completă pentru un URL este:

1 `protocol://server:port/cale/catre/resursa`

- câmpul **protocol** specifică, evident, protocolul folosit pentru comunicatie. Acesta poate fi `ftp`, `http`, `scp` etc.; dacă acest câmp lipsește, un browser va folosi implicit `http`;
- câmpul **server** reprezintă numele sau adresa IP a stației cu care se dorește realizarea unei comunicări;
- câmpul **port** este portul utilizat (acesta poate lipsi), caz în care se folosește portul implicit al serviciului;
- `/cale/catre/resursa` reprezintă calea către resursa aflată pe server; acesta va folosi această cale pentru a oferi respectiva resursă clientului; de obicei, resursa este o intrare în sistemul de fișiere al server-ului.

Sintaxa URL-ului poate fi complicată. Astfel, un URL tip `ftp` poate asigura inclusiv autentificarea pe server. Folosirea URL-ului `ftp://bogdan:p4r0148un4@example.com/sources.tgz` înseamnă

autentificarea utilizatorului bogdan cu parola p4r0148un4 pe serverul example.com, folosind ftp pentru descărcarea fișierului sources.tgz.

HTTP

HTTP (Hypertext Transfer Protocol) este protocolul fundamental al World Wide Web-ului. Deși navigatoarele pot folosi alte protocoale în afara HTTP, acesta rămâne cel mai important mecanism de comunicare.

Similar celoralte servicii din Internet, serviciul Web (HTTP) funcționează ca sistem client-server. Clientul Web este navigatorul (browser-ul) folosit pentru cererea unei resurse prin intermediul unui URL. Portul implicit utilizat de HTTP este 80.

Protocolul HTTP este un protocol de tip întrebare răspuns (*request – response*). Clientul Web (navigatorul) face o cerere către un server, după care acesta îi trimite un răspuns și resursa cerută. În exemplul de mai jos, telnet este utilizat pentru a efectua o cerere HTTP către google.ro:

```
1 razvan@anaconda:~$ telnet google.ro 80
2 Trying 72.14.221.104...
3 Connected to google.ro.
4 Escape character is '^]'.
5 GET / HTTP/1.0
6 HTTP/1.0 302 Found
7 Location: http://www.google.ro/
8 Cache-Control: private
9 [...]
```

După realizarea conexiunii pe portul 80, clientul trimite cererea GET / HTTP/1.0. Aceasta înseamnă citirea directorului rădăcină al serverului folosind HTTP versiunea 1.0. Răspunsul server-ului este HTTP/1.0 302 Found urmat de pagina efectivă. Dacă pagina dorită nu se află pe server, răspunsul server-ului va fi Error 402 Page not Found. Acest răspuns nu înseamnă însă că serverul nu funcționează, caz în care mesajul afisat de client ar fi Server not Found.

O altă caracteristică importantă a protocolului HTTP este faptul că este un protocol neorientat pe conexiune (*stateless*). Acest lucru înseamnă că după ce clientul trimite o cerere și îi sosește răspunsul conexiunea este încheiată. Pentru o nouă resursă trebuie realizată o altă conexiune. Opus este protocolul FTP care este un protocol cu conexiune persistentă. Petru că este nevoie ca anumite informații să fie persistente de-a lungul mai multor conexiuni s-au găsit diverse soluții: cookie-uri pe client, sesiuni pe server, variabile HTTP etc.

Un alt neajuns al HTTP este lipsa unui suport puternic de securitate. Acest lucru este corectat prin folosirea protocolului **HTTPS** care folosește comunicatie criptată. Majoritatea sistemelor de webmail de astăzi folosesc HTTPS pentru a asigura confidențialitatea datelor.

HTML

HTML (Hypertext Markup Language) este un limbaj folosit pentru a descrie conținutul unei pagini Web. HTML folosește **marcaje** (tag-uri) pentru a defini modul în care un

element dintr-o pagină Web este afișat de un browser.

O pagină simplă Web descrisă în format HTML este următoarea:

```
1 razvan@anaconda:~/public_html$ cat main.html
2 <html>
3 <head>
4 <title>Pagina mea</title>
5 </head>
6
7 <body>
8 <h1>Antet</h1>
9
10 Text simplu
11 Text aldin
12 Text cursiv
13 </body>
14 </html>
```

Un maraj încadrează de obicei un text. La început, marajul este `<nume_maraj>` și se încheie cu `</nume_maraj>`. Marcajele prezente în această pagină sunt:

- **html**, pentru definirea documentului HTML
- **head** prezintă informații despre pagină, spre exemplu titlul (marajul **title**)
- **h1** definește un antet de nivel 1
- **strong** definește un text aldin (**bold**)
- **em** definește un text cursiv (**italic**)

Un client Web va interpreta o pagină HTML și o va afișa utilizatorui conform marcajelor existente.

XHTML

XHTML (Extensible Hypertext Markup Language) este un standard și un limbaj de marcare care are aceleasi posibilitati de exprimare ca și HTML însă se conformează sintaxei mult mai stricte a XML. Urmând o sintaxă mult mai strictă, un document XHTML este mult mai ușor de interpretat, spre deosebire de un document HTML care necesită un parser complex.

Motivația utilizării XHTML o reprezintă creșterea numărului de dispozitive care nu au capacitatea de procesare a unui document HTML complex. Sintaxa strictă a XHTML permite o prelucrare mult mai rapidă a unei pagini Web de către client.

Adoptarea XHTML se realizează într-un ritm inegal datorită lipsei de implementare în navigatoare a caracteristicilor noi pe care standardul le aduce.

Versiunea curentă de XHTML este 1.1. Versiunea 2.0 a standardului este încă în dezvoltare.

9.4.2 Funcționarea serviciului

După cum s-a precizat, serviciul de Web funcționează în sistem client-server și folosește protocolul HTTP pentru comunicare. Funcționarea serviciului este sistematizată în figura 9.9, în care sunt prezentate un set de pași următi tipic în obținerea de către client, a unei resurse aflate pe un server Web (de obicei o pagină Web).

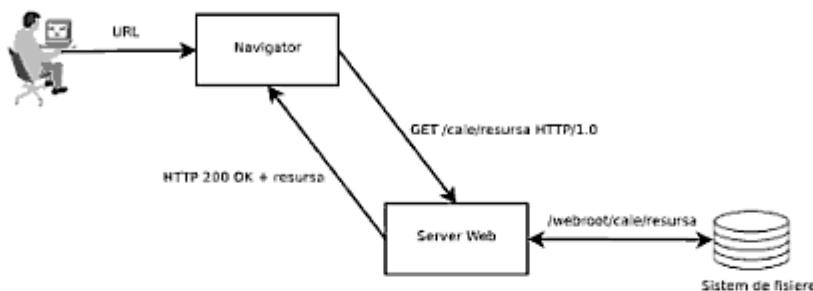

Figura 9.9: Funcționarea serviciului de Web

În primă fază utilizatorul va folosi un client Web (navigator) și va introduce în bara de adrese a acestuia un URL care identifică resursa dorită.

Navigatorul identifică din URL sistemul unde trebuie să se conecteze și resursa cerută. De obicei se va genera și o cerere DNS pentru a afla adresa IP asociată serverului. Navigatorul se conectează la server și, în cazul protocolului HTTP, formulează o cerere de forma `GET /cale/resursa HTTP/1.0`.

Cererea ajunge la serverul Web. Acesta trebuie să ofere clientului resursa cerută. Resursa este, de obicei, o intrare în sistemul de fișiere (pagină web, imagine, film etc.). Drept urmare serverul Web va trebui să localizeze resursa. Orice server web are configurat un director rădăcină specializat, denumit și **webroot**. Orice resursă este obținută din acest director. Drept urmare, calea completă în sistemul de fișiere este obținută prin concatenarea căii din cererea HTTP la **webroot**, rezultând intrarea `/webroot/cale/ resursa`.

După ce obține resursa obținută, serverul va trebui să o transmită clientului. Pentru aceasta el emite un răspuns HTTP 200 OK și atașează resursa.

Clientul primește resursa de la server și, dacă este vorba de o pagină Web, interpretează codul (X)HTML și afișează rezultatul utilizatorului. Conexiunea se închide.

9.4.3 Servere Web

Un **server Web** este responsabil cu oferirea de resurse din sistemul local de fișiere către clienți (navigatoare) prin intermediul protocolului HTTP. Exemple de servere Web sunt Apache HTTP Server, Microsoft IIS, Sun Web Server, Zeus Web Server. Apache HTTP Server este cel mai folosit server Web din Internet.

În general, un server Web prezintă un fisier de configurare prin intermediul căruia îl poate fi alterat comportamentul. În cazul Apache HTTP Server versiunea 2, acest fisier

de configurare este `/etc/apache2/apache2.conf`. Alterarea acestui fișier de configurare permite schimbarea portului pe care acesta ascultă conexiuni (implicit 80), a webroot-ului (implicit `/var/www`) și altele.

Un server Web va primi o cerere HTTP în forma `GET /cale/catreda/resursa` HTTP/ 1.0 și va identifica din sistemul local de fișiere intrarea asociată resursei. Fiecare server are un director rădăcină (denumit *webroot*) unde este căutată resursa pentru a fi oferită clientului. În cazul serverului Apache, în urma unei cereri `GET /cale/catreda/resursa` HTTP/1.0 va trimite clientului fișierul identificat de `/var/www/cale/catreda/resursa` (sau `/usr/local/Apache2/htdocs`).

9.4.4 Clientii Web

Clientii Web se numesc **navigatoare** sau **browser-e**. Un client Web se va conecta la un server Web pentru a solicita o resursă. Resursa este specificată de utilizator într-un URL. Clientul Web transmite o cerere HTTP către server solicitând resursa clientului. De obicei această resursă este o pagină Web. Codul HTML este interpretat apoi de navigator și afișat utilizatorului.

Cele mai utilizate tipuri de navigatoare sunt Internet Explorer, Mozilla Firefox, Opera și Safari. Internet Explorer este cel mai utilizat navigator cu o pondere de 80-85% urmat de Mozilla Firefox cu o pondere de 10-15%. Celelalte navigatoare au ponderi mult mai mici. Există și navigatoare în linie de comandă, cum ar fi `lynx`, `w3m`, `links`.

Navigatoarele Web reprezintă una dintre cele mai utilizate aplicatii din cadrul unui sistem de operare. Competiția dintre acestea a generat ceea ce s-a numit "browser wars". Astfel, anii 1994-1998 au fost marcati de competiția dintre Netscape Navigator și Internet Explorer cu victoria celui din urmă. În anul 2002, Internet Explorer era folosit în proporție de circa 92%. Ultimii ani sunt dominați de competiția între Mozilla Firefox și Internet Explorer.

Competiția dintre navigatoare a condus și la apariția unui număr important de caracteristici printre care: navigare tabulară, blocarea mesajelor de tip pop-up, corecție gramaticală, gesturi de mouse, suport pentru diverse protocoale (FTP, IRC, BitTorrent) și pentru standarde (CSS, XHTML, XSLT, RSS).

9.5 Studii de caz

9.5.1 Utilitarul cURL

Utilitarul cURL este aplicatie pentru transferul de fișiere ce își propune să ofere suport atât pentru cerinte avansate de securitate, cât și pentru un număr foarte mare de protocoale. Lista protocoalelor implementate de cURL include FTP, HTTP, telnet, LDAP, precum și protocoale orientate spre securitate precum SCP, SFTP, FTPS, HTTPS. Pentru asigurarea securități se pot folosi în cURL numeroase metode de autentificare pe bază de parolă, cât și pe certificate.

Utilitarul cURL ce se execută din linia de comandă, ceea ce permite includerea sa în scripturi. Cel mai adesea cURL este folosit pentru scripting HTTP, în scopul simulării activității utilizatorilor ce folosesc diferite browsere.

Utilitarul cURL implementează numeroase mecanisme specifice clientilor web, cele mai multe suplimentare față de wget. Spre exemplu oferă gestionarea cookies (trimiterea și salvarea locală), navigarea prin pagini de formular, folosirea unui proxy web, urmărirea redirectărilor automate, sau schimbarea semnăturii navigatorului.

Spre exemplu, presupunem că în cadrul unui site se află un formular disponibil la adresa: test.cs.pub.ro/login.cgi. În acest formular trebuie completat un câmp de nume și apoi apăsat butonul OK pentru a accesa site-ul. Formularul este scris folosind sintaxa HTML:

```
1 <form method="GET" action="login.cgi">
2 <input type="text" name="nume">
3 <input type="submit" name="press" value="OK">
4 </form>
```

Listing 9.1: Formular de login simplu

Cererea poate fi trimisă folosind cURL astfel:

```
1 razvan@kiwi:~$ curl "test.cs.pub.ro/login.cgi?nume=Razvan\&press=OK"
```

În cazul unui formular ce permite clientului să încarce un fisier se poate folosi cURL cu opțiunea -F. Presupunem că formularul este scris astfel:

```
1 <form method="POST" enctype='multipart/form-data' action="upload.cgi">
2 <input type=file name=upload>
3 <input type=submit name=press value="OK">
4 </form>
```

Listing 9.2: Formular de upload simplu

Pentru formularul aflat la adresa test.cs.pub.ro/upload.cgi va fi încărcat fisierul test01 și apoi simulată apăsarea butonului OK:

```
1 razvan@kiwi:~$ curl -F upload=@test01 -F press=OK test.cs.pub.ro/upload.cgi
```

Utilitarul cURL oferă suport și pentru schimbarea identității navigatorului. Pentru a simula o cerere către serverul test.com inițiată de un navigator Internet Explorer 7.0 ce rulează pe un sistem Windows 2000 vom folosi comanda:

```
1 razvan@kiwi:~$ curl -A "Mozilla/4.0 (compatible; MSIE 7.0; Windows NT 5.0)" test.co
```

9.5.2 FTP

FTP (*File Transfer Protocol*) este un protocol foarte răspândit ce oferă posibilitatea transferului de fisiere atât într-o rețea locală cât și prin Internet. Se bazează pe modelul client-server, deci presupune existența a două entități între care se realizează un transfer de fisiere, clientul fiind cel care se conectează (și se autentifică) la serverul de la care poate descărca sau căruia îl poate trimite fisiere.

Ca și în cazul modelului generalizat de client-server, serviciul FTP oferit de către acesta din urmă se reduce la existența unei aplicații, numită "server FTP" ce rulează pe o stație. Similar, clientul rulează o aplicație numită "client FTP" ce se ocupă de managementul conexiunii către server și de traficul de date dintre aceștia. Atât aplicațiile server cât și cele client FTP sunt disponibile, practic, pentru toate platformele existente, doavadă a versatilității și răspândirii protocolului FTP.

Un dezavantaj al protocolului FTP este faptul că acesta transferă atât informațiile de conectare cât și conținutul propriu-zis al fișierelor în mod necriptat, interceptarea unui astfel de trafic putând duce la o interpretare facilă a sa.

Funcționare

Un client FTP ce se conectează la un server trimită acestuia un set de date de autentificare (nume și parolă) care au asociate pe server un structură de directoare ce sunt puse la dispoziția aceluia utilizator. Dacă autentificarea reușește, clientul are dreptul să trimită în continuare comenzi pentru a interacționa cu fișierele la care are acces. Drepturile de acces la fișiere se reduc la cele de listare/creare de directoare, citire, modificare, stergere de fișiere sau directoare, ceea ce implică un transfer bidirectional între client și server (clientul poate atât să descarce, cât și să trimită fișiere pe server). În practică, aceste drepturi sunt enunțate în aceeași structură de tip "rwx" ca și pe sistemele UNIX.

Serverul FTP "ascultă" conexiunile pe portul 21 și realizează transferul de comenzi tot pe acesta. Transferul efectiv de fișiere se realizează în paralel, pe portul 20, doar în urma unei conexiuni prestatibile. Porturile rezervate pentru protocolul FTP sunt 21 pentru stabilirea conexiunii și 20 pentru transferul efectiv de date. O variantă securizată și similară o reprezintă SFTP (SSH File Transfer Protocol). O altă limitare a sa este imposibilitatea de a transmite atributele ce tin de data și ora creării/modificării fișierelor, acestea fiind rescrise la destinație. De asemenea, această limitare este eliminată în cazul lui SFTP.

Transferul datelor prin FTP se poate face prin două moduri, selectate manual înaintea inițierii transferului sau determinate automat de către clientul FTP:

- Mod ASCII: folosit pentru transferul fișierelor text; are avantajul de a transmite datele folosind codurile ASCII ale caracterelor, ceea ce permite compresia dinamică a informației, la un raport foarte bun, deci un flux mai puternic de date, dar are dezavantajul de a corupe continutul oricărui fișier non-text.
- Mod binar: folosit pentru transferul oricărui tip de fișiere (inclusiv text)

Exemplu de utilizare

Conecțarea la un server FTP dintr-o linie de comandă Linux se poate face direct prin comanda `ftp`, urmată de numele sau adresa serverului la care se dorește conectarea, ca în exemplul:

```
1 rookie@localhost-$ ftp ftp.lug.ro
2 Trying 193.226.140.51...
3 Connected to ftp.lug.ro (193.226.140.51).
```

```
4 220 (vsFTPD 2.0.3)
5 Name (ftp.lug.ro:root): anonymous
6 331 Please specify the password.
7 Password:
8 230 Login successful.
9 Remote system type is UNIX.
10 Using binary mode to transfer files.
11 ftp>
```

Promptul `ftp>` indică faptul că următoarele comenzi vor fi trimise direct către server. Câteva comenzi comune sunt `ls` sau `dir` pentru a lista conținutul directorului curent, `cd` pentru a schimba directorul, `get` pentru a descărca fișierele specificate ca parametri (`mget` pentru fisiere multiple) sau `put` pentru trimiterea de fisiere. Deconectarea de la serverul FTP se face prin comenziile `quit` sau `disconnect`.

O categorie specială de clienti FTP o reprezintă broswarele web, limitarea acestora constând în faptul că nu permit decât descărarea fișierelor de pe server. Conectarea la un server FTP printr-un browser web se poate face prin introducerea adresei sale în bara de adrese a browserului, specificându-se protocolul:

```
1 ftp://ftp.lug.ro
```

În cazul serverelor în care accesul nu se poate face anonim (fără cont predefinit), browserul va cere un nume de utilizator și o parolă.

Pentru a specifica direct din adresa parametrii de autentificare, se poate scrie:

```
1 ftp://user:parola@server:2555
```

Exemplul anterior specifică explicit și portul pe care se realizează conexiunea (2555), informație necesară în cazul în care serverul nu rulează pe portul implicit, 21.

Cuvinte cheie

- client
- curl
- FTP
- HTML
- HTTP
- IMAP
- IP
- LDA
- POP3
- port
- punct-la-punct
- scp
- server
- SMB
- spam
- SSH (Secure Shell)
- stivă de protocoale
- TCP
- telnet
- UDP
- URL
- webmail
- wget
- WWW
- XHTML

Întrebări

1. Care dintre operațiile de mai jos NU se bazează pe o arhitectură client-server?
  - ridicarea mesajelor
  - editarea unui nou mesaj
  - trimitera unui nou mesaj
  - verificarea mesajelor folosind browser
2. Protocolul telnet comunică direct (fără intermedierea nivelului transport) cu nivelul rețea. După stabilirea unei conexiuni de telnet comunicația se va face doar unidirectional: de la server către client.
  - adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals
3. Care dintre serviciile de mai jos NU este util într-o soluție de webmail?
  - SMTP
  - IMAP
  - HTTP
  - SSH
4. Care dintre cele de mai jos NU reprezintă o tehnologie relevantă pentru serviciul web:
  - URL
  - HTTP
  - HTML
  - FTP
5. Care dintre următoarele este o aplicație server SMTP?
  - Postfix
  - Firefox
  - Outlook
  - Apache
6. Într-un client web (browser) este tastată adresa:
1. `ftp://bestman:none@test.com/lista/admisi.txt`
Care dintre următoarele afirmații este adevărată?
  - va fi inițiată o conexiune pe portul 80 către serverul test.com
  - va fi descărcat fișierul /test.com/lista/admisi.txt

- se va folosi pentru autentificare parola "bestman"
  - pentru stabilirea conexiunii utilizatorul "bestman" să trebuie să existe pe test.com
7. Pentru conectarea la un server SSH este necesară cunoasterea adresei IP sau a numelui DNS a serverului. Filtrarea mesajelor spam se poate face numai pe serverul de mail, nu și pe client
- adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals
8. Care din următoarele NU este un client web?
- Firefox
  - Internet Explorer
  - wget
  - Thunderbird
9. Care dintre următoarele aplicații NU poate fi folosită pentru conectarea la un server web:
- telnet
  - ssh
  - wget
  - curl
10. Comunicatia între două servere de mail se realizează folosind:
- POP3
  - HTTP
  - SMB
  - niciuna dintre variante

Capitolul 10

Elemente de securitate

*There are two kinds of cryptography in this world:
cryptography that will stop your kid sister from reading
your files, and cryptography that will stop major
governments from reading your files.*

Bruce Schneier

Ce se învăță din acest capitol?

- Problematica securității IT
- Elementele unei politici de securitate
- Securizarea sistemului
- Controlul accesului
- Securitatea sistemului de fisiere
- Forme de atac de rețea
- Criptare și firewall-uri
- Monitorizare

10.1 Problematica securității

Securitatea la nivelul calculatoarelor, în particular, și a domeniului IT, în general, a căpătat un interes deosebit în ultimele decenii. Deși un concept discutat din cele mai vechi timpuri, securitatea a căpătat noi forme, ramuri de proiectare și implementare odată cu dezvoltarea sistemelor de calcul și îndeosebi a Internetului. Pe o planetă în care peste 1.5 miliarde de oameni sunt conectați la Internet (circa 25% din populație)¹ securitatea și integritatea informației au o relevanță deosebită. În domeniul IT, domeniul securității a cunoscut o dezvoltare alertă, cu multe subdomenii și specialiști. Se discută despre ingineria securității, despre criptografie, gestiunea riscului, securitatea rețelei, inginerie socială, virusi și antiviruși, scrierea de cod sigur (secure coding).

¹<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>

În ciuda faptului că domeniul este unul vast, nivelul de cunoaștere și înțelegere a publicului larg în privința securității este destul de scăzut. De-a lungul ultimilor ani, multe teme tehnice specifice domeniului securității au părăsit domeniul IT, fiind preluate de zile, jurnale TV, sau de industria cinematografică. Din păcate procesul nu a fost, cel mai adesea, unul ce încerca aducerea în sfera publică a conceptelor de securitate, ci mai ales unul ce speculează senzationalul prin ignorarea constrângerilor lumii reale, ducând la promovarea unor noi mituri ale erei IT.

De multe ori se consideră normale "performanțele" hackerilor din filme, care reușesc să compromită securitatea unui sistem în câteva secunde. Exemple de "scenarii" care ajută la răspândirea acestui fenomen sunt scrierea de virusi pentru sisteme de operare extraterestre (vezi "Ziua Independenței", 1997) sau folosirea unui ecran 3D pentru virusarea unui sistem (vezi "Swordfish", 2001). Există, însă, și exemple pozitive în lumea cinematografică, precum folosirea nmap și SSH pentru compromiterea unei rețele electrice computerizate (vezi "Matrix", 1997¹).

Capitolul de față nu își propune să ofere cititorului sfaturi despre obținerea unei puteri nemărginite în controlul tuturor sistemelor electronice, ci să aducă un nivel minim de ordine în domeniul populat de mituri al securității IT. A deveni cu adevărat un profesionist în securitate este o carieră, după cum spunea și Eric S. Raymond: *"Being able to break security doesn't make you a hacker anymore than being able to hotwire cars makes you an automotive engineer."*

10.1.1 Principii de bază

Securitatea calculatoare are drept scop protejarea informațiilor de la accese neautorizate, furt, corupere și alte riscuri. Domeniile securității se referă atât la mecanismele folosite pentru a obține accesul sau a corupe informațiile cât și la protejarea acestora. Forma generală de risc în securitatea IT se numește atac de securitate.

O primă clasificare a riscurilor de securitate distinge trei tipuri de atacuri:

- atacuri venite din Internet (cu o rată de succes redusă);
- atacuri inițiate din rețea locală;
- atacuri generate de pe aceeași mașină, acestea din urmă având un impact mult mai însemnat decât primele.

Deși cu gradul de risc cel mai ridicat, atacurile inițiate de utilizatorii serverului țintă sunt deseori tratate în grabă și unitar.

Domeniul securității dispune de un set de principii generale. Acestea nu sunt aplicabile doar în cadrul domeniului IT, ci în domeniul securității în general. Aceste principii nu sunt exhaustive, dar urmărirea acestora facilitează proiectarea și implementarea unui sistem cu nivel de siguranță cât mai ridicat.

Privit din perspectiva unui sistem IT, o soluție de securitate trebuie să includă atât o politică de securitate, ce definește drepturile și responsabilitățile utilizatorilor, cât și

¹<http://nmap.org/images/matrix/>

specificații ale asigurării securității fizice, ale componentelor sistemului de operare, ale aplicațiilor locale, precum și ale serviciilor de rețea.

Unul dintre principiile fundamentale ale securității, fie ea IT sau de orice altă natură, este: **securitatea unui sistem este egală cu securitatea celei mai slabe verigi**.

Altfel spus, degeaba îți pui ușă ultra-performantă dacă nu folosești cheia, sau aplicat în domeniul IT: nu are rost să cheltui sume enorme de bani pe sisteme de securitate, dacă utilizatorii folosesc drept parole propriul nume, sau își țin parola lipită pe monitor.

În orice sistem există entități active (utilizatori, procese) și drepturi pe care acestea le au asupra sistemului. În condițiile asigurării securității sistemului, fundamental este **principiul celui mai mic privilegiu**. Acest principiu impune alocarea drepturilor minime entităților active: doar ceea ce este nevoie.

Un administrator de sistem va avea acces la întreg sistemul și resursele acestuia. Un utilizator obisnuit va avea acces doar la acele resurse care îi sunt necesare. Câteva de mecanisme care respectă acest principiu sunt:

- folosirea unui director de tip home cu drepturi complete pentru fiecare utilizator;
- folosirea comenzi **sudo** și fisierului /etc/sudoers pentru a confi anumite privilegii utilizatorilor; (vezi secțiunea 10.3.3)
- separația între informațiile din fisierul /etc/passwd și /etc/shadow; (vezi secțiunea 10.2.3)
- folosirea **doar** a dreptului de execuție pe directoare când se dorește parcurgerea acestora; (vezi secțiunea 10.2.4)

Acest principiu este legat de **principiul limitării drepturilor** (vezi secțiunea 10.3.3). Întrucât resursele sistemului sunt limitate, un utilizator poate ajunge să folosească o foarte mare parte a acestora în dăuna altor utilizatori sau a sistemului de operare, putând conduce ușor la suspendarea funcționării acestuia. În general, limitarea drepturilor previne atacuri de tipul **DoS**¹ (*denial-of-service*).

Un utilizator poate crea foarte multe procese ducând la ocuparea memoriei (*fork bomb*²), un atac de rețea poate deschide multe conexiuni³ care ocupă memorie, un utilizator poate ocupa spațiu pe disc și împiedica folosirea acestuia. Solutia este configurarea sistemului să limiteze drepturile utilizatorilor sau proceselor sistemului pentru a preveni suprautilizarea resurselor sistemului. Spre exemplu, folosirea cotelor⁴ previne supraîncărcarea spațiului de pe disc.

Asocierea dintre o entitate activă (denumită și **subiect**) și drepturile pe care aceasta le deține asupra unor resurse (denumite și **obiecte**) se numește **controlul accesului** (*access control*). Sistemele de operare folosesc diferite mecanisme pentru a stabili când, cât de mult, cum și dacă poate un proces (subiect) să folosească o resursă (obiect).

O politică de securitate trebuie să stabilească un **compromis între gradul de flexibilitate a serviciilor IT și nivelul de securitate dorit**. Luate ad literam, cerințele de securitate ar presupune izolarea totală a sistemului de lumea exterioară, dar cum o

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Denial_of_service

²http://en.wikipedia.org/wiki/Fork_bomb

³http://en.wikipedia.org/wiki/SYN_flood

⁴http://en.wikipedia.org/wiki/Disk_quota

astfel de abordare duce la limitarea funcționalității, cel mai adesea securitatea unui sistem este definită ca un set de metode de protecție menite să descurajeze și să întârzie atacatorul.

Asigurarea flexibilității unui sistem presupune adăugarea de noi funcționalități. Aceasta se traduce, în general, în crearea unei aplicații complexe. Se spune "complexitatea este dusmanul securității"¹. Un principiu de bază pentru asigurarea securității este **simplitatea**². Orice nouă caracteristică adăugată unui sistem sau unui program poate însemna introducerea unei noi vulnerabilități. Se estimează că într-o companie specializată pentru dezvoltarea de programe, se introduc zeci de defecte (*bug-uri*) la fiecare 1000 de linii de cod. În dezvoltarea software, opusul simplității se numește **feature creep**³: adăugarea de funcționalități care nu sunt necesare.

Un sistem cu nivel foarte bun de securitate se poate obține mai ușor dacă planificarea acestuia ține cont de securitate decât dacă mecanismele de securitate sunt implementate după o perioadă în care acesta a fost dezvoltat. Planificarea unui sistem ținând cont de securitate (*design with security in mind*) este un factor decisiv pentru obținerea unui sistem cât mai sigur.

Dacă în proiectarea unei aplicații, a unei rețele sau a unui sistem, se ține cont de posibilele atacuri, de principiile de bază ale securității, de mediul și contextul de utilizare a aplicației, probabilitatea obținerii unui sistem vulnerabil este scăzută. De asemenea, orice noi mecanisme de asigurare a unui nivel suplimentar de securitate vor fi mai ușor adăugate sistemului. Ingineria software folosește denumirea de *secure by design*⁴. Un exemplu este sistemul de operare OpenBSD⁵, care pune accent pe obținerea unui sistem cât mai sigur și sigur.

Securitatea unui sistem nu este o finalitate, ci un proces. Un sistem nu va fi niciodată perfect sigur, cât timp acesta este folosit. Securitatea unui sistem presupune un sir de acțiuni continue pentru a preveni posibile atacuri. În general, securitatea se traduce în resursele pe care le poate investi un atacator față de resursele pe care le investeste cel care protejează sistemul (bani, timp, personal).

În cartea "Secure Coding: Principles and Practices" [8] (capitolul 2 "Architecture"), se menționează că, într-un interviu de angajare, răspunsul potrivit la întrebarea "Cât de sigură poți să faci aplicația mea?" este "Cât de sigură vrei să fie?". Răspunsurile "Pot să o fac sigură în fața oricărui atac." sau "Pot să o fac cât de sigură se poate." ar trebui să rezulte în eliminarea candidatului din lista de potențiali angajați. Un sistem poate fi mai sigur decât un alt sistem, dar acest lucru se realizează cu **un număr crescut de resurse, stres și functionalități obscure**. Întotdeauna trebuie cîntărit cât de sigur se doreste a fi un sistem la căte resurse pot fi investite.

Nu se poate obține un sistem perfect sigur, dar un sistem trebuie menținut la un nivel de securitate. Operațiuni periodice de menenanță, monitorizare, actualizare, verificare sunt necesare pentru asigurarea unui nivel dorit de securitate. O divizie responsabilă cu asigurarea securității unui sistem va trebui să considere în permanență **exterelor ca fiind o zonă nesigură**. Tot ceea ce nu face parte din sistemul controlat trebuie

¹<http://www.schneier.com/news-038.html>

²http://en.wikipedia.org/wiki/KISS_principle

³http://en.wikipedia.org/wiki/Feature_creep

⁴http://en.wikipedia.org/wiki/Secure_by_design

⁵<http://www.openbsd.org/>

considerat ca o zonă cu potențiale riscuri sau atacatori. Orice vulnerabilitate a sistemului trebuie reparată la timp pentru a nu permite unui potențial atacator să o folosească.

Depinzând de domeniu, pot exista și alte principii pentru asigurarea securității. Principiile prezentate mai sus reprezintă câteva din principiile de bază ale securității. Aceste principii nu sunt complete și nu sunt aplicate o singură dată. Pentru a obține un sistem cu nivel cât mai bun de securitate, principiile de bază trebuie revizuite, mecanismele folosite trebuie îmbunătățite și, în general, trebuie executate acțiuni periodice de evaluare a securității sistemului.

10.1.2 Termeni

Domeniul securității dispune de o serie de termeni care descriu la nivel general concepțele de bază folosite. Înțelegerea acestor termeni este fundamentală pentru orice specialist în IT și mai ales pentru cei care doresc să urmeze o carieră în domeniul securității.

Mai jos sunt prezentati o parte din termenii de bază ai domeniului:

- **amenințare** (*threat*) se referă la orice eveniment sau circumstanță cu potențial de a produce pagube unui sistem prin access neautorizat, distrugerea sau modificarea datelor sau denial of service; amenințările provin ca urmare a acțiunilor umane sau a cauze naturale;
- **autentificare** (*authentication*) înseamnă verificarea identității unui utilizator, proces sau dispozitiv, în general ca cerință pentru a permite acestuia accesul la resursele sistemului;
- **autorizare** (*authorization*) este oferirea sau respingerea drepturilor de acces pentru un utilizator sau proces;
- **confidentialitate** (*confidentiality*) este scopul securității care solicită protejarea datelor de la încercări intentionate sau accidentale de vizualizare/citire; confidentialitatea se referă atât la datele aflate pe un dispozitiv de stocare, cât și la cele aflate în procesare sau în tranzit;
- **control acces** (*access control*) înseamnă permiterea folosirii autorizate a unei resurse, simultan cu prevenirea folosirii neautorizate sau într-un mod neautorizat;
- **integritate** (*integrity*) este scopul securității care solicită protejarea de la încercări intentionate sau accidentale de alterare a integrității datelor; **integritatea datelor** presupune ca acele date să nu fi fost alterate/modificate într-un mod neautorizat; la fel ca și confidentialitatea se referă atât la date aflate pe dispozitive de stocare, cât și la date aflate în procesare sau în tranzit;
- **denial of service** este un tip de atac care are ca efect prevenirea accesului autorizat la o resursă sau întârzierea operațiilor critice în raport cu timpul;
- **identitate** (*identity*) reprezintă o informație unică în cadrul unui domeniu de securitate, recunoscută ca o entitate unică în acel domeniu;
- **risc** (*risk*) reprezintă probabilitatea ca o anumită amenințare să exploateze o vulnerabilitate a sistemului și impactul care ar rezulta în urma acestei acțiuni;

- **vulnerabilitate** (*vulnerability*) se referă la o slăbiciune la nivelul proiectării, implementării sau operării sistemului, care poate fi declanșată intenționat sau accidental, rezultând într-o violare a politicii de securitate a sistemului.

Există o serie de confuzii de termeni de nume pentru persoanele implicate în domeniul securității. De multe ori noțiunea de *hacker* este folosită generic pentru a cataloga atacatorii de rețea desii, mai corect, denumirea corectă este cea de *cracker* (sau *black-hat hacker*). Următoarea listă reprezintă denumirile uzuale folosite și semnificațiile acestora:

- **hacker** este, în sensul său initial, un programator caracterizat prin curiozitate și dorință de rezolvare a problemelor existente (de unde noțiunea de *hacking*¹; în sensul securității, noțiunea de *hacker* poate avea două înțeleseuri: *white-hat hacker* (*ethical hacker*) sau *black-hat hacker* (*cracker*);
- **cracker** (sau **black-hat hacker**) este specializat în atacarea unor sisteme pentru obținerea accesului; motivația poate fi financiară, politică, sau pentru distractie; scopul este, în general, distrugerea, furtul sau alterarea informației;
- **script kiddie** este un termen peiorativ folosit pentru a descrie persoanele fără cunoștințe tehnice deosebite pentru a fi considerați **hackeri** dar care folosesc scripturi sau programe scrise de alții pentru a ataca sisteme de calcul și rețele;
- **ethical hacker** (sau **white-hat hacker**) este un expert în securitate, specializat în metodologii de testare a vulnerabilității unui sistem sau a unei rețele pentru a asigura un nivel cât mai bun de securitate; în general, ethical hackerii aplică metode similare crackerilor, dar cu scopul final de testare și securizare a sistemului atacat.

10.2 Securizarea sistemului

Securitatea sistemului se referă la mijloacele prin care se poate proteja un sistem de calcul. Atacurile pot veni din exterior (din Internet, sau din rețeaua locală), pot veni din interior (de la utilizatori) sau pot fi cauze naturale (căderea tensiunii poate conduce la pierderea unui hard disk sau la coruperea datelor).

Protejarea sistemului nu se referă doar la protecția sistemului de operare și a aplicațiilor ce rulează peste acesta ci și la protecția fizică a sistemului: poziționarea în zone sigure, folosirea de uși metalice, prevenirea accesului persoanelor neautorizate.

10.2.1 Securitatea sistemului de operare

Securitatea aplicațiilor trebuie să pornească de la asumarea gradului de risc dat de sistemul de operare. Dintre componentele sistemului de operare, o mare parte a atacurilor încearcă să exploateze limitări ale implementărilor de separare a drepturilor de acces la memorie sau la sistemul de fișiere.

¹[http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_\(programmer_subculture\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_(programmer_subculture))

Un sistem de operare este sigur dacă resursele acestuia (zone de memorie, dispozitive de intrare/iesire, fisiere etc.) sunt accesate în mod valid de entitățile active (în general procese). Accesul valid este asigurat de nucleul sistemului de operare, ce actionează ca un intermediar între utilizatori și componente hardware.

Pornind de la sistemele de operare simple (cele pentru PDA) până la sistemele complexe ce rulează pe calculatoarele personale, securitatea oferită de nucleu se bazează pe suport hardware. Procesoarele oferă cel puțin două niveluri de privilegii:

- un nivel de privilegii pentru operații obisnuite;
- un altul pentru accesul la instrucțiuni privilegiate: accesul la zone de memorie rezervată; accesul la dispozitivele hardware etc.

Accesul la aceste instrucțiuni privilegiate este permis doar nucleului.

Securitatea memoriei

În sistemele de operare moderne, securitatea memoriei este strâns legată de mecanismul de memorie virtuală. Fără a intra în detaliu, este suficient de precizat faptul că sistemele de operare asigură fiecărui proces un spațiu dedicat de memorie virtuală (denumit și spațiu de adrese) care este mapat/asociat unor zone din memoria RAM. Zonele de memorie RAM peste care este mapat spațiul de adrese al unui proces nu poate fi accesat de către alte procese.

Problemele de securitate la nivelul memoriei țin de detectarea corectă a încercărilor de accesare a unor zone de memorie care nu se află în spațiul de adresă al procesului respectiv, dar și a încercărilor de schimbare a unor zone de memorie în spațiul propriu de adrese, pe parcursul rulării procesului.

Fiecare proces are propriul său spațiu de memorie virtuală mapat peste un spațiu de memorie fizică printr-o tabelă de translatăre ce aparține procesului. Pentru un proces care încearcă să acceseze o adresă de memorie pentru care nu există o translatare către o adresă fizică (adică pentru care nu există pagina respectivă de memorie în RAM), procesorul va verifica la nivel hardware dacă respectiva adresă se află în spațiul de adrese al procesului. Dacă se află, înseamnă că respectiva pagină de memorie a fost evacuată pe disc (swap) și trebuie adusă în RAM. În caz contrar va fi generat un semnal de pagină (de memorie) invalidă (denumit page fault¹), pe baza căruia nucleul va putea decide suspendarea sau terminarea procesului în cauză. În sistemele Unix procesul primește semnalul SIGSEGV, și are ca efect terminarea procesului cu mesajul "Segmentation fault".

Toate aceste operații cad în sarcina procesorului și sunt realizate la nivel hardware.

Protectia memoriei este o componentă esențială a sistemelor multitasking (sisteme ce oferă posibilitatea mai multor procese de a se afla în stare de execuție în același timp). Din punct de vedere hardware, primele procesoare pentru calculatoarele personale ce oferă suport pentru protectia memoriei sunt procesoarele din familia Intel 80386². Folosind mecanisme împrumumate de la DOS, care rula pe sisteme fără suport

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Page_fault

²http://en.wikipedia.org/wiki/Intel_80386

hardware (8086, 80286), versiunile de Windows până la Windows 98 și Windows ME nu au oferit o protecție completă a memoriei.

10.2.2 Controlul accesului

Controlul accesului se referă la oferirea accesului autorizat și prevenirea accesului neautorizat la sistem. Poate fi vorba de accesul fizic al unei persoane sau de accesul unui utilizator în cadrul sistemului de operare.

Securitatea fizică

Securitatea fizică include o gamă largă de parametri, de la controlul accesului personal până la asigurarea diferenților parametri optimi de funcționare.

O primă componentă a securității fizice presupune plasarea echipamentelor în locuri în care se poate asigura controlul accesului, pentru a preveni utilizarea neautorizată, distrugerea sau furtul.

Specificațiile de alimentare cu tensiune vor include evaluări ale consumului de putere pentru dimensionarea surselor neinteruptibile de putere (UPS-uri), sau a generatoarelor de tensiune.

Asigurarea temperaturii optime în centrele de operații ține de folosirea unor sisteme de aer conditionat sau de încălzire cu un grad ridicat de redundanță.

Există și cerințe de protecție împotriva incendiilor: o cameră cu servere va trebui să aibă, pe lângă sisteme de detecție și stingere a incendiilor, și podea și pereti din materiale rezistente la foc.

O bună politică de securizare va urmări plasarea echipamentelor în bunkere aflate la subsolul clădirilor, urmărindu-se astfel și protecția împotriva cutremurelor.

Securitatea la nivelul utilizatorilor

Una dintre componentele esențiale ale unei politici de securitate este securitatea la nivelul utilizatorilor. Securitatea utilizatorilor se bazează pe separarea resurselor fiecărui utilizator, precum și pe folosirea autentificării pentru protejarea accesului la resurse.

Principiul important de prevenire a atacurilor la nivelul utilizatorilor este principiul celui mai mic privilegiu. Orice operațiune trebuie executată dintr-un cont cu drepturi cât mai limitate.

Un administrator novice va folosi contul privilegiat inclusiv pentru efectuarea unor operațiuni uzuale. Exploatarea unor ambiguități ale variabilelor de mediu poate duce în acest caz la rularea accidentală a unei aplicații malicioase lăsată într-un spațiu public (gen /tmp/), rulare ce nu ar fi fost posibilă dintr-un cont de utilizator. Una dintre criticile aduse sistemelor din familia Windows a fost crearea unui cont implicit de tip Administrator care oferă drepturi depline utilizatorului sistemului, inclusiv instalarea

unor programe malicioase. Începând cu Windows Vista, acest lucru a fost combătut prin folosirea User Account Control¹.

10.2.3 Parole

Desi mecanismele de autentificare s-au diversificat, în continuare o pondere semnificativă o constituie perechile <utilizator, parolă>. O soluție alternativă, ce oferă un grad mult mai ridicat de scalabilitate, precum și de securitate, este folosirea de certificate. Conceptul ce stă la baza folosirii de certificate se numește PKI² (*Public Key Infrastructure*).

Numărul resurselor electronice fiind în continuă creștere, mulți utilizatori ajung să comită cel puțin una dintre erorile de căpătăi ale autentificării: alegerea de parole ușor de ghicit (spart), folosirea unei parole pentru mai multe conturi sau notarea parolelor în locuri nesigure.

Alegerea parolelor

Una dintre principalele probleme în alegerea parolelor este folosirea de parole prea simple. Mulți utilizatori folosesc numele propriu, numele soției, copiilor sau cănelui, o dată de nastere, numele echipei preferate. Aceste parole pot fi ușor ghicite printr-un atac de tipul dicționar.

Se spune că, o parolă eficientă:

- trebuie să aibă un număr de minim 7-8 caractere;
- trebuie să folosească atât minuscule, cât și majuscule și cifre;
- trebuie să includă cel puțin un caracter special (și nu doar pe ultima poziție în cadrul parolei);
- nu trebuie să fie un cuvânt din dicționar;
- nu trebuie să fie un nume de persoană.

Cu toate acestea, **parolele trebuie să fie ușor de retinut**. În această situație, cea mai la îndemână soluție este alegerea unei fraze pe baza căreia se poate deduce parola (vezi Ross Anderson – Security Engineering, secțiunea 3.3.3 [3]). *"Come to the dark side, we have cookies!"* poate fi folosită pentru a reține parola *"Cttds, whc!"*, după cum *"Social engineering bypasses all technologies, including firewalls"* poate genera *"S3bat,1f"*.

În cazul folosirii unei parole ce nu respectă recomandările de mai sus, atacurile bazate pe dicționar (încercarea parolelor ce aparțin unui set de cuvinte comune), sau cele bazate pe forță brutoasă (încercarea tuturor combinațiilor de caractere) pot avea rezultate aproape imediate. Există numeroase aplicații ce simulează astfel de atacuri, una dintre cele mai renumite fiind **John the Ripper**³.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/User_Account_Control

²http://en.wikipedia.org/wiki/Public_key_infrastructure

³<http://openwall.com/john/>

De la conturi triviale de download până la conturile de email, sau la conturile bancare electronice, tot mai multe resurse solicită o autentificare pe bază de parolă. Este ideală **separarea conturilor prin parole individuale**. Cum acest lucru presupune memorarea unui număr ridicat de fraze, o soluție de compromis constă în folosirea unor parole comune pentru servicii similare cu miză de securitate redusă. Astfel, nu este prudentă folosirea PIN-ului cardului de bancă pentru contul de mail; un atac de forță brută ar dura aproximativ o microsecundă. Se poate însă folosi aceeași parolă pentru mai multe site-uri de descărcare de software.

Deși folosirea unor parole comune pentru servicii electronice cu miză mică reduce numărul parolelor, acestea pot fi însă, destul de multe. În plus, politicile de securitate solicită schimbarea periodică a parolelor: timpul de viață recomandat pentru o parolă este de șase luni. În măsura în care parolele folosite nu pot fi memorate, vor trebui notate. În mod evident, notarea parolelor nu trebuie făcută pe o foaie cu acces public. O soluție pentru parolele rare folosite constă în păstrarea lor centralizată. Există numeroase aplicații menite să protejeze prinț-o singură parolă o bază de date de parole (spre exemplu KeePass¹).

Conscientizarea importanței unei parole nu ține doar de protejarea unor resurse personale, ci de gradul de securitate a întregului sistem, precum și a rețelei locale. Altfel spus, într-o rețea în care utilizatorii folosesc parole triviale, riscul nu este doar unul personal. Un atacator poate să compromită din Internet un cont local, transformând un atac de la distanță într-unul generat de pe aceeași mașină, ceea ce îi crește mult sansele de succes. Aceasta este și motivul pentru care au evoluat și mecanismele prin care administratorii de rețea pot forța folosirea unor parole eficiente.

Atât rețelele Windows, cât și cele Linux oferă suport pentru securitatea bazată pe **jetoane hardware** (*security token*²) ce își regenerează parola la fiecare 30 sau 60 de secunde. Odată sincronizat ceasul serverului cu ceasul jetonului hardware, utilizatorul va folosi numele său de cont și parola afișată de jeton la momentul autentificării. Prețul unei astfel de soluții este de 5-10 euro per jeton hardware, fiecare jeton trebuind reconfigurat la 6 luni. Trebuie remarcat totuși că această soluție nu rezolvă risurile de securitate fizică a parolei.

Gestiunea parolelor în Unix

Parolele erau, inițial, stocate în fișierul /etc/passwd, dar, pe măsură ce precalcularea și stocarea parolelor comune³ a devenit posibilă, a apărut nevoie unui fișier separat, cu permișii mai stricte, în care sunt stocate parolele. Acesta se numește /etc/shadow și formatul său, cât și al /etc/passwd, este descris în secțiunea 3.3.1.

Utilitarul pentru schimbarea parolei în Unix este **passwd**. Utilizatorul privilegiat (root) poate schimba parola oricărui utilizator, inclusiv a sa. Un utilizator neprivilegiat poate schimba doar parola proprie. Înainte de a schimba parola îi este solicitată parola proprie pentru a preveni situația în care un utilizator uită o sesiune shell deschisă.

¹ <http://keepass.info/>

² http://en.wikipedia.org/wiki/Security_token

³ Un astfel de atac se numește *dictionary attack*: http://en.wikipedia.org/wiki/Dictionary_attack

```
3 (current) UNIX password:
4 Enter new UNIX password:
5 Retype new UNIX password:
6 passwd: password updated successfully
```

Dacă se dorește obținerea unei parole ușor de reținut, dar care să fie relativ sigură, se poate folosi utilitarul **pwgen**. **pwgen** generează în mod implicit parole de 8 caractere (inclusiv cifre):

```
1 alina@valhalla:~$ pwgen -N 1
2 uo3Pheis
3
4 alina@valhalla:~$ pwgen -N 2
5 Eeb7Aej9 Xoo0beir
```

Utilitarul permite "personalizarea" parolelor obținute. În exemplul de mai jos, parametrul **-n** precizează faptul că în parolă va fi inclusă cel puțin o cifră, parametru **-c** de va defini lungimea parolei dorite. Ultima cifră reprezintă numărul de parole ce trebuie generate.

```
1 alina@valhalla:~$ pwgen -n -c 7 3
2 ahngeZ5 aiv5Iec bie3poR
```

10.2.4 Securitatea sistemului de fișiere

Securitatea sistemului de fișiere urmărește asigurarea izolării utilizatorilor prin separarea fișierelor personale și prin definirea acțiunilor permise de utilizatori pe diverse secțiuni din ierarhia sistemului de fișiere.

Fiecare utilizator dispune de o intrare (un director) în sistemul de fișiere pentru care are drepturi depline. În Unix, acest director se găsește în **/home**. În Windows Vista, acest director este subdirector al **C:\Users**. Utilizatorul poate controla acțiunile permise pe fișierele conținute în respectivul director. Unele intrări în sistemul de fișiere nu pot fi folosite decât de utilizatorul privilegiat.

Controlul accesului

Controlul accesului la diverse elemente ale sistemului de fișiere diferă între sistemele Windows și cele Unix.

În Windows, sistemul de fișiere NTFS oferă de la versiunea 4.0 posibilitatea definirii unei liste de acces pentru fiecare utilizator din sistem. Această listă de acces este definită în raport cu șapte tipuri de acțiuni: *Full Control, Modify, Read & Execute, List, Read, Write, Special Permissions*. Subiectul drepturilor de acces pe un sistem de fișiere NTFS este tratat mai pe larg în studiul de caz al acestui capitol în secțiunea 10.6.1. Abordarea în cazul Windows este o formă a mecanismului de control a accesului¹.

Abordarea folosită în Unix pentru definirea drepturilor de acces la sistemul de fișiere este o matrice de drepturi.

Pentru a obține o matrice limitată, se folosesc trei trepte de privilegiu:

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Access_control_list

Tabelul 10.1: Matricea drepturilor de acces în Unix

	citire (r)	scriere (w)	execuție (x)
utilizator			
grup			
alții			

- **utilizatorul** (user) care detine fișierul;
- **grupul** (group) care detine fișierul;
- **alți utilizatori** (others).

Pentru fiecare dintre cele trei trepte de privilegiu sunt definite câte trei drepturi:

- **citire** (read) – permite vizualizarea conținutului unui director sau a unui fișier;
- **scriere** (write) – permite alterarea conținutului unui fișier sau director. Pentru un director, alterarea conținutului înseamnă posibilitatea stergerii sau creării de fișiere;
- **execuție** (execute) – permite executia unui fișier și permite parcurgerea unui director; dacă un director nu are drept de execuție, nu poate fi parcurs (nu se poate ajunge la fisierele si subdirectoarele conținute).

Având trei trepte de privilegiu și trei drepturi pentru fiecare treaptă, rezultă un total de 9 drepturi care pot fi configurate pentru un fisier dat. Forma liniarizată a matricei de acces (și a celor 9 drepturi) este afișată de comandă **ls** cu opțiunea de *long listing* (-l):

```
1 root@rosedu:~:~# ls -ld /var/svn/hfall/db/
2 drwxr-xr-x 6 hfall projects 4096 Jul 23 13:34 /var/svn/hfall/db/
```

În listing-ul de mai sus, utilizatorul asociat directorului /var/svn/hfall/db/ (hfall), are drepturi complete (rwx), iar grupul asociat (projects) și ceilalți utilizatori au drept de citire și execuție (r-x) (se poate vizualiza și parurge directorul).

Forma liniarizată a matricei de acces pentru un fișier (afișată de comanda **ls -l**) este prezentată în figura 10.1.

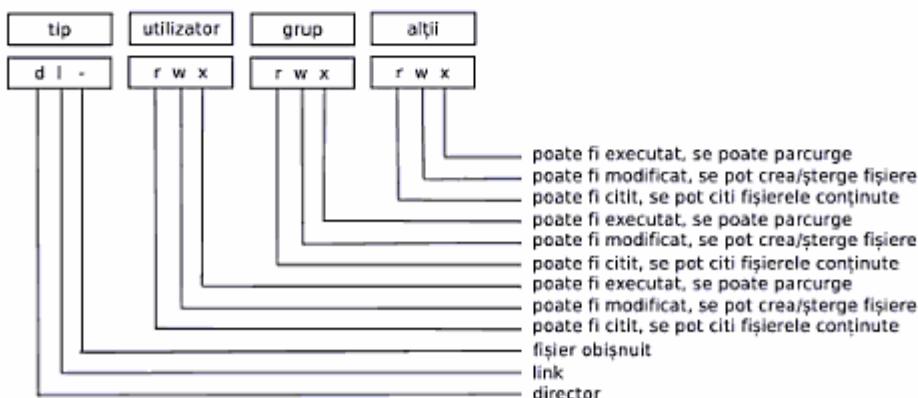

Figura 10.1: Permișii Unix

Pentru a specifica mai succint drepturile de acces la un fișier, utilizatorii avansați Unix preferă **forma octală a drepturilor de acces** la un fișier. În cadrul acestei forme, fiecare drept de acces este înlocuit cu un bit. Astfel, în cazul listing-ului de mai sus, drepturile de acces sunt:

```
1 rwx r-x r-x
2 111 101 101
```

Fiecare pereche de trei biți (asociată unei trepte de privilegiu) este transformată într-o valoare octală. Forma finală, în octal, pentru drepturile de mai sus este, asadar 755. În tabelul 10.2 sunt prezentate câteva exemple de asociere între forma literală și forma octală a drepturilor de acces pe fisiere în Unix.

Tabelul 10.2: Permisii în format literal și octal

Format literal	Format binar	Format octal
r-xr----	101 100 000	540
rW--w--wx	110 010 011	623
rwxr-xrw-	111 101 110	756
rwx--x--x	111 001 001	711
rw-r--r--	110 100 100	644

chown și chmod

În administrarea securității sistemului de fisiere în Unix, utilitarele de bază sunt **chown** și **chmod**. Primul oferă posibilitatea schimbării proprietarului și a grupului căruia îi aparține respectivul fisier, în vreme ce al doilea permite modificarea drepturilor.

```
1 root@kiwi:~# chown -R george:users test/
```

În exemplul de mai sus a fost efectuată o schimbare recursivă pentru toate fisierele și subdirectoarele directorului `test/`. Întreg conținutul directorului `test/` va apartine utilizatorului `george` și grupului `users`.

Dacă se dorește doar modificarea utilizatorului sau grupului, se folosește doar o parte a sintaxei:

```
1 razvan@valhalla:/tmp$ chown alina battleship
2 chown: changing ownership of 'battleship': Operation not permitted
3
4 razvan@valhalla:/tmp$ sudo bash
5
6 root@valhalla:/tmp# chown alina battleship
7
8 root@valhalla:/tmp# ls -l battleship
9 -rw-r--r-- 1 alina razvan 0 Sep 19 18:01 battleship
10
11 root@valhalla:/tmp# chown :shadow battleship
12
13 root@valhalla:/tmp# ls -l battleship
14 -rw-r--r-- 1 alina shadow 0 Sep 19 18:01 battleship
```

În exemplul de mai sus a fost schimbat utilizatorul și grupul fisierul `/tmp/battleship` în `alina`, respectiv `shadow`. Se observă că în Linux, un utilizator neprivilegiate nu

poate schimba deținătorul unui fișier. În Linux, comanda `chown` este folosită **doar** de către utilizatorul privilegiat. Pe alte Unixuri (spre exemplu, Solaris) comanda poate fi folosită și de un utilizator neprivilegiat.

Comanda `chmod` permite modificarea drepturilor de acces ale unui fișier. Comanda poate fi folosită doar de utilizatorul ce deține fișierul sau de utilizatorul privilegiat. Noile drepturi ale fișierului pot fi precizate în formă literală sau octală.

Fie fișierul `hello.c` de mai jos:

```
1 root@kiwi:~# ls -l
2 hello.c -rw-r--r-- 1 razvan new 81 Oct 6 21:35 hello.c
```

Pentru schimbarea drepturilor se va folosi mai întâi forma literală. Drepturile pot fi precizate pentru oricare dintre cele trei niveluri de privilegiu: utilizator, grup, alți utilizatori printr-o singura literă: **u**, **g**, **o**. Drepturile pot fi:

- adăugate prin folosirea operatorului `+`;
- înlăturate prin folosirea operatorului `-`;
- precizate explicit prin folosirea operatorului `=`.

```
1 root@kiwi:~# chmod o+x hello.c
2
3 root@kiwi:~# ls -l hello.c
4 -rw-r--r-x 1 razvan new 81 Oct 6 21:35 hello.c
5
6 root@kiwi:~# chmod u=rx hello.c
7
8
9 root@kiwi:~# ls -l hello.c
10 -r--r--r-x 1 razvan new 81 Oct 6 21:35 hello.c
```

În exemplul de mai sus a fost mai întâi adăugat pentru restul utilizatorilor dreptul de execuție, iar la al doilea pas s-a precizat explicit că drepturile utilizatorului trebuie să fie `rx` adică doar citire și execuție.

În format octal, pentru a acorda toate drepturile utilizatorului (`rwx`), drepturi de citire și execuție grupului (`r-x`), și doar drepturi de citire pentru restul utilizatorilor (`r--`) este suficientă o singură comandă:

```
1 root@kiwi:~# chmod 754 hello.c
2
3 root@kiwi:~# ls -l hello.c
4 -rwxr-xr-- 1 razvan new 81 Oct 6 21:35 hello.c
```

umask

Pentru controlul drepturilor unei noi intrări în sistemul de fișiere se foloseste un parametru de restricție numit **mască de creare** (*file mode creation mask*). Drepturile efective ce vor fi atribuite unei noi intrări în sistemul de fișiere se obțin prin efectuarea operației de `SI` logic între valoarea inversată a măștii și permisiunile implicate (666 pentru fișiere și 777 pentru directoare). Reprezentată matematic, operația este `default_perm & ~mask`.

Comanda ce permite inspectarea și modificarea măștii se numește `umask`.

```
1 root@kiwi:~# umask
2 0022
3
4 root@kiwi:~# touch uso7_test1
5
6 root@kiwi:~# ls -l uso7_test1
7 -rwxr--r-- 1 razvan razvan 0 Nov 10 17:28 uso7_test1
8
9 root@kiwi:~# umask 027
10
11 root@kiwi:~# touch uso7_test2
12
13 root@kiwi:~# ls -l uso7_test2
14 -rwxr----- 1 razvan razvan 0 Nov 10 17:28 uso7_test2
15
16 root@kiwi:~# mkdir uso7_test_dir
17
18 root@kiwi:~# ls -ld uso7_test_dir/
19 drwxr-x--- 2 razvan razvan 1024 Nov 10 17:29 uso7_test_dir
```

În listingul de mai sus, în primă fază masca are valoarea 0022. Acest lucru înseamnă că un fișier nou creat (uso7_test1) va avea drepturile

```
1 666 & ~022 = 666 & 755 = 110 110 110 & 111 101 101 =
2 = 110 100 100 = 644 = rw- r-- r--
```

În ultimul pas, masca are valoarea 027. Directorul uso7_test_dir/ va fi creat cu drepturile

```
1 777 & ~027 = 777 & 750 = 111 111 111 & 111 101 000 =
2 = 111 101 000 = 750 = rwx r-x ---
```

10.3 Întreținerea sistemului

După configurarea drepturilor de acces la nivelul sistemului de operare sau al sistemului de fisiere, unui sistem îi trebuie asigurată mențenanță. Aceasta presupune verificarea periodică a nivelului de securitate a sistemului, a jurnalelor, a acțiunilor utilizatorilor și proceselor. Prevenirea atacurilor este cea mai bună formă de asigurare a securității, iar un administrator de sistem profesionist va inspecta periodic sistemul și va lua măsurile adecvate atunci când siguranța sistemului este periclitată.

10.3.1 Monitorizarea sistemului

Monitorizarea dinamică a sistemului

Monitorizarea dinamică (în timp real) a sistemului urmărește nivelul de încărcare a diferitelor resurse hardware. Astfel, pentru a determina gradul de încărcare a procesorului se poate folosi comanda **uptime**. Pentru a urmări nivelul de folosire a memoriei RAM se poate folosi comanda **free**.

Comanda **top** (vezi secțiunea 5.2.4) combină informațiile oferite de comenzi **uptime** și **free**.

```

1 top - 14:05:43 up 8:12, 2 users, load average: 1.01, 1.02, 1.00
2 Tasks: 61 total, 3 running, 58 sleeping, 0 stopped, 0 zombie
3 Cpu(s): 99.7% us, 0.3% sy, 0.0% ni, 0.0% id, 0.0% wa, 0.0% hi, 0.0%
4 si
5 Mem: 256740k total, 254200k used, 2540k free, 12680k buffers
6 Swap: 289128k total, 1444k used, 287684k free, 41356k cached
7
8 PID USER PR NI VIRT RES SHR S %CPU %MEM TIME+ COMMAND
9 2490 www-data 25 0 26204 18m 12m R 99.5 7.5 275:26.52 apache
10 14067 root 16 0 2064 1036 1852 R 0.3 0.4 0:00.02 top
11 1 root 16 0 1504 512 1352 S 0.0 0.2 0:00.73 init
12 2 root 34 19 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 ksoftirqd/0
13 3 root 5 -10 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 events/0
14 4 root 8 -10 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 khelper
15 5 root 14 -10 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 kacpid
16 31 root 5 -10 0 0 0 S 0.0 0.0 0:03.15 kblockd/0
17 41 root 20 0 0 0 S 0.0 0.0 0:00.00 pdflush

```

Prima linie conține (în același format) informațiile oferite de comanda **uptime**: ora curentă, intervalul de timp de la ultima initializare a sistemului (în cazul exemplului 8 ore și 12 minute), numărul de utilizatori autentificați în sistem și încărcarea medie a sistemului pentru ultimele 1, 5 sau 15 minute. O încărcare supraunitară este echivalentă cu un sistem solicitat.

Liniile 4 și 5 oferă informațiile specifice comenzi **free**. Linia 4 descrie încărcarea memoriei RAM, iar linia 5 indică nivelul de utilizare a partitiei de swap. Folosirea unei cantități însemnante de memorie din swap indică faptul că memoria RAM este insuficientă pentru cerințele sistemului.

În exemplul de mai sus se observă că procesorul este supraîncărcat, în vreme ce memoria RAM este bine dimensionată (pentru că memoria swap nu este folosită). Inspectând mai departe procesele cele mai relevante din punctul de vedere al consumului de resurse se observă că procesul apache a petrecut în procesor 275 de minute, adică mai mult de jumătate din timpul scurs de la ultima initializare a sistemului. Se observă, de asemenea, că, în momentul rulării comenzi, procesul apache folosea 99.5% din procesor. Aceasta este un comportament neobișnuit. Pentru un sistem bine configurat cele mai active procese vor reuși la nivelul unei luni de zile să ocupe 1-2 minute.

Concluzia analizei dinamice a sistemului de mai sus nu este că resursele hardware sunt insuficiente, ci că unul dintre servicii (mai exact serviciul de web) are un comportament anormal. Prima măsură ar trebui să fie oprirea procesului apache și inspectarea configurațiilor specifice acestui daemon.

Monitorizarea utilizării discului

O altă resursă importantă a unui sistem o reprezintă spațiul liber de pe hard-disk. Pentru aceasta trebuie monitorizat nivelul de ocupare a partitiilor definite pe disc, dar și dimensiunea unor directoare și fișiere.

Spațul liber pentru partitiile discurilor sistemului se poate vizualiza cu ajutorul comenzi **df**:

```
1 root@cursuri:/home/courses# df -h
2 Filesystem Size Used Avail Use% Mounted on
3 /dev/hd1 4.6G 3.2G 1.2G 74% /
4 tmpfs 126M 4.0K 126M 1% /dev/shm
5 /dev/hda6 32G 30G 1.2G 97% /home
```

În exemplul de mai sus spațul pe disc este împărțit în două partiti: una folosită pentru rularea sistemului (montată ca `/`) și o a doua folosită pentru stocarea datelor utilizatorilor (montată ca `/home`). În acest fel, chiar dacă spațiul pe partitia `/home` este epuizat, acest lucru nu va afecta funcționarea sistemului.

În cazul în care se dorește inspectarea dimensiunii unui fișier anume se poate folosi comanda **ls** sau comanda **stat**:

```
1 root@rosedu:~# ls -lh /var/log/apache2/access.log
2 -rw-r----- 1 root adm 7.2M Sep 19 20:12 /var/log/apache2/access.log
3
4 root@rosedu:~# stat -c %s /var/log/apache2/access.log
5 7482956
```

Pentru a obține dimensiunea unui director se poate folosi comanda **du**:

```
1 root@cursuri:/home/courses# du -sh rc
2 155M rc
```

Monitorizarea serviciilor de rețea

Pentru monitorizarea serviciilor de rețea disponibile pe stația locală este folosit utilitarul **netstat**.

Apelat fără niciun parametru, **netstat** va afișa o listă cu toate conexiunile active (porturile aflate în starea de listen se consideră inactive). O utilizare frecventă a acestui utilitar urmărește testarea funcționalității anumitor servere (HTTP, FTP etc.). În general, aceste servere așteaptă conexiuni TCP sau UDP pe anumite porturi.

Pentru a obține lista tuturor conexiunilor TCP, se poate folosi:

```
1 root@rosedu:~# netstat --tcp --all
2 Active Internet connections (servers and established)
3 Proto Recv-Q Send-Q Local Address Foreign Address State
4 tcp 0 0 *:ssh *:* LISTEN
5 tcp 0 0 *:smtp *:* LISTEN
6 tcp 0 0 *:git *:* LISTEN
7 [...]
```

Pentru a verifica funcționarea diferitelor servere instalate, care ascultă eventuale cereri de conectare, este utilă comanda:

```
1 root@rosedu:~# netstat --tcp --listening --numeric-ports
2 Active Internet connections (only servers)
3 Proto Recv-Q Send-Q Local Address Foreign Address State
4 tcp 0 0 0.0.0.0:22 0.0.0.0:*
5 tcp 0 0 0.0.0.0:25 0.0.0.0:*
6 tcp 0 0 0.0.0.0:9418 0.0.0.0:*
```

```

1 tcp 0 0 127.0.0.1:3306 0.0.0.0:* LISTEN
2 [...]

```

Se observă că sistemul mașină locală există servere care ascultă pe portul 22 (SSH), 25 (SMTP) sau 3306 (mysql). Așadar, server-ele SSH, SMTP și mysql sunt funcționale.

Pentru vizualizarea conexiunilor UDP, se poate utiliza parametrul `-u` sau `--udp`

Să presupunem că se descoperă un server care funcționează (se află în starea LISTEN) pe portul 22. Pentru oprirea acestui server putem opri procesul corespunzător. Înainte însă, trebuie aflat pid-ul acestui proces (optiunea `-p` sau `--program`):

```

1 root@rosedu:~# netstat --tcp --listening --program --numeric-ports
2 Active Interne conexions (only servers)
3 Proto Recv-Q Send-Q Local Address Foreign Address State PID/Program
 name
4 tcp 0 0 0.0.0.0:80 0.0.0.0:* LISTEN 5721/apache
5 [...]
6 tcp6 0 0 :::22 ::::* LISTEN 5515/sshd
7 tcp6 0 0 :::1:25 ::::* LISTEN 5505/master

```

Ulterior, se poate trimite un semnal KILL către procesul cu numărul 5515.

```

1 root@rosedu:~# kill -KILL 5515

```

Monitorizarea activității utilizatorilor

Pentru a determina ce utilizatori sunt autentificați la un moment dat în sistem se folosește comanda `who`:

```

1 root@cursuri:~# who
2 so pts/0 Aug 10 13:50 (anaconda.cs.pub.ro)
3 ot pts/1 Aug 10 14:05 (kiwi.cs.pub.ro)

```

Din exemplul de mai sus se poate deduce că în sistem sunt autentificați utilizatorii `so` și `ot`. Ambii utilizatori au acces în sistem prin emulatoare de terminal (pts), cu alte cuvinte prin intermediul unor sesiuni la distanță. Sesiunea utilizatorului `so` a fost inițiată la ora 13:50 de pe stația `anaconda.cs.pub.ro`, în vreme ce sesiunea utilizatorului `ot` a fost începută la 14:05 de pe sistemul `kiwi.cs.pub.ro`.

Pentru a determina ce utilizatori au folosit sistemul în ultima perioadă, se poate folosi comanda `last`:

```

1 root@swarm:~# last -5
2 root pts/1 141.85.37.227 Sat Sep 19 20:24 still logged in
3 root pts/1 188.27.105.225 Sat Sep 19 18:21 - 18:39 (00:17)
4 andreif pts/2 81.181.250.24 Sat Sep 19 14:55 - 14:56 (00:00)
5 andreif pts/2 81.181.250.24 Sat Sep 19 14:25 - 14:41 (00:15)
6 andreif pts/2 81.181.250.24 Sat Sep 19 14:01 - 14:25 (00:24)
7
8 wtmp begins Tue Sep 1 08:01:55 2009

```

10.3.2 Jurnalizarea și gestiunea jurnalelor

Majoritatea serviciilor sistemului rulează ca daemoni (vezi secțiunea 5.3) și nu pot comunica direct cu utilizatorul. Utilizatorul interacționează cu serviciile prin intermediul

semnalelor și a fișierelor de configurare, iar serviciile oferă informații de stare, raportare și funcționare prin intermediul fișierelor jurnal (server logs).

Fișierele jurnal pot avea diverse formate, dar, în general, fiecare linie de tip jurnal precizează ora și data, adresa IP cu care serviciul a comunicat și o descriere a mesajului. Linia de mai jos este o parte dintr-un jurnal al unui server Apache în *Common Log Format*. În cazul de fată este vorba de o conexiune inițiată de web crawler-ul de la Yahoo!¹.

```
1 72.30.78.249 - - [19/Sep/2009:20:29:26 +0300] "GET /tag/picasa/ HTTP/1.0"
 200 6331 "-" "Mozilla/5.0 (compatible; Yahoo! Slurp/3.0; http://help.
 yahoo.com/help/us/ysearch/slurp)"
```

Pe un sistem Unix, jurnalele se găsesc, de obicei, în /var/log/:

```
1 root@swarm:~# ls /var/log
2 apache2 daemon.log.4.gz kern.log mail.log.4 syslog
3 apt debug kern.log.1 mail.log.5.gz syslog
4 .0 dmesg lastlog mail.log.6 syslog
5 auth.log dmesg.0 lpr.log mail.log.6.gz syslog
6 .1 .2.gz [...] [...] [...]
6 [...]
```

Crearea jurnalelor

sysklogd este un utilitar care permite lucrul cu mesajele sistem și cele generate de kernel. Pe scurt, aplicațiile trimit diferite mesaje către **sysklogd** iar acesta, utilizând un fișier de configurare, depune aceste mesaje în anumite fișiere, le scrie în anumite console sau eventual le trimit către o altă mașină.

În Debian utilitarul **sysklogd** este disponibil în pachetul cu același nume.

Fișierul de configurare este /etc/syslog.conf. Acest fișier conține reguli care definesc modul în care sunt stocate mesajele de jurnalizare transmise de serviciile sistemului.

Deși este foarte util pentru monitorizarea sistemului, **sysklogd** prezintă și unele dezavantaje. De exemplu, o aplicație neglijentă ar putea genera foarte multe mesaje, ceea ce ar putea duce la umplerea discului și la instabilitatea întregului sistem. Trimirea mesajelor către o altă mașină, mai puțin importantă în rețea, ar rezolva această problemă.

Unele aplicații, precum serverul web Apache, nu folosesc **sysklogd**, ci implementează module proprii de jurnalizare.

Inspectarea jurnalelor

Pentru citirea jurnalelor se poate folosi orice utilitar de editare sau vizualizare, de la vi la less. Datorită faptului că mesajele recente sunt atașate la sfârșitul fișierului jurnal, un utilitar des folosit este **tail**.

¹<http://help.yahoo.com/l/us/yahoo/search/webcrawler/>

Pentru inspectarea dinamică a jurnalelor se folosește comanda **tail** cu opțiunea **-f**. Comanda **tail** afișează în mod implicit ultimele 10 linii dintr-un fișier dat. Prin folosirea parametrului **-f** se asigură afișarea dinamică a linilor adăugate la respectivul fișier.

Comanda de mai jos este un exemplu de folosire pentru inspectarea dinamică a activității serviciilor de e-mail:

```
1 root@cursuri:/var/log# tail -f /var/log/mail.log
```

Rotirea jurnalelor

Pentru a evita problema ocupării spațiului de pe disc de fișierele jurnal, sistemele Unix dispun de utilitarul **logrotate**. Acesta permite reutilizarea fișierelor de jurnalizare zilnic, săptămânal sau dacă au depășit o anumită dimensiune. În momentul în care condiția de timp sau spatiu a fost îndeplinită se efectuează o rotație.

O rotație înseamnă salvarea conținutul jurnalului într-un fișier de backup cu un nume format din numele original la care se adaugă un număr. Fișierul de backup copia având un număr mai mare cu cât este mai veche (test.log.1, test.log.2 etc). La fiecare rulare, logrotate va sterge fișierul cel mai vechi și le va actualiza pe celelalte corespunzător. În general, fișierele de backup sunt arhivate și comprimate.

Mai jos sunt prezentate fișierele de jurnalizare pentru un server web Apache:

```
1 root@swarm:~# ls -l /var/log/apache2/
2 total 35092
3 -rw-r----- 1 root adm 8178409 Sep 19 20:45 access.log
4 -rw-r----- 1 root adm 10545752 Sep 13 03:35 access.log.1
5 -rw-r----- 1 root adm 549344 Jul 12 03:36 access.log.10.gz
6 -rw-r----- 1 root adm 712546 Jul 5 03:33 access.log.11.gz
7 -rw-r----- 1 root adm 845592 Jun 28 03:35 access.log.12.gz
8 [...]
```

logrotate este de obicei rulat zilnic de către serviciul de planificare periodică (**cron**). Fișierul său de configurare este **/etc/logrotate.conf**.

Alte utilitare de jurnalizare

Utilitarul **dmesg** poate fi folosit pentru afișarea informațiilor de la initializarea sistemului. Acestea sunt mesaje ale nucleului și pot fi obținute și prin vizualizarea directă a jurnalelor de nucleu. Pentru configurațiile implicate, jurnalele de nucleu sunt păstrate în fișierul **/var/log/kern.log**.

10.3.3 Limitarea drepturilor

Sistemele Unix oferă suport în principal doar pentru două niveluri de privilegiu: utilizatori neprivilegiați și administrator (root). În practică este necesar un grad mai ridicat de flexibilitate în acordarea privilegiilor, pentru a permite utilizatorilor obișnuiți rularea unor aplicații privilegiate. În același timp, un utilizator obișnuit poate abuza de resursele care

îi sunt puse la dispozitie si poate, accidental sau intenționat, conduce la destabilizarea sau suspendarea sistemului.

De aceea, un sistem de operare va oferi facilități pentru limitarea sau extinderea privilegiilor la nivel de aplicație sau la nivel de utilizator.

Folosirea atributelor setuid și setgid

O categorie aparte de aplicatii o reprezinta utilitarele ce necesita resurse speciale din nucleu. Pentru a putea da posibilitatea si utilizatorilor neprivilegiati de a rula astfel de programe, identificatorul utilizatorului (uid) se schimba pe parcursul executiei programului. La incheierea unei astfel de actiuni se revine la identificatorul utilizatorului ce a lansat aplicatia.

Intr-un sistem Linux, acest lucru este realizat prin folosirea atributelor setuid si setgid. Aceste attribute sunt marcate ca permisiuni de acces pentru un fisier executabil. In momentul rularii acelui executabil, procesul creat ruleaza nu mai ruleaza cu drepturile utilizatorului care a lansat programul, ci cu drepturile utilizatorului ce detine fisierul; daca acest utilizator este root, atunci procesul are drepturi privilegiate.

Pentru activarea atributelor setuid si setgid se foloseste utilitarul chmod. Bitii asociati celor doua attribute se gasesc intr-un numar in octal care precede cele 3 numere in octal asociate drepturilor de acces:

```
1 root@kiwi:~# ls -l a.out
2 -rwxr-xr-x 1 razvan razvan 13564 Jul 9 20:49 a.out
3
4 root@kiwi:~# chmod 2755 a.out
5
6 root@kiwi:~# ls -l a.out
7 -rwxr-sr-x 1 razvan razvan 13564 Jul 9 20:49 a.out
8
9 root@kiwi:~# chmod 4755 a.out
10
11 root@kiwi:~# ls -l a.out
12 -rwsr-xr-x 1 razvan razvan 13564 Jul 9 20:49 a.out
```

In exemplul de mai sus, prima rulare a comenzii chmod activeaza bitul asociat setgid (folosind valoarea octala 2). A doua rulare a comenzii chmod activeaza bitul asociat setuid (folosind valoarea octala 4). Alternativ, bitul asociat setgid poate fi activat folosind sintaxa g+s, iar bitul asociat setuid cu ajutorul sintaxei u+s ca argumente la chmod.

Trebuie avut in vedere ca marcarea unui executabil cu dreptul de uid reprezinta un potențial risc de securitate. Daca pe parcursul executiei utilizatorul reuseste sa forzeze terminarea anormala a programului inainte de refacerea uid-ului, se poate obtine acces la un shell de root. Din acest motiv un pas important in securizarea unui sistem este determinarea tuturor executabilelor ce au activat atributul setuid, si dezactivarea acestuia de la aplicatiilor nefolosite. Aceast lucru se poate realiza cu ajutorul comenzii find (vezi sectiunea 12.6.3).

```
1 root@kiwi:~# find / -perm -4000 -o -perm -2000 -type f -print
```

Printre utilitarele care au nevoie de activarea atributului `setuid` pentru a putea fi rulate de către utilizatori obișnuiți se află `ping` și `traceroute`.

Schimbarea rădăcinii sistemului de fișiere (chroot)

Unul dintre mecanismele extrem de eficiente în securizarea unor servicii se numește **chroot**. Acesta presupune diminuarea vizibilității unui serviciu în raport cu sistemul de fișiere.

Folosirea mecanismului **chroot** are rolul de reducere a riscurilor de securitate. Dacă un atacator obține acces cu ajutorul unei vulnerabilități într-un proces ce folosește **chroot**, acesta va avea acces limitat la sistemul de fișiere. Noul director rădăcină vizibil procesului poartă numele de *chroot jail*.

Pe de altă parte, folosirea acestui mecanism este destul de dificilă, datorită faptului că în general programele sunt compilate pentru a folosi biblioteci (vezi secțiunea 11.4). Din această cauză, bibliotecile trebuie incluse în directorul văzut de proces ca rădăcină. O altă soluție este compilarea statică a programelor, fără biblioteci.

Fie serverul de DNS **bind9**. Dacă se modifică scriptul de inițializare adăugând opțiunea `-t /var/dns`, serviciul va porni considerând `/var/dns/` ca rădăcină a întregului sistem de fișiere. Primul fișier căutat va fi `/etc/bind/named.conf`, astfel că înainte de lansarea serviciului va trebui copiat fișierul `/etc/bind/named.conf` în `/var/dns/etc/bind/named.conf`. Pe lângă acest fișier vor trebui copiate fișierele de zonă (necesare configurării serviciului de DNS), fișierele de jurnalizare, dar și unele fișiere speciale gen `/dev/null` sau `/dev/log`.

Majoritatea programelor ce implementează serviciile UNIX oferă posibilitatea rulării procesului cu sistemul de fișiere limitat. Dacă programul nu oferă această posibilitate, sau dacă se dorește testarea mecanismului, se poate folosi utilitarul **chroot**.

Utilitarul **chroot** este implementarea la nivelul shellului a mecanismului de schimbare a rădăcinii sistemului de fișiere văzut de un proces.

În exemplul de mai jos se rulează utilitarul `chroot` într-un nou director `/root/test`. Dacă nu se specifică ce comandă se rulează, implicit se execută interpretorul de comenzi precizat de variabila de mediu **SHELL**. Cum `/bin/sh` este o legătură către `/bin/bash`, este necesară copierea sa în viitorul sistem de fișiere.

```
1 root@kiwi:~# pwd
2 /root
3
4 root@kiwi:~# mkdir test
5
6 root@kiwi:~# mkdir test/bin
7
8 root@kiwi:~# cp /bin/bash test/bin/
9
10 root@kiwi:~# chroot /root/test
11 chroot: cannot run command '/bin/bash': No such file or directory
12
13 root@kiwi:~# ldd /bin/bash
14 libncurses.so.5 => /lib/libncurses.so.5 (0x40001c000)
15 libdl.so.2 => /lib/tls/libdl.so.2 (0x4005b000)
```

```
16 libc.so.6 => /lib/tls/libc.so.6 (0x4000f000)
17 /lib/ld-linux.so.2 => /lib/ld-linux.so.2 (0x40000000)
18 root@kiwi:~# mkdir test/lib
19
20 root@kiwi:~# cp /lib/libncurses.so.5 /lib/libdl.so.2 test/lib
21
22 root@kiwi:~# cp /lib/libc.so.6 test/lib
23
24 root@kiwi:~# chroot /root/test
25
26 root@kiwi:/# pwd
27 /
```

Se observă că, în primă fază, rularea comenzi **bash** prin **chroot** nu poate fi realizată. Motivul este absența bibliotecilor. Se afisează apoi lista bibliotecilor necesare **bash**, iar respectivele biblioteci sunt apoi copiate în viitorul sistem de fișiere. Comanda **chroot** poate fi acum executată, rezultând un prompt într-un sistem de fișiere ce are doar 2 directoare și 4 fișiere. Se pot totuși rula comenzi interne shellului **bash**.

sudo

Utilitarul **sudo** permite utilizatorilor neprivilegiati să ruleze unele comenzi având identitatea (uid-ul) altui utilizator (în general a utilizatorului root). Utilitarul **sudo** poate fi folosit pentru a oferi privilegii limitate anumitor utilizatori și a evita astfel folosirea contului root; privilegiile acestuia pot deveni o problemă în cazul în care contul este compromis.

Controlul utilizatorilor care au dreptul să ruleze comenzi privilegiate, precum și lista exactă a comenzi este păstrată în fișierul **/etc/sudoers**. Fișierul are în mod implicit doar drepturi de citire.

Pagina de manual menționează *The sudoers file should always be edited by the visudo*. Utilitarul **visudo** evită oferirea unor drepturi provizorii de scriere și minimizează astfel alte riscuri de securitate.

La lansarea unei comenzi **sudo**, după verificarea fișierului **/etc/sudoers** va trebui introdusă parola utilizatorului ce a lansat comanda **sudo**. Dacă se dorește rularea comenziilor privilegiate configurate fără solicitarea parolei (risc de securitate), se folosește tag-ul **NOPASSWD** în fișierul de configurare:

```
1 razvan ALL=(ALL) NOPASSWD: ALL
```

Listingul de mai sus este o linie din fișierul **/etc/sudoers**. Utilizatorul **razvan** poate rula în numele **tuturor** utilizatorilor din sistem (**ALL=(ALL)**) orice comandă (**ALL**), fără a îi fi solicitată parola (**NOPASSWD**).

Pentru exemplul următor să presupunem că a fost dezactivat atributul setuid din cadrul executabilului **/bin/ping**. Pentru a permite utilizatorului **rookie** să folosească comanda **ping**, administratorul va trebui să adauge în fișierul **/etc/sudoers** următoarea linie:

```
1 rookie ALL=(ALL) /bin/ping
```

Dacă utilizatorul **rookie** încearcă rularea unui interpretor de comenzi cu drepturi privilegiate, operația esuează:

```

1 rookie@kiwi:~$ sudo /bin/bash
2 Sorry, user rookie is not allowed to execute '/bin/bash' as root on
localhost.

```

Dacă se încearcă rularea comenzi **ping**, fară a folosi **sudo**, se obține din nou mesaj de eroare:

```

1 rookie@kiwi:~$ /bin/ping 141.85.99.1
2 -su: /bin/ping: Permission denied

```

Folosirea comenzi **sudo** impune parcurgerea fișierului **/etc/sudoers** și permite rularea executabilului **/bin/ping**:

```

1 rookie@kiwi:~$ sudo /bin/ping 141.85.99.1
2 PING 141.85.37.1 (141.85.37.1): 56 data bytes
3 64 bytes from 141.85.37.1: icmp_seq=0 ttl=64 time=0.5 ms

```

Rularea unei comenzi **sudo** fără a avea o corespondență în fișierul **/etc/sudoers** va fi jurnalizată ca un incident de securitate. Pentru a verifica lista comenzi ce pot fi rulate ca **root** se poate folosi opțiunea **-l** a comenzi **sudo**:

```

1 rookie@kiwi:~$ sudo -l
2 User rookie may run the following commands on this host:
3 (ALL) /bin/ping

```

Limitarea resurselor folosite de un proces sau utilizator

Utilitarul **ulimit** permite controlul resurselor alocate pentru un proces pornit din interpretorul de comenzi. Pentru inspectarea limitărilor curente se poate se folosește argumentul **-a**:

```

1 root@kiwi:~# ulimit -a
2 core file size (blocks, -c) 0
3 data seg size (kbytes, -d) unlimited
4 scheduling priority (-e) 0
5 file size (blocks, -f) unlimited
6 pending signals (-i) 16382
7 max locked memory (kbytes, -l) 64
8 [...]
9
10 root@kiwi:~# ulimit -n 2048
11
12 root@kiwi:~# ulimit -n
13 2048

```

În exemplu de mai sus a fost realizată o listare a tuturor limitărilor curente, pentru ca apoi să fie redefinit numărul maxim de fișiere deschise la 2048.

Dacă, în scopul prevenirii unui atac DoS local (cauzat de crearea unui număr de procese extrem de mare), se dorește limitarea numărului de procese pentru utilizatorul privilegiat, se recomandă adăugarea în fișierul **/root/.bashrc** a unei limite de procese:

```
1 ulimit -u 1024
```

Utilitarul **ulimit** permite limitarea drepturilor la nivelul unui proces fără a fi însă persistente. La repornirea sistemului, configurațiile realizate se vor pierde. Pentru a

asigura persistența schimbărilor, pe un sistem Linux se poate folosi fisierul /etc/security/limits.conf. Acest fisier reprezintă un mecanism eficient pentru limitarea resurselor disponibile unui utilizator sau unui grup de utilizatori.

Se pot defini două tipuri de limite, denumite limite software și limite hardware. La depășirea unei limite software se generează un mesaj de atenționare. La depășirea unei limite hardware procesul în cauză este terminat.

Sintaxa fisierului se bazează pe definirea de reguli. O regulă are patru elemente:

- **ținta**: utilizatorii sau grupurile pentru care se aplică respectiva regulă;
- **tipul de regulă**: regulile pot fi definite ca software sau hardware;
- **tipul de limitare**: este precizat parametrul care este limitat;
- **limitarea**: valoarea la care se realizează limitarea.

Ca exemplu, se presupune că se dorește limitarea numărului de procese ale utilizatorului **rookie** la 35, iar la depășirea limitei de 20 de procese să fie generat un mesaj de avertisment. În plus se dorește limitarea numărului de autentificări **simultane** permise utilizatorului **rookie** la 10. Pentru aceasta vom adăuga în fisierul /etc/security/limits.conf următoarele trei linii:

1	rookie	soft	nproc	20
2	rookie	hard	nproc	35
3	rookie	-	maxlogins	10

Limitarea spațiului ocupat pe disc

Limitarea spațiului ocupat de fișierele unui utilizator se realizează prin folosirea de cote. În Linux, acest lucru este realizat cu ajutorul utilitarului **quota**. Întrucât configurarea acestui utilitar depășește domeniul acoperit de această carte, recomandăm cititorului să parcurgă unul din multiplele tutoriale din Internet legat de configurarea cotelor în Linux.

10.4 Atacuri de rețea

Privecă forma principală de acțiune a crackerilor, atacurile de rețea nu trebuie să constituie cunoștințe interzise sau privite cu suspiciune. Înțelegerea modului în care un atac este produs, a condițiilor care facilitează producerea acestuia și a efectelor ulterioare sunt esențiale pentru a proteja o rețea de calculatoare sau pentru a defini politicile de securitate asociate. Cunoștințele și deprinderile legate de atacurile de rețea sunt necesare *ethical hacker*-ilor, persoane specializate în forme de testare a sistemelor informatici pentru securizarea acestora.

10.4.1 Tipuri de atacuri în rețea

Atacurile de rețea sunt clasificate în funcție de gravitate în trei categorii: atacuri de recunoaștere, atacuri DoS, și atacuri de obținere a accesului.

Atacurile de recunoaștere nu sunt atacuri propriu-zise, ci de obicei constituie faza initială, de investigare, a unui atac (vezi secțiunea 10.4). Cel mai simplu atac de recunoaștere poate fi generat printr-un script ce inventariază statiiile dintr-o rețea folosind pachete de ping. Pentru a obține informații în legătură cu serviciile rulate pe o mașină se poate folosi o aplicație de scanat porturi (vezi secțiunea 10.4.3). Aplicațiile mai complexe de recunoaștere oferă nu numai lista serviciilor, dar și o listă a posibilelor vulnerabilități. Un astfel de utilitar este Nessus¹.

Atacurile DoS (Denial of Service) au ca scop congestiunea unei rețele, a unui server sau doar a unui serviciu, în scopul reducerii sau opririi funcționalității. Se poate distinge între atacurile clasice DoS, bazate în general pe *flooding*, și atacurile DoS distribuite, numite **DDoS**, ce au la bază un mecanism de propagare (un virus) pe un număr cât mai mare de destinații și sincronizarea atacului DoS către o țintă.

Un **flood** reprezintă un număr foarte mare de pachete venite într-un interval scurt de timp. Un trafic ce poate fi interpretat drept flood la nivelul ruterului de acces în rețea locală poate fi tratat drept trafic normal în nucleul Internetului. Pentru tehnologiile actuale un flood este definit astfel:

- la nivelul unui switch de nivel 2 un număr de 100.000-150.000 de pachete pe secundă;
- la nivelul unui ruter de acces (ce conectează o rețea locală) un flood are 8.000-12.000 de pachete pe secundă;
- în nucleul Internetului un trafic de milioane de pachete pe secundă poate fi tratat drept trafic legitim.

În ciuda capacitatii de prelucrare a unui volum de pachete de ordinul zecilor de mii pe secundă, complexitatea adăugată de modele de flood specifice poate reduce limita de pachete pe secundă la câteva sute.

ICMP flooding se bazează pe trimiterea unui număr foarte mare de pachete ICMP (de tip ping), consumând întreaga lățime de bandă disponibilă. Cel mai adesea atacul este prevenit prin filtrarea întregului traficului ICMP, cu costul pierderii funcționalității utilitărilor **ping** și **traceroute**.

Atacul **UDP flooding** are efecte puternice când folosește drept țintă porturile 7 și 19, adică serviciile de **echo** și **chargen**. Aceste servicii fiind rar folosite, în retele locale pot fi opriți de firewall-ul de intrare în LAN, fără un impact real asupra funcționării rețelei.

Atacurile bazate pe flooding sunt în general combinate cu un atac de tip **spoofing**, prin care se generează adrese sursă fictive și diferite pentru pachetele din flood. În lipsa unui atac spoofing, o filtrare pe baza depășirii unui număr limită de pachete per sursă ar elimina atacul flooding. Atacul spoofing asigură în același timp ascunderea identității atacatorului. În plus, dacă destinația atacului bazat pe flooding nu este o sursă țintă ci adresa de difuzare a unei rețele, toate echipamentele din respectiva rețea vor încerca să răspundă unei surse ce nu există în realitate, atacul devenind un atac de tip DDoS și se va numi un **atac smurf**.

Atacurile DDoS pornesc de la puterea enormă de calcul disponibilă în rețelele actuale locale. Unele dintre aceste atacuri pot fi neintenționate, precum în cazul Slashdot effect. Numele vine de la vestitul site Slashdot, care a postat un link către un site cu capabilități

¹<http://www.nessus.org/nessus/>

mai mici. Când foarte mulți utilizatori au încercat să acceseze respectivul site, efectul a fost echivalent cu un atac DoS.

Atacurile de obținere a accesului au impactul cel mai mare, deoarece prin obținerea accesului la un serviciu cel mai adesea pot fi compromise și alte servicii sau mașini.

O pondere importantă în atacurile de obținere a accesului o au atacurile bazate pe exploatarea vulnerabilității aplicațiilor web. Subiectul este unul amplu, iar cei ce vor să urmărească numeroasele metode de exploatare a riscurilor de securitate ar trebui să parcurgă cartea lui Joel Scambray, *Hacking Exposed Web Applications* [24].

Atacurile de obținere a accesului pot avea drept țintă și tehnologiile din spatele aplicațiilor web, un număr important de atacuri fiind direcționat împotriva bazelor de date. Cel mai cunoscut astfel de atac este **inserarea de cod SQL** (*SQL Injection*). Acest atac se bazează pe modul direct de interogare a bazei de date.

```
1 SELECT X from TABLE where user = $user_input AND pass = $pass_input
```

Presupunând scriptul de mai sus, dacă la introducerea în câmpul utilizator a unui nume valid de utilizator urmat OR -- (în SQL -- definește un comentariu), operația de selecție devine:

```
1 SELECT X from TABLE where user = $xxx OR -- AND pass = 'nu_conteaza'
```

și va fi validată pentru orice nume de utilizator aflat în baza de date. Mergând mai departe se poate introduce în câmpul utilizator xxx OR 1=1 OR --, aceasta garantând accesul indiferent dacă utilizatorul xxx există sau nu în baza de date.

Pentru a preveni un astfel de atac, interogarea bazei de date trebuie făcută prin funcții de bibliotecă și nu direct prin select.

Există aplicații ce oferă posibilitatea lansării unui număr mare de atacuri. O astfel de aplicație este *metasploit*¹. După o fază de determinare a vulnerabilităților (efectuată, spre exemplu cu *Nessus*) se pot selecta vulnerabilitățile găsite și pot fi lansate simultan mai multe atacuri de obținere a accesului.

Dincolo de notiunile tehnice legate de atacurile de retea, nu trebuie pierdut din vedere riscul de securitate adus de utilizatorii neglijenți din rețea. Chiar și în cazul unor utilizatori responsabili, nu trebuie ignorate risurile unui atac bazat pe inginerie socială. Nu este o întâmplare că cel mai cunoscut cracker este Kevin Mitnik, ale căruia atacuri s-au bazat în mare măsură pe o bună înțelegere a modului de găndire a utilizatorilor și a administratorilor din rețelele actuale.

10.4.2 Viruși, viermi, troieni

Un virus este un program sau doar o secvență de cod ce se atașează altor fișiere executabile fără cunoștința sau acceptul utilizatorului. Un virus include alături de mecanismele de execuție și modalități de replicare prin inserare în codul altor aplicații.

¹<http://www.metasploit.com>

Clasificarea virusilor în funcție de modul de replicare distinge între mai multe tipuri de virusi, dintre care cei mai întâlniți sunt: virusi de email, de macro, bombe logice, virusi de boot, viermi și troieni.

Simpla prezență a unui fișier infectat pe un calculator nu este echivalentă cu infectarea sistemului. Pentru a infecta sistemul, un virus trebuie să fie executat cel puțin o dată. Unele aplicații rulează cod executabil în mod automat (fără informarea utilizatorului). Un exemplu este rularea fișierului autorun.inf¹ la montarea unui CD-ROM sau USB stick.

Email-ul este unul dintre modurile principale de propagare a virusilor. **Virusii de email** sunt conținuți în atașamentul emailului, deseori având extensia schimbată (cel mai adesea în extensie specifică imaginilor). Aplicatia tintă a unui astfel de virus este clientul de email. Datorită numărului mare de utilizatori ai Microsoft Outlook, o mare parte a acestor virusi sunt dezvoltăți special pentru această aplicație.

Odată executat un atașament de email infectat, virusul se încarcă în memoria RAM și va urmări să se multiplice. Pentru aceasta va căuta lista de adrese construite de clientul de email (*address book*). Majoritatea clientilor de email creează lista de adrese în mod dinamic, fără consultarea utilizatorului, și nu o protejează prin criptare. Odată deschisă lista de adrese, virusul va folosi direct API-ul de trimis emailuri pentru a se multiplifica. Exemplele de virusi de email sunt MyDoom, I love you.

O a doua categorie importantă de virusi o reprezintă **virusii de macro**. Un macro este o bucată de cod executabil, atașată unui fișier document. Aplicațiile tintă a acestor virusi sunt cele de gestionare a documentelor, gen editoare de text, foi de lucru, sau editoare de prezenteri. Aceste aplicații în general vor atenționa utilizatorul înainte de deschiderea unui document ce conține macro-uri. Pentru a reduce gradul de risc, dacă la deschiderea unui fișier sunteți avertizați de existența unor macro-uri, închideți documentul și rulați un program antivirus pe respectivul fișier.

Virusii de boot nu reprezintă o amenințare majoră pentru sistemele actuale datorită dificultății de lansare în execuție. Pentru a lansa un astfel de virus, sistemul trebuie să încearcă initializarea de pe o partitie infectată. Impactul acestor virusi s-a diminuat odată cu dispariția floppy discurilor. În prezent virusii de boot se pot propaga prin CD-uri sau flash carduri.

Troienii (trojan horses) reprezintă aplicații (aparent legitime) ce conțin (sau instalează) un program malicioz. Pentru a evita astfel de atacuri se recomandă instalarea aplicațiilor doar din surse sigure, precum și verificarea integrității fișierelor înainte de instalare.

Viermii (worms) sunt programe care folosesc vulnerabilități în diferite servicii din Internet pentru a se multiplifica. Virusii de mail reprezintă o categorie de viermi.

Pentru a reduce impactul virusilor sunt importante atât măsurile luate la nivelul rețelei, cât și exersarea unor deprinderi din partea utilizatorilor. Este important ca accesul în rețea să fie protejat de un firewall (vezi secțiunea 10.5.1), ca serverul de email să aibă instalat un antivirus, să existe o politică de monitorizare a serviciilor etc. La nivelul utilizatorului este important să nu lanseze în execuție fișiere primite prin email, să nu deschidă atașamente primite de la necunoscuți, să mențină un antivirus actualizat pe stația de lucru etc.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/AutoRun#Attack_vectors

10.4.3 Scanarea porturilor

Un program de scanat porturi este o aplicatie care initiază conexiuni către toate porturile unei sisteme sănătoase. Scopul este cel de a determina care porturi sunt deschise, astfel încât să se pot identifica serviciile disponibile.

Programele de scanat porturi fac parte din setul de utilitare de bază folosite atât de crackeri (*black-hat hackers*) și ethical hackeri (*white-hat hackers*) pentru a detecta serviciile deschise pe un sistem și versiunea acestora. Dacă în urma scanării de porturi se detectează servicii potențial vulnerabile, se poate trece la folosirea unui exploit.

Sfârșitul anilor '90 în România a dus la o creștere dramatică a popularității programelor de scanat porturile, atât în rândul crackerilor cât și al administratorilor de rețea. Principala cauză a acestei schimbări a fost dezvoltarea retelei metropolitane, precum și a diferenței foarte mari între costul traficului metropolitan și cel al traficului Internet. Astfel într-un interval relativ scurt numărul atacurilor asupra serverelor aflate în rețele publice (mai ales asupra celor aflate în universități) a crescut foarte mult.

Deși nu este ilegală, folosirea unui scanner de porturi poate fi interpretată drept un atac, și prin urmare este posibil să vă fie filtrat accesul din rețea din care au fost inițiate scanările. O astfel de restricționare este totuși destul de improbabilă.

Utilitarul nmap

Există numeroase aplicații de scanat porturile, una dintre cele mai cunoscute fiind **nmap**¹. Datorită popularității de care se bucură în rândul administratorilor de sisteme Linux, aplicația a fost portată și pe platforme Windows².

nmap implementează mai multe metode de scanare, putând oferi informații despre porturile deschise, dar și despre porturile explicit filtrate. În plus față de informațiile referitoare la serviciile rulate, nmap pune la dispozitia administratorului de rețea metode de detectare a stațiilor active dintr-o rețea, de afișare a versiunii sistemului de operare, versiunile serviciilor active, utilizatorii ce rulează aceste servicii, precum și multe alte informații relevante pentru sistemul scanat.

Dintre cele opt tipuri importante de scanare, șase se referă la scanarea porturilor TCP, unul la scanarea porturilor UDP și unul la monitorizarea conectivității, această ultimă metodă încercând să determine doar dacă stația destinație este activă și dacă se poate ajunge la ea.

Opțiunea **-sP** (*Ping Scan*) permite detectarea stațiilor active într-o rețea locală:

```
1 root@cursuri:~# nmap -sP 141.85.37.0/24
2
3 Starting Nmap 4.62 (http://nmap.org) at 2009-09-23 16:21 EEST
4 Host csr.cs.pub.ro (141.85.37.1) appears to be up.
5 MAC Address: 00:09:6B:89:06:67 (IBM)
6 Host ns.catc.ro (141.85.37.2) appears to be up.
7 MAC Address: 00:17:31:49:3A:E4 (Asustek Computer)
```

¹<http://www.insecure.org/nmap>

²<http://www.sourceforge.net/projects/nmapwin>

```

8 Host prof.cs.pub.ro (141.85.37.3) appears to be up.
9 MAC Address: 00:09:6B:89:05:24 (IBM)
10 Host info.cs.pub.ro (141.85.37.6) appears to be up.
11 MAC Address: 00:13:8F:78:42:2C (Asiarock Incorporation)
12 Host 141.85.37.7 appears to be up.
13 MAC Address: 00:50:56:9A:33:46 (VMWare)
14 Host 141.85.37.8 appears to be up.
15 MAC Address: 00:09:6B:89:06:67 (IBM)

```

Metodele de scanare a porturilor TCP sunt diferențiate prin prezența unui anumit flag într-un pachet TCP. Opțiunea **-sS** (*TCP SYN scan*) este opțiunea implicită care folosește flagul SYN al TCP și detectează porturile deschise pe un sistem.

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso$ nmap -sS localhost
2 You requested a scan type which requires root privileges.
3 QUITTING!
4
5 root@valhalla:~# nmap -sS localhost
6
7 Starting Nmap 4.68 (http://nmap.org) at 2009-09-23 15:38 EEST
8 Interesting ports on localhost (127.0.0.1):
9 Not shown: 1705 closed ports
10 PORT STATE SERVICE
11 21/tcp open ftp
12 22/tcp open ssh
13 25/tcp open smtp
14 53/tcp open domain
15 111/tcp open rpcbind
16 139/tcp open netbios-ssn
17 445/tcp open microsoft-ds
18 631/tcp open ipp
19 5900/tcp open vnc
20 7634/tcp open hddtemp
21
22 Nmap done: 1 IP address (1 host up) scanned in 0.312 seconds

```

Opțiunea **-sS** necesită drepturi privilegiate. În exemplul de mai sus, utilizatorul **neprivilegit razvan** nu a putut rula comanda **nmap** cu opțiunea **-sS**, fiind necesară folosirea utilizatorului **root**.

Pentru utilizatorii neprivilegiati, se pot folosi alte opțiuni precum **-sT** (*TCP connect scan*). Comportamentul este similar opțiunii **-sS**, dar mai lent:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso$ nmap -sT localhost
2
3 Starting Nmap 4.68 (http://nmap.org) at 2009-09-23 16:00 EEST
4 Interesting ports on localhost (127.0.0.1):
5 Not shown: 1705 closed ports
6 PORT STATE SERVICE
7 21/tcp open ftp
8 22/tcp open ssh
9 25/tcp open smtp
10 53/tcp open domain
11 111/tcp open rpcbind
12 139/tcp open netbios-ssn
13 445/tcp open microsoft-ds
14 631/tcp open ipp
15 5900/tcp open vnc
16 7634/tcp open hddtemp

```

```
17
18 Nmap done: 1 IP address (1 host up) scanned in 0.170 seconds
```

Alte două opțiuni de scanare importante sunt **-sV** și **-O**. Opțiunea **-sV** oferă informații despre versiunea serviciilor ce ascultă pe porturile deschise, în vreme ce opțiunea **-O** oferă informații despre sistemul de operare instalat, precum și timpul de la ultima repornire.

```
1 root@kiwi:~# nmap -sV -O 141.85.37.53
2
3 Starting nmap 3.55 (http://www.insecure.org/nmap/) at 2004-08-27 17:23
EEST
4 Interesting ports on dhcp-53.cs.pub.ro (141.85.37.53):
5 (The 1659 ports scanned but not shown below are in state: closed)
6 PORT STATE SERVICE VERSION
7 22/tcp open ssh OpenSSH 3.8.1p1 (protocol 1.99)
8 Device type: general purpose
9 Running: Linux 2.4.X|2.5.X|2.6.X
10 OS details: Linux 2.5.25 - 2.6.3 or Gentoo 1.2 Linux 2.4.19 rc1-rc7)
11 Uptime 0.105 days (since Fri Aug 27 14:52:12 2004)
12
13 Nmap run completed -- 1 IP address (1 host up) scanned in 11.840 seconds
```

nmap oferă și alte opțiuni. Comanda de mai jos realizează scanarea porturilor cuprinse între 1 și 100 pe stația locală:

```
1 root@valhalla:~/carte-uso# nmap -p 1-100 localhost
2
3 Starting Nmap 4.68 (http://nmap.org) at 2009-09-23 16:14 EEST
4 Interesting ports on localhost (127.0.0.1):
5 Not shown: 96 closed ports
6 PORT STATE SERVICE
7 21/tcp open ftp
8 22/tcp open ssh
9 25/tcp open smtp
10 53/tcp open domain
11
12 Nmap done: 1 IP address (1 host up) scanned in 0.107 seconds
```

10.5 Securizarea rețelei

Securizarea unui sistem sau a unei rețele pot presupune investiții importante atât în echipamente, cât și în software. Cu toate acestea, orice soluție de securitate nu trebuie să piardă din vedere câteva componente de bază.

Primul pas în orice soluție de securitate o reprezintă **stabilirea unor politici clare de securitate**. O astfel de politică de securitate va urmări:

- separarea domeniilor cu nivel de securitate diferit;
- definirea clară a drepturilor fiecărui utilizator;
- definirea serviciilor ce trebuie oferite de fiecare componentă a rețelei.

Odată stabilită politica de securitate va trebui restrictionat traficul nedorit/nenecesar prin **configurarea politicilor de filtrare a pachetelor** și a unui firewall (vezi secțiunea 10.5.1).

Infectarea stațiilor dintr-o rețea locală poate oferi o poartă de acces unui atacator în spatele firewall-ului, reducând gradul de securitate al rețelei. Din acest motiv un administrator responsabil nu se va ocupa doar de configurarea firewall-ului și a serverelor, ci și de securizarea stațiilor de acces.

O componentă importantă a securității o reprezintă confidentialitatea. În scopul protejării unor date sensibile se recomandă configurarea criptării traficului. Operația de autentificare trebuie să fie, în general, o operație securizată, așa cum se întâmplă în cazul SSH.

10.5.1 Firewall-uri

Firewall-urile sunt dispozitive sau aplicații care filtrează pachetele de rețea pe baza unor politici sau reguli prestabilită.

Firewall-urile au rolul de protejare a rețelei prin filtrarea traficului nedorit/nenecesar. Un firewall poate fi configurat să filtreze traficul ICMP pentru a preveni atacuri de tip flood, cererile de inițiere de conexiune în rețeaua locală sau orice trafic care nu este menționat explicit ca fiind trafic legitim.

Firewall-urile pot fi dispozitive dedicate (**firewall-uri hardware**) sau aplicații (**firewall-uri software**). Firewall-urile hardware sunt mai rapide, dar prezintă costuri mai mari. Firewall-urile software prezintă avantajul flexibilității, dar nu sunt la fel de eficiente ca firewall-urile hardware.

Aplicația firewall pe sistemele Linux este **iptables**¹. Exceptând rolul său de filtrare a pachetelor, iptables poate fi folosit și pentru alterarea pachetelor și pentru NAT (*Network Address Translation*).

Sistemele Windows începând cu Windows XP dispun de o aplicație firewall nativă, **Windows Firewall**, dar există numeroase aplicații de tip firewall personal, precum Zone Alarm².

10.5.2 Criptarea informației

O tehnică folosită încă din cele mai vechi timpuri, **criptarea** informației înseamnă folosirea unui algoritm care să transforme un mesaj cunoscut într-un mesaj criptat. Această algoritm presupune, în general, folosirea unei chei de criptare. Operația inversă se cheamă **decriptare**.

Criptarea este folosită pentru a proteja datele de acces neautorizat. Datele protejate pot fi stocate la un moment dat pe un dispozitiv de suport sau pot fi date transmise prin rețea.

În domeniul IT, există două tipuri de criptare: criptarea cu chei simetrice și criptarea cu chei asimetrice.

¹<http://www.netfilter.org/>

²<http://www.zonealarm.com/security/en-us/home.htm?lid=en-us>

Criptarea cu chei simetrice presupune folosirea unei chei atât pentru criptare cât și pentru decriptare. Cheia este secretă – este cunoscută doar celor două entități care comunică. Formal, cele două operații sunt descrise astfel:

criptare: $K(M) = C$

decriptare: $K(C) = M$

K este cheia, M este mesajul initial, iar C este mesajul criptat. Folosirea aceleiasi chei peste mesajul criptat duce la obținerea mesajului initial.

Exemple de algoritmi de criptare cu chei simetrice sunt DES, Twofish, Blowfish, IDEA, AES. AES (*Advanced Encryption Standard*) este algoritmul adoptat oficial de guvern SUA. Algoritmul a fost ales în urma unui proces de standardizare de 5 ani la care au participat 15 proiecte diferite.

Criptarea cu chei asimetrice folosește o pereche de chei: o cheie publică și o cheie privată. După cum reiese și din denumire, cheia privată este secretă, iar cheia publică este accesibilă de oricine. Există două utilizări pentru o pereche cheie privată/cheie publică:

- **semnături digitale** (*digital signatures*), în care cheia privată este folosită pentru criptarea/semnarea unui document, iar cheia publică este folosită pentru a verifica faptul că documentul este autentic; oricine poate face verificarea dar numai deținătorul cheii private poate semna un document;
- **criptare** (*public key encryption*), în care cheia publică este folosită pentru criptarea unui mesaj, iar cheia privată este folosită pentru decriptarea mesajului; oricine poate crea mesajul criptat pentru a fi transmis posesorului cheii private, dar numai acesta din urmă poate decripta mesajul.

Formal, procesele de semnare și verificare și cele de criptare și decriptare sunt descrise mai jos:

semnare: $p(M) = S$

verificare: $P(S) = M$

criptare: $P(M) = C$

decriptare: $p(C) = M$

În cazul semnării, se folosește cheia privată p pentru a "cripta" mesajul M în mesajul S . Cheia publică P este folosită pentru decriptarea mesajului S înapoi în mesajul M . În cazul criptării/decriptării, lucrurile se desfășoară asemănător, dar se folosește cheia publică pentru criptare și cheia privată pentru decriptare.

Criptarea cu chei asimetrice este, în general, mai sigură decât criptarea cu chei simetrice: cheia nu trebuie să fie partajată și algoritmii sunt mai robusti. Cu toate acestea, criptarea cu chei asimetrice este mult mai lentă decât criptarea cu chei simetrice. Există situații în care cele două metode se folosesc la un loc. Spre exemplu, în cazul SSH, inițierea conexiunii se realizează folosind criptare cu chei asimetrice; în urma inițierii se realizează o negociere după care se obține o cheie simetrică; această cheie va fi folosită în continuare pentru criptarea comunicației între clientul și serverul SSH.

O extensie a semnăturilor digitale o reprezintă **certificatele digitale**¹. Un certificat digital conține o cheie publică și un set de informații despre posesorul certificatului semnat digital. Întrucât cheia publică este inclusă în certificat, oricine poate verifica validitatea informațiilor. Depinzând de infrastructura folosită, semnatura poate fi a unei autorități specializate (CA – *certificate authority*², în cazul PKI – *public key infrastructure*³) sau a mai multor utilizatori (endorsements), în cazul *web of trust*⁴.

10.5.3 Monitorizarea rețelei

Autorii de cărți de retele de calculatoare sau de ghiduri pentru administratorii de rețea precizează în general că activitatea de monitorizare este una dintre cele mai importante sarcini ale unui administrator. Cu toate acestea, adesea, recomandările propuse sunt deseori limitate la cele evidente precum: "Un administrator trebuie să citească regulat jurnalele de pe fiecare server" sau "Este important să nu uită să porniți serviciul de monitorizare".

Este important de înțeles că monitorizarea nu se rezumă doar la rularea unui daemon de genul **sysklogd** sau la deschiderea săptămânală a unei aplicații precum **Event Viewer**. Cele două funcții principale ale monitorizării sunt asigurarea dinamică a securității prin alertarea în față unei încercări de atac, și posibilitatea localizării și definirii unei defecțiuni sau a unei funcționări suboptimale.

Există mai multe criterii pentru a clasifica diversele tipuri de acțiuni de monitorizare. O primă clasificare face diferența între:

- monitorizarea unui sistem specific;
- monitorizarea conectivității;
- monitorizarea traficului din rețea.

Monitorizarea unui dispozitiv specific presupune rularea unui serviciu ce va urmări apelarea celorlalte servicii, precum și accesul la jurnalele create de acest server. Un exemplu este serviciul de jurnalizare oferit de **sysklogd**. **Monit**⁵ permite monitorizarea proceselor, fișierelor și poate să execute diverse acțiuni la nevoie.

Monitorizarea conectivității se bazează deseori pe mecanisme foarte simple, cel mai important dintre acestea fiind folosirea utilitarului **ping**, metoda fiind denumită **ping sweep**. Crearea unui sistem de interogări ICMP periodice poate oferi administratorului informații despre intreruperea unui segment de rețea sau despre defectarea sau stingerea uneia dintre servere. Un astfel de sistem de interogări poate fi realizat ori printr-un script simplu, ori se poate apela la aplicații dedicate.

Monitorizarea de rețea cuprinde numeroase componente, de la dispozitive hardware dedicate (denumite generic **IDS** – *Intrusion Detection System*), la programe de interceptare a traficului în rețea (programe de sniffing), precum și programe de evaluare

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Digital_certificate

²http://en.wikipedia.org/wiki/Certificate_authority

³http://en.wikipedia.org/wiki/Public_key_infrastructure

⁴http://en.wikipedia.org/wiki/Web_of_trust

⁵<http://monit.com/monit/>

a securității unui sistem din rețea, în această categorie intrând programele de scanat porturi. O aplicație foarte cunoscută de monitorizare a rețelei este **Nagios**¹.

Apariția switchurilor în rețelele locale a transformat mediul partajat al Ethernetului într-un mediu dedicat. Cu alte cuvinte, într-o rețea cu switchuri, pachetele schimbate între două stații nu vor mai fi vizibile de o a treia stație aflată în aceeași rețea locală. În această situație, un administrator de rețea ce dorește monitorizarea traficului către o anumită destinație va trebui ca înainte de a lansa programul de interceptare a traficului să facă un atac **ARP poisoning**² pentru respectiva destinație. Pentru aceasta se pot folosi utilitare precum Cain³ și dsniff⁴.

Utilitarul tcpdump

tcpdump este un utilitar destinat monitorizării traficului în rețea și achiziționării de date.

Plăcile de rețea, cum sunt cele Ethernet, capturează la nivelul legătură de date doar cadrele adresate lor sau pe cele de difuzare. De aceea, pentru a captura toate cadrele, **tcpdump** trebuie să treacă interfața într-un mod special de lucru, numit *promiscuous mode*, pentru care are nevoie de suportul sistemului de operare.

La o rulare simplă, **tcpdump** capturează pachetele de pe prima interfață de rețea a sistemului și afișează informații din antetul IP și TCP.

```

1 root@frodo:~# tcpdump
2 tcpdump: listening on eth0
3 14:45:09.252803 frodo.noi.39993 > 64.12.30.90.5190: P
444608787:444608793(6) ack 1453900500 win 32893 (DF)
4 14:45:09.254097 frodo.noi.33335 > main.noi.domain: 16713+ PTR?
90.30.12.64.in-addr.arpa.(42) (DF)
5 14:45:09.254583 main.noi.domain > frodo.noi.33335: 16713 NXDomain 0/1/0
(113) (DF)
```

În exemplul de mai sus, fiecare linie conține:

- timpul în care pachetul TCP a intrat în rețea locală;
- informații legate de antetul IP (adresa sursă și adresa destinație);
- informații din antetul TCP (port sursă, port destinație, numere de secvență, flag-uri TCP).

Pentru a vedea și conținutul pachetului se poate utiliza opțiunea **-x**:

```

1 root@frodo:~# tcpdump -cl -x
2 tcpdump: listening on eth0
3 18:38:51.087244 64.12.24.48.5190 > frodo.noi.32777: P
3127656695:3127656809(114) ack 3009470569 win 16384 (DF) [tos 0x80]
4 4580 009a c7a1 4000 6406 354d 400c 1830
5 c0a8 000b 1446 8009 ba6c 40f7 b360 e069
6 5018 4000 1f0d 0000 2a02 20dc 006c 0003
7 000b 0000 87d9 0d61 0836 3032 3033 3631
8 3400 0000 0700 0100 0200 7000 0c00 2500
```

¹<http://www.nagios.org/>

²http://en.wikipedia.org/wiki/ARP_spoofing

³<http://www.oxid.it/cain.html>

⁴<http://www.monkey.org/~dugsong/dsniff/>

```

9 0000
10 6 packets received by filter
11 0 packets dropped by kernel

```

Conform structurii unui pachet IP, primii 20 octeti (4580 009a c7a1 4000 6406 354d 400c 1830 c0a8 000b) reprezintă antetul IP iar următorii 20 de octeți (1446 8009 ba6c 40f7 b360 e069 5018 4000 1f0d 0000) reprezintă antetul TCP.

Există soluții grafice ce realizează interpretarea conținutului pachetului. Cea mai cunoscută aplicație grafică de interceptare și interpretare a traficului de rețea este **Wireshark**¹, utilitar disponibil atât în mediul Windows, cât și în Linux. Echivalentul pentru `tcpdump` în lumea Windows este `windump`².

10.6 Studiu de caz

10.6.1 Drepturile pe fișiere în NTFS

Sistemul de fișiere NTFS oferă o serie de îmbunătățiri față de FAT, atât din punctul de vedere al performanței, cât și al securității. Într-un sistem de fișiere FAT, toate conturile de utilizator au drepturi egale și depline asupra sistemului de fișiere.

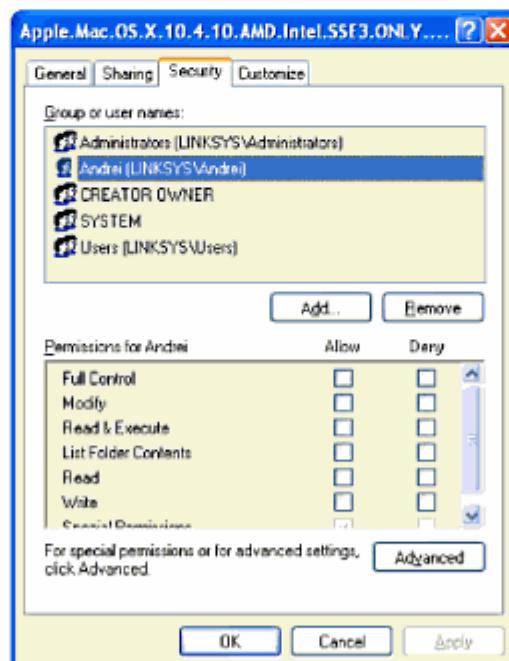

Figura 10.2: Precizarea drepturilor în NTFS

Securitatea în NTFS se implementează prin intermediul mecanismului de liste de acces. O listă de acces reprezintă un set descriptori atașati fișierelor și directoarelor din sistemul

¹<http://www.wireshark.org/>

²<http://www.winpcap.org/windump/install/>

de fișiere. Pentru ca un proces să poată accesa un fișier sau un director, sistemul de securitate verifică dacă procesul are dreptul de a-l accesa.

Ca măsură sporită de securitate, sistemul de fișiere NTFS oferă posibilitatea criptării datelor pe care le stochează. Avantajul implementării mecanismelor de criptare direct în sistemul de fișiere îl reprezintă viabilitatea pe care acest tip de securitate o menține în lucrul cu orice sistem de operare care oferă suport pentru sistemul respectiv de fișiere.

Din mediul Windows, criptarea unui fișier sau a unui director (inclusiv a continutului său) se face din ecranul de proprietăți al fișierului/directorului (clic dreapta > Properties > Advanced > "Encrypt contents to secure data").

Pentru a putea actiona granular asupra securității sistemului de fișiere, în Windows trebuie dezactivată opțiunea "Use simple file sharing" (de la Explorer > Folder Options > View > Use Simple File Sharing: debifare). Ulterior, atribuirea drepturilor se face din fereastra de proprietăți a unui director sau a unui fișier, sub tabul Security. Se selectează utilizatorul sau grupul care va fi editat, iar din lista de drepturi se indică permisiunile ce vor fi atribuite. Toate configurațiile se aplică doar fișierului sau directorului selectat. Pentru a configura explicit permisiunile, butonul Advanced afisează o nouă interfață în care pot fi vizualizate toate tipurile de permisiuni ce sunt aplicate fișierului sau directorului ales, inclusiv drepturi moștenite prin ierarhia sistemului de fișiere.

10.6.2 Recuperarea parolei

Un bun administrator de sistem trebuie să fie conștient de mecanismele de recuperare a parolei pentru a putea preveni proceduri neautorizate de modificare a acesteia.

Există două metode importante pentru a realiza recuperarea parolei de root, ambele necesitând accesul fizic la echipament. Prima metodă presupune modificarea din meniul bootloader-ului a parametrilor trimiși la încărcarea nucleului, iar a doua se bazează pe folosirea unui CD Linux bootabil.

Editarea GRUB

Prima metodă de a recupera parola de root necesită editarea meniului de boot a GRUB. Din meniul GRUB se selectează imaginea de nucleu ce se doresc încărcată și se activează editarea respectivei linii de grub prin opțiunea `e`. În capitolul 6 sunt prezentate pe larg metodele de modificare a opțiunilor transmise la încărcarea nucleului.

La linia conținând imaginea de nucleu selectată se adaugă opțiunea `init=/bin/bash` și se continuă procesul de initializare a sistemului. În urma încheierii procesului de initializare se va obține un shell root. Dacă la execuția comenzi `passwd` se primește mesaj de eroare trebuie remontat sistemul de fișiere pentru scriere și citire. Acest lucru se realizează folosind comanda:

```
1 root@ubuntu:~# mount -o remount,rw /
```

Pentru a preveni o recuperare neautorizată a parolei de root se recomandă folosirea parolelor de acces la meniul bootloader-ului. În cazul GRUB, acest lucru se realizează cu ajutorul opțiunii `password` în cadrul fișierului de configurare a GRUB.

Folosirea unui Live CD

A doua metodă de recuperare a parolei presupune folosirea unui Live CD Linux. Dacă ordinea de boot nu acordă prioritate unității optice în fața hard discului, va trebui schimbată ordinea de boot din BIOS.

După initializarea sistemului de pe CD trebuie obținut un shell de root. În cazul Live CD-ului Ubuntu aceasta se realizează prin executarea din contul neprivilegiat a comenzi **sudo**:

```
1 root@ubuntu:~# sudo bash
```

Trebuie creat un nou director în care se va face montarea vechiului sistem de fisiere:

```
1 root@ubuntu:~# mkdir /mnt/x
2
3 root@ubuntu:~# mount /dev/hda2 /mnt/x
```

În acest moment putem invoca comanda chroot:

```
1 root@ubuntu:~# chroot /mnt/x
```

Ultimul pas presupune invocarea utilitarului **passwd** și schimbarea parolei de root. Întrucât, prin intermediul Live CD-ului, utilizatorul are acces privilegiat la întreg sistemul, va avea acces complet la sistemul de fisiere de pe discul sistemului. Invocarea comenzi **passwd** va conduce la modificarea informației din fișierul **/etc/shadow**.

Pentru a preveni o astfel de procedură este necesar să se forteze din BIOS ca prim dispozitiv de boot unul dintre hard discuri și să se definească o parolă de acces la meniul de configurare a BIOS-ului.

Cuvinte cheie

- cel mai mic privilegiu
- cea mai slabă verigă
- controlul accesului
- autentificare
- autorizare
- criptare
- atacuri
- chmod
- chown
- chroot
- df
- DoS
- drepturi pe fisiere în NTFS
- drepturi pe fisiere în UNIX
- du
- /etc/sudoers
- /etc/passwd, /etc/shadow
- /etc/security/limits.conf
- liste de control a accesului – ACL
- matrice de drepturi
- firewall
- criptare, decriptare
- chei simetrice, chei asimetrice
- chei private, chei publice
- semnătură digitală, certificat digital
- hacker

- netstat
- monitorizare
- nmap
- parole
- politică de securitate
- quota
- securitatea fizică
- sniffer
- sudo
- suid
- syslog
- tcpdump
- top
- ulimit
- umask
- virusi

Întrebări

1. Care dintre următoarele NU este o funcționalitate oferită de utilitarul **nmap**?

- scanarea porturilor UDP și TCP
- detectarea versiunii sistemului de operare
- detectarea stațiilor active din reteaua locală
- filtrarea pachetelor de rețea

2. Fie următoarele comenzi:

```
1 umask 022
2 echo "Acesta nu este un test" > test
3 chmod go+x test
```

Care vor fi drepturile pentru utilizatorii grupului fișierului **test**?

- doar citire
- doar executie
- citire și execuție
- citire, scriere și execuție

3. Care dintre parolele de mai jos este cea mai sigură pentru utilizatorul **cornel**?

- cornelush
- coRnel
- _cOrN31[]sh+
- niciuna, toate parolele vor fi încercate într-un atac bazat pe dicționar

4. Care dintre riscurile de mai jos reprezintă riscuri de securitate fizică pentru un server?

- lipsa unui firewall
- parole pentru utilizatori prea simple
- vârfuri de tensiune în reteaua electrică

- absența licenței pentru sistemul de operare
5. În urma procesului de scanare de porturi se poate determina:
- dacă un serviciu rulează pe un port dat
  - versiunea serviciului
  - dacă serviciul este filtrat
  - toate variantele
6. Primirea unui email ce conține un virus pe un sistem ce nu are antivirus duce automat la infectarea sa. Un sistem infectat cu un virus nu mai poate fi ținta unui alt atac.
- adevărat, adevărat
  - adevărat, fals
  - fals, adevărat
  - fals, fals
7. Traficul către un server este monitorizat cu `tcpdump`. Care dintre următoarele informații NU poate fi obținută?
- portul pe care rulează serviciul
  - numărul de clienți ai server-ului
  - dimensiunea pachetelor folosite
  - adresa IP a serverului
8. Pentru a limita numărul de procese per utilizator se poate folosi:
- `ulimit`
  - `quota`
  - `nmap`
  - `chroot`
9. Care este primul pas în securizarea unei rețele?
- definirea unei politici de securitate
  - definirea regulilor de filtrare pe firewall
  - instalarea de programe antivirus pe toate stațiile din rețea
  - criptarea traficului
10. Pe un sistem Linux, ce fișier stochează parolele utilizatorului (criptate)?
- `/etc/passwd`
  - `/etc/shadow`
  - `/etc/security/limits.conf`
  - `/var/log/apache2/access.log`

Capitolul 11

Compilare și linking

*He who hasn't hacked assembly language as a youth
has no heart. He who does as an adult has no brain.*

John Moore

Ce se învăță din acest capitol?

- Cum se obține un program executabil dintr-un program sursă
- Compilarea și interpretarea unui program
- Etapele compilării
- Utilizarea GCC pentru compilarea și link-editarea unui program
- Optimizarea compilării
- Fișiere obiect și fișiere executabile
- Biblioteci de funcții
- Automatizarea acțiunilor cunoșcând dependențele între ele; utilitarul make
- Concepte de portabilitate
- Link-editarea codului C și C++

11.1 Introducere

Unul dintre aspectele importante în utilizarea unui sistem de operare este dezvoltarea de noi programe. Acest lucru presupune folosirea unui limbaj de programare pentru scrierea de cod sursă. Codul sursă este compilat, iar programul executabil obținut este rulat. Acțiunea de scriere de cod sursă poartă numele de programare sau dezvoltare. Persoana care scrie codul se numește programator sau dezvoltator. Termenii în limba engleză sunt **programmer**, **software developer** sau **software engineer**.

Sistemele de operare moderne pun la dispoziția dezvoltatorului/programatorului o suită de aplicații folosite pentru scrierea de noi programe. În cazul familiei de sisteme de operare Windows, suita de aplicații Visual Studio reprezintă forma cea mai cunoscută

pentru dezvoltarea de noi aplicații. Aceasta permite crearea de programe în diverse limbaje de programare și cu utilitate diversă. Dezvoltarea de aplicații se desfășoară într-un mediu integrat (*IDE* – Integrated Development Environment) (vezi secțiunea 14.9).

De partea cealaltă, sistemele Linux pun la dispoziția utilizatorului suita de aplicații GNU, folosită pentru compilarea, link-editarea și depanarea programelor. În mod tradițional, dezvoltatorii de aplicații pe sisteme Linux folosesc utilitare dedicate (editor, compilator, depanator), dar se folosesc din ce în ce mai mult și mediile integrate precum Eclipse sau Anjuta (vezi secțiunea 14.9.1 și secțiunea 14.9.2).

11.1.1 Editoare

Prima fază a procesului de dezvoltare este scrierea de cod specific unui limbaj de programare. Codul reprezintă o înșiruire de instrucțiuni, variabile și funcții pentru acel limbaj. Limbajul impune o sintaxă pe care programatorul trebuie să o respecte. Fișierul în care se scrie codul este, în general, un fișier text și poartă numele de fișier sursă, sau mai simplu sursă. Expresia "trebuie să mă uit prin surse"¹ se referă la parcurgerea fișierelor sursă ale unei aplicații pentru analiza codului.

Scrierea de cod sursă se realizează prin intermediul unui editor. Editoare răspândite în lumea Unix sunt vi, Emacs, nano, joe, kate, gedit. Editoare răspândite în lumea Windows sunt Notepad++, Ultraedit, Crimson Editor. De obicei, în lumea Windows, editoarele sunt parte a unui IDE (Integrated Development Environment) cum este Visual Studio sau Eclipse.

Un editor este folosit pentru scrierea unui fișier sursă. Drept urmare, editoarele moderne prezintă o serie de caracteristici utile acestui scop: indentare automata, colorare a codului (syntax highlighting), code folding, variable completion, folosirea de registre de editare pentru operații multiple etc.

Lumea Unix este dominată de rivalitatea dintre editoarele vi și Emacs². În vreme ce vi este un adept al filozofiei Unix (keep it simple) și este folosit doar pentru editarea de fișiere sursă, Emacs este un editor complex cu facilități care includ posibilitatea de folosire ca mediu integrat de dezvoltare (IDE), client de e-mail, client de IRC etc. De-a lungul vremii, însă, numeroase facilități au fost adăugate și editorului vi astfel încât funcționalitățile oferite sunt apropiate. vi și Emacs reprezintă de fapt două familii de editoare. Cei mai cunoscuți reprezentanți ai celor două familiilor sunt, respectiv, editorul Vim³ și GNU Emacs⁴. Ambele editoare dispun de facilități avansate pentru editare eficientă și permit posibilitatea de extensie și personalizare. Cunoscuți pentru fanatismul folosirii unuia dintre cele două editoare, programatorii vor prezenta fișierul propriu de configurare (.vimrc în cazul Vim și .emacs în cazul GNU Emacs).

O prezentare mai amplă a editorului Vim găsiți în capitolul 14.

¹<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Use+the+Source+Luke>

²http://en.wikipedia.org/wiki/Editor_war

³<http://vim.sourceforge.net/>

⁴<http://www.gnu.org/software/emacs/>

11.1.2 Compilare și interpretare

Programul scris în cod sursă este compilat sau interpretat pentru a îndeplini sarcina pentru care a fost scris. Atât compilarea cât și interpretarea unui program sunt forme de translatăre a acestuia și execuție pe un sistem hardware. Translatarea se referă la transformarea într-un limbaj a unui program scris într-un alt limbaj.

În definiția cea mai simplă, compilarea unui program se referă la obținerea unui fișier binar executabil. Executarea acestui fișier duce la îndeplinirea sarcinii pentru care a fost scris programul. După cum se va observa în secțiunea 11.3 există mai multe faze specifice compilării unui program.

De partea cealaltă, interpretarea unui program elimină faza obținerii unui executabil și execută codul asociat unui program pe măsura parcurgerii acestuia. Avantajul interpretării unui program este timpul mai scurt de dezvoltare (se elimină faza de compilare) și depanarea mult mai facilă. Pe de altă parte, dezavantajul interpretării unui program este viteza mai scăzută de execuție. În cazul compilării, rularea executabilului înseamnă rularea de cod specific sistemului fizic. În cazul interpretării, codul sursă este parcurs, analizat și apoi executat, rezultând într-un timp de rulare mai mare.

Limbaje compilate și limbaje interpretate

Utilitarul folosit pentru compilarea unui program poartă numele de compilator, iar cel folosit pentru interpretare poartă numele de interpretor. Compilatorul, respectiv interpretorul, sunt **implementări** ale limbajului de programare asociat. Astfel, compilatorul/interpretorul cunoaște sintaxa limbajului de programare în care a fost scris respectivul program și este folosit pentru translatarea acestuia într-o formă executabilă: fișier executabil în cazul compilatorului, sau execuție în timpul translatării în cazul interpretorului.

Una dintre cele confuziile din lumea limbajelor de programare și a programării în general este clasificarea în limbaje compilate și limbaje interpretate. De multe ori se menționează că C, C++, Ada, Fortran, Java sunt limbaje compilate, în vreme ce Perl, Python, PHP, Ruby, Lisp sunt limbaje interpretate.

De fapt, orice limbaj poate fi atât interpretat cât și compilat. Astfel, deși limbajul C este de obicei compilat, există și interpretoare pentru acesta¹.

În concluzie, nu există limbaje interpretate sau compilate ci **implementări de compilator sau implementări de interpretor** pentru un limbaj. Într-adevăr, limbajele au asociate preponderent un anumit tip de implementare (C are implementări de compilator, Perl are implementări de interpretor) și, drept urmare, sunt denumite "limbaje compilate" sau "limbaje interpretate". Totuși, această clasificare este fortată și recomandăm să fie atribuită **implementării** aceluia limbaj.

¹<http://www.softintegration.com/>

Limbaje de nivel scăzut și limbaje de nivel înalt

Dintre multiplele clasificări posibile ale limbajelor de programare¹, o clasificare răspândită este în limbaje de programare de nivel scăzut și limbaje de programare de nivel înalt.

Limbajele de programare de nivel scăzut sunt acele limbaje care nu oferă o abstractizare a arhitecturii sistemului de calcul. În mod obișnuit, aceste limbaje oferă o traducere minimă a instrucțiunilor arhitecturii.

Limbaje de programare de nivel scăzut sunt codul mașină, adică scrierea unui program direct în binar și limbajul de asamblare. Un programator nu va scrie niciodată cod mașină și foarte rar cod în limbaj de asamblare.

Limbajele de programare de nivel înalt sunt limbaje de programare care oferă o abstractizare a arhitecturii sistemului de calcul. Limbajele de programare de nivel înalt sunt mai ușor portabile și oferă o sintaxă mai apropiată de limbajul natural.

Limbajele de programare de nivel înalt oferă o plajă largă de abstractizări. Unele limbaje pot ascunde complet detalii legate de modul de adresare a procesorului, alocarea/dezalocarea memoriei, lucrul cu obiecte etc. Notiunea de limbaj de nivel înalt devine relativă raportat la facilitățile oferite. Dacă în anii '70, limbajul de programare C era considerat limbaj de nivel înalt, în zilele noastre poate fi considerat limbaj de nivel scăzut în comparație cu limbaje precum Java, Python, Ruby.

Exemple de limbaje de nivel înalt sunt: C/C++, Java, Perl, Python, PHP, Ruby, Lisp, Scheme, Prolog, Haskell.

11.1.3 De la sursă la executabil, de la executabil la proces

După cum s-a precizat, în urma compilării unui fișier sursă se obține un executabil care poate fi apoi rulat pentru îndeplinirea sarcinii pentru care a fost scris. În capitolul 5 s-a menționat că un executabil este o entitate pasivă care descrie modul în care va rula programul. Rularea efectivă se realizează în urma execuției programului în cadrul unui proces. Procesul este entitatea activă în cadrul căreia se vor aloca resursele programului și se va rula codul asociat pe procesor.

Așa cum reiese și din figura 11.1, obținerea unui executabil dintr-un fișier sursă se realizează în urma compilării acestuia din urmă. La fel, procesul este obținut din executabil în urma execuției. Utilizatorul va trebui să cunoască doar limbajul de nivel înalt și să scrie codul sursă în acest limbaj. În continuare, compilatorul va obține executabilul; executabilul este un fișier binar care descrie, în cod mașină, operațiile precise de utilizator. În faza de execuție, cu suportul nucleului sistemului de operare, din executabilul obținut anterior se creează un proces. Procesul este entitatea activă care va executa pe procesor operațiile descrise în cod mașină în zona de cod a executabilului (vezi secțiunea 5.1.2).

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Categorical_list_of_programming_languages

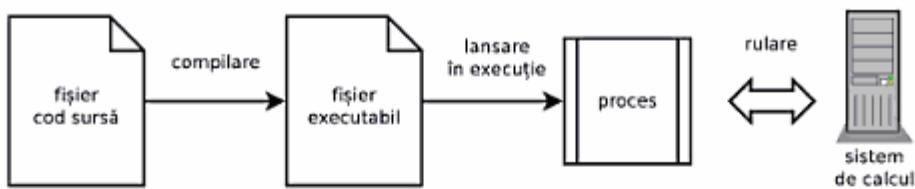

Figura 11.1: De la fișier sursă la executabil; de la executabil la proces

Compilatorul oferă în acest fel un beneficiu important: utilizatorul nu trebuie să dețină informații despre sistemului fizic din spate (zone de memorie, instrucțiuni ale procesorului etc.), ci numai noțiuni despre limbajul folosit pentru a scrie codul sursă. Compilatorul va fi responsabil cu translatarea codului sursă (fișierul sursă, text) în cod mașină (fișierul executabil, binar). Ulterior, în urma rulării executabilului, sistemul de operare creează procesul care execută codul pe procesor.

Folosirea unui compilator aduce după sine avantajul portabilității codului: utilizatorul va scrie cod sursă portabil specific limbajului de programare. Compilatorul generează cod binar neportabil specific sistemului fizic pe care acesta va rula. Mai multe detalii despre portabilitate sunt prezentate în secțiunea 11.6.

În exemplul de mai jos este prezentat un fisier sursă C (`hw.c`) și comenziile pentru compilarea acestuia (`gcc hw.c`), generarea unui executabil (`a.out`) și executarea acestuia în cadrul unui proces (`./a.out`).

```

1 #include <stdio.h>
2
3 int main(void)
4 {
5 printf("Hello, World!\n");
6
7 return 0;
8 }
```

Listing 11.1: hw.c

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file hw.c
2 hw.c: ASCII C program text
3
4 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc hw.c
5
6 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file a.out
7 a.out: ELF 32-bit LSB executable, Intel 80386, version 1 (SYSV), for GNU/
8 Linux 2.4.1, dynamically linked (uses shared libs), for GNU/Linux 2.4.1,
9 not stripped
10
10 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./a.out
Hello, World!
```

11.1.4 Pachete necesare

Pentru dezvoltarea de aplicații este nevoie de

- cunoștințe despre un anumit limbaj de programare;

- un editor folosit pentru a scrie codul sursă;
- un interpreter sau un compilator pentru acel limbaj.

În restul acestui capitol, limbajul de programare folosit pentru exemplificare va fi C. Compilatorul folosit va fi GCC¹, compilatorul implicit pe distribuțiile Linux. Pachetele necesare pentru dezvoltarea de aplicații C sub Ubuntu sunt gcc, libc6-dev. Se recomandă și paginile de manual pentru dezvoltare din pachetul manpages-dev și documentația bibliotecii standard C din pachetul glibc-doc (sau glibc-doc-reference pe sistemele Debian). Instalarea utilitarului Make (vezi secțiunea 11.5) este, de asemenea, recomandată.

```
1 root@cougar:~# apt-get install gcc libc6-dev manpages-dev glibc-doc make
```

Mai usor, se poate instala pachetul virtual build-essential. Destinat formal creării de pachete .deb, instalarea acestui pachet conduce la instalarea pachetelor importante pentru dezvoltarea programelor pe un sistem Ubuntu. Pachetul nu include pachetele de documentație, deci acestea vor trebui instalate separat:

```
1 root@cougar:~# apt-get install build-essential manpages-dev glibc-doc
```

11.2 Compilare. GCC

În general, procesul de compilare se referă la obținerea unui fișier executabil dintr-un fișier cod sursă. Aplicația care realizează această translatare se numește compilator. Un compilator este o aplicație complexă care, pe lângă rolul de translator, trebuie să îndeplinească și alte cerințe. Codul binar obținut de compilator în cadrul executabilului va trebui să satisfacă una (sau mai multe) din următoarele solicitări:

- să fie cât mai mic;
- să ruleze cât mai rapid;
- să consume cât mai puțină memorie în momentul rulării.

Un compilator trebuie să implementeze cât mai mult din specificațiile standardelor în rigoare. Spre exemplu, în cazul C, standardele sunt stabilite de ISO². Ultimul standard este ISO 9899:1999 denumit și C99³.

Pe sistemele Unix, compilarea se realizează prin transmiterea fișierului sursă ca argument compilatorului. Compilarea rezultă în generarea executabilului implicit a.out⁴:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc hw.c
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls
4 a.out hw.c
5
6 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./a.out
7 Hello, World!
```

¹<http://gcc.gnu.org/>

²<http://www.iso.org/iso/home.htm>

³<http://www.open-std.org/JTC1/SC22/WG14/www/docs/n1256.pdf>

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/A.out>

Pe sistemele Windows compilarea se realizează, în linia de comandă, folosind utilitarul **cl**¹. Executabilul obținut are același nume cu fișierul sursă însă cu extensia .exe:

```
1 C:\> cl hw.c
2
3 C:\> hw.exe
4 Hello, World!
```

GCC este compilatorul implicit pe distribuțiile Linux și pe un număr mare de alte sisteme Unix. Scris de Richard Stallman² în 1989 pentru proiectul GNU, era folosit inițial doar pentru a compila programe C (GNU C Compiler). De-a lungul timpului s-a extins, și în ziua de azi, poate compila programe scrise în C++, Fortran, Objective-C, Pascal, Java etc. Drept urmare, denumirea sa a fost schimbată în GNU Compiler Collection. Pachetul GCC oferă executabile (denumite și front-end-uri) pentru fiecare tip de limbaj pe care îl poate compila:

- **gcc** este folosit pentru a compila programe scrise în C;
- **g++** compilează programe scrise în C++;
- **gnat** compilează programe scrise în Ada;
- **gcj** compilează programe scrise în Java;
- **g77** compilează programe scrise în Fortran;

11.2.1 Utilizare GCC

La o rulare implicită a GCC, acesta generează executabilul a.out. Fie urmatorul program C:

```
1 #include <stdio.h>
2
3 main()
4 {
5 printf("Hello, World!\n");
6 }
```

Listing 11.2: hw2.c

În forma sa cea mai simplă, compilarea se realizează prin transmiterea fișierului sursă ca argument comenzi **gcc**:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc hw2.c
```

În mod implicit se obține executabilul a.out. Pentru rularea acestuia se folosește construcția ./ care precizează execuția din directorul curent:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./a.out
2 Hello, World!
```

Se poate specifica numele executabilului care se dorește obținut prin folosirea opțiunii -o urmată de numele executabilului:

¹[http://msdn.microsoft.com/en-us/library/ms235639\(VS.80\).aspx](http://msdn.microsoft.com/en-us/library/ms235639(VS.80).aspx)

²http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Stallman

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc hw2.c -o my_exec
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./my_exec
4 Hello, World!

```

În general, executabilele în Unix nu au extensie. Opțiunea `-o` poate fi prezentă oriunde în linia de comandă, doar că va trebui să fie urmată de numele executabilului:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -o my_other_exec hw2.c
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./my_other_exec
4 Hello, World!

```

O greșală frecventă este folosirea opțiunii `-o` urmată imediat de numele fișierului sursă:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -o hw2.c my_other_exec
2 my_other_exec:(.rodata+0x0): multiple definition of '_fp_hw'
3 /usr/lib/gcc/i486-linux-gnu/4.1.2/.../.../.../lib/crti.o:(.rodata+0x0):
4 first defined here
5 [...]

```

ATENȚIE: Această greșală are consecințe grave pentru că duce la pierderea fisierului sursă.

Programul `hw2.c` prezentat mai sus compilează, dar nu respectă întru totul standardul C. De exemplu, funcția `main` trebuie să întoarcă `int`¹. Compilatorul nu va afisa, în mod implicit, niciun fel de avertisment pentru astfel de inconsistentă. Acest lucru poate fi schimbat prin folosirea opțiunii `-Wall` (*Warnings All*) care comandă compilatorul să afiseze mesaje de avertizare pentru abateri de la standard sau pentru formulări atipice:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall hw2.c -o my_exec
2 hw2.c:4: warning: return type defaults to 'int'
3 hw2.c: In function 'main': hw2.c:6: warning: control reaches end of non-
void function

```

După corectare, avertismentele nu vor mai fi furnizate:

```

1 #include <stdio.h>
2
3 int main(void)
4 {
5 printf("Hello, World!\n");
6
7 return 0;
8 }

```

Listing 11.3: `hw2.c`

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall hw2.c -o my_exec
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$

```

O greșală frecventă care poate fi eliminată prin folosirea opțiunii `-Wall` este utilizarea construcției `if (a = 1)`. Programul de mai jos folosește o astfel de construcție care este raportată, însă, de compilator în momentul folosirii opțiunii `-Wall`:

¹Una dintre greselile frecvente realizate de programatori începători este folosirea formelor `void main(void)` sau `main()`. Standardul C specifică forma `int main(void)` ca fiind cea corectă. Nefolosirea acestei forme poate conduce la probleme - <http://users.aber.ac.uk/auj/voidmain.shtml>

```

1 #include <stdio.h>
2
3 int main(void)
4 {
5 int a = 1;
6
7 if (a = 1)
8 printf("Hello, „World!\n");
9
10 return 0;
11 }
```

Listing 11.4: hw3.c

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall hw2.c -o my_exec
2 hw2.c: In function 'main': hw2.c:7: warning: suggest parentheses around
assignment used as truth value
```

IMPORTANT: Din cauza sintaxei relaxate a limbajului C este recomandată folosirea opțiunii `-Wall` la orice compilare de program.

11.2.2 Compilarea din surse multiple

O aplicație complexă va avea mai multe fișiere sursă conținând diverse părți din implementare. În exemplul de mai jos, fisierul `main.c` conține funcția `main`, fișierele `add.c` și `sub.c` conțin, respectiv, implementarea funcțiilor `add` și `sub`, iar fisierul `func.h` definește antetele (declaratiile) acelor funcții.

```

1 #include <stdio.h>
2
3 #include "func.h"
4
5 #define NUM 10
6
7 int main(void)
8 {
9 printf("Suma(%d) = %d\n", NUM, sum(NUM));
10 printf("Suma-alternanta(%d) = %d\n", NUM, sumalt(NUM));
11
12 return 0;
13 }
```

Listing 11.5: main.c

```

1 #ifndef FUNC_H_
2 #define FUNC_H_ 1
3
4 int sum(int n);
5 int sumalt(int n);
6
7 #endif
```

Listing 11.6: func.h

```

1 #include "func.h"
2
```

```

3 int sum(int n)
4 {
5 int i, sum;
6
7 sum = 0;
8 for (i = 1; i <= n; i++)
9 sum += i;
10
11 return sum;
12 }
```

Listing 11.7: sum.c

```

1 #include "func.h"
2
3 int sumalt(int n)
4 {
5 int i, sum;
6
7 sum = 0;
8 for (i = 1; i <= n; i++) {
9 if (i % 2 == 0)
10 sum -= i;
11 else
12 sum += i;
13 }
14
15 return sum;
16 }
```

Listing 11.8: sumalt.c

Pentru obținerea unui executabil, toate aceste fișiere vor fi transmise ca argument compilatorului:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ gcc -Wall main.c
sum.c sumalt.c
2
3 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$./a.out
4 Suma(10) = 55
5 Suma-alternanta(10) = -5
```

Se poate folosi opțiunea `-o` pentru a specifica numele executabilului final:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ gcc -Wall main.c
sum.c sumalt.c -o exec
2
3 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$./exec
4 Suma(10) = 55
5 Suma-alternanta(10) = -5
```

11.3 Etapele compilării (inclusiv link-editarea)

Exemplile de până acum au folosit GCC pentru a obține dintr-un fișier sau mai multe fișiere sursă un executabil. Acest lucru a fost realizat într-o singură comandă. Totuși, rularea unei instanțe a GCC presupune trecerea printr-un set de etape de prelucrare a fișierului sursă până la executabil. Aceste faze sunt, în ordine:

1. preprocessarea;
2. compilarea;
3. asamblarea;
4. link-editarea.

O rulare simplă a comenzi `gcc` înseamnă trecerea prin toate aceste faze. Prezența unor parametri poate forța GCC să se oprească după una dintre ele.

Figura 11.2 sintetizează etapele compilării:

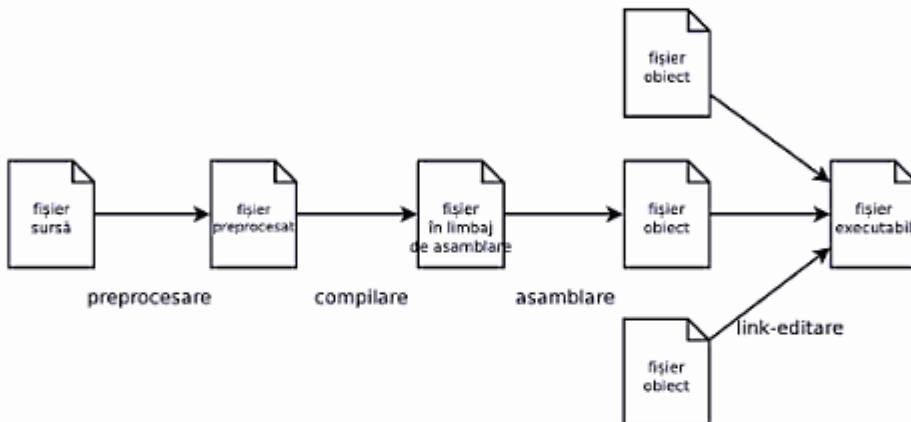

Figura 11.2: Fazele compilării

În cazul folosirii directe a comenzi `gcc`, se realizează integrat toate cele 4 faze. Fișierele obținute în urma fiecărei faze sunt, în această situație, stocate temporar în sistemul de fișiere după care sunt stșerse. O rulare de tip *verbose* a comenzi `gcc` prezintă detaliat fazele procesului de compilare:

```

1 razvan@valhalla:~/code/ptr$ gcc -v -Wall ptr.c -o ptr
2 Using built-in specs.
3 Target: x86_64-linux-gnu
4 [...]
5 /usr/lib/gcc/x86_64-linux-gnu/4.3.3/cc1 -quiet -v ptr.c -quiet -dumpbase
ptr.c -mtune=generic -auxbase ptr -Wall -version -o /tmp/ccYyQvdx.s
6 [...]
7 GNU C (Debian 4.3.3-14) version 4.3.3 (x86_64-linux-gnu) compiled by GNU
C version 4.3.3, GMP version 4.3.1, MPFR version 2.4.1-p2.
8 [...]
9 as -V -Qy -o /tmp/ccoFhtN3.o /tmp/ccYyQvdx.s
10 GNU assembler version 2.19.51 (x86_64-linux-gnu) using BFD version (GNU
Binutils for Debian) 2.19.51.20090723
11 [...]
12 /usr/lib/gcc/x86_64-linux-gnu/4.3.3/collect2 --build-id --eh-frame-hdr -
m elf_x86_64 --hash-style=both -dynamic-linker /lib64/ld-linux-x86-64.so
.2 -o ptr /usr/lib/gcc/x86_64-linux-gnu/4.3.3/../../../../lib/crt1.o
[...] /tmp/ccoFhtN3.o -lgcc --as-needed -lgcc_s --no-as-needed -lc -lgcc
[...]

```

După cum se observă mai sus, există 3 etape rezultate în urma rulării comenzi `gcc`:

1. invocarea compilatorului (`cc1`) conduce la obținerea fișierului în limbaj de asamblare `/tmp/ccYyQvdx.s`;

2. invocarea asamblorului (**as**) conduce la obținerea fișierului obiect `/tmp/ccfhtN3.o`;

3. invocarea linker-ului (**collect2**) conduce la obținerea fișierului executabil `ptr`;

În cazul GCC, preprocesorul este invocat intern de compilator (**cc1**) și nu rezultă în obținerea unui fișier temporar.

În continuare vor fi prezentate mai detaliat fazele procesului de compilare și fișierele intermedie obținute.

11.3.1 Preprocesarea

Etapa de preprocesare presupune înlocuirea/expandarea directivelor de preprocesare din fișierul sursă.

Directivele de preprocesare încep cu `#` (*diez, sharp* în engleză). Printre acestea se numără directiva `#include` și directiva `#define`. După preprocesare, directiva `#include` este înlocuită cu fișierul inclus, iar directiva `#define` definește un macro care va fi substituțuit cu valoarea sa oriunde apare în codul sursă.

În exemplul de mai jos se realizează preprocesarea fișierului `info.c`.

```

1 #ifndef INFO_H_
2 #define INFO_H_ 1
3
4 #define MAX_ARRAY_LENGTH 32
5
6 struct array_struct {
7 int array[MAX_ARRAY_LENGTH];
8 int len;
9 };
10
11 #endif

```

Listing 11.9: info.h

```

1 #include "info.h"
2
3 int get_sum(struct array_struct *a)
4 {
5 int i;
6 int sum;
7
8 if (a->len >= MAX_ARRAY_LENGTH)
9 return 0;
10
11 for (i = 0; i < a->len; i++)
12 sum += a->array[i];
13
14 return sum;
15 }

```

Listing 11.10: info.c

Pentru oprirea rulării GCC după faza de preprocesare se folosește opțiunea `-E`:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -E info.c
2 # 1 "info.c"
3 # 1 "<built-in>"
4 # 1 "<command-line>"
5 # 1 "info.c"
6 # 1 "info.h" 1
7
8
9 struct array_struct {
10 int array[32];
11 int len;
12 };
13 # 2 "info.c" 2
14
15 int get_sum(struct array_struct *a)
16 {
17 int i;
18 int sum;
19
20 if (a->len >= 32)
21 return 0;
22
23 for (i = 0; i < a->len; i++)
24 sum += a->array[i];
25
26 return sum;
27 }
```

Se observă înlocuirea directivei `#include` cu fișierul `info.h` și înlocuirea macrodefiniției `MAX_ARRAY_LENGTH` cu 32 în fișierul preprocessat.

Preprocesarea este singura fază a procesului de compilare care nu rezultă în mod implicit într-un nou fișier. În absența opțiunii `-o`, rezultatul preprocessării este scris la ieșirea standard.

Folosirea opțiunii `-o` sau a operatorului de redirectare permite precizarea fișierului de ieșire. Convențional, fișierul preprocessat are extensia `.i`:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -E info.c -o info.i
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -E info.c > info.i
```

Preprocesarea este efectuată pe un sistem Linux cu ajutorul utilitarului GNU CPP (C preprocessor)¹.

11.3.2 Compilarea

Compilarea este etapa în care din fișierul preprocessat se obține un fișier în limbaj de asamblare.

Compilarea efectivă înseamnă traducerea codului din limbaj de nivel înalt în limbaj de asamblare. Limbajul de asamblare descrie instrucțiunile specifice procesorului

¹<http://gcc.gnu.org/onlinedocs/cpp/>

sistemului fizic. Pentru oprirea rulării GCC după faza de compilare se folosește opțiunea `-S`.

În exemplul de mai jos, se compilează fișierul `info.c` din secțiunea anterioară și se obține, implicit, fișierul `info.s`. Se poate preciza explicit fișierul de ieșire cu ajutorul opțiunii `-o`.

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls info.*
2 info.c info.h
3
4 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -S info.c
5
6 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls info.*
7 info.c info.h info.s
8
9 .file "info.c"
10 .text
11 .globl get_sum
12 .type get_sum, @function
13 get_sum:
14 pushl %ebp
15 movl %esp, %ebp
16 subl $20, %esp
17 movl 8(%ebp), %eax
18 movl 128(%eax), %eax
19 cmpl $31, %eax
20 jle .L2
21 movl $0, -20(%ebp)
22 jmp .L4
23 [...]

```

Listing 11.11: `info.s`

Pe sistemele Linux și Unix, fișierul în limbaj de asamblare are, de obicei, extensia `.s`. Pe sistemele Windows, un fișier în limbaj de asamblare are extensia `.asm`.

Limbaje de asamblare

Limbajul de asamblare este un limbaj de programare de nivel scăzut. Instrucțiunile sale (denumite și mnemonici) sunt de fapt reprezentarea simbolică a instrucțiunilor puse la dispoziție de procesorul sistemului. Exemple de mnemonici sunt `mov`, `cmp`, `add`, `sub`, `push` etc. Instrucțiunea în cod mașină:

```
1 10110000 01100001 (0xb061)
```

este scrisă în limbaj de asamblare ca:

```
1 mov al, 061h
```

Mnemonica `mov` înseamnă efectuarea unei copieri. Rezultatul este încărcarea valorii `0x61` în registrul `al` al procesorului. Există, în general, o asociere unu la unu între o instrucțiune în limbaj de asamblare și o instrucțiune în cod mașină.

Un program scris în limbaj de asamblare este neportabil: poate fi rulat numai pe arhitectura de calcul pentru care a fost scris. Dacă programul în limbaj de asamblare trebuie portat pe o altă arhitectură, trebuie rescris și folosite mnemonicile specifice acelei arhitecturi.

Întrucât necesită cunoștințe despre structura procesorului, resursele acestuia, mecanismul de acces la memorie, programarea în limbaj de asamblare este dificilă. Se recomandă folosirea acestuia doar la nevoie:

- când un limbaj cum este C nu oferă instrucțiuni pentru efectuarea unei anumite operații
- când este nevoie de eficiență maximă care poate fi obținută numai prin scrierea de cod în limbaj de asamblare

Traducerea codului în limbaj de asamblare în cod obiect se realizează cu ajutorul unui asamblor în faza de asamblare descrisă în secțiunea următoare. Fiind vorba de o asociere unu la unu între mnemonici și instrucțiunile procesorului, este posibilă obținerea codului în limbaj de asamblare pornind de la codul obiect. Această operație poartă numele de dezasamblare și este prezentată în secțiunea 11.3.3.

Tipuri de limbi de asamblare

Chiar pentru același procesor pot exista limbi de asamblare diferite sau, mai corect spus, sintaxe de limbaj de asamblare diferite. Pe arhitectura x86, asamblorul de la Microsoft folosește sintaxa Intel, pe când asamblorul de Linux (GNU) folosește sintaxa AT&T¹. Astfel, copierea valorii 0x100 în registrul eax se face, folosind cele două sintaxe, astfel:

```
1 movl $0x100, %eax ; sintaxa AT&T
2 mov eax, 100h ; sintaxa Intel
```

La fel, stocarea valorii 100 la adresa indicată de eax:

```
1 movl $0x100, (eax) ; sintaxa AT&T
2 movl [eax], 100h ; sintaxa Intel
```

11.3.3 Asamblarea

Etapa de asamblare este etapa de traducere a codului scris în limbaj de asamblare (fisier text continând mnemonici specifici arhitecturii sistemului de calcul) în cod binar. Acest cod binar este cod mașină reprezentând codificarea binară a instrucțiunilor procesorului. Fisierul obținut poartă numele de fisier cod obiect sau modul obiect. Pe Unix un modul obiect are extensia .o iar pe Windows extensia .obj.

Pentru oprirea rulării gcc după faza de asamblare se folosește opțiunea -c. În mod implicit se înlocuiește extensia fisierului sursă cu .o. Fisierul sursă poate fi un fisier C sau un fisier în limbaj de asamblare:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c info.c
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l info.o
4 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 764 Sep 19 00:29 info.o
5
6 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c info.s
7
```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/X86_assembly_language

```
8 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
9 info.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 744 Sep 19 00:29 info.o
```

Ca și până acum, se poate folosi opțiunea `-o` pentru a preciza explicit numele fișierului de ieșire:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c info.s -o modul.o
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l modul.o
4 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 744 Sep 19 00:47 modul.o
```

În cadrul suitei de aplicații GNU, asamblorul folosit Gas (GNU Assembler)¹, iar executabilul asociat este `as`. Un fișier în limbaj de asamblare poate fi asamblat folosind `as`:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ as info.s -o as_out.o
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l as_out.o
4 -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 744 Sep 19 00:48 as_out.o
```

Modul obiect

Un modul obiect conține cod mașină specific procesorului. Acest cod este obținut în urma fazelor de preprocesare, compilare și asamblare. Un modul obiect are, de obicei, extensia `.o`:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file info.o
2 info.o: ELF 32-bit LSB relocatable, Intel 80386, version 1 (SYSV), not
stripped
```

objdump; dezasamblare

Datorită asocierii unu la unu care există între codul obiect și codul în limbaj de asamblare, se poate realiza o operatie de dezasamblare.

Dezasamblare înseamnă “recuperarea” mnemonicilor în limbaj de asamblare pornind de la codul mașină; este operația inversă asamblării.

Utilitarul folosit în acest sens este `objdump`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/compilare$ objdump -d info.o
2 info.o: file format elf32-i386
3
4 Disassembly of section .text:
5
6 00000000 <get_sum>:
7 0: 55 push %ebp
8 1: 89 e5 mov %esp,%ebp
9 3: 83 ec 14 sub $0x14,%esp
10 6: 8b 45 08 mov 0x8(%ebp),%eax
11 9: 8b 80 00 00 00 mov 0x80(%eax),%eax
12 f: 83 f8 1f cmp $0x1f,%eax
```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/GNU_Assembler

```
13: 12: 7e 09 jle 1d <get_sum+0x1d>
14: c7 45 ec 00 00 00 00 movl $0x0,0xfffffec(%ebp)
15: [...]
```

nm

Un alt utilitar folosit în lucrul cu fisiere obiect este **nm**. Cu ajutorul acestuia se pot lista simbolurile dintr-un fișier obiect:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/compilare$ nm info.o
2 00000000 T get_sum
```

nm poate oferi informații despre definirea sau nu a unui simbol într-un modul obiect:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/compilare$ nm main.o
2 U add
3 00000000 T main
4 U printf
5 U sub
```

Din rezultatul afișării se observă că simbolurile sunt marcate cu **U** sau **T**. **T** înseamnă că acel simbol este definit în zona de text (cod) a executabilului, iar **U** înseamnă că este nedefinit în modul obiect primit ca argument. În exemplul nostru, modulul are definit simbolul **main** dar nedefinite simbolurile **add**, **sub** și **printf**. Aceste simboluri se găsesc în alte module obiect sau în biblioteci. Rezolvarea acestor simboluri se va realiza în momentul link-editării.

11.3.4 Optimizarea compilării

Un compilator translatează codul sursă în limbaj de asamblare, și după faza de asamblare, în cod mașină. Operatiile descrise într-un limbaj de nivel înalt pot fi traduse în diverse "scenarii" de instrucțiuni în limbaj de asamblare. Având cunoștințe intime despre arhitectura sistemului de calcul (setul de instrucțiuni, registrele procesorului și modurile de adresare), compilatorul poate alege un scenariu mai bun de translatare.

Faza translatării în care compilatorul încearcă取得area unui cod mașină mai bun poartă numele de **optimizarea codului**.

Denumirea de *optimizare* este ușor fortată. Un termen mult mai bun este cel de *îmbunătățire*; nu se poate spune că se obține *cod optim*. Datorită răspândirii acestei forme, atât în limba română cât și în limba engleză (*optimizing compiler*), se va folosi în continuare denumirea de *optimizare*.

Optimizarea are drept scop取得area unui executabil care să ruleze cât mai rapid și/sau care să ocupe cât mai puțin spațiu.

Se poate întâmpla ca aceste două scopuri (viteză mare, spațiu ocupat mic) să fie în conflict; utilizatorul va putea preciza compilatorului care scop este mai important.

O dată cu dezvoltarea sistemelor embedded, un rol important pe care trebuie să-l îndeplinească executabilul obținut de compilator este consumul redus de putere.

Folosirea optimizării reprezintă un compromis între obținerea unui executabil mai rapid sau care ocupă mai puțin spațiu și un timp mai îndelungat de compilare. Din acest motiv, partea de dezvoltare a unei aplicații se realizează fără optimizare. Faza de optimizare este folosită în momentul în care aplicația este pregătită pentru lansare (release).

Pentru a justifica avantajele și dezavantajele folosirii optimizării, mai jos se prezintă două scenarii de compilare a unei aplicații C++:

- fără optimizare; se obține executabilul `bb-ssa-no-opt`;
- cu folosirea unor opțiuni de optimizare; se obține executabilul `bb-ssa-opt`.

Se poate observa, ca *dezvantaj* o creștere a timpului necesar pentru compilare (de la 4.1 secunde la 5.7 secunde), dar ca *avantaj* o scădere a dimensiunii executabilului (de la 328KB la 140KB):

```

1 razvan@valhalla:~/school/2001-2006_code/pt/tema4/pt4$ time g++ -O bb-ssa-
no-opt bb-ssa.cpp basic_block.cpp ssa.cpp asamblor.c analizor.c
interpreter.tab.c -lfl
2
3 real 0m4.143s
4 user 0m3.624s
5 sys 0m0.488s
6
7 razvan@valhalla:~/school/2001-2006_code/pt/tema4/pt4$ time g++ -O -O bb-
ssa-opt bb-ssa.cpp basic_block.cpp ssa.cpp asamblor.c analizor.c
interpreter.tab.c -lfl
8
9 real 0m5.769s
10 user 0m5.288s
11 sys 0m0.456s
12
13 razvan@valhalla:~/school/2001-2006_code/pt/tema4/pt4$ ls -lh bb-ssa-no-
opt
14 -rwxr-xr-x 1 razvan razvan 328K Aug 21 22:11 bb-ssa-no-opt
15
16 razvan@valhalla:~/school/2001-2006_code/pt/tema4/pt4$ ls -lh bb-ssa-opt
17 -rwxr-xr-x 1 razvan razvan 140K Aug 21 22:12 bb-ssa-opt

```

GCC permite optimizarea codului obținut prin intermediu optiunii `-O`. Aceasta este urmată de un număr care specifică gradul de optimizare/îmbunătățire a codului. În mod implicit, compilatorul nu optimizează codul. Acest lucru este echivalent cu folosirea opțiunii `-O0` (litera `O` majusculă și zero):

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c chaterv.c -O0
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
4 chaterv.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 3656 Sep 18 23:46 chaterv.o

```

GCC prezintă 3 niveluri numerice de compilare:

- opțiunea `-O1` înseamnă reducerea timpului de execuție și a codului obținut fără a afecta semnificativ timpul de compilare; este echivalentă cu folosirea opțiunii `-O` (fără un argument numeric)

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c chaterv.c -O1
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
4 chaterv.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 3200 Sep 18 23:46 chaterv.o

```

- opțiunea `-O2` înseamnă folosirea tuturor optimizărilor care nu atrag un compromis viteză-spațiu

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c chaterv.c -O2
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
4 chaterv.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 3232 Sep 18 23:47 chaterv.o

```

Se observă că s-a obținut un cod ceva mai mare decât în cazul opțiunii `-O1`, dar care va rula mai rapid. Nu întotdeauna un cod mai mic va fi mai rapid.

- opțiunea `-O3` este în acest moment cea mai puternică (și agresivă) metodă de compilare:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c chaterv.c -O3
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
4 chaterv.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 3308 Sep 18 23:47 chaterv.o

```

- GCC oferă și opțiunea `-Os` care înseamnă optimizarea codului pentru a ocupa cât mai puțin spațiu. O utilizare tipică este în cazul dispozitivelor embedded care dispun de resurse hardware reduse:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -c chaterv.c -Os
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ls -l
4 chaterv.o -rw-r--r-- 1 ubuntu ubuntu 2868 Sep 18 23:47 chaterv.o

```

11.3.5 Link-editarea

Un modul obiect este asociat unui singur fisier/modul sursă. Modulul obiect descrie datele și codul funcțiilor proprii. Variabilele și funcțiile poartă numele generic de simboluri. Simbolurile externe modulului (adică funcțiile sau variabilele externe – nedefinite local, prezente în alte module) sunt marcate ca nedefinite în cadrul modulului.

Pentru obținerea unui fisier executabil și deci pentru rularea acestui cod este necesară:

- identificarea simbolurilor nedefinite, operație denumită și rezolvarea simbolurilor, și
- unificarea sau legarea (linking) a zonelor de date și cod asociate într-un fisier executabil.

Această operație se numește link-editare, linking sau legare.

Spre exemplu, în momentul în care se compilează un modul obiect care folosește funcția de bibliotecă `printf`, simbolul apare ca fiind nedefinit (caracterul `U` la `nm`):

```

1 razvan@anaconda:~/uso/compilare$ nm main.o
2 00000000 T main
3 U printf

```

Funcția `printf` este definită în biblioteca standard C. În urma link-editării se obține un executabil care importă zona de cod asociată funcției `printf` din biblioteca standard C. Altă situație este folosirea într-un modul obiect a unei funcții definite într-un alt modul

obiect; un exemplu este folosirea funcției `sum` în fișierul `main.c` descris în secțiunea 11.2.2. Funcția `sum` este definită în `sum.c`.

Aplicația care rezolvă simbolurile nedefinite și care realizează legarea modulelor obiect poartă numele de **linker**.

Rolul unui linker este, astădat, de a lega mai multe fișiere obiect sau biblioteci, de a rezolva simbolurile nedefinite și de a obține un executabil sau o bibliotecă.

Figura 11.3 prezintă rolul îndeplinit de un linker.

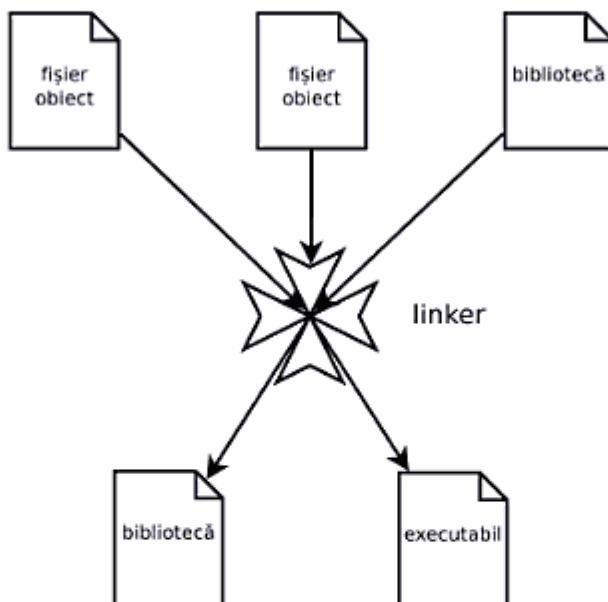

Figura 11.3: Funcționarea linker-ului

Mai multe detalii despre biblioteci se găsesc în secțiunea 11.4.

Invoke linker

Linker-ul de pe distribuțiile GNU/Linux este GNU linker sau GNU ld¹. Executabilul asociat este `ld`. Linker-ul este rareori invocat cu ajutorul comenzi `ld`. În mod obișnuit, linker-ul este invocata intern de comanda `gcc`:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall -c main.c
2
3 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall -c add.c
4
5 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall -c sub.c
6
7 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ gcc main.o add.o sub.o -o exec
8
9 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./exec
10 Suma (10): 55

```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/GNU_linker

11 Suma alternanta (10) : -5

Se poate folosi și **ld**, însă numărul mare de argumente care trebuie transmis face această opțiune mai puțin viabilă:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ld -dynamic-linker /lib/ld-linux.so.2 /
2 usr/lib/crti.o /usr/lib/crti.o /usr/lib/gcc/i486-linux-gnu/4.1.2/crtbegin
3 .o main.o add.o sub.o -lc /usr/lib/gcc/i486-linux-gnu/4.1.2/crtend.o /usr
4 /lib/crtn.o -o exec
5
6 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$./exec
7 Suma (10): 55
8 Suma alternanta (10): -5
```

11.3.6 Fișiere executabile

Un **fișier executabil** este un fișier binar obținut dintr-un set de fișiere obiect și biblioteci în urma operației de link-editare.

Spre deosebire de fișierele obiect, un fișier executabil are identificate și, în general, rezolvate simbolurile. Aceste simboluri sunt rezolvate la linking (legare statică) sau la rulare (legare dinamică).

În momentul lansării în executie, informațiile conținute în fișierul executabil sunt folosite pentru a genera un proces. Un fișier executabil va conține codul mașină folosit pentru îndeplinirea sarcinilor date dar și antete și secțiuni de formatare auxiliare. Acestea sunt folosite pentru a descrie modul în care se folosește codul, zonele de memorie folosite etc.

Un fișier executabil are, aşadar, un format bine definit. Formatul de fișier executabil se referă la fișiere obiect, fișiere executabile și la biblioteci cu legare dinamică.

Formate ale fișierelor executabile

Formatul unui fișier executabil¹ este strâns legat de sistemul de operare. Sistemul de operare este responsabil cu interpretarea unui fișier executabil și generarea unui proces pe baza acestuia. Un executabil poate fi rulat pe un sistem de operare dacă acel sistem de operare oferă suport pentru formatul de executabil folosit. Formatul de fișier executabil se referă și la fișierele obiect.

Exemple de formate de fișiere obiect/executabile sunt:

- **ELF** – folosit în sistemele Unix;
- **COFF** – versiunea anterioară ELF folosită pe Unix;
- **a.out** – primul format folosit de sistemele Unix; a oferit denumirea pentru executabilul implicit generat de compilator/linker;
- **PE** – formatul implicit pe sistemele Windows;

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Object_file

- Mach-O – formatul implicit pe Mac OS X.

În Linux, formatul de fișier obiect/executabil folosit este ELF (Executable and Linking Format)¹:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file info.o
2 info.o: ELF 32-bit LSB relocatable, Intel 80386, version 1 (SYSV), not
stripped
3
4 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file exec
5 exec: ELF 32-bit LSB executable, Intel 80386, version 1 (SYSV), for GNU/
Linux 2.4.1, dynamically linked (uses shared libs), for GNU/Linux 2.4.1,
not stripped
6
7 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /bin/ls
8 /bin/ls: ELF 32-bit LSB executable, Intel 80386, version 1 (SYSV), for
GNU/Linux 2.4.1, dynamically linked (uses shared libs), for GNU/Linux
2.4.1, stripped
9
10 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /lib/libc-2.3.6.so
11 /lib/libc-2.3.6.so: ELF 32-bit LSB shared object, Intel 80386, version 1
(SYSV), for GNU/Linux 2.4.1, stripped

```

În listingul de mai sus se observă tipurile de fisiere care folosesc formatul ELF:

- module obiect; fisierul `info.o` este un modul obiect ELF relocabil²;
- fisiere executabile; fisierele `exec` și `/bin/ls` sunt fisiere executabile format ELF;
- biblioteci partajate (vezi x.y.z); fisierul `/lib/libc-2.3.6.so` este o bibliotecă partajată (shared-object) (vezi secțiunea 11.4.1).

Utilitarul `readelf` poate fi folosit pentru analiza unui fișier în format ELF. În exemplul de mai jos se pot observa câteva din secțiunile unui fișier executabil: `.text` reprezintă zona de cod, `.rodata` zona de date read-only.

```

1 razvan@anaconda:~/uso/compilare$ readelf -S exec
2 There are 34 section headers, starting at offset 0xe38:
3
4 Section Headers:
5 [Nr] Name Type Addr Off Size ES Flg Lk
6 [0] NULL 00000000 000000 000000 00 0
7 [1] .interp PROGBITS 08048114 000114 000013 00 A 0
8 [2] .note.ABI-tag NOTE 08048128 000128 000020 00 A 0
9 [3] .hash HASH 08048148 000148 000028 04 A 4
10 [...]

```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Executable_and_Linkable_Format

²[http://en.wikipedia.org/wiki/Relocation_\(computer_science\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Relocation_(computer_science))

11.4 Biblioteci de funcții

O **bibliotecă** este colecție de funcții sau clase care oferă servicii preimplementate dezvoltatorului. În general, o bibliotecă este obținută prin comasarea mai multor fișiere obiect. O bibliotecă este, de asemenea, un fișier.

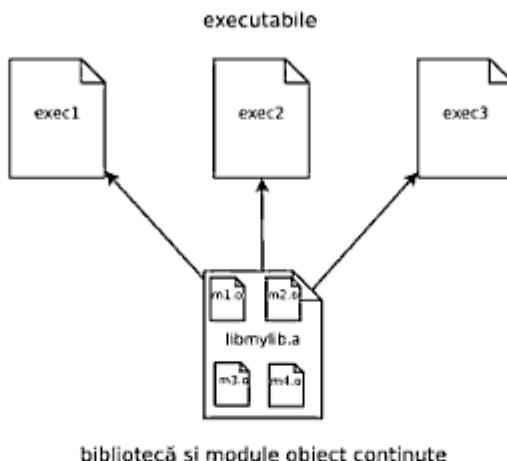

Figura 11.4: Bibliotecă

Bibliotecile de funcții (engleză: *libraries*) au apărut pentru a oferi o mai mare flexibilitate dezvoltatorilor de software. Acestea reunesc funcții des utilizate, astfel încât un program va folosi o bibliotecă fără a fi nevoie de rescrierea codului dorit.

În zilele noastre, foarte multe servicii au fost încapsulate în biblioteci de funcții pentru a ușura procesul de dezvoltare de noi aplicații. Astfel:

- biblioteca standard C (`libc`) oferă serviciile de bază ale sistemului;
- biblioteci precum GTK+¹ sau Qt² oferă primitive pentru dezvoltarea de interfețe grafice;
- utilitarul Pidgin³ de instant messaging a izolat funcțiile principale în biblioteca `libpurple`;
- dezvoltatorii Subversion⁴ au dezvoltat biblioteca `libsvn1`;
- `libpng`, `libjpeg`, `libtiff` sunt folosite pentru prelucrarea de imagini;
- `libtorrent-rakshasa` și `libtorrent-rasterbar` sunt biblioteci care implementează protocolul BitTorrent folosite de un număr mare de clienți BitTorrent.

Mai sus sunt prezentate doar câteva dintre aplicațiile bibliotecilor. Practic, orice funcționalitate utilizabilă de mai multe aplicații poate fi implementată într-o bibliotecă.

¹<http://www.gtk.org/>

²<http://qt.nokia.com/>

³<http://www.pidgin.im/>

⁴<http://subversion.tigris.org/>

Din circa 25000 de pachete instalabile în cadrul distribuției Debian GNU/Linux Testing/Squeeze¹, peste 5000 sunt biblioteci:

```
1 razvan@valhalla:~/code/ptr$ apt-cache search library | grep ^lib | wc -l
2 5699
```

11.4.1 Tipuri de biblioteci

Bibliotecile își încep utilizarea în momentul link-editării. Pentru rezolvarea simbolurilor nedefinite, linker-ul caută în modulele obiect încapsulate în cadrul bibliotecilor și realizează rezolvarea simbolurilor. Rezolvarea înseamnă marcarea locului în care simbolul este definit. În funcție de tipul bibliotecii, linker-ul decide să adauge modulul obiect necesar în codul executabilului sau doar să marcheze referința rezolvată. Există, astfel, două tipuri de biblioteci:

- **biblioteci cu legare statică** (*statically-linked libraries*) sau, pe scurt, *biblioteci statice*;
- **biblioteci cu legare dinamică** (*dynamically-linked libraries*) denumite *biblioteci partajate* (*shared libraries*) pe Linux și *dynamic-link libraries* (DLL) pe Windows.

Indiferent de tip, bibliotecile de funcții există sub formă de fisiere independente în sistem.

Bibliotecile statice (static libraries) sunt acele biblioteci ale căror module obiect componente sunt incluse în fișierul executabil în momentul link-editării.

Altfel spus, un executabil obținut în urma legării cu o bibliotecă statică deține tot codul necesar pentru a rula. Dimensiunea executabilului este mărită prin includerea fișierelor obiect necesare din cadrul bibliotecii.

În cazul **bibliotecilor partajate (shared libraries)**, operația de link-editare doar marchează referințele ca fiind rezolvate. Modulele obiect nu sunt incluse în codul executabilului obținut; vor fi adăugate în momentul lansării în execuție sau în momentul rulării.

Codul asociat unei biblioteci partajate nu ajunge niciodată în cadrul unui executabil. Biblioteca va fi încărcată în memorie la nevoie și va fi folosită în cadrul procesului obținut în urma execuției. În funcție de momentul în care biblioteca va fi încărcată în memorie, există două subtipuri de biblioteci cu legare dinamică:

- **biblioteci cu încărcare la execuție** (*load-time dynamically-linked library*) – biblioteca este adusă în memorie în momentul în care programul executat, dacă nu există deja acolo;
- **biblioteci cu încărcare la rulare** (*run-time dynamically-linked library*) – biblioteca este adusă în memorie la cerere, în momentul în care programul execută o instrucție care solicită acest lucru.

Bibliotecile partajate, după cum le spune și denumirea, reprezintă metoda cea mai utilizată de a pune la dispoziție funcții comune pentru mai multe aplicații. Dacă două

¹<http://packages.debian.org/testing/>

sau mai multe aplicații folosesc aceeași bibliotecă, aceasta va trebui să fie încărcată o singură dată în memorie, economisind astfel spațiul ocupat. Biblioteca standard C, folosită de cea mai mare parte a aplicațiilor, este, de obicei, o bibliotecă partajată.

Tabela 11.1 reprezintă o comparație între bibliotecile statice și cele partajate:

Tabelul 11.1: Comparație între tipurile de biblioteci

Biblioteci statice	Biblioteci partajate
Colecție/arhivă de module obiect	Fișier format ELF
Executabil rezultat mai mare; se include cod	Executabil de dimensiune mică; nu se include cod
Executabilul poate fi mutat pe alt sistem	Executabilul are nevoie de prezența bibliotecii pentru a putea rula
Codul necesar este adăugat fiecărui executabil și apoi fiecărui proces	Codul bibliotecii este partajat între toate procesele care o folosesc
Timp de execuție mai rapid	Timp de execuție mai lent; se face rezolvarea simbolurilor în mod dinamic

11.4.2 Informatii despre bibliotecile de funcții

Pe un sistem Linux, bibliotecile se găsesc în directoarele `/lib`, `/usr/lib` sau `/usr/local/lib`. Bibliotecile statice au extensia `.a`, iar cele partajate `.so` (de la `shared object`).

Informatii primare despre bibliotecile de funcții se pot afla prin intermediul comenzi `file`:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /usr/lib/libm.a
2 /usr/lib/libm.a: current ar archive
3
4 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /lib/libm.so.6
5 /lib/libm.so.6: symbolic link to 'libm-2.3.3.so'
6
7 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /lib/libm-2.3.3.so
8 /lib/libm-2.3.3.so: ELF 32-bit LSB shared
9 object, Intel 80386, version 1 (SYSV), not stripped

```

Bibliotecile statice sunt de fapt arhive de fișiere obiect. Ele sunt create prin intermediul comenzi `ar`. (pentru mai multe informații se poate consulta man `ar`).

O bibliotecă partajată este creată de linker. Pe un sistem Linux, o bibliotecă partajată se creează cu ajutorul comenzi `gcc` și opțiunea `-shared`¹. O bibliotecă partajată este identificată printr-un număr de versiune. Pentru a facilita folosirea acesteia, se creează o legătură care nu include numărul versiunii.

Comanda `nm` poate fi utilizată pentru a vizualiza lista simbolurilor dintr-o bibliotecă (statică sau dinamică):

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ nm /lib/libm.so.6
2 00052b60 T fscanf
3 00043f20 T fprintf

```

¹<http://tldp.org/HOWTO/Program-Library-HOWTO/shared-libraries.html>

```

4 00052b90 T scanf
5 00052bd0 T sscanf
6 U __libc_enable_secure@@GLIBC_PRIVATE
7 U __libc_stack_end@@GLIBC_2.1
8 [...]

```

Simbolurile marcate cu T sunt simboluri din zona de cod (funcții) ce pot fi folosite extern de alte programe sau alte biblioteci. Simbolurile care sunt precedate de caracterul U sunt simboluri care trebuie rezolvate de linker la apelarea programului (se observă că ele nu au adresă în fișierul cu biblioteca). Acestea nu sunt definite local, ci în alte biblioteci (simbolul __libc_enable_secure@@GLIBC_PRIVATE este definit în biblioteca standard C – libc)

11.4.3 Utilizarea bibliotecilor

Bibliotecile reprezintă colecții de module preimplementate folosite pentru obținerea unui executabil, ceea ce înseamnă că, în momentul link-editării, linker-ului îi trebuie precizate bibliotecile necesare. Acest lucru se realizează cu ajutorul opțiunii -l (litera "L mic"). În listingul 11.4.3 se apelează funcții din biblioteca ncurses.

```

1 #include <stdio.h>
2 #include <stdlib.h>
3 #include <ncurses.h>
4
5 int main(void)
6 {
7 initscr();
8 cbreak(); noecho();
9 printf("Smash_forehead_on_keyboard_to_continue....");
10 fflush(stdout); fflush(stdin);
11 getch();
12 nocbreak(); echo();
13 endwin();
14
15 return 0;
16 }

```

Listing 11.12: Folosire funcții din biblioteca ncurses

În urma comenzi de compilare și rulare rezultă următoarea eroare:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall -o getch getch.c
2 /tmp/ccavssseB.o: In function 'main':
3 getch.c:(.text+0x5): undefined reference to 'initscr'
4 getch.c:(.text+0xa): undefined reference to 'cbreak'
5 getch.c:(.text+0xf): undefined reference to 'noecho'
6 getch.c:(.text+0x3d): undefined reference to 'stdscr'
7 getch.c:(.text+0x42): undefined reference to 'wgetch'
8 getch.c:(.text+0x47): undefined reference to 'nocbreak'
9 getch.c:(.text+0x4c): undefined reference to 'echo'
10 getch.c:(.text+0x51): undefined reference to 'endwin'
11 collect2: ld returned 1 exit status

```

Linker-ul nu găsește definițiile funcțiilor initscr, cbreak, noecho etc. Pentru a rezolva această problemă link-erului îi trebuie specificat să foloseacă biblioteca ncurses. Aceasta este localizată în fișierul libncurses.a sau libncurses.so:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso/cap-10$ ls /usr/lib/libncurses.*
2 /usr/lib/libncurses.a /usr/lib/libncurses.so /usr/lib/libncurses.so.5

```

Numele sub care va fi folosită biblioteca de linker se obține prin eliminarea extensiei (.a sau .so) și a prefixului lib. Pentru face legarea fisierului getch.c cu biblioteca ncurses, se folosește comanda:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso/cap-10$ gcc -Wall -o getch \
2 > getch.c -lncurses
3
4 razvan@valhalla:~/carte-uso/cap-10$ ls -l getch
5 -rwxr-xr-x 1 razvan razvan 10734 Sep 21 23:25 getch

```

Se observă că, în acest caz, operația de linking se desfășoară cu succes și se obține executabilul getch.

Bibliotecile sunt căutate în zone standard din sistemul de fișiere: /lib, /usr/lib, /usr/local/lib. În cazul în care fisierul asociat bibliotecii nu se găsește într-unul din directoarele standard, se folosește opțiunea -L. Astfel, dacă se dorește legarea cu o bibliotecă definită în fisierul /home/traiyan/libs/libavatar.a, se folosește o comandă de forma:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ gcc -Wall -o morph morph.c -lavatar -L/home/traiyan/libs
```


Când se specifică un director suplimentar în care se va realiza căutarea, numele acestuia se "lipește" de opțiunea -L; nu se lasă spații libere între opțiunea -L și numele directorului.

În cazul bibliotecilor partajate, există o etapă suplimentară de căutare a bibliotecii în momentul lansării în execuție a programului (la încărcare). Modul în care se specifică directoare suplimentare de căutare depășește sfera de cuprindere a acestui capitol. Pentru cei interesați, Internetul oferă multe tutoriale despre aceste noțiuni¹.

11.5 Automatizarea sarcinilor – make

Aplicațiile complexe dispun de un număr mare de fișiere sursă. Complarea și link-editarea acestora poate deveni un proces anevoie și repetitiv. Se poate întâmplă ca doar câteva fișiere sursă să fie modificate și să nu fie nevoie de recomplirea întregii aplicații. Se dorește, aşadar, un utilitar care să automatizeze sarcinile de compilare, linking și altele și să rezolve dependențele între fișierele sursă pentru a eficientiza procesul.

Make este un astfel de utilitar: un program pentru automatizarea task-urilor. Make rezolvă problema execuției unor acțiuni în funcție de relațiile (dependențele) între ele. O acțiune este executată doar dacă acțiunile de care depinde au fost executate.

Relațiile între acțiuni sunt definite într-un fișier numit **Makefile**. Pe baza acestuia, Make determină automat secvența de pași care trebuie efectuată pentru respectarea dependențelor. Pentru a optimiza execuția acțiunilor, Make determină dacă o acțiune a fost efectuată și nu o mai execută. În același timp, Make detectează dacă pentru o

¹<http://tldp.org/HOWTO/Program-Library-HOWTO/shared-libraries.html>

acțiune s-a modificat o dependență și o execută din nou. Figura 11.5 descrie modul de funcționare a utilitarului Make.

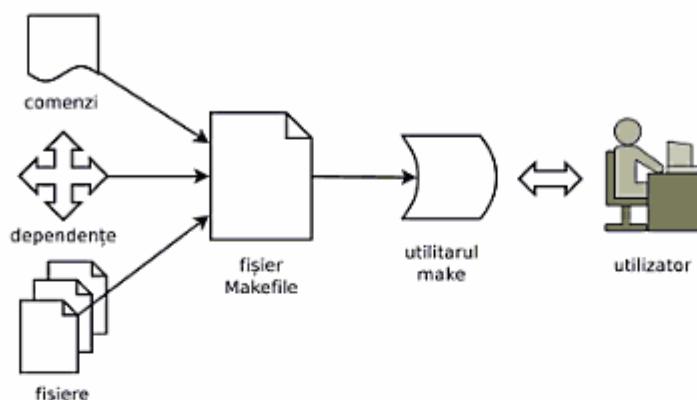

Figura 11.5: Funcționare Make

Make reprezintă, de fapt, o clasă de aplicații. Cel mai răspândit membru al acestei clase este GNU Make¹. Executabilul asociat este `make`.

Vom descrie modul de funcționare și utilizare a Make prin compilarea și link-editarea aplicației descrisă în secțiunea 10.3. Aplicația constă din 4 fișiere (`main.c`, `sum.c`, `sumalt.c`, `func.h`).

11.5.1 Cel mai simplu Makefile

Cea mai simplă formă de fișier Makefile conține comanda de compilare și linking a fișierelor de mai sus:

```

1 exec:
2 gcc main.c sum.c sumalt.c -o exec

```

Listing 11.13: Makefile foarte simplu

Pentru rularea comenziile descrise în fișierul Makefile se folosește comanda `make`:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make
2 gcc main.c sum.c sumalt.c -o exec

```

Fișierul Makefile specifică faptul că pentru a obține executabilul `exec` se rulează comanda `gcc main.c sum.c sumalt.c -o exec`. `exec` poartă numele de target (tintă) a fișierului Makefile: ceea ce se dorește obținut.

Din motive de tradiție, comenziile dintr-un fișier Makefile sunt precedate de caracterul TAB. O greșală frecventă este folosirea de spații în loc de caracterul TAB înainte de folosirea unei comenzi. Apariția unui mesaj de forma celui de mai jos înseamnă, destul de probabil, omiterea folosirii caracterului TAB:

```

! 1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make
2 Makefile:2: *** missing separator. Stop.

```

¹<http://www.gnu.org/software/make/>

11.5.2 Folosirea dependențelor

Fișierul Makefile de mai sus are un neajuns important: la orice rulare a comenzi Make se va executa comanda de compilare și linking indiferent dacă fișierele sursă au fost sau nu modificate. Acest lucru înseamnă realizarea unei acțiuni inutile.

Pentru a evita acest lucru, specificăm în Makefile faptul că executabilul `exec` se obține din cele trei fișiere sursă (`main.c`, `sum.c`, `sumalt.c`). Cele trei fișiere sursă sunt adăugate în lista de dependente a executabilului (după caracterul `:` - două puncte). **Dependențele** sunt fișiere sau alte target-uri de a căror existență sau realizare depinde target-ul curent:

```
1 exec: main.c sum.c sumalt.c
2 gcc main.c sum.c sumalt.c -o exec
```

Listing 11.14: Makefile cu dependențe

În această situație, rularea comenzi `make` nu mai are ca efect compilarea și link-editarea celor trei fișiere sursă ci afișarea unui mesaj care menționează că executabilul `exec` există și nu au fost modificate fișierele de care depinde:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make
2 make: 'exec' is up to date.
```

Dacă un fișier din lista de dependențe va fi modificat, Make va observa acest lucru și va rula din nou comanda. Un element target sau dependentă a unui fișier Makefile are două stări:

- actualizat: fișierul asociat nu a fost modificat și dependențele sale sunt actualizate;
- neactualizat: fișierul asociat a fost modificat sau o parte din dependențele sale nu sunt actualizate.

11.5.3 Dependențe ierarhice

Fișierul Makefile anterior are încă neajunsuri. Un neajuns important este prezența fișierelor sursă în lista de dependențe.

Fie situația în care programatorul modifică fișierul `sum.c`. Rularea comenzi `make` va însemna următorul set de pași:

- se verifică dacă dependențele target-ului `exec` sunt actualizate;
- se observă că fișierul `sum.c` a fost modificat, deci dependența `sum.c` este neactualizată;
- target-ul `exec` este marcat ca neactualizat; trebuie rulată comanda asociată target-ului;
- se rulează comanda `gcc main.c sum.c sumalt.c`;
- comanda are drept consecință compilarea tuturor fișierelor din lista de dependențe și apoi link-editarea fișierelor obiect asociate.

Se efectuează, aşadar, trei procese de compilare (pentru main.c, sum.c, sumalt.c) și un proces de link-editare a celor trei module obiect asociate. Totuși, întrucât doar fișierul sum.c a fost modificat, nu este nevoie de compilarea fișierelor main.c și sumalt.c.

Pentru a elimina acest neajuns, se modifică fișierul Makefile astfel:

```

1 exec: main.o sum.o sumalt.o
2 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
3
4 main.o: main.c
5 gcc -c main.c -o main.o
6
7 sum.o: sum.c
8 gcc -c sum.c -o sum.o
9
10 sumalt.o: sumalt.c
11 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o

```

Listing 11.15: Makefile cu dependențe ierarhice

În această situație, fișierul Makefile descrie o arborescentă de dependențe, ca în figura 11.6.

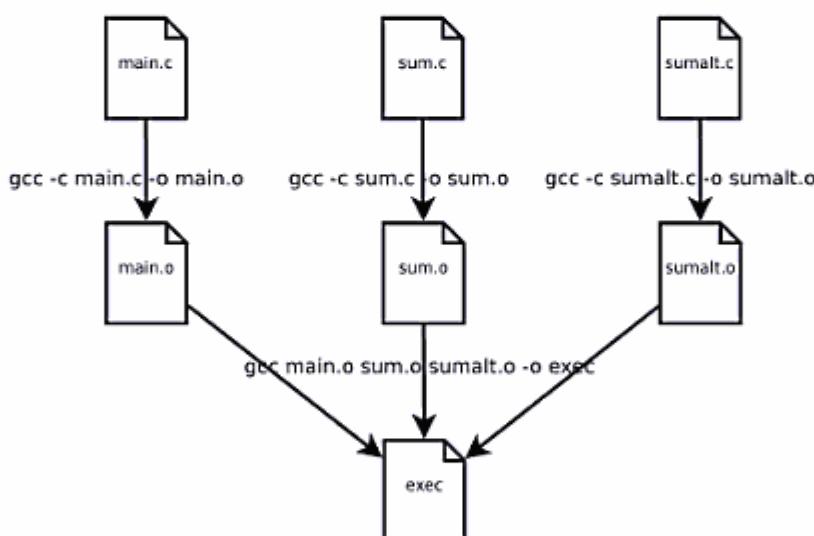

Figura 11.6: Dependențe într-un fișier Makefile

În figură sunt reprezentate și comenziile rulate pentru obținerea fiecărui fișier în parte. Astfel, o rulare simplă a comenzi `make` va produce următorul rezultat:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make -f Makefile.dep.iер
2 gcc -c main.c -o main.o
3 gcc -c sum.c -o sum.o
4 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o
5 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec

```

Pașii pe care îl efectuează utilitarul Make sunt:

- verifică lista de dependențe a target-ului `exec`; există trei dependențe care au la rândul lor alte dependențe; aceste dependențe trebuie verificate;
- target-ul `main.o` nu există, deci trebuie obținut; se rulează comanda `gcc -c main.c -o main.o`;
- target-ul `sum.o` nu există, deci trebuie obținut; se rulează comanda `gcc -c sum.c -o sum.o`;
- target-ul `sumalt.o` nu există, deci trebuie obținut; se rulează comanda `gcc -c sumalt.c -o sumalt.o`;
- toate cele trei dependențe ale target-ului `exec` erau neactualizate; target-ul `exec` este atunci neactualizat și trebuie rulată comanda asociată: `gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec`.

După cum se precizase la început, presupunem că programatorul modifică fișierul `sum.c`. Rezultatul rulării comenzi `make` este:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make -f Makefile.
dep.iер
2 gcc -c sum.c -o sum.o
3 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
```

Pașii urmăți de utilitarul Make sunt:

- verifică lista de dependențe a target-ului `exec`; există trei dependențe care au la rândul lor alte dependențe; cele trei dependențe trebuie verificate;
- target-ul `main.o` există, dependența sa (`main.c`) există și este nemodificată; target-ul este actualizat, nu este nevoie de rularea comenzi asociate;
- target-ul `sum.o` există, dependența sa (`sum.c`) există dar este modificată; target-ul `sum.o` trebuie actualizat și se rulează comandă `gcc -c sum.c -o sum.o`;
- target-ul `sumalt.o` există, dependența sa (`sumalt.c`) există și este nemodificată; target-ul este actualizat, nu este nevoie de rularea comenzi asociate;
- una dintre trei dependențe ale target-ului `exec` (`sum.o`) este neactualizată; target-ul `exec` este atunci neactualizat și trebuie rulată comanda asociată: `gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec`.

Se observă că, în acest caz, din cei patru pași posibili (trei pași de compilare și un pas de link-editare) este nevoie de executia a doar doi dintre acestia: compilarea `sum.c` și link-editarea.

Fisierul `Makefile` curent mai prezintă un neajuns: în cazul unei modificări a fisierul `header func.h` nu se actualizează niciun target, întrucât fisierul nu este adăugat în lista de dependențe a niciunui target. Un fisier `Makefile` corect arată astfel:

```
1 exec: main.o sum.o sumalt.o
2 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
3
4 main.o: main.c func.h
5 gcc -c main.c -o main.o
6
```

```

7 sum.o: sum.c func.h
8 gcc -c sum.c -o sum.o
9
10 sumalt.o: sumalt.c func.h
11 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o

```

Listing 11.16: Makefile cu fișier header în lista de dependențe

11.5.4 Target-ul clean

Pentru că, de obicei, se dorește curățarea completă a mediului de lucru (pentru distribuția surselor, mutarea aplicației, recomplirea acesteia în alt mediu etc.), un fișier Makefile oferă, de obicei, o regulă numită `clean`. Regula are rolul de a sterge fisierele produse în urma rulării comenziilor din fișierul Makefile: fișiere obiect, fișiere executabile, fișiere temporare etc.

În mod tipic, o regulă `clean` are asociată o comandă `rm` ca mai jos:

```

1 exec: main.o sum.o sumalt.o
2 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
3
4 main.o: main.c
5 gcc -c main.c -o main.o
6
7 sum.o: sum.c
8 gcc -c sum.c -o sum.o
9
10 sumalt.o: sumalt.c
11 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o
12
13 clean:
14 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o

```

Listing 11.17: Makefile cu target clean

Pentru a rula comanda asociată target-ului `clean` se transmite target-ul ca argument comenzii `make`. Astfel, în urma rulării comenzii `make clean` se sterg fisierele obiect și fișierul executabil:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ ls
2 Makefile exec func.h main.c main.o sum.c sum.o sumalt.c sumalt.o
3
4 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ make clean
5 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o
6 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ ls
7 Makefile func.h main.c sum.c sumalt.c

```

11.5.5 Target-urile .PHONY și all

O problemă care poate împiedica funcționarea corectă a target-ului `clean` este prezența unui fișier cu numele `clean` în directorul curent. În această situație, Make va considera target-ul `clean` ca fiind actualizat și nu va rula comanda asociată.

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ ls
2 Makefile clean exec func.h main.c main.o sum.c sum.o sumalt.c
sumalt.o
3
4 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ make clean
5 make: 'clean' is up to date

```

Pentru a rezolva această problemă, trebuie marcat `clean` ca un target care nu este niciodată actualizat. Comanda asociată va fi, astfel, executată tot timpul. Marcajul unui target ca *neactualizabil* se realizează cu ajutorul target-ului predefinit `.PHONY`, ca mai jos:

```

1 .PHONY: clean
2
3 clean:
4 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o

```

Listing 11.18: Makefile cu target clean

Folosirea target-ului `.PHONY` înseamnă că se va rula comanda asociată target-ului `clean` indiferent dacă există sau nu un fișier cu numele `clean` în directorul curent:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ ls
2 Makefile clean exec func.h main.c main.o sum.c sum.o sumalt.c
sumalt.o
3
4 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare/tmp$ make clean
5 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o

```

Target-ul `.PHONY` este, în general, folosit și pentru marcarea target-ului `all` ca target *neactualizabil*. Target-ul `all` este, în general, primul target într-un fișier Makefile și este verificat implicit la rularea comenzi `make`. Target-ul `all` încapsulează ca dependente fișierele/target-urile ce se doresc obținute prin rularea comenzi `make` (în cazul de față este vorba doar de target-ul `exec`).

```

1 .PHONY: all clean
2
3 all: exec
4
5 exec: main.o sum.o sumalt.o
6 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
7
8 main.o: main.c
9 gcc -c main.c -o main.o
10
11 sum.o: sum.c
12 gcc -c sum.c -o sum.o
13
14 sumalt.o: sumalt.c
15 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o
16
17 clean:
18 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o

```

Listing 11.19: Makefile cu target all

11.5.6 Variabile în Makefile

În fisierele Makefile construite până acum nu a fost folosită opțiunea `-Wall` la compilarea fișierelor sursă C. O soluție simplă este introducerea opțiunea `-Wall` în cadrul celor trei comenzi de compilare. Totuși, această abordare nu este flexibilă. Prespunând că, la un moment ulterior, se dorește și adăugare opțiunea `-g` pentru depanare, vor trebui din nou actualizate cele trei comenzi.

O abordare flexibilă este folosirea variabilelor în cadrul fisierului Makefile. O variabilă se definește o dată și se folosește de mai multe ori. Dacă, la un moment ulterior, se dorește actualizarea variabilei, modificarea se va face doar în locul unde a fost definită.

```

1 CC = gcc
2 CFLAGS = -Wall
3
4 exec: main.o sum.o sumalt.o
5 $(CC) main.o sum.o sumalt.o -o exec
6
7 main.o: main.c
8 $(CC) $(CFLAGS) -c main.c -o main.o
9
10 sum.o: sum.c
11 $(CC) $(CFLAGS) -c sum.c -o sum.o
12
13 sumalt.o: sumalt.c
14 $(CC) $(CFLAGS) -c sumalt.c -o sumalt.o
15
16 clean:
17 rm -f exec main.o sum.o sumalt.o

```

Listing 11.20: Makefile cu variabile

În cadrul fisierului Makefile de mai sus, au fost folosite variabilele, respectiv, `CC` pentru a reține comanda asociată compilatorului și `CFLAGS` pentru a reține opțiunile transmise acestuia. Variabila `CFLAGS` nu a fost folosită pentru obținerea executabilului `exec` pentru că are sens doar în faza de compilare, nu și în cea de link-editare (avertismentele indicate de `-Wall` rezultă în urma etapei de compilare).

11.5.7 Sintaxă Makefile

Această secțiune are un rol recapitulativ și descrie formal sintaxa unui fișier Makefile. După cum s-a prezentat și în secțiunile anterioare, sintaxa unui fișier Makefile este compusă dintr-o listă de reguli de forma:

```

1 target: dependente ...
2 <tab>comanda
3 <tab>comanda
4 <tab>...

```

Listing 11.21: Sintaxă Makefile

unde:

- **target** – numele unui fișier care trebuie generat sau numele unei acțiuni; în cazul în care target-ul este un fișier, comenziile trebuie să genereze acest fișier; în cazul

în care comenziile nu generează un fișier cu numele target-ului, se va considera la fiecare rulare ca target-ul nu a fost creat (așadar toate comenziile se vor executa);

- **dependențe** – lista de target-uri (separate prin spații) care trebuie îndeplinite (fișiere care trebuie să existe) pentru a se realiza target-ul curent – make poate determina dacă trebuie reexecutat target-ul dacă una dintre dependențe s-a modificat (unul din fișierele din lista de dependențe s-a modificat);
- **comandă** – comanda care duce la realizarea target-ului (de obicei la comenzi sunt trecute comenziile de compilare care duc la realizarea unui fișier cu numele target-ului);
- **<tab>** – caracterul TAB.

Regulile formează un arbore de dependențe. Pentru ca un target să fie executat, se verifică dacă toate dependențele lui există ca fișiere. Dacă nu este îndeplinită această condiție, dependențele care nu există sunt executate, aplicându-se același algoritm.

11.5.8 Moduri de utilizare a Make

La execuția comenzi **make**, vor fi luate în considerare target-urile definite în fisierul Makefile.

Pentru a executa un target, se folosește sintaxa:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ make target
```

unde **target** este numele target-ului care se dorește a fi executat.

La utilizarea lui Make fără parametri, se va executa primul target definit în fisierul Makefile. Din acest motiv, primul target descris este de obicei cel mai complex, cu cele mai multe dependențe. Convențional, Makefile-urile folosite pentru compilarea unei aplicații definesc primul target **all**. Target-ul **all** conține în lista de dependențe celelalte target-uri care trebuie obținute.

Utilitarul GNU Make folosește, în mod implicit, unul din fișierele GNUMakefile, Makefile sau **makefile**. În cazul în care niciunul dintre acestea nu există, și comanda **make** nu primește nici un argument, va întoarce eroare:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code$ make
2 make: *** No targets specified and no makefile found. Stop.
```

Pentru a forța folosirea unui fisier Makefile cu alt nume decât numele implicate, se folosește opțiunea **-f**:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git/src/code/10-compilare$ make -f Makefile.dep.ier.head
2 gcc -c main.c -o main.o
3 gcc -c sum.c -o sum.o
4 gcc -c sumalt.c -o sumalt.o
5 gcc main.o sum.o sumalt.o -o exec
```

Make poate funcționa și fără existența unui fisier Makefile. Pentru a compila direct fisierul **myprog.c** (care nu depinde de altele) se folosește comanda:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ make myprog
```

lar pentru a compila direct `myprog.c` cu parametrul de compilare `-Wall` se folosește comanda:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ make CFLAGS=-Wall myprog
```

11.6 Portabilitate

Portabilitatea este caracteristica unei aplicații de a putea fi folosită într-un **mediu diferit** de cel pentru care fost inițial proiectată. Acest lucru poate însemna un alt sistem de operare, o altă arhitectură hardware, o altă bibliotecă.

Se spune că o aplicație este portabilă dacă are nevoie de modificări minime pentru a putea rula pe un alt mediu. Acțiunea de portare este acțiunea de modificare a unei aplicații pentru a putea fi folosită pe un alt sistem de operare sau sistem fizic. Un mediu pe care se realizează portarea se mai numește platformă.

Dacă în decenile trecute numărul de arhitecturi posibile pe care rula o aplicație era destul de mare, în zilele noastre arhitectura hardware dominantă este x86. La fel sistemele de operare pe care se porțează o aplicație sunt Microsoft Windows, Apple Mac OS X și Unix/Linux. În lumea sistemelor embedded, însă, portabilitatea rămâne o problemă importantă.

11.6.1 Portabilitatea la nivelul arhitecturii sistemului de calcul

În zilele noastre, sistemele desktop sunt dominate de arhitectura x86 așa că rareori este nevoie de portarea unei aplicații la nivelul arhitecturii sistemului de calcul. În sistemele embedded portarea la nivelul procesorului este un factor important.

În general, însă, portarea la nivelul arhitecturii nu este necesară datorită compilatorului. Astfel, pentru un limbaj de nivel înalt, compilatorul va asigura traducerea codului sursă în cod mașină specific procesorului dat. GCC este cel mai portat și cel mai portabil compilator fiind capabil de a compila programe pentru o varietate de arhitecturi.

11.6.2 Portabilitatea unui limbaj de programare

Programarea în limbaj de asamblare nu asigură, prin definitie, portabilitatea codului, deoarece acesta este întrinsec legat de arhitectura sistemului de calcul. Unul dintre motivele răspândirii Unix în anii '70 a fost scrierea acestuia în C, un limbaj de nivel înalt portabil.

Folosirea C însemna eliberarea de arhitectura hardware pe care va rula aplicația. Portarea codului era făcută prin intermediul compilatorului. În ziua de azi, aplicațiile C sunt ușor portabile datorită existenței unui compilator C pe orice platformă. Cu toate acestea, anumite aspecte precum organizarea octetilor¹ sau lungimea cuvântului

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/Endianness>

procesorului¹ rămân aspecte de care trebuie ținut cont.

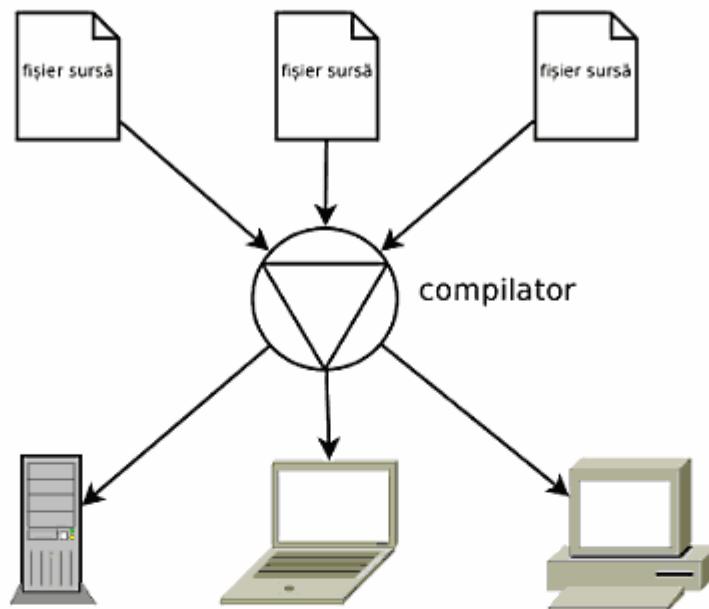

Figura 11.7: Portabilitatea asigurată de compilator

Java este un limbaj de programare gândit pentru a fi portabil. Deviza Java este "Write once, run everywhere". Pentru a asigura acest lucru, un program Java este compilat într-o formă portabilă de modul obiect denumită bytecode. Acest bytecode este apoi interpretat de o mașină virtuală Java. Mașina virtuală Java este responsabilă cu translatarea bytecode-ului portabil în cod specific sistemului pe care acesta rulează. Astfel, rularea unui program Java sau unui modul compilat în bytecode pe o nouă platformă este conditionată de existența unei mașini virtuale pe acea platformă. Mașina virtuală Java este continută în pachetul JRE de la Sun (Java Runtime Environment). Aceasta conține mașina virtuală și bibliotecile cu funcții standard Java.

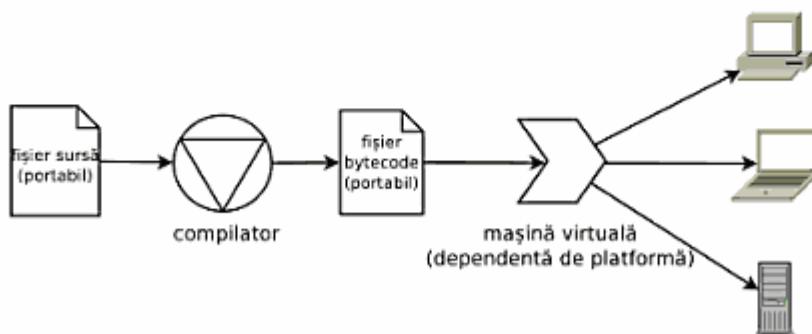

Figura 11.8: Portabilitatea asigurată de mașina virtuală

¹[http://en.wikipedia.org/wiki/Word_\(computing\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Word_(computing))

11.6.3 Portabilitatea la nivelul sistemului de operare

Portabilitatea unei aplicații se poate referi și la posibilitatea rulării acesteia pe un alt sistem de operare. Acest lucru este corelat, de obicei, cu interfetele de programare (API – Application Programming Interface) pe care sistemul de operare le pune la dispozitie (system API). Astfel, Windows pune la dispozitia programatorului C interfața Win32 API¹. Unix, pe de altă parte pune la dispozitia programatorului interfața POSIX (Portable Operating System Interface)². Pentru deschiderea unui fișier un programator Windows va folosi apelul `CreateFile`, iar un programator Unix `open`.

Pentru asigurarea portabilității însă, multe biblioteci oferă programatorului o interfață portabilă peste sistemul de operare. Astfel, funcțiile ANSI din biblioteca standard C sunt portabile peste diverse sisteme de operare. De exemplu, pentru deschiderea unui fișier, programatorul va folosi apelul `fopen` indiferent de sistemul de operare pe care va rula aplicația.

Un exemplu de bibliotecă portabilă este wxWidgets³. Această bibliotecă permite crearea de aplicații grafice peste diferite sisteme de operare prin intermediul unui API comun. Biblioteca ascunde atât comunicarea cu sistemul de operare din spate cât și cu bibliotecile grafice neportabile pe care acesta le pune în mod obisnuit la dispoziție.

11.7 Studiu de caz

11.7.1 GCC în Windows

Suportul pentru compilatorul GCC în mediul Windows este disponibil prin proiectele:

- MinGW⁴ (Minimalist GNU for Windows) reprezintă o portare a aplicațiilor de dezvoltare de bază ale proiectului GNU pe sisteme Windows. Componentele principale sunt GNU Compiler Collection (GCC), GNU Binutils și bibliotecile de runtime C. MinGW folosește DLL-urile de sistem standard și API-ul de bază al sistemului Windows.
- Cygwin⁵ este un mediu care oferă aplicațiilor un strat (layer) de emulare a API-ului Unix, împreună cu o colecție de utilitare care oferă funcționalitățile din Unix. În vreme ce MinGW oferă doar aplicații pentru dezvoltare, Cygwin permite instalarea unei mari diversități de aplicații.

Aceste implementări oferă acces la suita de aplicații de dezvoltare a proiectului GNU. Parametrii și modul de utilizare a compilatorului sunt similare unui sistem Linux.

În mediul Windows este posibilă utilizarea GCC și împreună cu un mediu integrat de dezvoltare – IDE. Dev-C++⁶ este un astfel de IDE care oferă posibilitatea compilării programelor utilizând GCC.

¹[http://msdn.microsoft.com/en-us/library/aa383749\(VS.85\).aspx](http://msdn.microsoft.com/en-us/library/aa383749(VS.85).aspx)

²<http://www.opengroup.org/onlinepubs/9699919799/>

³<http://www.wxwidgets.org/>

⁴<http://www.mingw.org/>

⁵<http://sourceware.org/cygwin/>

⁶<http://www.bloodshed.net/devcpp.html>

11.7.2 Link-editarea modulelor C și a modulelor C++

Deși două limbaje asemănătoare (C++ este considerat un superset al C), combinarea codului scris în C și C++ poate furniza probleme. În cele ce urmează nu ne vom referi la accesarea claselor C++ din C sau folosirea apelurilor din biblioteca standard C++ în programe C – situații rar întâlnite. Ne vom referi la folosirea funcțiilor definite în module C într-un modul C++ și invers¹².

Contextul

Vom considera un scenariu foarte simplu care include 6 fisiere:

- `c_print.c`: fișier C care conține implementarea funcției `c_print`;
- `cpp_print.cpp`: fișier C++ care conține implementarea funcției `cpp_print`;
- `c_print.h`: fișier header ce conține declarația funcției `c_print`;
- `cpp_print.h`: fișier header ce conține declarația funcției `cpp_print`;
- `c_main.c`: fișier C continând funcția `main`; va apela funcția `c_print` din fișierul `c_print.c` sau funcția `cpp_print` din fișierul `cpp_print.cpp`;
- `cpp_main.cpp`: fișier C++ continând funcția `main`; va apela funcția `c_print` din fișierul `c_print.c` sau funcția `cpp_print` din fișierul `cpp_print.cpp`.

```

1 #include <stdio.h>
2
3 #include "c_print.h"
4
5 void c_print(void)
6 {
7 printf("C-style: _Wassup!\n");
8 }
```

Listing 11.22: `c_print.c`

```

1 #include <iostream>
2
3 #include "cpp_print.h"
4
5 void cpp_print()
6 {
7 std::cout << "C++_style: _True,_true!" << std::endl;
8 }
```

Listing 11.23: `cpp_print.cpp`

```

1 #ifndef C_PRINT_H_
2 #define C_PRINT_H_ 1
3
4 void c_print(void);
5
6 #endif
```

---

¹²http://en.wikipedia.org/wiki/Compatibility_of_C_and_C%2B%2B#Linking_C_and_C.2B.2B_code

²<http://www.parashift.com/c++-faq-lite/mixing-c-and-cpp.html>

Listing 11.24: c_print.h

```

1 #ifndef CPP_PRINT_H_
2 #define CPP_PRINT_H_ 1
3
4 void cpp_print();
5
6 #endif

```

Listing 11.25: cpp_print.h

```

1 #include "c_print.h"
2 //#include "cpp_print.h"
3
4 int main(void)
5 {
6 c_print();
7 //cpp_print();
8
9 return 0;
10 }

```

Listing 11.26: c_main.c

```

1 #include "cpp_print.h"
2 //#include "c_print.h"
3
4 int main()
5 {
6 cpp_print();
7 //c_print();
8
9 return 0;
10 }

```

Listing 11.27: cpp_main.cpp

În mod implicit, în cadrul fișierului `c_main.c` se apelează funcția `c_print`, iar în cadrul fișierului `cpp_main.cpp` se apelează funcția `cpp_main`.

Într-un prim pas, se compilează cele patru fișiere C/C++. Folosim `gcc` pentru compilarea fișierelor C și `g++` pentru compilarea fișierelor C++.

```

1 razvan@valhalla:~/mix$ ls
2 c_main.c c_print.c c_print.h cpp_main.cpp cpp_print.cpp cpp_print.h
3
4 razvan@valhalla:~/mix$ gcc -Wall -c c_main.c
5
6 razvan@valhalla:~/mix$ gcc -Wall -c c_print.c
7
8 razvan@valhalla:~/mix$ g++ -Wall -c cpp_main.cpp
9
10 razvan@valhalla:~/mix$ g++ -Wall -c cpp_print.cpp
11
12 razvan@valhalla:~/mix$ ls
13 c_main.c c_print.c c_print.o cpp_main.o cpp_print.h
14 c_main.o c_print.h cpp_main.cpp cpp_print.cpp cpp_print.o

```

Pentru link-editare, folosim perechile `c_main.o` și `c_print.o`, respectiv `cpp_main.o` și `cpp_print.o`. Executabilele obținute sunt denumite în conformitate cu fișierele obiect folosite pentru generare.

```

1 razvan@valhalla:~/mix$ gcc c_main.o c_print.o -o c_main-c_print
2
3 razvan@valhalla:~/mix$ g++ cpp_main.o cpp_print.o -o cpp_main-cpp_print
4
5 razvan@valhalla:~/mix$./c_main-c_print
6 C-style: Whassup?
7
8 razvan@valhalla:~/mix$./cpp_main-cpp_print
9 C++ style: True, true!

```

Pentru link-editarea modulelor obiect obținute din surse C++ a fost folosită comanda `g++`. Comanda `g++` apelează linker-ul (1d) cu toate opțiunile necesare. Se poate folosi și comanda `gcc` pentru linking, dar trebuie specificată explicit folosirea bibliotecii standard C++ (`libstdc++`).

```

1 razvan@valhalla:~/mix$ gcc cpp_main.o cpp_print.o -o cpp_main-cpp_print
2 cpp_main.o:(.eh_frame+0x12): undefined reference to '__gxx_personality_v0
'
3 cpp_print.o: In function `cpp_print()':
4 cpp_print.cpp:(.text+0xa): undefined reference to `std::cout'
5 [...]
6 collect2: ld returned 1 exit status
7
8 razvan@valhalla:~/mix$ gcc cpp_main.o
9 cpp_print.o -o cpp_main-cpp_print_new -lstdc++
10
11 razvan@valhalla:~/mix$./cpp_main-cpp_print_new
12 C++ style: True, true!

```

Problema

Ce se întâmplă, însă, dacă link-editarea se realizează între un modul obiect provenit dintr-un fișier sursă C și un modul provenit dintr-un fișier sursă C++?

Pentru a testa acest lucru, sunt actualizate fișierele `c_main.c`, respectiv `cpp_main.cpp` pentru a include și apela funcțiile specifice celuilalt limbaj. După care se compilează și se realizează link-editarea:

```

1 razvan@valhalla:~/mix-new$ gcc c_main.o cpp_print.o -o c_main-cpp_print -
2 lstdc++
3 c_main.o: In function `main':
4 c_main.c:(.text+0xa): undefined reference to `cpp_print'
5 collect2: ld returned 1 exit status
6
7 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ c_main.o cpp_print.o -o c_main-cpp_print -
8 lstdc++
9 c_main.o: In function `main':
10 c_main.c:(.text+0xa): undefined reference to `cpp_print'
11 collect2: ld returned 1 exit status
12
13 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ cpp_main.o c_print.o -o cpp_main-c_print
14 cpp_main.o: In function `main':
15 cpp_main.cpp:(.text+0x5): undefined reference to `c_print()'

```

```

14 collect2: ld returned 1 exit status
15
16 razvan@valhalla:~/mix-new$ gcc cpp_main.o c_print.o -o cpp_main-c_print -lstdc++
17 cpp_main.o: In function 'main':
18 cpp_main.cpp:(.text+0x5): undefined reference to 'c_print()'
19 collect2: ld returned 1 exit status

```

În ambele situații, indiferent de comanda folosită (`gcc` sau `g++`) se obține eroare de linker. Linker-ul nu găsește simbolul asociat funcției `cpp_print`, respectiv `c_print`.

Folosind utilitarul `nm` se pot inspecta simbolurile din cadrul celor patru module obiect:

```

1 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm c_main.o
2 U cpp_print
3 0000000000000000 T main
4
5 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm cpp_main.o
6 U __Z7c_printv
7 U __cxx_personality_v0
8 0000000000000000 T main
9
10 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm c_print.o
11 0000000000000000 T c_print
12 U puts
13
14 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm cpp_print.o
15 000000000000005f t __GLOBAL__I__Z9cpp_printv
16 0000000000000022 t __z41_static_initialization_and_destruction_0ii
17 0000000000000000 T __Z9cpp_printv
18 [...]

```

Problema este folosirea tehnicii de *name mangling*¹ folosită de compilatorul de C++. Simbolurile dintr-un modul C++ sunt precedate de o construcție specială de formă `_Z`. Tehnica este folosită pentru a preveni folosirea aceluiasi identificator pentru o variabilă funcție care are același nume în două namespace-uri diferite.

Modulul `c_main.o` marchează simbolul `cpp_print` nedefinit și solicită linker-ului rezolvarea acestuia. Modulul `cpp_print.o` definește însă simbolul `_Z9cpp_printv` și linker-ul nu poate face rezolvarea. Similar se întâmplă și în cazul simbolului `c_print` (varianta C) și `_Z7c_printv` (varianta C++).

Soluția

Pentru a rezolva această problemă, compilatorul trebuie să detină informații suplimentare și să marcheze simbolurile corespunzătoare în modulele obiect.

O soluție directă este compilarea tuturor fișierelor sursă folosind `g++`. Compilatorul de C++ poate compila și fișiere C, iar modulele obținute vor folosi tehnica de *name mangling*.

```

1 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ cpp_main.cpp c_print.c -o cpp_main-c_print
2
3 razvan@valhalla:~/mix-new$./cpp_main-c_print

```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Name_mangling

```

4 C-style: Whassup?
5
6 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ c_main.c cpp_print.cpp -o c_main-cpp_print
7
8 razvan@valhalla:~/mix-new$./c_main-cpp_print
9 C++ style: True, true!

```

Întrucât este posibilă absența unui anumit tip de compilator de pe un sistem și pentru că este mai eficient ca un fisier sursă într-un limbaj de programare să fie compilat cu un compilator specific, este de dorit o altă soluție. Solutia constă în folosirea construcției extern "C". Această construcție se plasează înaintea declarării unei funcții pentru a forța compilatorul de C++ să folosească un identificator de simbol care să nu utilizeze tehnică de *name mangling*.

În general, construcția extern "C" se folosește în cadrul fișierelor header unde se găsesc declarațiile de funcții. Fisierele `c_print.h` și `cpp_print.h` actualizate vor fi:

```

1 #ifndef C_PRINT_H_
2 #define C_PRINT_H_ 1
3
4 #ifdef __cplusplus
5 extern "C" {
6 #endif
7
8 void c_print(void);
9
10 #ifdef __cplusplus
11 }
12 #endif
13
14 #endif

```

Listing 11.28: `c_print.h` cu extern "C"

```

1 #ifndef CPP_PRINT_H_
2 #define CPP_PRINT_H_ 1
3
4 #ifdef __cplusplus
5 extern "C" {
6 #endif
7
8 void cpp_print();
9
10 #ifdef __cplusplus
11 }
12 #endif
13
14 #endif

```

Listing 11.29: `cpp_print.h` cu extern "C"

În acest moment se poate realiza link-editarea în "diagonală", adică folosind perechea `c_main.o` și `cpp_print.o` pe de o parte și perechea `cpp_main.o` și `c_print.o` de cealaltă parte.

```

1 razvan@valhalla:~/mix-new$ gcc -c c_main.c
2
3 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ -c cpp_main.cpp

```

```

4 razvan@valhalla:~/mix-new$ gcc -c c_print.c
5
6 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ -c cpp_print.cpp
7
8 razvan@valhalla:~/mix-new$ gcc c_main.o cpp_print.o -o c_main-cpp_print -lstdc++
9
10 razvan@valhalla:~/mix-new$ g++ cpp_main.o c_print.o -o cpp_main-c_print
11
12 razvan@valhalla:~/mix-new$./c_main-cpp_print
13 C++ style: True, true!
14
15 razvan@valhalla:~/mix-new$./cpp_main-c_print
16 C-style: Whassup?
17

```

Prin folosirea utilitarului `nm` se observă folosirea unui identificator de simbol fără *name mangling* în cadrul fisierelor obiect C++.

```

1 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm cpp_main.o
2 U __cxx_personality_v0
3 U c_print
4 0000000000000000 T main
5
6 razvan@valhalla:~/mix-new$ nm cpp_print.o
7 0000000000000005f t _GLOBAL__I_cpp_print
8 [...]
9 0000000000000000 T cpp_print

```

Construcția extern "C" se folosește atât în cazul în care se apelează funcții C dintr-un modul C++ cât și în cazul apelării unei funcții C++ dintr-un modul C.

În primul caz, cel al apelării funcției C dintr-un modul C++, compilatorul de C++ marchează în modulul obiect obținut din fisierul C++ simbolul ca fiind nedefinit, în forma non-mangled. În cel de-al doilea caz, al apelării unei funcții C++ dintr-un modul C, compilatorul de C++ marchează în modulul obiect obținut din fisierul C++ simbolul ca fiind definit, în formatul non-mangled.

Compilatorul ia această decizie pe baza folosirii construcției extern "C". Este important ca atât fisierul care definește funcția, cât și cel care apelează funcția să includă fisierul header care conține declaratia funcției precedată de construcția extern "C".

Folosirea macro-ului `__cplusplus` permite diferențierea între compilatorul de C și compilatorul de C++. Doar compilatorul de C++ va folosi construcția extern "C". Construcția nu are nicio relevanță pentru compilatorul de C.

Cuvinte cheie

- compilare
- proces
- executabil
- sursă
- interpretare
- preprocessare
- limbaj
- asamblare

• cod obiect	• execuție
• linker	• apel de sistem
• bibliotecă	• make
• partajare	• target
• portabilitate	• dependență

Întrebări

1. Bibliotecile partajate de funcții:
  - sunt încărcate explicit la cerere de aplicații
  - ajută ca aplicațiile să fie mai simplu de întreținut
  - măresc aplicațiile deoarece sunt incluse în executabilele rezultate
  - sunt prezente sub formă de arhive de fișiere obiect
2. Pentru a dezactiva link-editarea implicită pe care o realizează GCC, se utilizează parametrul:
  - O0
  - c
  - lstdc++
  - o
3. Caracteristica unei aplicații de a putea fi folosită într-un mediu pentru care nu a fost initial proiectată:
  - se întâlnește doar la bibliotecile partajate
  - este întâlnită numai la aplicațiile Java
  - se numește portabilitate
  - niciuna din variantele de mai sus
4. Pentru a executa un target dintr-un fișier `Makefile`, se folosește comanda
  - `make Makefile <target>`
  - `make <target>`
  - `<target>`
  - `make <target> Makefile`
5. În urma preprocesării se obțin:
  - fișiere obiect
  - fișiere sursă C fără directive de precompilare
  - fișiere în limbaj de asamblare
  - fișiere executabile

6. Care din următoarele reprezintă o bibliotecă al cărei cod este integrat explicit în codul unui executabil?

- static library
- shared library
- public library
- common library

7. Apelul de sistem reprezintă o metodă de a accesa resursele computerului. Apelurile de sistem sunt realizate doar de biblioteci.

- adevărat, adevărat
- adevărat, fals
- fals, adevărat
- fals, fals

8. Fie comanda:

```
1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ file /lib/libm-2.3.3.so
2 /lib/libm-2.3.3.so: ELF 32-bit LSB shared object, Intel 80386,
version 1 (SYSV), not stripped
```

Care afirmație referitoare la fisierul `/lib/libm-2.3.3.so` este falsă?

- fișierul este binar, nu poate fi editat cu un editor text
- fișierul este o bibliotecă partajată
- fișierul este executabil
- fișierul funcționează pe o platformă Intel pe 32 biți

9. Programele interpretate se depanează mai greu decât cele compilate. În urma compilării rezultă fișiere în limbaj de asamblare care sunt executate direct pe procesor.

- adevărat, adevarat
- adevărat, fals
- fals, adevărat
- fals, fals

10. Apelurile de sistem ale programului <program> pot fi urmărite folosind comanda:

- time <program>
- file <program>
- ldd <program>
- strace <program>

Capitolul 12

Shell scripting

Shell to DOS... Come in DOS, do you copy? Shell to DOS...

Ce se învață din acest capitol?

- Rolul unui shell în sistem
- Ce este un script shell
- Utilitatea scripturilor shell
- Interacțiunea cu shell-ul; execuția comenzi într-un shell
- Crearea și rularea unui script shell
- Programarea shell: variabile, funcții, structuri de control
- Folosirea filtrelor de text
- Expandarea shell
- Programarea shell (batch programming) pe Windows
- Utilitarul sed
- Utilitarul awk

12.1 Noțiuni introductive

Capitolul de față își propune prezentarea mecanismelor prin care diversele comenzi utilizate până acum pot fi combinate pentru obținerea unor efecte complexe în cadrul unui script shell.

Un **script shell** este un program scris într-un fișier text format din combinații de comenzi și instrucțiuni specifice unui interepretator de comenzi (unui shell).

Un **shell** este un program care asigură utilizatorului o interfață de control și utilizare a sistemului de operare.

Un shell poate avea interfață grafică (GUI) sau poate avea interfață text (CLI). În cea de-a doua situație un shell mai poartă denumire de interpretor de comenzi. Shell-uri cu interfață grafică sunt *Windows Explorer* sau medii desktop construite peste *X Window System*. Shell-uri cu interfață text (interpretatoare de comenzi) sunt **cmd.exe** (Windows NT, XP), Windows PowerShell (Windows Vista, Server 2008, 7), *Bash* (Bourne Again Shell), *csh* (C Shell).

Notiunea de shell scripting se aplică shell-urilor cu interfață text (*Bash*, *C shell* etc.). În capitolul de față, shell-ul folosit va fi *Bash*. *GNU Bash*¹ (Bourne-Again Shell) este shell-ul implicit pe majoritatea distribuțiilor de Linux și pe Mac OS X. Ne vom referi prin *Bash* (cu majusculă) la shell, iar cu **bash** la executabilul utilizat de acesta.

12.1.1 De ce shell scripting?

Utilitatea principală a unui shell script derivă din faptul că este o combinație de comenzi deja existente. Acest lucru înseamnă posibilitatea de automatizare. Sarcinile repetitive pot fi descrise într-un script shell. Ori de câte ori este necesară executarea acelei sarcini, se rulează script-ul shell și aceasta va fi îndeplinită.

Un exemplu elocvent este crearea unui cont de utilizator. Pasii următi pentru aceasta pot fi următorii:

1. crearea unui cont de utilizator (folosind **useradd**);
2. copierea unor directoare și fisiere pentru contul proaspăt creat;
3. stabilirea de cote (*quota*);
4. schimbarea/stabilirea parolei;
5. transmiterea unui e-mail pentru a notifica utilizatorul de crearea contului.

În lipsa unui script shell, administratorul sistemului ar trebui să ruleze comenzi pentru fiecare din pasii de mai sus ori de câte ori este necesară crearea unui cont de utilizator. Folosind un script shell, administratorul îl va rula doar pe acesta (folosind eventuali parametri). Efectul imediat este mărirea eficienței.

Scripturile shell se folosesc în general pentru automatizarea sarcinilor de rutină, precum: realizarea de backup-uri, verificarea stării sistemului etc.

Există situații când un utilizator dorește realizarea unei noi comenzi prin îmbinarea unora deja existente. Pentru a realiza acest lucru, el va crea un script shell pe care-l va putea utiliza ulterior.

În sistemele Unix, scripturile shell au un grad mare de utilizabilitate pentru că cea mai mare parte a comenziilor urmează filozofia Unix: “*Do one thing, do one thing well*”. Acest lucru însemnă că fiecare comandă este utilă și (am putea spune) exceleză în

¹<http://www.gnu.org/software/bash/>

realizarea unei anumite sarcini, urmând ca sarcinile mai complexe să fie realizate prin "îmbinarea" mai multor comenzi simple într-un script shell.

12.1.2 Facilități oferite de scripturile shell

În afara folosirii comenziilor simple deja existente în sistem, lucru care conduce la posibilitatea de automatizare a sarcinilor, un script shell oferă și alte facilități utilizatorului.

În primul rând, un shell oferă un limbaj de programare cu variabile și instrucțiuni de ciclu (`for`, `while`) și de decizie (`if`, `case`). Acest lucru înseamnă că, dincolo de comenziile de bază, un script shell poate folosi facilitățile tipice unui limbaj de programare.

Evident, se poate pune întrebarea: De ce nu s-ar folosi un limbaj de programare precum C/Java?

Avantajul major unui script shell este timpul redus de scriere a acestuia, utilizarea unor componente deja create (fără a fi nevoie de rescrierea acestora) și folosirea unor resurse specifice ale sistemului: fisiere de configurare, drepturi de acces, utilizatori etc. Folosind comenzi deja existente, facilități de combinare a acestora și de control al fluxului, un script shell este o soluție rapidă și eficientă a unei probleme. Se spune că un script shell este o metodă "*quick and dirty*" de rezolvare a unor probleme care ar necesita efort mai mare dacă s-ar folosi alte limbiage. În plus depanarea unui script shell este extrem de facilă. În momentul în care un script shell nu funcționează corect se poate determina și corecta foarte rapid linia din script care a cauzat eroarea.

Dezavantajul unui script shell este viteza scăzută de execuție și lipsa accesului la structuri eficiente de calcul. Astfel, nu este recomandată folosirea unui script shell într-o situație în care viteza de execuție este un factor important. La fel, anumite probleme nu se pretează la a fi rezolvate cu un script shell din cauza lipsei de facilități. Problemele de algoritmică, efectuarea de calcule complexe, interacțiunea cu hardware-ul se realizează prin folosirea de limbiage specializate.

Totodată, un script shell permite interacțiunea între comenzi (sau mai bine zis între procesele create prin rularea unei comenzi), prin operatori specifici: | (pipe), :, ||, & etc.

Alte facilități includ:

- posibilitatea reținerii iesirii unei comenzi într-o variabilă pentru folosirea ulterioară a acesteia;
- posibilitatea redirectării intrării/iesirii unei comenzi dintr-un/într-un fișier; acest lucru duce la prelucrarea foarte usoară a fișierelor relevante în sistem (de exemplu: `/etc/passwd`, `/etc/shadow`);
- folosirea de comenzi non-interactive și programarea scriptului pentru execuție la un moment ulterior.

Se observă, aşadar, că un script shell este un instrument foarte puternic pentru rezolvarea rapidă a diverselor probleme des întâlnite de utilizator. Programarea shell devine un factor important pentru o mai bună utilizare și gestiune a sistemului.

12.2 Interacțiunea cu shell-ul

Shell-urile cu interfață text interacționează cu utilizatorul prin intermediul comenziilor. Un shell oferă un prompt utilizatorului (în mod tipic acesta se termină cu un caracter de forma \$, % sau #) unde se pot introduce comenzi. Executia unei comenzi înseamnă, de obicei, generarea unui proces dintr-un executabil asociat comenzi.

O deprindere utilă în lucrul cu comenziile este prelucrarea sirului de caractere care le formează. Astfel, un utilizator avansat va edita comenziile sale și va folosi istoricul pus la dispoziție de un shell pentru a fi cât mai eficient. Shell-ul pune la dispoziția utilizatorului mai multe facilități de editare și utilizare rapidă a comenziilor.

12.2.1 Editarea comenziilor

O comandă este introdusă la promptul shell-ului prin folosirea tastelor corespunzătoare, după care se apasă ENTER și comanda va fi executată.

Există, însă, situații în care se gresesc sau se uită un argument sau o literă și este nevoie de editarea acelei comenzi pentru obținerea efectului dorit. Editarea comenzi poate însemna adăugarea sau stergerea unui caracter, a unui set de caractere, a unui argument al comenzi. În mod evident, la fel ca în cazul unui editor, este nevoie și de parcurgerea comenzi scrisă.

Editarea comenziilor în Bash este realizată prin intermediul bibliotecii *readline*. Detalii despre aceasta găsiți la online¹. Biblioteca *readline* este cea care asigură editarea unei comenzi, oferind interfață de control a terminalului.

Comenzi puse la dispozitie de *readline* pentru editarea comenziilor shell sunt inspirate din editorul **Emacs**. Urmând convenția **Emacs**, vom prescurta cu C tasta Control iar cu M tasta Alt (Meta). Prezentăm, în continuare, câteva dintre cele mai utile comenzi:

- C-f, C-b – un caracter înainte, respectiv înapoi (echivalent cu Săgeată-Dreapta și Săgeată-Stânga)
- C-a, C-e – început de linie, respectiv sfârșit de linie (echivalent cu Home și End)
- M-f, M-b – cuvânt înainte, respectiv înapoi; pe unele terminale (spre exemplu gnome-terminal) trebuie dezactivate scurtăturile terminalului pentru a permite comenziile *readline*
- C-d – sterge caracterul de sub cursor (echivalent cu Delete)
- Backspace – sterge caracterul de dinaintea de cursor
- M-d – sterge până la sfârșitul cuvântului
- M-Backspace – sterge până la începutul cuvântului
- C-k – sterge până la sfârșitul liniei
- C-w – sterge până la începutul liniei
- C-y – lipeste (paste, yank) ceea ce s-a sters ultima oară

¹http://www.gnu.org/software/bash/manual/html_node/Readline-Interaction.html

- C-_ (Control-underscore) – anulează (*undo*) ultima comandă de editare.

Pentru cei ce doresc acest lucru, editarea comenzi folosind *readline* poate fi personalizată folosind un fișier de configurație. Pentru mai multe detalii consultați manualul¹.

12.2.2 Folosirea istoricului. Completare automată

Biblioteca *readline* memorează comenzi folosite în shell într-un istoric care poate fi folosit ulterior. Se pot folosi comenzi *readline* pentru parcursarea comenzi shell. Astfel C-p sau C-n parcurg comenzi anterioare sau ulterioare comenzi curente. Sunt echivalente cu Săgeată-Sus și Săgeată-Jos.

Istoricul este salvat la părăsirea shell-ului într-un fișier. În cazul **bash** acesta este `~/.bash_history`. La o nouă autentificare, shell-ul va încărca respectivele comenzi din history și utilizatorul le va putea reutiliza.

Căutarea comenziilor (*reverse search*)

În afara parcurgerii comenzi din istoric, o opțiune foarte utilă este căutarea acestora. Pentru căutarea comenzi în istoric se poate folosi comanda C-r (*reverse search*):

```
1 razvan@anaconda:~$ cd
2 (reverse-i-search) 'chm': chmod o+w uploads/
```

În exemplul de mai sus, apăsarea C-r duce la schimbarea promptului. Utilizatorul poate introduce un sir de căutare pentru identificarea unei comenzi. Pentru fiecare caracter introdus, shell-ul va afișa prima comandă anterioră cea mai potrivită. Completarea sirului va duce la refacerea căutării. În afara introducerii sirului de căutare există câteva comenzi utile în modul de căutare:

- dacă se apasă (din nou) C-r se caută următoarea potrivire;
- dacă se apasă ESC sau C-j se încheie căutarea; comanda afișată la prompt va fi cea găsită;
- dacă se apasă ENTER se încheie căutarea și se execută comandă găsită;
- dacă se apasă C-g se întrerupe căutarea cu revenire la comanda de dinainte de căutare.

Completare automată (*completion*)

O facilitate extrem de utilă în eficientizarea lucrului cu comenzi shell este cea de completare automată (*completion*). Această facilitate înseamnă introducerea unui sir parțial de început al unei comenzi sau al unei intrări în sistemul de fișiere și apoi apăsarea tastei TAB pentru completarea automată. Spre exemplu, dacă cineva dorește să verifice server-ul de nume (DNS) al unui sistem, va folosi comanda:

¹http://www.gnu.org/software/bash/manual/html_node/Readline-Init-File.html

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /etc/resolv.conf
```

Un calcul simplu arată că este nevoie de apăsarea a 21 de taste (cu ENTER) pentru executia comenzii.

Putem folosi, în schimb, completarea automată și vom apăsa tastele în mod prezentat mai jos:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat /e<TAB>res<TAB>.<TAB><ENTER>
```

Un calcul la fel de simplu indică apăsarea a doar 14 taste (plus că tastă TAB devine foarte importantă și este apăsată mult mai usor). Comanda afișată la prompt va fi identică cu cea de mai sus și, drept urmare, efectul va fi același.

În consecință, se recomandă insistent folosirea facilității de completarea automată. Această facilitate nu este prezentă numai la shell-urile unui sistem de operare ci și pentru comanda dispozitivelor de rețea și a altor echipamente care dispun de o interfață în linia de comandă. În plus, folosirea tastei TAB are un rol important în evitarea erorilor de scriere în cazul intrărilor sistemului de fișiere. Experiența personală a autorilor acestei cărți a surprins, nu de puține ori, crearea de fișiere cu nume "apropiate", dar nu identice, de cele reale (precum /etc/rezolv.conf, /etc/resolv.comf, /etc/resolv.cf etc.). Aceste erori ar fi putut fi evitate (dincolo de o mai mare viteză de utilizare a comenziilor) prin folosirea facilității de completare automată.

În situația în care există mai multe posibilități de completare, apăsarea tastei TAB nu are niciun efect. Totuși, se pot vizualiza toate combinațiile prin apăsarea de două ori a tastei TAB. Astfel, apăsarea z<TAB><TAB> va duce la afișarea tuturor comenziilor care încep cu litera z:

```
1 razvan@anaconda:~$ z<TAB><TAB>
2 zcat zegrep zforce zipgrep zless
3 zcmp zeisstopnm zgrep zipinfo zmore
4 zdiff zenity zip zipnote znew
5 zdump zfgrep zipcloak zipsplit zsoelim
```

La fel, folosirea comenzi **cat** /<TAB><TAB> duce la afișarea tuturor intrărilor care se găsesc în directorul rădăcină al sistemului de fișiere:

```
1 razvan@anaconda:~$ cat /
2 .viminfo home/ mnt/ tmp/
3 aquota.user initrd/ opt/ usr/
4 bin/ initrd.img proc/ var/
5 boot/ initrd.img.old root/ vmlinuz
6 cdrom/ lib/ sbin/ vmlinuz.old
7 dev/ lost+found/ srv/
8 etc/ media/ sys/
```


Extinderea completării automate După cum s-a observat, completarea automată se referă la comenzi și la intrări în sistemul de fișiere. Totuși, aceasta poate fi extinsă prin intermediul unor scripturi personalizate la argumentele posibile ale unei comenzi.

Astfel fisierul /etc/bash_completion este folosit pentru extinderea completării automate. Pentru folosirea acestui script este necesară rularea comenzi:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$. /etc/bash_completion
```

Câteva linii din acest fișier:

```
1 complete -f -X '.*@(sxil|stil|pps|ppt|pot|odp|otp)' ooimpress
```

Linia de mai sus înseamnă că dacă un utilizator folosește în linia de comandă `ooimpress`, argumentele posibile ale acesteia vor fi considerate doar fișierele cu extensiile precizate.

```
1 # user commands see only users
2 complete -u su usermod userdel passwd chage write chfn groups slay w
```

Linia de mai sus permite ca argumente numai nume de utilizatori pentru comenzi de lucru cu acestia.

În afara extinderilor existente în `/etc/bash_completion`, utilizatorul își poate defini noi extinderi pentru a le integra în shell. Se recomandă ca acestea să fie plasate în directorul `/etc/bash_completion.d`. Generarea de noi extensii de completare depășește domeniul de interes al acestei cărți. Recomandăm celor interesați pagina web asociată proiectului¹ sau articolul legat de completarea automata de pe *Debian Administration*².

12.2.3 Comenzi interne (*built-in*) și comenzi externe

Comenzi care pot fi rulate dintr-un shell sunt de două tipuri:

1. **comenzi externe**: sunt rulate prin intermediul unui executabil
2. **comenzi interne**: sunt executate direct de shell fără invocarea unui alt program.

Comenzi interne (sau *built-in*) sunt utilizate pentru implementarea de facilități care sunt fie imposibil fie neconvenabil de realizat folosind programe separate. Un bun exemplu este comanda `cd` de schimbare a directorului curent. Această comandă nu poate fi folosită dintr-un executabil extern, întrucât la sfârșitul rulării comenzi s-ar pierde orice efect ar avea (și nu ar fi posibilă, astfel, schimbarea persistentă a directorului curent).

Exemple de comenzi externe și executabilul folosit pentru rularea acestora sunt:

- `ls` cu `/bin/ls`
- `file` cu `/usr/bin/file`
- `su` cu `/bin/su`
- `ifconfig` cu `/sbin/ifconfig`

Exemple de comenzi interne sunt:

- : – comanda nu face nimic, doar expandează variabile și realizează redirectările; astfel, rularea comenzi:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$: > out.txt
```

duce la trunchierea fișierului `out.txt`. Versiunea și mai simplă este

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ > out.txt
```

¹<http://www.caliban.org/bash/index.shtml>

²<http://www.debian-administration.org/articles/316>

- `.` – comanda este folosită pentru interpretarea unui fișier (de obicei script) în shell-ul curent. Echivalentă este comanda `source`. Un exemplu de folosire este încărcarea configurațiilor din `/etc/bash_completion`:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$. /etc/bash_completion
```

sau

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ source /etc/bash_completion
```

- `cd` – comanda folosită pentru schimbarea directorului curent
- `echo` – afișarea șirului de caractere primit ca parametru la ieșirea standard
- `alias/unalias` – configurarea/dezactivarea configurării unui alias pentru o comandă. Astfel, dacă folosim:

```
1 alias mygrep='grep --color=tty -d skip'
```

comanda `mygrep` (alias) va fi lansată ca o comandă `grep` cu argumentele precizate; se poate folosi ca alias chiar numele comenzii, în cazul în care utilizatorul dorește rularea implicită cu acele argumente:

```
1 alias grep='grep --color=tty -d skip'
```

De notat este faptul că o comandă poate fi implementată atât în shell (*built-in*) cât și prin intermediul unui executabil. Astfel de comenzi sunt `echo` și `time`. În aceste situații comanda executată implicit este comanda internă. Pentru execuția comenzii externe trebuie apelată calea completă. În exemplul de mai jos sunt prezentate cele două tipuri de rulări pentru comanda `time` (internă și externă):

```
1 razvan@anaconda:~/code$ time ls
2 asm boot_hello latex stack_ovfl static tests
3
4 real 0m0.004s
5 user 0m0.000s
6 sys 0m0.000s
7
8 razvan@anaconda:~/code$ /usr/bin/time ls
9 asm boot_hello latex stack_ovfl static tests
10 0.00user 0.00system 0:00.00elapsed 133%CPU (0avgtext+0avgdata 0
maxresident)k
11 0inputs+0outputs (0major+254minor)pagefaults 0swaps
```

Se observă că poate exista o deosebire între formatele de ieșire ale unei comenzi interne, respectiv externe.

De asemenea, mecanismele de ajutor folosite pentru comenzi (`whereis`, `apropos`, `--help`, `man`, `info`) funcționează doar pentru comenzi externe. Pentru comenzi interne va trebui consultată documentația de *Bash* (`man bash`, `info bash`) sau folosită comanda (internă) `help`:

```
1 razvan@anaconda:~/code$ help time
2 time: time [-p] PIPELINE
3 Execute PIPELINE and print a summary of the real time, user CPU time
4 ,
5 [...]
6 razvan@anaconda:~/code$ help alias
```

```

7 alias: alias [-p] [name[=value] ...]
8 'alias' with no arguments or with the -p option prints the list
9 [...]

```


O listă completă a comenziilor interne *Bash* găsiți în pagina de manual. (`man bash/info bash sau online`¹)

12.2.4 Execuția unei comenzi shell

După cum s-a precizat, comenziile sunt de două tipuri: interne și externe. Clasificarea este dată de modul în care comenziile se execută în cadrul shell-ului. Astfel, comenziile interne (*built-in*) sunt executate direct în cadrul shell-ului, altfel spus în cadrul procesului curent. De partea cealaltă, execuția unei comenzi externe înseamnă crearea unui proces fiu în shell-ul curent și înlocuirea imaginii procesului cu executabilul asociat comenzi. Mai multe detalii despre caracteristicile și crearea unui proces se pot găsi în secțiunea 5.2.

Un proces astfel creat va conține ca imagine executabilul asociat comenzi. De obicei, shell-ul va aștepta terminarea procesului curent după care va oferi promptul utilizatorului. Acest efect poate fi schimbat prin rularea procesului în fundal (*background*) cu ajutorul operatorului & (vezi secțiunea 5.3).

De reținut este faptul că, în cazul înlățuirii mai multor comenzi (vezi secțiunea 5.5.1), se creează un proces pentru fiecare comandă. Astfel, la rularea comenzi:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l | sort
```

se vor crea două procese: unul generat din executabilul `/bin/ls` iar altul generat din executabilul `/usr/bin/sort`. Shell-ul este procesul părinte al celor două procese și va asigura comunicația între acestea (ieșirea comenzi `ls -l` va fi redirectată către intrarea comenzi `sort`).

Figura 12.1 ilustrează grafic execuția comenzi de mai sus.

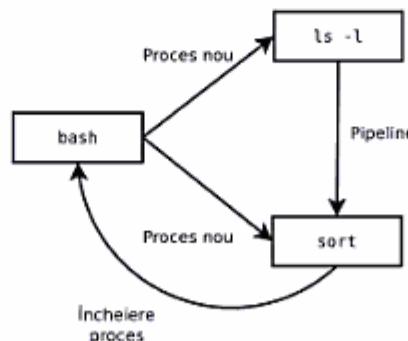

Figura 12.1: Execuția unei comenzi în shell

¹<http://www.gnu.org/software/bash/manual/bashref.html#SEC55>

12.3 Scripturi shell

După cum am specificat, un script shell este un fișier text (un program) conținând comenzi shell, variabile, structuri de control și funcții cu rolul de rezolvare a unei probleme. Un script shell este interpretat de shell. Interpretarea înseamnă parcurgerea fiecărei înlățuiri de comenzi sau structuri de control și realizarea sarcinilor descrise de aceasta.

Ceea ce separă un script shell de limbajele interpretate obișnuite este folosirea directă a comenziilor shell, a facilităților de înlățuire a comenziilor puse la dispozitie și a fișierelor de configurare specifice sistemului.

Comenzile componente ale unui script shell pot fi executate manual la promptul shell-ului cu aceleași rezultate ca în cazul rulării scriptului. Astfel, liniile următoare dintr-un script shell:

```
1 if test 10 -gt 4; then
2 echo "mai mare"
3 else
4 echo "mai mic"
5 fi
```

pot fi executate direct în linia de comanda:

```
1 razvan@anaconda:~$ if test 10 -gt 4; then echo "mai mare"; else echo "mai
2 mic"; fi
3 mai mare
```

sau astfel:

```
1 razvan@anaconda:~$ if test 10 -gt 4
2 > then
3 > echo "mai mare"
4 > else
5 > echo "mai mic"
6 > fi
7 mai mare
```

În ultimul exemplu, shell-ul oferă utilizatorului un miniprompt (>) pentru a indica acestuia că nu a finalizat comanda. În cazul de față comanda este `if`. Detalii despre `if` și despre efectul acestei bucăți de script se regăsesc în secțiunea 12.4.3.

12.3.1 Cel mai simplu script shell

Pentru a păstra tonul tutorialelor de limbaje de programare, cel mai simplu script shell pe care îl vom descrie va fi cel care va afisa mesajul "Hello, World!" la ieșirea standard. Programul este prezentat mai jos:

```
1 echo "Hello, World!"
2 exit 0
```

Programul este foarte simplu. Folosim comanda `echo` pentru a afișa un sir de caractere la ieșirea standard și comanda `exit` pentru ca programul să se termine cu succes.

Folosirea comenții `exit` este optională; un script shell va întoarce în mod implicit 0 dacă se ajunge la sfârșitul programului. Astfel, scriptul nostru shell poate fi scris într-o singură linie:

```
1 echo "Hello, World!"
```

Rularea unui script shell

Rularea unui script shell se realizează la fel ca în cazul unui limbaj interpretat prin transmiterea sa ca parametru interpretorului:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash hw.bash
2 Hello, World!
```

Scriptul shell poartă denumirea de `hw.bash`. Se recomandă ca scripturile shell Bash să aibă extensia `.sh` sau `.bash`, cu toate că în lumea Unix extensia poate fi omisă. Se observă afișarea mesajului "Hello, World!" la ieșirea standard.

În spatele acestei executii, shell-ul generează un nou proces care interpretează continutul scriptului primit ca parametru.

#! – shebang

Mecanismul uzual de execuție a unui shell script este acela prin care se execută un program obișnuit:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$./hw.bash
```

Totuși, pentru a putea realiza acest lucru avem de îndeplinit două precondiții:

1. scriptul trebuie să fie executabil
2. în momentul execuției trebuie să se cunoască ce interpretor va fi folosit (`/bin/bash` pentru Bash, `/usr/bin/python` pentru Python, `/usr/bin/perl` pentru Perl etc.)

Primul pas se realizează foarte simplu. Se adaugă drepturi de execuție folosind comanda `chmod`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ chmod a+x hw.bash
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls -l hw.bash
4 -rwxr-xr-x 1 razvan razvan 42 Aug 31 18:46 hw.bash
```

Pentru realizarea celui de-al doilea pas se folosește perechea de caractere "#!" (diez și semnul exclamării) denumită și *shebang*. Această pereche de caractere este urmată de calea completă către programul care va interpreta scriptul. Linia care conține shebang și calea completă către interpretor este prima linie din script. În momentul în care scriptul este lansat în execuție, shell-ul parcurge prima linie și folosește interpretorul specificat pentru a executa scriptul. Exemple de linii *shebang* sunt:

- `#!/bin/bash` – executarea scriptului folosind Bash
- `#!/usr/bin/perl` – executarea scriptului folosind Perl

- `#!/usr/bin/php` – executarea scriptului folosind PHP
- `#!/usr/bin/python` – executarea scriptului folosind Python

Astfel, după adăugarea drepturilor de execuție și a liniei *shebang* scriptului nostru:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat hw.bash
2 #!/bin/bash
3
4 echo "Hello, World!" # afisare mesaj
5 exit 0
```

îl putem executa:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$./hw.bash
2 Hello, World!
```


Un script shell nu necesită prezența liniei *shebang*. În mod implicit un script este interpretat folosind `/bin/bash`. Se recomandă, totuși, prezența acestei linii pentru a asigura consistența.

În prezent, distribuția Debian și distribuțiile derivate (precum Ubuntu, Kubuntu etc.) folosesc ca shell *Bash*, iar ca interpretor implicit de script-uri shell *Dash*. Interpretorul de script-uri shell implicit este `/bin/sh` (link simbolic către *Dash*).

Dash este mult mai rapid și mai eficient din punct de vedere al consumului de resurse dar este și mai limitat ca și sintaxă, comparativ cu *Bash*. Așadar, atunci când modificăți scripturi existente în sistem care au în linia *shebang* ca interpretor `/bin/sh`, luați în considerare că sintaxa este limitată¹ comparativ cu *Bash*.

12.3.2 Comentarii într-un script shell

Comentariile într-un script shell se realizează cu ajutorul caracterului `#`. Un comentariu începe de la apariția `#` până la sfârșitul liniei, asemănător cu `//` din C++. Exemple de comentarii sunt:

```
1 # comentariu
2 echo "hello" # comentariu
3 # echo "hello" (comanda comentata)
```

12.3.3 Comenzi simple shell

În mod evident, scriptul shell prezentat anterior nu este un script shell în adevărul sens al cuvântului. Aceasta deoarece același efect poate fi obținut prin rularea simplă a comenzi `echo` urmată de argumentul "Hello, World!" la promptul shell-ului. Un script shell va conține mai multe comenzi care vor fi interpretate într-o singură instantă în momentul execuției scriptului.

Scripturile shell folosesc de multe ori comenzi interne. Vom prezenta, în continuare, o parte din cele mai folosite comenzi interne:

¹<https://wiki.ubuntu.com/DashAsBinSh>

echo

Comanda **echo** permite afisarea sirului primit ca parametru la ieșirea standard a terminalului:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo "test"
2 test
```

Opțiuni utile pentru **echo** sunt:

- **-n**: dezactivează afisarea implicită a unui caracter newline la sfârșitul liniei:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo -n "test"
2 testrazvan@anaconda:~$
```

- **-e**: permite interpretarea caracterelor speciale:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo -ne "test\n\t\test2\n"
2 test
3 test2
```

printf

Comanda **printf** permite, ca și **echo**, afisarea unui sir de caractere la ieșirea standard. Permite, însă, la fel ca funcția **printf** din C, formatarea sirului de afisare:

```
1 razvan@anaconda:~$ printf "%s %03d\n" "test" 20
2 test 020
```

Se observă similaritatea cu funcția **printf** din C: primul argument este sirul de formatare iar celelalte sunt argumentele de afisat la ieșirea standard.

exit

Comanda **exit** permite întreruperea executiei scriptului. Comanda poate primi un argument care specifică valoarea de return. Această valoare este implicit 0.

export

Comanda **export** permite exportarea unei variabile (sub forma unei variabile de mediu) din scriptul curent în shell. Astfel, după ce shell-ul a încheiat interpretarea scriptului, variabila va putea fi folosită direct din shell. Pentru mai multe detalii în legătură cu variabile în script-uri consultați secțiunea 12.4.1.

set

Comanda **set** este utilizată pentru configurarea și personalizarea shell-ului. O opțiune utilă este opțiunea **-x** care permite afisarea comenzilor unui script shell pe măsură ce acestea sunt executate.

read

Comanda `read` este folosită pentru a citi date de la intrarea standard și pentru stocarea acestora într-o variabilă. În exemplul de mai jos, se dorește stocarea datelor introduse de utilizator în variabila `a`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ read a
2 test_msg
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $a
5 test_msg
```

Se observă că variabila conține sirul `test_msg` introdus de utilizator.

12.3.4 One liners

Multe din problemele ce necesită utilizarea facilităților shell pot fi realizate prin intermediu unei simple linii. S-a observat că nu este necesar (și nici eficient) să utilizăm un script shell doar pentru afișarea unui mesaj precum "Hello, World!\n" la ieșirea standard.

Folosind redirectări sau înlănțuirea comenziilor se pot obține efecte imediate într-o singură linie de shell. Astfel de comenzi combinate poartă numele de **one liners**.

Redirectarea intrării/ieșirii unei comenzi

Redirectarea unei comenzi se oferă la posibilitatea de substituire a intrării, ieșirii sau erorii standard a unei comenzi cu un fișier. Astfel, redirectarea intrării standard înseamnă că o comandă va citi informații dintr-un fișier în locul citirii de la intrarea standard. Redirectarea ieșirii standard înseamnă că rezultatul comenzi se va regăsi într-un fișier de ieșire.

Pentru redirectarea intrării standard se folosește operatorul < (caracterul "mai mic") urmat de numele fișierul din care se realizează redirectarea. În cazul redirectării ieșirii standard, operatorul folosit este > (mai mare). Informații despre redirectarea intrării și ieșirii standard se regăsesc și în secțiunea 4.4.

Vom exemplifica redirectarea folosind utilitarul `cat`. Comanda `cat` realizează, în mod implicit, afișarea conținutului intrării standard la ieșirea standard. Un exemplu de rulare este prezentat în continuare:

```
1 razvan@anaconda:~$ cat
2 mesaj1
3 mesaj1
4 mesaj2
5 mesaj2
```

Pentru încheierea introducerii de informații de la intrarea standard trebuie folosită combinată `CTRL-D`, însemnând sfârșit de fișier (*end of file*). Se observă că ceea ce introduce utilizatorul la intrarea standard se afișează la ieșirea standard.

Dacă vom redirecta un fișier la intrarea standard, efectul va fi afișarea conținutului fișierului la ieșirea standard:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat < hw.bash
2 #!/bin/bash
3
4 echo "Hello, World!"
5
6 exit 0
```

Acest lucru este echivalent cu transmiterea fisierului ca argument comenzi **cat**.

În mod similar, dacă redirectăm iesirea standard într-un fișier, acesta va contine ceea ce a introdus utilizatorul la intrarea standard (se folosește CTRL-D pentru încheiere):

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat > out.txt
2 introducem mesaj
3 după care apasam CTRL-D
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat out.txt
6 introducem mesaj
7 după care apasam CTRL-D
```

În exemplul de mai sus, comanda **cat** a afișat fișierul **out.txt** prin transmiterea acestuia ca argument, echivalent cu redirectarea acestuia către intrarea standard a comenzi. Acest comportament se extinde și la alte comenzi de prelucrare de fișiere text (vezi secțiunea 12.5).

Un efect care poate părea surprinzător este folosirea simultană a redirectării intrării și iesirii standard. În acest fel, conținutul fișierului de la intrare este copiat în fișierul de la iesire. Efectul este identic cu folosirea comenzi **cp**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat < hw.bash > new.bash
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat new.bash
4 #!/bin/bash
5
6 echo "Hello, World!"
7
8 exit 0
```

Pentru redirectarea erorii standard se folosește operatorul **2>**. Aceasta are legătură cu descriptorul de fișier asociat: intrarea standard are asociat descriptorul de fișier 0, iesirea standard are asociat descriptorul de fișier 1 iar eroarea standard are asociat descriptorul de fișier 2.

Astfel, dacă se doresc redirectate într-un fișier erorile și avertismentele emise de **gcc** se folosește operatorul **2>**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ gcc hw.c 2> err_warn.txt
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat err_warn.txt
4 hw.c: In function 'main':
5 hw.c:3: warning: incompatible implicit declaration of built-in function 'printf'
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ gcc hw.c 2> /dev/null
```

În cel de-al doilea exemplu, s-a redirectat eroarea standard către **/dev/null**. Aceasta înseamnă că nu se dorește afișarea la eroarea standard sau într-un fișier a diverselor informații de avertismenți afișate de **gcc**.

Se poate redirecta atât ieșirea standard cât și eroarea standard folosind operatorul &> (Atenție: acest operator nu funcționează în interpretorul shell Dash¹). În exemplul de mai jos se redirecțează atât ieșirea standard cât și eroarea standard a executiei comenzi **strace**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ strace ls &> out_ls.txt
```

Operatorul >> Operatorul >> este utilizat pentru redirectarea ieșirii standard însă cu adăugarea (*append*) a informațiilor redirectate la sfârșitul fișierului. Echivalent există operatorul 2>> pentru adăugarea informațiilor de la eroarea standard. În exemplul de mai jos scriem ieșirile comenziilor **ls**, **ps** și **uptime** într-un același fișier:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls > out.txt
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ps >> out.txt
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ uptime >> out.txt
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat out.txt
8 a.out
9 err_warn.txt
10 hw.bash
11 hw.c
12 new
13 new.bash
14 out.txt
15 out_ls.txt
16 PID TTY TIME CMD
17 30624 pts/2 00:00:00 bash
18 31508 pts/2 00:00:00 ps
19 15:34:59 up 59 days, 39 min, 2 users, load average: 0.37, 0.55, 0.61
```

Here documents; operatorul << Operatorul << este folosit în ceea ce se cheamă **here document**. Un *here document* este folosit, de obicei, cu utilitare interactive. Formatul de utilizare este:

```
1 command <<word
```

Acest lucru va impune comenzii citirea informației aflată în continuarea comenzi de la intrarea standard până la întâlnirea cuvântului *word* în corpul scriptului. În exemplul de mai jos, se citește de la intrarea standard până la întâlnirea cuvântului *END*:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat here.bash
2 #!/bin/bash
3
4 cat <<END
5 mesaj simplu
6 ... pentru un here document ...
7
8 avantajul este ca nu trebuie sa folosesc multe comenzi echo
9 END
10
11 echo "s-a terminat"
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash here.bash
```

¹<https://wiki.ubuntu.com/DashAsBinSh>

```

13 mesaj simplu
14 ... pentru un here document ...
15
16 avantajul este ca nu trebuie sa folosesc multe comenzi echo
17 s-a terminat

```

După cum se observă și din comentariile fisierului, un *here document* poate fi folosit în locul comenzi `echo`. Un exemplu util îl constituie generarea unei pagini web simple. O primă alternativă este folosirea comenzi `echo`:

```

1 razvan@ragnarok:~/uso/scripting$ cat echo.bash
2 #!/bin/bash
3
4 hostname="ragnarok"
5 name="razvan"
6
7 echo -e "<html>"
8 echo -e "\t<title>"
9 echo -e "\t\tPagina mea"
10 echo -e "\t</title>"
11 echo -e "\t<body>"
12 echo -e "\t\t<h3>Statia este $hostname</h3>"
13 echo -e "\t\t<h3>Numele meu este $name</h3>"
14 echo -e "\t\t<p>Data este $(date)</p>"
15 echo -e "\t</body>"
16 echo -e "</html>"
17
18 razvan@ragnarok:~/uso/scripting$ bash echo.bash
19 <html>
20 <title>
21 Pagina mea
22 </title>
23 <body>
24 <h3>Statia este ragnarok</h3>
25 <h3>Numele meu este razvan</h3>
26 <p>Data este Tue Sep 4 23:23:05 EEST 2007</p>
27 </body>
28 </html>

```

Se observă că este incomodă folosirea comenzi `echo`. O soluție este utilizarea unui *here document*:

```

1 razvan@ragnarok:~/uso/scripting$ cat here.bash
2 #!/bin/bash
3
4 hostname="ragnarok"
5 name="razvan"
6
7 cat <>EndOfHtml
8 <html>
9 <title>
10 Pagina mea
11 </title>
12 <body>
13 <h3>Statia este $hostname</h3>
14 <h3>Numele meu este $name</h3>
15 <p>Data este $(date)</p>
16 </body>
17 </html>
18 EndOfHtml

```

Informații suplimentare despre *here documents* se pot găsi online¹.

Here strings; operatorul <<< Operatorul <<< permite folosirea de *here strings*, adică redirectarea unui sir de caractere către intrarea standard a unei comenzi. În exemplul de mai jos, se folosește comanda **read** pentru a citi conținutul unui sir într-un set de variabile:

```
1 razvan@anaconda:~$ read a b c d <<< "alfa beta gamma delta "
2
3 razvan@anaconda:~$ echo $a $b $c $d
4 alfa beta gamma delta
```

Ca și în cazul operatorului <<, același rezultat poate fi obținut prin folosirea comenzi **echo**:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo "alfa beta gamma delta" | read a b c d
```

Trunchierea unui fișier Trunchierea unui fișier înseamnă eliminarea conținutului acestuia: fișierul devine gol (dimensiune 0). Trunchierea unui fișier se realizează prin redirectarea conținutului **/dev/null** în fișier. Acest lucru se realizează folosind comanda:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls -l out.txt
2 -rw-r--r-- 1 razvan razvan 220 Sep 4 15:34 out.txt
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat /dev/null > out.txt
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls -l out.txt
7 -rw-r--r-- 1 razvan razvan 0 Sep 4 15:35 out.txt
```

Mai simplu, trunchierea unui fișier se realizează prin redirectarea unei comenzi care nu afisează nimic la ieșirea standard. O astfel de comandă este : (comanda care nu face nimic):

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$: > out.txt
```

Și mai simplu, trunchierea se realizează folosind comanda de mai jos:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ > out.txt
```

Comanda este echivalentă cu cea de mai sus, cu absența comenzi :.

Înlățuirea comenziilor

Shell-ul pune la dispoziția utilizatorului operatori care permit înlățuirea diverselor comenzi pentru obținerea de noi funcționalități. Dintre acestia, cel mai cunoscut este **operatorul |** (pipe) care rediectează ieșirea unei comenzi la intrarea altieia. Detalii despre acest operator se găsesc și în capitolul 5.

¹<http://tldp.org/LDP/abs/html/heredocs.html>

Operatorul | (pipe) Un exemplu de utilizare al operatorului | este căutarea unei informații într-un fișier. O comandă ușoară este:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ cat file.txt | grep keyword
```

Căutarea informației în fișier se realizează cu ajutorul comenii **grep**, descrisă în secțiunea 12.5.7.

Un exemplu mai complex care utilizează o serie de comenzi prezentate în acest capitol este determinarea numărului de utilizatori unici care s-au autentificat în sistem într-o zi dată. Comenziile utilizate sunt **last**, **grep**, **cut**, **sort**, **uniq**, **wc**. Detalii despre aceste vor fi prezentate în secțiunile următoare.

Pentru început, vom folosi comanda **last** care afisează autentificările în sistem. Comanda **grep** este folosită pentru a extrage numai acele linii care conțin ziua dorită:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last -30 | grep Mon
2 sergiu pts/4 89.18.20.56 Mon Sep 3 23:36 - 23:46 (00:09)
3 razvan pts/4 dhcp-204.cs.pub. Mon Sep 3 23:19 - 23:35 (00:15)
4 carpalex pts/0 86.121.140.140 Mon Sep 3 23:14 - 01:41 (02:27)
5 alexef pts/0 89.120.196.59 Mon Sep 3 22:42 - 22:51 (00:08)
6 cojocar pts/0 86.127.17.156 Mon Sep 3 19:50 - 19:51 (00:01)
7 ddvlad pts/3 84.247.45.23 Mon Sep 3 16:00 - 16:01 (00:00)
8 root pts/0 dhcp-204.cs.pub. Mon Sep 3 15:14 - 17:33 (02:18)
9 ddvlad pts/0 84.247.45.23 Mon Sep 3 15:07 - 15:09 (00:01)
10 valentin pts/2 86.122.195.234 Mon Sep 3 13:47 - 02:43 (12:55)
11 alexef pts/0 89.120.196.59 Mon Sep 3 13:30 - 15:04 (01:34)
12 razvan pts/0 dhcp-204.cs.pub. Mon Sep 3 10:30 - 10:44 (00:13)
13 stefanb pts/0 adsl-76-200-147- Mon Sep 3 10:05 - 10:17 (00:12)
14 stefanb pts/0 adsl-76-200-147- Mon Sep 3 06:13 - 07:57 (01:43)
```

După obținerea autentificărilor în sistem vrem să extragem numai numele utilizatorilor. Pentru aceasta vom folosi comanda **cut**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last -30 | grep Mon | cut -d' ' -f1
2 sergiu
3 razvan
4 carpalex
5 alexef
6 cojocar
7 ddvlad
8 root
9 ddvlad
10 valentin
11 alexef
12 razvan
13 stefanb
14 stefanb
```

În acest moment avem numele utilizatorilor care s-au autentificat în sistem în ziua de Luni. Mai departe, va trebui să extragem o singură instanță a numelor care se repetă. Drept urmare vom folosi utilitarele **sort** și **uniq**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last -30 | grep Mon | cut -d' ' -f1 | sort | uniq
2 alexef
3 carpalex
4 cojocar
5 ddvlad
```

```
6 razvan
7 root
8 sergiu
9 stefanb
10 valentin
```

Mai rămâne să afisăm numărul de autentificări. Acest lucru se realizează prin contorizarea liniilor obținute la pasul anterior, cu ajutorul utilitarului **wc**:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last -30 | grep Mon | cut -d' ' -f1 |
sort | uniq | wc -l
2 9
```


Comanda de mai sus poate da rezultate incorecte în cazul în care **Mon** mai apare altundeva în rezultatul furnizat de **last**. Dacă ar exista un utilizator **Monica**, atunci vor apărea și liniile ce descriu autentificarea în sistem a utilizatorului **Monica** (chiar dacă autentificarea a avut sau nu loc în ziua de luni). Această problemă va fi corectată în secțiunea 12.11.1.

Operatorii ;, || și && Operatorii **;**, **||** și **&&** de înlățuire a comenzielor țin cont de valoarea întoarsă de comanda anterioară. Astfel:

- **comm1 ; comm2** – comanda **comm2** se execută după execuția comenzi **comm1**
- **comm1 || comm2** – comanda **comm2** se execută în cazul în care **comm1** se întoarce cu o valoare nenulă
- **comm1 && comm2** – comanda **comm2** se execută în cazul în care **comm1** se încheie cu succes (întoarce 0)

Operatorul **;** este echivalent cu execuția secvențială a fiecărei comenzi.

Operatorul **&&** este folosit când **comm2** depinde de execuția cu succes a comenzi **comm1**. O situație este compilarea din surse și instalarea unei aplicații:

```
1 root@ubuntu:~# make && make install
```

12.4 Programarea shell

După prezentarea câtorva comenzi simple și a operatorilor shell, putem pătrunde în aspectele de programare a unui shell script. După cum s-a precizat, shell-ul pune la dispoziția utilizatorului un limbaj de programare. Acesta conține, ca și alte limbi de programare, variabile, funcții, structuri de ciclare, instrucțiuni de decizie. Combinată cu celelalte facilități oferite de shell (utilizarea de comenzi deja implementate, înlățuirea comenziilor, redirectarea), programarea shell devine un instrument puternic la îndemâna utilizatorului.

12.4.1 Variabile

O variabilă are asociat un nume și o valoare. La fel ca în C, numele variabilelor este un sir de caractere ce poate conține litere, cifre sau caracterul **_** (*underscore*) și trebuie

să înceapă cu literă sau *underscore*. Exemple de nume de variabile sunt a, a0b, a_b, AxB_01_D etc.

Spre deosebire de limbaje precum C, variabilele în shell nu au un tip. Faptul că o variabilă este un număr sau un sir de caractere depinde de contextul în care este folosită. De asemenea, o variabilă poate fi definită oriunde. În mod obișnuit, unei variabile îi este asociată o valoare în momentul definirii. Exemple de initializări sunt:

```
1 a=0
2 b="alfa"
3 c="a08ss"
4 d=230
```

Un lucru important de reținut este fragilitatea programării shell și constrângerile importante pe care le impune. Una dintre ele este faptul că nu poate exista spațiu înainte sau după semnul = din momentul inițializării unei variabile. Astfel, următoarele inițializări vor fi invalide:

```
1 a =0
2 b = "alfa"
3 d= 230
```

Valoarea unei variabile este referită cu ajutorul simbolului \$. Astfel, dacă dorim afișarea valorii variabilelor definite mai sus folosim comanda:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo $a $b $c $d
2 alfa a08ss 230
```

În consecință, dacă dorim inițializarea unei variabile la valoarea unei alteia vom folosi o construcție de forma:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo $e
2 0
3
4 razvan@anaconda:~$ f="bc"
5
6 razvan@anaconda:~$ echo $f
7 alfaa08ss
```

În ultimul exemplu se observă că variabila f conține valorile concatenate ale celorlalte două variabile. De asemenea, se poate observa că ghilimelele nu schimbă sensul simbolului \$.

Dacă se dorește ca o variabilă să fie un rezultat al unei operații aritmetice cu o altă variabilă se folosește operatorul de expandare aritmetică descris în secțiunea 12.7.1:

```
1 razvan@anaconda:~$ a=4
2
3 razvan@anaconda:~$ c=3
4
5 razvan@anaconda:~$ echo $((a + c + 1))
6 13
```

O facilitate importantă a shell-ului este posibilitatea stocării iesirii unei comenzi într-o variabilă. Acest lucru se realizează prin intermediul construcției \$(command). În exemplul de mai jos, reținem în variabila local_users_num numărul de utilizatori care au directorul de bază în /home:

```

1 razvan@anaconda:~$ local_users_num=$(cat /etc/passwd | grep /home | wc -l
)
2
3 razvan@anaconda:~$ echo $local_users_num
4 52

```

Dacă vrem să contorizăm și utilizatorul root, adăugăm 1 la acea variabilă:

```

1 razvan@anaconda:~$ total_local=$((local_users_num + 1))
2
3 razvan@anaconda:~$ echo $total_local
4 53

```

O greșală frecventă în initializarea unei variabile este folosirea de spații înainte sau după =. Evitați apariția unor astfel de greseli în scripturile voastre.

Exemple

- afisarea ultimelor n adrese IP de la care s-au realizat conexiuni pentru un serviciu (inspecție de jurnale)

```

1 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# cat -n service_ip.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 ip_num=3
5 4 log_file="/var/log/apache/access.log"
6 5
7 6 tail -n $ip_num $log_file | cut -d ' ' -f 1
8
9 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# bash service_ip.bash
10 38.99.44.102
11 38.99.44.102
12 38.99.44.102

```

- Afișarea memoriei totale ocupate de primele 3 procese din sistem¹

```

1 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# cat -n mem_proc.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 rss1=$(ps -e -o rss --sort=-rss | head -n 2 | tail -n 1)
5 4 rss2=$(ps -e -o rss --sort=-rss | head -n 3 | tail -n 1)
6 5 rss3=$(ps -e -o rss --sort=-rss | head -n 4 | tail -n 1)
7 6
8 7 total_rss_kb=$((rss1 + rss2 + rss3))
9
10 9 echo "memorie totala ocupata de primele 3 procese:
$total_rss_kb KB"
11
12 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# bash mem_proc.bash
13 memoria totala ocupata de primele 3 procese: 29088 KB

```

- Adăugarea unui utilizator în sistem în mod neinteractiv

```

1 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# cat -n my_add_user.sh
2 1 #!/bin/bash

```

¹presupunem ca nu se modifică procesele pe parcursul execuției script-ului, astfel încât ordinea lor să se păstreze

```

3 2
4 3 #
5 4 # Add a new user; invoke all necesary script and command for
6 5 adding complete
7 6 #
8 7
9 8 username="newuser"
10 9 email="razvand@gmail.com"
11 10
12 11 GROUP_NAME="students"
13 12 GROUP_DIR="students"
14 13 QUOTA="250" # size in megs
15 14
16 15 # add user
17 16 useradd -m -d /home/$GROUP_DIR/$username -g $GROUP_NAME -s /
bin/bash $username
18 17
19 18 # create password
20 19 password=$(pwgen -N 1)
21 20
22 21 # add password - non-interreactive mode
23 22 echo "$username:$password" | chpasswd
24 23
25 24 # set quota
26 25 setquota $username $((SQUOTA * 1024)) $(((SQUOTA + 10) *
1024)) $((SQUOTA + 10)) $(((SQUOTA + 10) * 10)) -a
27 26
28 27 # send e-mail
29 28 mail -s "New Account" $email <<EndOfMsg
30 29 A new account has been created for you. Username is
$username.
31
32 30 Your password is $password. Please use passwd to change it.
33
34 31
35 32 Your quota limit is $QUOTA MB.
36
37 33
38 34 Have a nice day!
39 35 EndOfMsg
40 36
41 37 exit 0
42
43 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# ./my_add_user.sh
44
45 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# cat /etc/passwd | tail -1
newuser:x:1051:1026::/home/students/newuser:/bin/bash

```

12.4.2 Caractere speciale shell

Shell-ul are un set de caractere rezervate, caractere ce au roluri bine definite într-un script.

Caracterul blank (spațiu)

Caracterul blank este folosit pentru a separa argumentele unei comenzi de comandă și între ele. Astfel, în exemplul

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls -l mydir
```

avem comanda `ls` cu două argumente: `-l` și `mydir`. Se poate întâmpla să avem un argument care conține caractere blank. Spre exemplu, avem directorul `my dir`. Pentru afisarea conținutului acestui director, nu putem folosi comanda:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls my dir
```

întrucât shell-ul ar considera două argumente transmise comenzii `ls`. Astfel, se ar încerca afisarea continutului directorului `my` și apoi a directorului `dir`. Pentru a preîntâmpina acest efect, caracterul blank trebuie "citat", adică trebuie folosit ca un caracter obisnuit. Pentru aceasta există trei soluții:

1. folosirea caracterului special *ghilimele* pentru "înglobarea" numelui de director ce conține blank;

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls "my dir"
```

2. folosirea caracterului special *apostrof*, la fel cum s-a folosit ghilimele:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls 'my dir'
```

3. folosirea caracterului special *backslash*, care dezactivează caracterul special de după el

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls my\ dir
```

Despre caracterele speciale *ghilimele*, *apostrof* și *backslash* se va discuta în continuare.

Caracterul \$ (dolar)

Unul dintre acestea este caracterul `$` care poate fi folosit pentru expandarea unei variabile (a valorii acesteia), a unei comenzi sau expandare aritmetică.

Expandarea unei variabile se referă la determinarea valorii acesteia:

```
1 razvan@anaconda:~$ a=3
2
3 razvan@anaconda:~$ b=mesaj
4
5 razvan@anaconda:~$ echo $a $b
6 3 mesaj
```

Expandarea unei comenzi se referă la reținerea rezultatului execuției comenzi:

```
1 razvan@anaconda:~$ num_dirs=$(ls -l | wc -l)
2
3 razvan@anaconda:~$ echo $num_dirs
4 21
```

Expandare aritmetică se referă la executarea de calcule aritmetice. Fără folosirea operatorului de expandare aritmetică, operatorii aritmetici ar fi considerați caractere simple:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo 2+3+4
2 2+3+4
3
4 razvan@anaconda:~$ echo $((2+3+4))
5 9
```

Mai multe informații despre utilizarea caracterului \$ și despre expandare sunt prezentate în secțiunea 12.7.

Caracterul \$ este un caracter special. Acest lucru înseamnă că nu poate fi folosit cu semnificația de caracter direct când este urmat de un alt caracter care impune o expandare. Dacă dorim afișarea șirului \$a, nu putem folosi comanda echo \$a, pentru că ar afișa valoarea variabilei a:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo $a
2 3
```

Pentru aceasta trebuie folosit caracterul *backslash* sau *apostrof*.

Folosirea ghilimelelor nu conduce la folosirea semnificației de caracter pentru \$:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo "$a"
2 3
3
4 razvan@anaconda:~$ echo '$a'
5 $a
6
7 razvan@anaconda:~$ echo \$a
8 $a
```

Caracterul " (ghilimele)

Un alt caracter special este " (ghilimele). Acest caracter este folosit pentru a defini șiruri de caractere:

```
1 $ a="sir"
2 $ b="acest sir"
```

Caracterul ghilimele este folosit pentru pastrarea semnificației de caracter pentru caracterele speciale: blank, (,), &, | etc. Exceptia o constituie caracterul \$ care își păstrează semnificația în cazul expansiunii:

```
1 razvan@anaconda:~$ c=3
2
3 razvan@anaconda:~$ b=a
4
5 razvan@anaconda:~$ echo "c = $c; b = $b"
6 c = 3; b = a
```

Pentru afișarea unui caracter ghilimele putem folosi *backslash* sau *apostrof*:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo "simbolul ghilimele (\")"
2 simbolul ghilimele ("")
3
4 razvan@anaconda:~$ echo 'simbolul ghilimele (")'
5 simbolul ghilimele ("")
```

Caracterul \ (backslash)

S-a observat însă că nu putem afișa caracterul \$. Comanda de mai jos afișează valoarea variabilei a:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo $a
2
```

Shell-ul interpretează caracterul \$ ca inițiator al unei expandări. Dacă dorim afișarea sirului \$a, nu putem folosi construcția de mai sus, întrucât se va încerca expandarea variabilei a. Pentru a realiza acest lucru vom folosi caracterul \ (backslash). Acest caracter este caracterul de citare și are rolul de a păstra semnificația caracterului de după el. Citare înseamnă folosirea unui caracter cu semnificația literală.

Astfel, dacă dorim afișarea sirului \$a, folosim comanda:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo \$a
2 $a
```

Caracterul \ poate fi folosit și pentru citarea caracterului ":

```
1 razvan@anaconda:~$ echo \"
2 "
```

Tot \ este folosit pentru afișarea \:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo \\
2 \
```

Caracterul ' (apostrof)

Caracterul ' are un rol similar cu cel al caracterului ". Este folosit pentru descrierea de siruri și forțează caracterele speciale să-și păstreze semnificația. Deosebirea între ' și " este că primul este mult mai puternic. Astfel, orice caracter special care apare între două caractere apostrof își păstrează semnificația:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo ' ") ; & $ \ '
2 ") ; & $ \ '
```

Alte caractere speciale

Alte caractere cu rol special în shell sunt cele folosite de operatorii shell: >, <, |, &, ;, (,) sau cele folosite pentru expresii regulate în shell: {, }, *, +, ?, [,]. Toate aceste caractere își păstrează semnificația dacă sunt folosite între ghilimele sau apostroafe. Mai multe detalii despre caracterele folosite pentru expresii regulate în shell se regăsesc în secțiunea 12.7.2.

Dacă, spre exemplu, un utilizator dorește afișarea tuturor pachetelor instalate care încep cu litera n, va trebui să utilizeze comanda:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ dpkg -l n*
```

Comanda de mai jos nu va funcționa dacă există o intrare în directorul curent care începe cu litera n din cauza expandării expresiei regulate de către shell, fără a fi transmis către utilitarul dpkg:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls
2 hw.bash new
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ dpkg -l n*
5 No packages found matching new.

```

Solutia este citarea caracterului *:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ dpkg -l 'n*'
2 Desired=Unknown/Install/Remove/Purge/Hold
3 ! Status=Not/Installed/Config-files/Unpacked/Failed-config/Half-installed
4 !/ Err?=(none)/Hold/Reinst-required/X=both-problems (Status,Err:
uppercase=bad)
5 !!! Name Version Description
6 +---+-----+-----+
7 ii nano 2.0.2-1etch1 free Pico clone with some new features
8 un nano-tiny <none> (no description available)
9 un nas <none> (no description available)
10 un nas-lib <none> (no description available)
11 pn nautilus <none> (no description available)
12 pn nautilus-cd-bu <none> (no description available)
13 ii nautilus-data 2.14.3-11 data files for nautilus

```

12.4.3 Instrucțiuni de decizie

Instrucțiunile de decizie folosite în scripturile shell sunt **if** și **case**. O instrucțiune de decizie permite testarea unei condiții și executarea unei acțiuni sau a alteia conform condiției.

if

Vom analiza instrucțiunea **if** prin următorul exemplu: dacă utilizatorul local este **root** atunci se afisează un mesaj, dacă utilizatorul local este **razvan** se afisează un alt mesaj, iar dacă utilizatorul local este altcineva, se afisează un mesaj specific:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n if_user.bash
2 1#!/bin/bash
3 2
4 3 user=$(whoami)
5
6 4
7 5 if test $user = "root"; then
8 6 echo "Bow before me for I am root."
9 7 elif test $user = "razvan"; then
10 8 echo "I am no humble user."
11 9 else
12 10 echo "I am but a humble user."
13 11 fi
14
15 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash if_user.bash
I am no humble user.

```

Opțiunea **-n** a comenzi **cat** afisează și numărul liniei. Sintaxa **if** este următoarea:

```

1 if conditie1; then
2 actiune conditie1 indeplinita
3 elif conditie2; then
4 actiune conditie2 indeplinita
5 else
6 actiune conditie neindeplinita
7 fi

```

Cuvinte cheie predefinite sunt `if`, `then`, `elif`, `else`, `fi`. *conditie1*, respectiv *conditie2* sunt condiții care sunt testate. În cazul în care o condiție este îndeplinită se execută acțiunea asociată.

După cum se vede din exemplu (liniile 5 și 7), condițiile sunt exprimate cu ajutorul utilitarului `test`. Acesta interpretează condiția și întoarce 0 dacă este îndeplinită sau 1 dacă nu:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test "alfa" = alfa
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $?
4 0
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test "alfa" = alf
7
8 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $?
9 1

```

Variabila `$?` este o variabilă predefinită care deține valoarea de return a ultimei expresii.

Același efect poate fi obținut cu ajutorul operatorului de test al shell-ului [. . .]:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ["alfa" = alfa]
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $?
4 0
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ["alfa" = alf]
7
8 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $?
9 1

```

 Este obligatoriu un caracter blank (spațiu) după [și înainte de] la operatorul de test de condiție din shell.

Condiția folosită `if` nu trebuie să fie neapărat o condiție de test. Se poate folosi orice construcție care poate fi evaluată la un număr. Dacă acel număr este 0 condiția este îndeplinită și se execută acțiunea corespunzătoare, altfel nu. În exemplu următor, se afisează un mesaj corespunzător doar dacă utilizatorul indicat de variabila `user` are directorul de bază în `/home` (nu este utilizator de sistem):

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n home_user.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 user="mihai"
5 4
6 5 if grep "$user" /etc/passwd | grep "/home"; then
7 6 echo "User $user is not homeless."
8 7 else
9 8 echo "User $user is homeless."

```

```

10 9 fi
11
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash home_user.bash
13 amihaiuc:x:1011:1011:Alex Mihaiuc,,,:/home/amihaiuc:/bin/bash
14 mihai:x:1014:1014:Mihai Dobrescu,,,:/home/mihai:/bin/bash
15 mihaf:x:1023:1023:Mihai Florian,,,:/home/mihaf:/bin/bash
16 User mihai is not homeless.

```

echo -n "test" Se observă că **if** testează ieșirea comenzi compuse

```
1 grep "$user" /etc/passwd | grep "/home"
```

care verifică dacă există utilizatorul **mihai** în sistem și dacă acest utilizator are directorul de bază în **/home** (linia 5). Întrucât acesta există, afisează mesajul "User mihai is not homeless.".

Totuși, comanda **grep** afisează și liniile găsite, lucru care este deranjant în perspectiva funcționalității scriptului. Solutia este redirectarea ieșirii comenzi **grep** către **/dev/null**.

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n home_user.bash
2 1#!/bin/bash
3
4 3 user="mihai"
5
6 5 if grep "mihai" /etc/passwd | grep "/home" > /dev/null ; then
7 6 echo "User $user is not homeless."
8 7 else
9 8 echo "User $user is homeless."
10 9 fi
11
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash home_user.bash
13 User mihai is not homeless.

```

Condiții de test Atât test cât și operatorul de condiție shell [...] analizează o condiție și întorc 0 dacă este îndeplinită sau 1 dacă nu este îndeplinită. În exemplele prezentate de anterior condiția a fost **sir1 = sir2**. Există mai multe condiții, o parte din care sunt prezentate în tabelul de mai jos:

Mai multe condiții pot fi folosite simultan folosind operatorii **-a** și **-o** cu sintaxele respectiv conditiei **-a conditie2** și **conditiei -o conditie2**.

Câteva exemple de folosire a condițiilor de mai sus sunt prezentate în continuare:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test -f a.txt
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test -s a.txt
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test a.txt -ot b.txt
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test 3 -eq 4
8
9 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test -z ""
10
11 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test -z "a"
12
13 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test "a" = "b"
14

```

```
15 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test -f a.txt -a 3 -eq 4
```

Negarea unui condiții se face cu ajutorul operatorului !:

```
1 razvan@anaconda:~$ if ! test 4 -gt 5; then echo "4 nu e mai mare ca 5";
else echo "4 e mai mare ca 5"; fi
2 4 nu e mai mare ca 5
```

Operatorul ((...)) de expansiune aritmetică poate fi folosit pentru evaluarea unor condiții într-un format asemănător C:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ if ((1 < 4)); then echo "adevarat"; fi
2 adevarat
```

Mai multe detalii despre operatorul ((...)) se găsesc în secțiunea 12.7.1.

case

Instrucțiunea case permite selectarea între mai multe şabloane de siruri de expresii regulate. În exemplul de mai jos se verifică dacă un sir începe cu o literă mică, o literă mare sau cu un număr:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n case_begin.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 var="Alfa"
5 4
6 5 case $var in
7 [a-z]*) echo "litera mica";;
8 [A-Z]*) echo "litera mare";;
9 [0-9]*) echo "cifra";;
10 *) echo "altceva";;
11 esac
12
13 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash case_begin.bash
14 litera mare
```

Sintaxa pentru case, observabilă și în exemplu, este:

```
1 case valoare_variabila in
2 sablon1) actiuni;;
3 sablon2) actiuni;;
4 ...
5
6 esac
```

Cuvinte rezervate sunt case, in, esac. Se verifică dacă valoare_variabila se potrivește cu unul dintre şabloanele ulterioare. În momentul găsirii unei potriviri se execută acțiunile asociate. Acțiunile asociate şablonului se încheie cu ; (două simboluri "punct și virgulă").

În exemplul de mai sus, variabila var se initializează la sirul "Alfa" (linia 3). După aceasta se verifică dacă variabila începe cu literă mică (linia 6), cu literă mare (linia 7) sau cu cifră (linia 8). Şabloanele sunt date, de obicei, de expresii regulate. Mai multe detalii despre expresii regulate se găsesc în secțiunea 12.7.2.

Caracterul * înseamnă orice și este folosit ca echivalent pentru cuvântul cheie default din C.

12.4.4 Cicluri în shell

Bash pune la dispoziția utilizatorului trei instrucțiuni de ciclare cu funcționalitate similară dar sintaxă diferită: `for`, `while` și `do/until`. Vom exemplifica sintaxa și modul de utilizare a acestor comenzi pe un exemplu simplu: calculul sumei primelor 10 numere naturale.

Instrucțiunea `for`

Scriptul shell pentru calculul sumei primelor 10 numere naturale este următorul:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n for10.bash
2 1#!/bin/bash
3 2
4 3 sum=0
5 4 for i in 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10; do
6 5 sum=$((sum + $i))
7 6 done
8 7
9 8 echo "Suma este: $sum"
10
11 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash for10.bash
12 Suma este: 55
```

După cum se vede, sintaxa `for` este

```
1 for var in lista; do
2 actiuni
3 done
```

sau

```
1 for var in lista
2 do
3 actiuni
4 done
```

Varibila `var` este folosită pentru a parcurge lista element cu element. Cuvinte rezervate sunt `for`, `in`, `do` și `done`.

Se parcurg elementele listei (linia 4) și se execută acțiunile precizate (linia 5). În cazul de față (linia 5), folosind operatorul de expansiune aritmetică `$((...))` se incrementează suma cu valoarea lui `i`. Ca orice alte facilități shell, `for` poate fi folosit direct în linia de comandă:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ for i in 1 2 3 4; do echo $i; done
2 1
3 2
4 3
5 4
```

Acest lucru se poate extinde și la scriptul de mai sus cu pierderea parțială a clarității:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sum=0; for i in 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10; do
2 sum=$((sum+$i)); done; echo "Suma este: $sum"
3 Suma este: 55
```

sau:

```

1 razvan@anaconda:~$ sum=0
2
3 razvan@anaconda:~$ for i in 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10; do
4 > sum=$((sum + $i))
5 > done
6
7 razvan@anaconda:~$ echo $sum
8 55

```

Lista poate conține orice fel de element, fie număr fie sir de caractere:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ for i in abc def ghi; do echo $i; done
2 abc
3 def
4 ghi

```

Separatorul implicit pentru listă este caracterul *blank* (spatiu). Dacă un sir conține *blank*, acesta trebuie citat:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ for i in "abc def" ghi; do echo $i; done
2 abc def
3 ghi
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ for i in 'abc def' ghi; do echo $i; done
6 abc def
7 ghi
8
9 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ for i in abc\ def ghi; do echo $i; done
10 abc def
11 ghi

```

Comanda seq Revenind la calculul sumei primelor 10 numere naturale se observă lipsa de scalabilitate a specificării manuale a elementelor listei. Acest aspect poate fi automatizat prin folosirea comenzi **seq**. Aceasta permite generarea unei liste de numere într-un interval dat:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ seq 1 4
2 1
3 2
4 3
5 4
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ seq 1 2 10
8 1
9 3
10 5
11 7
12 9

```

Cu două argumente, **seq** afișează elementele cuprinse între cele două limite. Cu trei argumente, argumentul din mijloc (al doilea) este folosit ca pas de incrementare.

Dacă, spre exemplu, am dorit calculul sumei primelor 100 de numere naturale am folosi urmatorul script shell:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n for10_seq.bash

```

```

2 1#!/bin/bash
3
4 2
5 3 sum=0
6 4 for i in $(seq 1 100); do
7 5 sum=$((sum + $i))
8 6 done
9 7
10 8 echo "Suma este: $sum"
11
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash for10_seq.bash
12 Suma este: 5050

```

O altă soluție este folosirea expandării aritmetice ca în exemplul de mai jos:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n for10_exp.bash
2 1#!/bin/bash
3
4 2
5 3 sum=0
6 4 for ((i = 1; i <= 100; i++)); do
7 5 sum=$((sum + $i))
8 6 done
9 7
10 8 echo "Suma este: $sum"
11
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash for10_exp.bash
12 Suma este: 5050

```

Se observă similaritatea cu sintaxa C pentru instrucțiunea `for`.

Lucrul cu sistemul de fișiere Folosind `for` putem parcurge intrările dintr-un director al sistemului de fisier. O emulare a comenzi `ls` este următorul script shell:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n for_ls.bash
2 1#!/bin/bash
3
4 2
5 3 n=0
6 4 for i in *; do
7 5 n=$((n + 1))
8 6 if test -f "$i"; then
9 7 echo "f - $i"
10 8 elif test -d "$i"; then
11 9 echo "d - $i"
12 10 else
13 11 echo "u - $i"
14 12 fi
15
16 13 done
17 14 echo "total $n"
18
19
20 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash for_ls.bash
20 f - do_until10.bash
21 f - echo.bash
22 f - for10.bash
23 f - for10_exp.bash
24 f - for10_seq.bash
25 f - for_ls.bash
26 f - here.bash
27 f - hw.bash
28 d - test_dir
29 f - while10.bash

```

```
28 total 10
```

Folosirea caracterului + (linia 4) înseamnă expandarea continutului directorului curent într-o listă de intrări care este parcursă cu ajutorul variabilei `i`. Variabila `n` (linia 3) este folosită pentru contorizarea numărului de intrări (linia 5) folosind expandare aritmetică. Se recomandă folosirea ghilimelelor în lucrul cu fișierele (linia 6) pentru a preveni apariția caracterelor cu rol special în shell (vezi secțiunea 12.4.2).

Instrucțiunea while

Calculul sumei primelor 10 numere naturale folosind `while` se realizează cu scriptul de mai jos:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n while10.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 i=1
5 4 n=10
6 5 sum=0
7 6
8 7 while test $i -le $n; do
9 8 sum=$((sum + $i))
10 9 ((i++))
11 10 done
12 11
13 12 echo "Suma este: $sum"
14
15 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash while10.bash
16 Suma este: 55
```

Sintaxa while este

```
1 while conditie; do
2 actiuni
3 done
```

conditie urmează aceleasi reguli ca în cazul `if`. Exemplul prezentat seamănă foarte mult cu un program C: inițializări (liniile 2, 3, 4), condiție (linia 7), acțiuni (linia 8), incrementare (linia 9). Se poate observa că incrementarea lui `i` (linia 9) s-a realizat prin intermediul operatorului de expandare aritmetică.

Comanda `while` este folosită cu precădere în momentul în care condiția este dată de valoarea de return a unei alte comenzi (de multe ori `read`). O emulare a comenzi `cat` cu opțiunea `-n` este exemplificată în scriptul următor:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n while_cat.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 i=1
5 4 cat for10.bash | while read a; do
6 5 echo -e "$i:\t$a"
7 6 i=$((i + 1))
8 7 done
9
10
11 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash while_cat.bash
12 1: #!/bin/bash
```

```
13 2:
14 3: sum=0
15 4: for i in 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10; do
16 5: sum=$((sum + $i))
17 6: done
18 7:
19 8: echo "Suma este: $sum"
```

Se observă că se citește în variabila a căte o linie din fisierul `for10.bash` până la sfârșitul fisierului.

Instrucțiunea until

Comanda `until` este asemănătoare cu `while`, doar că în acest caz condiția nu este cea de continuare a acțiunilor, ci este cea de oprire. Datorită similarității nu vom insista; scriptul shell care calculează suma primelor 10 numere naturale este prezentat în continuare:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n until10.bash
2 1 #!/bin/bash
3 2
4 3 i=1
5 4 sum=0
6 5 n=10
7 6
8 7 until test $i -gt $n; do
9 8 sum=$((sum + $i))
10 9 i=$((i + 1))
11 10 done
12 11
13 12 echo "Suma este: $sum"
14
15 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash until10.bash
16 Suma este: 55
```


Exemplul prezentat în secțiunea 12.4.2 sunt pur academice. Nu există niciun motiv întemeiat pentru a calcula suma numerelor naturale sau a emula comenzi existente folosind un script shell. Rolul unui script shell este acela de a folosi cele mai potrivite utilitare existente pentru a rezolva o problemă.

12.5 Filtre de text

Utilitarele de filtrare a textului primesc la intrare un fișier text și oferă la ieșire o formă prelucrată a acestuia. Prelucrarea poate impune schimbarea ordinii elementelor, selecția anumitor elemente (linii, coloane), substituția unor elemente (linii, cuvinte, caractere), adăugarea de noi elemente (număr de linie etc.) și alte operații. Aceste utilitare sunt, de obicei, folosite în tandem cu instrucțiuni de decizie sau de cicluri shell pentru obținerea unor informații ce pot fi utilizate ulterior.

12.5.1 cat, tac, nl

Utilitarul principal în prelucrarea de siruri este **cat**. **cat** este folosit pentru afişarea unui fisier si (de cele mai multe ori) este prima comandă dintr-o lanțuire de comenzi care folosesc | . După cum s-a precizat în secțiunile anterioare, o opțiune utilă a **cat** este -n care afisează și numărul liniiei:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n nume.txt
2 1 sorin
3 2 stefania
4 3 mihaela
5 4 florin
6 5 codrin
7 6 lucian
8 7 razvan
9 8 tavi
```

Utilitarul **tac** (**cat** inversat) este folosit pentru afişarea unui fisier cu liniile inversate (prima linie ultima):

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tac nume.txt
2 tavi
3 razvan
4 lucian
5 codrin
6 florin
7 mihaela
8 stefania
9 sorin
```

Utilitarul **nl** este folosit pentru a afișa liniile împreună cu numărul lor:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ nl for10_exp.bash
2 1#!/bin/bash
3
4 2 sum=0
5 3 for ((i = 1; i <= 100; i++)); do
6 4 sum=$((sum + $i))
7 5 done
8
9 6 echo "Suma este: $sum"
```

Deosebirea față de **cat** -n este faptul că **nl** nu consideră liniile goale. De asemenea, **nl** are opțiuni pentru paginare, considerare de secțiuni etc. care depășesc aria de cuprindere a acestei cărți.

12.5.2 sort, uniq

Comanda **sort** este folosită pentru sortarea liniilor primite la intrare. În exemplul de mai jos, se realizează sortarea liniilor din fisierul `nume.txt`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat nume.txt
2 sorin
3 stefania
4 mihaela
5 florin
```

```
6 codrin
7 lucian
8 razvan
9 tavi
10
11 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort nume.txt
12 codrin
13 florin
14 lucian
15 mihaela
16 razvan
17 sorin
18 stefania
19 tavi
```

Se poate întâmpla ca un nume să apară de două ori și să avem nevoie doar de o singură apariție în ieșire. În această situație trebuie folosit utilitarul **uniq** sau opțiunea **-u** la sort:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort nume2.txt
2 alex
3 alina
4 alina
5 cristi
6 cristi
7 cristi
8 razvan
9 razvan
10
11 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort nume2.txt | uniq
12 alex
13 alina
14 cristi
15 razvan
16
17 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort -u nume2.txt
18 alex
19 alina
20 cristi
21 razvan
```

Un exemplu util a fost prezentat în secțiunea 12.4.2. În acel exemplu se dorea aflarea numărului de utilizatori care s-au autentificat în sistem într-o zi dată. Comanda utilizată a fost:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last -30 | grep Mon | cut -d' ' -f1 |
sort | uniq | wc -l
2 9
```

Opțiuni utile sort Dintre opțiunile utile ale comenzi sort amintim:

- **-u**: elimină duplicatele după sortare;
- **-r**: sortare inversă (în ordine descrescătoare);
- **-t**: specificarea separatorului folosit pentru sortare; implicit, sortarea se realizează după primul câmp;
- **-n**: sortare numerică; implicit sortarea este alfanumerică, după cum se poate vedea în exemplul de mai jos:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort numere.txt
2 -3
3 10
4 100
5 12
6 15
7 2101
8 28
9 492
10 5
11
12 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort -n numere.txt
13 -3
14 5
15 10
16 12
17 15
18 28
19 100
20 492
21 2101
```

Sortare avansată Uneori poate apărea situația în care dorim sortarea după o coloană a fișierului de intrare. Presupunem că avem o miniagendă cu persoane în care intrările sunt în forma prenume, nume, număr de telefon, adresă de e-mail și dorim sortarea după nume (adică după a doua coloană). Pentru aceasta vom folosi comanda:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat nume3.txt
2 Adrian,Munteanu,0711 111 111,am@ex.com
3 Ilinca,Zafiu,0711 111 112,iz@ex.com
4 Andreea,Popa,0711 111 113,ap@ex.com
5 Dan,Badea,0711 111 114,db@ex.com
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sort -t , -k 2,2 nume3.txt
8 Dan,Badea,0711 111 114,db@ex.com
9 Adrian,Munteanu,0711 111 111,am@ex.com
10 Andreea,Popa,0711 111 113,ap@ex.com
11 Ilinca,Zafiu,0711 111 112,iz@ex.com
```

Am folosit argumentul `-t` pentru a specifica virgula ca separator. Pentru sortarea după o cheie specifică se folosește argumentul `-k`. Acesta specifică de la ce câmp se începe sortarea (aici este vorba de al doilea câmp) și cu ce câmp se termină (în cazul de față tot 2: `-k 2,2`). În caz de egalitate, se poate alege un nou câmp de sortare prin specificarea unui nou argument `-k`.

12.5.3 head, tail

Comenzile `head` și `tail` sunt utile pentru a reține primele sau ultimele linii dintr-un fișier primit la intrare. Implicit se rețin primele sau ultimele 10 linii. Exemple de utilizare sunt prezentate în continuare:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ head /etc/passwd
```

```
2 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tail /etc/passwd
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ head -n 20 /etc/passwd
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tail -n 20 /etc/passwd
5
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$
```

Comenzile specificate afisează respectiv: primele 10 linii din fișierul `/etc/passwd`, ultimele 10 linii, primele 20 de linii, ultimele 20 de linii.

Comanda `tail` este utilă pentru inspecția jurnalelor (log-urilor). Jurnalele sunt de obicei fișiere de mari dimensiuni și, pentru acestea, de cele mai multe ori este suficientă vizualizarea ultimelor intrări.

O opțiune utilă a comenzi `tail` este `-f`. Aceasta permite vizualizarea conținutului unui fișier în timp real în sensul că așteaptă scrierea unor noi linii în fișier și afisarea acestora pe măsură ce acestea sunt adăugate:

```
1 root@anaconda:~# tail -f /var/log/apache/access.log
```

Întreruperea rulării comenzi se încheie prin apăsarea **CTRL-C** (transmiterea semnalului **SIGINT**).

12.5.4 cut

Comanda `cut` este utilă pentru a extrage coloane dintr-un fișier format corespunzător. Spre exemplu, dacă folosim fișierul prezentat în secțiunea anterioară și vrem afisarea prenumelui și a adresei de e-mail vom folosi comanda:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cut -d ',' -f 1,4 < nume3.txt
2 Adrian,am@ex.com
3 Ilinca,iz@ex.com
4 Andreea,ap@ex.com
5 Dan,db@ex.com
```

Cele două opțiuni cele mai importante ale comenzi `cut` sunt `-d` pentru a specifica delimitatorul și `-f` pentru a preciza câmpurile (coloanele) care se doresc extrase. În exemplul de mai sus, separatorul a fost virgulă și s-au reținut câmpurile (coloanele) 1 și 4 corespunzătoare prenumelui și adresei de e-mail.

Dacă se dorește extragerea numelui de utilizator și al directorului de bază pentru utilizatorii care au directorul de bază în `/home`, vom folosi următoarea comandă:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat /etc/passwd | grep /home | cut -d
2 ':' -f1,6
3 ftp:/home/ftp
4 george:/home/students/george
5 andreic:/home/students/andreic
6 iepurasu:/home/students/iepurasu
7 valentin:/home/students/valentin
8 dhartescu:/home/students/dhartescu
9 ciconaru:/home/students/ciconaru
```

Comanda de mai sus extrage utilizatori care au directorul de bază în `/home` (`cat /etc/passwd | grep /home`), după care extrage numele de utilizator și directorul de bază asociat (`cut -d ':' -f 1,6`). Separatorul de câmp în `/etc/passwd`

este :, iar indexurile de câmp corespunzătoare numelui de utilizator și directorului de bază sunt 1 și 6.

12.5.5 tr

Utilitarul **tr** (*transliterate*) este folosit pentru translatarea la nivel de caracter a informațiilor de la intrare. Acțiuni posibile care pot fi efectuate cu ajutorul comenzi **tr** sunt:

- translatarea caracterelor,
- eliminarea caracterelor care se repetă (*squeeze*),
- ștergerea de caractere.

Exemple de translatarea caracterelor sunt:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr a b <<<"acadaeaf"
2 bcbdbefb
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr acd xyz <<<"acadaeaf"
5 xyxzxexf
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr a-z A-Z <<<"acadaeaf"
8 ACADAEAF
9
10 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr '[lower:]' '[upper:]' <<<"acadaeaf"
11 ACADAEAF

```

În primul exemplu se translatează caracterul **a** în caracterul **b**. Sirul este transmis sub formă de *here string*. În cel de-al doilea exemplu, avem un set de intrare (**acd**) și un set de ieșire (**xyz**). Translatarea se face între primul element din setul de intrare și primul element din setul de ieșire, al doilea element din setul de intrare și al doilea element din setul de ieșire etc. Al treilea și al patrulea exemplu translatează literele mari în litere mici. **a-z** simbolizează literele de la **a** la **z**. De asemenea, expresiile **[lower:]** și **[upper:]** reprezintă, respectiv, literele mici și literele mari din alfabet. Utilitarul **tr** folosește mai multe astfel de expresii. Mai multe detalii puteți afla din pagina de manual sau **info (man tr, info coreutils)**.

Exemple de eliminare a caracterelor care se repetă sunt următoarele:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr -s ' ' <<< "a b c"
2 a b c
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr -s a-z A-Z <<< "aa bb cc"
5 A B C

```

În cazul primului exemplu, caracterul spațiu este eliminat până la o singură apariție. Opțiunea **-s** este folosită pentru a specifica acțiunea de eliminare a duplicatelor unui caracter (*squeeze*).

În cel de-al doilea exemplu se folosește simultan operațiunea de translatare și de eliminare de duplicate pe sirul de intrare "aa bb cc". Rezultatul este transformarea literelor mici în litere mari simultan cu eliminarea duplicatelor acestora.

Ștergerea caracterelor se face cu ajutorul opțiunii **-d**:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr -d 'a' <<< 'abcdcba'
2 bcdcb
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ tr -ds 'a' 'bcd' <<< 'aabbccddccbbaa'
5 bcdcb

```

Opțiunea **-d** primește un set de caractere care sunt eliminate. Opțiunea **-d** poate fi completată de opțiunea **-s**. În cel de-al doilea exemplu se sterge caracterul **a** din sirul de intrare iar celelalte caractere le sunt eliminate după cele duplicate.

12.5.6 wc

Utilitarul **wc** (*word count*) permite contorizarea numărului de linii, de caractere sau de cuvinte dintr-un fișier text. La o folosire fără opțiuni, **wc** afisează atât numărul de linii cât și numărul de cuvinte și de caractere:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ wc < for10.bash
2 8 24 102

```

Pentru afișarea numai a numărului de linii, de cuvinte sau de caractere, se folosesc, respectiv, opțiunile **-l**, **-w**, **-c**:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ wc -l < for10.bash
2 8
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ wc -w < for10.bash
5 24
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ wc -c < for10.bash
8 102

```

12.5.7 grep

Utilitarul **grep** și variantele sale (**egrep**, **fgrep**) sunt utilitarele de bază în prelucrarea fișierelor text. Acest utilitar permite selectarea anumitor linii dintr-un fișier text pe baza unei *expresii regulate* transmise ca argument. **grep** primește ca parametru sirul de căutare și, eventual, fișierul în care se face căutarea. Dacă dorim să vedem informații despre autentificarea utilizatorului **adrian** în sistem vom folosi comanda:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ last | grep adrian
2 adrian pts/2 92.80.182.158 Sun Sep 2 22:30 - 22:38 (00:07)
3 adrian pts/2 92.80.149.10 Sun Sep 2 09:10 - 09:29 (00:18)
4 adrian pts/0 92.80.149.10 Sun Sep 2 09:06 - 09:29 (00:23)

```

Dacă dorim să afișăm informații despre utilizatorii din sistem al căror nume începe cu litera **a** vom folosi comanda:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat /etc/passwd | grep '^a'
2 alexpoke:x:1003:1003:Poke Alexandru,,,A & C:/home/alexpoke:/bin/bash
3 adrian:x:1009:1009:Adrian Nistor,,,:/home/adrian:/bin/bash
4 amihaiuc:x:1011:1011:Alex Mihaiuc,,,:/home/amihaiuc:/bin/bash
5 alina:x:1016:1016:Alina Deaconescu,,,:/home/alina:/bin/bash
6 andrewbwm:x:1031:1026:Andrei Buhaiu:/home/students/andrewbwm:/bin/bash

```

```
7 alexef:x:1032:1026:Alex Eftimie:/home/students/alexef:/bin/bash
8 andreic:x:1045:1026:Andrei Cibotaru:/home/students/andreic:/bin/bash
```

În cazul de față, pentru obținerea utilizatorilor al căror nume începe cu litera a se folosește expresia regulată ^a. Utilizarea ei va duce la selectarea celor linii care încep cu litera a (caracterul ^ este special și simbolizează început de linie). Mai multe detalii despre *expresii regulate grep* se găsesc mai jos:

grep este utilizabil cu foarte multe opțiuni. O parte din cele mai importante sunt exemplificate în continuare pentru fisierul `grep_test.txt`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat grep_test.txt
2 alfa beta
3 AlFa BeTa
4 Beta gamma
5 beta delta
6 deltadd epsilon
```

- opțiunea `-i` ignoră literele mari (*ignore case*):

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -i "alfa" < grep_test.txt
2 alfa beta
3 AlFa BeTa
```

- opțiunea `-v` inversează căutarea (afisează liniile care nu conțin expresia de căutare):

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -v "alfa" < grep_test.txt
2 AlFa BeTa
3 Beta gamma
4 beta delta
5 deltadd epsilon
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -v -i "alfa" < grep_test.txt
8 Beta gamma
9 beta delta
10 deltadd epsilon
```

- opțiunea `-n` afisează numărul liniei:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -n "alfa" < grep_test.txt
2 1:alfa beta
```

- opțiunea `-w` este folosită pentru căutarea unui cuvânt întreg:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -w "delta" < grep_test.txt
2 beta delta
```

- opțiunea `-r` face căutare recursivă în structura de directoare:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ grep -r "for" .
2
3 ./for_ls.bash:for i in *; do
4 ./while_cat.bash:cat for10.bash | while read a; do
5 ./for10.bash:for i in 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10; do
6 ./for10_seq.bash:for i in $(seq 1 100); do
7 ./for10_exp.bash:for ((i = 1; i <= 100; i++)); do
8 ./if_user.bash: echo "Bow before me for I am root."
```

Rezultatul dat de utilizarea acestei opțiuni prezintă fișierele în care s-a găsit acel sir/expresie regulată și linia completă/linile complete din fișiere.

Expresii regulate grep

După cum s-a observat, **grep** folosește un sir de căutare care poate avea forma unei expresii regulate.

O expresie regulată este un sir de caractere utilizat pentru a se potrivi cu un alt siruri de caractere conform unor reguli de sintaxă bine precizate. O expresie regulată conține caractere simple și caractere cu semnificație specială.

O parte din caracterele/grupările de caractere cu semnificație specială sunt prezentate în continuare:

- Caracterele [ ] sunt folosite pentru a defini *un set de caractere* de potrivit; exemple:
  - [abcd] înseamnă potrivire cu oricare din caracterele a, b, c, d;
  - [a-z] înseamnă potrivire cu oricare minusculă;
  - [0-9a-zA-Z] înseamnă potrivire cu orice caracter alfanumeric;
  - [^A-Z] înseamnă potrivire cu orice caracter mai puțin majusculele.
- Caracterul . înseamnă orice caracter;
- Caracterul ^ poziționat în afara unui set de caractere înseamnă potrivire cu începutul liniei;
- Caracterul \$ înseamnă potrivire cu sfârșitul liniei;
- Simbolurile \<, respectiv \> sunt folosite pentru a se potrivi cu sirul vid de la început și sfârșit de cuvânt;
- Simbolul ? înseamnă potrivire de cel mult o dată a caracterului/grupului de caractere anterioare;
- Simbolul * înseamnă potrivire de zero sau mai multe ori a caracterului/grupului de caractere anterioare;
- Simbolul + înseamnă potrivire de o dată sau mai multe ori a caracterului/grupului de caractere anterioare;
- {n} înseamnă potrivire de n ori;
- {n,} înseamnă potrivire de cel puțin n ori;
- {n,m} înseamnă potrivire de cel puțin n ori și cel mult m ori.

Caracterele/grupurile de caractere prezentate mai sus pot fi concatenate pentru generarea unei expresii regulate complexe.

Informații complete despre comenzi de filtrare de text folosite în shell scripting găsiți în paginile info asociate (**info coreutils**).

12.5.8 sed

Utilitarul **sed** (stream editor) este folosit pentru a aplica transformări textuale unui flux de date. În mod implicit, citește de la intrare o linie, aplică operația specificată, după care afisează linia modificată.

sed poate fi considerat un editor non-interactiv. Acesta aplică un set de operații fiecărei linii din fișierul de la intrare. Întrucât în memorie se reține o singură linie, prelucrarea se poate face pe un fișier cu un număr arbitrar de linii.

Pentru a exemplifica modul de utilizare a **sed** vom folosi următorul fișier de lucru:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat sed_ex.txt
2 Andreea Popescu
3 Alin Ionescu
4 Mihai Francu
5 Calin Antonescu
6 Silvia Asavei
7 Doina Ignat
```

Sintaxa de rulare

Un exemplu obisnuit de rulare a **sed** este înlocuirea unui text cu un altul:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sed 's/Alin/ALIN/' sed_ex.txt
2 Andreea Popescu
3 ALIN Ionescu
4 [...]
```

După cum se observă, sintaxa de rulare **sed** este:

```
1 sed comenzi fisier_intrare
```

În cazul în care fișierul de intrare lipsește, se folosește intrare standard. De cele mai multe ori, comenziile sunt date între caractere apostrof pentru a evita folosirea caracterelor speciale shell.

În mod implicit, **sed** afisează liniile de la intrare la ieșire. Pentru a dezactiva acest lucru se folosește opțiunea **-n**.

Sintaxa comenzi **sed**

După cum s-a putut observa și la exemplele anterioare, o comandă **sed** are sintaxa [adresă] [functie] [argumente].

Adresa definește spațiul din fișier la care se aplică funcția. Adresa poate fi o linie a fișierului, un spațiu de linii sau o expresie ce identifică linia. În acest fel:

- 1 s/a/A/ – înlocuiește litera a cu A în prima linie a fișierului;
- 1,10 s/a/A/ – înlocuiește litera a cu A în primele zece linii ale fișierului;
- 100,\$ s/a/A/ – înlocuiește litera a cu A de la linia 100 până la sfârșitul fișierului;
- /alfa/ s/a/A/ – înlocuiește litera a cu A numai în liniile în care apare sirul alfa.

Functii sed

Functiile cele mai utile **sed** sunt prezentate in continuare.

Functia de substitutie (s) a lui **sed** este **s** si a fost folosita in exemplele anterioare. Aceasta foloseste ca argumente sirul de inlocuit si cel inlocitor. Separatorul folosit implicit este / (slash), dar se poate folosi oricare altul:

```
1 s/sir_de_inlocuit/sir_inlocitor/optiuni
```

Optiuni utile ale functiei de substitutie sunt:

- **g (global)** – inlocuieste toate aparitiile sirului de inlocuit
- **p (print)** – afiseaza linia la ieșire; folosit, de obicei, in conjunctie cu optiunea -n pentru **sed**
- **w (write)** – scrie linia intr-un fisier primit ca parametru

Functia quit (q) opreste citirea de la intrare a fisierului. Exemple de folosire sunt afisarea primelor N linii din fisierul de la intrare:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sed '2q' sed_ex.txt
2 Andreea Popescu
3 Alin Ionescu
```

sau afisarea primelor linii pana la gasirea sirului Calin:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sed '/Calin/q' sed_ex.txt
2 Andreea Popescu
3 Alin Ionescu
4 Mihai Francu
5 Calin Antonescu
```

Functiile print si delete (p si d) afiseaza, respectiv sterg linia de la intrare la ieșire.

Expresii regulate in sed

Functiile **sed** pot avea argumente. Intrucat **sed** lucreaza pe intrare in format text, argumentele pot fi exprimate ca expresii regulate. Acestea sunt similare cu expresiile regulate grep (vezi sectiunea 12.5.7). Mai multe detalii despre acestea puteti gasi in pagina info **sed**, folosind comanda:

```
1 info sed "Regular Expressions"
```

Exemple

Mai jos se pot regasi cateva exemple de utilizare a comenzi **sed**:

- translatarea unui fisier in format DOS (CR/LF) in format Unix:

```
1 sed 's/.$/\n'
```

Se observa ca se elimină ultimul caracter de la sfârșitul liniei (în cazul de față caracterul \r – Carriage Return)

- translatarea unui fișier în format Unix în format DOS:

```
1 sed 's/$/\r/'
```

Se adaugă la sfârșitul liniei caracterul \r.

- afișarea tuturor liniilor mai puțin ultimele 100:

```
1 sed '1,2800d'
```

- ștergerea spațiilor albe de la începutul liniilor unui fișier:

```
1 sed 's/[\t]*//'
```

- ștergerea spațiilor albe de la sfârșitul liniilor de fișier:

```
1 sed 's/[\t]*$//'
```

- ștergerea liniilor goale:

```
1 sed 's/^*[\t]*$//'
```

- afișarea liniilor care conțin un sir de căutare (emulare grep):

```
1 sed -n '/regex/p'
```

- afișarea într-un fișier a liniilor care conțin un anumit sir:

```
1 sed '/regex/w out.txt'
```

- substituția de coloane; în fișierul de exemplu vrem să înlocuim numele cu prenumele:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ sed 's/^\([a-zA-Z]*\)\ \([a-zA-Z]*\)\ /2 \1/' sed_ex.txt
2 Popescu Andreea
3 Ionescu Alin
4 Francu Mihai
5 Antonescu Calin
6 Asavei Silvia
7 Ignat Doina
```

În exemplul de mai sus se folosește construcția \(\(regex\)\) pentru a stoca valoarea expresiei regulate. Aceste valori sunt folosite, respectiv, cu ajutorul construcțiilor \1, \2, \3 etc. În situația de mai sus, numele este reținut în construcția \2 iar prenumele în \1. Afișarea se face în formatul nume prenume.

12.5.9 awk

awk este un utilitar și un limbaj de programare folosit pentru prelucrarea textului pe sisteme Unix. Există mai multe versiuni de awk, versiunea cea mai întâlnită pe sisteme Linux fiind implementarea GNU, **gawk**¹. Limbajul awk are o sintaxă asemănătoare cu limbajul C care permite operații avasate pentru formatarea fișierului text. Denumirea awk provine de la inițialele celor care au proiectat limbajul: Alfred V. Aho, Peter J. Weinberger și Brian W. Kernighan.

¹<http://www.gnu.org/software/gawk/>

În forma sa cea mai simplă, awk poate fi folosit ca o versiune avansată a utilitarului **cut**. Dacă, spre exemplu, se dorește doar extragerea numelui de utilizator și a directorului home folosind fisierul /etc/passwd următoarele două comenzi sunt echivalente:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ cut -d ':' -f 1,6 /etc/passwd
2
3 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ awk -F ':' '{ print $1,":",$6;}' /etc/
4 passwd
```

Comenzile de mai sus retin primul și al săselea câmp al fiecărei linii din fisierul /etc/passwd folosind separatorul :. Opțiunea **-F** a awk precizează separatorul folosit. Argumentele \$1, respectiv \$6 sunt folosite pentru extrage primul și al săselea câmp.

Un avantaj important al awk față de **cut** este posibilitatea formatării ieșirii. În vreme ce **cut** selectează anumite coloane, **awk** permite și prelucrarea ieșirii selectate. Astfel, dacă dorim ca informații afisate să fie încadrate de caracterul | (pipe), se va folosi următoarea comandă:

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ awk -F ':' '{ printf "|%-15s|%-25s|\n",
2 $1, $6;}' /etc/passwd
3 |root |/root
4 |daemon |/usr/sbin
5 |bin |/bin
6 |sys |/dev
7 |sync |/bin
8 |games |/usr/games
9 |man |/var/cache/man
10 [...]
```

Instructiunea **printf** folosită în exemplul de mai sus are o sintaxă similară celei din C, cu absența parantezelor.

Sintaxa awk este similară sintaxei sed:

```
1 awk [options] ' program instructions ' [input file]
```

În general, programul awk este aplicat fiecărei linii citită de la intrare. awk permite folosirea clauzelor speciale **BEGIN** și **END** care permit aplicarea instrucțiunilor asociate doar la începutul și sfârșitul prelucrării. Astfel, pentru a încadra ieșirea de mai sus, se folosește o comandă ca cea de mai jos. Programul se poate introduce pe mai multe linii, până la "închiderea" acestuia folosind caracterul ' (apostrof):

```
1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ awk -F ':' '
2 > BEGIN { printf "+-----+-----+\n"; }
3 > { printf "|%-15s|%-25s|\n", $1, $6; }
4 > END { printf "+-----+-----+\n"; }
5 > ' /etc/passwd
6 +-----+-----+
7 |root |/root
8 |daemon |/usr/sbin
9 |bin |/bin
10 |sys |/dev
11 [...]
12 |pulse |/var/run/pulse
13 |saned |/home/saned
14 +-----+-----+
```

awk foloseste instrucțiuni și comenzi similare limbajului C. Dacă se dorește afișarea din 5 în 5 a utilizatorilor sistemului și a directorului home asociat se poate folosi o comandă de forma:

```

1 razvan@valhalla:~/school/2009-2010/uso/carte-uso.git$ awk -F ':' -f
2 print_users.awk /etc/passwd
3 +-----+
4 |root |/root
5 |games |/usr/games
6 |uucp |/var/spool/uucp
7 |irc |/var/run/ircd
8 |messagebus|/var/run/dbus
9 |gdm |/var/lib/gdm
10 |mpd |/var/lib/mpd
11 |postfix |/var/spool/postfix
12 |pulse |/var/run/pulse
13 +-----+

```

Opțiunea `-f` permite selectarea fișierul care să contină programul awk, prezentat în listingul 12.5.9. Variabila `current_users` retine numărul de utilizatori curent. Este inițializată cu 0 la începutul prelucrării (în cadrul blocului `BEGIN`) și apoi este incrementată pe parcursul prelucrării liniilor. Se folosește instrucțiunea `if` pentru a selecta doar anumiți utilizatori.

```

1#!/usr/bin/awk -f
2
3 BEGIN {
4 current_users = 0;
5 printf "+-----+\n";
6 }
7 {
8 current_users++;
9 if (current_users % 5 == 1)
10 printf "|%-15s|%-25s|\n", $1, $6;
11 }
12 END {
13 printf "+-----+\n";
14 }

```

Listing 12.1: Afisare utilizatorilor din 5 în 5

awk permite folosirea expresiilor regulate pentru selectarea doar unuior linii. Astfel, dacă se dorește afișarea doar celor utilizatori care au directorul home în `/home` se folosește un program ca cel prezentat în listingul 12.2. Expresiile regulate se scriu între caractere `/` (slash) similar utilitarului sed. Rezultatul rulării acestui program este:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ awk -F ':' -f print-home-users.awk /etc/
2 passwd
3 +-----+
4 |razvan |/home/razvan
5 |festival |/home/festival
6 |ntp |/home/ntp
7 |alina |/home/alina
8 |ftp |/home/ftp
9 |saned |/home/saned
9 +-----+
1 #!/usr/bin/awk -f
2

```

```

3 BEGIN {
4 printf "+-----+-----+\n";
5 }
6 /home/ {
7 printf "|%-15s|%-25s|\n", $1, $6;
8 }
9 END {
10 printf "+-----+-----+\n";
11 }

```

Listing 12.2: Afisare utilizatori /home

În listingul 12.2 se verifică dacă fiecare linie conține sirul `/home`. De fapt, funcționarea corectă a programului se bazează doar pe verificarea faptului că a șasea coloană conține sirul `/home`. Acest lucru se poate realiza ușor în awk, după cum este prezentat în listingul 12.8.1. Construcția `$6 ~ /^\/home/` verifică dacă al saselea câmp al unei linii începe cu sirul `/home`.

```

1 #!/usr/bin/awk -f
2
3 BEGIN {
4 printf "+-----+-----+\n";
5 }
6 $6 ~ /^\/home/ {
7 printf "|%-15s|%-25s|\n", $1, $6;
8 }
9 END {
10 printf "+-----+-----+\n";
11 }

```

Listing 12.3: Afisare utilizatori /home folosind expresii regulate

Un alt avantaj important al comenzi `awk` față de comanda `cut` este folosirea unei expresii regulate pe post de separator. Opțiunea `-F` a `awk` primește ca argument o expresie regulată care este folosită pentru a separa câmpurile unei linii. Următoarele două comenzi, pentru determinarea adresei hardware a interfeței `eth0` sunt echivalente:

```

1 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ /sbin/ifconfig eth0 | head -1 | tr -s ' '
2 | cut -d ' ' -f 5
3
4 razvan@valhalla:~/carte-uso.git$ /sbin/ifconfig eth0 | head -1 | awk -F
5 '[
6 \t]+'(print \$5;)
6 00:1d:09:b4:0c:26

```

Expresia regulată `[ \t]+` specifică faptul că orice set de spații albe (caractere blank sau TAB) va fi folosit ca separator.

`awk` oferă un set mult mai amplu de funcționalități. Mai multe detalii despre acestea și despre cazuri posibile de utilizare găsiți în manualul `Gawk`¹.

¹<http://www.gnu.org/software/gawk/manual/>

12.6 Comenzi de lucru cu fișiere

Comenzile de lucru cu fișiere sunt comenzi care permit căutarea în sistemul de fișiere și executarea unor acțiuni pentru fișierele căutate. Comenzile prezentate în această secțiune sunt **xargs**, **locate** și **find**.

12.6.1 xargs

Comanda **xargs** permite transmiterea de argumente unei alte comenzi, argumente ce pot fi trimise de la intrarea standard. Spre exemplu, dacă avem un fișier ce conține o listă fișiere pe care dorim să le stergem (câte unul pe linie), vom folosi comanda: **xargs rm < file.txt** ca în exemplul de mai jos

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat file.txt
2 tmp1.txt
3 tmp2.txt
4 tmp3.txt
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls tmp*
7 tmp1.txt tmp2.txt tmp3.txt
8 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ xargs rm < file.txt
9
10 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls tmp*
11 ls: tmp*: No such file or directory

```

În exemplu, fișierul `file` conținea trei nume de fișier: `tmp1.txt`, `tmp2.txt`, `tmp3.txt`. Folosind **xargs** se invocă **rm**. Argumentele pentru **rm** sunt citite de la intrarea standard în care a fost redirectat fișierul `file.txt`. Rezultatul este stergerea fișierelor `tmp1.txt`, `tmp2.txt` și `tmp3.txt` precizate în fișierul `file.txt`.

Dacă un utilizator dorește afișarea fișierelor ce conțin sirul `for` va utiliza comanda:

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ grep -l 'for' *
sau

```

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls | xargs grep -l 'for'
```

La fel, dacă se dorește generarea unei liste a utilizatorilor în sistem se poate utiliza comanda:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cut -d ':' -f 1 < /etc/passwd | sort |
tr -s '\n' ''
2 Debian-exim adrian alexef alexpoke alina amihaiuc [...]

```

sau

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cut -d ':' -f 1 < /etc/passwd | sort |
xargs echo
2 Debian-exim adrian alexef alexpoke alina amihaiuc [...]

```

Opțiuni utile pentru **xargs** sunt:

- **-d** este folosită pentru a specifica delimiterul de parametri; implicit acesta este orice caracter alb (*whitespace*); în exemplul de mai jos se sterg fișierele `tmp1.txt`, `tmp2.txt` și `tmp3.txt`:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat file2.txt
2 tmp1.txt,tmp2.txt,tmp3.txt
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls tmp*
5 tmp1.txt tmp2.txt tmp3.txt
6
7 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ xargs -d ',' rm < file2.txt
8 rm: cannot remove '\n': No such file or directory

```

Ultima linie apare ca urmare a faptului că se interpretează caracterul newline (\n) ca un argument posibil.

- **-0** impune folosirea ca delimitator de argument a nul-terminatorului de sir (\0); acest lucru este util în momentul în care parametrii conțin caractere speciale (blank, backslash etc.); este folosit, de obicei, împreună cu argumentul **-print0** la **find**, precum este descris în secțiunea 12.6.3.
- **-I** permite folosirea unui sir care va fi substituit pe parcursul comenzi cu argumentul primit la intrare; în următorul exemplu, fișierele primite la intrare sunt copiate cu extensia .bkup în /tmp:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat file3.txt
2 for10.bash
3 for10_seq.bash
4 for10_exp.bash
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ xargs -I abc cp abc /tmp/abc.bkup <
7 file3.txt
8
9 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ ls /tmp/*.bkup
10 /tmp/for10.bash.bkup /tmp/for10_seq.bash.bkup /tmp/for10_exp.bash.bkup
11

```

Se observă că s-a folosit sirul abc ca sir de substituit (prin intermediul opțiunii **-I**). La apariția acestui sir în comanda folosită de **xargs**, acesta a fost înlocuit cu parametrul de la intrare (în cazul nostru fiecare din cele trei fisiere). Astfel, comanda

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ xargs -I abc cp abc /tmp/abc.bkup
```

este echivalentă cu

```

1 ubuntu@ubuntu:~$ cp for10.bash for10.bash.bkup
2
3 ubuntu@ubuntu:~$ cp for10.bash for10_seq.bash.bkup
4
5 ubuntu@ubuntu:~$ cp for10.bash for10_exp.bash.bkup

```

12.6.2 locate

Comanda **locate** permite localizarea de fisiere al căror nume corespunde unui anumit şablon transmis ca parametru. Comanda **locate** foloseşte o bază de date construită cu ajutorul comenzi **updatedb**.

Un exemplu este prezentat în continuare:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ time locate strace
2 /usr/bin/strace
3 /usr/share/doc/strace
4 /usr/share/doc/strace/changelog.Debian.gz
5 /usr/share/doc/strace/changelog.gz
6 /usr/share/doc/strace/copyright
7 /usr/share/doc/strace/TODO.gz
8 /usr/share/man/man1/strace.1.gz
9 /usr/share/vim/vim70/syntax/strace.vim
10 /var/lib/dpkg/info/strace.list
11
12 real 0m0.288s
13 user 0m0.284s
14 sys 0m0.004s

```

După cum se vede comanda `locate` este foarte rapidă întrucât folosește baza de date generată/actualizată anterior de `updatedb`. Întrucât este posibil ca anumite fișiere să fi fost stocate de la ultima actualizare, se poate folosi opțiunea `-e` pentru a afisa doar fișierele care există în sistem dintre cele cunoscute:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ locate -e strace
2 /usr/bin/strace
3 /usr/share/doc/strace
4 /usr/share/doc/strace/changelog.Debian.gz
5 /usr/share/doc/strace/changelog.gz
6 [...]

```

Comanda `locate` este de multe ori folosită împreună cu `xargs`:

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ locate -e strace | xargs file
2 /usr/bin/strace: ELF 32-bit LSB executable,
 Intel 80386, version 1 (SYSV), for GNU/Linux 2.4.1, dynamically linked (
 uses shared libs), for GNU/Linux 2.4.1, stripped
3 /usr/share/doc/strace: directory
4 /usr/share/doc/strace/changelog.Debian.gz: gzip compressed data, was "
 changelog.Debian", from Unix, last modified: Fri Oct 27 00:22:12 2006,
 max compression
5 [...]

```

12.6.3 find

Comanda `find` este principala comandă utilizată pentru căutarea în sistemul local de fișiere. Comanda realizează o căutare recursivă în structura de directoare și descoperă acele intrări în sistemul de fișiere care satisfac o anumită condiție. Suplimentar, comanda `find` permite executarea unei acțiuni specifice.

Sintaxa `find` este mai complexă decât a altor comenzi și o vom prezenta după următorul exemplu:

```

1 razvan@anaconda:~$ find /usr/include/ -type f -name '*term*.h' -print
2 /usr/include/asm-generic/termios.h
3 /usr/include/linux/termios.h
4 /usr/include/asm/termbits.h
5 /usr/include/asm/termios.h
6 /usr/include/bits/termios.h
7 /usr/include/sys/termios.h

```

```

8 /usr/include/termio.h
9 /usr/include/termios.h
10 [...]

```

În exemplul de mai sus, se caută recursiv în /usr/include fișierele (-type f) al căror nume corespunde expresiei regulate '*term*.h' și se afișează acele fișiere (-print).

Astfel, sintaxa find este

```
1 find director optiuni_potrivire actiuni
```

unde:

- **director** este directorul în care se face căutarea (recursiv);
- **optiuni_potrivire** sunt opțiuni de căutare în sistemul de fișiere (adâncimea căutării, tipul intrării, nume, detinător, permisiuni etc.);
- **actiuni** reprezintă acțiunile întreprinse în momentul găsirii unei intrări corespunzătoare; acțiunea implicită este -print (de afișare).

Optiuni de potrivire utile sunt:

- tipul intrării se precizează cu ajutorul opțiunii -type; astfel, -type f înseamnă un fișier, -type d înseamnă un director, -type l înseamnă o legătură simbolică etc.; exemplu: afișarea legăturilor simbolice din ierarhia utilizatorului curent:

```

1 razvan@anaconda:~$ find /home/razvan/public_html/ -type l
2 /home/razvan/public_html/pub/books
3 /home/razvan/public_html/pictures
4 /home/razvan/public_html/movies
5 /home/razvan/public_html/games
6 /home/razvan/public_html/wiki
7 /home/razvan/public_html/school/uso/cursuri
8 [...]

```

- numele intrării se precizează cu ajutorul opțiunii -name urmată de o expresie regulată descriind numele; opțiunea -wholename este folosită pentru potrivire cu numele complet al intrării (cale absolută); exemplu: afișarea directoarelor ce conțin calea 'c++':

```

1 razvan@anaconda:~$ find /usr/include/ -type d -wholename '*/c++/*'
2 /usr/include/c++/4.1.2
3 /usr/include/c++/4.1.2/backward
4 /usr/include/c++/4.1.2/bits
5 /usr/include/c++/4.1.2/debug
6 /usr/include/c++/4.1.2/ext
7 /usr/include/c++/4.1.2/ext/pb_assoc
8 [...]

```

- permisiunile se precizează cu ajutorul opțiunii -perm; astfel, -perm 644 va găsi intrările care au drepturi de citire și scriere pentru utilizator și doar de citire pentru grup și pentru ceilalți; exemplu: afișarea executabilelor suidate de sistem:

```

1 razvan@anaconda:~$ find /bin -perm 4755
2 /bin/su
3 /bin/mount

```

```
4 /bin/umount
5 /bin/ping
6 /bin/ping6
```

- timpul ultimului acces sau a ultimei modificări cu ajutorul opțiunilor `-amin`, `-atime`, `-mmin`, `-mtime`; `-amin 20` înseamnă că fișierul a fost accesat în urmă cu 20 de minute, `-amin -20` înseamnă că fișierul a fost accesat în urmă cu cel mult 20 de minute, `-amin +20` înseamnă că fișierul a fost accesat în urmă cu cel puțin 20 de minute; exemplu: afișarea fișierelor modificate în urmă cu mai mult de 100 de zile:

```
1 razvan@anaconda:~$ find /home/razvan/ -type f -mtime +100
```

- spațiul ocupat pe disc cu ajutorul opțiunii `-size`; `-size +10M` va selecta fișierele care ocupă mai mult de 10 MB; exemplu: afișarea fișierelor care ocupă mai mult de 200 MB:

```
1 razvan@anaconda:~$ find /home/razvan/ -size +200M
```

- deținătorul fișierului cu ajutorul opțiunii `-user`;
- grupul fișierului cu ajutorul opțiunii `-group`.

Acțiunile ce pot fi întreprinse cu ajutorul comenzi `find` sunt:

- afișarea fișierului se face folosind `-print`; această acțiune este implicită;
- afișarea fișierelor folosind nul-terminatorul ca separator folosind `-print0`; opțiunea este utilă în combinație cu argumentul `-0` la `xargs`; exemplu: mutarea fișierelor `.iso` pe o nouă partitie:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ find . -type f -name *.iso -print0 | xargs -0 -I abc mv abc /mnt/hda6
```

- ștergerea fișierului cu ajutorul `-delete`; exemplu: ștergerea fișierelor temporare din ierarhia utilizatorului local:

```
1 razvan@anaconda:~$ find . -type f -name '*' -delete
```

- execuția unei comenzi precizate de utilizator cu ajutorul opțiunii `-exec`; sirul `()` este utilizat pentru înlocuirea intrării găsite în comanda de după `exec`; comanda trebuie să se termine cu `;` (punct și virgulă); se recomandă ca atât sirul `()` cât și caracterul `;` să fie citate pentru a preveni interpretarea lor ca niște caractere speciale; exemple:

- crearea unei copii pentru fișierele mai vechi de 1 an din directorul curent:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ find . -type f -mtime +365 -exec cp '{}' /tmp/{}'.bkup' ';'
```

- adăugarea dreptului de execuție pentru toate directoarele:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ find . -type d -exec chmod a+x '{}' ';'
```

- afișarea fișierelor C în care este definită funcția `main`:

```
1 razvan@anaconda:~$ find school/2001-2006_code/ -type f -name '.*' -exec grep -l 'int main*' '{}' ';'
```

Acțiuni asupra fișierelor găsite cu `find` pot fi executate cu ajutorul opțiunii `-exec` sau prin folosirea `xargs`.

Exemple

În continuare sunt prezentate câteva exemple utile de lucru cu `find`:

- editarea fișierelor `.c` din ierarhia curentă care folosesc funcția `printf`:

```
1 razvan@anaconda:~$ vi $(find school/2001-2006_code/ -type f -name '*.c' -exec grep -l -w 'printf' '{}' ';')
```

- arhivarea fișierelor mai vechi de 30 de zile:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ find . -depth -type f -mtime 30 | tar --files-from=- --null -czf out.tgz
```

- stergerea fișierelor utilizatorului local din `/tmp`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ find /tmp -type f -user $(whoami) - delete
```


Informații complete de comenzi de lucru cu fișierele se găsesc în paginile info asociate (`info find`).

12.7 Expandarea în shell

De-a lungul secțiunilor anterioare s-au prezentat diferite metode de expandare în shell. Expandarea unei variabile la valoarea ei, expandarea unei comenzi, expandare aritmetică. Secțiunea de față oferă o recapitulare structurată a acestor mecanisme.

12.7.1 Simbolul \$

Simbolul `$` este folosit pentru expandarea unei variabile, comenzi sau expresii și posibilitatea transmiterii rezultatului acestora. Caracterul are o semnificație specială, drept pentru care va trebui citat (folosind ghilimele, apostrof, backslash) în cazul în care se dorește folosirea sa literală.

Variabile

O variabilă are un nume și o valoare. Așa cum s-a specificat, o variabilă nu are tip în shell. Poate fi interpretată ca număr sau ca sir în funcție de situație. Spre exemplu, în niciunul din cazurile de test de mai jos nu se generează eroare:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ b=3
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test "a" = $b
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ test 1 -eq $b
```

Numele variabilei poate fi încadrat între accolade. Acestea sunt opționale dar sunt utile pentru a proteja numele variabilei de caracterele următoare. În exemplul de mai jos utilizarea accoladelor duce la afisarea dorită, altfel nu ar fi fost afișat nimic, variabila b nefiind inițializată:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo ${b}a
2 3a
```

Folosind caracterul \$ se pot face diverse expandări asupra variabilei:

- determinarea numărului de litere compun variabila:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ var="alfanumeric"
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo ${#var}
4 11
```

- porțiuni din numele variabilei:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo ${var:3}
2 anumeric
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo ${var:3:6}
5 anumer
```

Expandarea unei comenzi

Expandarea unei comenzi înseamnă executarea acesteia și reținerea rezultatului comenzi. Acest lucru se poate face în două moduri:

```
1 $(comanda)
```

sau

```
1 `comanda`
```

(caracterul folosit este ` – *backquote* – se află pe tastă cu ~ de lângă tastă 1) Rezultatul unei comenzi poate fi reținut într-o variabilă și folosit ulterior.

Expandarea aritmetică

Expandarea aritmetică presupune evaluarea unei expresii și reținerea rezultatului acestora. Pentru aceasta se folosește operatorul \${((...))} sub forma \${((expresie))}.

Dacă nu este nevoie de reținerea rezultatului se poate folosi operatorul \$((...))

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ a=1
2
3 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ $((a++))
4
5 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $a
6 2
```

12.7.2 Expresii regulate în shell

Shell-ul permite interpretarea expresiilor regulate pentru a permite expandarea numelor de fișiere.

Construcțiile care permit expandarea numelor de fișiere sunt:

- acoladele {} permit precizarea unor opțiuni pentru expandare; astfel, expresia {a,b,c}.d se va expanda la a.d b.d c.d;
- * înseamnă expandarea la orice sir de caractere; astfel *.c înseamnă toate fișiere care au extensia .c, iar a*.c reprezintă toate fișierele care încep cu litera a și se termină în .c;
- ? înseamnă potrivirea cu un singur caracter (oricare ar fi acela);
- [...] permit specificarea unei clase de caractere; astfel, [a-z] înseamnă litere mici [a-d0-3A-D] înseamnă literele de la a la d, de la A la D sau cifrele de la 0 la 3; [^a-z] înseamnă orice mai puțin literele de la a la z.

Exemple de utilizare a expresiilor regulate shell sunt prezentate în continuare:

- afișarea tuturor fișierelor C din directorul curent:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls *.c
```

- afișarea tuturor fișierelor de tip png, jpg sau gif:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls *.{png,jpg,gif}
```

- afișarea tuturor fișierelor al căror nume începe cu 3 cifre:

```
1 ubuntu@ubuntu:~$ ls [0-9][0-9][0-9]*
```

12.8 Parametrii unui script shell

La fel ca orice alt program, un script shell poate primi argumente în linia de comandă. Acestea pot fi folosite pentru a oferi un mod de configurare a scriptului în momentul executiei.

În C, modul în care se realizează accesul la argumentele în linia de comandă este prin intermediul variabilelor argc și argv. Astfel, variabila argc indică numărul de argumente primite în linia de comandă (inclusiv numele executabilului), iar argv este vectorul de argumente: argv[0] este numele executabilului, argv[1] numele primului argument, argv[argc-1] este ultimul argument.

În Bash, accesul la argumente se realizează prin intermediul variabilei \$#, reprezentând numărul de argumente, și al variabilelor \$1, \$2 etc. reprezentând argumentele efective. Ca exemplu, vom folosi scriptul de mai jos, care nu face altceva decât să afiseze argumentele primite:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ cat -n args.bash
2 1 #!/bin/bash
3
4 2
5 3 echo "Scriptul are $# argumente."
```

```

5 4 echo "Numele scriptului este $0."
6 5 echo "Argumentele scriptului sunt '$@'."
7 6
8 7 i=1
9 8
10 9 while test $i -le $#; do
11 10 echo "Argumentul $i este ${!i}."
12 11 ((i++))
13 12 done
14
15 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash args.bash alfa beta gamma delta
16 Scriptul are 4 argumente.
17
18 Numele scriptului este args.bash.
19
20 Argumentele scriptului sunt 'alfa beta gamma delta'.
21
22 Argumentul 1 este alfa.
23
24 Argumentul 2 este beta.
25
26 Argumentul 3 este gamma.
27
28 Argumentul 4 este delta.

```

În cazul exemplului de mai sus, se trimit 4 argumente. Dacă variabila `argc` număra inclusiv executabilul, variabila `$#` conținează doar argumentele. Variabila `$0` conține numele executabilului. Variabila `$@` conține toate argumentele separate prin spațiu (*blank*) (linia 5). Folosind variabila `i` se parcurg toate argumentele primite în linia de comandă (linia 9) și se afișează (linia 10). Se observă că am folosit construcția `${!i}`, pentru a expanda variabila `i` și apoi variabila care reprezintă argumentul primit din linia de comandă.

Un alt mod de a realiza parcurgerea argumentelor primite în linia de comandă ar fi fost următorul:

```

1 i=1
2 for arg in $0; do
3 echo "Argumentul $i este $arg."
4 ((i++))
5 done

```

Variabilele `$1`, `$2`, ..., `$N`, reprezentând argumentele primite din linia de comandă, poartă numele de parametri pozitionali.

12.8.1 Comanda shift

Comanda `shift`, după cum îi spune numele, este folosită la deplasarea argumentelor din linia de comandă în parametri pozitionali. În exemplul de mai jos, se face parcurgerea parametrilor pozitionali folosind comanda `shift`:

```

1 i=1
2 while ! test -z $1 ; do
3 echo "Argumentul $i este ${!1}."
4 ((i++))
5 shift

```

6 done

Comanda **shift** este responsabilă cu deplasarea spre stânga a argumentelor unui script shell. Astfel, după rularea comenzi **shift**, se pierde informația despre primul argument, variabila **\$#** scade cu 1, variabila **\$1** reprezintă al doilea argument, variabila **\$2** reprezintă al treilea argument etc.

Comanda **shift** poate primi un argument reprezentând contorul de deplasare. Implicit (fără argument) acesta este 1.

12.8.2 Parametri speciali

După cum a fost prezentat anterior, există variabile speciale folosite de shell pentru prelucrarea argumentelor în linia de comandă:

- **\$#** reprezintă numărul de argumente din linia de comandă;
- **\$0** reprezintă numele scriptului shell;
- **\$1, \$2, ..., \$N** reprezintă argumentele din linia de comandă;
- **\$@** reprezintă lista de argumente separate prin spații.

În afara acestor variabile mai există câțiva parametri speciali, prezentați în continuare:

- **\$?** reprezintă valoarea de return a ultimei comenzi;
- **\$\$** reprezintă pid-ul procesului bash curent;
- **\$!** reprezintă pid-ul ultimului proces lansat în fundal.

12.8.3 Exemplu de utilizare a parametrilor

Un exemplu util este un script shell care să ușureze lucrul cu comanda **find** în momentul căutării unor fișiere după nume. Scriptul este prezentat în continuare:

```
1 #!/bin/bash
2
3 if test $# -ne 2; then
4 echo "Two_arguments_are_required."
5 exit 1
6 fi
7
8 if ! test -d $1; then
9 echo "First_argument_is_not_a_directory."
10 exit 1
11 fi
12
13 find "$1" -type f -name "$2"
```

Listing 12.4: Fisierul myfind.bash

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash myfind.bash . ".*.bash"
2 ./while10.bash
3 ./hw.bash
4 ./for_ls.bash
```

```
5 ./service_ip.bash
6 ./while_cat.bash
7 ./rss.bash
8 [...]
```

Se observă că se transmit ca argumente directorul în care se face căutarea și expresia regulată asociată numelui fișierului. În afara apelării `find` (linia 13), se verifică numărul de argumente (liniile 3-6) și dacă primul argument este un director (liniile 8-11).

12.9 Funcții

La fel ca majoritatea limbajelor de programare, shell scriptingul permite folosirea de funcții. În general funcțiile sunt bucăți de cod folosite pentru a separa o funcționalitate sau pentru refolosire (pentru a nu se scrie de două ori același cod). De asemenea, funcțiile au un rol important în mărirea lizibilității codului.

În shell scripting, funcțiile intervin în cazul scripturilor de dimensiune mai mare, unde există bucăți de cod care sunt folosite de mai multe ori.

12.9.1 Sintaxa unei funcții

Prezentăm sintaxa comenzi prin următorul exemplu, în care se poate șterge sau adăuga un utilizator în sistem:

```
1 #!/bin/bash
2
3 if test $# -ne 1; then
4 echo "One_argument_required:_a_or_d_(add_or_delete)."
5 exit 1
6 fi
7
8 username=testuser
9 groupname=testgroup
10
11 function add ()
12 {
13 cat /etc/group | grep $groupname &> /dev/null
14 if test $? -eq 1; then # no group
15 addgroup $groupname
16 echo "Group_$groupnameDidn't_exist_so_it_was_created."
17 fi
18 useradd -m -d /home/$username -g $groupname -s /bin/bash
19 $username
20 echo "User_$username_added._Use_passwd_to_change_password."
21 }
22
23 function delete ()
24 {
25 userdel -r $username
26 echo "User_$username_deleted."
27 }
28 case $1 in
```

```
29 "a") add;;
30 "d") delete;;
31 *) echo "Required arguments are 'a' or 'd'."; exit 1;;
32 esac
```

Listing 12.5: Fișierul user.bash

```
1 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# bash user.bash a
2 Adding group 'testgroup' (GID 1031) ...
3
4 Done.
5
6 Group testgroup didn't exist so it was created.
7
8 User testuser added. Use passwd to change password.
9
10 root@anaconda:/home/razvan/uso/scripting# bash user.bash d
11 User testuser deleted.
```

În exemplul de mai sus funcțiile sunt add și delete și sunt folosite, respectiv, pentru a adăuga și a elimina un utilizator în/din sistem. Sintaxa unei definiții de funcție este:

```
1 function nume_functie ()
2 {
3 cod shell
4 }
```

Se observă că o funcție shell are un antet și un corp. În antet se prezintă numele funcției (nume_functie), iar în corp se regăsesc comenzi ce se execută în momentul apelării funcției. Cuvântul function este cuvânt rezervat și poate fi omis. Astfel, o funcție definită:

```
1 function testare ()
2 {
3 ...
4 }
```

poate fi definită și astfel:

```
1 testare ()
2 {
3 ...
4 }
```

Pentru a apela o funcție se folosește direct numele funcției urmat de parametri, exact ca în cazul apelului unei comenzi.

12.9.2 Parametrii unei funcții

În mod evident, o funcție poate primi și argumente. Modul de definire funcției nu se schimbă; altfel spus, într-un shell script o funcție nu are parametri formali. Totuși, modul de apel se schimbă prin precizarea parametrilor pentru funcție.

Pentru a exemplifica modul în care se transmit parametrii unei funcții vom folosi un exemplu de calcul a sumei unor numere naturale transmise ca argumente funcției sum-func:

```

1#!/bin/bash
2
3function sum_func ()
4{
5 sum=0
6 while ! test -z $1; do
7 sum=$((sum + $1))
8 shift
9 done
10}
11
12sum_func 1 2 3 4 5
13echo "Sum:$sum"
14
15sum_func 2 3 5 7 11 13 17 19
16echo "Sum:$sum"

```

Listing 12.6: Fișierul sum-func.bash

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash sum-func.bash
2 Sum: 15
3 Sum: 77

```

Se observă că argumentele unei funcții se obțin tot folosind parametri pozitionali (`$1`, `$2` etc.). Variabila `$#` reprezintă numărul de argumente transmise funcției. Variabila `$0` rămâne neschimbată și reprezintă numele scriptului. De asemenea, se poate folosi comanda `shift`. În momentul în care funcția se întoarce, valorile parametrilor pozitionali sunt restaurate. Numele funcției este reținut în variabila `FUNCNAME`.

Variabila `sum` a fost definită în cadrul funcției și este vizibilă și în exterior. Dacă se dorește ca o variabilă să fie vizibilă numai în interiorul unei funcții aceasta trebuie prefixată folosind cuvântul cheie `local`.

12.10 Scripturile de pornire Bash

Scripturile de pornire Bash sunt fișiere interpretate la pornirea unei sesiuni shell. Acestea se ocupă de actualizarea variabilelor de mediu și de rularea unor comenzi personalizate de utilizator; un exemplu îl constituie configurația de alias-uri.

Sesiunile de shell pot fi clasificate în:

- sesiuni **interactive/non-interactive** după cum permit sau nu rularea de comenzi prin prezentarea unui prompt utilizatorului; o sesiune non-interactive este, de cele mai multe ori, folosită pentru rularea unui script shell
- sesiuni de **autentificare (login)/non-autentificare (non-login)**; sesiunile de emulator de terminal (`gnome-terminal`, `konsole`, `xterm`) sunt sesiuni *non-login*

Fisierele de pornire sunt interpretate de sesiunile de shell interactive în modul următor:

- o sesiune de shell *login* va interpreta, în ordine, fisierul `/etc/profile`, apoi `~/.bash_profile`, `~/.bash_login` și `~/.profile`; la încheierea sesiunii se interpretează fisierul `~/.bash_logout`

- o sesiune de shell *non-login* va interpreta comenzi din `~/ .bashrc`

Fisierul `~/ .bashrc` este fisierul recomandat pentru personalizarea sesiunilor de shell ale unui utilizator. Întrucât un shell de login nu interpretează `~/ .bashrc`, fisierul `~/ .bash_profile` va conține, de obicei, o linie de forma:

```
1 # include .bashrc if it exists
2 if [-f ~/ .bashrc]; then
3 . ~/ .bashrc
4 fi
```

12.10.1 Variabile de mediu

După cum a fost specificat anterior, unul din rolurile importante ale scripturilor de pornire shell este configurarea variabilelor de mediu.

Variabilele de mediu sunt variabile care afectează modul în care un proces rulează. În mod obișnuit, în sistemele Unix, un proces moștenește variabilele de mediu ale părintelui său. Astfel, pentru procesul asociat executiei unei comenzi, variabilele de mediu sunt cele ale shell-ului.

De cele mai multe ori, variabilele de mediu sunt configurate în scripturile de pornire ale Bash. Declarația unei variabile de mediu se face în formatul

```
1 export VARIABLE=value
```

Dacă nu se precizează `export`, atunci variabila nu va fi moștenită de procesele fiu. În mod obișnuit, variabilele de mediu sunt denumite cu majuscule.

Vizualizarea variabilelor de mediu existente la un moment dat se realizează cu ajutorul comenzi `env` sau `set`:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ env
2 SSH_AGENT_PID=7985
3 TERM=xterm
4 SHELL=/bin/bash
5 [...]
```

Exemple de variabile de mediu sunt:

- `PATH` reține o listă de directoare folosite de shell pentru a găsi executabilele asociate comenzi; lista este separată prin `:` (două puncte); dacă se dorește adăugarea directorului `~/bin` la variabila de mediu, se folosește comanda:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $PATH
2 /usr/local/bin:/usr/bin:/bin:/usr/bin/X11:/usr/games
3
4 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ export PATH="$PATH":~/bin
5
6 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ echo $PATH
7 /usr/local/bin:/usr/bin:/bin:/usr/bin/X11:/usr/games:/home/razvan/
bin
```

- `HOME` reține directorul de bază al utilizatorului curent
- `USER` este numele utilizatorului curent
- `EDITOR` este editorul implicit

12.11 Studii de caz

12.11.1 Contorizarea numărului de utilizatori autentificați în sistem

Folosind cunoștințele din acest capitol, se poate rezolva corect problema contorizării numărului de utilizatori autentificați în ziua de *luni* în sistem, problemă propusă în secțiunea 12.3.4. Soluția este prezentată în continuare:

```

1 #!/bin/bash
2
3 user_day="Monday"
4
5 case $user_day in
6 "Monday") day_last="Mon";;
7 "Tuesday") day_last="Tue";;
8 "Wednesday") day_last="Wed";;
9 "Thursday") day_last="Thu";;
10 "Friday") day_last="Fri";;
11 "Saturday") day_last="Sat";;
12 "Sunday") day_last="Sun";;
13 *) echo "Zi invalidă"; exit 1;;
14 esac
15
16 last | head -n -2 | while read user term ip day other; do
17 if test $day = $day_last; then
18 echo "$user";
19 fi
20 done | sort -u | wc -l

```

Listing 12.7: Fisierul count-login.bash

```

1 razvan@anaconda:~/uso/scripting$ bash count-login.bash
2 9

```

Linia 3 definește variabila `user_day` folosită pentru a retine ziua despre care dorim informații (generalizat). Aceasta va fi dată în formatul complet pentru a avantaja utilizatorul. Liniile 5-14 se ocupă de traducerea zilei în formatul `last`; ziua în formatul `last` (prescurtat) este reținută în variabila `day_last`.

Liniile 16-20 reprezintă, de fapt, o comandă înlățuită. Componentele lanțului de comenzi sunt:

- `last` – afisează informații despre utilizatorii autentificați în sistem;
- `head -n -2` – retine primele linii de la intrare, mai puțin ultimele două; este nevoie de acest lucru deoarece ultimele două linii date la ieșire de `last` nu sunt utile;
- ciclul `while` este folosit pentru a citi, folosind `read`, diversele câmpuri ale fiecărei linii date de `last`: numele de utilizator, terminalul asociat, adresa IP de conectare, ziua în care s-a realizat autentificarea; variabila `other`, fiind ultima variabilă, retine restul de informații până la sfârșitul liniei (informații care nu interesează); dacă ziua corespunde zilei reținute în variabila `day_last` atunci se afisează la ieșire numele de utilizator;

- **sort -u** – sortează și reține în mod unic linile primite la intrare; în cazul nostru aceste linii sunt chiar cele afisate de ciclul `while`, adică utilizatorii care s-au autentificat în sistem în ziua dată de variabila `user_day`;
- **wc -l** – contorizează numărului de linii furnizat de `sort -u`; rezultatul este numărul de utilizatori distincți care s-au autentificat în sistem în ziua de dată de variabila `user_day`.

12.11.2 Schimbarea promptului shell

Promptul este sirul de caractere oferit de shell unde utilizatorul poate introduce comenzi. În Bash, un prompt care se termină în caracterul `$` reprezintă o sesiune de shell a unui utilizator neprivilegat; un prompt care se termină în caracterul `#` este asociat unei sesiuni de shell a utilizatorului `root`.

Aspectul promptului este controlat prin intermediul unei variabile speciale, anume `PS1`. Aceasta controlează modul în care promptul este oferit utilizatorului. Comanda `echo` permite inspectarea variabilei:

```
1 razvan@anaconda:~$ echo $PS1
2 \u@\h:\w\$
```

Se observă că variabila cuprinde o serie de caractere speciale citate cu ajutorul *backslash*:

- `\u` înseamnă numele utilizatorului; în exemplul de mai sus se traduce în sirul `razvan`
- `\h` înseamnă numele sistemului
- `\w` înseamnă afişarea directorului curent, cu abrevierea directotului de bază la caracterul `~`
- `\$` înseamnă `#` pentru `root` sau `$` în rest

Promptul poate fi schimbat la un sir de caractere simplu:

```
1 razvan@anaconda:~$ PS1="prompt: "
2 prompt:
```

Promptul fi personalizat și folosind o serie de caractere speciale ca în exemplele de mai jos:

```
1 prompt: echo PS1="\u-\h[\d]\$ "
2 PS1=\u-\h[\d]$
3
4 prompt: PS1="\u-\h[\d]\$ "
5
6 razvan-anaconda[Fri Sep 14]$
7 PS1="\u-\h[\d]\$ "
8 razvan-anaconda ~ (18:08) cd uso/
9
10 razvan-anaconda uso (18:08) cd ~/uso/conv/
11
12 razvan-anaconda conv (18:09)
```

Secvențe speciale care au fost folosite în exemplele de mai sus sunt:

- \d înseamnă data curentă
- \A înseamnă timpul curent
- \W înseamnă directorul curent ca și cale relativă față de directorul home (\w afișează calea completă)

O listă completă cu secvențele speciale de personalizare a promptului se poate găsi online¹.

Variabila PS1 este definită în /etc/profile și ~/.bashrc. Pentru configurarea permanentă a acesteia se recomandă utilizarea fișierului ~/.bashrc.

Folosirea de culori în prompt

Promptul poate fi colorat prin folosirea secvenței speciale \e[. Astfel, dacă se dorește afișarea unui prompt de culoare roșie, se folosește comanda:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/conv$ PS1="\e[0;31m\u@\h:\w\$ \e[m"
```

Pentru obținerea unui prompt de culoare verde comanda este:

```
1 razvan@anaconda:~/uso/conv$ PS1="\e[0;32m\u@\h:\w\$ \e[m"
```

Secvențele speciale \e[x;ym și \e[m definesc spațiul de aplicabilitate al unei culori. Secvența x; y definește culoarea utilizată. Secvențe posibile sunt:

- 0;30 – negru
- 0;31 – roșu
- 0;32 – verde
- 0;33 – galben
- 0;34 – albastru
- 0;35 – magenta
- 0;36 – cyan
- 0;37 – alb

În lista de mai sus x are valoarea 0. Se poate folosi valoarea 1 pentru versiunea deschisă a culorii. În mod evident, se pot asocia culori diferite pentru componentele promptului, ca în exemplul de mai jos:

```
1 razvan@anaconda:~$ PS1="\e[0;36m\u\e[m@\e[0;34m\h\e[m:\e[0;31m\w\e[m\$ "
```

În exemplul de mai sus, în cadrul promptului, numele utilizatorului va fi afișat folosind cyan, numele sistemului folosind albastru, iar numele directorului curent folosind roșu.

¹<http://tldp.org/HOWTO/Bash-Prompt-HOWTO/bash-prompt-escape-sequences.html>

12.11.3 Batch scripting în Windows

În Windows, scripturile shell au ca echivalent *scripturi batch*. Un script batch are de obicei extensia .bat. Programul folosit pentru rularea scripturilor batch este cmd (interpretorul de comenzi pe Windows).

La fel ca un script shell, un script batch permite execuția de comenzi native Windows și programarea cu ajutorul variabilelor, a instrucțiunilor de decizie și a instrucțiunilor de ciclare.

Comenzi Windows

Rularea unei comenzi în Windows se realizează prin intermediul interpretorului de comenzi Windows. Pentru pornirea acestuia, în Windows XP trebuie pornită aplicația **Command Prompt**: Start->All Programs->Accessories->Command Prompt.

În afara comenziilor obisnuite pentru lucrul cu sistemul de fisiere (**dir**, **cd**, **mkdir**, **rmdir**, **del**, **copy**, **move** etc.), există și alte comenzi utile. Lista cu toate comenziile Windows se poate obține folosind comanda **help**:

```
1 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>help
2 For more information on a specific command, type HELP command-name
3 ASSOC Displays or modifies file extension associations.
4
5 AT Schedules commands and programs to run on a computer.
6
7 ATTRIB Displays or changes file attributes.
8
9 BREAK Sets or clears extended CTRL+C checking.
10
11 CACLS Displays or modifies access control lists (ACLs) of files.
12
13 [...]
```

În tabelul 12.2 este prezentat un tabel cu comenziile utile Linux și echivalentul lor în Windows:

Operatori

Interpretorul de comenzi Windows are, asemănător interpretorului Bash, operatori de redirectare sau de comunicare între procese. În exemplul de mai jos dorim să retinem în fișierul **del.txt** informații despre comenzi care se ocupă cu ștergerea de informații:

```
1 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>help | findstr "[Dd]elete" >
del.txt
2
3 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>type del.txt
4 DEL Deletes one or more files.
5
6 ERASE Deletes one or more files.
7
8 LABEL Creates, changes, or deletes the volume label of a disk.
9
```

10 [...]

Variabile

Ca și în Bash, variabilele nu au un tip. Definirea acestora se realizează cu ajutorul comenzi **set**:

```
1 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>set a=3
2
3 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>echo %a%
4 3
```

Afișarea conținutului unei variabile nu se mai realizează prefixând-o cu ajutorul caracterului \$, ci folosind caracterul % înainte și după numele variabilei.

Ca și în Bash, comanda **set** este folosită și pentru afișarea variabilelor curente:

```
1 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>set
2 a=3
3 ALLUSERSPROFILE=C:\Documents and Settings\All Users
4 APPDATA=C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK\Application Data
5 CommonProgramFiles=C:\Program Files\Common Files
6 COMPUTERNAME=RAGNAROK
7 ComSpec=C:\WINDOWS\system32\cmd.exe
8 FP_NO_HOST_CHECK=NO
9 HOMEDRIVE=C:
10 HOMEPATH=\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK
11 [...]
```

Variabile de mediu Dacă în Bash variabilele de mediu sunt definite în fișierele de pornire, în Windows trebuie folosită o fereastră de configurare. Pentru accesul la aceasta se folosește: click dreapta pe *My Computer->Properties->Advanced->Environment Variables*.

Variabila **PATH** definește, ca și în cazul Bash, lista de directoare ale căror executabile pot fi rulate din linia de comandă. Spre deosebire de Bash, separatorul folosit este ; (punct și virgulă).

În exemplul de mai jos se adaugă directorul D:\mybin la calea de executabile:

```
1 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>echo %PATH%
2 c:\program files\imagemagick-6.3.4-q16;C:\Program Files\MiKTeX 2.6\miktex
\bin;C:
3 \WINDOWS\system32;C:\WINDOWS;C:\WINDOWS\System32\Wbem;D:\Software\
swftools
4
5 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>set PATH=%PATH%;D:\mybin\
6
7 C:\Documents and Settings\Razvan.RAGNAROK>echo %PATH%
8 c:\program files\imagemagick-6.3.4-q16;C:\Program Files\MiKTeX 2.6\miktex
\bin;C:
9 \WINDOWS\system32;C:\WINDOWS;C:\WINDOWS\System32\Wbem;D:\Software\
swftools;D:\mybin\
```

Programarea batch

După cum s-a precizat, echivalentul scripturilor shell din Linux sunt scripturile batch din Windows. De obicei, acestea au extensia .bat. Exemplul cel mai simplu de script batch este prezentat mai jos:

```
1 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>type hw.bat
2 @echo off
3 echo "Hello, World!"
4
5 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>hw.bat
6 "Hello, World!"
```

În mod implicit, rularea unui script batch duce la afisarea comenzilor întâlnite (echivalent cu `set -x` din Bash). Pentru a preîntâmpina acest lucru se folosește directiva `@echo off`.

Un emulator al comenzi `dir` folosește `for` și este prezentat în continuare:

```
1 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>type dir.bat
2 @echo off
3 for %%f in (*) do echo %%f
4
5 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>dir.bat
6 .gtk-bookmarks
7 del.txt
8 dir.bat
9 gsvview32.ini
10 hw.bat
11 logfile.txt
12 PUTTY.RND
13 winscp.RND
14 _viminfo
```

Instrucțiunea `if` are o sintaxă asemănătoare instrucțiunii echivalente din Bash:

```
1 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>set a=3
2
3 C:\DOCUME~1\RAZVAN~1.RAG>if %a% EQU 3 echo "true"
4 "true"
```

Mai multe despre comenzi instrucțiunile `if` și `for` se pot afla prin consultarea informației de ajutor: `if /?` și `for /?`.

12.11.4 PowerShell pe Windows

PowerShell este un nou interpretor de comenzi dezvoltat de Microsoft. Se bazează pe programare orientată obiect și pe versiunea 2.0 a platformei de dezvoltare .NET. Windows PowerShell este gratis; poate fi descărcat de pe site-ul asociat¹.

Windows PowerShell urmează, într-o oarecare măsură, ideea din spatele utilitarelor shell Unix, anume de a realiza sarcini complexe prin combinarea unor componente deja existente. Aceste componente sunt denumite cmdlets și sunt, de fapt, instanțe ale unor clase .NET. Deosebirea de shellurile Unix este faptul că în loc de a crea o bandă de transmitere a informației în format text (pipeline), cmdlet-ii comunică obiecte.

¹<http://www.microsoft.com/windowsserver2003/technologies/management/powershell/default.mspx>

Cmdlets

Cmdlet-ii reprezintă blocurile de bază pentru PowerShell echivalent cu comenziile de bază Unix folosite de Bash.

Astfel, pentru listarea proceselor din sistem se folosește cmdlet-ul **get-process**. Acesta prezintă aliasul **ps** și este echivalent comenzii **ps** din Linux. Pentru listarea conținutului unui director se folosește cmdlet-ul **get-childitem** cu aliasul **ls**.

Dacă, spre exemplu, un utilizator dorește omorârea proceselor al căror nume începe cu litera p, se folosește comanda:

```
1 PS> get-process p* | stop-process
```

Folosind concepte din programarea orientată obiect, se pot extrage câmpuri din rezultatul unei comenzi. Astfel, dacă se dorește aflarea timpului ultimului acces pentru un directorul Cookies, se folosește comanda:

```
1 PS> $(get-item Cookies).lastaccesstime
```

Pentru afișarea proceselor din sistem în formă tabelară se poate folosi comanda

```
1 PS> Get-Process | Format-Table Id, Name
2 Id Name
3 -- --
4 2876 alg
5 532 ApntEx
6 2044 Apoint
7 3448 calc
8 1824 CFSvcs
```

Variabile și structuri de control

PowerShell permite crearea de scripturi. Ca și Bash, printre facilitățile precizate se numără completare automată, utilizarea de variabile, structuri de control și funcții.

Spre deosebire de Bash, variabilele PowerShell au un tip:

```
1 PS C:\> $b = 3.1415926
2
3 PS C:\> $b
4 3.1415926
5
6 PS C:\> $b.GetType().Name
```

În Windows PowerShell, echivalentul pentru **for** (din Bash) este **foreach**:

```
1 PS C:\WINDOWS\system32> 1..10 | foreach { $_ * 2 }
2
3 4
4 6
5 8
6 10
7 12
8 14
9 16
10 18
11 20
```


Informatii complete despre Windows PowerShell se gasesc in documentatia care soseste cu pachetul de instalare.

Informații complete și tutoriale sed se pot găsi la online¹.

Cuvinte cheie

- shell
- bash
- script shell
- readline
- editarea comenziilor
- istoricul comenziilor
- reverse search
- autocomplete
- comenzi interne (built-in)
- comenzi externe
- shebang
- echo
- printf
- set
- exit
- read
- redirectarea intrării/ieșirii/erorii standard
- operatorii <, >, 2>, &>, >>
- here document, here string
- operatorii <<, <<<
- operatorii de secvențiere ;, &&, ||
- operatorul de comunicație |
- variabile shell
- caractere speciale shell: \$, #, *, ', ', \, (,), , &, |, :, [ ], ?, blank
- if, test, comanda de test [...]
- for, while, until
- filtre de text: cat, tac, nl, sort, uniq, head, tail, cut, tr, grep
- expresie regulată (pattern matching)
- xargs, locate, find
- expandarea shell: expandarea variabilei, substituția comenzi, expandare aritmetică
- parametrii unui script shell; expresiile \$0, \$n, \$#,\$@, \$?, \$\$, \$!
- funcții shell
- scripturi de initializare: .bashrc, .bash_profile, /etc/bash_profile
- variabile de mediu
- batch scripting
- power shell; cmdlet
- sed

Întrebări

1. Care din următoarele nu este un interpretor de comenzi?

- Bash
- PowerShell
- Command Prompt

¹<http://sed.sourceforge.net/grabbag/tutorials/>

- Flash
2. Ce comandă este folosită pentru căutarea unei expresii regulate într-un fișier?
- tr
- grep
- cut
- sort
3. Care din următorii operatori este asociat cu un *here document*?
- >
- |
- &>
- <<
4. Care din următoarele opțiuni testează egalitatea între două siruri?
- set \$a == \$b
- [\$a == \$b]
- test \$a == \$b
- (\$a == \$b)
5. Care este efectul comenzi **sort -n file.txt**?
- sortează liniile nevide din fișier
- sortează liniile vide din fișier
- sortează liniile unice din fișier
- sortează liniile în format numeric
6. Ce utilitar NU va ajuta un utilizator să substituie caracterul a cu A într-un fișier?
- vim
- cut
- sed
- tr
7. Care din următoarele NU este un avantaj al unui shell script?
- viteza mare de execuție
- automatizarea sarcinilor
- folosirea de componente existente
- depanare facilă
8. Care este utilitatea *shebang* (#!) ?
- permite editarea unui script shell

- permite asocierea de drepturi de execuție unui script shell
  - prezintă calea către utilitarul folosit pentru rularea scriptului
  - este o linie de comentariu specială într-un script shell
9. Care din următoarele NU este o instrucțiune în Bash?
- for
  - while
  - until
  - repeat

10. Care din următoarele comenzi NU afisează intrările din directorul curent?

- ls
- for i in *; do echo \$i; done
- find . -mindepth 2 -type f
- ls *

Tabelul 12.1: Condiții în shell

operator	tip operanzi	condiție verificată	utilizare
-e	1 fișier	fișierul există	-e fisier
-f	1 fișier	fișierul este fișier obișnuit (regular file)	-f fisier
-s	1 fișier	fișierul are dimensiune non-zero	-s fisier
-d	1 fișier	fișierul este director	-d fisier
-r	1 fișier	fișierul poate fi citit	-r fisier
-w	1 fișier	fișierul poate fi scris	-w fisier
-x	1 fișier	fișierul poate fi executat	-x fisier
-O	1 fișier	fișierul este proprietarul utilizatorului	-O fisier
-G	1 fișier	grupul ce deține fișierul este și grupul utilizatorului	-G fisier
-nt	2 fișiere	primul fișier este mai recent decât al doilea	fisier1 -nt fisier2
-ot	2 fișiere	primul fișier este mai puțin recent decât al doilea	fisier1 -ot fisier2
-eq	2 numere	numerele sunt egale	numar1 -eq numar2
-ne	2 numere	numerele nu sunt egale	numar1 -ne numar2
-gt	2 numere	primul număr este mai mare decât al doilea	numar1 -gt numar2
-ge	2 numere	primul număr este mai mic sau egal cu al doilea	numar1 -ge numar2
-lt	2 numere	primul număr este mai mic decât al doilea	numar1 -lt numar2
-le	2 numere	primul număr este mai mic sau egal cu al doilea	numar1 -le numar2
=	2 siruri de caractere	sirurile sunt identice	sir1 = sir2
!=	2 siruri de caractere	sirurile nu sunt identice	sir1 != sir2
-z	1 sir de caractere	sirul este vid	-z sir

Tabelul 12.2: Comenzi utile Linux și Windows

Linux	Windows	Efect
pwd	cd	afisează directorul curent
ls	dir	listeză continut director
cd	cd	schimbă director
mkdir	mkdir, md	creează director
rmdir	rmdir, rm	șterge director
touch	–	creează fisier
rm	del, erase	șterge fisier
cp	copy	copiază fisier
mv	move	mută fisier
cat	type	afisează conținut fisier
echo	echo	afisează mesaj
less, more	more	afisare paginată fisier
cmp	comp	compară fișiere
diff	fc	compară și afisează diferențe
file	ftype	afisează tipul fișierului
grep	findstr	caută în fisier
shift	shift	schimbă parametrii pozitionali
sort	sort	sortează intrarea

Capitolul 13

Mediul grafic

*A bus station is where a bus stops. A train station is where a train stops. On my desk I have a workstation...
(Anonymous)*

Ce se învață din acest capitol?

- Tipuri de imagini, fonturi, Unicode, UTF-8
- Interfața grafică în Linux: X Window System
- Componentele X Window System: window manager, desktop environment, display manager
- Configurări de bază: rezoluția, aranjamentul caracterelor pe tastatură
- Configurarea sistemului folosind KDE
- Servicii desktop
- Configurare X peste SSH, VNC, RDC

În momentul de față, cea mai utilizată metodă de interacțiune cu sistemul de operare este interfața GUI. Principalul său avantaj față de celelalte tipuri de interfețe (CLI, TUI) (vezi și secțiunea 2.3.1) constă în usurința cu care utilizatorii învață să o folosească.

Evoluția interfețelor grafice s-a realizat în paralel cu evoluția hardware-ului. Prima încercare de realizare a unei interfețe grafice a avut loc în anii '60 la *Institutul de Cercetări al Universității Standford*¹. La acel moment, interfața grafică cuprindea un mouse elementar cu ajutorul căruia se puteau accesa link-uri în documentele text (*text hyperlinks*).

În momentul de față, interfețele grafice încep să păsească în era 3D. Aero din Windows Vista/7², Compiz³/KWin⁴ din Linux și Quartz Compositor⁵ din MacOS X oferă

¹Stanford Research Institute – <http://www.sri.com/>

²<http://www.microsoft.com/windows/windows-vista/features/aero.aspx>

<http://www.microsoft.com/windows/windows-7/features/aero.aspx>

³<http://en.wikipedia.org/wiki/Compiz>

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/KWin>

⁵<http://arstechnica.com/apple/reviews/2005/04/macosx-10-4.ars/13>

utilizatorului o experiență 3D la a cărei realizare participă în mare măsură placa video și nu procesorul ca până acum.

13.1 Concepte în mediul grafic

13.1.1 Tipuri de imagini

În funcție de modul de stocare a informației, imaginile digitale se împart în două tipuri: *imagini raster (bitmap)* și *imagini vectoriale*.

O imagine **raster** (*bitmap*) retine informația ca o matrice de puncte.

De exemplu, fotografiile realizate cu o cameră foto digitală sunt imagini raster. Este formatul de imagini cel mai des folosit, având diverse implementări: BMP, JPEG, GIF, PNG etc. Dezavantajul acestui tip de imagini este că, atunci când imaginea este redimensionată (scalată), conținutul noii imagini trebuie aproimat din conținutul imaginii inițiale. Această aproximare se poate realiza cu rezultate bune în cazul în care imaginea este micsorată. În cazul în care imaginea este mărită, rezultatele sunt cu atât mai nesatisfăcătoare cu cât factorul de scalare este mai mare, precum se poate vedea în figura 13.1.

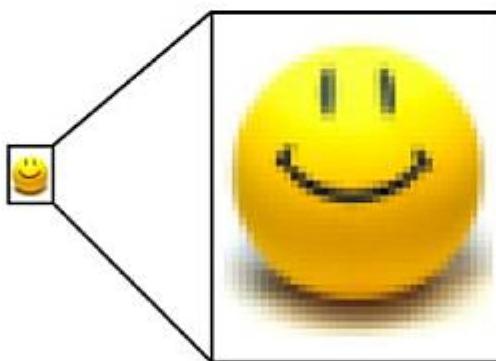

Figura 13.1: Mărirea unei imagini în format raster

Fiecare punct dintr-o imagine raster (*bitmap*) este descris prin mai multe componente, în funcție de suportul de ieșire:

- pe ecran un punct dintr-o imagine raster este descris prin 3 valori reprezentând intensitatea luminoasă (pe 8 biți) a următoarelor culori: *roșu* (Red), *verde* (Green), *albastru* (Blue) – prescurtate RGB. În cazuri speciale (prelucrări profesionale de imagini), intensitatea fiecărei culori poate fi exprimată pe 16 biți (crescând astfel spectrul de culori ce poate fi reprezentat). De asemenea, pe langă cele 3 componente (RGB), anumite imagini digitale (precum formatul PNG) contin și o a 4-a componentă numită *transparentă* (Alpha). Astfel, în cazul imaginilor cu transparentă (RGBA), pentru fiecare punct se asociază și un nivel de transparentă, permitând astfel ascunderea (totală sau parțială) a unor părți din imagine.

- pe suport tipărit, un punct dintr-o imagine raster este descris prin 4 valori, reprezentând cantitatea de culoare necesară pentru obținerea culorii punctului din patru componente: cyan (C), magenta (M), galben (Yellow), negru (black – K)

Într-o imagine **vectorială** informațiile sunt reținute sub formă elemente geometrice de bază: linii, elipse, puncte și gradienți de culoare.

Avantajul major al acestor tipuri de imagini este acela că sunt foarte ușor de redimensionat (practic, culoarea fiecărui punct din imagine poate fi calculată exact pe baza elementelor ce compun imaginea). În urma redimensionării (micșorare sau mărire), calitatea imaginii nu se pierde (figura 13.2). Există câteva formate mai cunoscute care stochează conținutul în format vectorial, cele mai cunoscute fiind: SVG¹, PS, EPS, PDF.

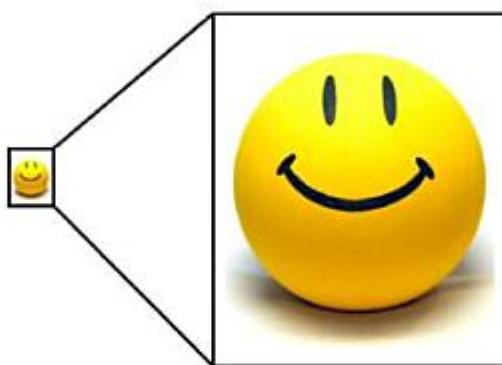

Figura 13.2: Mărirea unei imagini în format vectorial

13.1.2 Fonturi. Unicode

Fonturile sunt fișiere într-un anumit format care conțin informații despre modul de desenare a caracterelor pe ecran. Printre cele mai utilizate în prezent formate pentru fonturi se numără *True Type* (.ttf) și *Open Type* (.otf).

Fonturile sunt de cele mai multe ori descrierile vectoriale ale aspectului caracterelor, motiv pentru care ele pot scala atât la dimensiuni foarte mici cât și la dimensiuni foarte mari fără pierderi calitative. Există 4 stiluri mai cunoscute în care se poate prezenta un font: *normal*, *italic* (caracter aline – caracterele sunt ușor inclinate spre dreapta), *bold* (caracterele sunt îngroșate), *bold-italic* (caracter aline îngroșat).

Înțial, setul de caractere ASCII² a necesitat 7 biți pentru reprezentare (un bit fiind folosit pentru calculul parității în transmiterea fiecărui caracter). Acest lucru permitea existența a 128 caractere, 33 dintre acestea fiind caractere de control. Ulterior, când bitul 8 nu a mai fost folosit ca bit de paritate, folosirea acestuia a dus la extinderea setului de caractere cu încă 128. Pe cele 128 de noi poziții au fost plasate caractere și simboluri dar s-a constatat necesitatea unor extensii.

¹acceptat de W3C ca standard pentru WWW – <http://www.w3.org/Graphics/SVG/>

²<http://en.wikipedia.org/wiki/ASCII>

Astfel, a apărut noțiunea de pagină de coduri (code page)¹ prin care erau definite noile 128 de caractere disponibile. Pentru o perioadă de timp s-au folosit frecvent pagini de coduri create fie pentru o anumită limbă fie pentru grupuri de limbi.

Nevoia de a avea mai mult de 256 caractere accesibile la un moment dat a dus la impunerea unui nou standard de reprezentare a setului de caractere – **Unicode** (în prezent ajuns la versiunea 5). Acesta permite reprezentarea prin până la 4 octeți a unui caracter (folosind maxim 32 de biți). În acest fel sunt acoperite inclusiv caracterele asiatici.

Există mai multe standarde² pentru codificarea caracterelor Unicode în fisiere. Cel mai folosit este **UTF-8**, format în care primele 128 de caractere sunt identice cu cele din ASCII. Acesta este un format cu număr variabil de octeți, numărul de octeți ocupăți de un caracter fiind dat de numărul de biți de 1, până la primul bit 0, din primul octet (incepând de la cel mai semnificativ bit³). Dacă primul bit este 0, atunci caracterul ocupă un octet și, în mod special, este același caracter ca în setul ASCII. Dacă un octet are primii biti 10, atunci este un octet care continuă reprezentarea unui caracter. Mai multe informații despre codificarea UTF-8 se pot găsi online⁴.

În prezent, fonturile importante din sistemele de operare moderne au suport pentru un număr semnificativ de caractere definite în standardul Unicode.

13.2 Interfața grafică în Linux. Componente

13.2.1 X Window System

X Window System (cunoscut ca **X11** sau ca **X**) este un cadru (framework) ce permite dezvoltarea de interfețe grafice în medii Unix.

Monitoarele (CRT sau LCD) afișează imagini în format raster. Din acest motiv, imaginea finală trimisă către acestea este în format raster.

X Window System permite: desenarea și mutarea ferestrelor pe ecran, interacțiunea cu mouse-ul și interacțiunea cu tastatura. Restul este lăsat în seama programelor, motiv pentru care aspectul vizual al interfețelor grafice bazate pe X diferă destul de mult de la un sistem de operare la altul, sau chiar între versiunile aceluiași sistem de operare.

X a fost creat în 1984 la MIT⁵. Versiunea curentă a protocolului este X11 și a apărut în 1987. În momentul de față proiectul X este condus de către X.Org Foundation și a ajuns la versiunea X11 Release 7.4.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Code_page

²http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_Unicode_encodings

³http://en.wikipedia.org/wiki/Most_significant_bit

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki=UTF-8>

⁵<http://www.mit.edu>

13.2.2 Arhitectura X Window System

X Window System are o arhitectură de tip client-server: mai mulți clienti X se conectează la un server X (figura 13.3). Serverul acceptă cereri de desenare a obiectelor grafice și trimită înapoi către clienti intrările (inputul) de la utilizator (preluate de la tastatură, mouse etc.).

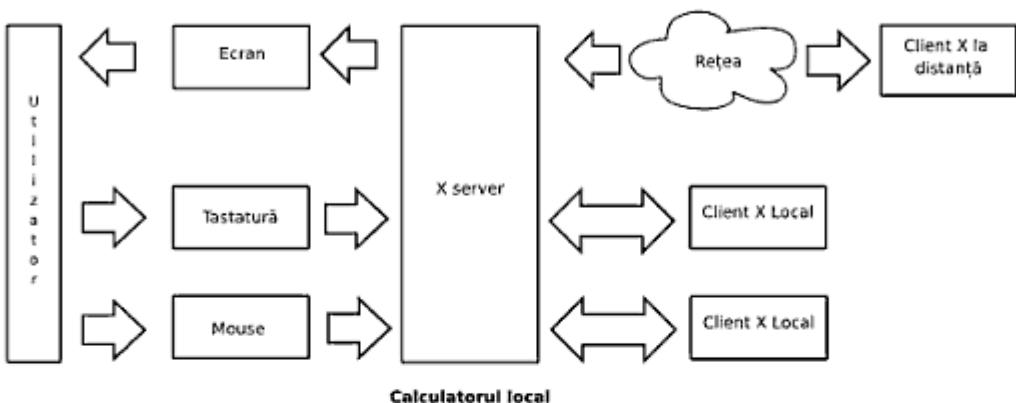

Figura 13.3: Arhitectura X Window System

Serverul X este responsabil de administrarea resurselor ce permit interacțiunea cu utilizatorul. Aceste resurse sunt: *ecranul*, *tastatura*, *mouse-ul*, *touchpad-ul*, *stylus-ul*, *joystick-ul* etc. Serverul X rulează pe calculatorul care interacționează cu utilizatorul și trimite intrările (inputul) primit de la acesta către clienti. Clientii procesează informația primită de la server și îi trimit acestuia înapoi informații pe care serverul le va afisa utilizatorului pe ecran. În prezent, cea mai utilizată implementare a server-ului X este oferită de proiectul X.Org¹.

Clientii X se conectează la un server X pentru a folosi resursele administrate de acesta. Ei cer serverului să afiseze pe ecran obiecte grafice și preiau de la acesta intrările (inputul) utilizatorului, precum apăsările de taste sau mișcările mouse-ului. Clientii pot rula local (pe același calculator cu serverul) sau pot rula pe un alt calculator aflat la distanță. Exemple de clienti X: un browser web, un client de e-mail, un program de mesagerie instant.

Protocolul X este protocolul utilizat în comunicația dintre clienti X și serverul X.

Comunicația dintre clienti și server se desfășoară diferit față de modelul general al comunicației client-server. În general clientul, ca localitate, se află pe calculatorul local iar serverul se află pe un calculator aflat la distanță. În cazul *X Window System* lucrurile stau invers. Serverul se află pe calculatorul local pentru a putea trimite și primi informații de la utilizator. Clienti se pot afla tot pe calculatorul local sau pe unul aflat la distanță.

În exemplul din figura 13.4, pe un calculator aflat la distanță rulează trei clienti X. Acest calculator poate să nu aibă conectat niciun monitor și nici mouse sau tastatură. Fiecare din cei trei clienti este conectat la un alt server X (fiecare server X fiind pe un calculator

¹<http://www.x.org/>

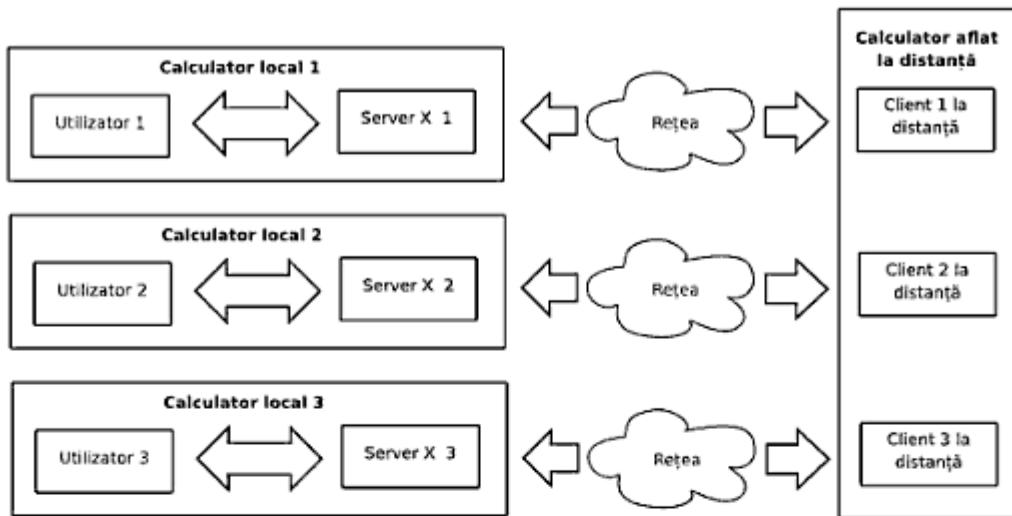

Figura 13.4: Exemplu de conectare client-server folosind protocolul X

diferit). Fiecare server X preia datele de la utilizatorul local (de exemplu prin intermediul tastaturii) și le transferă clientului, primind înapoi de la acesta informații care trebuie prezentate utilizatorului pe ecran. Toată procesarea informației de la utilizator este realizată de calculatorul aflat la distanță (acolo unde se execută clientul). Practic, în modelul de mai sus, calculatorul aflat la distanță se ocupa de procesarea datelor, calculatoarele 1, 2 și 3 funcționând pe post de terminale.

X nu conține nicio specificație legată de felul în care arată interfața cu utilizatorul (*Application User Interface*): modul în care arată butoanele, meniurile, ferestrele etc. Aceste specificații sunt implementate în schimb de către alte componente, precum *Window Manager*-ul (manager-ul de ferestre), *Desktop Environment*-ul (mediul desktop) sau de bibliotecile de componente grafice utilizate de aplicație aplicatie.

Un window manager controlează amplasarea și modul în care arată ferestrele aplicațiilor. Acesta este un tip special de client X (se conectează la serverul X ca orice alt client) care controlează felul în care arată ceilalți clienti X.

Window manager-ul face ca toți clientii să aibă caracteristici comune: bara de titlu a ferestrei, butoanele de minimize și maximize etc. El poate crea o interfață asemănătoare cu cea din Microsoft Windows sau cu cea din Mac OS X.

*Window manager*ele pot oferi funcționalități de bază (precum twm¹, window managerul care vine împreună cu X) sau funcționalități complexe (cum ar fi Enlightenment ce se apropie ca funcționalitate de un desktop environment). Printre cele mai cunoscute window manager se numără: Kwin² este window managerul folosit de KDE, Metacity³ cel folosit de GNOME și Compiz⁴ este cel utilizat pentru desenarea interfeței 3D din proiectul cu același nume.

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/Twm>

²<http://en.wikipedia.org/wiki/Kwin>

³<http://en.wikipedia.org/wiki/Metacity>

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/Compiz>

În cazul în care această componentă lipsește, se vor putea crea ferestre noi dar nu vor avea bara de titlu. În plus, ele nu vor putea fi mutate pe ecran, nu vor putea fi inchise cu ALT+F4, nu va functiona ALT+TAB, nu se va putea muta o fereastră din fundal (*background*) în prim-plan (*foreground*). În schimb, conținutul ferestrelor va rămâne neschimbat.

Stilul în care arată ferestrele (aspectul lor vizual) este controlat de o componentă a window managerului numită **window decorator**. Acesta este responsabil cu desenarea titlului ferestrei, a butoanelor și a marginii acestieia.

Un **desktop environment** (mediu desktop) include un window manager, mai multe aplicații și o interfață consistentă din punct de vedere vizual.

Cele mai cunoscute medii desktop sunt KDE¹ (figura 13.5) și GNOME² (figura 13.6).

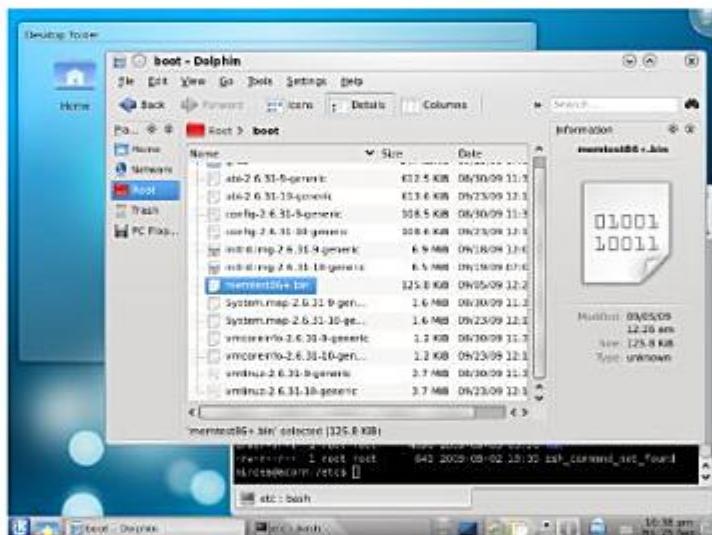

Figura 13.5: KDE

Un **display manager** este un program care permite pornirea unei sesiuni pe un server X de pe același calculator sau de pe unul aflat la distanță. Aceasta este implementat ca un tip special de client X.

Display managerul afisează utilizatorului un ecran de autentificare (*login*) permitându-i acestuia să introducă un nume de utilizator și o parolă. După ce autentificarea s-a realizat cu succes o nouă sesiune este pornită. Exemplu de display manager: `kdm` (figura 13.7) folosit de KDE, `gdm` (figura 13.8) folosit de GNOME sau `xdm`, display managerul implicit din X Window System.

Atunci când display managerul rulează pe același calculator cu serverul X, el va porni serverul înainte de a fi afișată fereastra de autentificare. Astfel display manager-ul are o funcție asemănătoare cu procesele `login` și `getty` (vezi secțiunea 6.5.3).

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/KDE>

²<http://en.wikipedia.org/wiki/GNOME>

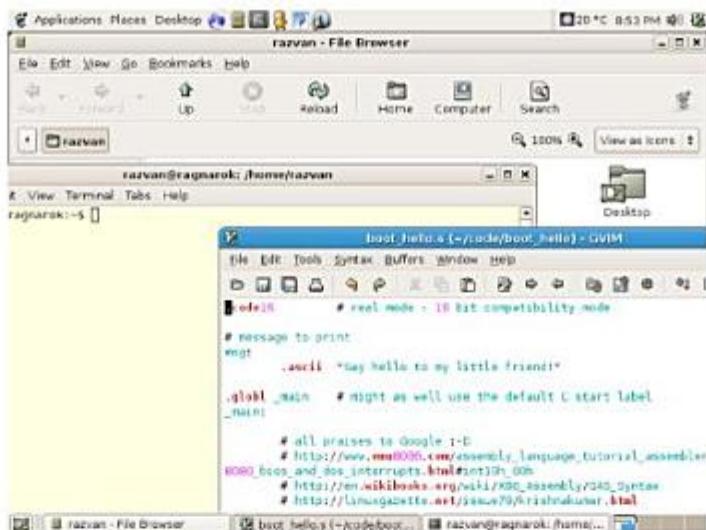

Figura 13.6: GNOME

Figura 13.7: Fereastra de login din Kubuntu (KDM)

13.3 Pornirea și oprirea interfeței grafice

În cazul în care interfața grafică nu pornește odată cu sistemul de operare, ea poate fi pornită separat. Pentru a realiza acest lucru există mai multe posibilități:

Folosind xinit

xinit este un program care pornește serverul X și un prim client care se conectează la el. Utilizatorul nu mai trebuie să se autentifice într-o fereastră de login deoarece el s-a autentificat în sistem înainte de a rula comandă **xinit**. Atunci când acest prim client își încheie activitatea, **xinit** va opri serverul X:

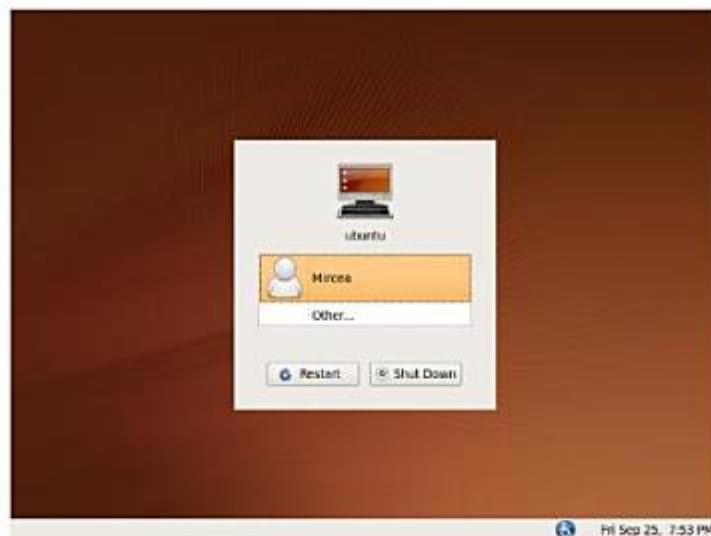

Figura 13.8: Fereastra de login din Ubuntu (GDM)

```

1 george@asgard:-$ man xinit
2 [...]
3 The xinit program is used to start the X Window System server and a first
client program on systems that cannot start X directly from /etc/init or
in environments that use multiple window systems. When this first
client exits, xinit will kill the X server and then terminate.

```

Folosind startx

startx este un front-end pentru **xinit** care oferă utilizatorului o interfață mai complexă:

```

1 george@asgard:-$ man startx
2 [...]
3 The startx script is a front end to xinit that provides a somewhat nicer
user interface for running a single session of the X Window System. It is
often run with no arguments.

```

Folosind un Display Manager

Atunci când un Display Manager este pornit pe calculatorul local, el va porni mai întâi un server X, urmând ca apoi să prezinte utilizatorului un ecran de autentificare. Dupa autentificare este pornit un server X în numele utilizatorului.

Pornirea unui Display Manager se poate face în mod asemănător serviciilor:

```
1 root@asgard:/home/george# service kdm start
```

Pentru **gdm** se procedează în mod asemănător.

Pentru oprirea interfeței grafice este suficientă oprirea display managerului. Acest lucru se poate realiza în felul următor:

```
1 root@asgard:/home/george# kill -9 *dm
```

Comanda anterioară opreste toate procesele al căror nume este oricăr de lung și se termină cu sirul de caractere "dm".

O alta metodă de oprire a interfeței grafice este oprirea serviciului kdm (sau gdm) folosind parametrul `stop`:

```
1 root@asgard:/home/george# service kdm stop
```

Pentru oprire și repornirea imediată a interfeței grafice este suficient să fie repornit display managerul folosind serviciile kdm (sau gdm) însă cu parametrul `restart`:

```
1 root@asgard:/home/george# service kdm restart
```

De asemenea oprirea și repornirea imediată a serverului X se poate realiza și prin combinația de taste `Ctrl+Alt+Backspace`.

13.4 Configurarea serverului X

Această secțiune se va concentra pe prezentarea modurilor de configurație temporară a server-ului X. KDE și GNOME vin cu aplicații pentru configurația permanentă a server-ului X, salvând configurațiile în fisiere specifice Desktop Environment-ului.

În ultimele versiuni, necesitatea utilizării unui fisier de configurație a server-ului X a fost eliminată. Fișierul de configurație utilizat în versiunile anterioare se numea `/etc/X11/xorg.conf`.

Principalul dezavantaj al acestuia era faptul că trebuia repornit server-ul la fiecare modificare a fișierului. Fișierul mai poate fi utilizat în prezent pentru realizarea configurațiilor permanente, dar, pentru simplitate în configurație, comenziile pentru configurația temporară se pot salva în fișierul `~/.xprofile`.

Fișierul `/etc/X11/xorg.conf`, dacă este folosit, trebuie structurat pe secțiuni specifice fiecărui dispozitiv, după cum se poate observa și online¹ sau în documentația `man xorg.conf`.

13.4.1 Configurarea rezoluției

Versiunile recente ale server-ului X implementează extensia `Xrandr`, extensie care permite modificarea live (fără repornirea mediului grafic) a rezoluției, dimensiunii desktop-ului, orientării ecranelor etc. Acest lucru reprezintă un mare avantaj în cazul sistemelor la care se conectează monitoare externe (precum laptop-urile).

Extensia `Xrandr` poate fi utilizată folosind comanda `xrandr`. Câteva utilizări frecvente ale comenzi sunt prezentate mai jos:

- afisarea stării curente a sistemului grafic

```
1 mircea@acorn:~$ xrandr
2 Screen 0: minimum 320 x 200, current 1280 x 1024, maximum 1280 x
 1280
3 VGA connected 1280x1024+0+0 (normal left inverted right x axis y
 axis) 338mm x 270mm
4 1280x1024 60.0++ 75.0 60.0+
5 1152x864 75.0
```

¹<https://wiki.ubuntu.com/X/Config/Resolution>

6	1024x768	75.0	70.1	60.0
7	832x624	74.6		
8	800x600	72.2	75.0	60.3
9	640x480	75.0	72.8	66.7
10	720x400	70.1		59.9

- activarea tuturor monitoarelor conectate la rezoluția lor default:

```
1 mircea@acorn:~$ xrandr --auto
```

- dezactivarea unui monitor (LCD-ul în acest caz):

```
1 mircea@acorn:~$ xrandr --output LVDS --off
```

- activarea unei anumite rezoluții (se poate preciza optional și rata de refresh – pentru 75 Hz se folosește parametrul `--rate 75`)

```
1 mircea@acorn:~$ xrandr --output LVDS --mode 1024x768
```

13.4.2 Configurarea tastaturii

Printre cele mai importante configurații ale tastaturii se numără aranjamentul caracterelor pe taste (*keyboard layout*). Această configurație este importantă mai ales în condițiile în care un utilizator dorește să scrie caractere care nu se găsesc implicit pe tastatură.

În limba română s-au impus mai multe standarde de-a lungul timpului. Unele presupuneau înlocuirea completă a unor caractere de pe tastatură pentru includerea diacriticelor. În 2004 a fost decis un nou standard pentru aranjamentul caracterelor românești pe tastatură, cu următoarele specificații (pe scurt):

- caractere românești sunt disponibile ca aranjament secundar pentru tastatura US, apăsând tasta AltGr (tasta Alt din dreapta) – majoritatea tastaturilor din România au aranjamentul US, foarte puține fiind inscripționate cu diacritice românești în vechiul standard
- diacriticile ă, ī, ř, ţ sunt disponibile apăsând AltGr și aceleași taste dar fără virgulă (respectiv a, i, s, t)
- ă este accesibil pe tasta q
- pentru a obține literele mari se apasă și tasta Shift

Astfel, pentru a obține caracterul ţ se apasă tastele: AltGr+Shift+t; pentru a obține caracterul ă se apasă AltGr+q.

Pe lângă acestea, aranjamentul permite și obținerea caracterului €(euro) prin apăsarea combinației de taste AltGr+e.

O altă problemă în cazul aranjamentului de tastatură pentru limba română este modul în care se formează diacriticile ř și ţ. Mulți utilizatori nu remarcă faptul că aceste două caractere (și literele mari echivalente) au două reprezentări posibile: *cu virgulă* (virgula este la o mică distanță de caracter) și *cu sedilă* (virgula este lipită de caracter). Standardul realizat de Academia Română menționează că diacriticile se construiesc folosind virgulă. O mare parte din implementările de aranjamente din sistemele de operare sunt greșite din acest punct de vedere.

Pentru a activa aranjamentul de tastatură pentru limba română conform standardului, în Linux se utilizează comanda:

```
1 mircea@acorn:~$ setxkbmap ro
```

Varianta cu sedilă, în caz că este necesară pentru compatibilitate, se poate activa folosind aceeași comandă dar adăugând și parametrul cedilla.

13.5 Configurarea sistemului din KDE

În Kubuntu, toate configurațiile importante ale sistemului sunt reunite într-un panou de comandă numit **System Settings**. Acest panou este asemănător ca funcționalitate cu **Control Panel** din Windows și poate fi accesat din meniul de KDE (aflat în stânga jos, în mod implicit).

13.5.1 System Settings

Pentru Kubuntu 9.10, fereastra de configurare este prezentată în figura 13.9.

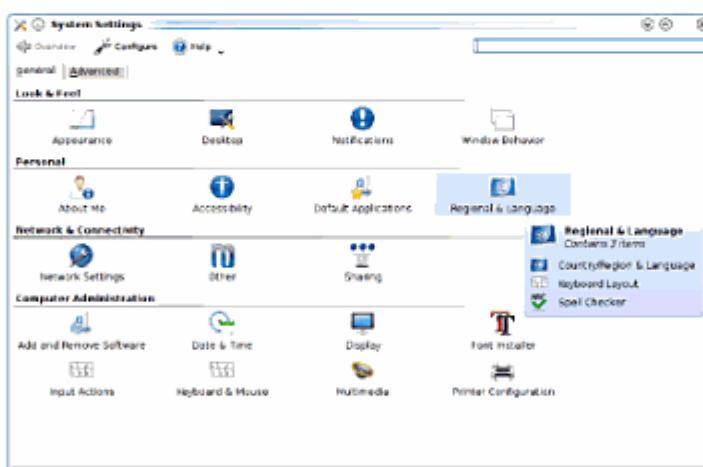

Figura 13.9: System Settings în Kubuntu 9.10

Ea oferă acces la principalele configurații desktop-ului și ale sistemului de operare: configurații legate de aspectul vizual, configurația perifericelor, configurația rețelei etc.

13.5.2 Schimbarea aspectului interfeței grafice

Appearance conține configurații legate de modul în care arată interfața grafică. Se poate alege schema de culori a ferestrelor și a butoanelor (*Colors*), fonturile folosite pentru afisarea textelor din interfață grafică (*Fonts*), icoanele folosite în sistem (*Icons*), stilul în care arată elementele vizuale (*Style*), felul în care arată bara de titlu a ferestrelor (*Window Decorations*), animația care arată stadiul curent al procesului de încarcare KDE (*Splash Screen*). Figura 13.10 prezintă un exemplu de configurații vizuale.

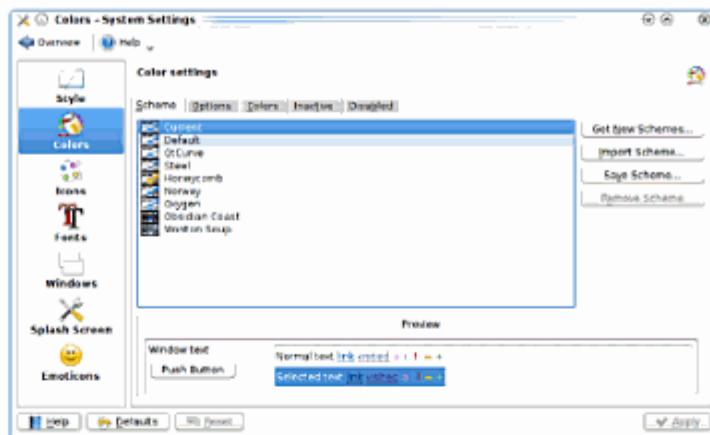

Figura 13.10: Alegerea schemei de culori

Desktop permite modificarea fundalului (*Background*), a screen saver-ului (*Screen Saver*) sau a numărului de desktop-uri (*Multiple Desktops*). În mod normal în Linux se folosesc două sau patru desktop-uri. Fiecare poate avea propria imagine de fundal și propriile programe deschise.

În general, aplicațiile sunt grupate de către utilizatori pe desktop-uri în funcție de utilitate. De exemplu, pe desktop-ul 1 se poate deschide un web browser, pe desktop-ul 2 un client de e-mail, pe desktop-ul 3 o temă de casă și pe desktop-ul 4 un program de mesagerie instant. Avantajul oferit de această abordare este acela că fiecare desktop devine mai liber, având mai puține programe deschise. De asemenea, acest mod de organizare permite mai ușor concentrarea atenției pe anumite activități.

Notifications conține configurații legate de sunetele asociate diferitelor acțiuni din sistemul de operare (*System Notifications*). De asemenea tot în această secțiune se pot defini și aplicațiile care pornesc atunci când un disc este inserat în unitatea optică (echivalentul opțiunii autorun din Windows) (*Storage Media Notifications*).

13.5.3 Configurări de bază ale sistemului de operare

About Me permite introducerea datelor personale ale utilizatorului și specificarea căii către directoarele sale personale: directorul *home*, directorul unde se află fisierile de pe *Desktop* și directorul *Autostart*. În directorul de *Autostart* se pot pune scripturi care vor fi rulate la pornirea KDE.

Accesibility oferă acces la diferențe configurații pentru persoanele cu dizabilități.

Default Applications permite specificarea aplicațiilor folosite la deschiderea diferitelor tipuri de fisiere.

Regional & Language conține configurații legate de regiunea în care se găsește utilizatorul (de exemplu modul în care sunt afisate numerele, separatorul pentru partea zecimală a numerelor, simbolul pentru moneda utilizată, tipul de calendar folosit, formatul orei și al datei). Tot în această secțiune se poate alege tipul de tastatură (de exemplu cu 104 sau 105 taste) și aranjamentul caracterelor pe taste. Figura 13.11

rezintă configurația pentru tastatura în limba română.

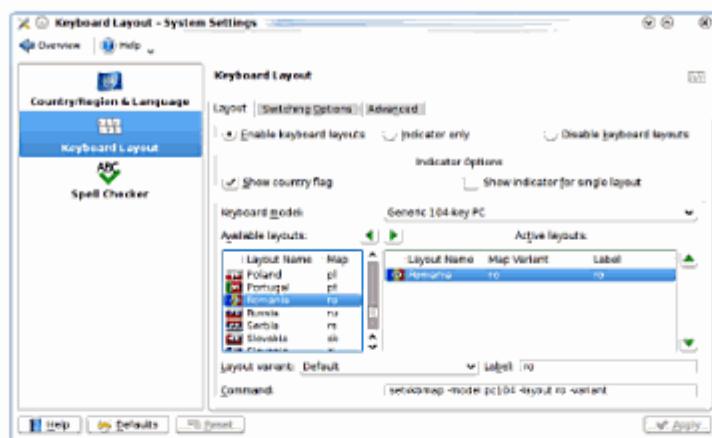

Figura 13.11: Tastatura în limba română

13.5.4 Configurări administrative

Date & Time permite configurarea datei și a orei sistemului. Tot aici se poate alege și fusul orar corespunzător zonei în care se găsește utilizatorul.

Keyboard & Mouse conține configurații legate de tastatură și mouse. Una din cele mai importante opțiuni prezente aici este cea legată de starea NumLock la initializarea KDE. Se poate alege ca NumLock să fie activat, dezactivat sau să își păstreze starea anterioară. În cadrul subsecțiunii *Mouse* se poate alege tema cursorului de la mouse.

Tot în această secțiune se pot configura combinațiile de taste (*shortcut*) pentru diferite funcții din KDE. Cele mai utilizate combinații (cu valorile lor implicate) sunt prezentate în tabelul 13.1.

Display permite, printre altele, alegerea uneia dintre rezoluțiile de ecran disponibile și a parametrilor de culoare (gamma, luminositate, contrast).

Multimedia conține configurații ale plăcii audio.

13.5.5 Configurarea rețelei

În *System Settings*, la **Network Settings** se pot face configurații ale rețelei.

În *Network Connections > Wired* apare lista conexiunilor configurate (figura 13.12). Alegând una din aceste conexiuni se pot configura parametrii ei [referință la parametrii de rețea], precum în figura 13.13.

13.5.6 Managementul utilizatorilor

Configurarea utilizatorilor se realizează folosind aplicația KDE User Manager (**kuser**) – figura 13.14.

Tabelul 13.1: Combinări de taste uzuale în KDE

Combinări de taste	Acțiune
F1	Deschide fereastra de ajutor
Alt+F2	Deschide fereastra de Run de unde se poate porni o aplicație specificând numele executabilului
Ctrl+Esc	Pornește aplicația <i>System Activity</i> în care este afisată o listă a proceselor active
Ctrl+Fn	Face trecerea la desktop-ul n (n este un număr între 1 și 4)
Alt+Tab sau Alt+Shift+Tab	Face trecerea de la o aplicație la alta. Folosind tastă Shift se ciclează aplicațiile în ordine inversă
Alt+F4	Închide fereastra activă
Ctrl+Alt+Esc	Această combinație permite terminarea unei aplicații în mod forțat. După ce combinația de taste a fost efectuată, cursorul mouse-ului se va transforma (cel mai ușor într-un X) și fereastra pe care se va realiza click va fi terminată în mod forțat. Funcționarea aplicației este similară comenzi <code>kill</code>

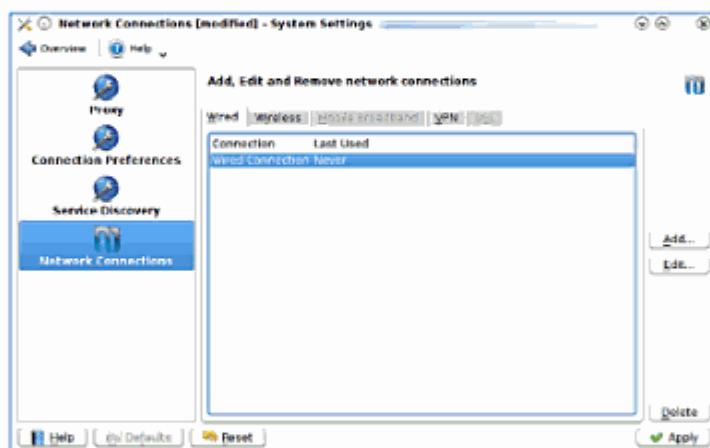

Figura 13.12: Configurarea conexiunilor la rețea

Aici se pot adăuga, sterge sau modifica utilizatorii din sistem. Se pot modifica numele de login, numele real al utilizatorului, grupurile din care face parte etc. Pentru a modifica datele unui utilizator se selectează utilizatorul dorit și se apasă butonul *Modify*, fereastra afișată fiind prezentată în figura 13.15.

13.5.7 Monitorizarea sistemului și managementul proceselor

Aplicația KDE pentru monitorizarea sistemului este **System Monitor** (comanda `ksysguard`). Aceasta vine implicit împreună cu Kubuntu.

Aplicația are două tab-uri în configurația implicită: unul pentru managementul și monitorizarea proceselor (figura 13.16) și unul pentru monitorizarea sistemului

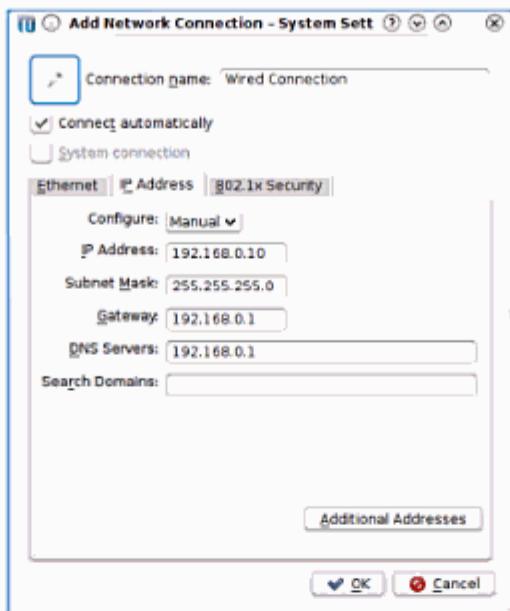

Figura 13.13: Configurarea parametrilor de rețea de bază

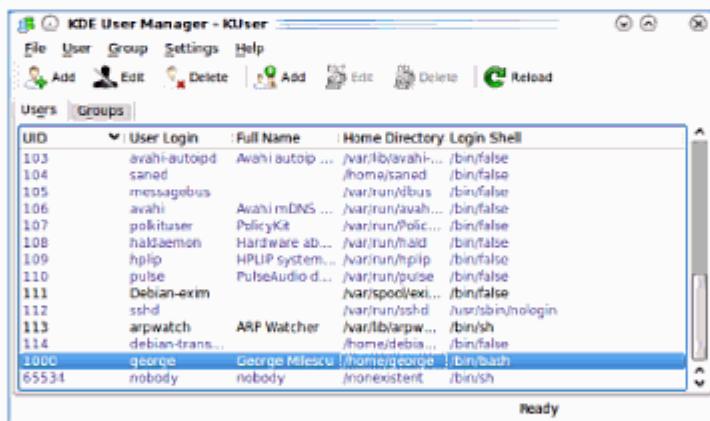

Figura 13.14: Administărarea utilizatorilor în KDE User Manager

(figura 13.17). Dacă se dorește, lista de procese poate fi afișată sub formă de arbore.

De asemenea, în partea de sus a ferestrei se află un câmp *Search* se permite căutarea unui proces în listă după numele lui. Un proces poate fi oprit în mod forțat dacă este selectat din listă și este apăsat butonul *Kill*.

Pentru monitorizarea sistemului, aplicația pune la dispoziție o colecție de senzori ale căror valori pot fi grupate în tab-uri personalizate, precum se poate observa în figura 13.18.

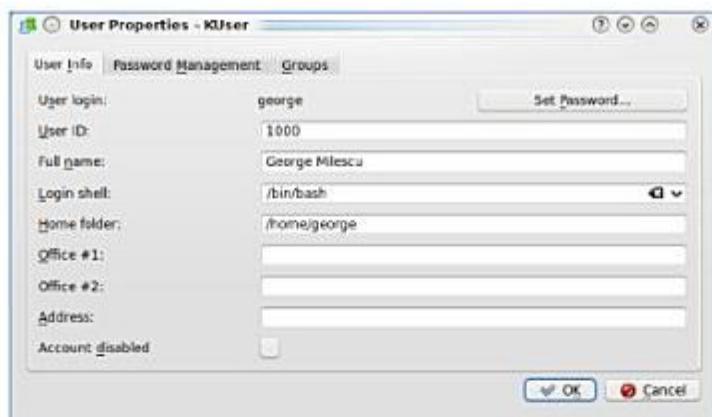

Figura 13.15: Modificarea datelor unui utilizator

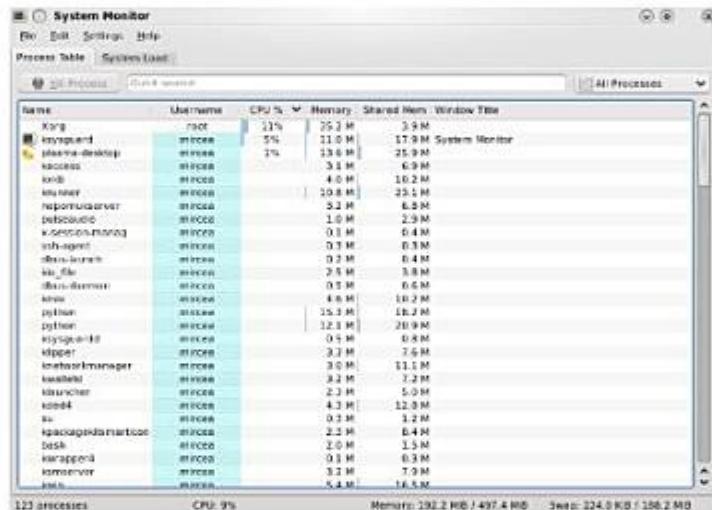

Figura 13.16: System Monitor – lista de proceze

13.5.8 Gestiunea pachetelor

Există mai multe utilitare pentru a realiza gestiunea pachetelor folosind interfața grafică. În Kubuntu, aplicatia utilizată pentru managementul pachetelor se numește *KPackageKit*. Figura 13.19 prezintă interfața *KPackageKit* pentru realizarea actualizărilor.

Aplicația permite gestiunea repository-urilor, actualizarea bazei de date cu pachete, căutarea de pachete după nume, instalarea de pachete noi, dezinstalarea de pachete și actualizarea tuturor pachetelor din sistem.

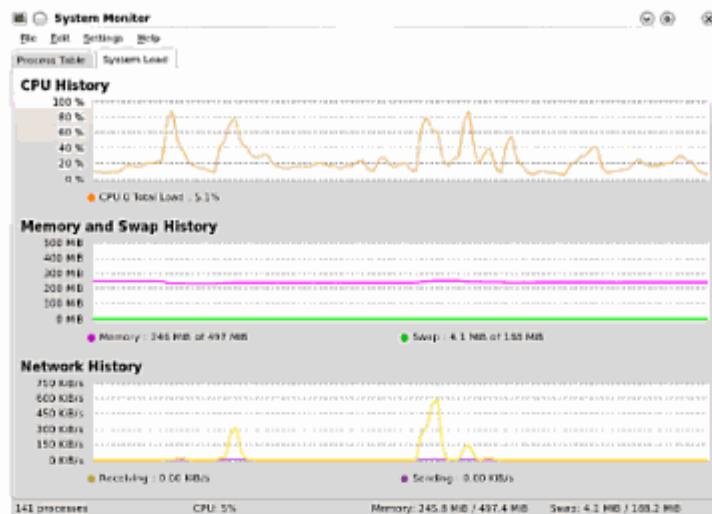

Figura 13.17: System Monitor – monitorizarea sistemului

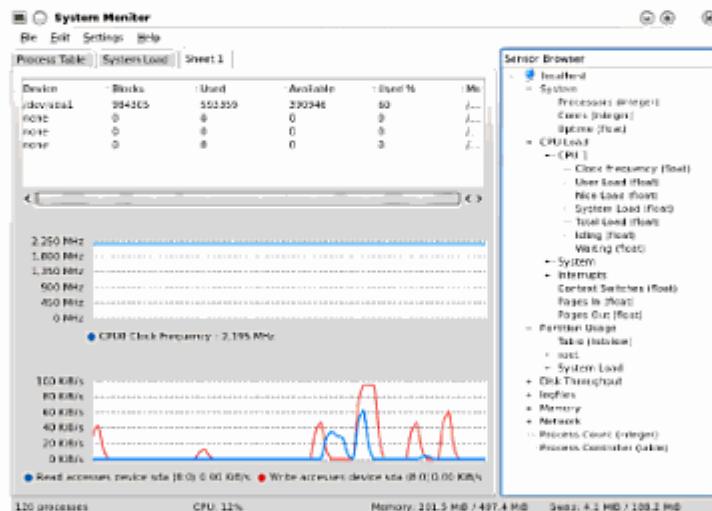

Figura 13.18: System Monitor – senzori care pot fi folosiți în tab-uri personalizate

13.6 Servicii desktop

13.6.1 Pornirea facilă a aplicațiilor

KDE versiunea 4 a introdus în KDE un nou serviciu de pornire a aplicațiilor. El înlocuiește vechea fereastră de Run (asemănătoare cu cea din Windows) cu o fereastră în care utilizatorul este ajutat dinamic să identifice aplicația pe care dorește să o pornească. Accesul la aceasta fereastra de execuție se face folosind combinatia de taste **Alt+F2** – aceeași combinatie ca în KDE3 și în Gnome.

În urma introducerii câtorva litere din numele sau descrierea aplicației (figura 13.20), fereastra se va completa cu aplicațiile posibile. Aceeași fereastră poate fi folosită și

Figura 13.19: KPackageKit – aplicația pentru managementul pachetelor

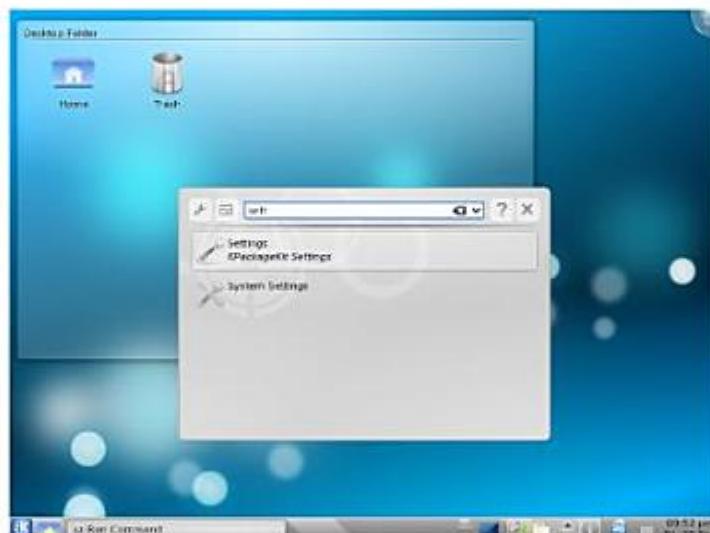

Figura 13.20: Fereastra de execuție a aplicațiilor

pentru realizarea de calcule simple – doar se introduce calculul dorit urmat de semnul egal (spre exemplu: $.19 * 2000 =$) și rezultatul apare în listă.

13.6.2 Căutarea fișierelor în sistem

În prezent, pentru ca utilizatorul să poată găsi date pe calculatorul propriu, fiecare sistem de operare modern oferă un serviciu de căutare a fișierelor. În general, acest serviciu se bazează pe un daemon care indexează permanent fișierele din sistem. La indexare, pe lângă numele și locația fișierelor, daemon-ul de indexare poate colecta atât continut cât și metadate ale fișierului (spre exemplu, în cazul fișierelor MP3, se indexează și tag-urile fișierului precum artistul, numele melodiei etc.).

Serviciile de căutare din sistemele de operare pe cele mai cunoscute sunt următoarele:

- Windows – *Windows Search*¹
- Linux – *Strigi*² (KDE), *Beagle*³ (GNOME)
- Mac OS X – *Spotlight*⁴

Utilizatorul poate instala și soluții *third-party* pentru realizarea căutărilor în sistem. Cea mai cunoscută soluție pentru cautare pe desktop oferită ca aplicație separată este *Google Desktop Search*⁵.

13.6.3 Notificări

Sistemele de operare moderne pun la dispoziția aplicațiilor servicii de notificare a utilizatorului. Astfel, notificările au un aspect consistent, efortul pentru dezvoltarea aplicațiilor scade și crește nivelul de utilizabilitate. În Linux există suport pentru notificări generice prin intermediul bibliotecii *libnotify*.

Pe lângă sistemele de notificare puse la dispoziție de desktop, majoritatea interfețelor grafice pun la dispoziție o zonă în dreptul ceasului pentru icoanelor aplicațiilor care doresc să notifice utilizatorul (pe bara de aplicații sau pe bara cu meniu desktop-ului). Această zonă mai este numită *tray* (sau *system tray*).

13.7 Aplicații KDE vs. GNOME

Alegerea între KDE și GNOME aparține fiecărui utilizator și se poate baza pe mai multe criterii, precum aspectul vizual și nivelul de funcționalitate dorit. Tabelul 13.2 prezintă comparativ aplicațiile cele mai uzuale de KDE și GNOME.

Aplicațiile prezentate nu reprezintă restricții de utilizare. Ele se pot executa atât pe KDE cât și pe GNOME dacă sunt instalate bibliotecile necesare⁶.

13.8 Studii de caz

13.8.1 Configurarea X peste SSH

Așa cum a fost prezentat și la începutul capitolului, arhitectura **X Window System** permite comunicarea prin retea între clientii X și serverul X. Această comunicare se poate realiza folosind mai multe protocoale, printre care și SSH. SSH este un protocol care permite comunicarea între două calculatoare utilizând un canal securizat (secțiunea 9.2.2). SSH poate astfel securiza mesajele dintre clientii și serverul X

¹<http://www.microsoft.com/windows/products/winfamily/desktopsearch/default.mspx>

²<http://strigi.sourceforge.net/>

³<http://beagle-project.org/>

⁴<http://www.apple.com/macosx/what-is-macosx/spotlight.html>

⁵<http://desktop.google.com/>

⁶bibliotecile sunt instalate automat la instalarea aplicațiilor

Tabelul 13.2: Aplicații KDE și GNOME

Aplicație	KDE	GNOME
Configurarea Sistemului	System Setings	Meniul System
Gestiunea pachetelor	KPackageKit	Synaptic Packet Manger
Monitorizarea sistemului	System Monitor (KSysGuard)	System Monitor
File Manager	Konqueror, Dolphin	Nautilus
Editor de text	Kate	Gedit
Emulator de consolă	Konsole	gnome-terminal
Calculator	Kcalc	Gcalctool
Video Player	Kaffeine	Totem
Audio Player	Amarok	Rhythmbox
Inscriptor de CD/DVD	K3B	Brasero
Viewer de imagini	Gwenview	Eye of GNOME
Viewer PDF	Okular	Evince
Browser Web	Konqueror	Epiphany

(figura 13.21). Opțiunea SSH care permite acest lucru poate se numește *X11 Forwarding*.

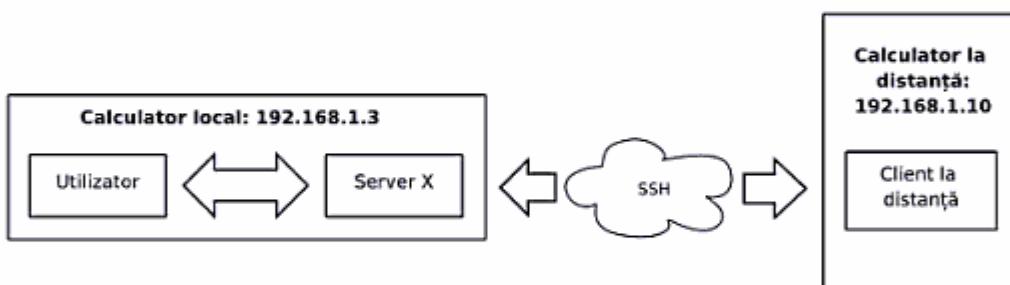

Figura 13.21: Conexiunea client – server X peste SSH

Pentru a putea rula un client X aflat la distanță peste SSH, primul pas este configurarea protocolului SSH în acest sens (activarea *X11 Forwarding*). Cea mai simplă metodă este specificarea parametrului `-X` atunci când se realizează conexiunea SSH de pe calculatorul utilizatorului (unde este server-ul X) pe calculatorul unde se va executa clientul X.

Comanda cu care se realizează conexiunea SSH pentru a permite încapsularea protocolului X este:

```
1 george@asgard:~$ ssh george@192.168.1.10 -X
```

După ce conexiunea SSH a fost stabilită, se poate porni un client X. De exemplu, se poate porni *KCalc*:

```
1 george@acasa:~$ kcalc
```

După cum se poate observa în figura 13.22, bara de titlu a ferestrei *KCalc* specifică faptul că această fereastră corespunde unui client care nu se găsește pe calculatorul local (<@acasa>).

Figura 13.22: Pornirea unei aplicații X peste SSH

Folosind X peste SSH se poate executa și un întreg *Desktop Environment*, nu doar programe individuale. Acest lucru nu este însă ușor datorită alternativelor mai bune existente în acest sens (**vnc**, **freenx** etc.). Conexiunea SSH necesită criptare și decriptare – acest lucru presupune consumul unor resurse hardware suplimentare.

Pentru a putea rula X peste SSH folosind pe calculatorul local Windows (server X) și Linux pentru clientii X, trebuie ca pe calculatorul local să fie instalat *Cygwin* (sau un alt server X instalabil pe Windows).

13.8.2 Instalarea și configurarea VNC

VNC (*Virtual Network Computing*) este unul dintre cele mai folosite sisteme de vizualizat desktop-ul unui calculator aflat la distanță. VNC se bazează pe protocolul *RFB* (*Remote Frame Buffer*) și de aceea poate fi folosit între sisteme de operare diferite (Windows, Linux, Mac OS X).

VNC funcționează pe sistemul client – server. Pe calculatorul aflat la distanță (al cărui desktop va fi vizualizat) rulează un server de VNC la care se conectează un client aflat pe calculatorul local. La un server se pot conecta mai mulți clienți simultan. Un client poate să vizualizeze desktop-ul calculatorului pe care rulează serverul VNC sau, dacă este permis din configurația server-ului, poate să și interacționeze cu el (de exemplu schimbând poziția cursorului mouse-ului). Figura 13.23 prezintă o astfel de sesiune VNC.

Serverul de VNC preia de câteva ori pe secundă imaginea care se afisează pe ecran și o trimite tuturor clientilor. În cazul în care clientii îi cer acest lucru, serverul poate accepta de la aceștia cereri de mișcare a cursorului mouse-ului, de efectuare de click-uri de mouse sau de introducere de caractere. În acest fel, utilizatorul poate prelua controlul calculatorului pe care rulează serverul de VNC.

Figura 13.23: Conectarea prin VNC folosind un client Windows și un server Linux

Folosind VNC este posibil ca mai mulți utilizatori să aibă simultan controlul unui calculator. De cele mai multe ori, înainte de a putea accesa un server de VNC, utilizatorul trebuie să se autentifice. Acest lucru se realizează pe baza unui nume de utilizator și a unei parole.

Atât în Windows cât și în Linux există mai multe programe, atât server cât și client, care implementează VNC. Pentru Linux, unul dintre cele mai simple servere VNC este **x11vnc**. Odată instalat, acest server este pornit prin apelarea comenzi **x11vnc**:

```

1 george@acasa:~$ x11vnc -usepw
2 10/09/2007 22:48:59 -usepw: found /home/george/.vnc/passwd
3
4 [...]
5 10/09/2007 22:48:59 *** Trying ":"0" in 4 seconds. Press Ctrl-C to abort.
6
7 10/09/2007 22:48:59 *** 1 2 3 4
8 10/09/2007 22:49:03 *** XOpenDisplay of ":"0" successful.
9
10 10/09/2007 22:49:03
11 10/09/2007 22:49:03 Using X display :0
12 10/09/2007 22:49:03
13 10/09/2007 22:49:03 X display :0.0 is 32bpp depth=24 true color
14
15 FrameBuffer Info:
16 width: 1280
17 height: 1024
18 scaled_width: 1280
19 scaled_height: 1024
20
21 [...]
22
23 The VNC desktop is: acasa:0
24 PORT=5900

```

Comanda trebuie apelată de către utilizatorul care este autentificat în interfață grafică. Implicit, după ce ultimul client se deconectează, serverul se va opri.

Pentru a securiza accesul clientilor pe baza unei parole, **x11vnc** trebuie pornit cu opțiunea **-usepw**. În acest caz serverul va verifica dacă există fișierul

~/.vnc/passwd. În cazul în care fisierul există, din el va fi citită parola ce va fi cerută clientilor. Dacă fisierul nu există, utilizatorului îi se va cere o parolă ce va fi stocată în ~/.vnc/passwd și va fi folosită la următoarele instante ale serverului.

Există mai mulți clienți VNC în Linux: **xvnc4viewer**, **xvncviewer** etc.

Și în Windows există servere cât clienti VNC. Unele programe sunt gratuite (ca de exemplu **tightVNC**), altele trebuie cumpărate (ca de exemplu **RealVNC**, ce dispune și de o versiune gratuită dar limitată ca opțiuni).

O alternativă la VNC este **FreeNX**. Acest program trimite datele între client și server peste SSH, însă comprimă datele înainte de a le trimite. În acest fel reușește să obțină performanțe superioare VNC-ului ca timp de răspuns și ca lătime de bandă consumată.

13.8.3 Remote Desktop Connection

RDC (Remote Desktop Connection) este o aplicație care funcționează în mod similar cu VNC și care permite unui utilizator să acceseze de la distanță desktop-ul unui calculator. Această aplicație este disponibilă doar împreună cu *Windows XP Professional* sau cu *Windows Vista Business, Ultimate* sau *Enterprise*.

În comparație cu VNC, RDC are avantajul că este instalat odată cu instalarea Windows. Dezavantajul RDC este acela că nu permite accesarea desktop-ului simultan local și de la distanță. Cu alte cuvinte, atunci când un utilizator este autentificat local pe calculator și interacționează direct cu sistemul de operare, nu este posibil ca altcineva să fie autentificat prin RDC și să vadă acțiunile primului utilizator. În momentul în care se încearcă autentificarea prin RDC, utilizatorul local este deconectat. Atunci când un utilizator aflat la distanță este autentificat prin RDC și un utilizator local încearcă să se autentifice, utilizatorul aflat la distanță este deconectat.

Pentru utilizarea RDC, acesta trebuie activat pe calculatorul *server* (calculatorul care va fi controlat de la distanță). Pentru a realiza acest lucru pe Windows XP se accesează *System Properties* (click dreapta pe *My Computer*, apoi *Properties*), după care din tabul *Remote* se bifează *Allow users to connect remotely to this computer* (figura 13.24).

Este posibil să fie necesare configurații ale programelor de tip firewall (vezi secțiunea 10.5.1) existente pe cele două calculatoare între care se dorește realizarea legăturii.

Pentru a realiza conexiunea, de pe calculatorul local trebuie pornit clientul de RDC (figura 13.25). Acesta se accesează prin *Start > All Programs > Accessories > Communications > Remote Desktop Connection* sau *Start > All Programs > Accessories > Remote Desktop Connection*.

Pentru conectarea la calculatorul aflat la distanță este necesară adresa IP a acestuia. Folosind butonul *Options* se pot configura parametrii conexiunii RDC (figura 13.26).

După ce conexiunea a fost initializată, utilizatorul trebuie să se autentifice (figura 13.27).

După ce autentificare este realizată cu succes, desktop-ul calculatorului află la distanță poate fi accesat, asemănător unei conexiuni VNC.

Figura 13.24: Activarea RDC

Figura 13.25: Fereastra clientului de RDC

Cuvinte cheie

- aplicații grafice
- client X
- desktop environment: KDE, GNOME
- diacritice
- display manager: `gdm`, `xdm`, `kgdm`
- font
- grafică raster
- grafică vectorială
- GUI
- keyboard layout
- protocolul X
- rezoluție
- RDC
- server X
- servicii desktop
- Unicode
- UTF-8
- VNC
- window manager: Kwin, Metacity, Compiz
- X Forwarding
- X Window System
- X.Org
- `xinit`, `startx`
- Xrandr

Figura 13.26: Configurarea opțiunilor conexiunii RDC

Figura 13.27: Autentificarea RDC

Întrebări

- Care din următoarele formate de fișiere NU este un format vectorial?
  - PDF
  - True Type font
  - PNG
  - SVG
- Care dintre următoarele este un standard pentru descrierea modul de codificare a caracterelor într-un fișier?

- True Type
  - Unicode
  - UTF-8
  - RGB
3. Un Display Manager are rolul de a:
- controla felul în care arată ferestrele
  - permite unui utilizator să se autentifice în interfața grafică
  - controla deschiderea și închiderea ferestrelor
  - gestionează continutul ferestrelor
4. Care dintre următoarele perechi NU conține elemente cu același rol?
- KDE și GNOME
  - kdm și gdm
  - Kwin și Metacity
  - Xorg și bitmap
5. Utilizatorul Dorel lucrașă pe un calculator cu interfață grafică instalată, dar care NU este pornită. El încearcă să pornească interfața folosind comanda următoare dar nu reușește. De ce?
- ```
dorel@home:~$ service kdm start
```
- scriptul kdm nu pornește interfața grafică
 - Dorel nu are dreptul să pornească serviciul kdm
 - Dorel trebuia să ruleze scriptul startx înainte de a rula scriptul kdm
 - Dorel trebuia să ruleze scriptul startx după ce a rulat scriptul kdm
6. Care dintre următoarele NU este o metodă de control de la distanță a unui calculator?
- X peste SSH
 - VNC
 - Spotlight
 - Remote Desktop Connection
7. Care dintre următoarele NU este un Window Manager?
- KDE
 - Compiz
 - Kwin
 - Metacity

8. Care dintre următoarele aplicații este utilizată în mediul grafic pentru monitorizarea ocupării resurselor hardware?
- top
 - System Information (**ksysguard**)
 - htop
 - free
9. Un Window Manager controlează felul în care arată ferestrele aplicațiilor. Un client X preia intrarea (input-ul) direct de la utilizator.
- adevărat, adevărat
 - adevărat, fals
 - fals, adevărat
 - fals, fals
10. Care dintre următoarele NU reprezintă un client X?
- Kcalc
 - gnome-terminal
 - Xorg
 - kdm

Capitolul 14

Utilitare pentru dezvoltare

First learn computer science and all the theory. Next develop a programming style. Then forget all that and just hack.

George Carrette

Ce se învăță din acest capitol?

- Convenții de codare
- Editorul Vim
- Sisteme de control a versiunii; Subversion și Git
- Parcugerea rapidă a codului
- Compilarea unei aplicații din surse
- Zonele unui executabil și proces
- Depanarea unui program folosind GDB, ddd și Valgrind
- IDE-uri: Eclipse, Anjuta, Microsoft Visual Studio
- Gestiona unui proiect software

14.1 Introducere

Dezvoltarea aplicațiilor este una din principalele activități ale specialistilor în calculatoare. Procesul de dezvoltare necesită un set de utilitare pe care programatorul (dezvoltatorul software le folosește), de la editoare și utilitare de parcugere a codului, până la utilitate de depanare și investigare a execuției aplicației. Fără a își propune să acopere la nivel de detaliu aceste utilitare, capitolul de fată prezintă principalele utilitare folosite de un dezvoltator de software pe un sistem Unix/Linux. Multe dintre acestea sunt portate pe Windows și Mac OS X. În general, dezvoltarea de aplicații pe un sistem Linux presupune folosirea de utilitare dedicate (editoare, compilatoare, depanatoare, mecanisme de documentare), în vreme ce dezvoltatorii de aplicații pe sisteme Windows folosesc, de obicei, un mediu integrat de dezvoltare (IDE – *Integrated Development*

Environment); cel mai cunoscut este Microsoft Visual Studio (vezi secțiunea 14.12.1). Totuși, și în Linux sunt folosite IDE-uri precum Eclipse sau Anjuta (vezi secțiunea 14.9).

14.2 Coding style (indent, astyle)

Una dintre greselile frecvente realizate de programatorii începători este credința că vor putea înțelege codul sursă scris de ei însisi oricând în viitor¹. Scrierea unui cod dezorganizat, fără comentarii este, de obicei, echivalentă cu scrierea unui cod nementenabil.

Pentru a preveni situațiile în care se consumă timp pentru înțelegerea codului scris de alțineva trebuie respectate un set de norme de bază pentru editarea codului. Folosirea acestor norme ajută și lucrul într-o echipă de dezvoltare, când mai mulți dezvoltatori ajung să parcurgă codul scris de un altul.

Diverse proiecte software colectează normele preferate (sau obligatorii) de redactare a codului într-un document de stil de codare (*coding style*, *programming style*, *coding standards*, *code conventions*). Exemple sunt Java², GNU³, BSD⁴, Linux⁵, Python⁶, PHP⁷ etc.

Stilurile de codare variază în funcție de limbajul de programare sau de proiect, dar există un set de reguli comune care facilitează înțelegerea și îmbunătățirea ulterioară a codului. Exemple de astfel de reguli sunt:

- folosirea de nume relevante pentru variabile; se preferă denumirea `num_files` în loc de `num_var`, `EncryptMessage` în loc de `DoStuff` sau `tmp` în loc de `TemporaryVariableForStoringIntegerArrayListSize`; variabilele de genul `i`, `j` se consideră implicate pentru parcurgerea vectorilor iar folosirea lor nu trebuie detaliată;
- indentarea codului; corpul unui bloc de instrucțiuni se indentează fie cu TAB fie cu spații;
- spații/linii libere; pentru lizibilitate se recomandă folosirea spațiilor libere între argumentele unei funcții, înainte și după simbolul = în momentul initializării unei variabile etc. și a linilor libere pentru separarea blocurilor de instrucțiuni;
- funcții kilometrice; corpul funcțiilor trebuie limitat pentru a fi ușor de parcurs; funcții care depășesc două ecrane trebuie evitate;
- comentarii; codul trebuie comentat pentru a facilita înțelegerea acestuia; comentariile nu trebuie să fie redundante, trebuie să ajute programatorul acolo unde codul este dificil de înțeles;

¹Eagleton's Law of Programming: Any code of your own that you haven't looked at for six or more months, might as well have been written by someone else.

²<http://java.sun.com/docs/codeconv/>

³<http://www.gnu.org/prep/standards/>

⁴<http://www.freebsd.org/cgi/man.cgi?query=style&sektion=9>

⁵<http://lxr.linux.no/#linux+v2.6.31/Documentation/CodingStyle>

⁶<http://www.python.org/dev/peps/pep-0008/>

⁷<http://pear.php.net/manual/en/standards.php>

- consecvența stilului; este mai bine să se scrie un cod greu lizibil, dar care are o consecvență în stil – chiar ilizibil – decât să se folosească mai multe stiluri, fie ele și bune.

indent, astyle În situațiile în care fișierele sursă conțin cod indentat necorespunzător, se pot folosi utilitare precum `indent` sau `astyle`.

Utilitarul `indent` indentează corespunzător codul C, conform unor opțiuni configurabile prin argumente: spatierea și indentarea folosită, introducerea de linii libere, afișarea codului de funcții, pentru blocuri `if` și `for`, afișarea comentariilor.

`indent` permite integrarea diverselor opțiuni în ceea ce se numește stil (`COMMONSTYLES`). În mod implicit se folosește stilul de codare folosit de GNU¹. Fișierul 14.1 conține cod indentat necorespunzător. Folosind comanda de mai jos se va obține

fișierul 14.2 formatat folosind stilul GNU.

```
1 razvan@valhalla:~/development$ indent ugly-code.c -o ugly-code-default.c
```

Opțiunea `-o` este folosită pentru a specifica fișierul de ieșire. În absența acesteia se modifică direct fișierul sursă.

```
1 #include<stdio.h>
2
3 int main(){ int i;
4     int par=0,impar=0;
5     int sum= 0;
6     for(i=0;i<100;i++) {
7         sum=sum+i;
8         printf("partial_sum_is_%d\n",sum);
9         if(sum%2==0)
10             { printf("par\n");
11                 par++;}
12         else {printf("impar\n"); par--;}
13     }
14     return 0;}
```

Listing 14.1: Fișier indentat necorespunzător

```
1 #include<stdio.h>
2
3 int
4 main ()
5 {
6     int i;
7     int par = 0, impar = 0;
8     int sum = 0;
9     for (i = 0; i < 100; i++)
10    {
11        sum = sum + i;
12        printf ("partial_sum_is_%d\n", sum);
13        if (sum % 2 == 0)
14            {
15                printf ("par\n");
16                par++;
```

¹<http://www.gnu.org/prep/standards/>

```

17      }
18  else
19  {
20      printf ("impar\n");
21      par--;
22  }
23 }
24 return 0;
25 }

```

Listing 14.2: Fișier formatat cu stilul GNU

Folosind alte opțiuni se pot specifica alte stiluri de coding: `-kr` pentru stilul Kernighan & Ritchie, `-linux` pentru stilul Linux, `-orig` pentru stilul inițial BSD.

Fișierul 15.8 este formatat folosind stilul Linux, folosind comanda:

```
1 razvan@valhalla:~/development$ indent -linux ugly-code.c -o ugly-code-linux.c
```

```

1 #include<stdio.h>
2
3 int main()
4 {
5     int i;
6     int par = 0, impar = 0;
7     int sum = 0;
8     for (i = 0; i < 100; i++) {
9         sum = sum + i;
10        printf("partial_sum_is_%d\n", sum);
11        if (sum % 2 == 0) {
12            printf("par\n");
13            par++;
14        } else {
15            printf("impar\n");
16            par--;
17        }
18    }
19    return 0;
20 }

```

Listing 14.3: Fișier formatat cu stilul Linux

Utilitarul `astyle`¹ (*Artistic Style* permite indentarea și formatarea codului C, C++, C# și Java. La fel ca și `indent`, `astyle` are diverse opțiuni de formatare și stiluri predefinite. O lipsă a utilitarului `astyle` este absența opțiunilor de introducere de spații. Comenzile de mai jos formatează un fișier conform stilurilor GNU, Linux sau Kernighan & Ritchie:

```

1 razvan@valhalla:~/development$ astyle --style=gnu < ugly-code.c > ugly-
code-astyle-gnu.c
2
3 razvan@valhalla:~/development$ astyle --style=linux < ugly-code.c > ugly-
code-astyle-linux.c
4
5 razvan@valhalla:~/development$ astyle --style=k&r < ugly-code.c > ugly-
code-astyle-kr.c

```

¹<http://astyle.sourceforge.net/>

14.3 Editorul Vim

Editoarele reprezintă utilitarele de bază pentru un dezvoltator de aplicații. Editoarele profesioniste vor oferi acestuia facilități pentru parcurgerea, prelucrarea și editarea rapidă a fisierelor cod sursă. Editoarele profesioniste vor oferi funcționalități de colorare a sintaxei (*syntax highlighting*), colapsarea codului (*code folding*), indentare automată etc.

În lumea Unix, cele mai cunoscute editoare sunt Vim și GNU Emacs. Secțiunea următoare prezintă modul de lucru și funcționalitățile editorului Vim.

Unul dintre cele două editoare protagoniste, traditional, ale "războiului editoarelor"¹ este **vi**. Pentru că programul original nu mai este activ dezvoltat, au apărut numeroase clone, derivate ale codului, sau rescrieri complete. Cel mai cunoscut astfel de program este **Vim**², dezvoltat de Bram Moolenaar.

Majoritatea distribuitorilor de Linux vin cu o clonă de **vi** minimală preinstalată. Pentru majoritatea exemplelor următoare, aceasta nu este suficientă; recomandăm, deci, instalarea pachetului **vim** întreg. În sistemele Debian, de exemplu, pachetul instalat implicit se numește **vim-tiny**, iar cel cu mai multe opțiuni – **vim**. Pentru varianta care include interfață grafică, există **vim-full**.

Pornirea editorului. Moduri

Vim poate fi pornit din linie de comandă, având drept parametru optional numele fisierului pe care să îl încarce. Lipsa acestui parametru înseamnă editarea unui fisier nou.

Odată pornit, editorul nu funcționează convențional. El este în modul **Normal**, unde nu este posibilă introducerea textului. Funcție de sarcina care trebuie înăpătătă, Vim poate fi într-unul dintre modurile de mai jos³:

- **Normal** – facilitează deplasarea rapidă prin text. De asemenea, o serie de opțiuni avansate ca mark-uri sau fold-uri, descrise sumar în continuare, pot fi manevrate în modul Normal.
- **Insert** – singurul mod în care putem introduce text. Acesta **nu** este modul implicit la pornirea editorului, deci nu este posibilă introducerea de text imediat după încărcarea unui fisier. Această particularitate este sursa multor confuzii. Pentru a intra în modul Insert din Normal, comanda cea mai simplă este **i**. Pentru a reveni în modul normal, se folosește **Escape**.

Pentru a edita text eficient, nu se rămâne în modul Insert mai mult decât este nevoie.

- **Command** – comenzi avansate se introduc utilizând acest mod. Din modul Normal, se folosește **:** pentru a intra în modul Command. Lansarea comenzi se face folosind **Enter**, iar anularea ei, natural, prin **Escape**. Multe dintre comenzi Vim sunt precedate de **:**. Aceasta înseamnă că introducerea lor se face în modul Command.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Editor_war

²Vim Improved – <http://www.vim.org/>

³Lista nu este exhaustivă

- **Visual** – selectarea unei porțiuni arbitrare de text se face folosind acest mod. După selectare, o comandă va aciona, dacă acest lucru este posibil, asupra textului selectat. Intrarea în modul Visual se face, din Normal, folosind `v`, iar revenirea în Normal – utilizând `Escape` sau lansând o comandă de editare.

Câteva comenzi de bază sunt:

- `:w` – salvare fișier ("write"). Dacă fișierului îi este asociat un nume, se suprascrie vechiul fișier. Dacă comanda este urmată de un nume de fișier, acesta este creat sau, dacă există, suprascris;
- `:q` – ieșire din program ("quit"). Dacă există modificări nesalvate, utilizatorul trebuie fie să le salveze (`:w!`), fie să folosească varianta `:q!` pentru a nu le salva;
- `:wq` – scurtătură pentru cele două comenzi de mai sus.

Sistemul integrat de Help

Spre deosebire de majoritatea comenziilor Unix, pagina de manual `vim` nu își propune să documenteze în întregime utilizarea editorului, ci doar detalii despre argumentele în linia de comandă. Vim are un sistem intern de help, foarte dezvoltat.

Pentru a afla informații despre comanda `:w`, se folosește `:help :w`. Implicit, ecranul va fi împărțit în jumătate, cu partea superioară afișând informații de ajutor. Închiderea noii ferestre se face folosind `:q`.

Este util de reținut că se poate folosi `:help` pentru comenzi în mod Normal, comenzi "extinse" (caracterul `:` care le precede trebuie inclus), dar și parametri de configurare. Aceștia din urmă trebuie să fie dată între ghilimele, de exemplu: `:help 'cindent'`. Nu în ultimul rând, o resursă excelentă pentru familiarizarea cu Vim este `vimtutor`, un tutorial *self-contained* care vine cu editorul. Lansarea lui se face conventional, în linie de comandă.

Deplasarea în modul Normal

Modul Normal oferă câteva opțiuni inedite de deplasare. Parte din puterea editorului vine din natura sa modală, pentru că atunci când nu se editează text, tastele alfabetice sunt disponibile pentru alte comenzi utile.

Deși este posibilă, inclusiv în modul Insert, folosirea tastelor săgeți pentru deplasare prin text, modul Normal oferă o alternativă avantajoasă. Se pot folosi tastele `hjkl` în loc de săgeți, după topologia:

1	k
2	h j l

Aceste taste au avantajul că, pe o tastatură standard QWERTY, se află pe *home row*, rândul central al tastaturii. Ele pot fi apăsată cu mâna dreaptă, fără a deplasa prea mult degetele din poziția lor naturală, folosind tehnica *touch typing*¹.

Alte comenzi utile pentru deplasare, precum și semnificațiile lor, sunt:

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Touch_typing

- \$ – sfârșitul liniei (analog End);
- ^ – începutul liniei (analog Home);
- w – cuvântul următor ("word");
- b – cuvântul anterior ("back");
- Ex – următoarea apariție a caracterului x pe linia curentă ("find");
- Fx – precedenta apariție a caracterului x pe linia curentă;
- <număr>g – poziționare pe linia dată ("go to line");
- gg – prima linie;
- G – ultima linie;
- % – paranteza care corespunde celei de sub cursor. Perechile de paranteze pot fi configurate: :help 'matchpairs'.
- /text – următoarea apariție a textului specificat. Aceasta este o comandă "extinsă" (tastarea / provoacă intrarea în modul Command).

Editare avansată

Există comenzi care, lansate în modul Normal sau Visual, manipulează text. Majoritatea celor prezentate mai jos funcționează în felul următor:

- dacă o comandă este lansată în modul Normal, ea asteaptă o secvență de deplasare, pentru a specifica textul asupra căruia să opereze. Astfel, dfa va sterge tot textul din poziția curentă până la următoarea apariție a caracterului "a" pe linia curentă;
- dacă o comandă este lansată în modul Visual, ea acționează imediat asupra textului selectat. În plus, se ieșe din modul Visual și se revine în Normal. Excepție fac comenzi similare cu c, descrise mai jos, care duc în modul Insert.

Câteva comenzi de editare și variante utile ale lor sunt prezentate în continuare, cu mențiunea esențială că lista nu este nicidcum completă. Important este că o comandă poate fi urmată de orice mișcare¹, inclusiv folosind repetiții².

- d – stergere ("delete"). Textul este pus în "clipboard";
 - dd – sterge linia curentă (scurtătură);
 - D – sterge restul liniei curente (scurtătură);
 - dw – sterge următorul cuvânt (comandă compusă);
 - dG – sterge de la linia curentă, până la finalul fișierului (comandă compusă);
- c – schimbare ("change"). Textul este pus în "clipboard" și editorul intră în modul Insert;
 - cc – schimbă linia curentă (scurtătură);

¹:h motion.txt

²:h repeat.txt

- c – schimbă restul liniei curente (scurtătură);
- c8w – schimbă următoarele 8 cuvinte (comandă compusă);
- c^ – schimbă de la începutul liniei, până la caracterul curent (comandă compusă);
- y – copiere în "clipboard" ("yank"). Nu afectează textul, dar poate fi folosit în conjuncție cu p;
- p – inserare din "clipboard" ("put" sau "paste"). Pune conținutul ultimei comenzi d, c, sau y după poziția curentă.

O greșală frecventă este aceea de a copia ceva folosind y, apoi, înainte de a pune conținutul în alt loc, a sterge conținut superfluu, spre exemplu o linie goală. Această stergere suprascrie conținutul "clipboard"-ului. O soluție imediată este comandă u ("undo"), dar răspunsul mai amplu este folosirea regisrelor.

Registre

Registrele sunt locuri în memorie unde Vim poate stoca text. Astfel, ceea ce până acum am numit "clipboard" este, de fapt, un registru implicit.

Registrele de uz general sunt adresate folosind literele alfabetului. Nu există nicio diferență între a folosi litere mici sau mari. Modul de folosire a regisrelor cu comenzi de editare este următorul:

1

"RC Semnificația componentelor comenii este următoarea:

- " – anunță că vom folosi un registru nestandard;
- R – anunță registrul folosit. Poate fi orice registru din domeniul a–z sau unul special¹;
- c – comanda propriu-zisă. Toate precizările și exemplele secțiunii precedente sunt valabile.

Utilizare make

Folosind comanda :make, se poate rula make (vezi secțiunea 11.5) direct din Vim. Implicit, Vim recunoaște mesajele de eroare și le listează, facilitând deplasarea prin surse.

Deplasarea între mesajele de eroare se face utilizând comanzele :cnext și :cprev. Aceste comenzi funcționează și dacă eroarea nu se află în fișierul curent, deschizând fișiere noi dacă este nevoie. Astfel, Vim poate fi folosit eficient pe post de IDE (vezi secțiunea 14.9).

O altă comandă utilă în acest sens este :copen, care deschide o fereastră cu toate erorile. Aceasta poate fi folosită pentru pozitionarea pe o anumită eroare fără a folosi :cnext în mod repetat. Denumirea generică a acestor facilități este quickfix.

¹mai multe informații la :h registers

Configurarea Vim

Editorul Vim este remarcat prin flexibilitatea sa, iar elementul central al configurabilității sale sunt opțiunile. Folosind comanda :set se pot interoga sau configura opțiuni.

Unele opțiuni sunt de tip boolean. Acestea se setează pe true folosind numele lor (:set autowrite), iar pe false lipind no la începutul numelui (:set noautowrite).

O listă completă a lor este prezentă în help, dar poate fi intimidantă. Câteva exemple relevante sunt prezentate în continuare.

- textwidth – lungimea unei linii după care se face wrap. În general, pentru text, cod sursă, sau mesaje email, această opțiune trebuie să fie mai mică decât 80. O valoare de 0 înseamnă că Vim nu va face line wrap;
- cindent – dacă această opțiune este setată, Vim va face indentare “inteligentă” bazată pe sintaxa limbajului C. Aceasta este o opțiune booleană;
- filetype – tipul fisierului editat. Această opțiune influentează tipul de *syntax highlighting* folosit, dar și alte opțiuni.

Nu în ultimul rând, interogarea valorii unei opțiuni se face utilizând comanda :set, dar adăugând caracterul ? după numele opțiunii:

```
1 :set cindent?
```

Configurare persistentă

Configurarea opțiunilor la fiecare rulare a editorului este incomodă. Pentru a păstra unele valori ale opțiunilor, dar și pentru a rula script-uri de extensie, se folosește un fișier de configurare.

Vim citește, în ordine, /etc/vim/vimrc, apoi ~/.vimrc. Astfel, este posibil să suprascriem opțiuni globale folosind fișierul personal de configurare.

Distribuțiile livrăză, în general, un fișier de configurare în /usr/share/vim. Acesta poate fi copiat în /etc/vim/vimrc și apoi personalizat local. Este important ca unele opțiuni, spre exemplu syntax¹, să fie activate tot timpul, pentru folosirea eficientă a editorului.

Există posibilitatea configurării unor opțiuni numai pentru anumite tipuri de fișiere. Linia următoare configurează lungimea liniei, indentarea, și comportamentul înlocuirii spațiilor cu tab-uri numai pentru sursele sau headerelor C:

```
1 autocmd FileType c,cpp set tw=72 cindent noexpandtab
```

Editarea de fișiere multiple

Vim poate edita mai multe fișiere simultan, iar abstractiile pe care le folosește pentru a prezenta utilizatorilor acest lucru sunt diverse.

¹:syntax on

O posibilitate este împărtirea ecranului în mai multe ferestre, cum face comanda :help. Deschiderea unei noi ferestre se face folosind :split sau :vsplit, urmate de numele fișierului de editat. Deplasarea între ferestre se face utilizând hjk, dar precedate de prefixul Ctrl-W. Închiderea unei ferestre este un simplu și bine-cunoscut :q.

Când mai multe ferestre nu sunt suficiente, vim poate folosi tab-uri. **Fiecare tab poate conține mai multe ferestre**, deci este o greșală a asocia unu-lă-unu fișierele deschise cu tab-urile. Pentru deschiderea unui tab se folosește :tabnew, urmat optional de numele unui fișier, iar pentru deplasare între tab-uri gt și gT. Închiderea ultimei ferestre dintr-un tab provoacă închiderea tab-ului.

Informații mai complete se găsesc, ca de obicei, în help: :help windows.txt și :help tabpage.txt.

Lucrul cu proiecte mari

A edita un ansamblu de fișiere mari pune probleme complet diferite față de a adăuga câteva linii unui fișier de configurare. Vim are facilități pentru primul caz, aşa cum se va vedea în continuare.

Pentru deplasarea într-un proiect C, Vim are suport de ctags¹. Generarea unui fișier ctags se face folosind:

```
1 vlad@cormyr:~/school/so/tema4 $ ctags -aR *
```

Odată generat un astfel de fișier, Vim trebuie notificat de existența lui, prin intermediul opțiunii tags. Deplasarea la locul de definitie al funcției de sub cursor se face utilizând Ctrl-], iar pentru revenirea în locul anterior² se folosește Ctrl-T. O alternativă mai puternică, dar ceva mai dificil de folosit, este cscope³. Există script-uri Vim care oferă facilități similare pentru cod scris în alte limbiage. În general, ele sunt publicate pe site-ul central Vim⁴.

Uneori, este utilă memorarea unui loc într-un fișier. Vim numește acest concept **mark**. Pentru a pune un mark pe linia curentă, se folosește, în modul Normal, m, urmat de litera corespunzătoare mark-ului. Literele mici sunt mark-uri per-fisier, iar cele mari sunt globale. Deplasarea până la un mark se face utilizând ' (apostrof) urmat de litera corespunzătoare.

Combinatia " (două apostroafe) este analogul "Alt-Tab". Ea duce cursorul unde a fost înainte, și are euristici care detectează deplasările semnificative. Astfel, deplasările mici sunt ignorate.

O altă facilitate pentru lucrul cu fișiere lungi este **folding**. Aceasta este, în esență, comprimarea vizuală (fișierul rămâne neschimbat) a unei regiuni de text. Criteriul după care se face comprimarea poate fi nivelul de indentare, elemente de sintaxă, sau marcaje *ad hoc*. Modul de comprimare este dat de opțiunea foldmethod.

Combinatii de taste esențiale pentru folding sunt:

¹<http://ctags.sourceforge.net/>

²popping the tag stack

³<http://cscope.sourceforge.net>

⁴<http://www.vim.org/scripts/index.php>

- `zo` – deschide un fold;
- `zc` – închide un fold;
- `zf` – creează un fold, dacă `foldmethod=marker`. Această comandă inserează marcajele configurate cu `foldmarker`.

14.4 Sisteme de control al versiunii

14.4.1 Principii

Sistemele de control al versiunii sunt programe care țin codul sursă și toată istoria modificărilor asupra lui. Folosirea unui astfel de sistem este o practică aproape universală în industria software, dar și o deprindere utilă pentru proiecte personale.

Un sistem de control al versiunii (VCS – *Version Control System*) protejează, în primul rând, împotriva modificărilor care au efecte neprevăzute, dar sunt greu de observat. Dacă, în urma unui build, se constată că s-a introdus un bug, se pot inspecta schimbările făcute și determina mai simplu sursa erorii.

O altă situație care poate apărea este căderea hardware sau ștergerea din greșeală a unor fisiere. Un VCS oferă un backup permanent sincronizat al codului, deci pierderile ar putea fi minime.

Nu în ultimul rând, un VCS facilitează colaborarea între dezvoltatori, prin combinarea automată a schimbărilor asupra aceluiași fisier, acolo unde acest lucru este posibil.

Câteva elemente cheie în jargonul VCS sunt:

- **repository** – locul central unde sunt ținute sursele și istoria. În majoritatea cazurilor, repository-ul se află pe un server și este foarte bine protejat. Pierderea unui repository poate fi o catastrofă. Sistemele distribuite (vezi secțiunea 14.4.3) redefineste noțiunea de repository;
- **working copy** – copia unui repository deținută de un dezvoltator. De obicei, un working copy nu are istoria codului, deci pentru consultarea lor este nevoie de comunicare cu repository-ul. Obținerea unui working copy se face printr-o operatie numită tradițional **checkout**;
- **commit** – un set de modificări pe care un dezvoltator îl trimite către repository. Istoria codului este o însuruire de commit-uri;
- **update** – sincronizarea unui working copy cu repository-ul. Această operatie va aplica commit-urile care nu sunt deja în working copy;
- **branch** – o istorie distinctă a sursei. Conceptul este folosit tradițional pentru experimente asupra codului sursă, dar sistemele distribuite redefineste acest concept.
- **tag** – o stare semnificativă a repository-ului. Un exemplu de tag este un release. O altă situație în care ar fi nevoie de un tag este înaintea unei refactorizări importante.

Se disting două tipuri de sisteme de versionare:

- Sisteme centralizate. Acestea sisteme se pretează perfect la descrierile conceptelor prezентate mai sus. Sunt încă foarte folosite și activ dezvoltate, dar tendința actuală este migrarea către sistemele distribuite. Exemple relevante sunt CVS, Subversion, Perforce.
- Sisteme distribuite. Ideea din spatele lor este aceea că fiecare working copy are, de fapt, istoria completă a codului. Astfel, nu mai există un repository central. Asemenea sisteme sunt descentralizate, în sensul că nu sunt coerente toate copiile dezvoltatorilor. Din această cauză, o copie a codului se numește branch. Pentru că nu există un repository central, branch-urile sunt adesea schimbate prin email. Exemple relevante de VCS distribuite sunt: git, darc, Mercurial, Bazaar.

În VCS se țin toate fisierile care nu pot fi generate altfel. Cu alte cuvinte, sistemele VCS mențin surse, dar nu și fisiere binare. O altă regulă este ca, în orice moment, starea repository-ului să fie consistentă; codul trebuie tot timpul să compileze, indiferent dacă are bug-uri sau facilități incomplete. Sintagma "a strica build-ul" descrie un commit care lasă codul într-o stare în care nu se compilează.

14.4.2 Subversion

Subversion¹ este sistemul centralizat cel mai folosit în momentul de fată. Este urmașul CVS și adoptă o abordare clasică, simplu de înțeles. Executabilul de Subversion se numește **svn**.

Operația prin care se crează un working copy este **svn checkout**. Subversion poate funcționa peste SSH, sau poate folosi protocolul propriu.

1 vlad@cormyr \$ svn checkout svn://svn.rosedu.org/wouso

Pentru a face un nou commit, se folosește **svn commit**. Schimbările sunt automat transmise serverului central, deci computerul are nevoie de conexiune la rețea. Înainte de a face un commit, se recomandă actualizarea working copy-ului pentru a evita conflictele. Această lucru se face folosind comanda **svn update**.

Adăugarea unui nou fișier la repository se face folosind **svn add**. Transferul către server nu se va face, însă, decât la următorul commit.

Folosind **svn status**, se poate inspecta starea copiei de lucru. Această comandă tipărește un sumar al fisierelor schimbate sau adăugate, dar și al celor care nu sunt în repository-ul central ("untracked"). Pentru a vedea schimbările aduse fisierelor, se folosește **svn diff**.

Subversion nu are suport nativ pentru branch-uri și tag-uri, fapt pentru care majoritatea repository-urilor conțin, în rădăcină, 3 directoare:

- **branches** – simulează funcționarea branch-urilor din alte VCS-uri. Practic, crearea unui branch este o copiere a surselor într-un nou subdirector al **branches**;
- **tags** – simulează existența tag-urilor. Crearea unui tag este echivalentă cu o copiere, cu mențiunea că există o convenție ca nimeni să nu modifice conținutul directorului **tags**.

¹<http://subversion.tigris.org/>

- trunk – aici rezidă codul propriu-zis. Acest director este sursa copierilor care fac tag-uri și branch-uri.

14.4.3 Git

Git¹ este un VCS distribuit dezvoltat, initial, de Linus Torvalds. Se distinge prin flexibilitate și viteză și are o comunitate activă. Este sistemul de versionare folosit de kernelul Linux.

Pentru a folosi eficient Git, se recomandă activarea culorilor și configurarea globală a numelui și adresei de mail a utilizatorului.

```
1 vlad@cormyr $ git config --global user.name "John Doe"
2
3 vlad@cormyr $ git config --global user.email "john.doe@foobar.com"
4
5 vlad@cormyr $ git config --global color.ui always
```

Operația de creare a unui "working copy" (numit branch în terminologie Git) este `git clone`. Pentru comunicația cu serverul se pot folosi HTTP sau SSH, dar este recomandat protocolul propriu Git, care are suport mai bun de compresie.

```
1 vlad@cormyr $ git clone git://git.rosedu.org/rtt.git
```

După modificarea fisierelor, ele trebuie adăugate explicit și apoi creat un commit. În cultura Git, acest lucru se summarizează prin "Git tracks changes, not files". `git commit` lansează un editor în care este solicitată o descriere a noului commit.

```
1 vlad@cormyr $ git add binops.c
2
3 vlad@cormyr $ git commit
```

Starea branch-ului curent poate fi inspectată folosind `git status`, iar schimbările pot fi propagate către branch-ul de unde s-a făcut clonarea ("origin") folosind `git push`. Sincronizarea cu origin se face folosind `git pull`.

Aspecte netriviale ale utilizării Git sunt lucrul cu branch-uri, operațiile de merge, rezolvarea conflictelor, sau folosirea `git rebase`.

14.5 Analiza și parcurgerea codului

Un dezvoltator software profesionist va petrece, de regulă, mult mai mult timp în parcurgerea, înțelegerea și revizia fisierelor cod sursă decât în crearea de cod. Altfel spus, operația de citire a codului este mai frecventă și mai de durată decât cea de scriere.

Pentru a facilita înțelegerea codului, cel care scrie codul va trebui să urmărească un stil de codare sau un set de norme. În același timp, însă, cel care urmărește sau revizuește codul dispune de un set de utilitare specifice acestui scop. În momentul în care proiectul software dispune de multe fișiere sursă, este foarte important ca revizorul să ajungă rapid la anumite poziții din cadrul fisierelor sursă.

¹<http://git-scm.com/>

Utilitare precum `ctags` ajută revizorul să ajungă în locul unde a fost definită o funcție sau o variabilă din doar câteva combinații de taste. Revizorul poate urmări astfel setul de apeluri din cadrul unei aplicații, sau locurile în care o anumită variabilă este folosită sau utilizată. Unele IDE-uri (precum Microsoft Visual Studio (vezi secțiunea 14.12.1).

14.5.1 ctags

Utilitarul `ctags` este folosit pentru a genera un index al simbolurilor dintr-un set de fișiere sursă pentru parcurgerea ușoară a acestora. Indexul este generat într-un fișier `tag` care va fi ulterior folosit de un editor.

Utilitarul are asociate două comenzi: `ctags` și `etags`. Comanda `ctags` este folosită pentru a genera fișierul index pentru a fi folosit de editoare din familia `vi`, iar comanda `etags` generează fișier index pentru editoare din familia `Emacs`. Editoarele folosesc comenzi specializate pentru a găsi rapid locul în care este definită/utilizată o funcție sau variabilă pe baza fișierului index.

În general, pentru a genera un fișier index se folosește opțiunea `-R` pentru a parcurge recursiv toate fișierele sursă din directorul curent. Astfel, pentru a genera fișierele index pentru sursele bibliotecii standard C, se vor folosi comenziile:

```
1 razvan@valhalla:~/packages/glibc-2.7/glibc-2.7$ ctags -R .
2
3 razvan@valhalla:~/packages/glibc-2.7/glibc-2.7$ etags -R .
4
5 razvan@valhalla:~/packages/glibc-2.7/glibc-2.7$ ls -l tags TAGS
6 -rw-r--r-- 1 razvan razvan 5338062 Sep 26 11:31 TAGS
7 -rw-r--r-- 1 razvan razvan 7364195 Sep 26 11:31 tags
```

În mod implicit, `ctags` generează fișierul `tags`, iar `etags` generează fișierul `TAGS`. Fișierul este încărcat automat de editor în cazul în care fișierul index se găsește în directorul curent. Altfel, fișierul poate fi încărcat în Vim folosind o comandă de forma

```
1 :set tags+=/usr/include/tags
```

sau în Emacs, folosind

```
1 M-x visit-tags-table
```

Detalii despre utilizarea fișierelor index în Vim pentru parcurgerea rapidă a codului se găsesc în secțiunea 14.5.1. Pentru Emacs, informații utile sunt descrise în secțiunea asociată a manualului¹.

14.5.2 Analiza statică a codului – splint

Pe lângă erorile raportate de compilator, sau erorile/problemele din momentul execuției raportate de utilitare precum Valgrind (vezi secțiunea 14.8.2), dezvoltatorul poate folosi utilitare de analiză statică a codului (*Static code analysis*²). Aceste utilitare parcurg codul sursă fără compilarea, interpretarea sau executarea acestuia.

¹http://www.gnu.org/software/emacs/manual/html_node/emacs/Tags.html#Tags

²http://en.wikipedia.org/wiki/Static_code_analysis

Un astfel de utilitar este **Splint**¹. Descendent al utilitarului **lint** din Unix, Splint permite detectarea potențialelor probleme de securitate și a erorilor de codare. Splint poate fi configurat să folosească diverse niveluri de verificare. Conform paginii de manual, se oferă un premiu special persoanei care creează un program util care nu raportează erori în cazul folosirii opțiunii **-strict** (verificare strictă).

Un exemplu de rulare a comenzi **splint** și o parte a ieșirii acesteia este prezentat mai jos:

```
1 razvan@valhalla:/tmp$ splint -warnposix mini-shell.c
2 Splint 3.1.2 --- 20 Feb 2009
3
4 mini-shell.c: (in function simple_cmd)
5 mini-shell.c:38:5: Return value (type int) ignored: close(pin[0])
6     Result returned by function call is not used. If this is intended, can
   cast
7     result to (void) to eliminate message. (Use -retvalint to inhibit
   warning)
8 mini-shell.c:52:7: Test expression for if not boolean, type int:
9         cmd->io_flags \& 0x01
10    Test expression type is not boolean or int. (Use -predboolint to
   inhibit
11     warning)
12 mini-shell.c:65:5: Assignment of int to char: str[0] = 0
13     Types are incompatible. (Use -type to inhibit warning)
14 mini-shell.c:68:48: Possibly null storage passed as non-null param:
15             strlen (getenv(par->string))
16 mini-shell.c:25:5: Function exported but not used outside mini-shell:
17         simple_cmd
18     A declaration is exported, but not used outside this module.
Declaration can
19     use static qualifier. (Use -exportlocal to inhibit warning)
20     mini-shell.c:171:1: Definition of simple_cmd
21 (...)
```

După cum reiese din exemplul de mai sus, câteva dintre probleme de codare, neraportate implicit de compilator, sunt:

- ignorarea valorii de return a unei funcții;
- folosirea unei expresii care întoarce o valoare întreagă în locul unei valori booleene;
- inițializarea unei variabile cu o valoare de alt tip;
- posibila folosire a unei valori null;
- definirea unei funcții non-statice care nu este folosită într-un alt modul.

O bună parte din problemele raportate de Splint nu sunt relevante în contextul unui program. De aceea, Splint pune la dispoziția dezvoltatorului opțiuni de dezactivare a anumitor mesaje, precum **-exportlocal**, **-predboolinit**, **-retvalint** etc.

În general, informațiile oferite de Splint pot fi foarte stricte și fără importanță deosebită în cadrul programului. De aceea, se recomandă selectarea informațiilor furnizate după relevanța acestora.

¹<http://www.splint.org/>

14.6 Automatizarea compilării

Este posibil ca unele aplicații să nu se găsească în repository-urile distribuției folosite. Mai mult, este posibil ca acestea să nu fie disponibile într-un format ce ar facilita instalarea (cum ar fi .deb, .rpm). Astfel de aplicații trebuie compilate explicit pentru platforma folosită, pornind de la sursele lor.

14.6.1 Compilarea unei aplicații din surse

De cele mai multe ori, sursele unei aplicații se găsesc în formatul tar.gz sau tar.bz2. Asadar, primul pas este extragerea surselor din aceste arhive folosind utilitarul tar. Presupunând că arhiva cu sursele se numește foo.tar.gz sau foo.tar.bz2, pentru a extrage sursele trebuie rulată una din comenziile:

```
1 user@sys:~$ tar -xzvf foo.tar.gz
2 [...]
3 user@sys:~$ tar -xjvf foo.tar.bz2
```

Următorul pas îl reprezintă obținerea fisierului makefile. În acest punct este recomandată citirea fișierelor README sau INSTALL pentru a vedea exact pasii ce trebuie urmați. Deși pot apărea mici diferențe, majoritatea aplicațiilor pot fi instalate urmărind pasii descriși în continuare.

Scriptul configure este cel responsabil de generarea makefile-ului, acesta verificând versiunile de software disponibile și dacă diverse dependințe sunt îndeplinite. Este important de menționat că prin modificarea acestui script sau prin parametrii pasări în linia de comandă, se poate specifica directorul în care urmează să fie instalată aplicația. Scriptul se găsește în directorul în care am extras sursele, și rularea lui se face astfel:

```
1 user@sys:~/foo$ ./configure
```

Orice fel de eroare întâlnită la acest pas, cum ar fi lipsa unei alte aplicații, va fi semnalată în output-ul comenzi și trebuie rezolvată înainte de trecerea la următoarea etapă.

În urma scriptului de configurare a rezultat un fisier numit makefile (sau Makefile, depinde de fisierul de configurare), pe care îl vom folosi pentru a compila sursele. Pentru a face acest lucru vom folosi utilitarul make, care caută în directorul curent un fisier makefile pe care îl va folosi în obținerea executabilelor:

```
1 user@sys:~/foo$ make
```

Astfel, după rularea make, sursele vor fi compilate însă executabilele rezultate se află doar în directorul curent. Pentru a le muta în directorul de instalare:

```
1 user@sys:~/foo$ make install
```

În acest moment, aplicația a fost instalată și dacă directorul în care aceasta se află există în PATH, ar trebui să se poată rula din directorul curent.

Pentru a scăpa de fișierele temporare ce au fost generate în procesul de configurare și compilare, se poate rula:

```
1 user@sys:~/foo$ make clean
```

Pentru dezinstalarea aplicației, pot fi șterse manual fișierele din directorul unde a fost instalată, sau se poate folosi makefile-ul generat anterior, rulându-se:

```
1 user@sys:~/foo$ make uninstall
```

GNU Autotools

GNU Autotools¹ reprezintă un set de utilitare din cadrul proiectului GNU ce ajută la creșterea portabilității pachetelor software și a simplificării procesului de instalare a acestora. Cum am văzut anterior, majoritatea aplicațiilor pot fi instalate urmând cei trei pași simpli : ./configure, make, make install. Acest lucru se datorează în mare parte utilitarelor din Autotools, care reușesc să uniformizeze procesul de build, indiferent de platformă.

Utilitarele care fac parte din Autotools sunt:

- Automake – pornind de la un fisier numit Makefile.am, creează un fisier Makefile.in, folosit apoi de scriptul de configurare pentru a genera Makefile-ul final;
- Autoconf – este cel care creează scriptul de configurare, pornind de la un fisier numit configure.ac;
- Libtool – abstractizează procesul de creație a librăriilor statice și dinamice.

14.7 Execuția unui program

În urma procesului de compilare și link-editare rezultă un executabil (vezi secțiunea 11.1.2). Acest executabil conține informații necesare sistemului de operare la rulare, pentru crearea unui proces.

14.7.1 Zonele de memorie ale unui executabil și proces

Un fisier executabil are un format specific. Pe lângă datele de organizare internă, un executabil conține informații despre instrucțiunile care vor fi executate pe procesor și datele folosite. Aceste informații se vor stoca în memorie în momentul creării și rulării procesului asociat. Un executabil va conține, astfel, **zona de cod și zonele de date**.

Zona de cod, denumită și zona text este, de fapt, traducerea în cod mașină a funcțiilor scrise în cod sursă. Aceste instrucțiuni vor fi executate pe rând pe procesor, în momentul creării procesului. Funcția main dintr-un program C este punctul de start din zona de cod.

Zonele de date reprezintă echivalentul binar al variabilelor globale definite de un programator în codul sursă. Există mai multe zone de date:

- zona pentru date inițializate (.data) unde sunt stocate variabilele globale inițializate (de forma int size = 30;)

¹<http://sourceware.org/autobook/autobook/autobook.html>

- zona pentru date neinitializate (.bss) unde sunt stocate variabilele globale neinitializate (de forma `int file_array[10];`)
- zona pentru date read-only (.rodata) unde sunt stocate datele ce pot fi doar citite; din această categorie fac parte literalii din C; de exemplu, în cazul instrucțiunii `printf("Hello, World!\n");`, sirul Hello, World\n este stocat în .rodata.

În momentul creării procesului, se alocă memorie pentru zonele de mai sus. În afara acestor zone, în cadrul unui proces se alocă zone de memorie doar pe parcursul rulării (zone de memorie dinamice), care nu sunt disponibile în executabil. Cele mai importante zone sunt stiva și heap-ul.

Stiva (stack) este zona de memorie dinamică folosită pentru a reține informații despre apelurile de funcții și pentru a stoca variabilele locale funcțiilor. La fiecare apel de funcție, pe stivă se creează un cadru de stivă (*stack frame*) cu informații despre apel și pentru alocarea variabilelor locale funcției. În momentul în care se revine din funcții, cadrul de stivă asociat este eliberat de pe stivă. Motivul pentru care se recomandă evitarea apelurilor recursive este încărcarea stivei în cazul unui număr mare de apeluri.

Heap-ul este zona de memorie folosită pentru alocări dinamice. Alocările dinamice sunt alocările care se petrec în timpul rulării procesului (la *runtime*). Opusul este dat de alocările statice, care sunt realizate în momentul compilării. Variabilele globale sunt alocate static în zona .data sau în zona .bss.

Alocarea dinamică se realizează, în C, cu ajutorul apelurilor de bibliotecă `malloc`, `calloc` sau `realloc`. Acestea primesc ca argument numărul de octeți pentru regiunea care va fi alocată. O greșală frecventă este omiterea eliberării zonelor de memorie alocate. Orice zonă de memorie alocată folosind apelurile din familia `malloc` va trebui dezalocată folosind apelul `free` atunci când nu mai este folosită. Dacă se omite operația de eliberare a memoriei se poate ajunge la situații de *memory leaking*¹ care afectează negativ funcționarea aplicației sau a sistemului.

14.7.2 Utilizarea bibliotecilor partajate

În momentul execuției, sistemul de operare efectuează o serie de operații pentru a pregăti aplicația pentru rulare. Procesele lucrează în zone de memorie independente unele de altele. Astfel, ceea ce se găseste la o anumită adresă pentru un proces nu se găsește și la alt proces.

Pe lângă încărcarea zonei de cod și a zonei de date din executabil, sistemul de operare trebuie să încarce și bibliotecile partajate. Bibliotecile statice devin parte din aplicații și nu au cum să fie tratate la execuție.

Pentru a vizualiza lista bibliotecilor partajate utilizate de un program, se folosește comanda `ldd`, precum în exemplul următor:

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ ldd /bin/bash
2      linux-gate.so.1 =>  (0xfffffe000)
3      libreadline.so.5 => /lib/libreadline.so.5 (0xb7eb4000)
4      libhistory.so.5 => /lib/libhistory.so.5 (0xb7eac000)

```

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Memory_leak

```
5 libncurses.so.5 => /lib/libncurses.so.5 (0xb7e6a000)
6 libdl.so.2 => /lib/libdl.so.2 (0xb7e66000)
7 libc.so.6 => /lib/libc.so.6 (0xb7d3a000)
8 /lib/ld-linux.so.2 (0xb7f0d000)
```

Informatiile despre bibliotecile partajate aflate in sistem sunt colectate (manual sau automat) utilizand programul **ldconfig**. Aceasta comanda:

- caută biblioteci partajate în locațiile standard și în directoarele specificate în `/etc/ld.so.conf`,
- configerează legături simbolice corecte în directoarele cu biblioteci (pentru a oferi denumiri standard bibliotecilor, din punct de vedere al formatului)
- salvează referințele către biblioteci într-un cache.

Rularea programului **ldconfig** la fiecare bootare este ineficientă – acesta este un motiv în plus pentru utilizarea unui cache.

Modul în care programele utilizează bibliotecile de funcții este definit la link-editare. Linker-ul (**ld**) caută bibliotecile partajate în directoarele standard și în directoarele adăugate în linia de comandă prin intermediul unor parametri speciali (`-rpath dir` și `-Ldir`).

Într-un sistem bazat pe bibliotecile standard GNU C, inclusiv toate sistemele Linux, pornirea unui executabil de tip ELF (formatul standard al executabilelor) determină încarcarea și rularea unui program loader. Pe sistemele Linux, acesta este `/lib/ld-linux.so.X` (unde X este versiunea). Acest loader găsește și încarcă bibliotecile partajate utilizate de către program.

Dacă se dorește supraîncărcarea unor funcții dintr-o bibliotecă dar cu păstrarea restului bibliotecii, se pot introduce bibliotecile supraîncarcate în `/etc/ld.so.preload` – aceste biblioteci "preîncărcate" vor avea întâietate relativ la setul standard. Acest fișier pentru preîncărcări este utilizat de obicei pentru patch-uri de urgență – distribuțiile nu includ de obicei un astfel de fișier.

14.7.3 Analiza apelurilor de sistem și a semnalelor

Pentru a interacționa cu sistemul de operare (cel care partajează resursele computerului), bibliotecile de funcții apeleză o serie de funcții ale kernel-ului numite apeluri de sistem (system calls).

În continuare sunt prezentate doar câteva dintre utilizările apelurilor de sistem:

- deschiderea/inchiderea unui fișier (**open**, **close**)
- citirea scrierea dintr-un/intr-un fișier (**read**, **write**)
- deschiderea unui socket (pentru o conexiune TCP/IP)
- executia unui program (**execv**)

Aceste funcții sunt implementate la nivelul nucleului sistemului de operare deoarece SO-ul face management-ul resurselor. Bibliotecile de funcții "îmbracă" aceste apeluri în funcții/clase/obiecte utilizabile direct de către programatori.

strace

Comanda strace este utilă pentru urmărirea apelurilor de sistem efectuate la execuția unui program. Această analiză reprezintă o metodă destul de eficientă în debugging-ul programelor al căror cod sursă nu-l avem.

Pentru a observa ce informații poate să ofere **strace**, se va analiza ieșirea programului pentru o aplicație simplă (o parte din ieșirea programului a fost eliminată pentru a usura analiza):

```

1 mircea@cougar:~/carte-uso/cap-10$ strace echo "USO"
2 execve("/bin/echo", ["echo", "USO"], /* 51 vars */) = 0
3 uname({sys="Linux", node="aquarium", ...}) = 0
4 [...]
5 access("/etc/ld.so.preload", R_OK)      = -1 ENOENT (No such file or
   directory)
6 open("/etc/ld.so.cache", O_RDONLY)       = 3
7 fstat64(3, {st_mode=S_IFREG|0644, st_size=141679, ...}) = 0
8 [...]
9 close(3)                                = 0
10 open("/lib/tls/libc.so.6", O_RDONLY)        = 3
11 read(3, "\177ELF\1\1\1\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\0\220R\1...", 512)
   = 512
12 fstat64(3, {st_mode=S_IFREG|0755, st_size=1363203, ...}) = 0
13 [...]
14 close(3)                                = 0
15 [...]
16 open("/usr/lib/locale/locale-archive", O_RDONLY|O_LARGEFILE) = 3
17 fstat64(3, {st_mode=S_IFREG|0644, st_size=38399616, ...}) = 0
18 [...]
19 close(3)                                = 0
20 [...]
21 fstat64(1, {st_mode=S_IFCHR|0600, st_rdev=makedev(136, 1), ...}) = 0
22 [...]
23 write(1, "USO\n", 4USO
24 )                                = 4
25 [...]
26 exit_group(0)                           = ?
```

Se poate observa:

- primul apel de sistem (**execve**) indică ce parametri a primit programul: echo și USO
- programul a încercat să deschidă fișierul **/etc/ld.so.preload** dar nu a fost găsit (scopul acestui fișier este descris în subcapitolul dedicat bibliotecilor)
- apelul de sistem **open** a returnat valoarea 3 – aceasta reprezintă un descriptor de fișier (fd – file descriptor) – descriptorul de fișier este folosit în procesele de citire și în procesele de scriere (e un fel de pointer la fișier, pointer utilizat de sistemul de operare)
- apelul de sistem **close** are ca singur parametru – descriptorul de fișier care trebuie închis – odată închis, un descriptor de fișier poate fi refolosit
- apelul de sistem **read** indică o citire din descriptorul de fișier 3
- apelul de sistem **write** are 3 parametri:

- 1 = file descriptor-ul unde se scrie: în cazul nostru, după cum știm, 1 este file descriptor-ul pentru stdout (iesirea standard)
- USO\n = acesta este textul ce trebuie afișat de comanda echo
- 4 = lungimea textului ce trebuie afisat

În acest program s-au putut identifica câteva apeluri de sistem frecvente.

14.8 Depanarea unui program

De cele mai multe ori, programele scrise de noi nu funcționează corect de la prima rulare. De asemenea, se poate întâmpla ca un program care a funcționat corect timp de câțiva ani înainte să nu mai ruleze bine acum, în momentul introducerii unei date neprevăzute initial.

Depanarea unui program este o metodă de a găsi și identifica aceste erori sau defecte din program. Depanarea este o activitatea de durată și obosită, de obicei. Abilitatea programatorului de a identifica *bug-urile* (greșelile din program) reprezintă factorul cheie în acest proces. Dar, nu trebuie uitată influența pe care o au metodele de depanare (*debugging*).

Desigur, pentru programele scurte se poate folosi *printf* pentru afișarea diverselor informații chiar dacă este o metodă ce presupune modificarea codului mai mult decât este nevoie pentru corectarea greșelii.

Pentru programele mai complicate este necesară folosirea unor instrumente de depanare, așa numitele *debuggers*. Acestea sunt programe sau biblioteci ce-i permit programatorului monitorizarea execuției unui program, oferindu-i capacitatea de a-l porni, opri, reporni și, în unele cazuri, a rula înapoi.

14.8.1 gdb, ddd

Un bun instrument de debug este GNU Debugger cunoscut mai mult sub denumirea prescurtată de GDB¹, depanatorul standard GNU, scris de Richard Stallman în 1986. Este un instrument portabil, capabil de a depana programe scrise într-o suită mai largă de limbi (C, Ada, Basic, Fortran, C++ etc).

GDB se remarcă prin următoarele 4 lucruri, capacitați cerute de la orice program de depanare a codului:

- se permite pornirea execuției unui program, specificând orice parametru ce-i poate afecta comportamentul;
- este posibilă oprirea programului într-un anumit punct, pe baza unor condiții specificate de utilizator;
- în cazul opririi premature a programului, se pot examina toate condițiile ce au dus la acest caz;

¹<http://sourceware.org/gdb>

- se permite schimbarea valorii unei variabile – uneori putându-se schimba și instrucțiuni – pentru a modifica execuția programului fără a părăsi depanatorul.

Pentru a putea depana un program cu GDB, acesta trebuie întâi compilat utilizând un flag special `-g` pentru a se permite salvarea anumitor informații ce vor fi utile în continuare. De asemenea, se recomandă evitarea oricărei optimizări.

În continuare, vom prezenta un exemplu de rulare a unui program sub gdb. Pornim prin a lista problema pe care o avem:

```

1 mihai@keldon:~/tmp$ cat 1.c
2 #include <stdio.h>
3 #include <stdlib.h>
4
5 int main()
6 {
7     int i, n, **a, j;
8     n = 6;
9     a = (int**) malloc(n * sizeof(char));
10    for (i = 0; i < n; i++) {
11        for (j = 0; j < n; j++)
12            a[i][j] = i + (j-1);
13    }
14
15    for (i = 0; i < n; i++) {
16        for (j = 0; j < n; j++)
17            printf("%d ", a[i][j]);
18        printf("\n");
19    }
20    return 0;
21 }
22
23 mihai@keldon:~/tmp$ gcc -Wall 1.c
24 1.c: In function 'main':
25 1.c:8: warning: assignment from incompatible pointer type
26
27 mihai@keldon:~/tmp$ ./a.out
28 Segmentation fault

```

Deși este normal să tratăm întâi warningurile și apoi să depanăm codul, vom proceda diferit acum, ignorând outputul lui gcc.

```

1 mihai@keldon:~/tmp$ gcc -Wall -g -O0 1.c
2 ...
3 mihai@keldon:~/tmp$ gdb ./a.out
4 ...
5 (gdb) run
6 Starting program: /home/mihai/tmp/a.out
7
8 Program received signal SIGSEGV, Segmentation fault.
9 0x08048488 in main () at 1.c:11
10 11             a[i][j] = i + (j-1);
11 (gdb) list
12 6         int i, n, **a, j;
13 7         n = 6;
14 8         a = (int**) malloc(n * sizeof(char));
15 (gdb) print *a
16 $4 = (int *) 0x0
17 (gdb) break main

```

```

18 Breakpoint 1 at 0x8048445: file 1.c, line 7.
19 (gdb) r
20 The program being debugged has been started already.
21 Start it from the beginning? (y or n) y
22 Starting program: /home/mihai/tmp/a.out
23
24 Breakpoint 1, main () at 1.c:7
25     n = 6;
26 (gdb) next
27     a = (int*) malloc(n * sizeof(char));
28 (gdb) display a
29 1: a = (int **) 0xbfe62388
30 (gdb) n
31     for (i = 0; i < n; i++) {
32 1: a = (int **) 0x8634008
33 (gdb)
34     for (j = 0; j < n; j++)
35 1: a = (int **) 0x8634008
36 ...
37 (gdb) q
38 The program is running. Exit anyway? (y or n) y

```

În interiorul gdb, s-au folosit următoarele comenzi:

- run, prescurtat r – permite execuția programului;
- list, prescurtat l – permite listarea codului programului în jurul punctului unde acesta s-a oprit;
- print, prescurtat p – permite afișarea unei variabile;
- break, prescurtat b – permite stabilirea unui punct de întrerupere în interiorul programului;
- next, prescurtat n – execută următoarea instrucțiune a programului (cea afișată în momentul tastării comenzi);
- display, disp – permite afișarea unei variabile pe parcursul procesului de depanare;
- quit, q – terminarea depanării programului, ieșirea din gdb.

Observați că simpla trimitere a unei comenzi goale (doar apăsarea tastei Enter) duce la executarea comenzi anterioare.

Pentru mai mult detaliu, consultați manualul GDB¹.

ddd

Desi foarte util, GDB are un dezavantaj major: neavând interfață grafică, folosirea lui este mai greoie. Din fericire, există un front-end grafic sub denumirea de Data Display Debugger (DDD)².

Pe lângă oferirea unei interfețe grafice ce permite stabilirea mult mai ușoară a unor puncte de oprire a programului (*breakpoints*), ddd s-a remarcat prin afișarea interactivă

¹http://sourceware.org/gdb/current/onlinedocs/gdb_toc.html#SEC_Contents

²<http://www.gnu.org/software/ddd/>

a datelor programului utilizând grafuri. Această afişare permite studierea unui program prin analiza datelor și nu a liniilor de cod, un proces evident mult mai simplu.

```
1 mihai@keldon:~/tmp$ gcc -Wall -g -O0 1.c
2 ...
3 mihai@keldon:~/tmp$ ddd ./a.out
4 ...
```

Fiind un front-end al GDB, principiile de folosire sunt similare. Se va compila sursa și se va porni debugger-ul, restul comenziilor fiind înlocuite cu butoane în mediul grafic.

14.8.2 valgrind

Valgrind¹ este un utilitar de programare folosit pentru a depana memoria, a detecta leak-urile de memorie și a face profiling. Autorul lui este Julian Seward, care în 2006 a câștigat un al doilea Google-O'Reilly Open Source Award pentru Valgrind.

Valgrind este un framework de analiză dinamică. El conține un set de utilitare, iar fiecare dintre acestea realizează un tip aparte de depanare sau profiling. Dintre aceste componente, cele mai importante sunt:

- memcheck – checker de memorie.
- cachegrind – simulator de cache, numărul de instrucțiuni executate și cache miss-uri cauzate
- helgrind – depistează posibile race conditions din program
- massif – un profiler pentru heap, spune cât memory heap utilizează programul

Cel mai des folosit este memcheck, de aceea implicit valgrind îl folosește pe acesta, dacă se dorește folosirea altui utilitar acesta se va da ca parametru.

```
1 andrew@Goliath:~$ valgrind --tool=massif ./test
2
3 andrew@Goliath:~$ valgrind --tool=cachegrind ./test
```

Similar cu gdb, programul trebuie compilat cu flag-ul `-g` pentru a primi informații de depanare, astfel încât să se poată specifica linia exactă la care a apărut o problemă. Compilarea fără optimizări este și ea recomandă dacă este posibil, dacă acest lucru ar determina un timp de rulare prea mare se recomandă `-O1`. Folosirea unei optimizări de la `-O2` în sus poate produce erori de valori neinitializate care nu sunt corecte.

În continuare vom analiza un exemplu de rulare. Dacă în mod normal ați rula programul astfel:

```
1 andrew@Goliath:~$ ./test arg1 arg2
```

Pentru a rula în valgrind cu verificarea leak-urilor de memorie rulați următoarea comandă:

```
1 andrew@Goliath:~$ valgrind --leak-check=full ./test arg1 arg2
```

Utilitarul memcheck depistează următoarele tipuri de erori:

¹<http://en.wikipedia.org/wiki/Valgrind>

- variabile neinitializate
- citiri/scrieri în zone de memorie eliberate
- citiri/scrieri în zone inaccesibile
- leak-uri de memorie

Exemple de output pentru anumite erori:

- citire invalidă

```

1 Invalid write of size 1
2     at 0x804841E: main (example2.c:6)
3 Address 0x1BA3607A is 0 bytes after a block of size 10 alloc'd
4     at 0x1B900DD0: malloc (vg_replace_malloc.c:131)
5     by 0x804840F: main (example2.c:5)

```

- utilizare de variabile neinitializate

```

1 Conditional jump or move depends on uninitialised value(s)
2     at 0x402DFA94: _IO_vfprintf (_itoa.h:49)
3     by 0x402E8476: _IO_printf (printf.c:36)
4     by 0x8048472: main (tests/manuel1.c:8)

```

- free-uri ilegale

```

1 Invalid free()
2     at 0x4004FFDF: free (vg_clientmalloc.c:577)
3     by 0x80484C7: main (tests/doublefree.c:10)
4 Address 0x3807F7B4 is 0 bytes inside a block of size 177 free'd
5     at 0x4004FFDF: free (vg_clientmalloc.c:577)
6     by 0x80484C7: main (tests/doublefree.c:10)

```

- suprapunerea adresei destinație cu cea sursă la copierea unor blocuri de memorie

```

1 Source and destination overlap in memcpy(0xbffff294, 0xbffff280, 21)
2     at 0x40026CDC: memcpy (mc_replace_strmem.c:71)
3     by 0x804865A: main (overlap.c:40)

```

- rezumat al leak-urilor de memorie

```

1 LEAK SUMMARY:
2     definitely lost: 48 bytes in 3 blocks.
3     indirectly lost: 32 bytes in 2 blocks.
4     possibly lost: 96 bytes in 6 blocks.
5     still reachable: 64 bytes in 4 blocks.
6     suppressed: 0 bytes in 0 blocks.

```

Pentru mai multe detalii se va folosi parametrul `--leak-check=full`. Informațiile detaliante despre leak-uri vor arăta astfel:

```

1 8 bytes in 1 blocks are definitely lost in loss record 1 of 14
2     at 0x.....: malloc (vg_replace_malloc.c:...)
3     by 0x.....: mk (leak-tree.c:11)
4     by 0x.....: main (leak-tree.c:39)
5
6 88 (8 direct, 80 indirect) bytes in 1 blocks are definitely lost in
7     loss record 13 of 14
8     at 0x.....: malloc (vg_replace_malloc.c:...)
9     by 0x.....: mk (leak-tree.c:11)
10    by 0x.....: main (leak-tree.c:25)

```

Site-ul proiectului conține un manual de utilizare¹ în care se pot găsi mai multe informații despre erori² și opțiuni³ pentru memcheck.

Valgrind rulează pe majoritatea platformelor Linux, există și portări neoficiale pentru NetBSD și FreeBSD.

14.9 Medii integrate de dezvoltare

Un mediu integrat de dezvoltare este construit pentru a spori productivitatea programatorilor prin oferirea unor componente strâns legate prin intermediul interfeței cu utilizatorul. Totuși, deoarece este vorba de un sistem complex, productivitatea sporită poate apărea după o perioadă lungă de adaptare și învățare a mediului.

De regulă, un mediu de dezvoltare (IDE) reprezintă un singur program în care se desfășoară tot procesul de dezvoltare: editare, compilare, depanare etc.

În mod obișnuit, un IDE este orientat pe un limbaj de programare specific, deși există și excepții.

14.9.1 Eclipse

Utilizând Java, având un comportament configurabil prin plugin-uri, mediu de dezvoltare Eclipse⁴ poate fi utilizat pentru a dezvolta cod într-o mulțime de limbaje.

Sistemul de plugin-uri nu este doar un mecanism ce permite folosirea mai multor limbaje de programare, fiind posibilă și integrarea soluțiilor de versionare a codului (SVN), scrierea documentației LaTeX, testarea aplicațiilor de rețea etc.

Cu toate acestea, Eclipse are și câteva dezavantaje. Interfața grafică este putin mai complicată. Fiind scris în Java, este absolut necesară prezența unei mașini virtuale Java în sistem pentru a putea fi folosit. Nu în ultimul rând, memoria consumată este destul de mare. De asemenea, fiind orientat pe proiecte, mediu de dezvoltare nu se pretează pentru programele mici (sub 300 de linii).

14.9.2 Anjuta

Spre deosebire de Eclipse, Anjuta⁵ este un IDE pentru C și C++ pentru GNU/Linux. Scris pentru GTK și Gnome, programul oferă o serie de facilități precum managementul proiectelor, un depanator interactiv și un editor de cod ce permite syntax highlight și source browsing.

De asemenea, sunt posibile, print intermediul unor plugin-uri scrise în C (în viitor C++ și Python) diverse configurații. De exemplu, se poate schimba editorul de cod din Scintilla

¹<http://valgrind.org/docs/manual/manual.html>

²<http://valgrind.org/docs/manual/mc-manual.html#mc-manual.errormsgs>

³<http://valgrind.org/docs/manual/mc-manual.html#mc-manual.options>

⁴<http://www.eclipse.org>

⁵<http://projects.gnome.org/anjuta/index.shtml>

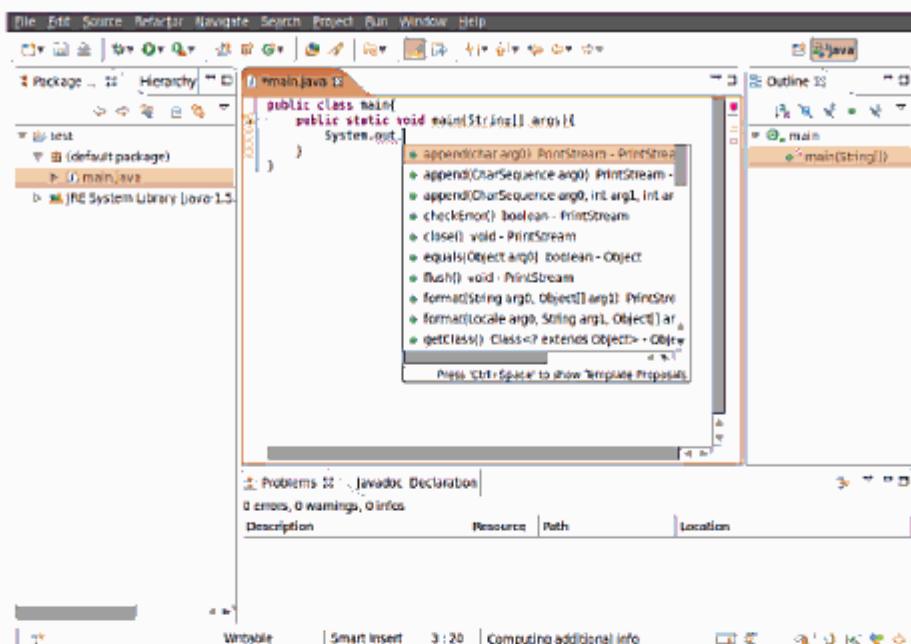

Figura 14.1: Eclipse

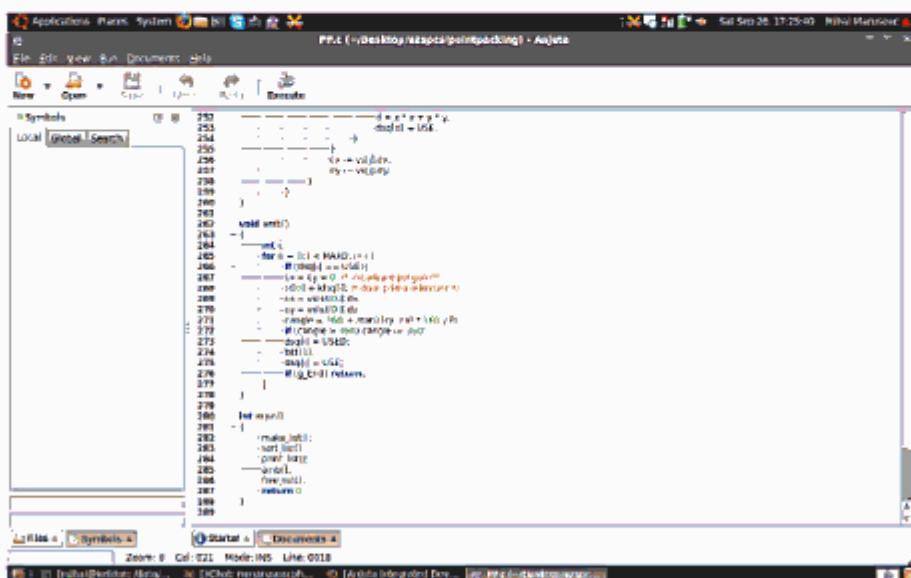

Figura 14.2: Anjuta

sau GtkSourceView în vim sau Emacs prin intermediul unui singur script scris de utilizator. Dacă Anjuta detectează mai multe plugin-uri pentru același scop, utilizatorul va fi rugat să selecteze unul din acestea, selecția fiind memorată.

De asemenea, prin intermediul plugin-urilor se pot introduce facilități de source control (SVN). Mult mai important este faptul că managerul de proiecte nu reține informații despre proiect în alt fisier, astfel fiind posibilă dezvoltarea într-un grup mixt de utilizatori,

unii folosind Anjuta, alții folosind editoare clasice (vim, Emacs).

Pentru dezvoltarea aplicațiilor grafice Gtk, Anjuta oferă un plugin pentru interacțiunea cu Glade. Acceptând și limbajul C++, Anjuta oferă un generator de clase și un plugin ce va arăta ierarhia claselor din proiect. De asemenea, există plugin-uri pentru gdb, valgrind și gprof (ultimul pentru profiling-ul codului scris).

14.10 Managementul proiectelor software

O componentă importantă în dezvoltarea aplicațiilor software o reprezintă activitățile de gestiune, monitorizare și control a acestora. Managementul proiectelor software este legat de procesul de dezvoltare software și de modul în care o aplicatie este proiectată, dezvoltată, testată și prezentată.

Activitățile de management al proiectelor software se referă la înțelegerea cerințelor aplicației, arhitectura și proiectarea acesteia, împărțirea de roluri și responsabilități în cadrul echipei, motivarea echipei, rezolvarea conflictelor, discuții, monitorizarea și controlul activităților, feedback, evaluarea rezultatelor, analiza calității. Domeniul managementului proiectelor software are o relevantă deosebită întrucât fiecare proiect software diferă de un altul. De asemenea, întrucât niciun limbaj de programare nu este perfect, procesele de dezvoltare trebuie să fie bine corelate cu limbajele, tehnologiile și framework-urile folosite.

14.10.1 Procese de dezvoltare software

Procesul de dezvoltare software reprezintă structura de activități folosită pentru dezvoltarea unui produs software.

Activitățile cuprinse în procesul de dezvoltare software sunt:

- **planificarea** – se referă extragerea cerințelor și stabilirea funcționalităților;
- **proiectarea** – se referă la stabilirea specificațiilor și a arhitecturii (module sau componente și interacțiunile între acestea);
- **implementare** – se referă la dezvoltarea efectivă a aplicației;
- **testarea sau verificarea** – însemnă verificarea respectării cerințelor software și a funcționării în condiții optime a aplicației;
- **documentarea** aplicației;
- **lansarea** aplicației pe piată sau livrarea acestuia clientului;
- **mențenanța** – se referă asigurarea funcționării corecte a aplicației în condițiile apariției de noi probleme și răspunsuri la solicitările clientilor.

Există două tipuri de modele pentru implementarea procesului de dezvoltare software: modelul clasic (*waterfall*¹) și modelul iterativ².

Modelul clasic presupune o dezvoltare pas cu pas a activităților procesului de management. O activitate nu va începe cât timp activitatea anterioară nu a fost definitivată. Acest model are avantajul unei dezvoltări riguroase, dar oferă o flexibilitate redusă, iar o echipă care lucrează la o anumită componentă va trebui să aștepte ca echipele anterioare să încheie componente proprie.

Modelul de dezvoltare iterativă presupune construirea unei părți reduse a proiectului software și apoi creșterea acesteia. Procesul iterativ este preferat în momentul în care nu se cunoaște foarte bine scopul urmărit. O subclasă a modelului iterativ o reprezintă dezvoltarea agilă (*agile software development*³). Dezvoltarea agilă folosește mecanismul de feedback ca principal mecanism pentru controlul și evoluția proiectului. Un alt exemplu de model iterativ este *Extreme Programming*⁴ care presupune dezvoltarea de părți foarte mici ale unui proiect (de obicei în echipe mici) și apoi integrarea acestora în proiect.

14.10.2 Aplicații web pentru managementul proiectelor software

Există un set divers de aplicații de gestiune a proiectelor software. În cadrul acestora, o categorie aparte o reprezintă aplicațiile web pentru managementul proiectelor software. Aceste aplicații oferă, în general, un set integrat de componente printre care:

- wiki – un wiki este o aplicație web care permite editarea colaborativă facilă de conținut; celebra enciclopedie online Wikipedia folosește tehnologia wiki pentru dezvoltare colaborativă;
- un repository (vezi secțiunea 14.4) pentru gestiunea codului sursă;
- sistem de tichete pentru raportarea problemelor (*bug-urilor*) și pentru cerințe de noi funcționalități;
- roadmap și milestone-uri pentru planificarea și contorizarea activităților.

Trac⁵ este o aplicație minimalistă pentru gestiunea proiectelor software. Trac folosește Subversion ca aplicație pentru gestiunea codului. Un aspect pozitiv al Trac este numărul mare de plugin-uri disponibile⁶. Trac este scris în Python și este folosit de un număr mare de organizații. **Redmine**⁷ este o aplicație web pentru gestiunea proiectelor software scrisă folosind Ruby on Rails⁸. Redmine a fost influențat puternic de Trac. Redmine oferă în plus față de Trac o diversitate de utilitare de gestiune a codului (Subversion, Git, Mercurial, Bazaar, Darcs), gestiunea de proiecte multiple în cadrul aceleiași instanțe și folosirea de diagrame Gantt și de calendare.

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Waterfall_model

²http://en.wikipedia.org/wiki/Iterative_development

³http://en.wikipedia.org/wiki/Agile_software_development

⁴http://en.wikipedia.org/wiki/Extreme_Programming

⁵<http://trac.edgewall.org/>

⁶<http://trac-hacks.org/>

⁷<http://www.redmine.org/>

⁸<http://www.rubyonrails.org/>

14.10.3 Resurse online pentru dezvoltarea proiectelor

Pentru cei care nu doresc instalarea unei instante de Trac sau Redmine pentru dezvoltarea și managementul proiectelor software, se poate folosi resurse online. În general, accesul la acestea este gratis. Oricine poate crea un cont asociat unui proiect și poate folosi resursele puse la dispoziție pentru dezvoltarea acestuia.

Aplicații pe baza acestor site-uri sunt denumite software forge-uri¹. Majoritatea forge-urilor pot fi instalate separat. Principalele site-uri care oferă servicii de găzduire a proiectelor software sunt SourceForge², GNU Savannah³, Google code⁴, BerliOS⁵, CodePlex⁶.

14.11 Resurse de documentare pentru dezvoltator

Mai mult decât în orice alt domeniu, în IT documentația este ușor de obținut, de la format electronic până la cărți traditionale, din surse oficiale sau contribuții ale altor persoane.

14.11.1 Documentație oficială

Pachetele software cunoscute vin, în general, cu documentație detaliată. Aceasta este accesibilă, în cazul programelor simple și a bibliotecilor, prin pagini de manual (`man`).

În cazul programelor GNU⁷, manualul nu conține decât un sumar al comenzi. Pentru informații mai detaliate se folosește `info`. Există alternative la `info`, printre care cititorul integrat din Emacs, sau `pinfo`⁸.

Alte suite software complexe, în general limbaje de programare, posedă utilitare personalizate pentru vizualizarea documentației. Câteva exemple sunt:

- `pythondoc` pentru documentarea limbajului Python⁹;
- `perldoc` pentru documentarea limbajului Perl¹⁰;
- `texdoc` pentru documentarea limbajului TeX¹¹ și a suitei de macro-uri pentru el, L^{AT}E^X¹².

¹[http://en.wikipedia.org/wiki/Forge_\(software\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Forge_(software))

²<http://sourceforge.net/>

³<http://savannah.gnu.org/>

⁴<http://code.google.com/>

⁵<http://www.berlios.de/>

⁶<http://www.codeplex.com/>

⁷<http://www.gnu.org/>

⁸<http://pinfo.sourceforge.net/>

⁹<http://www.python.org/>

¹⁰<http://www.perl.org>

¹¹<http://tug.org/>

¹²<http://www.latex-project.org/>

14.11.2 Documentarea programelor proprii

Orice program trebuie documentat, chiar dacă nu este intenția explicită a programatorului ca sursa să fie citită de alțineva. Deși, în general, comentarii sumare la începutul fiecărei funcții sunt suficiente, există programe care permit comentarea structurată și generarea de documentație în varii formate (HTML, pagini de manual, L^AT_EX). Este, însă, important de menționat că documentația generată este adresată *dezvoltatorilor*, și nu utilizatorilor.

Pentru ca un astfel de program să funcționeze corect, este nevoie de o metodă de a delimita comentariile uzuale de cele care contribuie la generarea automată a documentației. Două exemple de formate speciale pentru limbajele din familia C/C++ sunt începerea comentariilor cu `/**` sau cu `///`.

Un astfel de program este **Doxxygen**¹. Este open-source, are suport pentru mai multe limbaje și generează documentație în formate variate. Este, în general, prima alegere pentru proiecte open-source care aleg să genereze documentația automat. Un exemplu excelent de documentație generată de Doxygen este cea a proiectului Pidgin².

Un exemplu de comentariu compatibil cu Doxygen, pentru o funcție C:

```
1  /**
2  * Executa comenziile corespunzătoare unui arbore.
3  *
4  * @param c comanda compusă care trebuie executată
5  * @param pi descriptorul care trebuie duplicat pentru intrare
6  * @param po descriptorul care trebuie duplicat pentru ieșire
7  * @param w este 1 dacă trebuie să așteptăm comanda să se termine
8  *
9  * @return Codul de ieșire al ultimului proces executat, sau pidul
10 * procesului nou creat dacă acesta nu a fost așteptat. Dacă comanda
11 * executată a fost quit sau exit, se întoarce valoarea specială
12 * QUITTING.
13 *
14 * @remarks pi și po sunt folosite atunci când comanda face parte
15 * dintr-un pipe. Pentru a nu le folosi, le setăm la -1.
16 */
17 int exec_command(const command_t *c, int pi, int po, int w)
18 {
19     [...]
```

Limbajul Java are un instrument propriu pentru generarea documentației de API, numit Javadoc³. Toată documentația platformei Java⁴ este generată utilizând Javadoc, iar formatul Doxygen este voit compatibil cu cel Javadoc pentru a fi o alternativă facilă.

C# oferă o alternativă interesantă, folosind comentarii în format XML și marcate cu `///`. Deși marcarea câmpurilor este mai dificilă, mediul Visual Studio oferă suport excelent pentru acest tip de comentarii.

¹<http://www.doxygen.org/>

²<http://developer.pidgin.im/doxygen/dev/html/classes.html>

³<http://java.sun.com/j2se/javadoc/>

⁴<http://java.sun.com/j2se/1.4.2/docs/api/>

14.11.3 Cărți și tutoriale

Un tutorial este o "scurtătură", o referință rapidă, dar incompletă a unei tehnologii sau limbaj. O astfel de resursă poate substitui temporar documentația propriu-zisă, în faza de familiarizare, dar detaliile care lipsesc (intenționat, pentru a asimila mai ușor lucrurile de bază) sunt adesea esențiale pentru o utilizare eficientă a conceptului în cauză.

Deși documentația "la obiect" este accesibilă sub formă electronică, știința calculatoarelor nu duce lipsă de cărți în format clasic. Acestea nu sunt nicidcum redundante, pentru că deseori conțin sugestii, subtilități și practici foarte valoroase.

O categorie importantă de cărți sunt cele care își propun să detalieze un domeniu întreg, independent de implementare. Acestea conțin elemente teoretice avansate, dar și studii de caz relevante. În general, fiecare domeniu are o asemenea carte, recunoscută și respectată de persoanele în temă. Pentru că nu sunt "încuiate" în studiul unei implementări particulare, aceste cărți sunt preferate în domeniul academic.

Exemple de asemenea cărți și domeniile¹ lor asociate sunt:

- sisteme de operare: Silberschatz, Galvin, Gagne, *Operating System Concepts* [26]; Tanenbaum – *Modern Operating Systems* [32];
- retele de calculatoare: Tanenbaum – *Computer Networks* [30];
- arhitectura sistemelor: Hennessy, Patterson – *Computer Architecture: A Quantitative Approach* [9];
- compilatoare: Aho, Sethi, Ullman – *Compilers: Principles, Techniques, and Tools* [2].

Nu în ultimul rând, profesorul Donald Knuth scrie o veritabilă monografie a programării calculatoarelor, numită *The Art of Computer Programming* [14]. Începută în 1962, cartea este programată să aibă 7 volume, dintre care doar primele 3 au apărut complet.

Alte cărți se referă exclusiv la programare și descriu în detaliu fie un limbaj, fie un set de utilitare sau un mediu întreg de programare. Spre deosebire de categoria anterioară, aceste cărți se adresează unui domeniu mai îngust de probleme, dar adoptă o abordare *hands-on*, continând frecvent exemple de cod.

Lucrări celebre în acest sens sunt: Kernighan, Ritchie – *The C Programming Language* [13], Wall, Christiansen, Orwant – *Programming Perl*² [33], Kernighan, Pike – *The Practice of Programming* [12], sau Eckel – *Thinking in Java* [5].

În cele din urmă, există cărți care descriu în detaliu un program sau o parte a unui sistem complex. Acestea se remarcă printr-un grad înalt de specificitate și limbaj tehnic, dar oferă o detalii fine despre subiectul abordat. Asemenea lucrări sunt apreciate în special în industrie, de persoane care configurează sau modifică programe ca parte a slujbei lor.

În această categorie se încadrează, de exemplu, cărțile lui Robert Love despre kernelul Linux, *Learning the vi and Vim Editors* de Robbins, Hannah și Lamb, sau *DNS and BIND* de Liu și Albitz.

¹Desigur, domeniile se întrepătrund. Un inginer nu își permite să se limiteze la un singur aspect al profesiei lui.

²cunoscută cu afectiune în comunitatea Perl drept *The Camel Book*

De departe de domeniul tehnic, dar relevante pentru industria IT, sunt lucrările cu tentă ideologică sau cele care observă și compară tendințe. Acestea tind să se refere la procesul producerii software-ului, fie el proprietar sau liber. Titluri notabile sunt Brooks – *The Mythical Man-Month*, Raymond – *The Cathedral and the Bazaar* și Fogel – *Producing Open Source Software*¹.

Ca o notă finală asupra cărților, este esențial a realiza că ele dezvoltă competențe distincte față de citirea documentației exclusiv tehnice. Cele două tipuri de resurse se folosesc împreună – ele se completează, nu se substituie.

14.11.4 Documentație din Internet

Pe lângă documentația oficială, există multe alte surse, fiecare cu specificul ei. Gradul de detaliu și interacțiunea dintre persoane variază funcție de mijlocul de comunicație.

IRC

IRC (*Internet Relay Chat*) este un protocol de comunicare multidirectional în timp real. Clienti uzuali pentru acest mediu sunt Pidgin², XChat³, sau irssi⁴.

Desi protocolul însuși, în special datorită utilizării programului mIRC, are o reputație îndoelnică, există multe pachete software și comunități care oferă suport informal folosind IRC. Este utilă o asemenea abordare când se dorește un răspuns în timp real, la obiect, dar din care de multe ori lipsesc detalii care nu sunt imediat relevante.

Majoritatea proiectelor care folosesc IRC drept mijloc de comunicare sunt găzduite de rețeaua Freenode⁵. Dezvoltatorii se lansează frecvent în discuții informale, fără legătură cu subiectul, de aceea protocolul are un *signal-to-noise ratio* destul de mic.

Usenet

Usenet este o rețea care precede cronologic World Wide Web-ul. Canalul de comunicație este tot *one-to-many*, dar, spre deosebire de IRC, această metodă este asincronă, asemănându-se cu email-ul.

Datorită vîrstei "venerabile" și a lipsei sale relative de popularitate, Usenet este folosit de unii utilizatori mai în vîrstă, dar care au cunoștințe tehnice excepționale. Usenet conține discuții tehnice detaliate, dar și atacuri personale și *flame-wars*.

În ultimii ani, ISP-urile au încetat să mai ofere servere de Usenet, dar o metodă excelentă de a citi și scrie mesaje este arhiva Google Groups⁶. Un grup de o notorietate legendară, atât pentru discuțiile referitoare la limbajul C, cât și pentru flame-urile numeroase, este comp.lang.c.

¹<http://producingoss.com/>

²<http://pidgin.im/>

³<http://xchat.org>

⁴<http://irssi.org>

⁵<http://freenode.net/>

⁶<http://groups.google.com/groups/dir?sel=gtypes%3D0>

Mai mult decât orice altă sursă de informație, Usenet este neieritător cu persoanele care fac greseli. Se recomandă citirea câtorva tread-uri de discuție înainte de a porni o discuție nouă¹.

Google

O ultimă sursă de informație este a folosi un motor de căutare. Avantajul este viteza cu care acesta caută prin majoritatea surselor mentionate mai sus, inclusiv discuții Usenet sau logurile canalelor de IRC. Pe de altă parte, este uneori dificilă alegerea cuvintelor potrivite pentru exprimarea unei probleme.

14.12 Studiu de caz

14.12.1 Microsoft Visual Studio

Microsoft Visual C++ (MSVC) este un IDE(Integrated Development Environment) făcut de Microsoft pentru limbajele de programare C, C++ și C++/CLI. Acesta conține utilitare de depanare și dezvoltare a codului scris în C++.

Visual C++, componenta care se ocupă de codul C/C++, este compus din mai multe elemente:

- compilatorul Visual C++, conține optimizări pentru platformele x86, x64 și Itanium
- bibliotecile Visual C++, cum ar fi ATL(Active Template Library), MFC(Microsoft Foundation Class), CRT(C RunTime Library) și biblioteca standard C
- mediul de dezvoltare Visual C++. Compilatorul și bibliotecile pot fi accesate și prin interfața în linie de comandă, mediul de dezvoltare oferă posibilități de dezvoltare și depanare mai facilă a proiectelor

Există mai multe metode de a crea un proiect în Visual C++:

- se poate folosi un şablon, cum ar fi *Console Application Template*, pentru a realiza proiecte simple
- se poate folosi și un wizard pentru crearea unei soluții, o soluție poate să conțină mai multe proiecte
- se poate crea un fisier text simplu salvat cu extensia .cpp, iar acesta să fie inclus într-un proiect gol de tipul *Win32 Application*

Folosind wizard-ul avem acces la o interfață ce permite să se creeze un proiect, să se modeleze un proiect după un şablon și să se genereze fișiere sursă și directoare pentru aplicație. Visual C++ lucrează cu framework-uri de aplicații și biblioteci pentru a crea schelete de programe peste care se poate lucra ulterior.

Mai multe detalii despre proiecte puteți găsi pe site-ul MSDN².

¹Lurk before you leap.

²<http://msdn.microsoft.com/en-us/library/67651ta0.aspx>

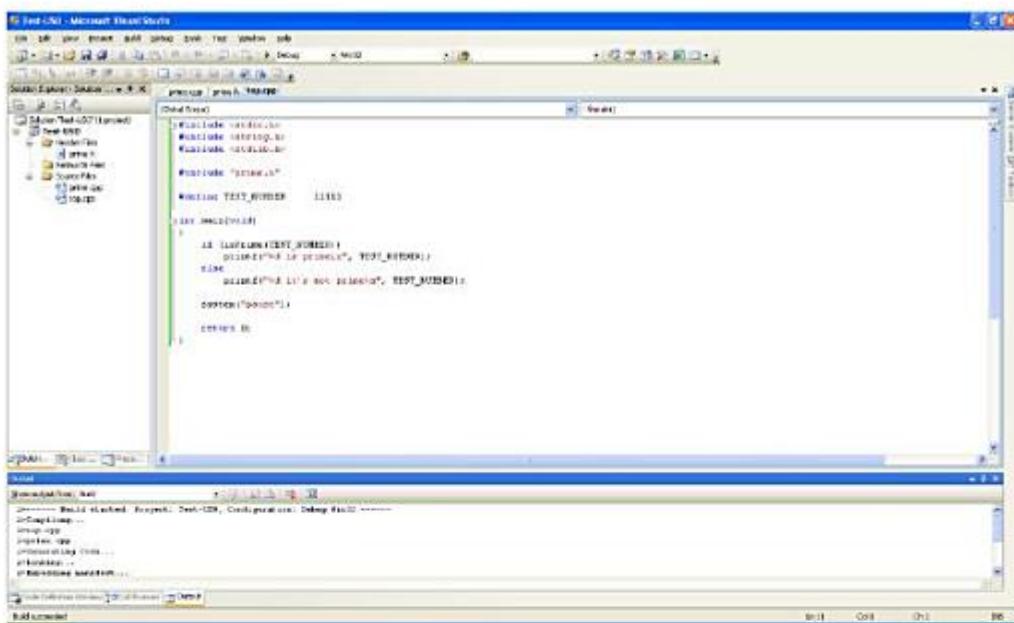

Figura 14.3: Proiect în Visual C++

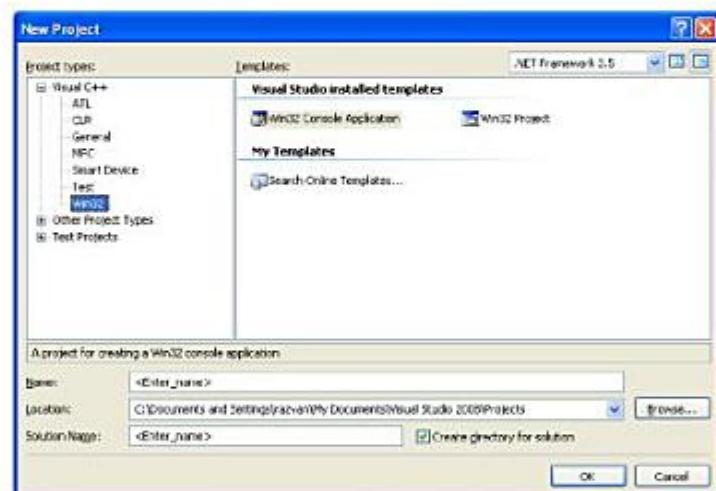

Figura 14.4: Creare proiect în Visual C++

Cuvinte cheie

- coding style
- indent, astyle
- editor
- vim
- modul insert, command, visual
- controlul versiunii
- subversion
- git
- ctags
- fisiere index (tag)
- analiză statică
- splint

- GNU Autotools
- strace
- .data, .bss, .rodata
- stivă
- heap
- apele de sistem
- ldd
- depanare
- GDB
- ddd
- Valgrind
- memory leak
- IDE
- Eclipse
- Anjuta
- waterfall
- model iterativ
- Trac
- Redmine
- man
- info
- Doxygen
- Javadoc
- IRC – Internet Relay Chat
- Usenet
- Microsoft Visual Studio

Întrebări

1. Care din următoarele este un editor?
 - Vim
 - astyle
 - ctags
 - gdb
2. Care din următoarele aplicații este folosită pentru depanarea la runtime a unui program?
 - Valgrind
 - Trac
 - indent
 - git
3. Care din următoarele operații NU este o operație validă la folosirea unui sistem de gestionare a versiunii?
 - commit
 - update
 - checkout/clone
 - boot
4. Care din următoarele NU se referă la recomandări din cadrul unor convenții de codare?

- nume sugestive pentru variabile
 - funcții cu dimensiune rezonabilă
 - folosirea de spații și linii libere
 - licențierea codului sub GPL
5. Care din următoarele NU este un IDE?
- Anjuta
 - Eclipse
 - Microsoft Visual Studio
 - OpenOffice
6. Care din următoarele utilitare este folosit în conjuncție cu Vim pentru parcurgerea facilă a codului?
- ctags
 - splint
 - indent
 - gdb
7. Care din următoarele NU este un mod de folosire pentru editorul Vim?
- visual
 - command
 - insert
 - graphic
8. Care din următoarele comenzi este folosită, în Vim, pentru salvarea unui fișier?
- :w
 - :q
 - :s
 - :help
9. Care din următoarele este un sistem pentru controlul versiunii?
- Git
 - Vim
 - Eclipse
 - ddd
10. Care din următoarele este o aplicație web pentru gestiunea proiectelor software?
- Trac
 - GTK

- ddd
- Waterfall

Capitolul 15

Viață în Linux

See, you not only have to be a good coder to create a system like Linux, you have to be a sneaky bastard too :-)

Linus Torvalds

Ce se învăță din acest capitol?

- Cu ce se ascultă muzică în Linux
- Cum se vede un film în Linux
- Cum se scrie un CD/DVD în Linux
- Cum se foloseste YM în Linux
- Cum se descarcă continut BitTorrent în Linux
- Cum se foloseste imprimanta în Linux
- Ce jocuri 3D și 2D există în Linux
- Cum se folosesc două monitoare în Linux
- Cum se editează documente Word/Excel în Linux

15.1 Muzica în Linux

Un player bun de muzică trebuie să asigure, pe lângă posibilitatea de a reda fișierele audio, managementul acestora, salvarea playlist-urilor, posibilitatea de "minimize to tray" și, eventual, posibilitatea de audio-scrobbing (trimirea informațiilor despre muzica ascultată unor site-uri de profil, precum last.fm¹). Un utilizator mai pretențios ar cere și management-ul fișierelor de pe Audio-CD-uri, iPod-uri etc.

Din fericire, majoritatea acestor condiții sunt respectate de player-ele audio din Linux, fără a fi necesară instalarea unor plugin-uri suplimentare (acestea fiind instalate automat în momentul instalării aplicației).

¹<http://www.last.fm/>

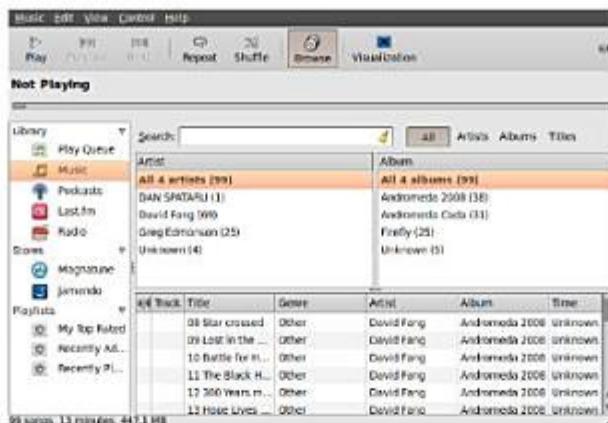

Figura 15.1: Rhythmbox

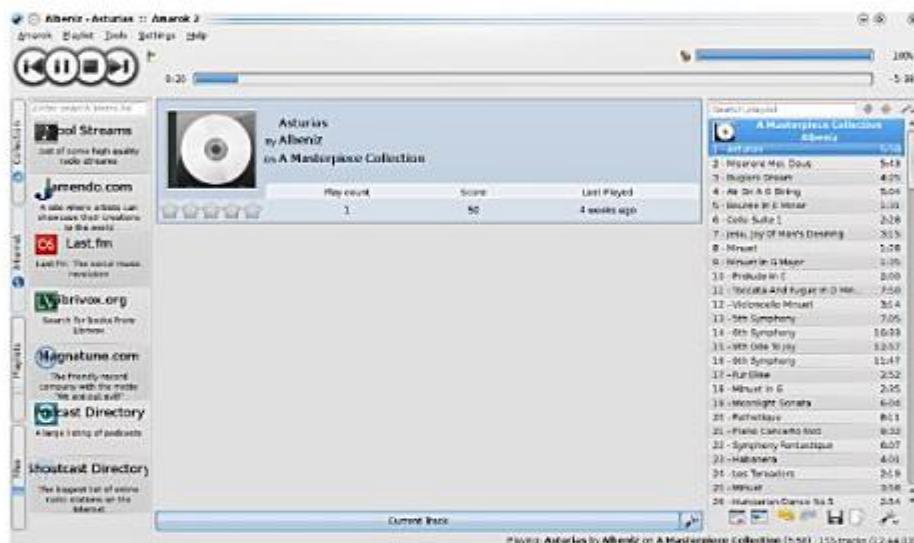

Figura 15.2: Amarok

Sistemele de operare Ubuntu au preinstalat **Rhythmbox**. Nu este doar un player audio ci și o aplicatie pentru managementul fișierelor audio, inspirată din aplicatia iTunes de la Apple. Echivalent, în mediile Kubuntu este preinstalat **Amarok**.

Dacă aplicațiile preinstalate nu corespund preferințelor lui, utilizatorul poate oricând să instaleze altele, precum:

- **Banshee**¹ – o aplicatie similară Rhythmbox, bazată pe mono
- **Listen**² – o aplicatie minimală scrisă în Python
- **Audacious**³ – un player similar aplicatiei Winamp din Windows

¹<http://banshee-project.org/>

²<http://www.listen-project.org/>

³<http://audacious-media-player.org>

Figura 15.3: Audacious

- **Exaile¹** – o aplicatie similară Amarok pentru GNOME

O aplicatie interesantă este Music Player Daemon². Așa cum îi spune și numele, programul rulează ca daemon, dar este controlat, fie local, fie prin rețea, de un client. Există zeci de astfel de clienti, pentru diverse platforme, scrisi în variu limbaje de programare și cu interfețe grafice sau în mod text.

15.2 Filme în Linux

Vizualizarea de filme este deseori mai facilă în Linux decât în Windows, pentru că programele care există sunt toate gratuite în adevărul sens al cuvântului, adică nu vin cu alt software de proveniență îndoiefulnică. Mai mult, în general instalarea unui video player pe Linux implică automat instalarea codecurilor asociate, dacă ele nu sunt deja instalate.

VLC este un player produs de proiectul VideoLAN. Acesta are avantajul de a avea codec-uri integrate, ceea ce reduce pachetele adiționale care trebuie instalate cu el. Pe sistemele Debian, pachetul asociat se numește `vlc`.

O alternativă la VLC este `mplayer`, cu o interfață mai minimală, dar la fel de bogată în facilități. Utilizatorii `mplayer` pot alege între mai multe variante de interfețe, de la mod text până la GUI-uri sofisticate și interfețe native (pentru Mac OS X, de exemplu). `mplayer` are, de asemenea, posibilitatea de a reda filme folosind mai multe drivere de output, folosind parametrul `-vo` în linie de comandă. Astfel, dacă pachetele potrivite sunt instalate, un utilizator nu are, de exemplu, nevoie de interfață grafică pentru a vizualiza un fișier. `mplayer` poate afișa direct în framebuffer folosind biblioteca `directfb` sau în mod text folosind `aalib`³.

Ambele programe menționate folosesc preponderent biblioteca `libavcodec`, parte a proiectului FFmpeg. Pentru unele formate specifice Windows, se pot instala drivere

¹<http://www.exaile.org>

²http://mpd.wikia.com/wiki/Music_Player_Daemon_Wiki

³`aalib` folosește text pentru a reda imagini cât mai bine, deci poate fi folosit peste conexiuni text-only.

proprietare, numite generic `w32codecs`. Nu în ultimul rând, ambele pachete sunt portabile, deci pot fi rulate cu ușurință și pe Windows.

15.3 Scrierea unui CD/DVD în Linux

În mod clasic, scrierea de CD-uri/DVD-uri în Linux se realizează cu ajutorul utilitarului `cdrecord`. În ultimele versiuni, aplicația a fost denumită `wodim`. Aplicațiile grafice folosite ușual pentru scrierea de CD-uri (GnomeBaker, Brasero, K3b) folosesc în spate utilitarul `cdrecord`.

 Pentru a folosi `wodim/cdrecord` este nevoie de o imagine de CD (fisier `.iso`). Pentru a obține o astfel de imagine se folosește utilitarul `genisoimage` (fostul `mklisosfs`):

```

1 razvan@valhalla:~/projects$ ls library/
2 eLiberatica_OReilly_books.odt  eLiberatica_OReilly_lista_carti.gnumeric
3 eLiberatica_OReilly_carti.odt  eLiberatica_OReilly_lista_carti.ods
4
5 razvan@valhalla:~/projects$ genisoimage -o library.iso library/
6 Using ELIBE000.ODT;1 for /eLiberatica_OReilly_carti.odt (
7   eLiberatica_OReilly_books.odt)
8 Total translation table size: 0
9 [...]
10 razvan@valhalla:~/projects$ file library.iso
11 library.iso: ISO 9660 CD-ROM filesystem data 'CDROM'

```

Scrierea CD-ului se face cu o comandă ca cea de mai jos:

```
1 razvan@valhalla:~/projects$ cdrecord dev=/dev/hda speed=8 library.iso
```

Imaginea `.iso` poate fi montată și accesată în sistemul local de fișiere, similar utilitarului Daemon Tools¹ din Windows:

```

1 razvan@valhalla:~/projects$ mkdir tmp_mount
2
3 razvan@valhalla:~/projects$ sudo mount -o loop -t iso9660 library.iso
tmp_mount/
4
5 razvan@valhalla:~/projects$ ls tmp_mount/
6 elibe000.odt eliberat.gnu eliberat.ods eliberat.odt

```

Se observă că, în urma obținerii imaginii, fișierele au fost redenumite în formatul 8.3².

În GNOME, scrierea CD-urilor se poate realiza cu ajutorul utilitarului **GnomeBaker**. Pentru scrierea unui CD, se porneste utilitarul, se selectează opțiunea **Data CD** și apoi se adaugă directoarele de scris pe CD în arborescența din partea stânga jos, așa cum reiese din figura 15.4. În momentul în care toate fișierele au fost adăugate se folosește butonul **Burn**.

În KDE, scrierea CD-urile se realizează cu ajutorul utilitarului **K3b** (vezi figura 15.5). Modul de utilizare este foarte apropiat de cel al GnomeBaker.

¹<http://www.daemon-tools.cc/eng/home>

²http://en.wikipedia.org/wiki/8.3_filename

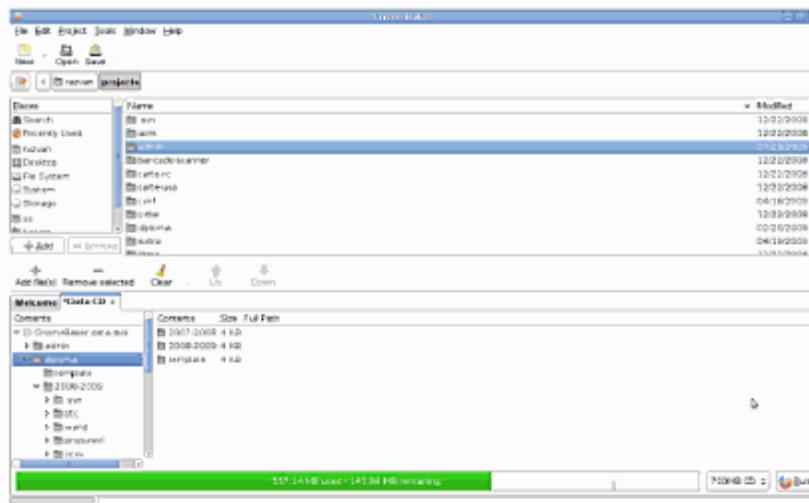

Figura 15.4: Scrierea unui CD folosind GnomeBaker

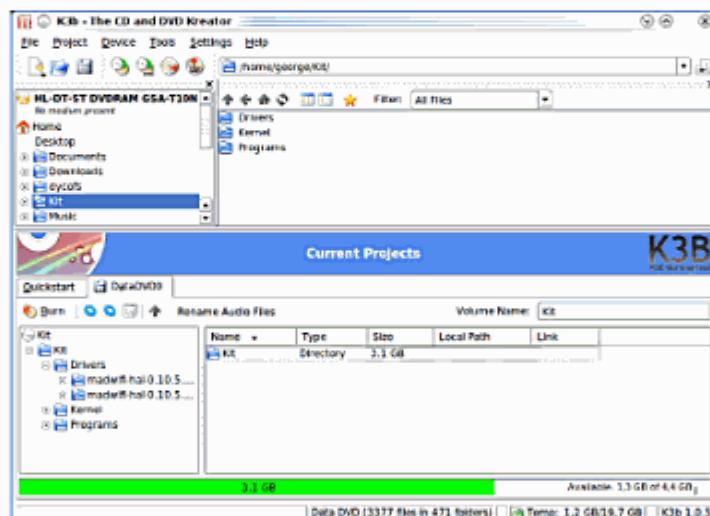

Figura 15.5: Scrierea unui CD folosind K3b

15.4 Messenger în Linux

Pentru utilizatorii de *Instant Messaging*, Linux are, tradițional, o alternativă ușor diferită, dar mult mai flexibilă și mai utilizabilă.

Acest program se numește **Pidgin**. Initial numit Gaim, Pidgin are avantajul de a fi multi-protocol. Folosind aceeași interfață și o singură instantă a programului, un utilizator poate avea acces la conturile de Yahoo Messenger, MSN/Windows Live, Google Talk, AIM etc. Mai mult, este posibilă folosirea mai multor conturi din aceeași rețea simultan, fără a fi nevoie de instalarea unui patch adițional.

Central conceptului de conturi multiple din Pidgin este fereastra "Accounts". Aceasta poate fi accesată din meniul Accounts→Manage Accounts. Adăugarea unui cont

de Yahoo este cât se poate de facilă; ea nu necesă configurații adiționale. Google Talk necesită specificarea unui domeniu, pentru că se bazează pe un protocol descris numit XMPP¹. Un exemplu de adăugare a unui cont Google Talk este prezentat în figura 15.6.

Figura 15.6: Adăugarea unui cont de Google Talk în Pidgin

Lista de contacte este una singură, pentru toate conturile active. Aceasta facilitează și gruparea mai multor contacte într-unul singur, pentru cazul în care aceeași persoană este prezentă în lista de contacte pe mai multe conturi sau rețele.

Pidgin are inclusiv suport de chat multidirectional, cum ar fi conferințe de Yahoo sau protocolul IRC. Aceste *chat rooms* pot fi adăugate în lista de contacte, astfel programul are o interfață uniformă.

Nucleul Pidgin este biblioteca Purple. Aceasta mai este folosită, printre altele, și de Finch, un program cu interfață text-mode, dar asemănător cu Pidgin. Cele două programe și biblioteca asociată sunt dezvoltate de echipe cu legături foarte strânse și au pornit din același cod.

Alternative la Pidgin sunt Kopete (parte a mediului KDE), Empathy (care va înlocui Pidgin în unele distribuții), sau, cu interfață text, centerim.

15.5 BitTorrent în Linux

Pentru protocolul BitTorrent (protocol peer-to-peer de transfer de fișiere) există mai multe aplicații în Linux. Astfel, Ubuntu vine cu **Transmission**² preinstalat. Simplu și ușor configurabil, programul se remarcă prin faptul că utilizatorul nu trebuie să seteze nicio preferință inițial înainte de rularea acestuia (existând definite opțiuni by-default pentru ca toate lucrurile să funcționeze perfect). Desigur, opțiunile pot fi reconfigurate și acest

¹<http://xmpp.org>

²<http://www.transmissionbt.com/>

lucru se face foarte ușor din interfața grafică, nefiind necesară o experiență foarte vastă. De asemenea, clientul Transmission are cel mai mic consum de memorie dintre toate aplicatiile ce folosesc protocolul BitTorrent.

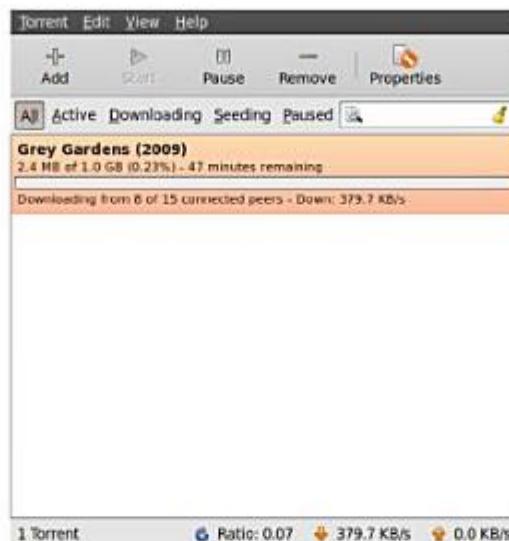

Figura 15.7: Transmission

Pentru Kubuntu există preinstalat **Ktorrent**¹. Ca și în cazul Transmission, folosirea acestui program este foarte facilă, majoritatea configurațiilor realizându-se prin interfața grafică.

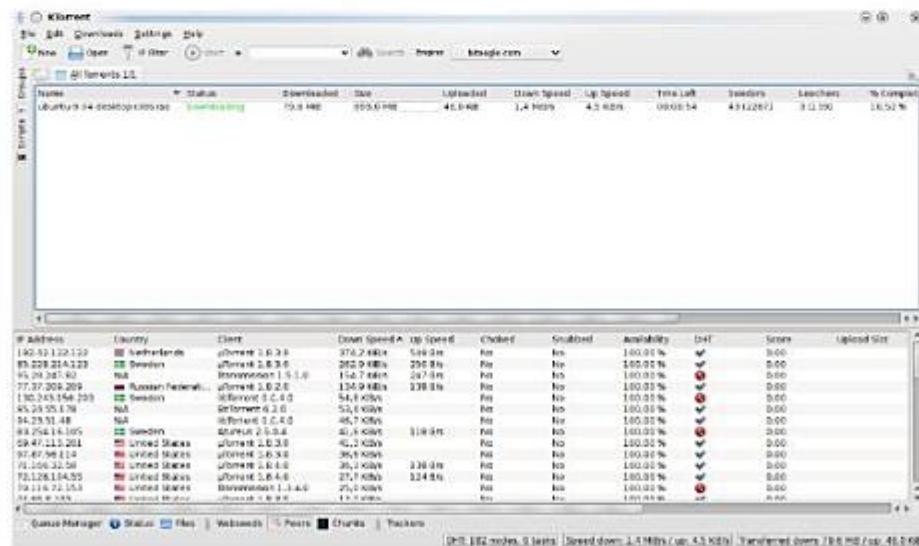

Figura 15.8: Ktorrent

Pentru cazul în care nu este disponibilă o interfață text, există posibilitatea folosirii

¹<http://ktorrent.org/>

rtorrent¹. Utilizând ncurses², această aplicație este foarte ușor de folosit peste o conexiune ssh sau într-un mediu fără interfață grafică.

Nu în ultimul rând, există **Limewire**³, o aplicație cross-platform bazată pe Java, suportând facilități reduse de BitTorrent. În plus, aplicația folosește reteaua Gnutella⁴ pentru a localiza fisierele căutate.

15.6 Imprimanta în Linux

În Linux, folosirea imprimantei este condiționată de instalarea și configurarea **CUPS** (*Common Unix Printing System*). CUPS permite instalarea unui server care trimite solicitările către o imprimantă. Poate fi astfel folosit pentru a servi solicitați sosite din rețea. Pachetul asociat se numește `cups`.

În cadrul CUPS există pachetul `cups-pdf` care permite instalarea unei imprimante virtuale. Folosirea acestei imprimante virtuale conduce la obținerea unui fișier PDF⁵. În mod implicit, fisierele generate sunt stocate în directorul `PDF` din home-ul utilizatorului curent.

Imprimantele (sau serviciul CUPS) pot fi configurate în două moduri:

- prin intermediul interfeței grafice, în Gnome (vezi figura 15.9) sau KDE (vezi figura 15.10);
- prin intermediul interfeței web (vezi figura 15.11); interfața web este accesată, în mod implicit, prin intermediul URL-ului `http://localhost:631/`.

Figura 15.9: Gestiona imprimantei în GNOME

Configurarea imprimantei poate fi realizată numai de un utilizator privilegiat. Operațiile uzuale sunt adăugarea imprimantei, stergerea imprimantei, modificarea configurării de imprimantă. CUPS are instalate majoritatea driverelor de imprimantă astfel încât majoritatea imprimantelor vor putea fi configurate fără operații suplimentare. În caz de probleme sau în cazul folosirii unor imprimante ale căror drivere nu sunt prezente se recomandă accesarea site-ului OpenPrinting⁶.

¹<http://libtorrent.rakshasa.no/>

²<http://www.gnu.org/software/ncurses/ncurses.html>

³http://wiki.limewire.org/

⁴<http://en.wikipedia.org/wiki/Gnutella>

⁵http://en.wikipedia.org/wiki/Portable_Document_Format

⁶<http://www.linuxfoundation.org/collaborate/workgroups/openprinting>

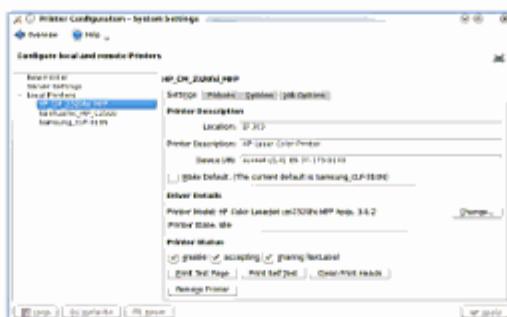

Figura 15.10: Gestiunea imprimantei în KDE

The screenshot shows the 'Home > CUPS 1.3.11' web interface. The top navigation bar includes 'File', 'Edit', 'View', 'Go', 'Bookmarks', 'Tools', 'Tabs', and 'Help'. Below it is a toolbar with 'Back', 'Forward', 'Home', 'Bookmarks', and a search field. The main content area has a yellow header 'Common UNIX Printing System 1.3.11' with links for 'Home', 'Administration', 'Classes', 'Documentation/Help', 'Jobs', and 'Printers'. A green banner below says 'Welcome!'. Text in the banner states: 'These web pages allow you to monitor your printers and jobs as well as perform system administration tasks.' Below are buttons for 'Help', 'Add Class', 'Add Printer', 'Manage Classes', 'Manage Jobs', 'Manage Printers', and 'Manage Server'. A note says: 'If you are asked for a username and password, enter your login username and password or the "root" username.' A section titled 'About CUPS' features an illustration of a computer monitor and printer, with text explaining CUPS as a portable printing layer for Linux-based systems and its use of IPP and PPD for real-world printing. A link to 'www.cups.org' is provided. At the bottom, a green banner says 'For Printer Drivers and Assistance'.

Figura 15.11: Interfața web pentru CUPS

15.7 Jocuri în Linux

Datorită originilor și mediului căruia i-a fost destinat până nu demult, Linuxul nu a reprezentat un segment de piată atractiv pentru producătorii de jocuri. De aceea nu există foarte multe jocuri care pot rula pe acest sistem de operare.

În Windows, cele mai multe jocuri folosesc pentru desenarea obiectelor 3D API-ul Direct3D de la Microsoft, parte a API-ului multimedia DirectX (DirectX a ajuns la versiunea 10 odată cu apariția Windows Vista). Pe lângă acest API (proprietary Microsoft), există și jocuri care folosesc un alt API, open source, numit OpenGL (Open Graphics Library). OpenGL este o colecție de funcții gândite să fie cross-language și cross-platform. Este printre puținele API-uri standardizate folosite în Linux pentru crearea obiectelor 3D și implicit a jocurilor 3D.

Dintre cele mai cunoscute jocuri pe Linux avem:

- Battle for Wesnoth¹ – un joc de strategie fantasy
- Nexus² – shooter, clonă Quake
- ArmaGetron Advanced³ – un joc bazat pe un film SF din anii 80

Figura 15.12: Nexus

În afară de aceste jocuri gratis, făcute de comunități conectate în jurul lor, există și jocuri cu suport pe Linux din partea unor firme mari. Dintre acestea probabil cea mai bine cunoscută este Id Software care oferă majoritatea jocurilor produse și pe Linux. Epic games, producătorul seriei Unreal, oferă de asemenea pentru anumite jocuri și o variantă pentru Linux.

Wine⁴ este o aplicație ce permite rularea unor programe destinate platformelor Windows pe un sistem Linux. Pentru a vedea dacă o aplicație rulează în wine și alte informații legate de rularea ei în wine puteți consulta baza de date a proiectului⁵. Winetricks⁶ este un script făcut pentru instalația mai ușor anumite aplicatii specifice Windows, cum ar fi directx sau framework-ul .NET.

15.8 Dual-monitor în Linux

Odată cu trecerea de la monitoarele CRT la cele LCD și în același timp cu scăderea prețului la hardware, posibilitatea de a conecta două monitoare la sistemul fizic a devenit accesibilă. Cresterea productivității și a confortului în utilizarea calculatorului îndeamnă din ce în ce mai mulți utilizatori să folosească o astfel de soluție.

¹<http://www.wesnoth.org>

²<http://www.alientrap.org/nexus>

³<http://armagetronad.net>

⁴<http://www.winehq.org/>

⁵<http://appdb.winehq.org/>

⁶<http://wiki.winehq.org/winetricks>

Atunci când sunt conectate două monitoare la sistem (sau un monitor și un videoproiector) acestea pot fi utilizate în două configurații:

- *mirror*, în care amândouă monitoarele arată aceeași imagine
- *extended*, în care imaginile arătate de cele două monitoare sunt diferite și alăturate

Configurația *mirror* este utilă numai în cazul în care se dorește vizualizarea acelasi informații pe mai multe monitoare. În schimb, configurația extinsă permite mărirea spațiului de lucru, așa cum se poate vedea în figura 15.13.

Figura 15.13: Alăturarea a două desktop-uri. Fiecare este redat pe un monitor separat

Pentru realizarea unei configurații de acest gen se pot folosi utilitare grafice sau utilitare în linie de comandă. În cazul GNOME, accesând *System -> Preferences -> Display* se pot configura atât parametrii pentru fiecare din monitoare (rezoluție, rată de refresh) cât și activarea sau dezactivarea fiecărui monitor (figura 15.14). În plus, intrefata de configurare permite alegere modului în care sunt așezate cele două desktop-uri: unul lângă altul, unul deasupra altuia sau, spre exemplu, pe ce monitor se afisează desktop-ul din stânga.

În cazul în care se dorește realizarea unui set de configurații avansate, va trebui folosit utilitarul **xrandr**, descris în secțiunea 13.4.1.

Un exemplu de comandă **xrandr** ce permite configurarea monitorului extern pentru un laptop ca desktop extins este următoarea:

```
1 george@asgard:-$ xrandr --output VGA --mode 1920x1200 --rate 60 --pos 0x0  
--output LVDS --mode 1280x800 --rate 60 --pos 0x1200
```

Așa cum se poate vedea, pentru fiecare din monitoare (LVDS – ecranul laptop-ului și VGA – ieșirea video) se configurează trei parametri:

- rezoluția, prin parametrul **--mode**
- rata de refresh, prin parametrul **--rate** (acest parametru poate lipsi, caz în care sistemul de operare va alege automat cea mai bună variantă posibilă)
- poziția desktop-ului, prin parametrul **--pos**

Pozitia desktop-ului se măsoară, la fel ca majoritatea elementelor ce tin de grafica pe calculator, începând din colțul din stânga sus, având axa Ox orizontală și axa Oy

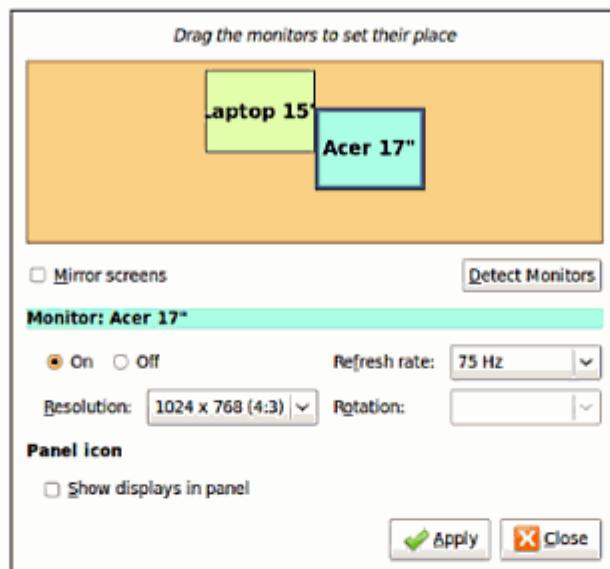

Figura 15.14: Configurări pentru desktop extins în GNOME

orientată în jos. Astfel, în exemplul de mai sus, ieșirea VGA se va afla cu colțul din stânga sus în origine ($X=0, Y=0$), iar ieșirea LVDS se află sub cea VGA, amândouă aliniate la stânga ($X=0, Y=1200$).

Un alt exemplu de configurare a unui desktop multiplu, care a generat configurația prezentă în figura 15.14, este:

```
1 george@asgard:~$ xrandr --output VGA --mode 1280x1024 --pos 1280x0 --
output LVDS --mode 1280x800 --pos 0x224
```

Ieșirea LVDS este plasată în stânga ($X=0$), cu 224 de pixeli mai jos ca originea ($Y=224$). Ieșirea VGA este plasată în dreapta, la 1280 de pixeli departare de origine ($X=1280$) și la același nivel cu aceasta ($Y=0$). Cei 224 de pixeli, calculați ca diferența dintre înălțimea celor două ecrane (1024 și 800), au fost folosiți pentru a aduce partea de jos a celor două ecrane la același nivel. După cum se poate vedea și în figura 15.14, în patea de sus a ecranului mai mic (LVDS) apare o bandă neagră care nu va fi observată însă pe niciunul din monitoare.

15.9 Documente office în Linux

Deși suita Microsoft Office nu este disponibilă pentru Linux, interoperabilitate aproape completă cu ea se poate obține utilizând OpenOffice.

OpenOffice are, similar cu produsul Microsoft, componente pentru editarea documentelor, a foilor de calcul, gestiunea bazelor de date și realizarea prezentărilor, numite Writer, Calc, Base, respectiv Impress. În plus, există un corespondent al lui Visio numit Draw și un editor de formule matematice numit Math.

Versiunea 3.0 a OpenOffice are inclusiv suport pentru documente în format OOXML¹. Este recomandată, în schimb, în situația în care nu este nevoie de compatibilitate cu Microsoft Office, folosirea documentelor în format nativ. Standardul se numește ODF (*Open Document Format*), este omologat ISO, și implementat de numeroase alte suite similare.

Pentru distribuția documentelor *read-only* este recomandat formatul .pdf. Salvarea unui document din Writer în acest format este o facilitate care vine cu OpenOffice, nefiind nevoie de instalarea unui plugin.

Desigur, există alternative la OpenOffice; KOffice este o suită similară, dar sunt și multe programe *standalone*, care pot edita un singur tip de fișier. Asemenea programe se disting prin viteză de operare superioară și necesități hardware mai reduse. Două exemple cunoscute sunt AbiWord² și Gnumeric³.

Cuvinte cheie

- Rhythmbox
- Amarok
- Banshee
- codecuri
- VLC
- mplayer
- wodim (cdrecord)
- genisoimage
- GnomeBaker
- K3b
- Pidgin
- BitTorrent
- Transmission
- Ktorrent
- CUPS
- OpenOffice
- ODF

Întrebări

1. Care dintre următoarele afirmații este adevărată despre codec-urile audio și video în Linux?
 - nu există codec-uri audio/video pentru Linux
 - un utilizator trebuie să plătească pentru codec-uri în Linux
 - codec-urile sunt gratuite, dar trebuie să fie compilate din surse
 - majoritatea codec-urilor sunt instalate ca dependențe ale player-elor corespunzătoare
2. Care dintre următoarele comenzi NU are legătură cu procesul de scriere a unui CD sau DVD?

¹Formatul OOXML a fost introdus odată cu Microsoft Office 2007 și se distinge prin adăugarea literelor "x" la extensia veche, de exemplu .docx

²<http://www.abisource.com/>

³<http://projects.gnome.org/gnumeric/>

- wodim**
- cdrecord**
- mplayer**
- genisoimage**

3. Ce program are și facilități pentru IRC?

- Pidgin
- Ktorrent
- centerim
- Audacious

4. CUPS este o suită de programe care se folosește la:

- printare
- scrierea unui CD/DVD
- editarea de documente Office
- CUPS este un joc

5. Pentru trimitera unui document către un coleg pentru printare este recomandat formatul:

- .doc
- .docx
- .pdf
- .odt

Anexa A

Răspunsuri la întrebări

Capitolul 1. Introducere

1. interpretor de comenzi – trebuie să se poată interpreta comenzi pentru funcționarea sistemului de operare
2. BIOS – BIOS-ul nu este una din resursele de care este nevoie în virtualizare
3. Larry Wall – autorul limbajului Perl
4. căutarea și eliminarea programelor virus - de aceste lucruri se ocupă o aplicație antivirus
5. OpenSolaris – celelalte sunt sisteme de operare specializate pentru dispozitive mobile
6. OpenVZ – rulează doar sub Linux
7. un proiect care produce o componentă importantă a aplicațiilor ce rulează peste nucleul Linux - GNU's not Unix
8. Windows – pentru că viața e dură și marketing-ul e marketing
9. Symbian OS – dar iPhone OS is catching up
10. Unix – dezvoltat de un grup de la AT&T în anul 1969

Capitolul 2. Instalarea Linux. Configurări de bază

- 1 – poate există doar un root
2. configurarea unei partiții primare – pentru că se rulează într-un mediu temporar
3. PalmOS
4. adevărat, adevărat
5. comanda a fost lansată de utilizatorul root – se presupune că root are privilegii complete
6. swap – swap este un tip de partiție, nu un tip de sistem de fișiere

7. virtuală – toate celelalte sunt tipuri de partiții
8. Ubuntu
9. window manager – window manager se referă la mediul grafic
10. adduser – adduser este folosită pentru a adăuga utilizatori

Capitolul 3. Gestiona pachetelor și utilizatorilor

1. useradd – va crea un utilizator nou folosind configurația implicită
2. Permisiiile asupra /etc/passwd nu asigură securitate maximă. – /etc/passwd poate fi citit de orice utilizator
3. apt este un wrapper peste dpkg
4. legături simbolice
5. grupurile din care face parte – informațiile despre grupuri sunt ținute în fișierul /etc/group
6. conține versiuni ale unor pachete diferite de ceea ce găsește în repository-urile centrale – programatorii folosesc astfel de repository-uri pentru testarea de noi versiuni ale programelor

Capitolul 4. Sisteme de fișiere

1. suportului pentru jurnalizare – în cazul în care se întrerupe curentul, ultimele operații pot fi refăcute pe baza jurnalului
2. /etc/fstab
3. 606 – 653 = rw-r-x-wx; a-x va elimina dreptul de executie de la toți (rw-r--w-); u+x va da drept de scriere owner-ului (nu se realizează schimbări); g-r va elimina drepturile de citire ale grupului (rw----w-); o+r va da drepturi de citire altor utilizatori; drepturile în final vor fi rw----w- (606)
4. cat – comanda **cat** poate fi aplicată doar fișierelor
5. interfață de rețea de looback – nu are corespondent în sistemul de fișiere
6. EXT3
7. toți utilizatorii – 755 = rwx-r-xr-x
8. afișarea de mesaje despre arhivare – conform **man**
9. mount
10. formatarea partiției cu sistemul de fișiere dorit – fiind dată o partiție, pentru a putea folosi spațiul de pe aceasta, este necesară formatarea acesteia cu un sistem de fișiere

Capitolul 5. Procese

1. init – este primul proces pornit în sistem, cu PID-ul 1
2. nohup – comanda este folosită pentru a rula un proces cu caracteristici de daemon
3. 1 – există un singur proces init cu PID-ul 1
4. oricâte – nu există limită pentru procesele bash din sistem
5. kill – comanda doar trimite semnale proceselor
6. fals, fals – un program poate fi rulat de mai multe ori – astfel se vor crea mai multe procese care au aceeași imagine; top afișează pe prima coloană pid-ul
7. pkill – comanda permite trimiterea de semnale
8. /proc – un sistem de fișiere virtual, în care se găsesc informații despre fiecare proces în parte
9. adevărat, fals – toate PID-urile au valori pozitive; în mod normal, prioritățile au valori între -19 și +20
10. explorer – nice – Explorer este un shell, nice este o comandă pentru modificarea priorității unui proces

Capitolul 6. Pornirea și initializarea sistemului

1. BIOS, GRUB, vmlinuz, init –
2. un sector ce conține semnătura 0xAA55 (ultimii doi octeți) – un sector este de tipul boot dacă el conține acești ultimi doi octeți, astfel se poate face un sector care să nu conțină un sistem de operare dar să fie bootabil având acești ultimi doi octeți
3. upstart –
4. 1, 1, oricâte –
5. POST/CMOS –
6. stage2 –
7. /boot/grub/menu.lst –
8. init, getty, login, bash –
9. (hd1,2) –
10. adevărat/adevărat –

Capitolul 7. Analiza hardware a sistemului

1. CPU – CPU (Central Processing Unit) este procesorul, echivalentul unității de comandă și a unității de execuție din modelul Von Neumann

2. dd – dd copiază date raw de pe un dispozitiv
3. dd – dd este utilitar de copiere de date, nu de informare
4. modinstall – nu există comanda **modinstall**
5. /dev/hda3 – /dev/hda3 reprezintă un disc
6. /dev/ttys0 – /dev/ttys0 este asociat unui dispozitiv serial
7. southbridge – southbridge este unul din cele două chipset-uri importante de pe placă de bază
8. TGZ – TGZ se referă la un tip de arhivă
9. placa grafică – AGP (Advanced **Graphics** Port)
10. dimensiunea registrelor – dimensiunea registrelor este cea care denotă tipul arhitecturii (arhitectură pe 32 de biți, pe 64 de biți)

Capitolul 8. Configurări de rețea

1. Serverul web de la adresa cs.pub.ro este opert – stația este online (comanda ping reușește); dacă browser-ul nu reușește înseamnă că serverul web este opert
2. Nu – adresa este greșită (al treilea octet este 257; mai mare decât 255)
3. 172.16.150.0 – se face operatia 172.16.150.200 SI-LOGIC 255.255.255.0; rezultă 172.16.150.0
4. Dorel a generat foarte mult trafic în timp scurt, lucru specific virușilor – opțiunea -f a comenzi ping generează foarte multe pachete (flood)
5. Asocia nume de domenii cu adrese IP – conform definiției
6. 102.168.124.159, pentru că a fost ultima adresă configurată de root – masca este configurată implicit dacă nu se folosește opțiunea netmask
7. fals, adevărat – fișierul se cheamă /etc/network/interfaces
8. adevărat, false – serverele pot fi accesate; DNS este necesar pentru a asigura referirea acestora prin nume (în loc de adresă IP)
9. calea către sursă și destinație – conform definiției
10. ping localhost – toate celelalte comenzi folosesc comanda ping catre un server referit prin nume; referirea prin nume necesită un server DNS

Capitolul 9. Servicii de rețea

1. editarea unui nou mesaj – editarea se face pe sistemul local; nu necesită o conexiune client-server

2. fals, fals – telnet este protocol de nivel aplicație care funcționează peste TCP (nivel transport); comunicația este bidirectională
3. SSH – SMTP și IMAP sunt protocole de e-mail, HTTP este protocol web
4. FTP – FTP (File Transport Protocol) nu are nici o legătură cu serviciul web
5. Postfix – Firefox este browser, Outlook client de e-mail, Apache este server web
6. pentru stabilirea conexiunii utilizatorul bestman trebuie să existe pe test.com – comunicația FTP necesită autentificare pe server; bestman este utilizatorul care trebuie să se autentifice
7. adevărat, fals – din definiție
8. Thunderbird – Thunderbird este client de e-mail
9. ssh – wget și curl sunt clienti web, iar telnet permite conectarea și transmiterea de comenzi și răspunsuri HTTP
10. niciuna dintre variante – comunicația se realizează folosind SMTP

Capitolul 10. Elemente de securitate

1. filtrarea pachetelor de rețea
2. citire și execuție – cu **umask 022** fisierul va fi creat cu drepturi 644. După execuția comenzii **chmod go+x test** grupul va primi drept de execuție. Într-un final, grupul va avea drepturile **r-x**
3. _cOrN31[]sh+ – este o parolă complexă, formată cu cifre, litere și simboluri
4. vârfuri de tensiune în rețeaua electrică –
5. toate variantele
6. fals, fals – virusul dintr-un e-mail trebuie întâi activat; în funcție de tipul lui și de clientul de e-mail, metoda de activare poate差别; un sistem poate fi "gazda" oricărui virus, atât timp cât nu este protejat
7. numărul de clienți ai server-ului – restul informațiilor se pot extrage direct din traficul monitorizat
8. ulimit
9. definirea unei politici de securitate
10. /etc/shadow

Capitolul 11. Compilare și linking

1. ajută ca aplicațiile să fie mai simplu de întreținut – programatorii nu mai trebuie să dezvolte și să întrețină componente, utilizând componentele disponibile în biblioteci

2. -c
3. se numește portabilitate
4. make <target> – fisierul Makefile trebuie să se găsească în directorul curent; pentru trimiterea unui fisier Makefile ca parametru se folosește parametrul -f
5. fișiere sursă C fără directive de precompilare
6. static library – codul dintr-o biblioteca statică este integrat la compilare în executabil
7. adevărat, fals – apelurile de sistem pot fi executate și direct de către aplicatii
8. fișierul este executabil – restul informațiilor reies din ieșirea comenzi file
9. fals, fals – programele interpretate se depanează mai ușor decât cele compilate deoarece procesul de dezvoltare nu mai presupune compilarea codului; în urma compilării nu rezultă fișiere în limbaj de asamblare (fișierele în limbaj de asamblare nu se pot executa direct pe procesor)
10. strace <program>

Capitolul 12. Shell scripting

1. Flash – Flash este un plug-in pentru web browser
2. grep – este singura comandă dintre cele prezentate care poate primi ca parametru o expresie regulată
3. << – este operatorul pentru deschiderea unui *here document*
4. test a == b – [\$a == \$b] nu are operanții separați de paranteze; celelalte opțiuni nu sunt folosite pentru testarea egalității
5. Sortează liniile în format numeric
6. cut – cut este folosit pentru extragerea de componente dintr-o linie de text
7. Viteza mare de execuție – scripturile shell trebuie să fie interpretate, motiv pentru care au o viteză mică de execuție
8. Prezintă calea către utilitarul folosit pentru rularea scriptului
9. repeat – nu există comanda repeat în Bash
10. find . -mindepth 2 -type f – comanda afișează recursiv doar fișierele din subdirectoare

Capitolul 13. Mediul grafic

1. PNG – PNG este un format bitmap cu suport pentru transparentă (*alpha channel*)

2. UTF-8 – UTF-8 este un standard de codificare a caracterelor în fișiere
3. permite unui utilizator să se autentifice în interfață grafică – conform definiției
4. Xorg și bitmap – Xorg este o implementare de server X, bitmap este un tip de imagini
5. Dorel nu are dreptul să pornească serviciul kdm – din prompt se poate observa că utilizatorul nu este autentificat ca root
6. Spotlight – Spotlight este un serviciu de indexare și căutare a fișierelor în Mac OS X
7. KDE – KDE este un *Desktop Environment*
8. System Information – restul aplicațiilor sunt folosite pentru a afla informații în linia de comandă
9. Adeverat, Fals – Un Window Manager controlează cum arată ferestrele aplicațiilor prin intermediul componentei *window decorator*. Clientul X nu interacționează cu utilizatorul direct; server-ul X face acest lucru.
10. Xorg – Xorg este o implementare de server X

Capitolul 14. Utilitare pentru dezvoltare

1. Vim – **gdb** este un debugger, **ctags** este un program utilizat pentru a prelucra o sursă și scoate un fișier cu indecsă și **astyle** este un *code beautifier*
2. Valgrind – **git** este un program de *revision control*, **indent** este un *code beautifier* și Trac este un utilitar de management a proiectelor
3. boot – checkout/clone aduce local o copie a repository-ului, commit adăugă modificările la repository și update aduce repository-ul local la cea mai nouă versiune
4. licențierea codului sub GPL – o licență nu va influența frumusețea sau lizibilitatea codului.
5. OpenOffice – OpenOffice este Office Suite, nu oferă unele necesare dezvoltării codului.
6. ctags – **splint** este un utilitar de analiză statică a codului, **indent** este un *code beautifier* și **gdb** este un utilitar de depanare
7. graphic – în modul visual se intră apăsând tasta *v*, în modul command se intră apăsând *;*, în modul insert se intră apăsând tasta *i*
8. **:w** – **:q** închide editorul, **:s** va face replacei, **:help** lansează într-un tab fișierul de help
9. git – Vim este un editor, Eclipse este un IDE și ddd este un debugger
10. Trac – GTK este un *widget toolkit*, ddd este un debugger și Waterfall este un model de dezvoltare software-ului

Capitolul 15. Viața în Linux

1. Majoritatea codec-urilor sunt instalate ca dependențe ale player-elor corespunzătoare. – pentru o utilizare mai ușoară (nu trebuie instalare ulterior codecurile)
2. mplayer – este un media player
3. Pidgin – libpurple, biblioteca utilizată de Pidgin are suport și pentru IRC
4. printare – *Common Unix Printing System*
5. .pdf – celelalte formate nu sunt suportate integral pe toate sistemele

Bibliografie

- [1] Tom Adelstein and Bill Lubanovic. *Linux System Administration*. O'Reilly Media, March 2007.
- [2] Alfred V. Aho, Ravi Sethi, and Jeffrey D. Ullman. *compilers: Principles, Techniques, and Tools*. Addison Wesley, January 1986.
- [3] Ross J. Anderson. *Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems*. Wiley, second edition, April 2008.
- [4] Nitesh Dhanjani and Justin Clarke. *Network Security Tools*. O'Reilly Media, April 2005.
- [5] Bruce Eckel. *Thinking in Java*. Prentice Hall PTR, fourth edition, February 2006.
- [6] John Fusco. *The Linux Programmer's Toolbox*. Prentice Hall, March 2007.
- [7] Simson Garfinkel, Gene Spafford, and Alan Schwartz. *Practical Unix and Internet Security*. O'Reilly Media, third edition, February 2003.
- [8] Mark G. Graff and Kenneth R. Van Wyk. *Secure Coding: Principles and Practices*. O'Reilly, July 2003.
- [9] John L. Hennessy and David A. Patterson. *Computer Architecture: A Quantitative Approach*. Morgan Kaufmann, fourth edition, September 2006.
- [10] Michael Horton and Clinton Mugge. *Hacknotes - Network Security Portable Reference*. McGraw-Hill Osborne Media, July 2003.
- [11] Steve Hunger. *Debian GNU/Linux Bible*. Wiley, May 2001.
- [12] Brian W. Kernighan and Rob Pike. *The Practice of Programming*. Addison-Wesley Professional, February 1999.
- [13] Brian W. Kernighan and Dennis M. Ritchie. *The C Programming Language*. Prentice Hall, second edition, April 1988.
- [14] Donald E. Knuth. *Art of Computer Programming*. Addison-Wesley Professional, October 1998.
- [15] John R. Levine. *Linkers and Loaders*. Morgan Kaufmann, October 1999.
- [16] Robert Love. *Linux Kernel Development*. Novell Press, second edition, January 2005.
- [17] Robert Love. *Linux System Programming*. O'Reilly Media, September 2007.

- [18] Neil Matthew and Richard Stones. *Beginning Linux Programming*. Wrox, November 2007.
- [19] David A. Patterson and John L. Hennessy. *Computer Organization and Design: The Hardware/Software Interface*. Morgan Kaufmann, fourth edition, November 2008.
- [20] Cyrus Peikari and Anton Chuvakin. *Security Warrior*. O'Reilly Media, January 2004.
- [21] Eric S. Raymond. *The Art of Unix Programming*. Addison-Wesley Professional, October 2003.
- [22] Răzvan Rughinis, Răzvan Deaconescu, Andrei Ciorba, and Bogdan Doinea. *Rețele locale*. Printech, September 2008.
- [23] Răzvan Rughiniș, Răzvan Deaconescu, George Milescu, and Mircea Bardac. *Utilizarea sistemelor de operare*. Printech, September 2007.
- [24] Joel Scambray, Mike Shema, and Caleb Sima. *Web Applications (Hacking Exposed)*. McGraw-Hill Osborne Media, second edition, June 2006.
- [25] Bruce Schneier. *Applied Cryptography*. John Wiley & Sons, second edition, October 1996.
- [26] Avi Silberschatz, Peter Baer Galvin, and Greg Gagne. *Operating System Concepts*. John Wiley & Sons, seventh edition, December 2004.
- [27] W. Richard Stevens. *Advanced Programming in the Unix Environment*. Addison-Wesley Professional, June 1992.
- [28] W. Richard Stevens. *TCP/IP Illustrated*. Addison-Wesley Professional, January 1994.
- [29] W. Richard Stevens. *Unix Network Programming*. Prentice Hall, second edition, January 1998.
- [30] Andrew S. Tanenbaum. *Computer Networks*. Prentice Hall, fourth edition, August 2002.
- [31] Andrew S. Tanenbaum. *Structured Computer Organization*. Prentice Hall, fifth edition, June 2005.
- [32] Andrew S. Tanenbaum. *Modern Operating Systems*. Prentice Hall, third edition, December 2007.
- [33] Larry Wall, Tom Christiansen, and Jon Orwant. *Programming Perl*. O'Reilly Media, third edition, July 2000.

Glosar

- Wall, 326
- help, 43
- help, 372
- .vimrc, 477
- /dev, 201
- /etc/hostname, 236
- /etc/hosts, 235
- /etc/network/interfaces, 225
- /etc/resolv.conf, 233
- /proc/cpuinfo, 208
- /proc/modules, 194
- înlătuirea comenzilor, 382
- întrerupere, 204
 - _cplusplus, 361
- ACL (*Access Control List*), 88
- ACPI (*Advanced Configuration and Power Interface*), 198
- adresă IP, 219
- adresă IPv6, 219
- adresă MAC, 219
- agile, 497
- Anjuta, 469, 494
- apel de sistem, 186
- apeluri de sistem, 487
- API (*Application Programming Interface*), 7
- aplicații de bază, 2
- apropos, 43, 372
- arhitectura unui sistem de calcul, 188
- arhivare, 82
- asamblare, 328, 333
- astyle, 472
- autocompletion (bash), 369
- AVFS (*Anti-Virus Filesystem*), 103
- awk, 410
- background, 130
- bash, 366
- bg, 132
- bibliotecă, 341
- bibliotecă partajată, 342, 486
- bibliotecă statică, 342
- biblioteci cu legare dinamică, 342
- biblioteci cu legare statică, 342
- BIOS (*Basic Input Output System*), 153
- bitmap, 442
- booting, 152
- bootloader, 154
- branch, 479
- bug, 489, 497
- bug-report, 497
- C și C++, 357
- Căsuță postală, 264
- cache L1, 189
- cache L2, 189
- cachegrind, 492
- cale absolută, 72
- cale relativă, 72
- case (bash), 367, 394
- cat, 378, 400
- certificat digital, 311
- chainloading, 159
- checkout, 479
- chmod, 291
- chown, 291
- chroot, 300
- CLI (*Command Line Interface*), 38, 366
- client, 254
- cmdlets, 434
- CMOS (*Complementary Metal Oxide Semiconductor*), 153
- code folding, 473
- coding style, 470
- comandă, 42
- commit, 479
- compilare, 321, 328, 331
- compilare din surse multiple, 327
- compilator, 321, 324

- configurare bash, 426
configurare prompt shell, 429
configurare vim, 477
configure, 484
consolă, 40
consola GRUB, 164
controlul accesului, 281
controlul versiunii, 479
criptare, 310
csh, 366
ctags, 478, 482
CTRL-\, 139
CTRL-ALT-DEL, 142
CTRL-C, 139
CTRL-Z, 131, 139
cut, 403
Cygwin, 356
- daemon, 133
darcs, 479
dd, 206
DDD (*Data Display Debugger*), 489, 491
Debian, 25
debug, 489
debugger, 489
depanare, 489
depmod, 195
desktop environment, 447
dezasamblare, 334
dhclient, 225
DHCP (*Dynamic Host Control Protocol*), 251
director, 69, 74
display manager, 447
dispozitiv bloc, 203
dispozitiv caracter, 203
dispozitive de intrare/iesire, 187
distribuție Linux, 24
DLL (*Dynamic-link library*), 342
DMA, 206
DNS (*Domain Name System*), 223, 251
documentație html, 499
documentație LaTeX, 499
DoS (*Denial of Service*), 281
Doxygen, 499
driver, 3, 193
- echo, 377
Eclipse, 469, 494
- ELF (*Executable and Linking Format*), 340
Emacs, 320
emulare, 17
emulator de terminal, 41
EncFS, 103
Ethernet, 252
ethtool, 239
exit, 377
export, 377
expresie regulată, 407
extern, 361
Extreme Programming, 497
- feature creep, 282
fg, 132
fișier, 69, 74
fișier executabil, 339
fișier obiect, 333
find, 416
Firewall, 310
firewall, 310
for (bash), 367, 395
foreground, 130
fork bomb, 281
frecvență, 188
fsck, 212
FTP (*File Transfer Protocol*), 251
funcții bash, 424
FUSE, 103
- gateway, 222
GCC (*GNU Compiler Collection*), 325
gcc în Windows, 356
GDB (*GNU Debugger*), 489
GID (Group Identifier), 55
git, 479, 481
GNU, 23
GNU Autotools, 485
GNU CPP (*GNU C preprocessor*), 331
GNU/Linux, 23
GParted, 49
grep, 405, 407
GRUB, 162
GUI, 7
GUI (*Graphical User Interface*), 39
GUI (grafical user interface), 366
- hard-disk, 190
hardware, 186

- head, 402
helgrind, 492
here document, 380
here string, 382
hipervizor, 16
host, 234
hostname, 236
HTML (*Hypertext Markup Language*), 270
HTTP (*Hypertext Transfer Protocol*), 251, 270
hwinfo, 198
ICMP, 236
IDE (*Integrated Development Environment*), 320, 469, 494
IDS (*Intrusion Detection System*), 312
if (bash), 367, 391
ifconfig, 225
imagine de CD, 212
imagine vectorială, 443
IMAP (*Internet Mail Access Protocol*), 251, 264
indent, 471
info, 43, 372
init, 117, 143
insmod, 195
instalarea din surse, 484
interfață de rețea, 225
interpretare, 321
interpreter, 321
IP, 218
ipconfig, 240
IRC (*Internet Relay Chat*), 501
istoric (bash), 369
Javadoc, 499
jeton hardware, 288
jobs, 132
jurnalizare, 93
kernel, 2, 185
kill, 137
killall, 138
kswapd, 143
LAN (*Local Area Network*), 218
ld, 486
ldconfig, 486
ldd, 486
legătură simbolică, 74
libnotify, 460
limbaj asamblare, 332
limbaje de nivel înalt, 322
limbaje de nivel scăzut, 322
limbaje de programare de nivel înalt, 322
limbaje de programare de nivel scăzut, 322
link-editare, 328, 337
linker, 338
Linux, 23
Live CD, 31
locate, 415
loopback, 226
lsmod, 194
lspci, 197
lsusb, 196
mașină virtuală, 16
make, 345
man, 43, 372
MAN (*Metropolitan Area Network*), 218
management proiecte software, 496
massif, 492
Master Boot Record, 31
MBR (*Master Boot Record*), 156, 211
medii integrate de dezvoltare, 494
memcheck, 492
memorie, 187
memorie cache, 189
memorie virtuală, 285
MinGW (*Minimalist GNU for Windows*), 356
modprobe, 195
module de kernel, 194
montarea unui sistem de fișiere, 97
MSVC (*Microsoft Visual C++*), 469, 502
multi-core, 188
multiprogramare, 116
multitasking, 116
name-mangling, 360
nice, 146
nl, 400
nm, 335
nohup, 134
northbridge, 191
NTFS-3G, 103
NTLoader, 178
objdump, 334

- one liner, 378
operatorul &, 130
operatorul \$ (. . .), 420
operatorul >>, 380
operatorul <<<, 382
operatorul <<, 380
operatorul |, 140, 382
optimizare, 335
optimizarea compilării, 335

pachet software, 58
pachete necesare pentru dezvoltarea codului C, 324
pager, 77
paginator, 77
parametrii unui script shell, 421
partiții logică, 31
partiție, 30
partiție de swap, 30
partiție extinsă, 31
partitie primară, 31
PATH, 74
pdflush, 143
peer to peer, 254
pgrep, 123
PID, 113
ping, 236
PKI (*Public Key Infrastructure*), 287
pkill, 138
placa de bază, 191
Poșta electronică, 263
poff, 245
pon, 245
POP3 (*Post Office Protocol*), 251, 264
port, 255
port I/O, 205
portabilitate, 354
POSIX (*Portable Operating System Interface*), 356
POST (*Power-on Self Test*), 154
PPP, 243
PPPoE, 243
pppoeconf, 243
preprocesare, 328, 330
principiul celui mai mic privilegiu, 281
principiul limitării drepturilor, 281
printf, 377
proces, 112
proces de dezvoltare software, 496
procesor, 188
procfs, 114, 127
program, 112
prompt, 42
protocol, 249
ps, 117

RAM, 190
ramdisk, 32
raster, 442
rețea de calculatoare, 217
read, 378
readline, 368
Redmine, 497
registre, 188, 189
registre vim, 476
repository, 479, 497
resolvconf, 233
reverse search (bash), 369
rmmmod, 195
roadmap, 497
root, 45
ruter, 219, 252

S.M.A.R.T., 200
scanarea porturilor, 307
scheduling, 115
schimbare de context, 116
sector de boot, 154
sed, 408
Semantic Web, 268
semnal, 135
semnale, 487
seq, 396
server, 254
set, 377
setgid, 299
setuid, 299
sfdisk, 211
shebang, 375
shell, 41, 365
shell script, 365
shift, 422
shutdown, 44
SIGKILL, 135
SIGSEGV, 135
SIGTERM, 135
simbolul \$, 419
sistem de fișiere, 70
sistem de operare, 1
sistem multi-core, 115

- sisteme centralizate de versionare, 479
sisteme distribuite de versionare, 479
sisteme multi-tasking, 5
sisteme multi-user, 5
smartmontools, 200
SMTP (*Simple Mail Transfer Protocol*), 251, 265
SNMP (*Simple Network Management Protocol*), 251
SO (sistem de operare), 1
southbridge, 191
spațiu kernel, 186
spațiu utilizator, 186
spam, 267
splint, 482
sshfs, 103
starea unui proces, 115
stivă de protocoale, 249
strace, 488
su, 46
Subversion, 479, 480
sudo, 47, 301
SVN (Subversion), 479, 480
swap, 30, 213
swapping, 30, 141
switch, 252
syntax highlighting, 473
sysctl, 210
sysfs, 196
system tray, 460

tabela de partitii, 157
tac, 400
tag, 479
tail, 402
Task manager, 142
TCP (*Transmission Control Protocol*), 251
terminal virtual, 40
test (bash), 391
TFTP, 254
time, 126
top, 124
tr, 404
Trac, 497
traceroute, 237
troian, 306

trunchiere fișier, 382
TTL, 237
TUI (*Text User Interface*), 7, 39
Ubuntu, 25
udev, 201
UDP(*User Datagram Protocol*), 251
UID (User Identifier), 55
ulimit, 302
umask, 292
Unicode, 444
unitatea aritmetică și logică, 187
unitatea de comandă, 187
update, 479
Usenet, 501
utilizare biblioteci, 344

valgrind, 492
variabila \$?, 392
variabila \$@, 422
variabila \${}, 421, 422
variabile make, 352
variabile speciale shell, 423
VBR (*Volume Boot Record*), 156
VCS (Version Control System), 479
vectorial, 443
vi, 320
vim, 320, 473
vimtutor, 474
virtualizare, 16
virus, 305
VNC (Virtual Network Computing), 462

WAN (*Wide Area Network*), 218
waterfall, 497
wc, 405
webmail, 266
whereis, 372
while (bash), 367, 398
wiki, 497
window decorator, 447
window manager, 446
WLAN, 253
working copy, 479
worm, 306

X11, 444
XHTML, 271

Cuvânt înainte

Noțiunea de sistem de operare reprezintă, probabil, unul dintre termenii cei mai des întâlniți în domeniul calculatoarelor, și nu numai. De la formele greoale dezvoltate în anii '60, cunoscute doar profesioniștilor, sistemele de operare au cunoscut o transformare continuă, strâns corelată cu dezvoltarea sistemelor de calcul și a tehnologiilor asociate. În ziua de astăzi, sistemele de operare oferă o interfață facilă și prietenoasă atât utilizatorilor obișnuși ai serviciilor Internet, cât și utilizatorilor comerciali ai aplicațiilor dedicate, celor ce folosesc facilitățile multimedia și jocuri, sau celor profesioniști care dezvoltă aplicații sau întrețin sisteme de calcul și rețele de calculatoare. Evoluția tehnologică a dus la dezvoltarea sistemelor de operare pentru un număr tot mai mare de dispozitive, de la sisteme server, desktop și laptop la PDA-uri și smartphone-uri.

Cartea de față își propune familiarizarea cititorului cu lumea sistemelor de operare și, în particular, cu latura preponderent tehnică a acestora. Am creat această lucrare având în permanență în vedere cunoștințele de bază și cadrul conceptual necesare unui student la o facultate de calculatoare. În această structură, carte este însă construită pentru a fi utilă oricărui cititor care caută un prim contact cu domeniul sistemelor de operare. Sperăm ca parcurgerea să să ofere și un set de deprinderi și abordări în soluționarea problemelor care depășesc sferea sistemelor de operare.

Diversitatea subiectelor abordate a reprezentat o dificultate în crearea unei succesiuni clare de capituloare. Strategia aleasă este una stratificată, fiecare capitol bazându-se pe cele studiate anterior. Totuși, au existat momente în care a trebuit să utilizăm anumite noțiuni înainte de a fi definit cadrul conceptual, sau la câteva capituloare distanță de prezentarea lor. În astfel de situații cititorului îi sunt oferite referințe către capituloarele în care sunt clarificate noțiunile invocate.

Cartea urmărește prezentarea și discutarea noțiunilor de bază necesare unui student în primii ani de facultate, în domeniul calculatoarelor. Diversitatea subiectelor și nivelul de detaliu recomandă o assimilare în profunzime a informațiilor, dincolo de durata unui semestru sau a unui an. Sperăm ca studentul dorinc de aprofundare să răsfoiască această carte în momentele în care caută sprijin suplimentar pentru rezolvarea unei probleme din domeniu.

Din punct de vedere tehnic, materialul de față oferă o perspectivă ce aparține preponderent universului Linux. Am considerat contactul cu Linux ca pe o oportunitate aparte pentru o majoritate a utilizatorilor ce provin din mediul Windows, în care desori alternativele în domeniul sistemelor de operare nu reprezintă o opțiune luată în considerare. Dorința noastră este ca utilizarea unui nou sistem de operare, cu o răspândire și o evoluție tot mai intense, să ofere o nouă perspectivă asupra lumii calculatoarelor în general și a sistemelor de operare în particular. Deși cartea este